RIJKS GESCHIEDKUNDIGE PUBLICATIËN

KLEINE SERIE

111

Classicale Acta 1573-1620

IX

Provinciale synode Gelderland

BAND I

BEWERKT DOOR C. RAVENSBERGEN

TOT ARNHEM,

By Jan Janssen / Boeckverkooper.

Anno 1618.

huygens ing

Rijks Geschiedkundige Publicatiën
uitgegeven door het
Huygens Instituut voor Nederlandse Geschiedenis

Kleine Serie
111

Sidestone Press

Classicale Acta 1573-1620

IX

Provinciale synode Gelderland

Band 1

Classis Nijmegen 1598-1620

Classis Tiel/Bommel 1606-1613

Classis Tiel 1613-1620

Classis Bommel 1614-1620

Bewerkt door C. Ravensbergen

Huygens ING (KNAW)

Het Huygens Instituut voor Nederlandse Geschiedenis (Huygens ING) is een instituut van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen.

© 2011, 2018 Huygens ING (KNAW), Amsterdam
Postbus 10855 · 1001 EW · e-mail info@huygens.knaw.nl
www.huygens.knaw.nl

2e druk 2018

Uitgegeven door Sidestone Press, Leiden
www.sidestone.com

Gezet door Frans Aussems grafisch ontwerp, Haren

978-90-8890-664-0 (Softcover)
978-90-8890-665-7 (Hardcover)
978-90-8890-666-4 (PDF e-book)

ISSN 0921-90 / NUR 680
ISBN 1ste druk: 978-90-5216-170-9

Het Huygens Instituut voor Nederlandse Geschiedenis (Huygens ING) maakt deel uit van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever, without prior written permission from the publisher.

Inhoud band 1

VII Woord vooraf

IX Algemene Inleiding

XIII Inleiding classes in Gelderland

- XIV *I. Grondgebied en ontwikkeling van de classes Nijmegen, Tiel/Bommel, Tiel, Bommel, Zutphen, Over-Veluwe (Arnhem) en Neder-Veluwe (Harderwijk)*
- XIV Het bestuur van Gelderland en het beheer van de geestelijke goederen 1592-1620
- XVIII Het ontstaan van classes in Gelderland 1578-1591
- XX Militaire en politieke ontwikkelingen in Gelderland 1592-1620
- XXIII De ontwikkeling van de classes in Gelderland 1592-1620
- XXXIV Remonstranten en contraremonstranten in Gelderland

- LII *II. De organisatie van de classes Nijmegen, Tiel/Bommel, Tiel, Bommel, Zutphen, Over-Veluwe (Arnhem) en Neder-Veluwe (Harderwijk)*
- LII De organisatie van de classis Nijmegen
- LVIII De organisatie van de classis Tiel/Bommel
- LXII De organisatie van de classis Tiel
- LXVI De organisatie van de classis Bommel
- LXXI De organisatie van de classis Zutphen
- LXXVI De organisatie van de classis Over-Veluwe (Arnhem)
- LXXX De organisatie van de classis Neder-Veluwe (Harderwijk)

LXXXVI Illustraties

1 Acta van de classis Nijmegen 1598-1620

235 Acta van de classis Tiel/Bommel 1606-1613

305 Acta van de classis Tiel 1613-1620

379 Acta van de classis Bommel 1614-1620

Woord vooraf

Dit boek bevat de acta van de Gelderse classes uit de jaren 1592-1620. Met deze publicatie komt een belangrijke bron voor de geschiedenis van Gelderland en de Republiek beschikbaar. Deze uitgave maakt het bijvoorbeeld mogelijk om de werkzaamheden van de verschillende classes uit de Republiek der Verenigde Nederlanden met elkaar te vergelijken. Het onderzoek hoeft niet meer tot het gewest Holland beperkt te blijven.

Aan deze uitgave is vele jaren gewerkt. Het begon in 1993 met een notitie van dr. J. Roelevink waarin zij als coördinator van de reeks 'Classicale Acta' verslag deed van haar onderzoek naar een mogelijke uitgave van de Gelderse acta. Op basis van deze notitie besloot het Instituut voor Nederlandse Geschiedenis om de acta uit te geven. C. Hogenkamp maakte vervolgens een eerste transcriptie van het beschikbare materiaal. Ondertussen waren J. van Gelderen en ondergetekende, verbonden aan de Theologische Universiteit Kampen, bezig met de bewerking van de Overijsselse acta. In 1996 vroeg het Instituut voor Nederlandse Geschiedenis bij monde van zijn directeur, dr. D. Haks, aan ons om ook de Gelderse acta voor onze rekening te nemen. Dit resulteerde in het verlenen van een officiële opdracht in 1999. Na de publicatie van het deel Overijssel kon in 2002 de bewerking van de Gelderse acta ter hand genomen worden.

Vanwege de omvang van het materiaal zag het er in 1993 naar uit dat de Gelderse acta wellicht in twee boekdelen zouden moeten verschijnen. Eigen onderzoek naar het beschikbare bronnenmateriaal wees aanvankelijk ook in deze richting. Daarom zijn eerst de acta van de classes Zutphen, Over-Veluwe (Arnhem) en Neder-Veluwe (Harderwijk) bewerkt. Toen deze gereed waren voor uitgave, maakte een nadere berekening van het Instituut voor Nederlandse Geschiedenis duidelijk dat alle Gelderse acta in een band opgenomen konden worden. Nu zijn ook de acta van de classes Nijmegen, Tiel/Bommel, Tiel en Bommel in het onderhavige deel opgenomen.

Mijn dank gaat uit naar verschillende mensen en organisaties. In de eerste plaats naar het College van Bestuur van de Protestantse Theologische Universiteit voor het verlenen van financiële ondersteuning. Het Instituut voor Nederlandse Geschiedenis en zijn medewerkers wil ik bedanken voor het vertrouwen dat zij in mij gesteld hebben. Ik noem daarbij de namen van de opeenvolgende directeuren, dr. D. Haks en dr. J.P. Sigmond, die dit 'buitenproject' blijvend hebben ondersteund. Een bijzonder woord van dank gaat uit naar dr. J. Roelevink voor de deskundige begeleiding van het project. F. Aussems komt dank toe voor de vormgeving van deze uitgave. De medewerkers van de het Gelders Archief te Arnhem, het Regionaal Archief Zutphen, en het Streekarchief Bommelerwaard te Zaltbommel dank ik hartelijk voor hun medewerking.

In de jaren die voorbij zijn gegaan, hebben veel mensen uit mijn omgeving een grote of kleine bijdrage geleverd aan de uitgave van de Gelderse acta. Ik noem

hierbij de namen van drs. J. van den Berg, dr. J. Exalto en F. Rozemond. Grote dank wil ik uitspreken voor mijn leermeester, drs. J. van Gelderen, die altijd betrokken is gebleven bij de uitgave van de Gelderse acta en zijn bijzondere kennis royaal met mij wilde delen.

C. Ravensbergen

Amsterdam, 9 september 2010

Algemene inleiding

De classicale acta van de Nederlandse Hervormde (Gereformeerde) Kerk (1573-1620) laten zien hoe het bestuurlijke middenniveau in de kerk functioneerde. Belijdenis, beroepingswerk, tucht en onderlinge bijstand zijn daarbij enkele sleutelwoorden. Daar alle zaken van enig belang via de classes doorfilterden naar hoger of juist naar lager niveau, bieden de acta tevens aanknopingspunten voor nadere bestudering van specifieke onderwerpen op nationaal, provinciaal en plaatselijk vlak. Zo geven ze inzicht in de verhoudingen tussen de kerk en de wereldlijke overheden, met name stadsmagistraten, ambachtsheren, baljuws en schouten. Soms blijkt daarbij ook treffend hoe dorps- en stadsbewoners op het burgerlijk en kerkelijk gezag reageerden. Daarnaast komen direct en indirect talrijke andere zaken aan de orde, zoals theologische geschillen, de doorwerking van de reformatie, het ontstaan van een predikantenstand, het beoordelen van publicaties en de wering van superstitie. Ten laatste vormen de acta een niet te onderschatten bron voor de regionale en de plaatselijke geschiedenis, met name ook waar lokale bronnen niet meer beschikbaar zijn.

I. Indeling en bewerking van de tekst

1. Classis en gedeputeerden

De organisatie van de verschillende classes van de Nederlandse Hervormde Kerk liep uiteen in regelmaat en formaliteit. Niettemin beantwoordden ze alle aan het basistype van collegiaal bestuur. Tussen de op gezette tijden gehouden vergaderingen in werden de lopende zaken formeel of feitelijk waargenomen door een kleiner gremium van gedeputeerden.

De tweedeling classis-gedeputeerden is de basis voor de indeling van de uitgave. In de sprekende hoofdregel van iedere bladzijde en aan het begin van elke vergadering of aaneengesloten reeks bijeenkomsten is aangegeven om welke van beide soorten het gaat. Was een classis zo losjes georganiseerd dat de gedeputeerden, in dat geval meestal de predikanten van de hoofdstad, hun overleg niet schriftelijk vastlegden, dan werden er vaker buitengewone classicale vergaderingen bijeengeroepen om onvoorziene zaken te regelen. In zulke gevallen is steeds aangegeven dat het een extraordinaris bijeenkomst betrof. Dit gebeurde uiteraard ook als dergelijke vergaderingen in de strakker bestuurde classes voorkwamen.

In goed georganiseerde classes, zoals die van Dordrecht, werd de hele periode tussen twee ordinaris classicale vergaderingen, dus inclusief extraordinaris classes en bijeenkomsten van gedeputeerden, als een eenheid gezien. Zo bleef bijvoorbeeld dezelfde praeses in functie. In classes met een simpeler organisatie valt het onderscheid tussen gewone en buitengewone vergaderingen, en soms dat tussen bijeenkomsten van de voltallige classis of van gedeputeerden, niet altijd te maken. Om niettemin de eenheid in de uitgave te bewaren en een al te acribische indeling te vermijden, zijn de voltallige ordinaris en extraordinaris vergaderingen van een classis per jaar afzonderlijk genummerd met romeinse cijfers. Aansluitende samenkomsten van gedeputeerden hebben dezelfde romeinse nummering

als de voorafgaande voltallige vergadering die zij vervangen. Enkele voorbeelden: '1598 IV Classis' wil zeggen de vierde voltallige vergadering in 1598; '1615 II Gedeputeerden (extraordinaris)' is een buitengewone vergadering van de gedeputeerden na de tweede voltallige samenkomst van 1615. In geval van onzekerheid, als uit het origineel niet valt afte leiden welke aard een vergadering had, is de meest waarschijnlijke oplossing tussen vierkante haken geplaatst.

2. Artikelen
De notulenboeken van de verschillende classes zijn verre van eenvormig ingericht. De ene maal zijn de artikelen duidelijk van elkaar onderscheiden en genummerd, soms blijft het bij losse alinea's. In de uitgave wordt er naar gestreefd, een overzichtelijke tekst te bieden. Daarom is altijd een geleding aangebracht op grond van de ingeburgerde gewoonte van de meeste toenmalige kerkelijke vergaderingen om besluiten in genummerde artikelen weer te geven. Uiteraard werd zoveel mogelijk aangesloten bij het eigene van de actaboeken. Bestaande nummeringen zijn gehandhaafd, tenzij anders aangegeven. Ontbreken deze, dan bracht de bewerker ze aan. In dat geval zijn opeenvolgende alinea's die over hetzelfde onderwerp handelden, bij elkaar gevoegd. In classes waar de voltallige vergaderingen werden gevolgd door die van gedeputeerden, loopt de nummering binnen die eenheid door. Het eerste besluit van de gedeputeerden heeft dus het volgnummer na het laatste van de classis.
In de uitgave is geen gebruik gemaakt van de marginalia in de handschriften, omdat daarin weinig systeem zit. Wel wordt, als een aantekening in de kantlijn gegevens aan de eigenlijke tekst toevoegt, hiervan in een noot melding gemaakt. De opschriften die nu boven de artikelen staan, zijn dus aangebracht door de bewerkers. Daarom zullen ze hierna onder het hoofd Ingangen worden behandeld.

3. Transcriptie
Bij de transcriptie is de kritisch-normaliserende methode gebruikt, zoals beschreven in de *Richtlijnen voor het uitgeven van historische bescheiden, samengesteld in opdracht van het Nederlands Historisch Genootschap en van de Rijkscommissie voor Vaderlandse Geschiedenis* ('s-Gravenhage, 1988) p.11-13. Afgeweken is hiervan in zoverre, dat normalisering van ij en y volgens hedendaags gebruik niet heeft plaatsgevonden, uitgezonderd in de acta van de classis Dordrecht. Als in het origineel punten vielen te onderscheiden werd een ij getranscribeerd en in de overige gevallen een y. Bijbelteksten zijn weergegeven als in het handschrift, inclusief afkortingen. Ook is de afkorting D. niet opgelost tot Dominus.

4. Regesten
Regesten zijn gemaakt van de artikelen betreffende de leiding en de sluiting van de vergadering, als in de acta steeds vrijwel identieke formuleringen werden gebruikt. Dit varieert van classis tot classis.Voor het overige is de tekst volledig uitgegeven, zonder enige weglating van artikelen of onderdelen daarvan. Aldus is besloten omdat het vaak moeilijk is, teksten van niet ervaren notulisten werkelijk kort samen te vatten met behoud van alle essentiële informatie.

5. Annotatie
Overeenkomstig de eerder genoemde *Richtlijnen voorhet uitgeven van historische bescheiden* is de annotatie zeer sober gehouden. Als een tekst elders in ex-

tenso werd afgedrukt, is dat aangegeven. Vermeld worden verder tekstkritische gegevens, zoals doorhalingen in de tekst en aanvullingen in de marge. Minder gangbare woorden en uitdrukkingen zijn in een glossarium verklaard. De historische annotatie is zo beperkt mogelijk gehouden. Identificatie van personen vindt plaats in de predikantenlijsten en in de index. Van in de tekst voorkomende boeken is in de noten de volledige titel met plaats en jaar van uitgave vermeld. Vindplaatsen of signaturen van documenten die in de tekst zijn genoemd, worden niet aangegeven. In de bijzondere inleiding op het betreffende deel van de uitgave wordt ingegaan op de staat en de inhoud van het - meestal voor deze periode zeer lacuneuze - classicale archief in kwestie.
In de tekst voorkomende interne verwijzingen en aanhalingen van bijbelplaatsen of van besluiten van wereldlijke of kerkelijke overheden, zoals de Staten van Holland, synodes en vergaderingen van correspondentie, zijn steeds op hun formele juistheid gecontroleerd. Een noot is alleen geplaatst als sprake was van fouten of onduidelijkheden.
In het algemeen is afgezien van uitleg van achtergronden van de tekst, tenzij deze anders onbegrijpelijk zou zijn. Evenmin is per geval vermeld waar literatuur en archivalia over bepaalde onderwerpen te vinden zijn. Wel geeft een literatuurlijst achterin de uitgave een ingang op de belangrijkste literatuur die nu beschikbaar is.

II. Ingangen op de tekst

Er zijn twee ingangen op de tekst. De belangrijkste, een algemene index van personen, plaatsen en zaken, is zo uitgebreid mogelijk. De tweede bestaat uit gestandaardiseerde kopjes boven de afzonderlijke artikelen van de acta.

1. Index
De algemene index bevat trefwoorden van personen, plaatsen en zaken, waarvan de laatste ter onderscheiding cursief zijn gezet. Geïndiceerd is op bladzijdenummer. Daarbij wordt geen onderscheid gemaakt tussen trefwoorden die eenmaal of vaker op één pagina, in de hoofdtekst of in de noot voorkomen.
Van personen wordt, voor zover mogelijk, in de index vermeld: naam, voornaam, kerkelijke of wereldlijke (hoofd)functie van het moment en plaats van inwoning. Van de predikanten van de betreffende classis is een afzonderlijke, uitgebreide lijst in de bijlagen opgenomen, waarnaar in de index wordt verwezen. Ook van de gemeenten die tot een classis behoren, is een dergelijke opgave gedaan. Voor de samenstelling van deze lijsten is vrijwel uitsluitend gebruik gemaakt van gegevens uit de acta en uit het Handschrift Regt in het Centraal Bureau voor Genealogie, met een overzicht van alle Nederlandse Hervormde predikanten per gemeente. Van eigen prosopografisch onderzoek werd geheel afgezien, vanwege het tijdrovende en in vele gevallen ook onzekere karakter.
In het algemeen is in de index voor iedere persoon één standaardnaam gekozen. Deze valt, in volgorde van belangrijkheid van het criterium, samen met: a. de in moderne literatuur meest gebruikelijke naam, waarbij een gelatiniseerde of vergriekste vorm voorgaat boven de Nederlandse of Franse; b. de manier waarop iemand in de acta zelf zijn naam spelt; c. de spelling die het vaakst in de tekst voorkomt. Indien bij een voornaam zowel patroniem als achternaam ontbreken, is de voornaam het trefwoord. Achter de gekozen standaardnaam worden be-

langrijke spellingsvarianten tussen haken opgenomen. Sterk afwijkende vormen verschijnen in de index als afzonderlijk trefwoord, met verwijzing naar de gekozen standaard.
Plaatsnamen zijn in de index genormaliseerd volgens de huidige spelling, met daarachter tussen haken de belangrijkste spellingsvarianten. Sterk afwijkende of volkomen verouderde vormen worden afzonderlijk in de index opgenomen met een verwijzing naar de moderne naam. Onder het hoofdtrefwoord van de plaatsnaam staan alle voorkomende functionarissen, instellingen, groepen inwoners, gebouwen en dergelijke vermeld, zo nodig met verwijzingen naar een ander trefwoord. Inwoners worden daarentegen rechtstreeks op naam geïndiceerd.
Bij de index van zaken is uitgegaan van splitsing in zoveel mogelijk trefwoorden met een zelfstandige, onderwerpmatige betekenis. Daarom is van algemene naar bijzondere begrippen verwezen. Voorkomende aanverwante trefwoorden werden steeds aangegeven. Op deze wijze konden onhandelbaar grote categorieën met veel onderverdelingen worden vermeden.

2. Kopjes
De kopjes boven de afzonderlijke artikelen van de acta geven niet de inhoud van de tekst weer. Ze dienen slechts ter snelle oriëntatie en zijn daarom zo kort mogelijk gehouden. Daarbij hebben de volgende overwegingen gegolden. Veel gebruikers van de uitgave zoeken gegevens over bepaalde steden of dorpen, of willen op zijn minst graag weten waar iets zich heeft afgespeeld. Daarom is het eerste onderdeel van een kopje, indien van toepassing, de naam van de belangrijkste plaats waarover een artikel gaat. Dit heeft als bijkomend voordeel dat de plaatsnaam kan worden vermeld en geïndiceerd, ook als deze niet in het betreffende artikel voorkomt omdat bijvoorbeeld alleen de predikant wordt genoemd.
Een tweede bestanddeel van een kopje wordt gevormd door een trefwoord. Bij de keuze daarvan is uitgegaan van de hoofdfuncties van de classicale organisatie. Het kopje predikant dient voor alle classicale bemoeienis met de predikantsplaatsen en de predikant-leden van de classis. Het kopje vacature staat voor hulp en begeleiding voor vacante gemeenten, de kopjes beroep, examen, vervanging, tucht, proposities, synode voor alle classicale activiteiten die met deze taken en procedures samenhingen. Voor bemoeienissen die voortvloeien uit het algemene opzicht over leer, handel en wandel zijn kopjes gebruikt als superstitie, dansen, zondagsheiliging, belijdenisgeschriften enzovoort. Het bleek mogelijk een zeer hoog percentage van de artikelen in deze functionele categorieën onder te brengen, die aldus een tweede globale ingang bieden naast de index.

J. Roelevink

Inleiding classes in Gelderland

'Alles is hier nu nog meer verward dan in Holland' schreef Johannes Fontanus in 1613 over de kerkelijke situatie in Gelderland. Deze Arnhemse predikant, ook wel de reformator van Gelderland genoemd, was goed op de hoogte van de situatie in zijn provincie.[1] Fontanus maakte zich grote zorgen over de strijd tussen remonstranten en contraremonstranten. In de bestaande literatuur lijken deze kerkelijke en politieke twisten vooral een Hollandse zaak, maar ook Gelderland kreeg hier op intensieve wijze mee te maken. Tot nu toe is hier weinig over geschreven. Hetzelfde geldt voor de politieke en militaire situatie van Gelderland in het confessionele tijdperk. Gelderland was binnen het geheel van de Verenigde Nederlanden vooral een frontgewest, een 'propugnaculum' (bolwerk) dat Holland moest beschermen tegen aanvallen van de Spaanse vijand. Hierdoor ondervond Gelderland meer dan andere provincies op eigen grondgebied de gevolgen van de oorlog. Spaanse troepen waren nooit ver weg en delen van de provincie lagen binnen Spaanse invloedssfeer. Het Rijk van Nijmegen en het Land van Maas en Waal zijn daar goede voorbeelden van. Tot 1607 kon bijvoorbeeld niet gezegd worden of deze gebieden Spaans of Staats waren. Met 'Staats' wordt bedoeld: verbonden met de Staten-Generaal van de Verenigde Nederlanden. Toen er met het Twaalfjarig Bestand (1609-1621) een relatief stabiele periode aanbrak, kregen kerk en overheid in Gelderland te maken met een conflict dat veel kerkelijke en politieke onrust veroorzaakte: de strijd tussen remonstranten en contraremonstranten. Dit conflict deed de bestaande verwarring alleen nog maar toenemen. In de acta van de Gelderse classes zijn hier talrijke sporen van terug te vinden. Deze inleiding wil de inhoud van de classicale acta toegankelijk te maken en dat gebeurt in twee delen.

Het eerste deel van de inleiding brengt de militaire, politieke en kerkelijke situatie van Gelderland in de jaren 1592-1620 in kaart. Deze beschrijving werpt licht op het ontstaan en de ontwikkeling van classes in Gelderland. De inleiding begint met een schets van de bestuurlijke verhoudingen in Gelderland en geeft aandacht aan het beheer van de geestelijke goederen. Samen vormen zij het bestuurlijke en financiële kader waarbinnen de gereformeerde kerk een kerkelijke organisatie kon gaan opbouwen. Vervolgens komt het ontstaan van classes in Gelderland in de jaren 1578-1591 aan de orde. Vanaf 1592 hebben er in Gelderland classes gefunctioneerd. Het ontstaan en functioneren van deze classes hield direct verband met de militaire situatie van het gewest. Om de ontwikkeling van de Gelderse classes in hun context goed te kunnen begrijpen worden daarom eerst de militaire en politieke ontwikkelingen uit de jaren 1592-1620 beschreven. Daarna volgt een samenhangende beschrijving van de ontwikkelingen binnen de verschillende classes. Het eerste deel besluit met een schets van de strijd tussen de remonstranten en contraremonstranten in Gelderland. De beschrijving van de bestandstwisten in Gelderland maakt het mogelijk om fragmentarische informatie uit de classicale acta in een groter verband te plaatsen. Na het eerste deel volgt het tweede deel met daarin een beschrijving van de organisatie van de zeven clas-

1 Van der Woude, p. 444; Janssen en Janssen, p. 82.

ses. In deze uitgave zijn de acta van alle Gelderse classes uit de jaren 1592-1620 opgenomen. Het gaat dan om acta van de classes Nijmegen, Tiel/Bommel, Tiel, Bommel, Zutphen, Over-Veluwe (Arnhem) en Neder-Veluwe (Harderwijk).

I. Grondgebied en ontwikkeling van de classes Nijmegen, Tiel/Bommel, Tiel, Bommel, Zutphen, Over-Veluwe (Arnhem) en Neder-Veluwe (Harderwijk)

Het bestuur van Gelderland en het beheer van de geestelijke goederen 1592-1620

Het Gelderse gewest bestond uit de zelfstandige kwartieren Nijmegen, Roermond, Zutphen en Veluwe. Ieder kwartier kende eigen Staten, bestaande uit ridderschappen en steden, en deze hielden zich met interne zaken bezig. Ooit kende het kwartier Zutphen nog een derde stand, de bannerheren, maar zij hadden aan het einde van de 16e eeuw hun bijzondere positie in de landsregering verloren omdat zij de Spaanse zijde gekozen hadden. Op de landdag van het gehele gewest kwamen de Staten van de kwartieren samen om kwesties van gemeenschappelijk belang te bespreken. Kenmerkend voor de onafhankelijkheid van de kwartieren was de aansluiting van Gelderland bij de Unie van Utrecht. Dit gebeurde in 1579 en 1580 niet door het gewest als geheel, maar door de steden en ridderschappen van de vier kwartieren afzonderlijk. De Staten van Gelre en Zutphen vormden in vergelijking met de andere gewesten van de Republiek minder een eenheid.
Na het afzweren van Filips II in 1581 bezaten de Staten van Gelre en Zutphen de soevereine macht. Zij vormden de hoogste wetgevende macht en rechterlijke instantie binnen het gewest. Deze Staten van Gelre en Zutphen benoemden de stadhouder, het hoofd van de bestuurlijke organisatie. Bij zijn bestuurlijke taken werd de stadhouder bijgestaan door het Hof van Gelre en Zutphen. Dit bestuursorgaan adviseerde de Staten en speelde een centrale rol in het gewest. Het Hof was gevestigd in Arnhem, bestond uit stadhouder, kanselier en raden, en behartigde namens de Staten van Gelre en Zutphen de dagelijkse gang van zaken in het gewest. Het Hof opende bijvoorbeeld alle brieven die aan de Staten waren gericht en nam bij spoedeisende zaken ook zelfstandig besluiten. De kanselier was het hoofd van de kanselarij en zat bij afwezigheid van de stadhouder de vergaderingen van het Hof voor. Naast de kanselier kende het Hof zogenaamde raden die voor een deel juridisch geschoold waren. Verder waren er aan het Hof verschillende functionarissen verbonden, zoals de momber, de substituut-

momber, verschillende secretarissen, griffieklerken, deurwaarders en boden. Als landsadvocaat en openbaar aanklager bij het Hof bezat de momber een centrale positie in het gewest. Hij bereidde vaak de adviezen van het Hof aan de Staten van Gelre en Zutphen voor. Het Gelderse Hof was door zijn combinatie van juridische en bestuurlijke functies uniek in de Republiek. In andere gewesten was een college van Gedeputeerde Staten ontstaan, maar in Gelderland behield het Hof zijn positie van centraal bestuursorgaan. Ook met betrekking tot de kerkelijke zaken speelde het Hof een belangrijke rol. Op 6 mei 1580 was de geestelijke jurisdictie van de katholieke geestelijkheid opgeheven en sindsdien oefende het Hof de bisschoppelijke bevoegdheden uit. Hierdoor bezat het Hof bijvoorbeeld de bevoegdheid om brieven van institutie aan predikanten te verlenen.[2]
Het kwartier Roermond (Overkwartier) ging in 1586 voor de Staatse zaak verloren en bleef sindsdien in Spaanse handen. Staats Gelderland bestond vanaf 1586 uit de drie Nederkwartieren. Het kwartier Veluwe had op dat moment al een kwartierlijk college van Gedeputeerde Staten; de kwartieren Zutphen en Nijmegen moesten wachten tot 1592 en 1593. Dit had te maken met de oorlog. Ieder kwartier had een eigen rechtspraak, bestuurlijke organisatie en financieel beheer. De colleges van Gedeputeerde Staten vormden de centrale bestuursorganen in de kwartieren. Zij waren bijvoorbeeld gemachtigd om financiële zaken af te handelen en beslissingen te nemen over spoedeisende zaken. Nijmegen was de eerste stad van het belangrijkste kwartier van het gewest en daarom zat de burggraaf van Nijmegen de vergadering van de Staten van Gelre en Zutphen voor. Het Nijmeegse kwartier bestond uit steden en een vijftal ambten met eigen rechtsregels. Aan het hoofd van ieder ambt stond de ambtman. In het Rijk van Nijmegen werd deze ambtman burggraaf genoemd. De schouten waren de vertegenwoordigers van de ambtmannen in de kerspels. Het kwartier Nijmegen bestond uit verschillende rechtsgebieden; de kwartieren Zutphen en Veluwe vormden ieder op zich een eigen rechtsgebied. De landdrosten van Zutphen en van Veluwe namen in hun kwartieren een vooraanstaande plaats in. Vaak waren zij de woordvoerder van het kwartier op de landdag. Op plaatselijk niveau bestonden er in deze twee kwartieren verschillende steden, schoutambten, richterambten en heerlijkheden. De kerspels hadden allen een schout of richter als vertegenwoordiger van de overheid.
Voor kerk en overheid was het bijzonder belangrijk om zicht te hebben op de inkomsten uit de geestelijke goederen. Uit de kerkengoederen, zoals de pastoriegoederen, en uit andere geestelijke goederen, zoals de vicariegoederen, werden namelijk de classicale vergaderingen, predikanten, schoolmeesters, kosters, ziekentroosters en voorlezers betaald. In 1580 waren bij plakkaat de geestelijke goederen in Gelderland aan de zeggenschap van de geestelijkheid onttrokken. Het beheer van de geseculariseerde geestelijke goederen berustte vanaf die tijd bij het Hof en de Rekenkamer. De taak van de Rekenkamer was aan de ene kant om de rekeningen van de ambtenaren te controleren, en aan de andere kant om de bezittingen van het gewest te beheren. Deze algemene Rekenkamer was nauw verbonden met het Hof. Voor het beheer van de geestelijke goederen formeerde

2 Keverling Buisman, 'Bestuur', p. 39-40; Janssen, 'Verdeelde', p. 101-135; Geurts en Janssen, p. 113-115 en 117-119; De Jong, 'Kerkgeschiedenis', p. 346; Van Loon, *Placaet-boeck (…) eerste deel*, kol. 753; Acta Neder-Veluwe 1610 II, 13; Maris, *Reformatie*, p. 79.

de overheid een speciale Kerkenrekenkamer.[3] Het Hof benoemde in 1583 Jacobus Eldenius, predikant te Arnhem, op voordracht van de synode tot procurator van de kerkelijke zaken. Met standplaats Arnhem was Eldenius vrijgesteld om zaken als traktementen of alimentaties bij het Hof aanhangig te maken. In 1596 volgde Johannes Flockenius hem op in deze functie.[4] In 1579 constateerde de synode van Gelderland dat er vaak een aanvulling uit de algemene kerkengoederen nodig was om een predikant voldoende te kunnen betalen. Regelmatig waren de inkomsten uit de plaatselijke goederen niet toereikend genoeg en kon een predikant met vrouw en kinderen daar niet van leven. Daarom besloot de Landschap dat een derde deel van het inkomen van iedere vicarie bestemd moest worden voor de kerk- en schooldienst.[5]

Vanaf 1599-1601 gingen de Staten van de drie kwartieren zelf de geestelijke goederen beheren. Zij werden nu het aanspreekpunt voor financiële zaken die verband hielden met de inkomsten uit de geestelijke goederen. Tegelijkertijd bleef men ook op andere niveaus verantwoordelijk voor het beheer van de geestelijke goederen. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de situatie in de Tielerwaard, de Bommelerwaard en in de Neder-Betuwe. In 1619 besloot het Nijmeegse kwartier met toestemming van de Landschap dat de administratie en het beheer van de geestelijke goederen in handen zou komen van de ambtman en jonkers uit de Tieler- en Bommelerwaard. Een rentmeester te Zaltbommel zou deze goederen gaan beheren. In de Neder-Betuwe besloten ambtman en jonkers in 1618 om de pastoriegoederen aan de hoogste bieder te verpachten en een rentmeester aan te stellen. Omdat er uiteindelijk geen rentmeester werd aangesteld, functioneerden de ambtman en de jonkers in feite als directie van de geestelijke goederen. In 1620 droegen zij alle pastoriegoederen in de Neder-Betuwe over aan de classis Tiel. Eerst hield de classis het beheer van deze pastoriegoederen nog in eigen handen, maar in 1623 droeg zij deze over aan de plaatselijke predikanten.[6]

Verschillende malen verzocht de synode van Gelderland aan het Hof om de kosten van de classicale vergaderingen te vergoeden uit de inkomsten van de geestelijke goederen. De synode deed dit met behulp van Johannes Flockenius, de procureur van de kerkelijke zaken bij de overheid. Hij drong er bijvoorbeeld bij het Hof op aan dat ieder kwartier een bedrag voor deze vergaderingen zou reserveren.[7] Op kwartierlijk niveau was er in 1601 nog geen regeling getroffen en daarom vroeg de classis Nijmegen aan de ambtmannen van Over- en Neder-Betuwe om de plaatselijke kerkmeesters op te dragen de reiskosten van de predikanten structureel en incidenteel te vergoeden. In 1605 besloot de synode dat iedere classis in haar eigen kwartier haar best zou doen om een jaarlijks budget

3 Keverling Buisman, 'Bestuur', p. 37-40; Overdijk, p. 18-19; Maris, *Reformatie*, p. 37 en 49; Van Loon, *Placaet-boeck (…) eerste deel,* kol. 754-757.

4 RvV IV, p. 22, Provinciale synode van Gelderland 6-8 juni 1582; p. 27, Provinciale synode van Gelderland 28-31 mei 1583; Maris, *Reformatie*, p. 69-70; Acta Neder-Veluwe 1601 I, 19.

5 RvV IV, p. 1, Provinciale synode van Gelderland 20-21 augustus 1579; RvV IV, p. 45-47, Provinciale synode van Gelderland 25-29 september 1593; Van Loon, *Twede deel (…) Placaet-boeck*, kol. 48-49 en 97-98; Maris, *Reformatie*, p. 51-53.

6 Maris, *Reformatie*, p. 108-110, 115-116 en 193-194.

7 RvV IV, p. 43-44, Provinciale synode van Gelderland 25-29 september 1593; p. 49, Provinciale synode van Gelderland 15-17 juli 1595; p. 68, Provinciale synode van Gelderland 13 juli 1598; Acta Nijmegen 1598 I, 23.

te krijgen. In 1607 lieten de Gedeputeerden van het kwartier Nijmegen weten dat zij vooralsnog geen mogelijkheden zagen om predikanten in het Rijk van Nijmegen en in het Land van Maas en Waal van een vergoeding te voorzien, aangezien er geen inventarisatie van de geestelijke goederen in dit gebied beschikbaar was. In de Over-Betuwe legden de kerkmeesters in 1608 nog steeds geen openbare rekenschap af van de inkomsten uit de kerkengoederen. De ambtman van Over-Betuwe besloot daarom de collegiale en kloostergoederen aan te spreken. Vanwege de moeizame betaling van de classicale onkosten stelden de classes Nijmegen en Tiel/Bommel de onkostenvergoeding voor predikanten op het platteland herhaaldelijk bij de Gedeputeerden en de ambtmannen aan de orde.[8]
In 1605 opperde de classis Over-Veluwe de mogelijkheid van een generale regeling. De hoge overheid zou jaarlijks een bedrag beschikbaar moeten stellen om alle kerkelijke kosten te betalen. Deze regeling werd vooralsnog niet getroffen en daarom bleven de classes Over- en Neder-Veluwe op kwartierlijk niveau aandringen op een vergoeding van gemaakte kosten. Uiteindelijk heeft dit geresulteerd in een voorstel van de kerk van Harderwijk waarin twee opties werden verwoord, namelijk reservering van een bepaald bedrag uit de inkomsten van de geestelijke goederen voor de vergadering, of vergoeding van de werkelijk gemaakte kosten. De overheid stemde met het tweede voorstel in, op voorwaarde dat er slechts een maal per jaar vergaderd werd. Daarnaast moesten de Gedeputeerden op de hoogte zijn van de vergadering en was het zaak om de kosten zo laag mogelijk te houden. De classes waren zich goed bewust van de noodzaak om verantwoord met hun financiën om te gaan.[9]
In 1612 is er op de landdag een regeling getroffen voor het hele gewest. Leden van de classis zouden vanaf dat moment een vergoeding van 2 gulden per dag moeten krijgen, exclusief de kosten van vervoer. Wanneer de overheid toestemming gaf om te vergaderen, dan werden de gemaakte kosten vergoed. Op een enkele uitzondering na was deze regeling in de classis Nijmegen afdoende. In de Neder-Betuwe lukte het de overheid niet om de benodigde middelen te vinden en daarom suggereerde de classis Tiel/Bommel te letten op de inkomsten van het klooster Sint Mariëngaarde te Opheusden.[10] De classis Tiel wilde haar leden graag vrijhouden van financiële verplichtingen en stelde samen met de classis Nijmegen het punt van de classicale onkosten bij het Hof aan de orde. In 1619 besloot het Hof dat predikanten die de classis bijwoonden, 2 gulden zouden krijgen. Wanneer zij namens de kerk binnen het gewest andere werkzaamheden moeten verrichten, dan kregen zij eveneens 2 gulden. De afhandeling van zaken buiten het gewest zou vergoed moeten worden met een bedrag van 3 gulden plus de reiskosten. Dit besluit had in 1620 in een deel van het kwartier Nijmegen nog geen

8 Acta Nijmegen 1601 I, 23; 1606 I, 13; 1606 II, 12; 1607 I, 11; 1607 II, 15; 1608 I, 12; 1608 II, 6; 1609 II, 22; 1610 I, 23; 1611 I, 36; 1611 II; RvV IV, p. 135, Provinciale synode van Gelderland 18-20 juli 1605; Maris, *Reformatie*, p. 207-208; Acta Tiel/Bommel 1609 I, 28; 1609 II, 4, 11 en 16; 1610 I, 10; 1612 I, 13; 1612 II, 15-17.

9 Acta Over-Veluwe 1603 I, 22; 1604 I, 14 en 22; 1605 I, 15; 1605 II, 9; 1606 I, 6; 1607 I, 4; 1608 I, 6 en 10; Acta Neder-Veluwe 1596 I, 22; 1597 I, 9; 1598 I, 13; 1601 I, 14; 1606 I, 10; 1607 I, 9; 1610 II, 12; 1611 I, 6; RvV IV, p. 135. Provinciale synode van Gelderland 18-20 juni 1605.

10 Acta Nijmegen 1610 I, 23; 1611 I, 36; 1611 II, 19; 1612 I, 20; 1618 III, 27; 1620 I, 29; 1620 IV, 6; 1620 V, 4; Acta Tiel/Bommel 1612 I, 17; 1612 II, 6; 1613 I, 3.

effect gehad, want de classes Tiel en Bommel zagen zich in dat jaar genoodzaakt om dit punt op de landdag in te brengen.[11]
In het kwartier Zutphen werden de vergaderingen te Zutphen in eerste instantie door de stedelijke overheid gefinancierd. Voor de bekostiging van de tweede jaarlijkse vergadering moesten de predikanten van de kleine steden in de Graafschap vanaf 1609 de kwartierlijke overheid aanspreken. De buitengewone vergaderingen van de classis Zutphen in 1618 en 1619 werden door het kwartier gefinancierd. Toen de classis in 1620 hoorde dat zij voortaan slechts een maal per jaar mocht vergaderen, refereerde zij aan een eerdere resolutie van de Gedeputeerden van het kwartier Zutphen waarin deze 'na 't landts ordonnantie' bepaald hadden dat men twee gulden per dag zou krijgen, exclusief de kosten van vervoer. De Gedeputeerden van het kwartier Zutphen stelden toen 600 gulden per jaar beschikbaar voor het houden van classicale vergaderingen. De classis besloot dat iedere aanwezige een rijksdaalder per dag vergoed zou krijgen.[12]

Het ontstaan van classes in Gelderland 1578-1591

In 1578 werd Jan van Nassau benoemd tot stadhouder van het hertogdom Gelre en het graafschap Zutphen. Hij nam de calvinisering van het gewest voortvarend ter hand, onder meer door het Hof van Gelre en Zutphen te voorzien van Gelderse personen die zijn vertrouwen genoten en de gereformeerde religie waren toegedaan. Daarnaast waren er predikanten als Johannes Fontanus en Engelbertus Faber met het Staatse leger mee naar Gelderland gekomen en zij gingen zich hier inzetten voor de vorming van plaatselijke gemeenten. Fontanus werd zelf predikant van Arnhem. Met behulp van deze personen kon er een kerkelijke organisatie opgebouwd worden. De nationale synode van Dordrecht (1578) gaf hier vorm aan door te besluiten dat Gelderland twee synoden zou krijgen. De eerste synode zou bestaan uit de Veluwe, het Rijk van Nijmegen en de Betuwe, de andere uit het Overkwartier en het graafschap Zutphen en Bergh.[13] Op deze synode waren ook twee Gelderse predikanten zonder credentiebrieven aanwezig, namelijk Jacobus Eldenius en Johannes à Nijcken. Over classes of over het Land van Maas en Waal sprak deze synode niet, maar het besluit resulteerde een jaar later wel in het bijeenkomen van een Gelderse synode. Dit gebeurde zonder afgevaardigden uit het Overkwartier. Vanwege het oorlogsgevaar werd de synode in Arnhem gehouden. Op deze synode besloot men dat de kerk van Nijmegen mocht bepalen waar en wanneer de classis bijeen zou komen.[14] In het najaar van 1579 deed Johannes Fontanus een uitnodiging uitgaan voor een classicale vergadering te Arnhem. Op grond van eerdere besluiten was het namelijk toegestaan om in noodgevallen en ter opbouw van de kerk een classis uit te schrijven.[15] Op 11

11 Acta Tiel 1618 II, 67; 1619 I, 33; 1620 I, 21; Acta Bommel 1618 IV, 32; 1620 I, 10; 1620 III, 7; Maris, *Reformatie*, p. 108-116.
12 Acta Zutphen 1593 I, 11; 1595 I, 17; 1598 I, 28; 1602 I, 9; 1610 I, 18; 1612 III, 17; 1619 I, 17; 1620 I, 17; 1620 II, 12.
13 Nauta, p. 22-23 en 200; Rutgers, p. 279-280.
14 RvV IV, p. 1, Provinciale synode van Gelderland 20-21 augustus 1579.
15 Gelders Archief, Archief van de Hervormde Gemeente Arnhem, inv. nr. 24, nr. 1. Concept van een brief, houdende een uitnodiging voor een classicale conventie in Arnhem, 30 oktober 1579.

november 1579 kwam er een kerkelijke vergadering bijeen, maar dit betrof een synodale bijeenkomst. Op de volgende synode, twee maanden later, besloot men om de verdeling van het gewest in classes uit te stellen tot de volgende vergadering. Daar werd vervolgens een classicale indeling gemaakt die aansloot bij de bestuurlijke indeling van het gewest. De provincie bestond uit vier delen en daarom zou ook de kerk van Gelderland in vier classes verdeeld worden. Het graafschap Zutphen vormde dan de eerste classis, Arnhem met de Veluwe de tweede classis, Nijmegen met het hele kwartier de derde classis, en Venlo met het Overkwartier de vierde classis. De nationale synode van Middelburg (1581) keurde deze classicale indeling goed.[16] Omdat Roermond in Spaanse handen was, werd bij de classis uit het Overkwartier de stad Venlo genoemd. Roermond als centrum van de classis Overkwartier was geen reële optie, maar de synode van Gelderland hield nog steeds rekening met een functionerende classis in het Overkwartier.[17]

Enkele maanden na de nationale synode van Middelburg schreef Johannes Fontanus aan graaf Jan van Nassau dat het gewest geteisterd werd door rondtrekkende en plunderende legerbendes. De steden konden volgens Fontanus geen zorg meer dragen voor het platteland en het was naar zijn zeggen onder deze omstandigheden niet mogelijk om een classicale vergadering te beleggen.[18] Op 29 januari 1582 deden de Staten van Gelderland een plakkaat uitgaan waarin zij bepaalden dat in de steden en dorpen voortaan alleen de gereformeerde religie uitgeoefend mocht worden.[19] De synode van Gelderland zocht ondertussen naar mogelijkheden om ook op het platteland de reformatie ingang te laten vinden en verzocht het Hof om de pastoors op classes te laten examineren. De landsregering gaf hieraan gehoor en beval de pastoors en andere geestelijken van het platteland op 22 februari 1583 om zich te laten examineren door enkele gereformeerde predikanten en afgevaardigden van het Hof.[20] Er bestonden nog geen classicale vergaderingen en daarom drong de synode er bij de overheid op aan om classes te vormen. De kerk van Arnhem kreeg de opdracht van de synode om de eerste classis bijeen te roepen.[21]

Na het vertrek van Jan van Nassau in 1580 leek de samenwerking met de nieuwe stadhouder, Willem van den Bergh, en de overige leden van het Hof goed te zijn. Wel vond de synode het nodig om graaf Willem van den Bergh op te roepen om de kerken in zijn graafschap Bergh te reformeren en hen kerkordelijk bij de classis Zutphen te voegen.[22] Willem van den Bergh bleek echter niet zo betrouwbaar te zijn. In het najaar van 1583 koos hij voor de Spaanse zijde en dit resulteerde in zijn afzetting en verbanning. In 1581 had de Gelderse Landschap de band met Filips II doorgesneden en achtte zij zich niet meer gebonden aan de eed van trouw aan de landsheer. Met militaire middelen poogde de koning van Spanje zijn positie te heroveren. Alexander Farnese, hertog van Parma, was hier bijzonder suc-

16 RvV IV, p. 3, Provinciale synode van Gelderland 11-14 november 1579; p. 6-7, Provinciale synode van Gelderland 19-20 januari 1580; p. 12-13, Provinciale synode van Gelderland 31 mei-3 juni 1580; Rutgers, p. 374.

17 RvV IV, p. 20, Provinciale synode van Gelderland 2 mei 1581.

18 Janssen en Janssen, p. 86-87.

19 Van Loon, *Twede deel (…) Placaet-boeck*, kol. 12-13.

20 RvV IV, p. 21, Provinciale synode van Gelderland 6-8 juni 1582; Van Loon, *Twede deel (…) Placaet-boeck*, kol. 22-25.

21 RvV IV, p. 27, Provinciale synode van Gelderland 28-31 mei 1583.

22 RvV IV, p. 23-24, Provinciale synode van Gelderland 6-8 juni 1582.

cesvol in. Hij veroverde in 1583 Zutphen en daarna volgden Nijmegen (1585), Doesburg (1585), Grave (1586), Venlo (1586) en Deventer (1587). Arnhem kon nog net voor de Staatse zaak behouden blijven.[23] Staats Gelderland werd hierdoor gereduceerd tot het gebied tussen Waal en IJssel. Onder deze condities konden er geen classes gevormd worden en ook de synode kon tussen 1583 en 1592 niet vergaderen. In het gehele gewest werden de gevolgen van de oorlog gevoeld; talrijk zijn de vermeldingen van de ontvolking en verwoesting van het platteland. Dit betrof niet alleen gebieden die grotendeels in Spaanse handen waren, zoals bijvoorbeeld het graafschap Zutphen en het Land van Maas en Waal, maar ook de Veluwe, waar troepen een spoor van verwoesting achterlieten. Lambertus Brinxius, predikant te Ede, zag zich door de oorlog bijvoorbeeld gedwongen zijn dorp te verlaten. Met hem verlieten ook de andere inwoners het dorp.[24]
Gelderland was in deze jaren wel vertegenwoordigd op de nationale synode van Den Haag (1586). Vanwege de politieke situatie van Gelderland konden de afgevaardigden geen credentiebrief van een synodale of classicale vergadering laten zien, maar de kerkenraden van Arnhem en Harderwijk hadden deze brieven geschreven. Johannes Fontanus werd op deze synode benoemd tot inspector voor Gelderland.[25] In 1593 meende de synode van Gelderland dat de nationale synode van Den Haag Johannes Fontanus benoemd had tot inspector over de classis Arnhem, en Henricus Heiningius als inspector over de classis Harderwijk.[26] Het is echter niet aannemelijk dat er in 1586 al twee classes op de Veluwe te vinden waren. In 1591 veroverde prins Maurits de steden Zutphen, Deventer en Nijmegen en daarmee opende zich de mogelijkheid om in de Nederkwartieren classes te gaan vormen. Het proces van classisvorming volgde het verloop van de oorlog en daarom ontstonden de eerste Gelderse classes op de Veluwe. Hierna volgde Zutphen met de kleine steden in de Graafschap, en dan de Neder-Betuwe met Nijmegen.[27] In de Nederkwartieren zijn uiteindelijk zes classes ontstaan: twee in het kwartier Arnhem, een in het kwartier Zutphen en drie in het kwartier Nijmegen. De grenzen van deze classes sloten aan bij de bestuurlijke indeling van het gewest en niet bij de kerkelijke indeling. Hiermee vergrootte de gereformeerde overheid haar greep op het kerkelijk leven in het gewest. In de Middeleeuwen vielen Gelre en Zutphen kerkelijk onder het aartsbisdom Keulen en de bisdommen Utrecht, Münster en Luik. Sinds 1559 lagen de Nederkwartieren op grond van de nieuwe kerkelijke indeling binnen de grenzen van de bisdommen Utrecht, Deventer en 's-Hertogenbosch.[28] Voor een gereformeerde overheid die de bisschoppelijke bevoegdheden aan zich had getrokken en de kerkelijke en wereldlijke grenzen graag zag samenvallen, lag het voor de hand om bij een classicale indeling de bestuurlijke grenzen te hanteren en niet de kerkelijke grenzen. Bij de bespreking van de ontwikkelingen binnen de zeven classes wordt meestal de gebruikelijke rang- en volgorde aangehouden: eerst de classes uit het kwartier Nijmegen, dan de Zutphense classis en ten slotte de Veluwse classes.

23 Geurts en Janssen, p. 120-123.
24 Van Veen, 'Graafschap', p. 84; 'Veluwe', p. 94.
25 Rutgers, p. 520-522 en 642.
26 RvV IV, p. 39, Provinciale synode van Gelderland 25-29 september 1593.
27 Frijhoff, p. 330.
28 Spiertz en Megens, p. XXXI-XXXIII; Schulte, p. 30-54; RvV IV, p. 14-15, Provinciale synode van Gelderland 31 mei-3 juni 1580.

Militaire en politieke ontwikkelingen in Gelderland 1592-1620

De jonge Republiek was in oorlog met Spanje. De gevolgen van deze oorlog werden in Gelderland meer gevoeld dan in enig ander gewest van de Republiek. Gelderland was het voornaamste frontgewest. Op strategische punten langs de rivieren lagen Spaanse en Staatse forten en de inwoners van met name de kwartieren Nijmegen en Zutphen hielden permanent rekening met het wisselen van de krijgskansen. De vestiging van de gereformeerde kerk in Gelderland door de opbouw en uitbouw van classes in de jaren 1592-1620, was voor een groot deel afhankelijk van de militaire en politieke ontwikkelingen in het gewest. In 1591 en 1597 kon prins Maurits aan Staatse zijde enkele belangrijke overwinningen boeken. Hierdoor konden er in de Nederkwartieren classes gevormd worden. Een tegenoffensief van de Spaanse legeraanvoerder Ambrogio de Spinola had tot gevolg dat in 1606 bepaalde delen van Gelderland voor de Republiek verloren gingen. Onder politieke druk volgde hierna al snel een wapenstilstand, gevolgd door het Twaalfjarig Bestand van 1609-1621.

In 1590 voerde Filips II naast de strijd met de opstandige gewesten ook oorlog tegen Frankrijk. In dat jaar gaf hij de hertog van Parma de opdracht om zijn aandacht te richten op het front in Frankrijk. Dit bood prins Maurits in 1591 de gunstige gelegenheid om de IJsselsteden Zutphen en Deventer in te nemen. Later dat jaar viel ook Nijmegen in Staatse handen.[29] Deze veroveringen zorgden voor een relatief veilige situatie en maakten het mogelijk om de opbouw van de gereformeerde kerk ter hand te nemen. Na deze triomftocht volgde in 1597 een tweede geslaagde campagne. In het najaar veroverde prins Maurits met enige moeite Groenlo en Bredevoort. Deze veroveringen maakten onderdeel uit van het offensief in het oosten van de Nederlanden waar achtereenvolgens Rijnberk, Meurs, Groenlo, Bredevoort, Enschede, Oldenzaal, Ootmarsum en Lingen werden veroverd. Hiermee werd de zogenaamde tuin der Nederlanden gesloten en ontstonden er nieuwe mogelijkheden om de veroverde gebieden te protestantiseren.

Het verdrag van Vervins maakte in 1598 een einde aan de Frans-Spaanse oorlog en dit had tot gevolg dat de strijd in de oostelijke Nederlanden weer oplaaide. Een stad als Doetinchem ondervond hier de gevolgen van. Op 28 oktober 1598 gaf zij zich na een kort beleg over aan de Spaanse bevelhebber Mendoza. In mei 1599 moesten Spaanse troepen deze stad al weer verlaten om plaats te maken voor die van Frederik van den Bergh, de zoon van Willem van den Bergh en door Filips II beleend met Doetinchem. Enkele maanden later konden Staatse troepen van graaf Willem Lodewijk van Nassau de stad weer binnentrekken.[30] Delen van de Graafschap bleven dus in Spaanse handen. Andere gebieden bezaten een relatief zelfstandige positie. Na de dood van graaf Willem van den Bergh bestuurde de protestantse Maria van Nassau het graafschap Bergh. Zij besefte dat het graafschap Staats grondgebied was en poogde langs lijnen van geleidelijkheid de verschillende territoria die onder haar bewind vielen te reformeren. Na de dood van Maria van Nassau ging het bestuur van het graafschap over op haar

29 Van Deursen, p. 117-124.

30 Modderman, p. 128; Vermeesch, p. 95.

oudste zoon, de katholieke Herman van den Bergh. Deze was als krijgsoverste en stadhouder van Gelre in Spaanse dienst en van mening dat hij zelf kon beschikken over de inkomsten uit de geestelijke goederen uit zijn graafschap. Hierdoor kwam hij in conflict met de Staten van het kwartier Zutphen die deze gelden ten gunste van de gereformeerde religie wilden aanwenden. Het ergerde Herman van den Bergh dat de Gedeputeerden de Staatse religie met de inkomsten uit zijn geestelijke goederen wilden bevorderen en hij gebruikte allerlei middelen die hem ter beschikking stonden om de invoering van de gereformeerde religie tegen te gaan. Vanwege de neutraliteit van het graafschap Bergh konden Herman van den Bergh en zijn ambtenaren de zaken echter niet al te hard spelen.[31] De heerlijkheid Borculo was zelfstandig, maar ging onderdeel uitmaken van het Zutphense kwartier. Deze incorporatie was de uitkomst van een langlopend geschil tussen graaf Joost van Limburg Stirum en de bisschop van Münster. Het Hof van Gelre en Zutphen had in 1615 het bezit van de heerlijkheid aan graaf Joost toegewezen en dit vonnis werd met militaire middelen ten uitvoer gebracht.[32] Het zelfstandige Anholt zou uiteindelijk niet tot het kwartier en de classis Zutphen gaan behoren.[33]

Ondertussen probeerden de Spanjaarden via de Bommelerwaard en Zaltbommel boven de grote rivieren te komen. Hiervoor bouwden zij bij Rossum aan de Maas het fort Sint Andries. Deze versterking werd in 1600 door prins Maurits veroverd, evenals het fort Crèvecoeur.[34] In 1602 volgde zijn verovering van de vesting Grave. Hierdoor werd het mogelijk om ook in het zuidelijke deel van het kwartier Nijmegen de reformatie ingang te laten vinden. In 1601 kregen de kerkenraad van Nijmegen en de predikanten van Nijmegen, Elst en Valburg bijvoorbeeld de opdracht om predikanten uit het Land van Maas en Waal en uit het Land van Cuijk op te roepen voor een examen. De classis Nijmegen bleef hierop aandringen, maar de noodzakelijke condities waaronder zo'n examen ook daadwerkelijk gehouden kon worden, ontbraken.[35] Jacob Mom, de ambtman van het Land van Maas en Waal, verleende namelijk geen medewerking aan dit examen en ook de benodigde financiële middelen ontbraken. Van rooms-katholieke zijde werden er ondertussen pogingen gedaan om de inkomsten uit de geestelijke goederen aan zich te trekken en deze in handen van de bisschop en geestelijken in Den Bosch te stellen.[36] In 1602 vond de reductie van Bommel plaats. In 1572 had deze stad voor de opstand gekozen en zich bij Holland gevoegd. Hierdoor was Zaltbommel met de omliggende dorpen buiten de politieke en kerkelijke invloedssfeer van Gelderland komen te liggen. Kerkelijk maakte Zaltbommel vanaf 1573 deel uit van classes Dordrecht en Gorinchem. Binnen de classis Gorinchem namen de predikanten van Zaltbommel en de omliggende dorpen een bijzondere plaats in. Zij mochten apart vergaderen en classicale zaken afhandelen.[37] Na de reductie gingen Zaltbommel, de Tieler- en de Bommelerwaard, het ambt van Beesd en

31 Van Dalen, p. 7-9, 21-22 en 28-37; Acta Zutphen 1602 I, 3; 1603 I, 23.
32 Te Vaarwerk, p. 103-106.
33 Acta Zutphen 1605 I, 20; 1609 I, 19; 1609 II, 3.
34 Van Deursen, p. 172-174.
35 Acta Nijmegen 1601 I, 3; 1602 I, 4; 1602 II, 6.
36 Maris, *Reformatie*, p. 150-151.
37 Van Dooren, p. 1 en 41; Verschoor, p. XXXVI, XXXVIII, XXXIX, XLII, XLIV, LVI, LXIII, 83; Rutgers, p. 135 en 365; RvV II, p. 170, Particuliere synode van Zuid-Holland 26 februari 1578; De Jong, 'Scheidslijnen', p. 37-40.

Rhenoy en Heerewaarden (met fort Sint Andries) ook kerkelijk weer deel uitmaken van Gelderland. De classis Buren maakte geen deel uit van Gelderland. Deze classis kwam op 2 mei 1603 voor de eerste keer bijeen en bestond uit de graafschappen Buren, Leerdam en Culemborg, de baronieën IJsselstein en Acquoy, en de heerlijkheid Schoonderwoerd. Kerkelijk viel deze classis onder de synode van Zuid-Holland.[38]

Na een stagnatie in de oorlogsvoering veroverde de Spaanse legeraanvoerder Ambrogio de Spinola in 1605 Oldenzaal en in 1606 de steden Groenlo, Bredevoort, Rijnberk en Lochem.[39] Het lukte Maurits niet om Groenlo te ontzetten en deze vesting zou tot 1627 in Spaanse handen blijven. In de zomer van 1606 vond er bij Nijmegen een grote Spaanse troepenconcentratie plaats, bedoeld als afleiding om vervolgens via Tiel toegang te krijgen tot Holland. Jacob Mom had het plan opgevat om Tiel in handen van de Spanjaarden te spelen en kreeg hierbij medewerking van meerdere jonkers. Ook kon hij rekenen op de steun van de schouten in het Land van Maas en Waal, aangezien het gebied ten zuiden van de Waal voor het grootste deel katholiek en spaansgezind was. De Staatse overheid miste in deze streken de militaire macht om de Spaanse vijand te weren. Men betaalde hier contributie aan de Spanjaarden en reizen was gevaarlijk. In de Neder-Betuwe en de classis Tiel/Bommel bestond lange tijd onzekerheid over de vraag of de contributie was opgezegd. Formeel mocht die contributie namelijk niet bestaan, omdat daarmee erkend werd dat deze dorpen binnen Spaanse invloedssfeer lagen.[40] Toen in 1607 de onderhandelingen voor een bestand geopend werden, maakte de Spaanse partij op grond van de contributies aanvankelijk aanspraak op het gebied ten zuiden van de Waal, inclusief de stad Nijmegen, maar de jonge Republiek kon hier niet mee instemmen. Tot ongenoegen van prins Maurits werd met ingang van 12 april 1607 toch een wapenstilstand van acht maanden afgekondigd en dit liep twee jaar later uit op het Twaalfjarig Bestand.[41] De Republiek werd erkend als een zelfstandige staat en op religieus terrein zou de status quo gehandhaafd blijven. Hierdoor werden het Overkwartier en de Nederkwartieren definitief van elkaar gescheiden. Het Land van Maas en Waal en het Rijk van Nijmegen bleven onderdeel uitmaken van het Staatse kwartier Nijmegen.

De ontwikkeling van de classes in Gelderland 1592-1620

Bij de vestiging van de gereformeerde kerk in Gelderland moesten kerk en overheid kunnen beschikken over de inkomsten uit de geestelijke goederen en katholieke geestelijken dienden over te gaan tot de gereformeerde religie of plaats te maken voor een gereformeerd predikant. Wanneer katholieke geestelijken naar de gereformeerde kerk wilden overgaan, waren classes nodig om deze geestelijken te examineren. Het ontstaan van classes hing vaak samen met deze examens. Nadat een deel van Gelderland veroverd was, werden katholieke geeste-

38 Maris, *Inventaris Tiel*, p. III-IV; Spiertz en Megens, p. XXVIII-XXIX; Verschoor, p. XLII en XLIII.

39 Vermeesch, p. 95.

40 Acta Zutphen 1597 I, 2 en 10; Acta Nijmegen 1602 I, 28; 1604 I, 4; Acta Tiel/Bommel 1608 II, 25; Van Loon, *Twede deel (…) Placaet-boeck*, kol. 107-109.

41 Van Heiningen, p. 97-103 en 129-134; Groenveld, p. 38 en 47.

lijken door de overheid opgeroepen voor een examen op de classis. Het initiatief tot zo'n examen lag bij het Hof of de Gedeputeerden van het kwartier. In 1592 vonden de eerste examens op de Veluwe plaats, op de classes Over- en Neder-Veluwe. In het kwartier Zutphen vonden deze examens in 1598 en 1601 plaats, toen prins Maurits de tuin der Nederlanden gesloten had. De reformatie van het kwartier Nijmegen volgde op de andere kwartieren. Ook hier begon het proces met de Staatse verovering uit 1591. Daardoor kon er al in 1593 in de Neder-Betuwe een examen gehouden worden. Het Rijk van Nijmegen en het Land van Maas en Waal moesten vanwege de precaire militaire situatie in het Gelderse rivierengebied tot 1607 wachten. Ondertussen was het in alle kwartieren moeilijk om de benodigde financiën te vinden en voorgangers aan te stellen. De Tieler- en Bommelerwaard spanden hierbij de kroon; in 1603 waren circa 34 dorpen vacant en velen zouden dit nog een aantal jaar blijven. De classis Nijmegen viel lange tijd samen met het kwartier Nijmegen. Pas in 1606 kon er rond de steden Tiel en Zaltbommel een zelfstandige classis Tiel/Bommel gevormd worden. Door de wapenstilstand van 1607 en het Bestand van 1609 ontstond er een stabiele situatie op militair en politiek terrein. De Gelderse classes wilden zich nu bezig gaan houden met de confessionalisering van het gewest, maar de strijd tussen remonstranten en contraremonstranten dwong hen om zich met interne zaken bezig te houden. De Veluwse en Zutphense classes kwamen in deze strijd tegenover die uit het kwartier Nijmegen te staan. De vorming van een zelfstandige classis Tiel en een zelfstandige classis Bommel in 1613 volgde deze keer niet op militaire ontwikkelingen, maar hield verband met de strijd tussen remonstranten en contraremonstranten. Bij het ontstaan en de ontwikkeling van de classes in Gelderland speelden dus zowel militaire en politieke, als geografische en religieuze factoren een belangrijke rol.

De Veluwe ondervond veel minder de gevolgen van de oorlog dan de kwartieren Nijmegen en Zutphen. Ten opzichte van de Spaanse troepen werd de Veluwe beschermd door de Zuiderzee en de andere twee kwartieren. Ondertussen werd ook hier werd de dreiging gevoeld. Een predikant moest bijvoorbeeld in de winter van 1598-1599 een toevlucht zoeken in het veilige Harderwijk en in een kritiek jaar als 1605 konden enkele predikanten vanwege het opbreken van het veldleger de vergadering van de classis Neder-Veluwe niet bijwonen. Toch kon de opbouw van de classes Over- en Neder-Veluwe min of meer ongestoord ter hand genomen worden. Het Hof van Gelre en Zutphen stuurde in 1592 een brief aan alle richters en schouten op de Veluwe waarin zij opgeroepen werden de gees-

telijke goederen te inventariseren zodat er in iedere kerk een predikant beroepen kon worden. Hierna volgde nog een brief aan de drost van de Veluwe en de schouten waarin zij gelast werden om alle pastoors, vicarissen en schoolmeesters op te dragen zich te onderwerpen aan het voorgeschreven examen. Van 26 tot en met 28 juni 1592 zijn de Over-Veluwse geestelijken in Arnhem geëxamineerd en op 4 en 5 juli vond een zelfde bijeenkomst plaats in Harderwijk. Op deze laatste vergadering nam Johannes Fontanus het examen van de pastores uit de Neder-Veluwe af. Hij deed dit in bijzijn van twee ouderlingen uit Arnhem, afgevaardigd door het Hof. De Neder-Veluwse pastores kregen dezelfde artikelen voorgelegd als de pastores van de Over-Veluwe. Wellicht waren dit de artikelen die de overheid in 1583 in druk had laten verschijnen.[42] Het zou tot na de eeuwwisseling duren voordat de laatste geestelijken zoals Pelegrinus van Heerde, pastoor te Vaassen, hun werkzaamheden moesten staken. Het Hof, de synode en de Arnhemse predikant Johannes Fontanus werkten hierbij eensgezind samen.[43]
Na het examen van de katholieke geestelijken op de Veluwe deelde de synode van Gelderland het kwartier opnieuw in. De synode constateerde namelijk dat de bestaande verdeling niet beviel. In samenspraak met de leden van de Veluwse classes ging Barneveld over naar de classis Neder-Veluwe. De grens tussen de Veluwse classes viel niet samen met een bestuurlijke grens, maar met een natuurlijke grens op de Veluwe. Arnhem kreeg van de synode de opdracht om de classis Over-Veluwe uit te schrijven; Elburg diende zorg te dragen voor het bijeenroepen van de classis Neder-Veluwe.[44] Hoewel er geen acta bewaard zijn gebleven, heeft de classis Over-Veluwe in de jaren 1592-1597 wel vergaderd. Zoals opgedragen heeft de Arnhemse predikant Johannes Fontanus op 1 december 1592 een classicale vergadering te Wageningen bijeengeroepen.[45] Het lijkt erop dat de classis Over-Veluwe naar behoren functioneerde. Zij verleende bijvoorbeeld attestaties en ontving gravamina van de gemeenten uit haar ressort. Als inspector was Johannes Fontanus de centrale persoon in deze classis.[46] Het lukte de classis Over-Veluwe om haar organisatie goed op orde te krijgen. Iedere predikant moest bijvoorbeeld de kerkorde van Den Haag overschrijven waardoor predikanten en kerkenraden dezelfde kerkorde hanteerden. Ook in de classis Neder-Veluwe functioneerde de Haagse kerkorde als een samenbindend en uniformerend element.[47] Deze classis hield zich relatief vroeg bezig met de opbouw

42 Beernink, p. 34-35; Acta Neder-Veluwe 1592 I; Van Veen, 'Overgang', p. 102; RvV IV, p. 32, Provinciale synode van Gelderland 11 september 1592; Van Loon, *Twede deel (…) Placaet-boeck*, kol. 23.

43 Acta Neder-Veluwe 1592 I; 1592 II, 4; 1594 I, 9; 1594 II, 7; 1600 I, 9; 1602 I, 9; RvV IV, p. 37-38, Provinciale synode van Gelderland 25-29 september 1593.

44 Van der Zee, 'Epe', p. 303; RvV IV, p. 34-35, Provinciale synode van Gelderland 11 september 1592.

45 RvV IV, p. 41, 47, 58 en 59, Provinciale synode van Gelderland 25-29 september 1593, 15 juli 1595, 8 juni 1596 en 24 mei 1597; Van Veen, 'Overgang', p. 26; 'Veluwe', p. 128.

46 Acta Neder-Veluwe 1595 II, 5; Gelders Archief, Archief Hof van Gelre en Zutphen, inv. nr. 2343 (portefeuille geestelijke zaken), nr. 263. Gravamina van de kerk van Twello en Terwolde voor de classis Over-Veluwe, 9 juni 1594; Van Veen, 'Overgang', p. 42-44; RvV IV, p. 39, Provinciale synode van Gelderland 25-29 september 1593.

47 Acta Over-Veluwe 1603 II, 15; 1604 I, 10; 1605 I, 6; 1605 II, 1; 1607 I, 9; Acta Neder-Veluwe 1594 I, 4; 1594 II, 4; 1595 I, 6; 1598 I, 18; 1599 I, 15; 1601 I, 7; 1603 I, 7; 1611 I, 14; 1612 II, 7; 1613 I, 8.

van de classis en de plaatselijke gemeenten. Op de vergadering van 2 juni 1596 stelde de classis bijvoorbeeld orde op zaken als het ging om de katholieke pastores, de bevestiging van predikanten, het vieren van het avondmaal, het verkiezen van diakenen, de vormgeving van kerkdiensten, de rooms-katholieke kosters, de begrafenisgebruiken, de zondagsheiliging, de huwelijksorde en de inrichting van de kerkgebouwen. Het ging zo goed met de classis Neder-Veluwe dat zij in 1600 overwoog om uiteen te gaan in twee classes. De classis werd namelijk steeds sterker, de gemeenten lagen zo ver uit elkaar dat de kosten van vergaderen hoog waren, en er werd geconstateerd dat de classis veel tijd kwijt was aan vergaderen. De classis besloot evenwel om niet tot een opdeling over te gaan.[48]

In het kwartier Zutphen vormde de oorlog duidelijk een belemmering voor de opbouw van een kerkelijke organisatie. Op 5 november 1592 besloot de kerkenraad van Zutphen dat er vanwege de toestand in het kwartier een vergadering van pastores uit het graafschap Zutphen gehouden zou moeten worden om de predikanten, schoolmeesters en kosters van de kleine steden en dorpen te examineren. De magistraat van Zutphen gaf hier geen toestemming voor omdat de Graafschap in handen van de vijand was.[49] De kerkenraad nam toen het initiatief tot een classicale vergadering in het relatief veilige Zutphen en in de eerste week van januari kwam de classis voor de eerste keer bijeen. Om een substantieel aantal deelnemers te verzamelen, werden ook alle ouderlingen uitgenodigd. Ondertussen bleef de Zutphense kerkenraad classicale taken vervullen. Zo informeerde zij bijvoorbeeld bij de classis Over-Veluwe of er toestemming van de magistraat nodig was voor het houden van een classicale vergadering. Toen de predikanten van Zutphen aan de magistraat vroegen of de predikanten uit de Graafschap als classis mochten bijeenkomen, wilde de magistraat zich hier niet over uitspreken, maar legde dit neer bij het Hof. Met goedkeuring van de hoge overheid kwam de classis Zutphen vervolgens samen op 24 april 1593 te Doesburg. Vanwege de precaire militaire situatie waren hier alleen predikanten en ouderlingen uit Zutphen, Doesburg en Doetinchem aanwezig.[50] In Doesburg besloot de classis het Hof te verzoeken voortaan zonder goedkeuring van de overheid te mogen vergaderen, net als de Veluwse classes. De kerken in het graafschap Zutphen vormden samen een classis en Petrus Gellius de Bouma werd aangesteld als inspector over deze gemeenten.[51]

In 1597 bleek hoe gevaarlijk het was om een classicale vergadering te bezoeken. Een predikant en ouderling van Doetinchem werden op weg naar Doesburg door de vijand gevangen genomen en aan het einde van de bijeenkomst wilde de classis de plaats van de volgende vergadering niet noemen, noch de kerk die de vergadering moest uitschrijven, noch de predikant die op de classis een preek

48 Acta Neder-Veluwe 1600 I, 32.

49 Regionaal Archief Zutphen, Archief kerkeraad Nederlands Hervormde gemeente te Zutphen, inv. nr. 1. Acta kerkenraad Zutphen, 5, 12 en 19 november 1592; Oud-archief van de gemeente Zutphen, inv. nr. 2. Raadsresolutie, 15 november 1592.

50 Acta Zutphen 1593 I; Regionaal Archief Zutphen, Archief kerkeraad Nederlands Hervormde gemeente te Zutphen, inv. nr. 1. Acta kerkenraad Zutphen, 25 februari en 1 april 1593; Oud-archief van de gemeente Zutphen, inv. nr. 2. Raadsresolutie, 20 april 1592. Brief van het Hof aan de magistraat van Zutphen, 18 april 1593; Dullaert en Dijkhuis, p. 9.

51 Acta Zutphen 1593 I, 13; RvV IV, p. 39, Provinciale synode van Gelderland 25-29 september 1593.

moest houden. In deze onzekere tijd fungeerde de magistraat van Zutphen als aanspreekpunt voor kerkelijke aangelegenheden, zowel voor het Hof als voor predikanten.[52] Na succesvolle oorlogshandelingen van prins Maurits in 1597 verschenen twee raadsheren van het Hof met twee predikanten, Petrus Gellius de Bouma en Johannes Fontanus, bij de magistraat van Zutphen om het examen van de katholieke geestelijken aan de orde te stellen. De magistraat schreef vervolgens aan het Hof dat het nodig was om een classicale vergadering te houden. Deze brief ging vergezeld van een brief van de kerkenraad van Zutphen. Het Hof reageerde hierop met een oproep aan alle pastores en vicarissen in het graafschap Zutphen om zich op 29 mei 1598 in Zutphen te melden voor het examen.[53] De onveilige situatie maakte het voor de classis Zutphen echter onmogelijk om in deze jaren bijeen te komen en examens af te nemen. Het voorgenomen examen van 20 juni 1598 heeft blijkbaar niet plaatsgevonden, want in 1603 werd sommige pastoors nogmaals gevraagd om zich aan een examen te onderwerpen.[54] De onzekere situatie op militair en politiek terrein had ook tot gevolg dat het soms de vraag was of een bepaald gebied tot de verantwoordelijkheid van de classis Zutphen behoorde. Dit gold bijvoorbeeld voor gebieden buiten het kwartier Zutphen zoals Anholt, Werth en Wertherbruch, en het Kleefse Zevenaar. De classis hield zich namelijk wel met deze gebieden bezig.[55] Binnen de grenzen van het kwartier Zutphen lagen enkele Kleefse enclaves: het drostambt Liemers met de stad Zevenaar en de dorpen Oud-Zevenaar, Groessen en Duiven, en de heerlijkheid Wehl.[56]

De synode constateerde in 1598 en 1600 dat de kerken in Gelderland voordurend door de vijand bedreigd werden en niet konden vergaderen. Wanneer een classis om de genoemde reden niet bijeen kon komen, dan mochten de inspectoren van de classis de voorhanden zaken afhandelen, in samenspraak met de kerkenraad van de hoofdstad. In de classis Zutphen kwamen de taken van de classis zo in feite bij de kerkenraad van Zutphen te liggen en deze heeft deze verantwoordelijkheid ook op zich genomen. Het was echter niet de bedoeling dat de autoriteit van de classis door de bevoegheden van de inspectoren en de kerkenraad zou worden opgeheven. De synode benadrukte dat er alle moeite gedaan moest worden om een classis bijeen te roepen.[57] Dat is ook gebeurd, maar in 1602 constateerde de classis Zutphen dat de militaire dreiging nog zo groot was, dat er maar twee keer per jaar vergaderd kon worden en dan wel in de veilige hoofdstad

52 Acta Zutphen 1597 I, 2, 10 en 13; Van Veen, 'Graafschap', p. 105-107; Regionaal Archief Zutphen, Oud-archief van de gemeente Zutphen, inv. nr. 3. Raadsresolutie, 6 december 1597; Broek Roelofs, p. 44-45.

53 Regionaal Archief Zutphen, Oud Archief Zutphen, inv. nr. 1. Raadsresolutie, 6 december 1597; Broek Roelofs, p. 44-45; Van Veen, 'Graafschap', p. 36-37.

54 Acta Zutphen 1603 I, 4 en 5; Van Veen, 'Graafschap', p. 40-41; Thielen, p. 90-91.

55 Acta Zutphen 1594 I, 4 en 9; 1598 I, 7; 1602 I, 2; 1603 I, 29; 1604 I, 34; 1605 I, 20; 1609 I, 19; 1609 II, 3; 1615 I, 18; 1616 II, 8; RvV IV, p. 58, Provinciale synode van Gelderland 8 juni 1596; p. 72, Provinciale synode van Gelderland 13 juni 1598; p. 107, Provinciale synode van Gelderland 22-24 juni 1602; p. 173, Provinciale synode van Gelderland 4-6 juli 1609; p. 180, Provinciale synode van Gelderland 26-28 juni 1610.

56 Bary, p. 4-5; Spiertz en Megens, p. XXVIII-XXIX.

57 RvV IV, p. 70, Provinciale synode van Gelderland 13 juni 1598; p. 86 en 93, Provinciale synode van Gelderland 10-13 juni 1600; p. 98, Provinciale synode van Gelderland 26-27 mei 1601.

Zutphen. Een jaar later was de situatie verbeterd, maar de predikanten op het platteland hadden wel last van de oorlog. De predikant van Aalten moest bijvoorbeeld 20 soldaten fourageren en dit legde een grote druk op hem. Vanwege de toegenomen veiligheid kon de classis Zutphen nu overgaan tot de bevestiging van de predikanten op het platteland. In 1603 waren er in de classis meer dan tien plaatsen vacant. Deze vacatures en de gevaren van de oorlog vormden de reden dat de classis Zutpen in 1604 aan de synode liet weten dat er geen sprake kon en mocht zijn van een splitsing van de classis zoals in het kwartier Nijmegen het geval was. De veroveringen van de Spaanse legeraanvoerder Ambrogio de Spinola zorgden ervoor dat verschillende predikanten en ouderlingen in 1606 niet op de vergadering van de classis in Zutphen konden verschijnen. In de jaren 1606-1608 is de classis Zutphen daarom niet op gewone wijze bijeen geweest.[58] In 1614 had de classis Zutphen goede hoop dat Borculo bij het kwartier gevoegd zou worden en droeg de classicale inspectoren op om passende maatregelen te treffen. Toen duidelijk werd dat graaf Joost van Limburg Stirum als heer van Borculo kon worden ingehuldigd, kwam de classis Zutphen in een buitengewone vergadering bijeen om van de pastores, schoolmeesters en kosters in de heerlijkheid Borculo te horen of zij zich wilden conformeren aan de gereformeerde leer en kerkorde. De pastores van Borculo, Geesteren en Neede werden lid van de classis en twee schoolmeesters verklaarden dat zij de gereformeerde religie van harte waren toegedaan. Voor de kerken van Eibergen, Lichtenvoorde en Gelselaar werden voorzieningen getroffen.[59]

De opbouw van de gereformeerde kerk in het kwartier Nijmegen liep achter op die van de kwartieren Veluwe en Zutphen. In 1592 kregen Nijmegen, Tiel en Zaltbommel de opdracht van de synode van Gelderland om classes te vormen en examens in het kwartier Nijmegen af te nemen. De predikanten van Arnhem werd gevraagd om hierbij het voortouw te nemen. In 1593 riep ambtman Dirk Vijgh de katholieke geestelijken uit Tiel en de Neder-Betuwe op voor een examen dat op 6 september 1593 door twee predikanten uit Nijmegen en Tiel werd afgenomen. Tegelijkertijd werd er in de Neder-Betuwe een rentmeester van de geestelijke goederen aangesteld.[60] Hiermee werden de voorwaarden geschapen voor het vormen van een classis in dit kwartier. Het is opvallend dat er in de Neder-Betuwe eerder classisvorming plaatsvond dan rond de stad Nijmegen. Tiel en de Neder-Betuwe bezaten in de jaren '90 een relatieve zelfstandigheid ten opzichte van Nijmegen. Dat blijkt bijvoorbeeld uit de correspondentie van een classis Tiel in 1593 en 1595 met de Gelderse synode en de kerkenraad van Nijmegen. De synode van Gelderland bepaalde echter dat alle gereformeerde kerken in dit kwartier onder een classis zouden vallen. Uiteindelijk ontstond er in 1598 een classis Nijmegen en deze kwam op 30 mei voor de eerste keer bijeen. Hier waren zowel predikanten uit Tiel en de Neder-Betuwe, als predikanten uit Nijmegen en de Over-Betuwe aanwezig. Getalsmatig waren de Neder-Betuwse predikanten

58 Acta Zutphen 1602 I, 23; 1603 I, 20 en 28; 1604 I, 18 en 21; 1605, I, 14; 1606 I, 1; 1609 I, 4; RvV IV, p. 114, Provinciale synode van Gelderland 12-14 juli 1603; Vermeesch, p. 95.

59 Acta Zutphen 1614 I, 18; 1616 I, 1 en 3; 1616 II, 1-3 en 5-7; Te Vaarwerk, p. 103-106.

60 RvV IV, p. 34, Provinciale synode van Gelderland 11 september 1592; Gelders Archief, Archief Hof van Gelre en Zutphen, (Portefeuille Geestelijke Zaken) inv. nr. 2343, nr. 229, 23 mei 1593; Acta Nijmegen 1598 I, 4; Potjer, p. 36-37; Maris, *Reformatie*, p. 191 en 394-395.

veruit in de meerderheid. De synode was zich bewust van de oude tegenstelling tussen Nijmegen en Tiel, tussen de Over-Betuwe en de Neder-Betuwe, en onderstreepte in 1599 nogmaals dat het Nijmeegse kwartier voorlopig een classis zou vormen, maar delen van de classis bleven zelfstandig vergaderen.[61] Op 3 september 1599 kwamen de Neder-Betuwse predikanten bijvoorbeeld in Rijswijk bijeen. Hier spraken zij over een financiële tegemoetkoming voor de predikantsweduwen. Ook de predikanten van Over-Betuwe hielden in de zomer van 1600 een aparte vergadering in Nijmegen. Op deze laatste bijeenkomst waren naast Johannes Fontanus en Justus Friburg, predikant te Emmerich en tijdelijk te Nijmegen, ook enkele leden van de Nijmeegse magistraat aanwezig.[62] Het is niet duidelijk of het examen van de katholieke geestelijkheid in 1593 heeft plaatsgevonden. Het had in ieder geval niet de gewenste gevolgen, want in 1599 besloot de synode dat alle pastoors, schoolmeesters en kosters uit de Over- en Neder-Betuwe geëxamineerd moesten worden. Het Hof en de ambtman van Over-Betuwe zouden de kerkendienaren, schoolmeesters en kosters voor een examen in Nijmegen oproepen. Daarna zou een zelfde procedure binnen Tiel uitgevoerd worden met hun Neder-Betuwse collega's. De classis Nijmegen stelde uiteindelijk in 1601 orde op zaken met betrekking tot de predikanten, schoolmeesters en kosters in de Betuwe.[63]

Het verloop van de oorlog zorgde ervoor dat het sinds de eerste vergadering van de classis Nijmegen drie jaar duurde voordat er weer een classicale bijeenkomst kon plaatsvinden. Daarnaast verloor Nijmegen in augustus en september 1598 drie predikanten aan de pest. De synode besloot de kerk van Nijmegen zo veel mogelijk bij te staan; Johannes Fontanus schoot de gemeente van Nijmegen regelmatig te hulp.[64] Door de reductie van Bommel bij het Gelderse gewest ging de classis Nijmegen ook daadwerkelijk samenvallen met het kwartier. De classis Nijmegen overwoog nu een opdeling in meedere classes. De synode achtte dit een goed voornemen, maar besloot dat de predikanten uit het kwartier Nijmegen vooralsnog onder een classis zouden vallen.[65] Op de synode van 1603 klaagde Johannes Leo namens de kerk van Zaltbommel dat de classis Nijmegen te groot was. De synode besloot toen dat de classis Nijmegen in drie classes verdeeld mocht worden, een Nijmeegse, een Tielse en een Bommelse classis. Maar voordat deze opdeling plaats kon vinden, diende elke classis minstens tien personen te tellen. Deze laatste bepaling maakte een realisering van dit uiteengaan op korte termijn onmogelijk. In 1601 bezaten meer dan 28 dorpen in de Tieler- en Bommelerwaard geen predikant en in 1603 was dit het geval met ongeveer 34 dorpen.

61 RvV IV, p. 35 en 39, Provinciale synode van Gelderland 25-29 september 1593; p. 76. Provinciale synode van Gelderland 10-13 juli 1599; Janssen en Meeuwissen, p. 22 en 38, Acta kerkenraad Nijmegen, 10 augustus 1595.

62 Potjer, p. 64; Janssen en Meeuwissen, p. 45, Acta kerkenraad Nijmegen, 22 juni 1600.

63 RvV IV, p. 79, Provinciale synode van Gelderland 10-13 juli 1599; p. 85, Provinciale synode van Gelderland 10-13 juni 1600; Janssen en Meeuwissen, p. 45, Acta kerkenraad Nijmegen, 29 april 1600; Acta Nijmegen 1601 I, 4-6 en 18.

64 Van Heiningen, p. 88; Janssen en Meeuwissen, p. 42-43, 45 en 47, Acta kerkenraad Nijmegen, 16 augustus, 2, 6, 24 september 1598, 29 april en 9 juli 1600; RvV IV, p. 79, Provinciale synode van Gelderland 10-13 juli 1599; Acta Over-Veluwe 1600 I, 11.

65 Brouwer, p. 94-96; RvV III, p. 172. Particuliere synode van Zuid-Holland 28 augustus 1601; Acta Nijmegen 1602 I, 16; 1602 II, 17; RvV IV, p. 104, Provinciale synode van Gelderland 22-24 juni 1602.

Dit gebrek aan predikanten had vooral een financiële reden. De middelen om predikanten te betalen ontbraken omdat de geestelijke goederen verduisterd waren, onder andere door plaatselijke jonkers en collatoren. Daarnaast had men last van het indringen van rooms-katholieke geestelijken, van lopers, en van een ambtman die de bevelen van de hoge overheid negeerde. De classis Nijmegen constateerde dat het moeilijk was om predikanten te vinden en uit armoede stelde men toen maar een voorlezer en ziekentrooster te Ophemert aan.[66]
Binnen het kwartier Nijmegen werden alleen in Tiel en de Neder-Betuwe meer dan tien predikanten gevonden. Dit maakte het voor hen gemakkelijk om een eigen weg te gaan. In 1604 verschenen de predikanten uit de Neder-Betuwe niet op de classis, maar lieten weten dat zij hun dorpen niet durfden te verlaten aangezien de contributie aan de vijand was opgezegd. De classis nam geen genoegen met dit excuus, want zij hadden hun dorpen wel verlaten om in Ingen met elkaar te vergaderen. Dit maakte volgens de classis duidelijk dat hun argumentatie niet steekhoudend was. Op deze bijeenkomst in Ingen hadden de predikanten uit de Neder-Betuwe de predikant van Echteld afgezet. Hiermee hadden de Neder-Betuwse predikanten zich volgens de classis Nijmegen het gezag van een classis aangemeten en daarom dienden zij tot de orde geroepen te worden.[67] In 1606 besloot de classis Nijmegen om het synodale besluit uit 1603 te effectueren en voortaan in twee gescheiden vergaderingen bijeen te komen. Als reden van uiteengaan noemde de classis de gevaren, de grote kosten, en de afstand tussen de verschillende plaatsen. De synode keurde deze opdeling goed, op voorwaarde dat er correspondentie gehouden werd, te vergelijken met de correspondentie tussen de classes Over- en Neder-Veluwe.[68] De eerste vergadering van de classis Tiel/Bommel werd in Tiel gehouden. De vijf predikanten uit het Bommelse gedeelte van de classis waren hier afwezig.
Het Rijk van Nijmegen en het Land van Maas en Waal behoorden tot het kwartier Nijmegen, maar in de praktijk was dit gebied ten zuiden van de Waal in handen van de rooms-katholieke aartshertogen. Ook de verovering van de vesting Grave in 1602 maakte geen einde aan de dominante aanwezigheid van het Spaanse leger bezuiden de Waal; Spaanse troepen in de vorm van muitende soldaten bleven Grave en het omliggende land, boven en onder de Maas, tot en met 1604 afstropen. De wapenstilstand van 1607 bood de gereformeerde kerk de mogelijkheid om de reformatie in het Land van Maas en Waal ter hand te nemen. In het Rijk van Nijmegen was burggraaf Cornelis van Gendt de zaak van de reformatie toegedaan, waardoor de reformatie hier een ander verloop kende dan in het Land van Maas en Waal waar ambtman Jacob Mom het voor het zeggen had.[69] Een week na de afkondiging van de wapenstilsstand besloot de classis Nijmegen om de Gedeputeerden van het kwartier en de burggraaf van Nijmegen te verzoeken om de pastores uit het Land van Maas en Waal op te roepen voor een examen op de classis. Het Hof beval Jacob Mom om met betrekking tot de scholen en kerken

66 RvV IV, p. 114, Provinciale synode van Gelderland 12-14 juli 1603; RvV III, p. 172, Particuliere synode van Zuid-Holland 28 augustus 1601; Potjer, p. 49 en 69; Acta Nijmegen 1602 II, 21; 1603 I, 22 en 23; 1604 I, 14; 1604 II, 12; 1605 II, 7.
67 Acta Nijmegen 1604 I, 3-4 en 22.
68 Acta Nijmegen 1606 I, 18; RvV IV, p. 104, Provinciale synode van Gelderland 22-24 juni 1602; p. 150-151, Provinciale synode van Gelderland 17 juni 1606.
69 Van Heiningen, p. 90-96; Ten Boom, 'Protestantisering', p. 114-115.

orde op zaken te stellen. De dienstdoende pastoors moesten zich van het Hof melden bij de synode om rekenschap af te leggen van hun leer en leven. Op de synode, en later op de classis, verschenen vier pastoors uit het Land van Maas en Waal en het Rijk van Nijmegen. Alle pastoors die niet op de synode waren verschenen, werden een week daarna door het Hof geschorst.[70]

In deze periode waren er in de classis Nijmegen en met name in het Land van Maas en Waal en het Rijk van Nijmegen talrijke indringers en rooms-katholieke geestelijken werkzaam. Net zoals het Land van Heusden en Altena in de classis Gorinchem was ook het zuidelijke gedeelte van het kwartier Nijmegen hier kwetsbaar voor.[71] De nabijheid van Brabant, de stad Den Bosch en Kleefse enclaves maakte het voor katholieken gemakkelijk om de grens te passeren en bijvoorbeeld de mis bij te wonen. Vlak over de grens waren de jezuïeten bijzonder actief, bijvoorbeeld in het onderwijs te Emmerich, of in de nabijheid van de heerlijkheid Oijen, ten zuiden van de Maas.[72] Daarnaast was een groot deel van de Gelderse adel rooms-katholiek en bood op hun huizen ruimte aan de rooms-katholieke eredienst. Deze edellieden bezaten ook vaak het collatierecht. In een enkel geval werd het een predikant verboden om een classicale vergadering bij te wonen. Dit overkwam bijvoorbeeld Marcus Mignonius die net als de andere predikanten uit het gebied van de heer van Batenburg de classicale vergaderingen in 1618 en 1619 niet mocht bijwonen.[73]

Volgens de kerkelijke plannen zouden Grave, het Land van Cuijk en de daarbij behorende dorpen een eigen classis moeten vormen. De synode van Gelderland stelde in 1582 echter vast dat het voor Grave nog niet mogelijk was om tot classisvorming over te gaan.[74] De stad Grave werd in 1602 door prins Maurits veroverd en bij gebrek aan een kerkverband in Brabant bleven Grave en de baronie van Cuijk onder de classis Nijmegen vallen. Sindsdien werden de predikanten voor de vergaderingen uitgenodigd, maar zij verschenen hier pas in 1610. Op dat moment gaven zij te kennen dat zij zich wel eerder bij de classis hadden willen voegen, maar dat prins Maurits – als heer van Grave en het Land van Cuijk – hen hier niets over had gezegd. Met de voortgang van de reformatie in het Land van Cuijk hadden zij gehoopt een eigen classis te vormen. De classis ontving hen als lidmaten van de classis en zij kregen als predikanten van de stad Grave een prominente plaats.[75] De reformatie van het Land van Cuijk verliep moeizaam; pas in 1614 kon er een predikant worden aangesteld.[76] In 1617 zouden de predikanten uit Grave en het Land van Cuijk nog een eigen classis gaan vormen. De classis Nijmegen heeft hier uiteindelijk mee ingestemd, maar deze afscheiding vond buiten medeweten van de synode plaats. De synode vond het belangrijk dat Grave onder een synode viel en sprak de prins van Oranje daarop aan. Enkele maanden

70 Acta Nijmegen 1607 I, 18; 1607 II, 13; 1608 I, 9; Van Veen, 'Nymegen', p. 268-270; RvV IV, p. 157-158, Provinciale synode van Gelderland 7-11 juli 1607.
71 Verschoor, p. LXXXII en CXVIII.
72 Acta Nijmegen 1610 II, 7; 1612 I, 37; 1619 I, 71; 1620 I, 30.
73 Acta Nijmegen 1618 III, 25; 1619 I, 12 en 16.
74 RvV IV, p. 25, Provinciale synode van Gelderland 6-8 juni 1582.
75 RvV IV, p. 115, Provinciale synode van Gelderland 12-14 juli 1603; Acta Nijmegen 1603 II, 13; 1610 II, 5.
76 Acta Nijmegen 1604 II, 12; 1613 II, 14; 1614 II, 6; 1615 II, 6

later moesten de predikanten van Grave en uit het Land van Cuijk zich op bevel van prins Maurits weer bij de classis Nijmegen voegen.[77]
Ondanks beloftes van de magistraat van Zaltbommel was de kerkelijke situatie op het platteland van de Bommeler- en Tielerwaard in 1606 niet verbeterd.[78] Enkele dagen na het sluiten van de wapenstilstand schreef Henricus Leo, predikant te Zaltbommel, daarom een brief aan het Hof. Sinds de reductie van Bommel in het Gelderse gewest had de overheid volgens hem wel allerlei besluiten genomen, maar deze hadden in de Tieler- en Bommelerwaard geen vrucht gedragen. Predikanten konden nog steeds niet worden betaald omdat de inkomsten uit de geestelijke goederen aan hun eigenlijke bestemming onttrokken werden. Het platteland werd volgens Leo bevolkt door 'vreemde papen, wargeesten en loopers' en er werden naar zijn zeggen priesters vanuit Den Bosch naar het noorden gestuurd. De ambtman had eerder weinig gehoor gegeven aan de oproepen van de overheid, maar na de ingang van de wapenstilstand veranderde deze houding. Magistraat en ambtman lieten de synode in 1607 weten dat het nog te vroeg was om predikanten op het platteland aan te stellen, aangezien het nog niet duidelijk was hoe zij betaald zouden worden. Deze uitspraak van de overheid werd bevestigd door de visitatie van Johannes Fontanus, Gerardus Livius en Wilhelmus Baudartius van de Tieler- en Bommelerwaard. Op 2 oktober 1609 verscheen er een delegatie van de synode, de classis Nijmegen en de stad Zaltbommel bij het Hof om de kerkelijke situatie te bespreken. Deze bijeenkomst heeft de aanstelling van predikanten in de Tieler- en Bommelerwaard sterk bevorderd en sinds die tijd konden steeds meer plaatsen in de classis Tiel/Bommel van een predikant worden voorzien. Voor sommige predikanten ging de kerk van Zaltbommel hierbij zelfs te voorvarend te werk.[79]
Omdat het aantal predikanten uiteindelijk zo groot werd, besloot de classis Tiel/Bommel in 1613 het synodale besluit uit 1603 te effectueren en uiteen te gaan in een Tielse en een Bommelse classis. Hiermee kwam de classis Tiel/Bommel terug op een eerder besluit om bij de oude unie te blijven. Op de vergadering waar dit besluit genomen werd waren 28 predikanten uit de classis Tiel/Bommel aanwezig, 17 uit het Bommelse gedeelte en 11 uit het Tielse gedeelte. Om de classis Tiel te versterken werd de predikant van de forten Nassau en Sint Andries voorlopig aan de Tielse classis toegevoegd.[80] Als reden voor het uiteengaan noemde de classis de groei van het aantal predikanten. Het is echter niet onwaarschijnlijk dat de kerkelijke twisten hierbij een belangrijke rol speelden. In de synode waren de twee remonstrantsgezinde classes uit het Nijmeegse kwartier namelijk in de minderheid; een opdeling van de classis Tiel/Bommel maakte een overstemming door de drie contraremonstrantsgezinde classes van boven de rivieren onmogelijk. In de acta van de classis Nijmegen wordt het punt van overstemming – als het gaat om de besluitvorming rondom zaken van gewicht – meerdere keren genoemd.

77 Acta Nijmegen 1617 I, 6; 1618 III, 4; RvV IV, p. 215 en 305, Provinciale synode van Gelderland 15 juni-28 juli 1618; Van Veen, 'Grave', p. 222-224.

78 Acta Tiel/Bommel 1606 I, 2 en 8; Acta Nijmegen 1606 I, 15-16 en 19; 1602 II, 21; Knipscheer, p. 145-147.

79 Knipscheer, p. 50; Potjer, p. 45-50; Acta Tiel/Bommel 1607 I, 3-4; 1608 I, 25; 1611 I, 25; Acta Nijmegen 1605 II, 7; 1608 II, 19; Ten Boom, 'Vestiging', p. 206-207; RvV IV, p. 161, Provinciale synode van Gelderland 7-11 juli 1607.

80 Acta Tiel/Bommel 1612 I, 15; 1613 I, *Aanwezigen* en 22; RvV IV, p. 114, Provinciale synode van Gelderland 12-14 juli 1603.

Dat was niet zonder reden, aangezien de gedeputeerden van de synode de classis Nijmegen daarmee gedreigd hadden.[81] De Nijmeegse classes hebben niet meer van het zelfstandige bestaan van de classes Tiel en Bommel kunnen profiteren, aangezien er in de jaren 1613-1617 geen synode gehouden is. Op de vergadering van de synode van Gelderland in 1618 verschenen twaalf afgevaardigden van de classis Tiel/Bommel. Omdat de synode het uiteengaan nog niet had goedgekeurd, ging zij nog uit van een ongedeelde classis. Uiteindelijk erkende zij naast de classis Tiel de classis Bommel als een bijzondere classis.[82]
Bij het uiteengaan van de classes Nijmegen en Tiel/Bommel in 1613 kwam de vraag naar boven tot welke classis de kerken uit het Land van Maas en Waal behoorden. De Gedeputeerden van het Nijmeegse kwartier adviseerden om de grenzen van de classes te laten samenvallen met die van de ambten. Het Land van Maas en Waal bleef onder de classis Nijmegen vallen.[83] Vanaf 1613 behoorden de ambten Over-Betuwe, Rijk van Nijmegen en Land van Maas en Waal tot de classis Nijmegen. Het ambt van Neder-Betuwe maakte onderdeel uit van de classis Tiel, en de ambten Tieler- en Bommelerwaard werden tot de classis Bommel gerekend. Het feit dat het Nijmeegse kwartier doorstroomd werd door rivieren heeft tot gevolg gehad dat de grenzen van het kwartier met de loop van de rivieren konden veranderen. Pannerden, Herwen en Aert behoorden bijvoorbeeld tot het kwartier Nijmegen en niet tot het kwartier Zutphen. Het dorp Keent was Gelders en niet Brabants, evenals Maasbommel. De heerlijkheden Dieden en Oijen lagen altijd al ten zuiden van de Maas, maar werden gerekend tot het ambt van Maas en Waal. Behoudens een korte periode tijdens de bestandstwisten behoorde Oijen tot de classis Nijmegen.[84] 's-Gravenweert met Fort Schenkenschanz lag niet op Kleefs, maar op Gelders gebied. De enclaves Huissen, Malburgen, Hulhuizen, Kekerdom, Leuth en Lobith behoorden tot het hertogdom Kleve.
De ontwikkeling van de Gelderse classes tijdens het Twaalfjarig Bestand (1609-1621) wordt vooral gekleurd door de strijd tussen remonstranten en contraremonstranten. De Neder-Veluwse classis volgde de landelijke en gewestelijke ontwikkelingen nauwlettend, maar kreeg niet altijd de ruimte om zich ook buiten haar ressort te profileren. Dit tot ongenoegen van de classis. De dominante aanwezigheid van Johannes Fontanus in Arnhem maakte het voor predikanten van de classis Neder-Veluwe soms moeilijk om een rol van betekenis te spelen. Nadat drie predikanten uit de classes Nijmegen, Zutphen en Over-Veluwe namens de synode orde op zaken waren gaan stellen in de Tieler- en Bommelerwaard en daarbij de gedeputeerde vanuit de classis Neder-Veluwe hadden vergeten, ging er een officieel protest naar de synode. De synode zag zich toen genoodzaakt om uit te spreken dat dit niets te maken had met de positie van de classis Neder-Veluwe, maar dat er andere redenen waren.[85] In de classis Zutphen bestond in deze periode de angst dat de adel zou proberen om vrije, openbare uitoefening van hun religie in hun heerlijkheden en huizen in te voeren. Een van de bepalingen van het Bestand was namelijk dat de status quo op religieus gebied gehandhaafd

81 Acta Nijmegen 1612 I (Gedeputeerden), 6 en 10; 1613 I, 26.
82 RvV IV, p. 208-209, Provinciale synode van Gelderland 15 juni-28 juli 1618.
83 Acta Tiel/Bommel 1608 I, 24; 1608 II, 17; 1609 I, 9; Acta Nijmegen 1608 II, 21.
84 Acta Nijmegen 1618 III, 6; Rutgers, p. 428; Spiertz en Megens, p. XXXVII.
85 Acta Neder-Veluwe 1607 II, 2; 1608 I, 11 en 23; RvV 169, Provinciale synode van Gelderland 14-16 juni 1608.

werd. Het graafschap Zutphen herbergde veel katholieke en lutherse edellieden, zoals de rooms-katholieke schout van Zutphen, Borchart van Westerholt, en de lutherse edelman Joost van Limburg Stirum. Deze laatste liet toe dat er op zijn huis in de heerlijkheid Borculo lutherse diensten werden gehouden. Volgens de predikant van Borculo woonde niet alleen het huisgezin van de graaf deze kerkdiensten bij en daarom besloot de classis de graaf aan te spreken op zijn belofte de gereformeerde religie te handhaven.[86]
Remonstrantse geluiden uit Holland en het kwartier Nijmegen brachten de classes Over- en Neder-Veluwe ertoe om in 1612 een gezamenlijke vergadering te Barneveld uit te schrijven. Deze resulteerde in een nadere unie tussen de contraremonstrantsgezinde classes uit de Veluwse en Zutphense kwartieren. In de strijd tussen remonstranten en contraremonstranten kwamen de Nijmeegse classes tegenover die uit de kwartieren Zutphen en Veluwe te staan. Deze interne strijd zorgde er ondertussen voor dat de op- en uitbouw van de gereformeerde kerk in Gelderland stagneerde. Er moest eerst binnenshuis orde op zaken gesteld worden.

Remonstranten en contraremonstranten in Gelderland

De strijd tussen remonstranten en contraremonstranten was in Holland ontstaan als een academisch dispuut tussen twee hoogleraren aan de Leidse universiteit. Jacobus Arminius pleitte onder meer voor een herziening van de Nederlandse geloofsbelijdenis op het punt van de predestinatie. Zijn collega Franciscus Gomarus wilde hier niets van weten. De discussie spitste zich toe op de rol van de mens bij de uitverkiezing. Op last van de Staten-Generaal kwamen er op 22 mei 1607 afgevaardigden van de verschillende provincies samen in Den Haag om de nationale synode voor te bereiden. Vanuit Gelderland mocht Johannes Fontanus deze vergadering voorzitten. De aanwezige predikanten en hoogleraren spraken zich uit over de onderhavige kwesties en dit had tot gevolg dat het conflict in een stroomversnelling raakte.[87] Het lukte de aanwezigen niet om een eenparig advies aan de Staten-Generaal te geven. Pogingen vanuit de synode van Zuid-Holland en de Staten van Holland en West-Friesland om de partijen bij elkaar te brengen mislukten. Het conflict was inmiddels buiten de Hollandse grenzen getreden en raakte meer en meer verweven met de vraag naar de rol van de overheid in kerkelijke zaken. Ook Gelderland kreeg tijdens het Twaalfjarig Bestand te maken met interne verdeeldheid over de leer en de kerkorde. Hierdoor stagneerde de opbouw en uitbouw van de Gelderse classes en kwam de confessionalisering van het gewest stil te liggen. Voordat de gereformeerde kerk van Gelderland deze zaken weer ter hand kon nemen, moest er eerst een einde gemaakt worden aan de interne verdeeldheid op leerstellig en kerkordelijk gebied. In tegenstelling tot de andere gewesten in de Republiek heeft de contraremonstrantse partij in Gelderland op gewestelijk niveau een strategie kunnen ontwikkelen en uitvoeren, die voor deze groep redelijk succesvol is geweest. Dat laatste heeft vooral te maken met de rol van het contraremonstrantsgezinde Hof van Gelre en Zutphen. Het

86 RvV IV, p. 167-168, Provinciale synode van Gelderland 14-16 juni 1608; p. 173, Provinciale synode van Gelderland 4-6 juli 1609; p. 179, Provinciale synode van Gelderland 26-29 juni 1610; Van Schilfgaarde, p. 27-35; Acta Zutphen 1602 I, 3; 1603 I, p. 29; 1618 I, 7.

87 Groot; Den Boer, p. 9.

beeld van de bestandstwisten in Gelderland wijkt hierdoor af van het gangbare beeld dat door de Hollandse situatie bepaald is.
In het Gelderse conflict zijn verschillende fasen aan te wijzen. De eerste fase duurde van 1608 tot en met 1612. In eerste instantie reageerde men in Gelderland alleen op de Hollandse twisten en concentreerde de aandacht van de gereformeerde kerk zich op het ondertekenen van de belijdenisgeschriften. Toen bleek dat enkele Gelderse predikanten uit het kwartier Nijmegen drie artikelen van de omstreden hoogleraar Conradus Vorstius hadden ondertekend, zagen de classes Over- en Neder-Veluwe zich genoodzaakt om in 1612 een gezamenlijke vergadering te beleggen. De besluiten van deze contraremonstrantsgezinde vergadering werden door de synode van Gelderland overgenomen. Er onstonden nu twee blokken: de contraremonstrantsgezinde classes uit de kwartieren Zutphen en Veluwe aan de ene kant en de remonstrantsgezinde classes uit het kwartier Nijmegen aan de andere kant. In de tweede fase in het conflict consolideerden beide partijen hun positie. Het betreft hier ongeveer de jaren 1613-1616. De classes kwamen elkaar niet tegen op de synode van Gelderland, want de overheid gaf in deze jaren geen toestemming tot het houden van een synode. De classes probeerden binnen hun ressort de rust en de eenheid te bewaren, maar dit lukte niet in iedere classis. In 1615 vond bijvoorbeeld een scheuring plaats in de classis Tiel. Ook de classes Nijmegen, Bommel en Over-Veluwe kampten met interne verdeeldheid op leerstellig en kerkordelijk gebied. De Gelderse classes zagen zich nu genoodzaakt om zich intensief met de bestandstwisten bezig te houden. Hierna ging de overheid zich actief bemoeien met de oplossing van het conflict. Dit kan als de derde fase beschouwd worden. In 1615 waren er in Arnhem plannen voor een overheidsingrijpen ontstaan en dit resulteerde in een politiek-kerkelijke bijeenkomst in 1617. Het politieke resultaat van deze bijeenkomst ging als *Afghescheyt* de wereld in en ondersteunde de contraremonstrantse zaak. De remonstranten uit het Nijmeegse kwartier maakten bezwaar tegen dit overheidsbesluit, maar zonder succes. Beide partijen in het conflict kregen nu de opdracht om hun visie op de in discussie zijnde punten onder woorden te brengen. Het Hof zou deze stukken aan de synode van Gelderland geven om te komen tot een gezamenlijke formulering van de controversiële punten. De synode van Gelderland (1618) en de nationale synode van Dordrecht (1618-1619) waren beide op de hand van de contraremonstranten. In de slotfase maakten deze synoden af wat de Gelderse overheid in samenspraak met Sibrandus Lubbertus, hoogleraar te Franeker, en andere prominente contraremonstrantse predikanten had bedacht

en waar zij op hadden aangestuurd: het herstellen van de de eenheid van de gereformeerde kerk van Gelderland door deze te zuiveren van remonstrants gedachtengoed.
In 1608 zijn de eerste sporen van het conflict in de classicale acta aan te wijzen. De contraremontrantsgezinde classis Over-Veluwe hield zich in dat jaar bezig met de Hollandse geschillen. Bij de examens gaf zij bijvoorbeeld speciale aandacht aan de controversiële punten.[88] De onrust in Holland vormde in 1610 de aanleiding voor een voorstel van de synode om in Harderwijk een landelijke bijeenkomst te houden om de geschillen uit de weg te helpen. Het Hof ging hier aarzelend mee accoord en wilde verder, op instigatie van de synode en met behulp van een synodaal formulier, de geloofsbelijdenis en de catechismus opnieuw laten ondertekenen. In de classes Zutphen, Over-Veluwe en Neder-Veluwe vond deze ondertekening plaats, maar de classis Tiel/Bommel, waarin predikanten verdacht werden van remonstrantisme, liet het bij een oproep aan de predikanten om zich verre te houden van de leerstellige controverses. In de classis Nijmegen vond men deze nieuwe ondertekening geen goed idee omdat veel predikanten daar moeite mee zouden hebben.[89] Deze reacties op het ondertekenen van de belijdenisgeschiften zijn kenmerkend voor de positie van de verschillende classes in het conflict.
Enkele predikanten uit de classis Nijmegen ondertekenden rond deze tijd drie artikelen van de omstreden hoogleraar Conradus Vorstius. Deze remonstrantsgezinde hoogleraar uit Steinfurt was als opvolger van Jacobus Arminius benoemd aan de Leidse universiteit en werd door velen van socinianisme verdacht. De Nijmeegse classis vond het onderschrijven van deze artikelen niet alleen geoorloofd, maar ook prijzenswaardig.[90] Ondertussen liet Vorstius zich voorstaan op deze ondertekening door enkele Gelderse predikanten. Om duidelijk te maken dat Vorstius' opvattingen binnen de Veluwse classes geen aanhang vonden, schreven de classes Over- en Neder-Veluwe een gezamenlijke vergadering uit. Op deze vergadering te Barneveld bleek dat geen van de Veluwse predikanten de artikelen van Vorstius had ondertekend. Zij wilden niets van doen hebben met remonstrantse opvattingen in het algemeen en die van Vorstius in het bijzonder. Daarnaast maakten zij zich zorgen over het examineren van kandidaten en daarom besloten de classes Over- en Neder-Veluwe dat er voortaan gedeputeerden van de synode bij de classicale examens uitgenodigd zouden worden. Om de besluiten van deze vergadering effect te laten sorteren, vroegen zij het Hof om deze punten ook aan de andere classes en steden in Gelderland voor te leggen. De classis Zutphen conformeerde zich in maart 1612 aan de bewoording van de Veluwse classes en zo ontstond er een nadere unie tussen de Zutphense en de Veluwse classes. De band tussen deze classes werd nog versterkt door een intensieve correspondentie.[91]

88 Acta Over-Veluwe 1608 I, 20; 1611 I, 12.

89 Utrechts Archief, Oud Synodaal Archief van de Nederlandse Hervormde Kerk, inv. nr. 1074. Stukken betreffende de correspondentie met de synode van Gelderland; Broek Roelofs, p. 76; RvV IV, p. 182, Provinciale synode van Gelderland 26-28 juni 1610; Acta Over-Veluwe 1610 I, 4 en 5; Acta Neder-Veluwe 1610 II, 11; Acta Zutphen 1610 I, 24 en 25; Acta Tiel/Bommel 1610 I, 20; Acta Nijmegen 1610 I, 18; Knipscheer, p. 52-53.

90 Acta Nijmegen 1611 II, 16 en 21.

91 Acta Over-Veluwe 1612 II, 12; Acta Neder-Veluwe 1612 II, 8; Regionaal Archief Zutphen, Archief van de kerkenraad van de Hervormde Gemeente te Zutphen, inv. nr. 1. Acta van de kerkenraad, 9 februari 1612; Acta Zutphen 1612 I, 29; 1614 I, 22; Utrechts

Op de synode van Harderwijk verklaarden afgevaardigden van de classis Nijmegen dat de classis niet op de hoogte was geweest van de bezwaren tegen Conradus Vorstius. Als de leden van de classis dat wel waren geweest, dan hadden zij zeker niet ondertekend, zo lieten zij weten. De synode stelde nu een formulier op dat alle nieuwe predikanten in de provincie moesten ondertekenen en zij besloot dat de gedeputeerden van de synode uitgenodigd moesten worden bij de examens. In grote lijnen nam de synode hiermee de besluiten van de Barneveldse vergadering over.[92] De classes uit het kwartier Nijmegen hadden grote moeite met deze synodale besluiten en maakten herhaaldelijk duidelijk dat beslissingen met betrekking tot de kerkelijke geschillen eerst door de classes goedgekeurd moesten worden. Vanwege deze geluiden hielden de Veluwse en Zutphense classes nadrukkelijk vast aan de artikelen 18, 20 en 21 van de Harderwijkse synode van 1612, zoals die door het Hof waren vastgesteld.[93]

Na deze eerste fase in het conflict volgde een periode waarin de twee partijen hun positie consolideerden. In 1612 besloot de Landschap dat de gravamina voor de synode van te voren bij het Hof moesten worden ingeleverd. De gedeputeerden van de synode konden niet instemmen met deze eis en vervolgens werd er in de jaren 1613-1617 geen synode meer gehouden.[94] Vanwege de verdachtmakingen die de remonstranten ten deel vielen, reisden enkele vooraanstaande remonstranten in 1613 naar Gelderland. Zij hebben daar tijdens de landdag in Nijmegen met de plaatselijke predikanten gesproken. De invloed van dit bezoek is moeilijk vast te stellen, maar de Nijmeegse predikanten namen in de zomer van 1613 publiekelijk stelling in de kerkelijke strijd. De magistraat van Nijmegen zag zich daardoor genoodzaakt om de Nijmeegse predikanten te vermanen de kerkelijke geschillen niet meer aan de orde te stellen.[95] Om verschillende redenen, waaronder het gevaar van overstemming in de synode, ging de classis Tiel/Bommel in deze periode uiteen in twee classes.[96] In 1613 schreef Johannes Fontanus aan Sibrandus Lubbertus, een geestverwante hoogleraar te Franeker: 'Alles is hier nu nog meer verward dan in Holland. We zijn van een provinciale synode beroofd. De autoriteit van de classis wordt heimelijk veracht. Kortom, daar er geen koning in Israël is, doet ieder, wat hij wil.'[97]

Door het ontbreken van synodale vergaderingen konden de Gelderse classes een eigen weg gaan. De classes Nijmegen en Bommel ontwikkelden zich in remonstrantse richting, de classes Zutphen en Neder-Veluwe in contraremonstrantse richting. In de strijd tussen remonstranten en contraremonstranten pleitte de

---

Archief, Oud Synodaal Archief van de Nederlandse Hervormde Kerk, inv. nr. 1034. Ingekomen brief van de classis Zutphen aan de gedeputeerden van de Zuidhollandse Synode waarin ze hun sympathie betuigen voor de ijver die de gedeputeerden aan de dag leggen bij het handhaven van de zuivere leer; met authentiek afschrift van de classicale acta van 16 en 17 maart 1612; Broek Roelofs, p. 78.

92 RvV IV, p. 203-204, Provinciale synode van Gelderland 30 juni-3 juli 1612; Janssen en Janssen, p. 93.

93 Acta Nijmegen 1613 I, 19 en 20; Acta Neder-Veluwe 1613 I, 10; 1614 I, 6, 1615 I, 5; 1616 I, 4.

94 Knipscheer, p. 59; Acta Zutphen 1614 I, 17.

95 Baudartius, *Memoryen*, boek V, p. 2; Knipscheer, p. 56; Kolman, p. 107-108; Janssen, *Wanray*, p. 42; Janssen, 'Livius', p. 91.

96 Acta Nijmegen 1612 I (Gedeputeerden), 6.

97 Van der Woude, p. 444.

classis Nijmegen voortdurend voor onderlinge verdraagzaamheid en kwam zij op voor de positie van de remonstranten in het kwartier, het gewest en de Republiek. Vanwege de dreiging van overstemming door de classes uit de kwartieren Zutphen en Veluwe overwoog de classis Nijmegen in 1613 zelfs om de synode niet meer bij te wonen.[98] Na de behandeling van de zaak van Henricus Slatius, die van socianisme verdacht werd, en de kwestie van de ondertekening van de drie artikelen van Conradus Vorstius, kwamen de kerkelijke twisten in de jaren 1614 en 1615 zelden expliciet ter sprake op de classis Nijmegen. Deze maakte wel bezwaar tegen het uitgeven van geschriften die aanleiding gaven tot partijschap en onenigheid, zoals het lied van Bernardus Busschof dat begon met de regel 'Ghelooft zy Godt die my heeft uytvercoren'.[99] Toch waren de predikanten uit Nijmegen bijzonder actief op dit terrein. Zozeer zelfs, dat de magistraat van Nijmegen in mei 1615 de predikanten vanwege hun veelvuldige absentie verbood om zonder toestemming de stad te verlaten.[100]

In het kwartier Nijmegen had de Nijmeegse classis een leidende rol. Dat had voor kwesties die niet alleen de eigen classis betroffen vaak tot gevolg dat de classis Tiel/Bommel zich beperkte tot het instemmend reageren op de voorstellen uit Nijmegen. Op 20-22 april 1613 stemde de classis Tiel/Bommel bijvoorbeeld volledig in met de besluiten van de classis Nijmegen met betrekking tot de kerkelijke geschillen. Of het nu ging om de wederzijdse tolerantie, het examineren in het bijzijn van de gedeputeerden van de synode, of de aanwezigheid van synodale gedeputeerden bij classicale vergaderingen, de classis Tiel/Bommel nam de besluiten van de classis Nijmegen zonder aarzeling over.[101] Met behulp van de examens van nieuwe predikanten probeerden de synode en het Hof greep te krijgen op de Gelderse classes. De classis Tiel/Bommel volgde in deze een eigen procedure, waarbij controversiële punten juist vermeden werden. Uit het aanroeren van de omstreden punten aangaande de predestinatie zou volgens de classis Tiel/Bommel niets anders dan onrust ontstaan, zowel voor het Hof als voor de classis.[102]

In deze fase waarin beide partijen hun positie consolideerden en het openlijke conflict vermeden, lukte dit laatste niet op alle plaatsen. Dit geldt met name voor de classes Tiel en Over-Veluwe. In de classis Tiel zorgde de komst van enkele contraremonstrantsgezinde predikanten voor de nodige onrust. In het voorjaar van 1613 verscheen bijvoorbeeld de contraremonstransgezinde Paulus Colonius op de classis Tiel/Bommel met het verzoek om als predikant van Maurik tot de classis toegelaten te worden. De Arnhemse predikant Johannes Fontanus raadde de collator van Maurik, graaf Floris II van Pallandt, aan om het examen van Colonius in het graafschap Culemborg te houden. De examinatoren uit het Nijmeegse kwartier nodigden namelijk geen gedeputeerden van de synode bij de examens

98 Acta Nijmegen 1613 I, 19-27.

99 Acta Nijmegen 1614 II, 10; 1615 I, 22; 1615 II, 7.

100 Kolman, p. 108.

101 Acta Tiel/Bommel 1613 I, 12-15.

102 RvV IV, p. 182, Provinciale synode van Gelderland 26-28 juni 1610; p. 203-204, Provinciale synode van Gelderland 30 juni-3 juli 1612; Knipscheer, p. 59. Koninklijke Bibliotheek Den Haag, Officiële stukken betreffende de Nationale Synode te Dordrecht in 1618-1619, de bijbelvertaling (1632-1635), en stukken van verschillende provinciale synoden, grotendeels correspondentie van de Gelderse synode met die uit andere gewesten; 1607-1646 bijeengebracht door Sebastiaan Damman (ca. 1580-1640), predikant, fol. 13-14; Acta Tiel/Bommel 1612 II, 19-21, 31 en 32; Acta Tiel 1617 I, 6.

uit. Op bevel van het Hof werd Colonius in aanwezigheid van de heer van Zoelen en de contraremonstrantsgezinde predikanten Anthonius Leo en Johannes Broekhuizen geëxamineerd. Dit stelde de classis Tiel in een zodanig kwaad daglicht dat de classes Tiel en Nijmegen zich in september 1613 geroepen voelden om het Hof hierover aan te spreken. Deze classes hadden een manier van examineren die zij al jaren hanteerden, en wilden daar niets aan veranderen. De classis Tiel zou van alle verdachtmakingen vrijgewaard moeten worden. Colonius werd ondertussen wel als lid van de classis aangenomen.[103]

In Tiel stond de remonstrantsgezinde Alardus de Vries. In 1612 deden er kwade geruchten over hem de ronde in Holland en Utrecht. Omdat deze geruchten ook bij het Hof terecht waren gekomen, stelde de classis een getuigschrift op waarin zij verklaarde dat er niets was aan te merken op zijn leer of leven. Alle aanwezigen ondertekenden deze attestatie, behalve de contraremonstrantse Anthonius Leo, predikant te Haaften.[104] Ondertussen gingen lidmaten van de kerk van Tiel in Zoelen aan het Avondmaal en lieten daar hun kinderen dopen. Zij liepen hiermee weg voor hun remonstrantsgezinde predikanten, hierin gestimuleerd door Carel Vijgh, heer van Zoelen en ambtman van de Neder-Betuwe.[105] Het lukte de classis Tiel niet om de partijen bij elkaar te houden. In 1614 liet Paulus Colonius een contraremonstrantsgezinde kruidenier uit Tiel voorgaan zonder de classis daarin te kennen. Alardus de Vries beklaagde zich bij de graaf van Culemborg over het onbevoegd proponeren van deze Johannes Seroyen. Desondanks kreeg Seroyen een jaar later toestemming van het Hof om in een kerkdienst voor te gaan. Uiteindelijk was de classis bereid om hem als lid van de classis aan te nemen. Tijdens een classicale vergadering in 1615 liet Johannes Seroyen weten dat hij niet langer wilde aanzitten met predikanten die weigerden het synodale formulier uit 1612 te ondertekenen en verliet de vergadering. Samen met enkele andere predikanten vormde hij sindsdien de contraremonstrantsgezinde classis Tiel.[106] Door middel van een acte lieten deze predikanten op 5 mei 1617 aan de vergadering van remonstrantsgezinden weten dat zij het voor hun geweten niet konden rechtvaardigen om met de andere predikanten uit Tiel en de Neder-Betuwe een gemeenschappelijke band te onderhouden. De Tielse contraremonstranten hebben de genoemde acte gepubliceerd en dit zette veel kwaad bloed bij de tegenpartij.[107]

Behalve in de classis Tiel, zorgde het leerstuk van de predestinatie ook binnen de classis Over-Veluwe voor spanningen. Na het lezen van remonstrantse geschriften was Henricus Meilingius, predikant te Arnhem, naar de remonstrantse zijde overgegaan. Hij vond daar een bondgenoot in Henricus Brumanus, eveneens predikant te Arnhem, en werd ondersteund door zijn remonstrantsgezinde

103 Acta Tiel/Bommel 1613 I, 10; Acta Tiel, 1613 I, 7 en 16; Acta Nijmegen, 1613 II, 23; Potjer, p. 57; Koninklijke Bibliotheek Den Haag, Officiële stukken betreffende de Nationale Synode te Dordrecht in 1618-1619, de bijbelvertaling (1632-1635), en stukken van verschillende provinciale synoden, grotendeels correspondentie van de Gelderse synode met die uit andere gewesten; 1607-1646 bijeengebracht door Sebastiaan Damman (ca. 1580-1640), predikant, fol. 41v.

104 Acta Tiel/Bommel 1612 II, 13.

105 Acta Tiel/Bommel 1613 II, 19; Acta Tiel 1614 I, 1; 1614 II, 2; 1615 I, 2.

106 Acta Tiel 1615 I, 5; 1615 II, 5; 1617 II, 21; 1617 III, 4.

107 Acta Tiel 1617 I, 12; *Copye Van een Vertooch*; *Schriftelicke Conferentie*, p. 21; Potjer, p. 56-59.

collega's uit het kwartier Nijmegen. Op een bijeenkomst bij Johannes Fontanus thuis zei een afvaardiging van remonstrantsgezinde predikanten – onder andere bestaande uit Gerardus Livius, Johannes Coetsius, Johannes Narsius, Godefridus Paludanus, Henricus Leo en Alardus de Vries – steun toe aan de remonstrantsgezinde Meilingius. Ondertussen kreeg Fontanus te horen dat de remonstrantse factie in Gelderland wel vijftig man sterk was.[108] In de stad Arnhem was de remonstrantse aanhang inmiddels zo gegroeid dat er in 1613 een scheuring in de gemeente dreigde. Het Hof vond het daarom noodzakelijk om een brief aan de classis Over-Veluwe te sturen waarin gevraagd werd om de vrede en de eenheid te bewaren en geen veranderingen in de leer of de kerkorde toe te staan. De classis Over-Veluwe nam dit bevel ter kennisgeving aan en bevestigde vervolgens nadrukkelijk de besluiten van de synode van Harderwijk uit 1612. Op 23 juli 1613 vaardigde de magistraat van Arnhem een resolutie uit waarin het de predikanten verboden werd om over de predestinatie en de andere geschilpunten te preken. Een jaar later stelden het Hof en de magistraat van Arnhem een acte op om het conflict tussen de Arnhemse predikanten – de contraremonstrantsgezinde Fontanus aan de ene kant en de remonstrantsgezinde Meilingius en Brumanus aan de andere kant – uit de weg te ruimen. Uit de bespreking van deze acte kwam een compromis te voorschijn waar afgevaardigden van de Zutphense en Veluwse classes niet mee konden instemmen. Volgens hen gaf dit compromis ruimte aan verschillende visies op de predestinatie en traden het Hof en de magistraat in de verantwoordelijkheid van de synode.[109] Van contraremonstrantse zijde werd ondertussen aangestuurd op een nationale synode, bijvoorbeeld op de vergadering in Amsterdam die de komst van een nationale synode moest bevorderen.[110] Toen de magistraat van Arnhem er enige tijd later bij de kerkenraad op aandrong om de eenheid onder de predikanten te bewaren, besloot de Arnhemse kerkenraad op 27 oktober 1616 om de predikanten de acte uit 1614 te laten ondertekenen. De remonstrantsgezinde Engelbertus Aegidius en Henricus Brumanus hebben dit gedaan, evenals de nieuwe contraremonstrantsgezinde predikant Wilhelmus Stephani. De classis Over-Veluwe vond het een goed formulier.[111]

In deze fase van consolidatie was het de classis Tiel dus niet gelukt om de partijen bij elkaar te houden. In de classis Over-Veluwe lukte dit nog wel door de aanwezigheid van bijzonder actieve overheid. De classis Nijmegen zocht ondertussen naar mogelijkheden om in het kwartier Nijmegen de gelederen gesloten te houden, bijvoorbeeld als het ging om het beroepen en examineren van aankomende predikanten. In april 1616 constateerde de classis Nijmegen dat hier verwarring over bestond. De classis stelde daarom voor om de examens voortaan volgens de bepalingen van de nationale en provinciale synoden te houden. De classis formuleerde een tekst en communiceerde dit met de andere classes in het kwartier Nijmegen. Deze remonstrantie van de classes Nijmegen, Tiel en Bommel werd

108 Broek Roelofs, p. 64; Janssen, 'Livius', p. 91.

109 Van der Woude, p. 444-447; Acta Over-Veluwe 1613 I, 5-6; 1614 I, 14 en 15; Gelders Archief, Oud archief Arnhem, inv. nr. 11. Resoluties van de magistraat van Arnhem, 23 juli 1613; Archief van de Hervormde Gemeente van Arnhem, inv. nr. 1. Acta van de kerkenraad, 25 juli 1613; Archief van het Hof van Gelre en Zutphen, inv. nr. 21, fol. 234v-235v. Handelingen van het Hof van Gelre en Zutphen, 27 mei 1614; Staats Evers, p. 85-86; Wagenaar, p. 142-143; Van der Kemp, p. 11 en 125.

110 RvV IV, p. 199-200, Provinciale synode van Gelderland 1-3 juli 1612; Borsius.

111 Van der Kemp, p. 30 en 125; Acta Over-Veluwe 1617 I, 8.

door de gedeputeerden van de drie classes op de landdag te Zutphen ingebracht. De classis Nijmegen wilde voorlopig bij de oude wijze van examineren blijven en een nieuwe manier van examineren uitstellen of opschorten tot de nationale synode. De classis Nijmegen had de wederzijdse tolerantie – kenmerkend voor het remonstrantse gedachtengoed – hoog in het vaandel staan en daarom vroeg zij in 1616 aan vijf nieuwe predikanten om te beloven zich verdraagzaam op te stellen ten aanzien van de vijf artikelen.[112] Johannes Mulhovius, predikant te Lent, was een van hen. Deze contraremonstrantsgezinde Mulhovius wilde speciaal voor geestverwante lidmaten van de kerk van Nijmegen, afkomstig uit Aachen, Jülich en Kleve, in Lent het Avondmaal bedienen. De kerkenraad van Nijmegen vroeg aan Mulhovius om hier van af te zien, of het Avondmaal samen met een Nijmeegse predikant te bedienen. Mulhovius weigerde dit en verscheen in 1617 niet op de classis omdat deze zich zou hebben afgescheiden van de synode. De classis stelde de zaak Mulhovius bij het Hof aan de orde. Mulhovius zag zich toen genoodzaakt om zijn excuses aan te bieden en te verklaren dat hij aan de classis Nijmegen onderworpen was.[113]

De gebeurtenissen in Arnhem en de classis Over-Veluwe laten zien dat de stedelijke en gewestelijke overheden zich intensief bezig gingen houden met de oplossing van het kerkelijke conflict. In Arnhem was het Hof gevestigd en daar ontstond nu een plan om de verschillende partijen binnen de Gelderse kerken tot elkaar te brengen. De Arnhemse aanpak werd nu op gewestelijke schaal toegepast en het Hof speelde hierbij een sturende rol. Het conflict kwam hiermee in een volgende fase terecht. De Staten van Gelderland besloten op de Zutphense landdag van 1616 dat er vanuit iedere classis twee van de meest geleerde en vreedzame predikanten naar Arnhem moesten komen om de overheid van advies te dienen. Er moest een middel gevonden worden om vrede tussen de strijdende partijen te sluiten. Dit middel zou vervolgens door de synode aangenomen en in de praktijk gebracht moeten worden. Mocht het nu niet lukken om de verschillende partijen tot elkaar te brengen, dan zouden het Hof en de gecommitteerden van de Landschap voorlopige maatregelen treffen, een zogenaamd interim. Uit de correspondentie van Frederik van de Sande, raadsheer van het Hof, momber van de Landschap, en nauw betrokken bij de gang van zaken in Arnhem, blijkt wat de overheid met deze conferentie van plan was. Men wilde de uiteenlopende opvattingen over verschillende artikelen in kaart brengen en vervolgens nagaan of bepaalde opvattingen in strijd waren met het fundament van het geloof. Daarna mocht de synode een oordeel over deze artikelen geven. Kwam men tot een eensluidende formulering, dan zou de synode aan de overheid om goedkeuring kunnen vragen. Tussen de contraremonstrantsgezinde classes uit de kwartieren Veluwe en Zutphen ontstond nu een levendige discussie over deze politiek-kerkelijke bijeenkomst. Deze kwam ook ter sprake op de landelijke vergadering van contraremonstranten in Amsterdam, waar de Gelderse afgevaardigden te horen kregen dat een Gelders besluit vooruit zou lopen op het oordeel van de nationale synode en een besluit op nationaal niveau in de weg zou staan. Daarnaast werd

112 Acta Nijmegen 1616 I, 17; 1616 II, 5-6; Acta Bommel 1616 I, 11.

113 Acta Nijmegen 1616 II, 6; 1617 I, 9; 1617 II, 8; Janssen en Meeuwissen, p. 127 en 279-281, Acta kerkenraad Nijmegen, 19 oktober 1616 en Bijlage 1; Janssen, 'Livius', p. 103.

erop gewezen dat het treffen van een vergelijk op andere plaatsen tot scheuring had geleid.[114]

Nadat de verschillende classes zich hadden voorbereid op deze politiek-kerkelijke bijeenkomst, kwamen de leden van het Hof, de gecommitteerden van de Landschap en de gedeputeerden van de classes op 31 januari 1617 in Arnhem bijeen. Hier werd onmiddellijk gesteld dat de problemen in het Nijmeegse kwartier, die op de landdag in Zutphen in 1616 aan de orde waren gekomen, de aanleiding voor deze bijeenkomst vormden. Deze problemen werden als eerste besproken en de gedeputeerden van de Zutphense en Veluwse classes mochten hier een advies over geven. Vervolgens legden de afgevaardigden van de classes Nijmegen, Tiel en Bommel op 4 februari een verklaring af. Hierin verklaarden zij dat zij volledig achter de formulieren van enigheid stonden en dat zij zich eveneens conformeerden aan de vijf artikelen van de Hollandse remonstranten. De overheid besloot nu dat de Nijmeegse classes binnen twee maanden duidelijk moesten maken waarin de vijf artikelen van de remonstranten overeenkwamen met de leer van de gereformeerde kerk. Verder volgde de overheid de procedure zoals deze enige tijd hiervoor bedacht was. De predikanten uit het Nijmeegse kwartier mochten ondertussen niets zeggen of schrijven dat inging tegen de vastgestelde leer en zij moesten zich bij het beroepen en examineren van predikanten houden aan de artikelen van de Harderwijkse synode van 1612. Het gebruik van namen als remonstranten, arminianen of contraremonstranten werd verboden. Dit besluit van de hoge overheid werd op 5 februari genomen en gepubliceerd in het *Afghescheyt.*[115]

De Nijmeegse remonstranten hadden grote moeite met het *Afghescheyt*. In hun eerste reactie zeiden zij dat de politiek-kerkelijke vergadering niet nodig was geweest omdat het kwartier Nijmegen zelf al voldoende maatregelen had genomen. Waarschijnlijk doelden de predikanten hier op de resolutie van het kwartier van Nijmegen van 18 mei 1616 waarin de predikanten die niet door de classis waren geëxamineerd, onwettige indringers werden genoemd. De afgevaardigden van de Nijmeegse classes protesteerden verder tegen de inhoud van het *Afghescheyt* en wezen ook op geschriften van predikanten uit Harderwijk en Hattem, die hadden bijgedragen aan de onrust en de onenigheid in het gewest.[116] Ruim een week na de politiek-kerkelijke bijeenkomst in Arnhem kwamen de Bommelse gedeputeerden op de classis Bommel. De classis Bommel besloot aan alle aanwezigen te vragen of zij de verklaring van 4 februari wilden ondertekenen. Alleen Anthonius Leo had hier bezwaar tegen want een ondertekening zou impliceren dat hij zou instemmen met de vijf artikelen van de remonstranten. Hij wilde wel vasthouden aan de wederzijdse verdraagzaamheid met betrekking tot de verschillen in de leer. Antonius Leo had goed gezien dat een ondertekening opgevat zou worden als instemmen met de vijf artikelen van de remonstranten, want een jaar later beklaagden enkele predikanten zich erover zij door hun ondertekening als remonstranten te boek waren gaan staan. Dit betrof bijvoorbeeld de contraremonstrantsgezinde Henricus Vogellius en Elias van Spranckhuysen. Door te ver-

114 Van der Woude, p. 448-449; Baudartius, *Memoryen,* boek VIII, p. 10-11; Acta Zutphen 1616 II, 12; Borsius, p. 212 en 216-218.

115 *Afghescheyt.*

116 Baudartius, *Memoryen,* boek IX, p. 4-6; Acta Tiel/Bommel 1611 I, 1; Acta Neder-Veluwe 1617 III, 4.

klaren dat zij de verschillen in de leer met betrekking tot de predestinatie zouden tolereren en dat zij zich niet zouden inlaten met contraremonstranten die voor onrust in de classis zorgden, leek het alsof zij remonstrantsgezind waren. Van contraremonstrantse zijde werd opgemerkt dat het onderschrijven van de verklaring van 4 februari tegen het *Afghescheyt* en de besluiten van de synode van Harderwijk inging. Verder werd erop gewezen dat wederzijdse tolerantie bij de remonstranten neerkwam op een verbod om met contraremonstranten te communiceren.[117]

Rond 8 juli 1617 leverden de gedeputeerden van de classes Nijmegen, Tiel en Bommel een schriftelijke reactie op het *Afghescheyt* in, de zogenaamde verklaring of remonstrantie van het Nijmeegse kwartier. Hierin spraken zij uit dat zij het *Afghescheyt* zagen als een voorlopige veroordeling van hun theologische positie en zij wilden dat dit rechtgezet zou worden. Vervolgens verwoordden de Nijmeegse predikanten tien extreme standpunten die later bekend zouden worden als de tien posities. Door te suggereren dat deze standpunten overeenkwamen met de opvattingen van de contraremonstranten, daagden de Nijmeegse remonstranten hun contraremonstrantsgezinde collega's uit om hierop te reageren. Om een bijdrage te leveren aan de formulering van de geschilpunten, stelden zij ook vijf artikelen op, die summier de visie van de remonstranten en van de predikanten uit het Nijmeegse kwartier onder woorden brachten. Ten slotte noemden zij zes middelen die de vrede zouden moeten bevorderen. Hierbij valt vooral de wederzijdse tolerantie op. Volgens de Nijmeegse remonstranten zou deze wederzijdse verdraagzaamheid gehandhaafd moeten worden totdat een nationale synode of een andere wettige vergadering een besluit in deze genomen zou hebben.[118]

Deze verklaring werd door de overheid aan de gecommitteerden van de classes Zutphen, Over-Veluwe en Neder-Veluwe gegeven. Deze drie classes reageerden met een schriftelijk advies, voorzien van een bijlage. Dit advies bevatte de mededeling dat zij de tien posities uit de Nijmeegse verklaring of remonstrantie niet herkenden als de leer van de gereformeerde kerken. Volgens hen hadden de Nijmeegse classes geen antwoord gegeven op de vragen uit het *Afghescheyt*. De Nijmeegse predikanten hadden wel middelen voorgesteld die de vrede moesten bevorderen, maar daar wilden de gecommitteerde predikanten uit het kwartieren Zutphen en Veluwe niet op ingaan. Als bijlage bij dit advies formuleerden de Zutphense en Veluwse predikanten enkele theses en antitheses. Zij vroegen nu aan alle Gelderse classes om te reageren op deze stellingen.[119] In een reactie lieten de afgevaardigden van de classes Nijmegen, Tiel en Bommel weten dat zij konden instemmen met de geformuleerde theses, maar dat zij bij de antitheses wel enkele vragen hadden. Het Hof en de gecommitteerden van de Staten besloten toen in een tweede *Af-ghescheyt* dat de Nijmeegse classes de antitheses voor 1 september moesten bespreken. De classes uit de kwartieren Zutphen en Veluwe kregen de opdracht om zich in augustus over de Nijmeegse verklaring of remonstrantie te buigen. De schriftelijke neerslag van deze classicale besprekin-

117 Acta Bommel, 1617 II, 2-4 en 9; 1618 I, 9; *Schriftelicke Conferentie*, p. 71-72; RvV IV, p. 214 en 322, Provinciale synode van Gelderland 15 juni – 28 juli 1618; Knipscheer, p. 62-63.

118 *Schriftelicke Conferentie*, p. 5-21.

119 *Schriftelicke Conferentie*, p. 21-34.

gen konden dan op een provinciale synode aan de orde komen. Deze besluiten pasten bij de plannen van momber Frederik van de Sande uit 1615.[120] Het was de overheid die in deze fase van het conflict de regie voerde en aanstuurde op een oplossing die zij zelf bedacht had.

Op 14 augustus 1617 kwam de classis Tiel op bevel van de overheid bijeen. Hier waren zowel remonstranten als contraremontranten aanwezig. De contraremonstrantsgezinde predikanten waren vergezeld van een ouderling en daardoor was deze partij in de meerderheid. Omdat het hier om een buitengewone vergadering ging wilden de remonstrantsgezinde predikanten geen nieuwe preses, assessor en scriba kiezen. Deze leiding van de vergadering was in een eerdere vergadering zonder de stemmen van de contraremonstranten gekozen en daarom kon de contraremonstrantse partij hier niet mee instemmen. Uiteindelijk zijn de remonstranten opgestaan en hebben de vergadering verlaten. Voor de agenda was geen tijd meer en daarom besloot de contraremonstrantsgezinde classis om op 28 augustus 1617 in Opheusden een gewone classicale vergadering te houden. Wel werden er gedeputeerden naar de synode verkozen. Er bestonden nu twee classes Tiel en beiden deden allerlei pogingen om van kerkelijke en politieke zijde erkend te worden als de rechtmatige classis Tiel.[121] De contraremonstrantse classis Tiel onderhield in deze tijd goede contacten met de gedeputeerden van de synode. Ondertussen had ook de gemeente van Oijen uit de classis Nijmegen zich bij de contraremonstrantse classis Tiel gevoegd.[122] De remonstrantsgezinde classis Tiel wilde beslist niet dat de vergadering van contraremonstranten op de synode als classis erkend zou gaan worden. Toen dit er wel op ging lijken zochten de Tielse remonstranten toenadering tot de classis Bommel. In de voorbereiding op de provinciale synode werd de contraremonstrantse classis Tiel door de synode erkend als classis Tiel. De Tielse remonstranten zochten nu steun bij hun geestverwante collega's in het kwartier en op 5 juni 1618 vond er in Zaltbommel een vergadering plaats van zowel afgevaardigden van de classis Bommel als van de remonstrantsgezinde classis Tiel. Aangezien de vergadering in Zaltbommel plaatsvond en de leiding van de vergadering in Bommelse handen bleef, lijkt het er niet op dat dit een gezamenlijke vergadering van de twee classes betrof.[123]

Slechts enkele predikanten in de classis Zutphen hadden remonstrantse sympathieën. Een van hen was Johannes Meilingius, predikant te Ruurlo. Deze werd uiteindelijk vanwege zijn remonstrantse gezindheid afgezet. De classis wist daarnaast te voorkomen dat zijn broer, Henricus Meilingius, predikant in de heerlijkheid Borculo werd. Het lukte de classis Zutphen om de gelederen gesloten te houden; alle aanwezigen op de vergadering van 17 juni 1617 bleken een afkeer te hebben van het remonstrantse gedachtengoed, zoals verwoord in de vijf artikelen.[124] In de classis Neder-Veluwe bevonden zich geen remonstrantsgezinde

120 *Eerste ende tweede Af-ghescheyt.*

121 Acta Tiel 1617 II; 1617 III, 4; Koninklijke Bibliotheek Den Haag, Officiële stukken betreffende de Nationale Synode te Dordrecht in 1618-1619, de bijbelvertaling (1632-1635), en stukken van verschillende provinciale synoden, grotendeels correspondentie van de Gelderse synode met die uit andere gewesten; 1607-1646 bijeengebracht door Sebastiaan Damman (ca. 1580-1640), predikant, fol. 15, 44 en 48-49v.

122 Acta Nijmegen 1618 III, 6.

123 Acta Bommel 1618 II, 1 en 2.

124 Acta Zutphen 1616 I, 2; 1616 III, 1-4; 1617 I, 4 en 5; 1617 II, 3; 1617 III, 1-2; 1617 IV, 4 en 11; 1617 V, 6 en 13; RvV V, p. 326-327, Provinciale synode van Overijssel, 12 oktober

predikanten. Binnen de classis Over-Veluwe werd een zelfde eenstemmigheid echter niet gevonden. Na de politiek-kerkelijke bijeenkomst in Arnhem kwam de classis Over-Veluwe op 26 augustus 1617 in vergadering bijeen. De classes uit het Nijmeegse kwartier hadden laten weten dat er ook in de andere twee kwartieren predikanten waren die het eens waren met de Hollandse remonstranten. Binnen de classes Zutphen en Neder-Veluwe werden deze niet gevonden. De classis Over-Veluwe ging nu over tot een onderzoek, ook al vonden de remonstrantsgezinde Henricus Brumanus, Godefridus Cornelii en Regnerus Liesselius dit niet nodig. Alleen Liesselius stemde in met de vijf artikelen van de remonstranten.[125] Op deze classicale vergadering kwam Brumanus in de problemen door zijn beschuldiging van de Harderwijkse predikant Ellardus van Mehen. Daarnaast zorgde een brief van de Nijmeegse predikant Gerardus Livius ervoor dat Brumanus zich op bevel van het Hof op een buitengewone vergadering van de classis Over-Veluwe moest verantwoorden. De classis concludeerde dat Henricus Brumanus zich niet had gehouden aan de besluiten van het *Af-ghescheyt*. Naast de punten waaraan hij op leerstellig gebied schuldig werd bevonden, werd hem vooral zijn ongehoorzaamheid aan de magistraat en de kerkenraad van Arnhem kwalijk genomen. Brumanus werd afgezet als predikant. Over de middelen die de vrede zouden moesten bevorderen wilden de predikanten uit de classis Over-Veluwe zich in navolging van de classes Zutphen en Neder-Veluwe nog steeds niet uitspreken.[126] Op de vergadering van de classis Over-Veluwe die vooraf ging aan de synode van Gelderland in 1618, verklaarden Engelbertus Aegidius en Godefridus Cornelii dat zij nooit getwijfeld hadden aan de aangenomen leer. Regnerus Liesselius mocht van de classis niet meer naar Amersfoort of andere remonstrantsgezinde kerken gaan om daar te preken. Ook mocht hij geen andere remonstrantse predikanten in Hoevelaken laten preken.[127]

Volgens het tweede *Af-ghescheyt* had de overheid de stukken van beide partijen voor 1 september 1617 moeten ontvangen. Dit is niet gebeurd. De synode kon daardoor niet in 1617 gehouden worden, maar werd verschoven naar het volgende jaar. In januari 1618 overhandigden de gedeputeerden van de classes Nijmegen,Tiel en Bommel een omvangrijk geschrift aan het Hof. Dit was hun reactie op de besluiten van het tweede *Af-ghescheyt*.[128] Het Hof heeft het geschrift aan de gedeputeerden van de synode toegezonden om het in de verschillende classes te laten bespreken. De classis Zutphen formuleerde als eerste een reactie op dit stuk en deze tekst werd door de classes Neder-Veluwe en Over-Veluwe overgenomen. De contraremonstrantsgezinde classes vonden dat de Nijmeegse classes geen recht deden aan het bevel en de intentie van de Landschap, namelijk bijdragen aan vrede voor de kerken. De reactie ging verder in op het verwijt

1618; Broek Roelofs, p. 64-66.

125 Acta Over-Veluwe 1617 II, 3-8 en 10-12; Acta Neder-Veluwe 1617 II, 11.

126 Acta Over-Veluwe 1617 II, 3-8, 13 en 17-20; 1617 III, 2-3 en 5; Acta Zutphen 1617 V, 3 en 6-10; Acta Neder-Veluwe 1617 III, 3-7; RvV IV, p. 300, Provinciale synode van Gelderland 24 augustus – 2 september 1619; Van der Kemp, p. 14-17; *Sendt-brief;* Janssen, 'Livius', p. 95-98.

127 Acta Over-Veluwe 1618 I, 12-13.

128 Acta Nijmegen 1617 II, 22; 1618 I, 9; Acta Tiel 1617 III, 6; Acta Bommel 1617 IV, 15; Gelders Archief Arnhem. Archief van het bestuur van de Nederlands Hervormde Synode van Gelderland, inv. nr. 35, nr. 4 (B). Stukken betreffende de geschillen over de leer, 1617 en 1618.

aan de Zutphense en Veluwse classes dat zij niet precies hadden aangegeven op welke punten de Nijmeegse classes de stand van de geschillen niet goed hadden gesteld. Om hieraan tegemoet te komen gaven de Zutphense en Veluwse classes vervolgens kort aan wat volgens hen de stand van de geschillen met betrekking tot de vijf artikelen was. De classis Zutphen benadrukte hierbij dat zij niet gehouden was om vragen van de Nijmeegse classes te beantwoorden, maar om te reageren op dat wat het Hof en de gecommitteerden van de Landschap aan de classis hadden voorgelegd.[129]

In de classis Bommel kwam het net als in Tiel tot een scheuring. Tijdens de vergadering van 28 april 1618 kreeg Anthonius Leo woorden met zijn broer, Henricus Leo. Dit betrof niet de geschillen in de leer, maar de orde van de vergadering. Verder zei Anthonius Leo dat er in Zaltbommel dingen werden verkondigd die lasterlijk en vals waren en verwees naar een preek die Johannes Narsius gehouden had. Hierin zou Narsius gezegd hebben dat de contraremonstranten leren dat God de auteur van de zonde was en dat zij onrust in het land veroorzaakten. Op verzoek van de classis zette Anthonius Leo deze zaken op papier en verliet vervolgens de vergadering. Naast Anthonius Leo verklaarden nog vijf predikanten dat zij niet meer op de classis wilden verschijnen voordat Johannes Narsius op de synode schuld bekend had. Narsius protesteerde tegen deze gang van zaken en ook tegen de inhoud van de beschuldiging en wilde zich aan het oordeel van de classis onderwerpen. De contraremonstrantsgezinde predikanten verlieten de vergadering en zijn in een andere herberg gaan eten. Hiermee zonderde een derde van de predikanten zich af. De classis vroeg aan de predikanten die de vergadering hadden verlaten, om zich met Narsius te verzoenen of bewijzen te leveren voor hun beschuldiging. Johannes Narsius verklaarde dat hij bereid was om zich voor de classis, de kerkenraad of de magistraat van Zaltbommel te verantwoorden en het oordeel van deze vergaderingen te accepteren. Deze kwestie veroorzaakte de nodige opschudding in de stad Zaltbommel en vormde de aanleiding voor een scheuring in de classis Bommel.[130]

Ter voorbereiding op de provinciale synode van 15 juni 1618 kwam de classis Nijmegen in een buitengewone vergadering bijeen. Om de gelederen te sluiten liet de classis de classicale acte met betrekking tot de wederzijdse tolerantie uit 1613 door de leden van de classis ondertekenen. Twintig predikanten ondertekenden de acte, waaronder twee afwezige predikanten; zeven afwezige predikanten hebben de acte ook later niet ondertekend.[131] Ondertussen waren de Nijmeegse predikanten op 8 april 1618 door de magistraat van Nijmegen geschorst. Deze schorsing was tot stand gekomen na enkele tumulteuze gebeurtenissen in het politiek en kerkelijk verdeelde Nijmegen.[132] De classes Nijmegen, Tiel en Bommel

129 Acta Zutphen 1618 I, 27; Acta Over-Veluwe 1618 I, 18; Acta Neder-Veluwe 1618 II, 7.

130 Acta Bommel 1618 I, 8-9; Koninklijke Bibliotheek Den Haag, Officiële stukken betreffende de Nationale Synode te Dordrecht in 1618-1619, de bijbelvertaling (1632-1635), en stukken van verschillende provinciale synoden, grotendeels correspondentie van de Gelderse synode met die uit andere gewesten; 1607-1646. Bijeengebracht door Sebastiaan Damman (ca. 1580-1640), predikant, fol. 38; Knipscheer, p. 69-73.

131 Acta Nijmegen 1618 II, 11 en 18.

132 Janssen en Meeuwissen, p. 136-137 en 284-303, Acta kerkenraad Nijmegen 21 maart – 9 april 1618 en Bijlagen 3-11; Janssen, 'Livius', p. 98-100 en 104-106; Acta Nijmegen 1618 I, 18; 1618 II, 7; RvV IV, p. 298-300 en 304-305, Provinciale synode van Gelderland 15 juni – 28 juli 1618.

hadden eerst duidelijkheid met betrekking tot de wederzijdse tolerantie willen krijgen voordat zij iets zouden zeggen over de theses en antitheses, maar toen de provinciale synode naderde moesten zij minstens acht dagen van te voren een nadere verklaring over de theses en antitheses inleveren.[133]
Het kerkelijk conflict kwam nu in een slotfase terecht. Nog steeds voerde de overheid de regie over de gang van zaken. Nu de uitkomst min of meer vast stond, mochten de synode van Gelderland en de nationale synode van Dordrecht het werk afmaken. De Gelderse synode vergaderde van 15 juni tot en met 28 juli 1618 en had 56 zittingen nodig om tot de nodige besluiten te komen. De synode constateerde dat er vanuit de classis Tiel/Bommel geen vier, maar twaalf afgevaardigden waren verschenen. Deze afgevaardigden verklaarden dat de classis Tiel/Bommel opgedeeld was in een classis Tiel en een classis Bommel. De synode erkende de remonstrantsgezinde classis Bommel als een eigen classis. Vanuit de classis Tiel waren acht gedeputeerden verschenen, maar de synode liet alleen de vier afgevaardigden van de contraremonstrantse classis Tiel toe, aangezien zij op 14 augustus 1617 door de classis Tiel gedeputeerd waren. De remonstrantsgezinde predikanten en ouderlingen uit de classis Tiel waren naderhand nog wel bijeengekomen en hadden ook afgevaardigden naar de synode aangewezen, maar de vergadering van 14 augustus 1617 was op instigatie van de overheid gehouden en daarom erkende de synode alleen deze afgevaardigden. Deze gang van zaken was in de vroege ochtend van 16 juni 1618 al door enkele contraremonstrantsgezinde predikanten in een vergadering van het Hof voorbereid.[134]
Zodra de gedeputeerden van de classis Bommel door de synode erkend waren, lieten zij weten niet te willen vergaderen met de contraremonstrantse afgevaardigden van de classis Tiel omdat deze de samenwerking met hen hadden opgezegd. Zij weigerden pertinent om besluiten te erkennen die met advies deze afgevaardigden waren genomen. De Tielse gedeputeerden beschuldigden hierop de afgevaardigden van de classis Bommel door te verwijzen naar de acte die aankomende predikanten in deze classis moesten ondertekenen. Hierin hadden deze moeten beloven zich niet in te laten met de contraremonstranten en de wederzijdse tolerantie, zoals verwoord in de verklaring of remonstrantie van de Nijmeegse classes, te accepteren. De synode poogde nu op allerlei manieren een vergelijk tussen de partijen te treffen, maar kon geen resultaat boeken. Uiteindelijk verlieten de Bommelse afgevaardigden de vergadering.[135] Zij gingen naar een lid van het Hof, raadsheer Martinus Gregorii, en lieten daar weten dat zij zich zouden schikken wanneer hun theologische positie getolereerd zou worden, en wanneer aankomende predikanten bij de examens niet zo streng bevraagd zouden worden op de geschilpunten. De synode ging hier niet op in en verklaarde te wil-

133 Gelders Archief, Archief van het bestuur van de Nederlands Hervormde Synode van Gelderland, inv. nr. 35, nr. 5. Stukken betreffende de geschillen over de leer, 1617 en 1618; Knipscheer, p. 69.

134 RvV IV, p. 208-209, Provinciale synode van Gelderland 15 juni – 28 juli 1618; Acta Tiel 1617 II, 1617 III, 1618 I; Koninklijke Bibliotheek Den Haag, Officiële stukken betreffende de Nationale Synode te Dordrecht in 1618-1619, de bijbelvertaling (1632-1635), en stukken van verschillende provinciale synoden, grotendeels correspondentie van de Gelderse synode met die uit andere gewesten; 1607-1646 bijeengebracht door Sebastiaan Damman (ca. 1580-1640), predikant, fol. 48-49v; Knipscheer, p. 75.

135 *Schriftelicke Conferentie*, p. 71-72; RvV IV, p. 211-216 en 219-220, Provinciale synode van Gelderland 15 juni – 28 juli 1618.

len blijven bij het *Afghescheyt*. Martinus Gregorii trad in overleg met de synode en liet de Bommelse afgevaardigden voor het Hof verschijnen. Daar kregen de Bommelse gedeputeerden van het Hof en van de gecommitteerden van de Staten te horen dat zij het besluit van de overheid dienden te eerbiedigen en zich gezamenlijk moesten buigen over de geschilpunten. Deze interventie van de overheid, die met de nodige dreiging gepaard ging, had tot gevolg dat de Bommelse afgevaardigden de volgende dag weer op de synode aanwezig waren. Zij hielden vast aan hun bezwaren, maar waren ook bereid om als gedeputeerden van de classis Bommel aan de behandeling van voorkomende zaken mee te werken.[136]
Nu kon de synode overgaan tot de bespreking van de geschillen met betrekking tot de leer en de kerkorde en deze begon met de constatering dat sommige classes zich niet gehouden hadden aan de besluiten van de synode en van de overheid. Eendrachtig besloot de synode dat nieuwe predikanten moesten doen wat het *Afghescheyt* hen opdroeg, namelijk zich conformeren aan de artikelen 18, 20 en 21 van de Harderwijkse synode van 1612. Het eerste *Afghescheyt* werd op de synode voorgelezen, inclusief de geschriften die naar aanleiding van dit besluit waren opgesteld. Als eerste memoreerde de synode de tien posities. De gedeputeerden van de classes Tiel, Zutphen, Over-Veluwe en Neder-Veluwe verklaarden deze punten nooit te hebben uitgedragen en lieten weten dat zij geen enkele predikant in de gereformeerde kerk kenden die deze opvattingen zou huldigen. Vervolgens destilleerde de synode een lijst met beschuldigingen uit de Nijmeegse geschriften. De remonstrantse predikanten uit de classes Nijmegen en Bommel verklaarden nu dat zij verheugd waren om te horen dat de inhoud van de tien posities in geen van de andere classes in Gelderland verkondigd werd en boden hun verontschuldigingen aan voor de onterechte beschuldiging.[137] Remonstranten uit Leiden en Utrecht meldden later dat deze schuldbelijdenis niet alleen in Arnhem bekend was geworden, maar in heel het kwartier Nijmegen. Omdat geruchten over de Gelderse strijd tussen de remonstranten en contraremonstranten ook in Holland de ronde deden, publiceerden de Staten van Gelderland een plakkaat waarin zij met behulp van de synodale acta duidelijk maakten dat de tien posities door geen enkele gereformeerde predikant werden aangehangen.[138]
Op 25 juni 1618 ging de synode over tot het formuleren van de geschilpunten om deze aan de nationale synode te kunnen voorleggen. Eerst kwamen de vijf artikelen zoals verwoord door de Nijmeegse remonstranten aan bod. Naar aanleiding van de bedenkingen van de Zutphense en Veluwse classes bij deze artikelen concludeerde de synode dat de geschilpunten door de Nijmeegse remonstranten niet goed waren geformuleerd. Vervolgens werd de remonstranten uit de classes Nijmegen en Bommel gevraagd te reageren op de theses en antitheses van de Zutphense en Veluwse classes. De Nijmeegse remonstranten lieten weten dat hen dit nadrukkelijk verboden was. Eerst moest er sprake zijn van wederzijdse tolerantie. Toen de synode vervolgens vroeg op welke manier zij dan aan de besprekingen konden deelnemen, antwoordden de afgevaardigden van de classes Nijmegen en Bommel dat zij dit alleen konden doen als particuliere personen en niet namens hun classes. De synode vond dit ongerijmd, wel namens de classis op

136 RvV IV, p. 221-225, Provinciale synode van Gelderland 15 juni – 28 juli 1618; Acta Bommel 1618 III, 3 en 4; Knipscheer, p. 76-77.
137 RvV IV, p. 225-231, Provinciale synode van Gelderland 15 juni – 28 juli 1618.
138 *Placcaet; Proclamation.*

de synode verschijnen en niet namens de classis aan de synode mogen deelnemen. Hierdoor werd het volgens de synode onmogelijk om aan de intentie van de Landschap te voldoen en waren alle besprekingen tevergeefs. Na ampel beraad zeiden de remonstrantsgezinde afgevaardigden toe dat zij hun best zouden doen om de instemming van hun classes te krijgen. Zij beloofden aan alle besprekingen deel te nemen en niet eerder de vergadering te verlaten.[139]

Toen beide partijen verschillende malen op elkaars stukken hadden gereageerd, formuleerde de synode twee teksten, gebaseerd op de besprekingen door de twee partijen: een 'Naerder verclaringe (namelick der Remonstrantzghesinde) op die bedenckingen over die antwoordt, ghestelt op die antitheses', en een 'Staet des verschils aengaende de vijff artickelen, gestelt bij provisie tot openinge van tghene daerin die Remonstrantsgesinde vant Nijmegsche quartier eens ofte oneens zijn met d'oude aengenomene leere der Gereformeerder kercken.' Met behulp van deze stukken wilde de synode een gemeenschappelijke formulering van de geschilpunten vinden. De Nijmeegse remonstranten maakten echter op drie punten bezwaar tegen het opschrift boven de contraremonstrantse 'Staet des verschils' waarin gesproken werd over het eens of oneens zijn met de oude, aangenomen leer. Dit laatste zou namelijk impliceren dat alleen de remonstranten zouden afwijken van de leer van de kerk. Hier kon de remonstrantse factie niet mee instemmen. De contraremonstranten beriepen zich echter op het *Afghescheyt* van de Landschap en weigerden de titel te wijzigen. De contraremonstrantsgezinde synode kon of mocht de titel naar eigen zeggen niet veranderen. Met behulp van de genoemde teksten kwam de synodale vergadering uiteindelijk tot een formulering van de geschilpunten onder de titel: 'Staet des verschils aengaende die vijff artickelen, van tghene namentlick daerin die Remonstrantsgesinde vant Nijmegsche quartier eens ofte oneens zijn met die dienaeren des woordts, blijvende bij de oude aengenomene leere de Gereformeerde kercken, gestelt in den synodo tot Arnhem.' Hiernaast zette de synode nog vijf punten op papier waar ook verschil van mening over bestond, maar die buiten de vijf bekende artikelen vielen. Beide stukken zou de synode aan de nationale synode gaan voorleggen.[140] Uit de titel van het genoemde stuk blijkt duidelijk dat de remonstrantse factie de verliezende partij was.

Tijdens de bespreking van de geschillen met betrekking tot de leer en de kerkorde was een kwestie nog hangende, namelijk de zaak van de remonstrantsgezinde predikanten van Nijmegen die door de magistraat van Nijmegen waren geschorst. De remonstrantsgezinde classis Tiel en de classis Bommel waren van mening dat de zaak van de Nijmeegse predikanten na een behandeling door de kerkenraad eerst door de classis behandeld diende te worden. De synode nam de zaak echter toch in behandeling en er volgde een uitgebreide correspondentie tussen de synode, de predikanten van Nijmegen en de magistraat van Nijmegen. De Bommelse afgevaardigden verklaarden dat zij geen advies konden geven of oordeel konden vellen over de Nijmeegse zaak, aangezien hen dit door de classis uitdrukkelijk was verboden. Zij verlieten de vergadering en zijn hier niet meer verschenen. Zonder argumenten te geven oordeelde de synode dat de schorsing van de Nijmeegse predikanten had mogen geschieden. Enkele dagen hierna ver-

139 *Schriftelicke Conferentie*, p. 5-21; Acta Nijmegen 1617 II, 22; RvV IV, p. 231-255, Provinciale synode van Gelderland 15 juni – 28 juli 1618.

140 RvV IV, p. 259-296, Provinciale synode van Gelderland 15 juni – 28 juli 1618.

liet Conradus Heckerus, predikant te Nijmegen en assessor van de synode, ziek de vergadering om hier niet meer terug te keren. Hij werd ook niet meer vervangen door een andere predikant uit de classis Nijmegen. Er kwam op 20 juli nog wel een lang, open geschrift bij de synode binnen, geschreven door de afgevaardigden van de classis Nijmegen, maar omdat het niet was ondertekend wilde de synode dit geschrift niet behandelen.[141]

Na de provinciale synode verschenen afgevaardigden van de synode, het Hof en de Landschap op de Gelderse classicale vergaderingen om orde op zaken te stellen. In Tiel lieten de Tielse remonstranten weten dat zij niet aan een classis konden deelnemen aangezien de leden van de contraremonstrantse classis Tiel geen gemeenschappelijke band met hen wilden onderhouden. Toch verschenen zij op de eerste vergadering na de provinciale synode van 1618 en daar kwamen de tien posities ter sprake. Enkele predikanten lieten weten dat zij niet tevreden waren met het formuleren van deze posities, maar Johannes Vredaeus, Alardus de Vries en Bernerus Vesekius vonden het juist goed dat deze waren opgesteld. Op de vraag of zij iemand kenden die deze posities leerde, noemde men de naam van Sebastiaan Damman. De classis oordeelde dat deze beschuldiging ongegrond was. Vervolgens spraken alle aanwezigen zich hoofdelijk uit over de geschilpunten zoals verwoord op de provinciale synode. Op deze vergadering oordeelden de gecommitteerden van de synode dat Alardus de Vries niet goed meer in Gelderland kon functioneren. Johannes Vredaeus had de vergadering al verlaten; hij legde vanwege zijn hoge leeftijd zijn ambt neer en ging met emeritaat.

Op de vergadering van de classis Bommel van 25 september 1618 zorgde de aanwezigheid van gecommitteerden van de synode voor onrust onder de leden van de classis. Enkele aanwezigen wilden de credenties van de gecommitteerden van de synode onderzoeken, maar dezen lieten weten dat zij met een commissie van de synode gekomen waren en dus niet aan het oordeel van de classis onderworpen waren. Ook zouden sommige leden van de vergadering zich vanwege de aanwezigheid van de synodale gecommitteerden niet vrij durven uitspreken over de geschillen, maar allen beloofden dit voor de gecommitteerden van de Landschap en de leden van het Hof wel te doen. Nadat oude kwesties in de persoonlijke sfeer waren opgelost, werd Wilhelmus Remautius, predikant van de Franse gemeente te Zaltbommel, te verstaan gegeven dat hij volgens de kerkorde de vergadering niet mocht bijwonen en dat hij niet mocht preken in het Nederlands. Omdat er al een predikant van Zaltbommel aanwezig was, mocht Johannes Narsius de vergadering wel bijwonen, maar zou hij geen stemrecht bezitten.[142] Omdat de classis Bommel duidelijk had laten weten dat haar gedeputeerden zich op de synode niet namens de classis hadden uitgesproken over de geschilpunten, werden deze nu aan de leden van de classis Bommel voorgelegd. Sommige predikanten lieten weten dat zij hun oordeel wilden uitstellen tot de nationale synode. Ten aanzien van de vijf artikelen en de overige vijf geschilpunten spraken de leden van de classis Bommel uit wat zij daarvan vonden of zij stelden hun oordeel uit.

Op de classis Nijmegen legden de synodale gecommitteerden de formulering van de geschilpunten aan de leden van de classis voor. Een voor een verklaarden zij hoe zij dachten over deze punten. Totdat de nationale synode zich over

141 Acta Tiel 1618 I, 6; RvV IV, p. 296-300 en 304-305, Provinciale synode van Gelderland 15 juni – 28 juli 1618.

142 Acta Bommel 1618 IV, 4-7 en 9-13.

deze kwesties had uitgesproken, zouden zij hier niet op worden aangesproken. De classis Nijmegen had zich niet geconformeerd aan de artikelen 18, 20 en 21 van de synode van Harderwijk en daarom kregen alle predikanten die sinds die tijd beroepen waren de opdracht om hun attestaties van hun beroep, examen, leer en leven te tonen. De leden van de classis verklaarden dat zij het verleden wilden laten rusten en dat zij voortaan in vrede en eenheid wilden leven. De stad Nijmegen werd ondertussen van twee contraremonstrantsgezinde predikanten voorzien.[143]

Op de nationale synode van Dordrecht (1618-1619) werden dertien remonstranten geciteerd, waaronder Henricus Hollingerus, predikant te Grave. Hij weigerde de acte van stilstand te tekenen en ging in ballingschap. Godefridus Paludanus, eveneens predikant te Grave, weigerde in 1619 de canones van Dordrecht te ondertekenen en werd door de classis Nijmegen afgezet. De vacatures die ontstonden na het vertrek van de remonstrantsgezinde predikanten uit Grave werden vervuld door twee predikanten die zich in de classis Tiel hadden geprofileerd als overtuigde contraremonstrantse predikanten. Na de nationale synode van Dordrecht vroeg raadsheer Hendrik van Essen aan de leden van de classis Nijmegen om het oordeel van de nationale synode over de vijf artikelen te bestuderen en te ondertekenen. Daarnaast vroeg hij of er onder hen mensen waren, van wie de leer of het leven niet correspondeerde met de uitkomsten van de nationale synode. Deze laatste vraag werd beantwoord met het noemen van twaalf namen van wie er vier werden afgezet. Vijf van de aanwezige predikanten ondertekenden de confessie, catechismus en het oordeel van de synode van Dordrecht over de vijf artikelen niet, maar kregen respijt tot de komende synode.[144] De classis Bommel verloor een aantal van haar gezichtsbepalende predikanten. Henricus Leo, predikant te Zaltbommel, heeft als enige van de geciteerde remonstranten op de nationale synode de acte van stilstand getekend en mocht zich na de nationale synode als ambteloos burger in Zaltbommel vestigen. De overige predikanten van de classis Bommel ondertekenden de canones van Dordrecht. Dit gebeurde op de classicale vergadering die volgde op de nationale synode, in aanwezigheid van twee leden van het Hof. Op deze vergadering besprak men ook de pogingen van enkele predikanten om de besluiten van de synode van Gelderland in het jaar 1618 ongedaan te maken. Nadat de betreffende predikanten schuld hadden beleden, vond er een verzoening met de classis plaats.[145]

Bernerus Vesekius, predikant te Echteld in de classis Tiel, was de derde remonstrant uit Gelderland, die op de nationale synode van Dordrecht moest verschijnen. Hij weigerde de acte van stilstand te tekenen, werd afgezet en verbannen. De andere leden van de remonstrantse classis Tiel mochten werkzaam blijven in de classis Tiel.[146] Na de nationale synode van Dordrecht kwam de classis Tiel bijeen onder voorzitterschap van Paulus Colonius. In een eerdere fase hadden de gedeputeerden van de overheid in de afhandeling van de provinciale synode al orde op zaken gesteld in de gemeente van Tiel. Mogelijk was dit gebeurd in een buitengewone vergadering van de classis Tiel. Nu zag de classis zich genoodzaakt

143 Acta Nijmegen 1618 III, 2, 7, 10, 13 en 17.

144 Acta Nijmegen 1618 III, 4; 1619 I, 5, 7, 9, 13-15, 18-22, 24-26 en 46; 1620 I, 8.

145 Acta Bommel 1618 IV, 15 en 27-29; 1619 II, 12-14, 16 en 19; Knipscheer, p. 102-108.

146 Acta Tiel 1617 II, 3; 1617 III, 9; 1618 I, 16; 1618 II, 7 en 10-17, 19-54 en 74-76; 1619 I, 27; 1619 II, 2; RvV IV, p. 313, Provinciale synode van Gelderland 15 juni – 28 juli 1618.

de kerkenraad van Tiel te vragen om zich aan de kerkelijke regels te houden. Deze kerkenraad maakte bijvoorbeeld bezwaar tegen het ondertekenen van de canones van Dordrecht omdat de nationale synode daar geen opdracht toe gegeven had. In de gemeente lag dit moeilijk vanwege de vele lidmaten die zich hadden ingezet voor de remonstrantse zaak. Op de classis werden de canones van Dordrecht aan de aanwezige predikanten en schoolmeesters voorgelegd en door hen ondertekend.[147]

Ook in de kwartieren Zutphen en Veluwe verschenen er raadsheren van het Hof op de classicale vergaderingen om ervoor te zorgen dat de besluiten van de provinciale en nationale synoden werden geaccepteerd en nageleefd. In de classis Zutphen hebben de predikanten en de docenten van de Latijnse school de canones ondertekend. De kerkenraad van Zutphen kreeg de opdracht om deze aan de schoolmeesters in de stad voor te leggen en de inspectoren van de classis dienden de schoolmeesters van de andere steden en dorpen voor hun rekening te nemen. Op de vraag of er iemand was die zich in leer of leven niet correct gedragen had, viel alleen de naam van Bernardus Hollius junior, predikant te Vorden. Dit had te maken met zijn levenswandel.[148] Op de classis Over-Veluwe legden twee raadsheren van het Hof de predikanten de canones van Dordrecht voor. Met uitzondering van Aegidii, Cornelii en Liesselius werden zij door iedereen ondertekend. Ook de Arnhemse rector en schoolmeesters deden dat. Winandus Everwijn, momber van de Landschap en lid van de magistraat van Arnhem, maakte hierbij nog wel de opmerking dat het afzetten en beroepen van schoolmeesters aan de magistraat toekwam. Op de synode te Nijmegen werden Aegidii, Cornelii en Liesselius afgezet.[149] Binnen de classis Neder-Veluwe ondertekenden alle leden van de classis de Heidelberger catechismus, de Nederlandse geloofsbelijdenis en de canones van Dordrecht. De politieke heren prezen de predikanten van de classis Neder-Veluwe vanwege de eenheid die zij in de classis hadden bewaard. De schoolmeesters uit Elburg ondertekenden eveneens de Dordtse leerregels; de inspectoren van de classes kregen de opdracht om dit geschrift aan de andere schoolmeester binnen het ressort van de classis Neder-Veluwe voor te leggen.[150]

De eenheid was hersteld en de rust was teruggekeerd. Nu konden de Gelderse classes zich weer richten op de confessionalisering van hun ressort. In de classis Nijmegen werd dit onder meer gedaan door alle schoolmeesters te vragen om de belijdenisgeschriften te ondertekenen en aan het Avondmaal deel te nemen. Daarnaast werden de schoolmeesters die bijvoorbeeld verdacht werden van rooms-katholicisme, van dronkenschap, van het werken op zondag of van verzuim, door de classis aangesproken. De classis Zutphen kon nu weer aandacht schenken aan zoiets als het neerknielen bij de dode tijdens begrafenissen. De classis Over-Veluwe nam de confessionalisering op vele manieren ter hand,

147 Acta Tiel 1619 I, 4, 6-17, 24, 37, 38, 51 en 53; 1619 II, 23-24; RvV IV, p. 320 en 331, Provinciale synode van Gelderland 24 augustus – 2 september 1619.

148 Acta Zutphen 1619 I, 4-7, 18; 1619 II, 4; 1620 I, 6-7 en 9; 1620 III, 5.

149 Acta Over-Veluwe 1618 I, 12 en 13; 1619 I, 8-10, 11-13 en 27; 1620 I, 7-8 en 17; RvV IV, p. 319 en 322-325, Provinciale synode van Gelderland 24 augustus – 2 september 1619; p. 340, Provinciale synode van Gelderland 25-29 juli 1620.

150 Acta Neder-Veluwe 1619 I, 1-3, 11-12 en 21-22.

onder meer door de jaarlijkse bedevaart op 17 januari naar Lunteren tegen te gaan.[151]

II. De organisatie van de classes Nijmegen, Tiel/Bommel, Tiel, Bommel, Zutphen, Over-Veluwe (Arnhem) en Neder-Veluwe (Harderwijk)

De organisatie van de classis Nijmegen

1. Classicale vergaderingen van 1598-1620

Na de reductie van Zaltbommel in 1602 vonden de vergaderingen van de nog ongedeelde classis Nijmegen afwisselend plaats in een van de drie hoofdsteden: Nijmegen, Tiel of Zaltbommel. Men hield bij voorkeur vergadering in een respectabele herberg, waar ook gelogeerd en gegeten werd. Vanaf het uiteengaan van de classes Nijmegen en Tiel/Bommel werden de vergaderingen alleen nog maar in Nijmegen gehouden, waarschijnlijk bij een predikant thuis. Vanwege de aanwas van nieuwe predikanten werden de woningen van Henricus Lepflerus en Johannes Coetsius in 1611 te klein om de classis te ontvangen en bleef het huis van Gerardus Livius over. Hier werd waarschijnlijk alleen de maaltijd gebruikt, want vergaderen deed men in de kerk.[152] Aan het begin van iedere vergadering werden preses, assessor en scriba gekozen. Tot de voorjaarsvergadering van 1606 zat een van de plaatselijke predikanten de vergadering voor, daarna fungeerde bijna altijd een van de Nijmeegse predikanten als preses. In de periode dat de classis Nijmegen ook Tiel en Bommel omvatte, was de assessor of de scriba afkomstig uit een ander deel van het kwartier dan de preses. Naast de predikanten van de hoofdsteden werd slechts een beperkt aantal leden van de classis in deze functies gekozen. In 1619 stelde de classis Nijmegen een quaestor aan om de financiële zaken van de classis te behartigen.[153]

In 1598 verschenen drie predikanten uit Nijmegen, Tiel en Fort Schenkenschanz op de classis, twaalf predikanten uit de Neder-Betuwe en twee uit de Over-Betuwe. Drie jaar later was de verhouding tussen de predikanten uit de Over-Betuwe en de Neder-Betuwe meer in evenwicht. Vanaf 1602 waren er ook ouderlingen op de classis aanwezig, evenals een afvaardiging van de gemeente van Zaltbommel.[154] Na het uiteengaan de classis in 1606 verschenen er negen predikanten en een ouderling op de classis Nijmegen. Vanaf 1608 gingen er ook predikanten uit het Land van Maas en Waal aan de vergaderingen deelnemen en twee jaar later ook die uit Grave. In préséance zat de predikant van Grave tussen een predikant

151 Acta Nijmegen 1619 I, 29, 30 en 67-78; 1620 II, 5; Acta Zutphen 1620 I, 20; Acta Over-Veluwe 1620 I, 21.

152 Acta Nijmegen 1604 II, 22; 1611 I, 32; 1612 I, 44.

153 Acta Nijmegen 1619 I, 61.

154 Acta Nijmegen 1602 I, 2.

en ouderling van Nijmegen.[155] Uiteindelijk waren er in 1620 minstens 27 predikanten lid van de classis.[156]
De classis Nijmegen kwam tot 1618 alleen in gewone vergaderingen bijeen. Rond de nationale synode van Dordrecht brak de classis met de gewoonte om classicale zaken te bewaren tot de gewone vergaderingen of deze over te laten aan visitatoren of classicale gedeputeerden en hield zij ook buitengewone vergaderingen. In 1593 stelde de synode Jacobus Lomannus, predikant te Nijmegen, aan als inspector over de kerken in het kwartier Nijmegen.[157] In 1598 wees de classis Jacobus Lomannus en Johannes Vredaeus aan als gecommitteerden van de classis, wat inhield dat zij fungeerden als classicale gedeputeerden. Daarnaast werden twee predikanten uit de Over-Betuwe en de Neder-Betuwe als visitatoren van de kerken op het platteland aangesteld. Met uitzondering van de jaren 1602-1605 sprak men in de classis Nijmegen over visitatoren en niet over inspectoren. Vanaf 1605 verkoos men meestal ook een predikant van Nijmegen tot visitator. De visitatoren bleven twee jaar in functie; ieder jaar trad een van hen af waardoor de continuïteit gewaarborgd werd. Het benoemen van inspectoren of visitatoren gebeurde door de synode, op voordracht van de classes. Bij het ontbreken van classicale vergaderingen speelden de inspectoren of visitatoren een centrale rol. Zij hadden een welomschreven taak, vastgelegd door de nationale synode van Den Haag. In 1600 bleken inspectoren zich echter ook bezig te houden met het examineren, aannemen en afzetten van predikanten. De synode stond dit alleen toe omdat het oorlog was en er geen classis gehouden kon worden. In deze situatie mochten de inspectoren zich met advies van de kerkenraad van de hoofdstad met deze zaken bezig houden.[158]
In 1602 ging de classis Nijmegen over tot het benoemen van classicale gedeputeerden en het formuleren van hun taak. Wanneer de classis niet bijeen was, mochten zij classicale zaken voor hun rekening nemen. Het aantal gedeputeerden bestond uit twee personen en zij dienden op een gunstig gelegen plaats bijeen te komen. Drie taken werden genoemd: het examineren van proponenten, het verplaatsen van predikanten, en het uitschrijven van de classicale vergadering. Een jaar later besloot de classis om voortaan geen gedeputeerden meer te benoemen, maar hun werkzaamheden aan de stedelijke kerkenraden over te laten. Hiermee sloot de classis Nijmegen aan bij een plakkaat van het Hof uit 1593. Pas in 1607 ontstond opnieuw de behoefte aan classicale gedeputeerden omdat sommige zaken geen uitstel konden verdragen. De classis droeg de preses van de laatste vergadering op om deze samen met enkele andere predikanten af te handelen. In 1609 werden hiervoor de predikanten van Nijmegen en enkele andere predikanten aangewezen. Twee jaar later besloot de classis Nijmegen om voor dringende zaken vier gedeputeerden aan te stellen. Deze vier gedeputeerden werkten samen met de twee visitatoren en dienden ieder jaar opnieuw benoemd te worden. Aparte acta

155 Acta Nijmegen 1601 I, 3; 1603 II, 13; 1607 I, 18; 1610 II, 5; 1611 I, 23 en 48; RvV 115, Provinciale synode van Gelderland 12-14 juli 1603.

156 Acta Nijmegen 1620 IV, *Aanwezigen* en 2.

157 RvV IV, p. 39, Provinciale synode van Gelderland 25-29 september 1593; Gelders Archief, Archief Hof van Gelre en Zutphen, inv. nr. 2343 (Portefeuille Geestelijke Zaken), nr. 229. 23 mei 1593; Acta Nijmegen 1598 I, 4; Potjer, p. 36-37.

158 Acta Nijmegen 1598 I, 29; RvV IV, p. 73, Provinciale synode van Gelderland 13 juni 1598; p. 86 en 93, Provinciale synode van Gelderland 10-13 juli 1600; Rutgers, p. 418-419, 440 en 506-507; Tukker, p. 33.

van de gedeputeerden zijn alleen uit de jaren 1611, 1612 en 1619 bewaard gebleven. Het was niet altijd duidelijk wat tot de competentie van de visitatoren en wat tot de competentie van de classicale gedeputeerden behoorde.[159] Naast visitatoren en gedeputeerden verkoos de classis Nijmegen ieder jaar ook examinatoren en gedeputeerden naar de synode.
De classis Nijmegen hield nauw contact met de overige classes in het eigen kwartier door elkaars vergaderingen bij te wonen. Bij de afsplitsing van de classis Tiel/Bommel was afgesproken om de acta van hun vergaderingen uit te wisselen. Conform een synodaal besluit dienden de Gelderse classes met het oog op de correspondentie rekening te houden met de tijdstippen waarop zij vergaderden. Meestal kwam de classis Nijmegen eerst, dan de classis Tiel en dan die van Bommel. In 1602 ontstond een vaste frequentie van twee maal per jaar vergaderen, enkele weken na Pasen en rond de eerste week van september. Toen de classis Nijmegen in 1613 van classicale gedeputeerden voorzien was, werd het voorstel geopperd om nog maar een maal per jaar te vergaderen, rond Pasen. De gedeputeerden mochten dan de lopende zaken schriftelijk afhandelen. Wanneer er zich dringende zaken voordeden, dan konden de visitatoren, in samenspraak met de gedeputeerden, een korte vergadering van de classis Nijmegen uitschrijven. Het besluit van deze vergadering werd echter niet geëffectueerd, want de classis bleef naar oude gewoonte twee maal per jaar vergaderen. Om de agenda van de vergadering te ontlasten besloot de classis in 1620 dat de visitatoren en gedeputeerden van de classis iedere eerste maandag van de maand zouden vergaderen om voorvallende en dringende zaken af te handelen.[160]
De leden van de classis waren in de regel op maandag voor zes uur 's avonds aanwezig. Na een gebed werd de leiding van de vergadering gekozen, evenals degene die de volgende dag een preek zou houden. Vervolgens gebruikte men met elkaar de maaltijd. Toen de classis Nijmegen in 1602 redelijk op orde was, bepaalde men dat er aan het begin en aan het einde van de vergadering een propositie gehouden moest worden. De preek aan het begin van de vergadering bestond uit een gehele kerkdienst en werd waarschijnlijk in de kerk gehouden. De leden van de vergadering moesten de afsluitende kerkdienst tot en met de zegen bijwonen. Na de kerkdienst ging men over tot de behandeling van de voorliggende agendapunten. Dit duurde meestal twee of drie dagen. Om te beginnen vroeg de preses naar de toestand van de kerken en de scholen in het ressort van de classis.[161] Na de algemene zaken kwam de classis te spreken over uiteenlopende particuliere zaken. Vanuit de classis werden regelmatig gravamina bij de overheid neergelegd.[162]
Een belangrijk onderdeel van de vergadering vormde het examineren van aankomende predikanten. Dit werd gedaan door een examinator, in het bijzijn van de leden de classis. Omdat de behoefte aan predikanten groot was en de classis moeilijk bijeengeroepen kon worden voor een examen, mochten de kerken van

159 Acta Nijmegen 1602 I, 37; 1603 I, 4; 1603 II, 4; 1604 I, 4; 1607 I, 10; 1609 II, 11; 1611 I, 29; 1612 I (Gedeputeerden), 8; 1614 I, 8; RvV IV, p. 336, Provinciale synode van Gelderland 24 augustus – 2 september 1619; Van Loon, *Twede deel (…) Placaet-boeck*, kol. 39-41.

160 Acta Nijmegen 1602 I, 38; 1606 I, 18; 1616 I, 24; 1613 II, 17 en 18; 1620 VI, 2; RvV IV, p. 70, Provinciale synode van Gelderland 13 juni 1598.

161 Rutgers, p. 496.

162 Acta Nijmegen 1602 II, 25; 1609 II, 22-23; 1611 I, 43; 1611 II, 8; 1612 I, 44; 1616 I, 10.

de hoofdsteden volgens een classicaal besluit uit 1603 de kandidaten examineren. In 1607 later kwam de classis hierop terug en besloot zij dat proponenten eerst publiekelijk en plenair geëxamineerd moesten zijn, voordat zij in een gemeente aan het werk mochten gaan. Hiermee volgde de classis Nijmegen de orde van de classis Tiel. De synode van Gelderland bepaalde in 1612 dat de gedeputeerden van de synode bij alle classicale examens uitgenodigd moesten worden. De classis Nijmegen had grote bezwaren bij dit besluit. Zij wilde op de oude voet doorgaan en stelde daartoe een examenreglement op. Na de nationale synode van Dordrecht moest ook de classis Nijmegen zich conformeren aan de synodale bepalingen.[163] Aan het einde van de vergadering werden de gedeputeerden van de classis, examinatoren, inspectoren, gedeputeerden naar de synode en de afgevaardigden naar de classes Tiel en Bommel aangewezen. Na de splitsing van de classes Nijmegen en Tiel/Bommel was het niet meer nodig om de tijd en plaats van de komende vergadering af te spreken. De vergadering werd besloten met censura morum en gebed.

2. Financiën

De kosten van vergaderen werden hoofdelijk omgeslagen over de leden van de classis. Aanvankelijk maakte de leiding de rekening op, maar vanaf 1619 deed de quaestor dit.[164] In 1604 bepaalde de classis dat de predikanten en ouderlingen voortaan gezamenlijk zouden logeren in een herberg. De plaatselijke predikant moest de herberg bespreken en een gunstige prijs bedingen. Nadat de classis Nijmegen in twee classes was opgedeeld, werd er bij een van de predikanten aan huis vergaderd tegen een vergoeding van 8 stuivers voor eten en drinken. Wanneer een lid van de classis geen gebruik wilde maken van deze maaltijd, dan diende hij dat een maand van te voren te melden, want anders zou hij delen in de kosten. Aan het vergaderen waren vooral reis- en verblijfkosten verbonden. In de jaren dat de classis het hele kwartier Nijmegen bestreek, konden deze uitgaven hoog oplopen. Visitaties en dergelijke vielen onder de bijzondere uitgaven van de classis.[165] Voor de betaling van classicale onkosten was de classis Nijmegen voor een groot deel aangewezen op financiering door de overheid vanuit de inkomsten van de geestelijke goederen, maar de classis kende ook andere inkomsten. Wanneer een predikant lid werd van de classis betaalde hij bijvoorbeeld drie gulden, bij vertrek tien gulden. Ieder lid was verplicht om te delen in de kosten van vergaderen, of hij moest een goed excuus voor zijn afwezigheid hebben. Te laat komen of te vroeg vertrekken werd beboet met een gulden. Een buitengewoon hoge boete van 25 gulden stond op het naar buiten brengen van vertrouwelijke informatie. Het niet vervullen van een vacaturebeurt kostte een lid van de vergadering zes gulden.[166]

Via de classis konden schoolmeesters en predikanten om een studiebeurs voor hun zoons vragen. Zieke en oude pastores werden voorzien van een subsidie uit

163 Acta Nijmegen 1602 II, 26; 1603 I, 11; 1607 I, 9; 1613 I, 21; 1616 I, 17; 1620 III, 1; RvV IV, p. 204, Provinciale synode van Gelderland 30 juni – 3 juli 1612.

164 Acta Nijmegen 1607 I, 20; 1608 I, 5; 1619 I, 69; 1620 I, 29.

165 Acta Nijmegen 1604 II, 22; 1606 I, 18; 1607 I, 20; 1611 I, 34-35.

166 Acta Nijmegen 1607 II, 26; 1608 I, 5-6; 1609 II, 10; 1611 I, 33 en 39; 1612 I, 30; 1615 I, 25; 1615 II, 4; 1616 I, 10; 1616 II, 14; 1618 III, 56; 1619 I, 32; 1620 II, 20.

de inkomsten van de geestelijke goederen.[167] De classis Nijmegen wees de synode er in 1598 op dat er in andere provincies en steden regelingen getroffen waren voor predikantsweduwen. De synode constateerde vervolgens dat er op sommige plaatsen in de provincie Gelderland, met name op het platteland, de regeling van het annus gratiae getroffen was. Wanneer een predikant overleed, dan namen de collega's een jaar lang de dienst op die plaats waar zodat de weduwe de inkomsten daarvan kon genieten. De classis Nijmegen poogde vervolgens via het kwartier voor elkaar te krijgen dat de Landschap een regeling zou treffen voor de predikantsweduwen en -wezen in de Over-Betuwe. Ondertussen werd ook in de classis Nijmegen het annus gratiae toegekend. De classis wilde deze regeling graag formaliseren en benaderde hiervoor verschillende overheden. Het is niet bekend of zij hier hun goedkeuring aan hebben gehecht. De classis heeft het annus gratiae wel in praktijk gebracht.[168]

3. Archief

In 1613 besloot de classis Nijmegen om een acte apart te bewaren in het 'classicaelboeck'.[169] Rondom dit boek is zich dus een archief gaan vormen. De classis Nijmegen ontving al enige jaren afschriften van de classis Tiel/Bommel en deze zijn in het archief van de classis Nijmegen bewaard gebleven, evenals de acta van de classes Tiel en Bommel.[170] Het archief van de classis bevond zich in de consistoriekamer van de Grote of Sint Stevenskerk. In 1619 waren hier veel stukken verdwenen, onder andere de acta van de vergadering van september 1612, de ondertekening van de catechismus en de confessie, en andere classicale geschriften. De classis vermoedde dat de afgezette remonstrantse predikanten hier meer van wisten en probeerde via de magistraat van Nijmegen deze stukken terug te krijgen. Ondertussen vroeg de classis Nijmegen ook aan de gedeputeerden van de synode en aan de afgevaardigden van de classes Tiel en Bommel om restitutie van geschriften die aan de classis toebehoorden. Een van de afgezette predikanten uit Nijmegen, Johannes Coetsius, heeft enkele stukken teruggegeven, maar de acta van de vergadering in september 1612 zijn nooit in het archief teruggekeerd.[171]

In Nijmegen bevond zich een classicale kist, waarin afschriften van de acta van de classes Tiel/Bommel, Tiel en Bommel bewaard werden. Het ligt voor de hand dat zich hier ook de acta van de classis Nijmegen bevonden. Rond 1900 heeft dr. Willem Haverkamp, predikant en bibliothecaris te Nijmegen, de losse acta van de classes Tiel/Bommel, Tiel en Bommel uit de jaren 1606-1620 geordend; zijn beschrijving hiervan is in de twee nieuwe classisboeken opgenomen.[172] Waarschijnlijk heeft Haverkamp ook de losse acta van de classis Nijmegen geordend en deze in nieuwe banden laten inbinden. De huidige boeken (inv. nr. 1 en 3) bevatten afschriften van de classicale acta; het originele boek waar in 1613 sprake van was, is verloren gegaan.

---

167 Acta Nijmegen 1601 I, 19; 1602 I, 10 en 35; 1613 I, 18; 1615 I, 5.

168 Acta Nijmegen 1598 I, 14; 1601 I, 22; 1602 I, 2; 1602 II, 22; 1603 II, 21; 1608 II, 13; 1616 II, 15; 1618 III, 26; RvV IV, p. 86, Provinciale synode van Gelderland 10-13 juni 1600.

169 Acta Nijmegen 1613 I, 36.

170 Acta Nijmegen 1606 II, 8; 1609 II, 27; 1610 I, 2; 1610 II, 8; 1614 I, 27; 1616 I, 22; 1618 I, 10.

171 Acta Nijmegen 1619 I, 43 en 79; Acta Tiel 1619 I, 40.

172 [Driessen], *Plaatsingslijst*, inv. nr. 24 en 30.

In 1898 stond het Classicaal Bestuur van Nijmegen het archief van de classis Nijmegen in bruikleen af aan het Rijksarchiefdepôt in Gelderland. Het archief is eerder geïnventariseerd en op dit moment toegankelijk door middel van een plaatsingslijst.[173] Buiten de eerder genoemde stukken bevinden zich in het archief van de classis Nijmegen uit de periode tot en met 1620 alleen nog acta van de provinciale synode en stukken die de geestelijke goederen betreffen.[174] Verschillende stukken met betrekking tot de classis Nijmegen zijn door Sebastiaan Damman bewaard en bevinden zich thans in de Koninklijke Bibliotheek. Dit betreft vooral correspondentie, maar ook een gewaarmerkt extract van de Nijmeegse classicale acta.[175]

4. Classisboek

De acta van de classis Nijmegen zijn ingebonden in twee boeken. In het ene boek staan acta van gewone en buitengewone vergaderingen uit de jaren 1598 tot en met 1651 geschreven (inv. nr. 1). Het andere boek bevat alleen acta van buitengewone vergaderingen uit de jaren 1618 tot en met 1652 (inv. nr. 3). Het omvangrijke boek met acta van de ordinaire en extraordinaire vergaderingen uit 1598-1651 verkeert niet in goede staat. De frontzijde ligt los van het boek en de moderne band vertoont veel slijtageplekken. Het boek is recentelijk wel gerestaureerd, wat te zien is aan de randen van folio 1 tot en met 8 en enkele folio's achter in het boek. De folio's zijn tot en met het jaar 1620 genummerd. De nummering staat links onderaan en is niet contemporain. De acta van 1598 beginnen op folio 1. In inventarisnummer 1 gaat het om gewaarmerkte afschriften, waarschijnlijk voor de kerk van Nijmegen. Veel folio's bevatten de vouwen van een brief en soms bevat een folio alleen een adressering zoals op folio 28v: 'Dye kercke tot Nijmegen'. De acta van de vergaderingen zijn op een aparte katernen geschreven. Zij verschillen van formaat en kleur en hebben soms een eigen titelpagina.[176] Soms zijn de laatste folio's van een katern onbeschreven, in andere gevallen zijn zij gebruikt als kladblad, voor correspondentie of voor andere teksten.[177] Samen met de acta zijn er ook andere stukken zoals brieven aan de classis in het boek ingebonden.[178] Bij de acta van sommige vergaderingen zijn in later tijd aantekeningen gemaakt, maar deze zijn in deze uitgave niet opgenomen.[179] Omdat de acta later bijeengebonden zijn, bevatten sommige katernen een eigen, contemporaine paginanummering.[180] In de onderhavige uitgave is de contemporaine nummering

173 *Verslagen,* deel XXI, p. 315 en 319; deel XXII, p. 146; [Driessen], *Plaatsingslijst.*

174 [Driessen], *Plaatsingslijst*, inv. nr. 12-13 en 44-45.

175 Acta Nijmegen 1618 I, 18, 'De classis mit verwonderinge (…) belooninge'; Koninklijke Bibliotheek Den Haag, Officiële stukken betreffende de Nationale Synode te Dordrecht in 1618-1619, de bijbelvertaling (1632-1635), en stukken van verschillende provinciale synoden, grotendeels correspondentie van de Gelderse synode met die uit andere gewesten; 1607-1646 bijeengebracht door Sebastiaan Damman (ca. 1580-1640), predikant, fol. 46-47.

176 Acta Nijmegen 1608 II; 1617 II; 1620 IV.

177 Acta Nijmegen 1602 II, 31; 1605 II, fol. 44v; 1616 II, fol. 172.

178 Acta Nijmegen 1610 II, 28; 1612 I, 12.

179 Acta Nijmegen 1607 II, 12-14, 16, 18; 1609 I; 1609 II; 1612 I.

180 Acta Nijmegen 1604 II.

van artikelen gehandhaafd.[181] Beide boeken bevatten acta van de gedeputeerden van de classis.[182]
Het boek met acta van de extraordinaire vergaderingen (inv. nr. 3) kent een zelfde uiterlijk als inventarisnummer 1 en vertoont eveneens ernstige slijtageplekken aan de rugzijde. Sommige folio's zijn gerestaureerd, zoals bijvoorbeeld folio 25. Het tweede schutblad voorin tot en met fol. 28 liggen los in de band. De acta van 27-28 mei 1618 beginnen op folio 1. De nummering staat rechtsboven geschreven; deze is niet contemporain maar met potlood aangebracht. De nummering loopt tot en met de laatste vergadering van 1620. Ook in dit boek gaat het om gewaarmerkte afschriften, geschreven op aparte katernen. De katernen zijn later ingebonden, niet altijd in chronologische volgorde. Aan het einde van een katern bevinden zich regelmatig onbeschreven foliozijden. Van de vergadering van 4 en 19 oktober 1619 en 27 november 1620 is er zowel een klad- als een definitieve versie van de acta in inventarisnummer 3 ingebonden.[183] Met de acta zijn ook andere stukken ingebonden.[184] Contemporaine annotatie zoals het bedrag dat een predikant bij zijn afscheid uit de classis moest betalen, wordt in de uitgave vermeld.[185]

De organisatie van de classis Tiel/Bommel

1. Classicale vergaderingen van 1606-1613
Na de opdeling van de classis Nijmegen bleef de classis Tiel/Bommel in een herberg vergaderen, afwisselend in Tiel of Zaltbommel. De classis Tiel/Bommel vergaderde twee maal per jaar; meestal enkele weken na Pasen en in het midden van de maand september. In verband met de correspondentie met de classis Nijmegen vergaderde de classis een week na de classis Nijmegen en de vergadering duurde meestal twee dagen. De kerk van de stad waar vergaderd werd riep vergadering bijeen.[186] Aan het begin koos men een preses, assessor en scriba. In de regel was een predikant van Tiel of Zaltbommel preses. De uitzondering vond plaats in het jaar dat de classis, in navolging van andere kwartieren en provincies, wilde nadenken over het vergaderen op het platteland. Predikanten die een prominente plaats in de classis innamen, werden tot assessor of scriba gekozen. In 1611 had de classis Nijmegen een 'ordre van het sitten' vastgesteld, gebaseerd op de status van de standplaats en op anciënniteit. In de classis Tiel/Bommel bestond een vergelijkbare regeling, maar vanwege het late arriveren van sommige predikanten ontstond er verwarrring tijdens de vergadering en tijdens de maaltijden. De leden van de vergadering werd daarom gevraagd om te wachten met plaatsnemen totdat iedereen aanwezig was.[187]

181 Acta Nijmegen 1619 I; Acta Nijmegen 1598 I; 1609 II; 1619 I.
182 Acta Nijmegen 1611 II; 1612 I; 1619 II.
183 Acta Nijmegen 1619 III en 1620 VI.
184 Acta Nijmegen 1618 II, 18; 1620 II, 23.
185 Acta Nijmegen 1620 II, 20.
186 Acta Nijmegen 1604 II, 22; Acta Tiel/Bommel 1607 I, 24-25; 1608 I, 15; 1608 II, 11; 1612 II, 36.
187 Acta Tiel/Bommel 1609 I, 19; 1609 II, *Leiding;* 1612 I, 19; Acta Nijmegen 1611 I, 23 en 48.

Op de eerste vergadering van de classis Tiel/Bommel bleken de vier predikanten van het Bommelse platteland afwezig te zijn, dit in tegenstelling tot de acht predikanten uit de Neder-Betuwe. In 1608 gingen de inspanningen van kerk en overheid in de Tieler- en Bommelerwaard vruchten afwerpen. Door de komst van zes predikanten uit de Tieler- en Bommelerwaard nam het aantal aanwezigen op de classicale vergadering toe van negen naar vijftien. Vanaf 1609 hielden het aantal aanwezigen vanuit de Neder-Betuwe en vanuit de Tieler- en Bommelerwaard elkaar in evenwicht. In de loop van de jaren liep het totale aantal op tot negenentwintig.[188] In de praktijk waren er vanaf 1609 ongeveer twintig predikanten aanwezig.

Bij het uiteengaan van de classes Nijmegen en Tiel/Bommel hadden de classes besloten dat zij ten aanzien van belangrijke zaken gezamenlijk zouden optreden. Hierbij werd concreet de afvaardiging naar de synode genoemd. Op de synode werd de opdeling in twee classes geaccordeerd. De gezamenlijke afvaardiging heeft na het uiteengaan niet voortgeduurd, maar de classes hebben vanaf het begin zorg gedragen voor een goede correspondentie. In 1610 stemde de classis in met een verzoek van Nijmegen om voortaan twee gedeputeerden naar elkaars vergadering af te vaardigen, een uit de stad en een van het platteland.[189] Op de eerste vergadering van de classis Tiel/Bommel zijn geen visitatoren of gedeputeerden aangewezen, maar bij stemming wel een examinator. Deze bleef vanaf 1608 gemiddeld een jaar deze taak vervullen. De predikanten uit Zaltbommel en Tiel hebben in de jaren 1607 tot en met 1613 met goedkeuring van de synode de rol van visitator vervuld. In 1608 werden er gedeputeerden ter synode aangewezen. Twee jaar later nomineerde classis voor de eerste keer gedeputeerden van de classis. Er functioneerden echter al eerder gedeputeerden, want in 1609 hadden deze opdracht gekregen om de kwestie van de pastoriegoederen te Ooij en te Avezaath bij het Hof aan de orde te stellen.[190]

Net zoals de classis Nijmegen kwam de classis Tiel/Bommel op maandagavond bijeen en moesten de predikanten en ouderlingen voor zes uur 's avonds aanwezig zijn.[191] Vanouds was het de gewoonte om op die avond de leiding van de vergadering te verkiezen en om de personen aan te wijzen die een propositie zouden houden. Daarna werd er maaltijd gehouden. In Tiel of Bommel werd na het gebed de leiding verkozen, maar wanneer dit gebeurde is niet bekend. De classicale acta maken ook geen melding van een preek. De enige proposities die op of rondom de classis gehouden worden, zijn die van proponenten of nieuwe predikanten.[192] Op dinsdag werd de vergadering geopend. De preses vroeg dan naar de toestand van de scholen en kerken in de steden en op het platteland. Hierna kwamen allerlei particuliere zaken aan de orde. Aan het einde van de vergadering wees de classis de visitatoren, examinator, gedeputeerden naar de synode, de gedeputeerden naar de classis Nijmegen en de gedeputeerden van de

188 Acta Tiel/Bommel 1606 I, 2; 1606 I, 2; 1613 I, *Aanwezigen*.

189 Acta Nijmegen 1606 I, 18; Acta Tiel/Bommel 1606 I, 2 en 13; 1609 I, 14; 1610 II, 11 en 27; RvV IV, p. 140 en 151, Provinciale synode van Gelderland 17 juni 1607.

190 Acta Tiel/Bommel 1607 I, 23; 1608 I, 31-32; 1608 II, 34; 1609 I, 17, 21 en 27; 1609 II, 14 en 20; 1610 I, 24; 1613 I, 28; RvV IV, p. 170, Provinciale synode van Gelderland 14-16 juni 1608.

191 Acta Tiel/Bommel 1607 I, 10 en 24; 1612 I, 2.

192 Acta Tiel/Bommel 1606 I, 6; 1609 II, 22.

classis aan. De classis werd besloten met censura morum en gebed. De censura morum betrof alleen de aanwezigen op de vergadering.[193]

2. Financiën

De classis vergaderde in een herberg en hier waren kosten aan verbonden. De leden van de classis moesten naar Tiel of Zaltbommel afreizen, gebruikten daar de maaltijden en moesten overnachten.[194] Hiernaast had de classis nog bijzondere uitgaven, bijvoorbeeld ten aanzien van het examineren van proponenten. In 1607 bepaalde de classis dat afwezige leden van de vergadering mee dienden te betalen aan de kosten van vergaderen. Het bedrag dat hiermee gemoeid was varieerde, maar in 1609 moesten twee predikanten 6 gulden betalen voor de gemaakte kosten. Op een ander moment besloot de classis om absenten slechts de helft van de verteringen te laten betalen.[195] Naast de bijdrage aan de verblijfkosten, kregen de afwezigen na 1609 ook een boete van een Spaanse mat of 3 gulden opgelegd. Dit bedrag zou voor de ene helft ten goede komen aan de armen en voor de andere helft aan de classis. De classis besloot laatkomers te beboeten: degenen die op maandag na zes uur op de vergadering verschenen, kregen een boete van 10 schellingen opgelegd. Zij die de volgende dag pas verschenen moesten 20 schellingen betalen. De predikant van Kerkdriel verliet in 1611 voor de tweede keer voortijdig de vergadering en moest een boete van 4 pond betalen. Wanneer predikanten een vacaturebeurt verzaakten, waren zij een bedrag van 2 tot 6 gulden aan de classis schuldig. Een predikant die zonder toestemming op reis ging en op zondag geen dienst deed, verbeurde een bedrag van 3 gulden. Bij binnenkomst in de classis moesten predikanten een Spaanse mat betalen, bij vertrek 10 gulden. Het lekken van geheimen van de classis werd streng bestraft met een boete van 25 gulden.[196]

Voor een vergoeding van de gemaakte kosten waren de leden van de vergadering afhankelijk van de inkomsten uit de geestelijke goederen, die door de overheid beheerd werden. De classis pleitte meermaals voor een bijzondere subsidie bij bijzondere gevallen zoals de schadeloosstelling van een schoolmeester na een gevangenschap. In 1610 kreeg Johannes Fonckius bij zijn vertrek 60 gulden mee; de classis Tiel/Bommel nam de helft van dit bedrag voor haar rekening en verdeelde het andere helft over de verschillende kerken. De classis wilde graag investeren in personen van wie de kerk veel goeds van te verwachten had en vroeg in 1612 een subsidie aan de gemeente van Londen voor iemand die tot de orde van de jezuïeten had behoord. Ook de classis Nijmegen riep de diaconieën op om deze overgang financieel te ondersteunen.[197] Wanneer een predikant oud geworden was en geen dienst meer kon doen, trachtte de classis passende voorzieningen te treffen. Dan kon het gebeuren dat een predikant reeds zo veel ontvangen had, dat zijn weduwe geen aanspraak meer kon maken op het genadejaar.[198]

193 Acta Tiel/Bommel 1611 I, 31.

194 Acta Nijmegen 1604 II, 22; Acta Tiel/Bommel 1607 I, 10; 1610 I, 10; 1612 II, 36.

195 Acta Tiel/Bommel 1607 I, 10; 1608 I, 7; 1609 II, 22; 1611 I, *Aanwezigen* en 10; 1612 II, 36.

196 Acta Tiel/Bommel 1607 I, 10; 1608 I, 7; 1609 I, 3 en 34; 1609 II, 1 en 22; 1610 II, 16; 1611 I, 1, 10-11, 23 en 32; 1612 I, 2; 1612 II, *Aanwezigen*, 27 en 36; 1613 I, 5.

197 Acta Tiel/Bommel 1608 I, 5; 1610 II, 15 en 32; 1612 I, 1; Acta Nijmegen 1610 II, 7; 1612 I, 32.

198 Acta Tiel/Bommel 1607 I, 14; 1608 I, 12 en 26; 1608 II, 20 en 23; 1609 I, 13; 1610 I, 17;

3. Archief

Het is niet bekend of de classis Tiel/Bommel een classicaal boek gebruikt heeft. De acta die zijn overgeleverd, afschriften voor de classis Nijmegen, werden op losse katernen geschreven en deze zijn later gecolligeerd. Van sommige vergaderingen zijn geen afschriften bewaard gebleven.[199] In 1608 is al wel sprake van een verzameling acta, aangezien Johannes Coetsius, predikant te Nijmegen, gebruik kan maken van classicale acta om kennis te krijgen van de vacatures in het ressort van de classis.[200] Het archief van de classis Tiel/Bommel bevatte in 1609 een uitgave van de Heidelbergse catechismus die door de leden van de classis ondertekend werd. Deze catechismus bevond zich tijdens de vergadering van 1 mei 1609 in Tiel, terwijl men in Zaltbommel vergaderde.[201] In een classis met twee hoofdsteden bleek het moeilijk te zijn om een archiefplaats te vinden. Het is niet bekend waar de stukken van de classis Tiel/Bommel na het uiteengaan in twee classes bewaard zijn gebleven.

De acta die in de onderhavige editie zijn uitgegeven, bestaan uit afschriften uit het archief van de classis Nijmegen.[202] Voor de lotgevallen van het archief van de classis Nijmegen, zij verwezen naar de beschrijving van het archief van de classis Nijmegen in deze uitgave. De losse katernen met acta van de classis Tiel/Bommel uit de jaren 1606-1613 zijn samen met de acta van de classis Bommel uit de jaren 1614-1644 geordend en in een band ingebonden (inv. nr. 24).[203]

4. Classisboek

Het boek met acta van de classes Tiel/Bommel en Bommel vertoont veel slijtageplekken. De moderne band is van leer met op de voor- en achterzijde gemarmerd papier. Het classisboek kent geen paginanummering. Omdat de eerste vier foliobladen geen contemporaine folio's zijn, begint de nummering met het folio waarop de vergadering van 2 en 3 september 1606 geschreven is. Hiervoor bevinden zicht twee lijsten, gemaakt door bibliothecaris dr. Willem Haverkamp, predikant en bibliothecaris te Nijmegen: een 'Lijst der Tielsche en Bommelsche acten van het jaar 1606 tot het jaar 1613' en een 'Lijst der Bommelsche acten van het jaar 1614 tot het jaar 1647'. Hierna volgen de ingebonden katernen met acta van de classis Tiel/Bommel en de classis Bommel. Bij deze acta zijn op sommige plaatsen vochtplekken te zien, zoals bijvoorbeeld rondom folio 61. De eerste en laatste folio's van het boek zijn gerestaureerd. De acta van de classis Tiel/Bommel zijn geschreven op folio 1 tot en met folio 58v.

De acta zijn op losse katernen geschreven. De kleur en de omvang van de katernen varieert, soms zijn de vouwen van een brief waar te nemen en in sommige gevallen wordt ook de geaddresseerde vermeld, bijvoorbeeld 'Nimwegen' of 'D. Johanni Coitsio'.[204] De laatste pagina's van een katern zijn regelmatig onbeschreven. Bij de vergadering van 10-12 september 1611 is in de marge kort de inhoud

---

1610 II, 8 en 10; 1611 I, 3; 1612 II, 4.

199 Acta Tiel/Bommel 1606 I, 15; 1610 II, 29; *Verslagen,* deel XXI, p. 315 en 319.

200 Acta Tiel/Bommel 1608 I, 18.

201 Acta Tiel/Bommel 1609 I, 34.

202 Acta Nijmegen 1606 I, 18; 1606 II, 8; 1609 II, 27; 1610 I, 2; 1610 II, 8; 1611 I, 45; 1613 I, 9.

203 [Driessen], *Plaatsingslijst*, inv. nr. 24.

204 Acta Tiel/Bommel 1612 II.

van de verschillende artikelen weergegeven. Deze contemporaine annotatie is in de uitgave niet opgenomen, evenmin als opmerkingen van latere gebruikers.[205]

De organisatie van de classis Tiel

1. Classicale vergaderingen van 1613-1620

Tot de nationale synode van Dordrecht vergaderde de classis Tiel in de hoofdstad Tiel. In de periode dat er naast de remonstrantsgezinde classis ook een contraremonstrantsgezinde classis bestond, kwam deze laatste onder meer bijeen in Maurik, Opheusden en in de Tielse herberg Antwerpen.[206] Rond de nationale synode kregen de contraremonstrantse predikanten en ouderlingen uit de Neder-Betuwe het voor het zeggen in de classis Tiel en vergaderde de classis achtereenvolgens in Fort Nassau, Zoelen en Kesteren. De classis vergaderde tweemaal per jaar, in het voorjaar en in september, tussen de vergaderingen van de classes Nijmegen en Bommel in. Naast de gewone vergaderingen hield de classis ook buitengewone vergaderingen. De leiding van een gewone vergadering werd bij stemming aangewezen; bij een buitengewone vergadering werd de leiding van de vorige vergadering gecontinueerd. De plaatselijke predikant zat naar gewoonte de vergadering voor. Vanaf 1617 was de dominante rol van de stad Tiel en zijn predikanten voorlopig uitgespeeld en zaten ook de predikanten van Maurik en Opheusden de vergadering voor.[207] De rol van assessor en scriba werd vervuld door wisselende predikanten.

In de jaren 1613 tot en met 1620 waren er minimaal 7 en maximaal 23 personen op de classis aanwezig. Het aantal aanwezige ouderlingen varieerde tussen de nul en de negen personen. In de periode dat de classis geleid werd door de remonstrantsgezinde predikanten van Tiel was er slechts een ouderling Tiel op de classis aanwezig en deze situatie bleef aan remonstrantse zijde gehandhaafd in de tijd dat de classis gescheurd was. Op de contraremonstrantse classis Tiel waren meer ouderlingen aanwezig, bijvoorbeeld afgevaardigd door de kerkenraad van de dolerende gemeente van Tiel. In 1618 bepaalde de vergadering dat de leden van de classis voortaan een credentie van de kerkenraad bij zich moesten hebben. Er waren nu zes ouderlingen aanwezig; diakenen mochten niet meer naar de classis afgevaardigd worden. Vanaf dit moment tekende de classis Tiel ook de absentie van ouderlingen op de vergadering aan.[208]

Vanwege het ontbreken van een synode benoemde de classis zelf twee visitatoren, waarbij er een uit de stad Tiel afkomstig moest zijn, en een van het platteland. Naast de visitatoren had de classis ook gedeputeerden. Vanaf 1615 combineerde de remonstrantsgezinde classis de functies van visitator en gedeputeerde; in de contraremonstrantsgezinde classis bleef men vasthouden aan verschillende personen in deze twee functies. In 1618 besloot de classis, nu door contraremonstranten gedomineerd, om de twee gedeputeerden voor twee jaar te benoemen. Na een jaar zou telkens een van de gedeputeerden moeten aftreden. Na de natio-

205 Acta Tiel/Bommel 1612 II, 5, 7 en 8.
206 Acta Tiel 1609 I, 9; 1617 I, 1; 1617 II, 1-2 en 14 en 21.
207 Acta Tiel 1617 II; 1618 II; 1619 I.
208 Acta Tiel 1618 II, 1, 3-4 en 8-9; 1619 I, 2 en 5; 1619 II, 6, 12 en 26; 1620 I, 2 en 7-9 en 32; 1620 II, 4-6.

nale synode van Dordrecht werden de functies van visitator en gedeputeerde gecombineerd en benoemde de classis drie gedeputeerden of visitatoren, die iedere maand op de eerste maandag bijeen zouden komen om de voorvallende zaken af te handelen. De gedeputeerden moesten de vergadering uitschrijven en legden op de classis rekenschap af. Vanaf 1619 werden de visitatoren of gedeputeerden van de classis weer door de synode benoemd.[209] Naast de visitatoren en de gedeputeerden benoemde de classis ook een examinator, wiens aanstelling regelmatig gecontinueerd werd. In augustus 1617 wees de contraremonstrantsgezinde classis Tiel vier personen aan om de synode bij te wonen, de remonstrantsegezinde classis deed hetzelfde in september 1617. Beide groepen verschenen in 1618 op de synode, maar de synode accepteerde alleen de afvaardiging van de contraremonstrantse classis Tiel.[210] Vanwege het belang van goede correspondentie met de classes Nijmegen en Bommel besloot de remonstrantsgezinde classis Tiel in 1614 om voortaan twee predikanten naar iedere classis af te vaardigen, een van het platteland en een uit de stad.[211]
De leden van de vergadering kwamen op maandagavond aan en kozen dan naar gewoonte de leiding van de vergadering.[212] Op dinsdag begon de vergadering en deze kon een paar dagen duren. Aan het begin van de vergadering vroeg de preses naar de toestand van de kerken en scholen in het ressort van de classis. Met behulp van de acta van de vorige vergadering kwam de classis vervolgens terug op de zaken die nog niet afgehandeld waren. De classis was, voordat zij tot de behandeling van particuliere zaken overging, regelmatig gedwongen om zich bezig te houden met conflicten in de classis, zoals die tussen remonstranten en contraremonstranten.[213] Na de behandeling van de particuliere en generale zaken verdeelde de classis bij verkiezing de verschillende taken. De bijeenkomst werd besloten met het vaststellen van de volgende vergadering, censura morum en gebed.

2. Financiën
De uitgaven van de classis Tiel betroffen vooral reis- en verblijfskosten. Hiernaast waren er nog de onkosten die gemaakt werden in verband met speciale commissies die leden van de classis kregen opgedragen. Soms betroffen dit zaken buiten het gewest.[214] Ten aanzien van de financiële zaken sloot de classis Tiel voor een groot deel aan bij de besluiten van de classis Tiel/Bommel. Ook bij hun aantreden in de classis Tiel moesten de predikanten een Spaanse mat betalen en de boetes voor laatkomers of voor het verzaken van de zondagse eredienst bleven gehandhaafd. De kennis van deze regelingen verdween in de loop van de jaren en in 1619 besloot de classis om een rijksdaalder aan binnenkomende predikanten te vragen en 6 gulden aan vertrekkende predikanten. De predikanten die zonder goed excuus op maandag niet op de vergadering verschenen moesten een gulden

209 Acta Tiel 1613 I, 14-15; 1614 II, 12; 1615 II, 9; 1617 II, 9 en 18; 1618 II, 82; 1619 I, 47; Acta Tiel 1620 I, 27 en 42; RvV IV, p. 336, Provinciale synode van Gelderland 24 augustus – 2 september 1619; p. 355, Provinciale synode van Gelderland 25-29 juli 1620.
210 Acta Tiel 1617 II, 15; 1617 III, 8; RvV IV, p. 208, Provinciale synode van Gelderland 15 juni – 28 juli 1618.
211 Acta Tiel 1614 II, 7.
212 Acta Tiel 1617 I, 1; 1620 I, 9.
213 Acta Tiel 1614 I, 9-10; 1614 II, 2; 1615 I, 2; 1619 I, 24.
214 Acta Tiel 1619 I, 33; 1620 I, 17 en 21.

betalen, de ouderlingen een halve gulden. De predikanten die geheel en al afwezig waren, vervielen in een boete van een rijksdaalder; de ouderlingen dienden in dergelijke gevallen de helft te betalen. Omdat de ouderlingen in de classis Tiel zo'n grote rol zijn gaan spelen, werden er in deze classis ook financiële regelingen met betrekking tot de aanwezigheid van ouderlingen op de classis gemaakt. Deze regelingen werden ook gehandhaafd, want in 1620 kreeg de kerk van Opheusden een boete opgelegd vanwege de afwezigheid van de ouderling.[215] Bij vacatures kwamen de inkomsten uit de geestelijke goederen ten goede aan de classis die dan aan een willekeurige predikant kon vragen om daar dienst te doen.[216]
De vergaderkosten werden over de leden van de classis omgeslagen. Toen de contraremonstrantsgezinde predikanten op een maandagavond niet met remonstrantsgezinde leden van de classis Tiel wilden vergaderen, liet de ambtman van Neder-Betuwe weten dat zij wel in de kosten zouden delen.[217] Voor een vergoeding van deze kosten waren de leden van de vergadering aangewezen op de inkomsten uit de geestelijke goederen die door de overheid beheerd werden. De classis Tiel vond dat de weduwe van de predikant van Kesteren en Opheusden recht had op weduwengeld, een jaar traktement. De ouderdom van de predikanten van Ommeren en Rijswijk en Ravenswaaij was voor de classis Tiel een reden om hen te vragen hun werkzaamheden te beëindigen. Op voorwaarde dat zij de pachtcedullen aan de ambtman zouden afgeven, wilde de classis zich sterk maken voor een levenslang onderhoud.[218]

3. Archief
In 1619 kwam er een einde aan de gewoonte dat de gedeputeerden van de classis de losse geschriften en acta van de classis Tiel onder zich hadden. Door de absentie van een gedeputeerde werd het voor de classis duidelijk dat haar archief op een vaste plaats bewaard moest worden. De classis besloot in navolging van de classis Bommel om een koffer aan te schaffen en daar de classicale geschriften in te bewaren. Dit koffertje zou in Tiel bewaard worden en de gedeputeerden mochten de sleutels onder zich houden. Daarnaast wilde de classis een zegel aanschaffen. In 1620 besloot de classis om twee classicale boeken bij te houden. In het ene boek wilde men de acta optekenen, in het andere boek kon men dan de binnengekomen post, zoals brieven en de acta van de classes Nijmegen en Bommel, opschrijven. De binnengekomen post kon met een lias bijeengebonden worden.[219] Het lijkt erop dat het boek met classicale acta in 1621 in gebruik is genomen. De acta uit de jaren 1613 tot en met 1620 zijn hier niet in opgenomen.
De acta die in deze uitgave ontsloten worden, zijn afkomstig uit het archief van de classis Nijmegen (inv. nr. 30).[220] Het betreft hier afschriften van de classis Tiel voor de classis Nijmegen die in het archief van de classis Nijmegen bewaard zijn gebleven.[221] Over de wijze waarop deze acta in het Nijmeegse archief bewaard

215 Acta Tiel 1613 I, 9 en 16; 1614 II, 3; 1619 II, 11-12; 1620 I, 8.
216 Acta Tiel 1620 I, 30.
217 Acta Tiel 1617 I, 1.
218 Acta Tiel/Bommel 1608 I, 26; 1610 II, 8; Acta Tiel 1614 I, 11; 1616 I, 6; 1618 I, 9; 1618 II, 61-62.
219 Acta Tiel 1619 II, 10; 1620 I, 33; 1620 II, 27; Acta Bommel 1619 V, 11.
220 [Driessen], *Plaatsingslijst*, inv. nr. 30.
221 Acta Nijmegen 1614 I, 27; 1616 I, 22; 1618 I, 10.

zijn gebleven en hoe zij te raadplegen zijn, wordt verwezen naar de beschijving bij de classis Nijmegen. In het archief van de classis Tiel bevinden zich geen acta van de classis Tiel voor 1621.[222] Gedurende enkele jaren functioneerden er gelijktijdig twee classes Tiel, een remonstrantsgezinde classis en een contraremonstrantsgezinde classis. In deze uitgave zijn voornamelijk de acta van de remonstrantsgezinde classis opgenomen; de acta van de contraremonstrantse classis zijn op een uitzondering na verloren gegaan. In het archief van de synode van Gelderland bevindt zich een los stuk, een klad met acta van de extraordinaire vergadering van de contraremonstrantse classis Tiel van 14 augustus 1617 (inv. nr. 146). De acta van deze vergadering zijn ook in deze uitgave opgenomen, evenals de brief van de remonstrantsgezinde classis Tiel van 21 september 1618, die hierbij bewaard is gebleven.[223] Deze stukken zijn afkomstig uit het oud-archief van de synode dat in 1932 door het Provinciale Kerkbestuur in bewaring is gegeven aan het Rijksarchief te Arnhem.[224] In de Koninklijke Bibliotheek bevindt zich een aantal stukken met betrekking tot de kerkelijke geschillen in de classis Tiel, waaronder correspondentie van de contraremonstrantse classis Tiel met Sebastiaan Damman als gedeputeerde van de synode.[225]

4. Classisboek

De acta van de classis Tiel zijn ingebonden in een band uit de late negentiende eeuw. Deze vertoont slijtageplekken en is aan rugzijde beschadigd. De rug is van leer, evenals de hoekpunten. Aan de binnenzijde zijn enkele nieuwe folio's opgenomen, waarop onder meer geschreven is: 'Lijst der Thielsche acten van het jaar 1613 tot het jaar 1644'. De folio's zijn genummerd, te beginnen met de 'Lijst der Thielsche acten' op folio 1 en vervolgens lopen de acta van de classis Tiel tot en met 1620 door tot en met folio 56v. De nummering is met potlood aangebracht en is niet contemporain. Hier en daar bevinden zich watervlekken in het boek.

De band (inv. nr. 30) bevat gewaarmerkte afschriften van de Tielse acta.[226] Dat het om afschriften voor de classis Nijmegen gaat, blijkt uit de adressering op folio 75v: 'Acta classis Tielanae van den 15 ende 16 julii anno 1623 binnen Tiel pro classe Neomagensi'. Een zelfde adressering is te vinden op folio 67. De katernen hebben een wisselend formaat en verschillen van kleur. De katernen met acta van de classis Tiel zijn in later tijd in een band ingebonden. De laatste pagina's van een katern zijn vaak onbeschreven. Een apart stuk zoals een verklaring van de koster van Dodewaard van 3 november 1619 is in de band ingebonden.[227] Op een enkele plaats is met potlood in later tijd een plaatsnaam bij een artikel geschreven of een nieuwe nummering aangebracht.[228]

---

222 Maris, *Inventaris Tiel*.

223 Acta Tiel 1617 II; 1618 I, 16; Gelders Archief, Archief van de synode van Gelderland, inv. nr. 146. Acta van de classis Tiel, 14 augustus 1617.

224 *Archieven Nederlandse Hervormde Kerk,* deel 1, p. 30; [Driessen], *Inventaris synode*.

225 Koninklijke Bibliotheek Den Haag, Officiële stukken betreffende de Nationale Synode te Dordrecht in 1618-1619, de bijbelvertaling (1632-1635), en stukken van verschillende provinciale synoden, grotendeels correspondentie van de Gelderse synode met die uit andere gewesten; 1607-1646 bijeengebracht door Sebastiaan Damman (ca. 1580-1640), predikant.

226 Acta Tiel 1618 II, 1 en 89.

227 Acta Tiel 1619 II, 43.

228 Acta Tiel 1613 I; 1616 I, 6.

De organisatie van de classis Bommel

1. Classicale vergaderingen van 1614-1620

De classis Bommel vergaderde in de regel te Zaltbommel. Slechts een maal reisden de leden af naar Kerkdriel om zich daar over enkele classicale zaken te buigen.[229] In Zaltbommel gingen de predikanten en ouderlingen in de kerk vergaderen, in de zogenaamde kerkenkamer. Maaltijden werden onder meer bij een particulier gebruikt.[230] Een gewone vergadering duurde meestal drie dagen; op extraordinare vergaderingen werden voorkomende zaken op dezelfde dag afgehandeld. De classis kwam twee maal per jaar in een gewone vergadering bijeen, na de vergaderingen van de classes Nijmegen en Tiel, meestal in mei en in september. Hiernaast vonden er in de jaren 1617 tot en met 1620 regelmatig buitengewone vergaderingen plaats.

Vóór de nationale synode van Dordrecht zaten de remonstrantsgezinde predikanten van Zaltbommel de vergadering vaak voor, maar ook een contraremonstrantsgezinde predikant als Anthonius Leo, predikant te Haaften, mocht dat in 1615 doen. In 1616 en 1617 fungeerde de Waalse predikant van Zaltbommel, Wilhelmus Remautius, twee maal als preses. Wisselende personen traden op als assessor en scriba. Bij extraordinare vergaderingen werd de leiding meestal gecontinueerd. Het conflict tussen remonstrantsgezinden en contraremonstrantsgezinden in 1618 had tot gevolg dat enkele personen, waaronder de scriba, de vergadering verlieten. De classis zag zich toen genoodzaakt om voorlopig een nieuwe scriba te kiezen.[231] Tussen de provinciale synode en nationale synode vergaderde de classis in 1618 onder leiding van centrale personen uit beide kampen: Henricus Leo als preses en Anthonius Leo als scriba. Na de nationale synode waren het vooral contraremonstrantse predikanten die de dienst uitmaakten; de Waalse predikant mocht niet meer aan de vergadering deelnemen.[232] In tegenstelling tot de classis Tiel was er slechts incidenteel een ouderling op de classis aanwezig. Het aantal leden lag in de jaren 1614 tot en met 1620 tussen de veertien en de twintig. Naast hen waren er in het kader van de onderlinge correspondentie ook afgevaardigden van de classes Nijmegen en Tiel aanwezig. Bij de voorbereiding van de synode van 1618 waren er zelfs vier predikanten uit de remonstrantsgezinde classis Tiel aanwezig. De vergadering werd incidenteel door gecommitteerden van de synode en de overheid bijgewoond. Dat laatste gebeurde in 1618 en 1619 en had tot doel de besluiten van de provinciale en nationale synode in de classis Bommel te effectueren.[233]

De classis Bommel beschikte over twee visitatoren die ook wel inspectoren genoemd werden. In 1616 verkoos de classis de remonstrantsgezinde Johannes Narsius en de contraremonstrantsgezinde Pieter Jansz. Zegers tot visitatoren. Deze laatste verliet in 1618 de vergadering en vervolgens werd een remonstrantsgezind predikant in zijn plaats gekozen. Door de machtswisseling rondom de nationale

229 Acta Bommel 1619 I.
230 Acta Bommel 1616 I, 10; 1620 I, 23; 1620 III, 15.
231 Acta Bommel 1617 II, 7; 1618 I, 8 en 10; 1618 II, 1; 1618 III, 1; 1620 IV, *Leiding.*
232 Acta Bommel 1618 IV, 1 en 9.
233 Acta Bommel 1615 I, *Aanwezigen;* 1618 II, 2; 1618 IV, 6-7 en 32; 1619 II, 2-4.

synode gingen twee contraremonstrantse predikanten deze functie weer vervullen. Vanaf 1619 werden de visitatoren opnieuw op voordracht van de classis door de synode benoemd. De synode sprak hierbij van inspectoren of classicale gedeputeerden. Ondertussen waren er in 1617 voor de eerste keer gedeputeerden van de classis Bommel benoemd, met de open opdracht om alle voorvallende zaken af te handelen. In 1619 besloot de classis Bommel om het voorbeeld van die van Tiel te volgen en voortaan geen aparte visitatoren meer aan te stellen, maar drie gedeputeerden van de classis dezelfde bevoegdheid te geven als de voormalige visitatoren. Hierdoor zou de onduidelijkheid met betrekking tot de reikwijdte van de competenties van gedeputeerden en visitatoren verdwijnen. In 1620 rezen er vragen bij de bevoegdheden van de gedeputeerden, en besloot de classis dat de gedeputeerden op de eerste maandag van de maand ten huize van Johannes Blom, predikant te Zaltbommel, bijeen moesten komen om de voorvallende zaken af te handelen.[234] Ook de classis Bommel had een examinator. In 1614 werd besloten om in navolging van de classis Nijmegen voortaan twee personen naar zowel de classis Nijmegen als de classis Tiel af te vaardigen, een vanuit de stad en een van het platteland.[235]

Op een van de eerste vergaderingen van de zelfstandige classis Bommel besloot de classis dat de predikanten op maandag om vijf uur 's middags in de kerk aanwezig moesten zijn. De volgende dag begon de vergadering om zeven uur 's morgens. Het besluit dat leden van de classis die van ver kwamen op dinsdag om acht uur mochten verschijnen is in de acta doorgehaald.[236] De vergadering van de classis Bommel begon op maandagavond met gebed en het verkiezen van de leiding. De preses informeerde volgens de aanwijzingen van de kerkorde van Den Haag naar de toestand van de kerken en scholen in het ressort van de classis. Enkele algemene zaken kregen aandacht en vervolgens ging de classis over tot de behandeling van de particuliere zaken. Ook de acta van de vorige vergadering werden gelezen. Wanneer een vergadering langer dan een dag duurde kwam het voor dat ook de zitting op een volgende dag met een propositie begonnen werd.[237] Aan het einde van de vergadering werden de algemene punten besproken en formuleerde de classis de gravamina die naar de synode gebracht werden. Ten slotte verkoos men verschillende personen in de functies van visitator, gedeputeerde, examinator, gedeputeerde naar de classis Nijmegen of Tiel en gedeputeerde ter synode. De vergadering werd besloten met censura morum en gebed.

2. Financiën

De classis Bommel vergaderde in de kerk, maar maaltijden werden elders gebruikt. Bij meerdaagse vergaderingen waren er ook verblijfkosten aan de samenkomsten verbonden. Een bijzondere uitgave betrof de bode die naar de afwezige leden van de classis gestuurd werd. Hiernaast waren er ook nog de kosten die gedeputeerden of gecommitteerden vanwege de classis maakten. De classis be-

234 Acta Bommel 1614 I, 21; 1616 IV, 11; 1617 IV, 16; 1618 I, 18; 1618 IV, 36; 1619 V, 17; 1620 III, 14 en 16; Acta Tiel 1617 II, 9; RvV IV, p. 336, Provinciale synode van Gelderland 24 augustus – 2 september 1619; p. 355, Provinciale synode van Gelderland 25-29 juli 1620.

235 Acta Bommel 1614 I, 15.

236 Acta Bommel 1614 I, 9; 1616 I, 10.

237 Acta Bommel 1619 V, 11.

sloot in 1614 dat de visitatoren rekening moesten afleggen van de uitgaven die zij deden bij hun rondgang op het platteland. Aan het examineren van predikanten waren altijd kosten gemoeid.[238]

De aanwezige en afwezige leden van de vergadering waren zelf verantwoordelijk voor de betaling van genoemde uitgaven en tot het tot stand komen van een generale regeling. Zij moesten er dus zelf voor zorgen dat zij deze kosten vergoed kregen. De classis hield er rekening mee dat dit soms niet lukte.[239] Sommige kosten werden gezien als een verantwoordelijkheid van alle leden van de classis, andere uitgaven werden door enkele personen gedragen. Op te laat verschijnen stond een boete van 2 schellingen. Twee jaar later besloot de classis dat wie op dinsdag om 7 uur niet aanwezig was, dat deze een boete van 1 gulden diende te betalen. Deze afspraken raakten blijkbaar in de vergetelheid, want in 1620 besloot de classis dat wie op maandag om 6 uur niet aanwezig was, een boete van 10 stuivers diende te betalen. Het verzuimen van een vacaturebeurt werd beboet met een bedrag van 6 gulden. Bij aantreden in de classis moesten de predikanten in de classis Bommel een rosennobel of een bedrag van 10 dalers betalen.[240]

Personen die vanuit de rooms-katholieke kerk overgingen tot de gereformeerde religie en predikant wilden worden, konden rekenen op de financiële ondersteuning van de classis. Predikanten op leeftijd kregen ondersteuning van naburige collega's.[241] In 1615 trof de classis een voorziening voor de predikantsweduwen. Na het overlijden zouden de predikanten van de classis de vacante gemeente een jaar bedienen en de weduwe mocht dat jaar de inkomsten genieten. Deze regeling werd bevestigd door de kwartierlijke overheid. In 1618 overleed Wilhelmus Wirtz, predikant te Opijnen en Neerijnen, en liet zes wezen achter. De zorg voor deze kinderen kwam bij vijf collega's en de rentmeester van de geestelijke goederen terecht. Ook de andere leden van de classis verklaarden hierbij dat zij zo nodig de verantwoordelijkheid voor deze kinderen op zich wilden nemen. In 1619 bracht de classis Bommel een gravamen bij de synode in waarin zij om een betaling van predikantsweduwen en -wezen verzocht, die overeen kwam met regelingen in naburige provincies.[242]

3. Archief

In 1614 liet de classis de scriba een kopie van de classicale acta maken, in 1616 was er sprake van een classisboek en in 1618 zelfs van classisboeken.[243] Na de nationale synode van Dordrecht wilde de classis Bommel administratief orde op zaken te stellen en informeerde bij de geschorste predikant van Zaltbommel, Henricus Leo, of hij classicale geschriften onder zich bewaarde, en zo ja, of hij deze aan de classis wilde retourneren. In navolging van de classis Nijmegen informeerde de classis Bommel ook bij de classes Nijmegen en Tiel.[244] Het archief van de classis Bommel bevatte ondertussen meer dan alleen een classisboek en daarom besloot de classis in 1619 om een koffertje te kopen en daar alle geschriften in

238 Acta Bommel 1614 I, 2 en 4; 1619 II, 29; 1620 III, 5.
239 Acta Bommel 1614 I, 1 en 14; 1617 III, 1.
240 Acta Bommel 1614 I, 9; 1616 I, 10; 1616 IV, 7; 1617 IV, 9; 1620 I, *Vergadering* en 23.
241 Acta Bommel 1614 I, 9; 1615 II, 17; 1616 III; 1617 IV, 12; 1618 IV, 19.
242 Acta Bommel 1615 II, 18 en 27-29; 1616 I, 9; 1616 II, 4; 1618 IV, 26; 1619 II, 30.
243 Acta Bommel 1614 I, 11; 1616 I, 9; 1618 IV, 34.
244 Acta Tiel 1619 I, 41; Acta Bommel 1619 II, 29.

te bewaren. De sleutels van dit koffertje zouden berusten bij de gedeputeerden van de classis en bij een predikant van de stad Zaltbommel. Net als de classis Tiel besloot de classis Bommel dat men voortaan twee classicale boeken zou hebben, een met de acta van de vergaderingen, de andere met de ingekomen post, namelijk de acta van de andere classes uit het kwartier Nijmegen en de brieven aan de classis of haar gedeputeerden.[245] In 1621 ging de classis Bommel de acta van de gedeputeerden van de classis in een apart boek schrijven.[246]
Het classisboek dat zich thans in het archief van de classis Bommel bevindt, is het boek dat toentertijd door de Bommelse classis is gebruikt (inv. nr 1).[247] Tot 1971 bevond dit archief zich in de Sint Maartenskerk te Zaltbommel. Daarna is het via een omweg in bewaring gegeven bij het Streekarchief Bommelerwaard. Het archief is eerder geïnventariseerd en op dit moment te raadplegen via een plaatsingslijst.[248] In dit archief bevindt zich naast het boek dat in deze uitgave ontsloten wordt, slechts een ander stuk uit de periode tot en met 1620, namelijk een oproep van het Hof voor een gebedsdag uit 1612.[249] De classis Bommel heeft afschriften van haar acta naar de classes Nijmegen en Tiel gestuurd.[250] In Nijmegen zijn deze acta gebundeld met die van de classis Tiel/Bommel en in de vorm van een classisboek bewaard gebleven in het archief van de classis Nijmegen (inv. nr. 24).[251] Voor een beschrijving van dit archief zij verwezen naar de classis Nijmegen. In de Koninklijke Bibliotheek bevinden zich enkele stukken met betrekking tot de classis Bommel, afkomstig van Sebastiaan Damman, predikant te Zutphen.[252]

4. Classisboeken
Het boek met de acta van de classis Bommel uit het archief van de classis Bommel (inv. nr. 1) bevat een stevige omslag van perkament. Het heeft nieuwe schutbladen en is gerestaureerd. Het boek bevat een contemporaine paginanummering. De eerste vier folio's zijn niet beschreven en zijn ook niet genummerd. De acta van de classis uit de jaren 1615 tot en met 1620 beginnen op folio 5 met pagina 1, en eindigen op pagina 104. Folio 2 en een folio achter in het boek zijn gebruikt als kladblad, bijvoorbeeld om te turven hoe vaak iemand afgevaardigd werd naar de classis Nijmegen. Vanaf 1618 staan de acta niet meer in chronologische volgorde.

245 Acta Bommel 1619 V, 11; 1620 III, 20; Acta Tiel 1620 II, 27.
246 Streekarchief Bommelerwaard, Archieven van de classis Bommel van de Nederlandse Hervormde Kerk, inv. nr. 23. Acta deputatorum classis, 1621-1640.
247 Acta Bommel 1620 I, 2; Streekarchief Bommelerwaard. Archieven van de classis Bommel van de Nederlandse Hervormde Kerk, inv. nr. 1. Acta classis ordinaris, notulen van de gewone vergaderingen van de classis, 1615-1814.
248 Buylinckx, p. 3; Houtkoop, p. 64-80; *Archieven Nederlandse Hervormde Kerk,* deel 1, p. 86; *Verslagen,* deel XXII, p. 146.
249 Streekarchief Bommelerwaard, Archieven van de classis Bommel van de Nederlandse Hervormde Kerk, inv. nr. 27a [nieuwe inventaris: nummer 509].
250 Acta Tiel 1613 I, 12; 1614 I, 15; 1620 I, 34; Acta Nijmegen 1616 I, 22.
251 [Driessen], *Plaatsingslijst,* inv. nr. 24.
252 Koninklijke Bibliotheek Den Haag, Officiële stukken betreffende de Nationale Synode te Dordrecht in 1618-1619, de bijbelvertaling (1632-1635), en stukken van verschillende provinciale synoden, grotendeels correspondentie van de Gelderse synode met die uit andere gewesten; 1607-1646 bijeengebracht door Sebastiaan Damman (ca. 1580-1640), predikant.

Een opvallend onderdeel zijn de overzichten met vacaturebeurten.[253] Op pagina 27 is in de marge een transscriptie van de doorgestreepte tekst op pagina 26 geschreven. Met potlood zijn op sommige plaatsen in recente tijd aantekeningen in de marge gemaakt.
Voor een beschrijving van het boek met de acta van de classis Bommel uit het archief van de classis Nijmegen (inv. nr. 24) zij verwezen naar de classis Tiel/Bommel. De acta van de classis Bommel beginnen op folio 61 en eindigen op folio 107. Het gaat hier om gewaarmerkte afschriften voor de classis Nijmegen, geschreven op aparte katernen, en soms voorzien van een titelpagina.[254] Folio 104 is als kladblad gebruikt. Aantekeningen uit latere tijden zijn in de onderhavige uitgave niet opgenomen.
De acta van vijf vergaderingen staan in beide boeken. Inv. nr.1 is als uitgangspunt voor de tekst in deze uitgave gekozen.[255] Alleen het afschrift van de acta van 17 en 18 september 1616 van de hand van Wilhelmus Remautius, opgenomen in inv. nr. 24, wijkt iets af van de tekst in inv. nr. 1. Hij geeft de inhoud van de artikelen iets uitgebreider weer en hanteert soms een andere volgorde van de artikelen. Beide classisboeken bevatten op dezelfde plaatsen in de tekst een gelijkluidende contemporaine annotatie.[256] Naast de acta die in beide boeken zijn opgenomen, zijn er ook acta die alleen in het boek uit het archief van de classis Bommel te vinden zijn.[257] Het tegenovergestelde, wel in het Nijmeegse boek en niet in het Bommelse boek, komt ook voor.[258] Daarnaast zijn er acta die in beide boeken ontbreken, zoals de acta van de vergaderingen in september 1613 en mei 1614. Alleen het boek uit het archief van de classis Bommel bevat acta van buitengewone vergaderingen.

De organisatie van de classis Zutphen

1. Classicale vergaderingen van 1593-1620
In de eerste jaren van haar bestaan vergaderde de classis Zutphen zowel in de hoofdstad Zutphen als in Doesburg en Doetinchem. De eerste vergadering van de classis vond plaats in Zutphen, in de eerste week van januari 1593, ten huize van Johannes Vollenhove, die later ouderling werd en ook herberg hield. Vanwege de oorlogssituatie kon de classis vanaf 1598 alleen in het veilige Zutphen vergaderen. In 1610 besloot de classis om tweemaal per jaar te vergaderen, een keer in Zutphen en daarna in een van de kleine steden. De classis sloot hierbij expliciet de dorpen uit. Het is de classis niet gelukt om dit besluit te effectueren, want later dat jaar kwam de classis om financiële redenen niet te Doesburg maar te Zutphen bijeen. In 1615 constateerde de classis dat de wens om ook in de kleine steden te vergaderen niet realiseerbaar was.[259]

253 Acta Bommel 1615 II, 27 en 29; 1616 II, 4; 1617 II, 8; 1617 IV, 25; 1618 II, 15 en 16; 1618 III, 10; 1619 V, 32; 1620 II, 4 en 5.
254 Acta Bommel 1614 I; 1619 II.
255 Acta Bommel 1615 II; 1616 I; 1616 IV; 1619 V; 1620 I.
256 Acta Bommel 1616 I, 2 en 10.
257 Acta Bommel 1616 II; 1616 III; 1617 I; 1617 II; 1617 IV; 1618 I; 1618 II; 1618 III; 1619 I; 1619 III; 1619 IV; 1620 II; 1620 IV.
258 Acta Bommel 1614 I; 1615 I; 1617 I; 1618 IV; 1619 II; 1620 II.
259 Regionaal Archief Zutphen, Archief kerkeraad Nederlands Hervormde gemeente te

Met het oog op de classicale correspondentie werd de classis Zutphen geacht om na de classis Nijmegen en voor de classis Over-Veluwe te vergaderen.[260] Tot 1609 kwam de classis Zutphen in de regel een maal per jaar bijeen. Daarna kwam de classis meerdere keren per jaar samen en soms werden deze bijeenkomsten expliciet extraordinaire vergaderingen genoemd.[261] Op andere momenten hebben de inspectoren met een aantal andere predikanten als classis vergaderd, zonder dat dit het predikaat buitengewoon kreeg. In 1618 trof de classis hiervoor een regeling. De classis committeerde de predikanten van Zutphen en de kleine steden om samen met enkele andere predikanten de voorvallende zaken af te handelen. Een jaar later beklaagden leden van de classis zich erover dat een te klein aantal personen een te grote verantwoordelijkheid kreeg. De classis besloot vervolgens om naast de predikanten van Zutphen en de inspectoren acht predikanten aan te wijzen, die zwaarwichtige zaken tot een goed einde mochten brengen. Alle andere leden van de classis zouden hierover bericht krijgen van een bode en mochten dan op eigen kosten aan de vergadering deelnemen. Ook deze regeling beviel niet en daarom koos de classis ervoor om op de oude voet verder te gaan en deze zaken aan de inspectoren en de overige predikanten over te laten. Dit sloot tevens aan bij het gebruik van naburige classes.[262] Nadat de Landschap in 1620 besloten had dat de Gelderse classes twee maal per jaar bijeen mochten komen, deed de classis Zutphen dat op de tweede maandag na Pasen en de eerste maandag in september.[263] In verband met bijzondere gebeurtenissen kwam de classis soms wel drie of vijf keer per jaar bijeen. De vergaderingen begonnen op een maandag, bestonden uit meerdere sessies, en konden meer dan twee dagen duren.[264]

De eerste jaren waren er relatief veel ouderlingen op de classis aanwezig. Soms vaardigde een gemeente een diaken of iemand anders af. In 1603 waren er al 29 predikanten en ouderlingen op de classis aanwezig, maar vanwege de gevaren van de oorlog was het niet mogelijk om de classis op te delen in twee classes. Met de ingang van het Twaalfjarig Bestand kon de classis weer in veiligheid vergaderen, soms met meer dan dertig personen.[265] De leiding van de vergadering lag in handen van de preses en de scriba; de classis Zutphen had geen assessor, maar wel een quaestor. De eerste tien jaren van haar bestaan zat Petrus Gellius de Bouma, predikant te Zutphen, de vergadering van de classis Zutphen voor; Wilhelmus Baudartius was twaalf maal preses. Het scribaat werd door uiteenlopende predikanten, een ouderling en een aanwezige rector verzorgd. De preses en scriba werden bij stemming verkozen. In 1620 formaliseerde de classis het gebruik dat buitengewone vergaderingen door de preses en scriba van de vorige samenkomst werden geleid.[266] In 1593

Zutphen, inv. nr. 1. Acta kerkenraad Zutpen, 31 december 1592; Oud-archief van de gemeente Zutphen, inv. nr. 2. Raadsresolutie, 26 januari 1593; Broek Roelofs, p. 43; Acta Zutphen 1597 I, 13; 1602 I, 23; 1605 I, 30; 1610 I, 18; 1610 III, 1; 1611 I, 17; 1612 I, 26; 1612 III, 17; 1613 II, 13; 1614 I, 9; 1615 I, 12.

260 RvV IV, p. 70, Provinciale synode van Gelderland 13 juni 1598.

261 Acta Zutphen 1609 IV; 1612 II; 1616 I; 1617 I; 1617 V; 1619 II; 1620 II.

262 Acta Zutphen 1609 III; 1618 I, 20; 1619 I, 17; 1620 I, 12.

263 Acta Zutphen 1620 II, 12; 1620 III, 13.

264 Acta Zutphen 1602 I, 23; 1612 I, 3; 1620 III, 13.

265 Acta Zutphen 1593 I, 1; 1597 I, 2 en 3; 1598 I, 2-4; 1604 I, 18; 1613 I, *Aanwezigen;* RvV IV, p. 114, Provinciale synode van Gelderland 12-14 juli 1603; Rutgers, p. 495.

266 Koninklijke Bibliotheek Den Haag, Officiële stukken betreffende de Nationale Sy-

was Petrus Gellius Faber de Bouma bij provisie door de synode tot inspector over de Zutphense classis aangesteld. Op verzoek van de classis Zutphen besloot de synode in 1597 dat de classis twee inspectoren mocht nomineren. Omdat de classis in deze jaren niet bijeen kon komen, nam de kerkenraad van Zutphen enkele taken waar, onder andere de nominatie van de inspectoren voor de classis Zutphen. Classicale gedeputeerden en examinatoren waren er in de classis Zutphen niet. De inspectoren vervulden ook deze functies, vaak in samenspraak met de Zupthense predikanten. Een inspector vervulde deze functie normaal gesproken gedurende twee jaar. Ieder jaar trad er een inspector af, waardoor de continuïteit gewaarborgd werd. Bij bijzondere omstandigheden, zoals de dreiging van oorlog en het ontbreken van gewone classicale vergaderingen, kon het voorkomen dat een inspector langere tijd deze positie bekleedde. Naast de nieuwe inspector benoemde de classis aan het einde van de vergadering ook de gedeputeerden die naar de synode gingen en de afgevaardigden naar de Veluwse classes. De classis hield hierbij vast aan de vrijheid om zelf personen te verkiezen.[267]

Gebeurtenissen in het Nijmeegse kwartier zorgden ervoor dat de Veluwse en Zutphense classes een eerder afgebroken correspondentie oppakten. Vanaf 1617 woonden twee predikanten van iedere classis de wederzijdse vergaderingen in de kwartieren Zutphen en Veluwe bij. In 1620 nam de behoefte aan correspondentie weer af. De classis vaardigde in 1620 slechts een persoon af en stelde zichzelf de vraag of het niet voldoende was dat afgevaardigden van de Veluwse classes slechts een vergadering per jaar bezochten.[268] Regelmatig waren er afgevaardigden van de overheid bij de vergaderingen aanwezig, vaak op verzoek van de classis. Maar toen de magistraat van Zutphen twee gecommitteerden de vergadering wilden laten bijwonen om te horen en te zien wat er op de classis gebeurde en om dit te rapporteren, reageerde de classis hier echter afwijzend op.[269]

De vergadering begon met gebed, de verkiezing van de leiding van de vergadering en vervolgens een propositie. Later besloot de classis dat de predikanten van het platteland op vrijdag naar Zutphen moesten te komen om daar te preken en vond dit niet meer op de classis plaats.[270] De aanwezigen brachten instructies mee en deze werden aan het begin van de vergadering geordend. Eerst besprak de classis de zaken die ter synode gebracht moesten worden, vervolgens de gravamina die alle kerken in het kwartier aangingen, dan de punten die relevant waren voor enkele gemeenten, en ten slotte de zaken met betrekking tot particuliere

---

node te Dordrecht in 1618-1619, de bijbelvertaling (1632-1635), en stukken van verschillende provinciale synoden, grotendeels correspondentie van de Gelderse synode met die uit andere gewesten; 1607-1646. Bijeengebracht door Sebastiaan Damman (ca. 1580-1640), predikant, fol. 56; Acta Zutphen 1593 I, 2; 1595 I, 1; 1606 I, 1; 1620 II, 2.

267 RvV IV, p. 39, Provinciale synode van Gelderland 25-29 september 1593; p. 55, Provinciale synode van Gelderland 8 juni 1596; p. 61, Provinciale synode van Gelderland 24 mei 1597; p. 93, Provinciale synode van Gelderland 10-13 juni 1600; Acta Zutphen 1598 I, 21; 1604 I, 13 en 23; 1610 I, 15; 1614 I, 23.

268 Acta Zutphen 1605 I, 9; 1612 I, 29; 1613 II, 3; 1615 I, 3; 1617 V, 4; 1620 I, 24; 1620 III, 4; Gelders Archief, Archief classis Neder-Veluwe, inv. nr. 113. Acta van de classis Neder-Veluwe, 19-21 juni 1621, art. 9.

269 Acta Zutphen 1598 I, 3-5; 1614 I, 4; 1619 I, 4; Regionaal Archief Zutphen, Archief kerkeraad Nederlands Hervormde gemeente te Zutphen, inv. nr. 1. Acta kerkenraad Zutphen, 4 juni 1615.

270 Acta Zutphen 1593 I, 15; 1594 I, 4; 1595 I, 6-7; 1607 I, 2; 1609 I, 8; 1610 III, 19.

gemeenten en individuele predikanten.[271] Aan het einde van de vergadering verkoos de classis personen in verschillende functies en werd de bijeenkomst besloten met censura morum en gebed.

2. Financiën

Aan het vergaderen van de classis Zutphen waren reis- en verblijfskosten verbonden. Hiernaast kende de classis ook bijzondere uitgaven, zoals het rond laten gaan van een bode met de aankondiging van een vergadering. Om op dit laatste te besparen besloot de classis in 1620 om altijd op dezelfde maandagen na Pasen en in september te vergaderen.[272] Deze uitgaven werden voor een deel gedekt door de 'broeckpenningen' van de classis. Wanneer iemand predikant werd in de classis Zutphen, dan moest hij een pond aan de classis betalen.[273] Daarnaast waren er de boeten die de classis aan haar leden kon opleggen. Niet aanwezig zijn kostte een lid van de vergadering een tot drie gulden. In 1612 besloot de classis dat de afwezigen voor iedere sessie een schelling moesten betalen. De classis hield streng vast aan de eenheid in de eredienst en wanneer een broeder zich hier niet aan hield, dan verbeurde hij een rijksdaalder. Het veroorzaken van ergernis werd door de classis beboet met het bedrag van 2 rijksdaalders. Het verstek laten gaan bij een vacaturebeurt had eveneens financiële consequenties voor de betreffende predikant. In sommige gevallen kregen predikanten een hogere boete opgelegd omdat zij meer en vaker een overtreding hadden begaan. In 1620 bepaalde de classis dat de ouderlingen minstens een vergadering per jaar aanwezig dienden te zijn. Bij absentie zouden zij hetzelfde bedrag moeten betalen als de predikanten. Toen de ouderling van Doesburg in datzelfde jaar verstek liet gaan, kreeg de gemeente van Doesburg een boete van 6 gulden opgelegd.[274] De onkosten van bijzondere bijeenkomsten zoals een examen werden gedragen door degene die geëxamineerd werd.[275] Omdat predikanten en ouderlingen zich om financiële redenen bezwaard voelden de classis bij te wonen, stelde de classis dit punt regelmatig bij het Hof en de synode aan de orde. Uiteindelijk is hier op gewestelijk en kwartierlijk niveau een regeling voor getroffen en werden de kosten van vergaderen uit de inkomsten van de geestelijke goederen betaald.

In 1609 wilde de classis het punt van de predikantsweduwen bij de Staten van het kwartier inbrengen. Vier jaar later blijkt er iets van een genadejaar te bestaan. Hiermee zorgde de classis ervoor dat de weduwe een jaar lang het traktement van haar overleden man bleef genieten. Alleen de weduwen van predikanten die zich op dit punt solidair hadden opgesteld door vacaturebeurten te vervullen, konden op een genadejaar rekenen.[276] De classis Zutphen maakte zich via de synode en het Hof ook sterk voor een gewezen predikant die verward en in grote armoede door de Graafschap rondzwierf.[277]

---

271 Acta Zutphen 1595 I, 9; 1598 I, 8.
272 Acta Zutphen 1619 I, 17; 1620 III, 13.
273 Acta Zutphen 1609 II, 5.
274 Acta Zutphen 1610 I, 28; 1610 II, 2 en 17; 1610 III, 3-4 en 6; 1611 II, 12 en 18; 1612 I, 3; 1620 II, 3; 1620 III, 3.
275 Acta Zutphen 1609 II, 5.
276 Acta Zutphen 1609 IV, 4; 1613 I, 10; 1613 II, 7; 1618 I, 18.
277 Acta Zutphen 1607 I, 10.

3. Archief

In 1595 besloot de classis Zutphen om een classicaal boek te laten maken. Dit boek kwam er pas in 1603, na een herhaald besluit in 1602, en berustte bij de inspectoren die het mee konden nemen naar de vergadering. Men besloot ook de Nederlandse geloofsbelijdenis in het classicale boek te schrijven, zodat nieuwe predikanten ter vergadering dit belijdenisgeschrift konden ondertekenen. Ondertussen kreeg de Gellius de Bouma de opdracht om de acta te schrijven. De acta van 24 april 1593 tot en met 22 mei 1604 zijn daarom voor het grootste deel met dezelfde hand geschreven. Deze Gellius de Bouma had het classicale archief van zijn vader, Petrus Gellius Faber de Bouma, geërfd en in 1607 vroeg de classis hem of hij de acta en alle andere geschriften met betrekking tot de kerkelijke vergaderingen aan de classis wilde doen toekomen. Twee jaar later besloot de classis dat de scriba voortaan de acta in het classicale boek zou schrijven. Ondertussen liet de vergadering de mogelijkheid open dat verloren gegane acta nog gevonden zouden worden.[278]

Het archief van de classis Zutphen werd eerst in een classicale kist bewaard, later in een classicale kast in de librije, en ten slotte in een kluis in de Sint Walburgiskerk te Zutphen. In 1962 droeg het Classicaal Bestuur het archief over aan gemeentearchivaris van Zutphen en kwam het terecht in het gemeentelijk archiefdepot. Op dit moment bevindt het zich in het Regionaal Archief Zutphen. De classicale acta zijn verschillende malen toegankelijk gemaakt, onder andere door een 'Epitome actuum classicalium omnium rerum necessariarum' en een 'Zutphensch Classicael Register' in 1680, 1760 en 1770. Na een eerdere inventarisatie is het archief van de classis Zutphen thans te raadplegen via de inventaris uit 1970.[279]

In het archief van de classis Zutphen bevinden zich enkele stukken die betrekking hebben op de periode tot en met 1620, zoals een afwijzende beschikking uit 1613 van de Gedeputeerden van het kwartier van Zutphen op het verzoek van de predikanten en kerkeraad van Doesburg om de classicale vergaderingen bij toerbeurt in de kleine steden te houden. Verder bevat dit archief nog de ondertekening door predikanten, proponenten, rectoren, schoolmeesters en catechiseermeesters van de belijdenisformulieren, evenals acta van de provinciale synoden en stukken met betrekking tot de gemeenten Dinxperlo en Eibergen.[280] Verschillende stukken met betrekking tot de classis Zutphen zijn bewaard door Sebastiaan Damman. Het gaat hier onder meer om verschillende versies van de classicale acta en correspondentie. Een voorbeeld is de brief die Johannes Lucae op 30 september 1610 vanuit 's-Heerenberg aan de classis schreef en die genoemd

278 Acta Zutphen 1595 I, 18; 1602 I, 24; 1603 I, 14; 1604 I, 25; 1605 I, 15; 1607 I, 5; 1609 I, 7; 1610 I, 8; Dullaert en Dijkhuis, p. 21

279 Regionaal Archief Zutphen, Archief van de classis Zutphen, inv. nr. 11-15; *Archieven Nederlandse Hervormde Kerk,* deel 1, p. 57; Dullaert en Dijkhuis, p. 21-23.

280 Regionaal Archief Zutphen, Archief van de classis Zutphen, inv nr. 19, 27, 56, 180 en 184.

wordt in de classicale acta.[281] Een afschrift van artikel 29 van de vergadering van 16 en 17 maart 1612 is aanwezig in het 'Oud Synodaal Archief' te Utrecht.[282]

4. Classisboek

De acta van de classis Zutphen zijn ingebonden in een leren band met twee striksluitingen. De eerste zeven folio's zijn evenals de zeven laatste folio's in het boek niet beschreven en genummerd; de acta van de classis Zutphen tot en met 1620 zijn geschreven op folio 1 tot en met folio 151v. Verschillende foliozijden zijn niet beschreven, onder andere om ruimte open te laten voor acta die op dat moment niet beschikbaar waren.[283] De acta van een nieuwe vergadering begon men bij voorkeur op de rectozijde van een folio.

Bij enkele vergaderingen staat in de marge een korte samenvatting van de inhoud van het artikel geschreven. Wanneer het een extraordinaire vergadering betreft, dan is dit hier later bij geschreven. In de marge zijn zo hier en daar met potlood kruisjes getekend en strepen gezet. In 1618 formuleerde de classis Zutphen haar oordeel over een geschrift van de gedeputeerden van de Nijmeegse classes. Bij dit oordeel wordt in de marge verwezen naar dit geschrift, meestal met paginanummers en regelnummers, en naar een Bommelse brief, gedateerd 3 februari 1618, en een brief van Gerardus Livius van 24 januari 1618. De genoemde geschriften zijn te vinden in het archief van de synode van Gelderland.[284]

De organisatie van de classis Over-Veluwe (Arnhem)

1. Classicale vergaderingen van 1598-1620

De classis Over-Veluwe vergaderde zowel in de steden Arnhem en Wageningen als op het platteland. Meer dan de helft van de bijeenkomsten vond plaats in de hoofdstad Arnhem, maar soms bestond er een concrete aanleiding om elders te vergaderen. Het was in de classis Over-Veluwe de gewoonte om aan het einde van de vergadering te bepalen waar de volgende gehouden zou worden. Soms werd dit nagelaten en mocht bijvoorbeeld de kerk van Arnhem de volgende plaats van samenkomst bepalen.[285] De classis Over-Veluwe kwam meestal een maal per jaar, in het voorjaar, bijeen en een vergadering duurde vaak twee dagen. Zes keer is er een tweede vergadering gehouden en alleen in 1617 kwam de classis Over-Veluwe drie keer bijeen. De kerk van Arnhem en later de gedeputeerden van de

281 Acta Zutphen 1610 III, 7; 1616 III; 1617 I; 1617 III, 2; Koninklijke Bibliotheek Den Haag, Officiële stukken betreffende de Nationale Synode te Dordrecht in 1618-1619, de bijbelvertaling (1632-1635), en stukken van verschillende provinciale synoden, grotendeels correspondentie van de Gelderse synode met die uit andere gewesten; 1607-1646. Bijeengebracht door Sebastiaan Damman (ca. 1580-1640), predikant, fol. 29-30, 40-41, 53, 69 en 72-72v.

282 Utrechts Archief, Oud Synodaal Archief van de Nederlandse Hervormde Kerk, inv. nr. 1034. Ingekomen brief van de classis Zutphen aan de gedeputeerden van de Zuidhollandse Synode waarin ze hun sympathie betuigen voor de ijver die de gedeputeerden aan de dag leggen bij het handhaven van de zuivere leer; met authentiek afschrift van de classicale acta van 16 en 17 maart 1612.

283 Acta Zutphen 1596 I; 1608 I.

284 Acta Zutphen 1618 I, 27; Gelders Archief, Archief van het bestuur van de Nederlands Hervormde Synode van Gelderland, inv. nr. 35, nr. 1, 2 en 4. Stukken betreffende de geschillen over de leer, 1617 en 1618.

285 Acta Over-Veluwe 1598 II, 12; 1601 I, 16; 1603 II, 19.

classis mochten bepalen of het nodig was om begin september nog een keer te vergaderen. Op 12-13 februari 1612 vergaderde de classis Over-Veluwe samen met de classis Neder-Veluwe te Barneveld om in een buitengewone vergadering enkele gebeurtenissen in het kwartier Nijmegen te bespreken. In datzelfde jaar besloot de classis dat het mogelijk was om een buitengewone vergadering te houden, maar de gedeputeerden van de classis moesten daar dan wel de noodzaak toe vaststellen. Bij het uitschrijven van de vergadering konden zij dan gelijk de aanleiding tot vergaderen noemen. In sommige gevallen kwam de classis op verzoek van de overheid bijeen, zoals in 1617 toen de zaak van Henricus Brumanus op de agenda stond. Een vergadering moest minstens 14 dagen van te voren uitgeschreven worden. De classis Over-Veluwe deed in 1603 een poging om de data van vergaderen van de classes Zutphen, Over-Veluwe en Neder-Veluwe op elkaar af te stemmen. De classis Over-Veluwe zou dan acht dagen na Pasen moeten vergaderen, de classis Neder-Veluwe een week later en de classis Zutphen nog een week later.[286]

De leiding was in handen van de preses en de scriba die aan het begin van de vergadering werden gekozen. Meestal was de preses een predikant uit Arnhem, maar ook Wilhemus Nagge, predikant van Twello, mocht vijf keer voorzitten. Het scribaat werd door verschillende personen vervuld. Alleen in 1609 werd er een assessor gekozen.[287] De classis Over-Veluwe hield de aanwezigheid van de leden van de classis goed bij. Wanneer ergens een gemeente met een kerkenraad bestond, dan dienden de predikanten een ouderling mee te nemen. In afwijking van de besluiten van de nationale synode van Dordrecht (1618-1619) wilde de classis vasthouden aan de oude gewoonte dat er slechts een predikant per gemeente stemrecht in de classis zou hebben. De aanwezigen moesten wel lid zijn van de vergadering, want anders hadden zij geen stemrecht. Toen Sergius Brumanus zijn zoon Henricus Brumanus in zijn plaats naar de classis stuurde, mocht deze alleen als toehoorder aanwezig zijn.[288]

In het kader van de correspondentie woonden afgevaardigden van de classes Over- en Neder-Veluwe vanaf 1598 elkaars vergaderingen bij. In 1599 stelde de classis Over-Veluwe voor om een gezamenlijke vergadering te Barneveld te beleggen en daar de toestand van de kerken en de scholen op de Veluwe te bespreken. De correspondentie met de classis Zutphen kwam pas van de grond nadat de spanningen tussen remonstranten en contraremonstranten waren toegenomen. De classis Over-Veluwe speelde een centrale rol met betrekking tot de correspondentie tussen de drie contraremonstrantsgezinde classes Zutphen, Over-Veluwe en Neder-Veluwe. Het feit dat het Hof in Arnhem gevestigd was, speelde daarin mee. Vanwege de kerkelijke twisten werden er vaak twee personen door de classis afgevaardigd. Soms waren er ook leden van de magistraat, het Hof of andere personen op de classis Over-Veluwe aanwezig.[289]

In 1593 had de synode van Gelderland Johannes Fontanus tot inspector over de Arnhemse classis aangesteld. Enkele jaren later besloot de synode om geen inspectoren meer aan te stellen, omdat het gezag van de classes hierdoor vermin-

286 Acta Over-Veluwe 1603 II, 32; 1612 II, 14.

287 Acta Over-Veluwe 1609 I, *Leiding.*

288 Acta Over-Veluwe 1598 I, 3; 1598 II, 4; 1603 I, 3; 1609 I, 3; 1611 I, 16; 1620 I, 5.

289 Acta Over-Veluwe 1598 I, 28; 1604 I, 8; 1612 I, 9; 1612 II, 9; 1613 I, 5, 8 en 25; 1614 I, 4; 1615 I, 3; 1616 I, 4; 1617 I, 3; 1617 II, 2; 1617 III, 2; 1619 I, 3, 8 en 14.

derde en er een ongelijkheid tussen de predikanten ontstond. Toen de synode hierop terugkwam, droeg de classis Over-Veluwe in 1598 de preses en de scriba van de vergadering, Johannes Fontanus en Petrus Sonnius, voor als inspectoren van de classis. De kerntaak van de inspectoren bestond uit de visitatie van het platteland. In de classis Over-Veluwe was het tevens de taak van de inspectoren om de vergadering van de classis voor te bereiden en uit te schrijven. Verder gaven zij de instructie en commissie aan de gedeputeerden naar de synode en aan de afgevaardigden naar de classis Neder-Veluwe mee. Binnen de classis Over-Veluwe vielen de functies van inspector en gedeputeerde van de classis vanaf 1601 samen. Deze concentratie van macht zorgde er wel voor dat de classis goed zicht wilde houden op de handelingen van de inspectoren. De inspectoren of gedeputeerden van de classis werden bij stemming gekozen.[290] De classis Over-Veluwe kende geen aparte examinatoren. De examens werden meestal afgenomen door de gedeputeerden van de classis, de kerkenraad van Arnhem en enkele andere predikanten, vanaf 1612 in het bijzijn van de gedeputeerden van de synode.[291] Aan het einde van de vergadering koos de vergadering de gedeputeerden die naar de synode gingen, waarbij de classis Over-Veluwe lange tijd vasthield aan de afvaardiging van twee ouderlingen.[292]

De vergaderingen van de classis Over-Veluwe begonnen met gebed en de verkiezing van de leiding. Aan het begin van de vergadering hield de de plaatselijke predikant een propositie, maar dit kon ook 's avonds of de volgende morgen gebeuren.[293] Sommige predikanten en ouderlingen hadden een credentie, commissie of instructie bij zich en deze werden bij aanvang van de vergadering door de classis beoordeeld. Hetzelfde gold voor de ingekomen post. Hierna besprak de classis de acta van de vorige vergadering en kwam men terug op relevante punten.[294] Vervolgens kwamen de algemene en particuliere zaken aan de orde. Aan het einde van de vergadering keek de classis vooruit naar bijvoorbeeld de provinciale synode door gravamina op te stellen en bepaalde zij waar en wanneer de volgende vergadering gehouden zou worden.[295] Tegen het einde van de vergadering werden ook de gedeputeerden van de classis, de gedeputeerden naar de synode en de afgevaardigden naar de classes Neder-Veluwe en Zutphen aangewezen. De vergadering werd besloten met censura morum en gebed.

2. Financiën

De uitgaven van de classis Over-Veluwe bestonden voor een groot deel uit reiseen verblijfskosten. Een vergadering koste in 1605 ongeveer 40 carolusgulden. Hiernaast waren er speciale uitgaven, bijvoorbeeld vanwege de visitatie of correspondentie.[296] Om deze kosten te dekken was de classis voor een groot deel

290 RvV IV, p. 39. Provinciale synode van Gelderland 25-29 september 1593; p. 55. Provinciale synode van Gelderland 8 juni 1596; p. 61. Provinciale synode van Gelderland 24 mei 1597; p. 73. Provinciale synode van Gelderland 13 juni 1598; Acta Over-Veluwe 1598 I, 25; 1598 II, 15; 1600 I, 17-18 en 20; 1601 II, 15; 1604 I, 12 en 16; 1611 I, 18; 1612 II, 18; 1619 I, 21.

291 Acta Over-Veluwe 1601 I, 13; 1609 I, 17; 1612 I, 7.

292 Acta Over-Veluwe 1603 II, 25; 1610 I, 20.

293 Acta Over-Veluwe 1607 I, 8; 1609 I, 18.

294 Acta Over-Veluwe 1599 I, 6; 1601 I, 4.

295 Acta Over-Veluwe 1604 I, 28-31; 1610 I, 23.

296 Acta Over-Veluwe 1601 I, 14; 1605 I, 15; 1605 II, 9; 1612 II, 18.

afhankelijk van de subsidie van de overheid. Eigen inkomsten waren afkomstig van de boeten die de classis aan haar leden oplegde. In 1603 besloot de classis bijvoorbeeld om de predikanten die de acta van de nationale synode van Den Haag niet in hun bezit hadden, te beboeten met een bedrag van een pond. Op niet op tijd verschijnen stond een halve daalder en bij herhaling moest diegene het dubbele betalen. Dit geld was echter niet voor de leden van de classis zelf bestemd, maar voor de armen.[297]

Door ouderdom en ziekte konden sommige predikanten niet goed meer functioneren. In deze gevallen verzocht de classis aan de overheid om een toelage, zodat een ander het werk kon overnemen. In 1615 waren er verschillende zieke en oude predikanten in de classis Over-Veluwe. Om in de classis bijstand te kunnen verlenen, verzocht de classis bij de Gedeputeerden om een traktement voor een buitengewoon predikant te Wageningen.[298] De classis wilde zorg dragen voor de weduwen van de overleden predikanten en ontwierp in 1601 een regeling die leek op het zogenaamde genadejaar. Deze regeling kreeg een structureel karakter, omdat het de classis niet lukte om voor de predikantsweduwen en - wezen op het platteland een toelage van de overheid te krijgen. Daarom besloot de classis in 1608 dat de predikanten van de classis een jaar lang om de beurt de vacante plaats zouden bedienen waardoor de weduwe een jaar lang het traktement van haar overleden man kon ontvangen.[299]

3. Archief

In de jaren 1592-1597 heeft de classis Over-Veluwe wel vergaderd, hoewel hier geen acta van bewaard zijn gebleven. Deze hebben wel bestaan, blijkens de opmerking van Johannes Fontanus dat hij een acte van de classicale vergaderingen in Arnhem en in Harderwijk heeft opgesteld. De acta van de examens te Arnhem en Harderwijk zou hij zelfs tweemaal hebben afgeschreven.[300] In 1598 liet de classis Over-Veluwe door de kerk van Arnhem een classicaal boek maken.[301] Waarschijnlijk was dit boek pas in 1600 beschikbaar, want de acta van de vier vergaderingen tot en met 23 april 1600 zijn een afschrift van één hand. Van de vergaderingen van 28-30 april 1601 en van 10 april 1616 zijn contemporaine en gelijkluidende afschriften bekend, die eveneens te vinden zijn in het archief van de classis Over-Veluwe.[302]

De bescheiden van de classis Over-Veluwe werden in Arnhem bewaard, waar sommige stukken ook zijn kwijtgeraakt. In 1626 constateerde de classis bijvoorbeeld dat 'het oude boexken der formulieren wedergevonden' was.[303] In 1898 droeg het Classikaal Bestuur van Arnhem zijn archief in bruikleen over aan het

297 Acta Over-Veluwe 1598 I, 6; 1598 II, 4; 1599 I, 3; 1603 II, 15.

298 Acta Over-Veluwe 1599 I, 10; 1600 I, 6; 1604 I, 19; 1606 I, 7; 1608 I, 12; 1609 I, 5; 1610 I, 10; 1611 I, 5; 1615 I, 6.

299 Acta Over-Veluwe 1598 I, 8; 1598 II, 7; 1599 I, 11; 1601 II, 7; 1602 I, 5; 1608 I, 11.

300 Gelders Archief, Archief Hof van Gelre en Zutphen, inv. nr. 2343 (portefeuille geestelijke zaken), nr. 248a.

301 Acta Over-Veluwe 1598 I, 27.

302 Gelders Archief, Archief van het bestuur van de classis Over-Veluwe, inv. nr. 7.

303 Acta Over-Veluwe 1612 II, 8; Gelders Archief, Archief van het bestuur van de classis Over-Veluwe, inv. nr. 50. h. Het formulier voor de onderteekening daarvan door de predikanten in de classis.

Rijksarchiefdepôt in Gelderland.[304] Het archief is momenteel te raadplegen via een inventaris.[305] In dit archief bevinden zich enkele stukken die betrekking hebben op de classis Over-Veluwe en de periode tot en met 1620, waaronder een brief van een voormalige predikant te Apeldoorn, gravamina van de kerk van Beekbergen en een boekje met kopieën van ondertekeningformulieren.[306]

4. Classisboek

Het boek met de acta van de classis Over-Veluwe (inv. nr. 1) verkeert in slechte staat. De rug van de contemporaine band van perkament is gehavend en de folio's met acta liggen hier los in. Hierdoor is te zien dat er materiaal van middeleeuwse handschriften gebruikt is om de band aan de rugzijde te verstevigen. De eerste en laatste folio's zijn aan de onderzijde enigszins beschadigd. Het eerste folio is niet genummerd, evenals het laatste. De nummering begint met het tweede folio (fol. 1) en eindigt met een onbeschreven folio (fol. 159). De nummering is niet contemporain.

De acta van de classis beginnen op folio 10. Hiervoor staat op folio 1 geschreven: 'Verbum Domini manet in aeternum 1658'. De folio's 3-4 bevatten een afschrift van de acta van de vergadering van 12-13 februari 1612.[307] Een afschrift van het ondertekeningsformulier voor rectoren en schoolmeesters uit 1619 is te vinden op folio 5.[308] Na een opschrift en de namen van de gemeenten die tot de classis Over-Veluwe behoren, zijn de acta van de classis Over-Veluwe tot en met 1620 geschreven op folio 10 tot en met 81v. Zes folio's zijn niet beschreven. In het classisboek werden de acta van een nieuwe vergadering onder die van de vorige vergadering geschreven waardoor er bijna geen ruimte open gelaten is. Op fol. 157-158v staan nog de 'nahmen der predicanten welcke van den jahre 1598 lidtmaten deses classis geweest zijn', te beginnen met Johannes Fontanus.

In de marge bevindt zich annotatie uit later tijd die in deze uitgave niet is opgenomen. In het verslag van de behandeling van de zaak Henricus Brumanus op de vergadering op 29 november 1617 wordt in de marge verwezen naar verschillende brieven.[309] Deze contemporaine verwijzingen zijn in deze uitgave opgenomen, maar het is niet duidelijk naar welke stukken precies verwezen wordt. In 1618 boog de classis Over-Veluwe zich over een ingebracht stuk van de classes uit het Nijmeegse kwartier en gaf hier een oordeel over. Bij dit oordeel wordt in de marge verwezen naar dit geschrift, meestal met paginanummers en regelnummers, en naar een Bommelse brief van 3 februari 1618, en een brief van de Nijmeegse predikant Gerardus Livius van 24 januari 1618. De genoemde geschriften zijn te vinden in het archief van de synode van Gelderland.[310]

304 *Verslagen,* deel XXI, p. 314-315 en 318; deel XXII, p. 146.
305 [Driessen], *Inventaris classis*.
306 [Driessen], *Inventaris classis*, inv. nr. 50 en 53.
307 Acta Over-Veluwe 1612 I.
308 Acta Over-Veluwe 1619 I, 27.
309 Acta Over-Veluwe 1617 II, 18 en 19.
310 Acta Over-Veluwe 1618 I, 18; Gelders Archief Arnhem, Archief van het bestuur van de Nederlands Hervormde Synode van Gelderland, inv. nr. 35, nr. 1, 2 en 4. Stukken betreffende de geschillen over de leer, 1617 en 1618.

De organisatie van de classis Neder-Veluwe (Harderwijk)

1. Classicale vergaderingen van 1592-1620

De classis Neder-Veluwe vergaderde zowel in de steden als op de dorpen; buitengewone bijeenkomsten werden in Harderwijk gehouden. Soms bepaalde de agenda de plaats van vergaderen. Tegen het einde van de samenkomst besloot de classis waar zij de volgende keer bijeen zou komen. Waarschijnlijk vergaderde de classis in Harderwijk in de kerk, aangezien een koster fungeerde als boodschapper van de classis. De maaltijd werd in Harderwijk gebruikt in een herberg, waar de leden van de classis ook de nacht konden doorbrengen.[311] De synode van Gelderland had in 1592 besloten dat de Gelderse classes vier maal per jaar moesten vergaderen. Tot 1596 kwam de classis Neder-Veluwe echter twee maal per jaar samen en daarna slechts een maal per jaar. In bijzondere gevallen konden de gedeputeerden van de classis een buitengewone vergadering uitschrijven en kwam de classis voor de tweede of in 1617 voor de derde maal bijeen. Dat is in de betreffende periode elf maal gebeurd. Overige zaken werden door de gedeputeerden van de classis afgehandeld, eventueel in een bijzondere samenkomst.[312] Net als de andere Gelderse classes vergaderde de classis Neder-Veluwe tussen Pasen en Pinksteren, meestal in de maand april. De gemeente die de vergadering bijeen moest roepen, zocht een geschikte datum en diende minstens 14 dagen van te voren de vergadering uit te schrijven. Deze begon dan om zeven uur 's morgens en duurde tot elf uur; in de middag vergaderden de leden van de classis van een tot vijf uur. Wanneer er een propositie of een examen gehouden werd, dan diende men 's morgens om zes uur aanwezig te zijn.[313] Een vergadering duurde meestal twee of meer dagen.

De leiding lag in handen van een preses, assessor en scriba. De plaatselijke predikant fungeerde meestal als preses; sommige buitengewone vergaderingen hadden geen assessor. De vergadering begon met de verkiezing van de leiding. Slechts een enkele keer, wanneer er sprake was van een extraordinaire vergadering, koos de classis ervoor om de leiding te continueren.[314] De classis hechtte groot belang aan de aanwezigheid van ouderlingen op de classis. Bij afwezigheid riep de classis zowel predikanten als ouderlingen ter verantwoording. Het kwam voor dat een gemeente een ouderling ter vervanging van een predikant naar de classis stuurde. Vanwege de correspondentie waren er ook afgevaardigden van andere classes aanwezig. Afhankelijk van de agenda van de vergadering, gaven ook de gedeputeerden van de synode of leden van het Hof acte de présence. Anthonius Thysius, hoogleraar te Harderwijk, was regelmatig als ouderling op de classis aanwezig.[315] Aangezien Henricus Heiningius vanwege zijn ouderdom geen inspector van de classis Neder-Veluwe meer kon zijn, verving de synode van Gelderland hem in

311 Acta Neder-Veluwe 1615 I, 14; 1616 I, 9 en 12; 1618 II, 4; 1620 II, 3; RvV IV, p. 35. Provinciale synode van Gelderland 11 september 1592.

312 RvV IV, p. 35. Provinciale synode van Gelderland 11 september 1592; Acta Neder-Veluwe 1596 II, 12; 1600 I, 32; 1605 I, 13.

313 Gelders Archief, Archief van de classis Neder-Veluwe, nr. 15, 2. Brief van het Hof van Gelre aan de gedeputeerden van de classis Neder-Veluwe, Arnhem, 23 maart 1619; Acta Neder-Veluwe 1592 I, 4; 1598 I, 32; 1600 I, 4; 1606 I, 4.

314 Acta Neder-Veluwe 1620 II, 3.

315 Acta Neder-Veluwe 1596 II, *Aanwezigen;* 1608 I, 3, 5 en 6; 1615 I, 13; 1617 II, 13; 1618 I, 2; 1619 I, 3; 1620 I, 2-4.

1593 door Wilhelmus Witzfeldius. Wanneer er zich iets buiten de vergadering mocht voordoen, dan moest men dit bij de preses van de laatste vergadering en zijn gemeente aan de orde stellen. Als het een zwaarwegende zaak betrof, dan kon de preses er enkele naburige predikanten bij betrekken. In 1596 vroeg de classis aan de kerk van Harderwijk om tot de volgende vergadering de classicale zaken af te handelen, eventueel in samenspraak met twee naburige kerken. Een paar dagen later besloot de synode om geen inspectoren meer aan te stellen. Johannes Fontanus stelde vanuit de classis Over-Veluwe voor om dit besluit, dat tegen de kerkorde inging, gezamenlijk te bespreken. De classis wilde dit niet, uit angst voor verstoorde relaties, en continueerde de regeling waarbij de kerk van Harderwijk de voorvallende zaken zou afhandelen. De synode besloot bij nader inzien om toch inspectoren aan te stellen. De kerk van Harderwijk bleef echter functioneren als gedeputeerde van de classis en wisselde deze taak met Elburg af. In 1600 vond de classis het niet nodig dat de gedeputeerden instructies zouden ontvangen, maar er werden nu wel twee inspectoren of gedeputeerden van de classis benoemd, de een voor een jaar, de ander voor twee jaar. Vanaf dit moment werd er ieder jaar een nieuwe gedeputeerde of inspector van de classis benoemd.[316] Deze gedeputeerden legden mondeling verantwoording af. In 1605 en 1610 kregen de classicale gedeputeerden de opdracht om een protocol van hun handelingen bij te houden, waarmee zij op de classis rekenschap konden afleggen. In 1616 bepaalde de classis dat beide gedeputeerden op de classis aanwezig moesten zijn. Hierdoor kon de classis goed zicht houden op het handelen van deze gedeputeerden. De enige acta van de gedeputeerden zijn die van 19 juli 1608. De gedeputeerden hebben verder geen schriftelijk verslag gedaan, maar gebruik gemaakt van de mogelijkheid om in bijzondere gevallen een buitengewone vergadering bijeen te roepen. Vanaf 1600 was het ook de taak van de gedeputeerden van de classis om gewone vergaderingen uit te schrijven.[317]
Vanouds bestond er intensief contact met de classis Over-Veluwe en Johannes Fontanus. Het initiatief kwam vooral uit Arnhem waar Fontanus de leidende figuur was. Zo wilde hij bijvoorbeeld inspectoren voor beide classes aanstellen of een gezamenlijke vergadering in Barneveld houden. Deze Arnhemse predikant was als assessor aanwezig op de eerste vergadering van de classis Neder-Veluwe en mocht de vergadering door ziekte van de preses ook leiden en het examen van de pastores afnemen.[318] De classis Neder-Veluwe had geen aparte examinatoren, net zo min als visitatoren. Enkele jaren later kreeg de kerk van Harderwijk de taak opgelegd om kandidaten te examineren en nog weer later kregen individuele predikanten de opdracht het examen af te nemen. Omdat de classis vond dat het examineren nogal slap verliep, werden de gedeputeerden hierbij betrokken en enkele jaren later namen dezen zelf het examen af.[319] Om kosten te sparen besloot de classis in 1601 om de correspondentie voortaan aan een persoon over

316 RvV IV, p. 39. Provinciale synode van Gelderland 25-29 september 1593; p. 55. Provinciale synode van Gelderland 8 juni 1596; p. 61. Provinciale synode van Gelderland 24 mei 1597; p. 93. Provinciale synode van Gelderland 10-13 juni 1600; Acta Neder-Veluwe 1594 I, 23; 1596 I, 24; 1596 II, 7; 1597 I, 10; 1598 I, 8 en 29; 1599 I, 30; 1600 I, 34 en 57; 1619 I, 15, 22 en 26.

317 Acta Neder-Veluwe 1600 I, 58; 1604 I, 3; 1605 I, 13; 1610 II, 14; 1608 I, 23 en 24; 1616 I, 8.

318 Acta Neder-Veluwe 1592 I, 2; 1596 II, 7; 1598 I, 1, 26 en 30; 1599 I, 28; 1612 I; Acta Over-Veluwe 1599 I, 18.

319 Acta Neder-Veluwe 1594 II, 6; 1598 I, 8; 1599 I, 7; 1600 I, 40; 1602 I, 3.

te laten. In 1614 vond de classis het nodig over te gaan tot wederzijdse correspondentie met de classis Zutphen.[320] Aan het einde van de vergadering werden naast de gedeputeerden van de classis ook de gedeputeerden ter synode gekozen.[321]
De classis Neder-Veluwe vergaderde volgens een bepaalde orde. Op de dag die aan de vergadering vooraf ging preekte de plaatselijke predikant voor naburige collega's en hadden de overige leden van de classis de gelegenheid om naar de classis te reizen. De volgende dag begon de vergadering met gebed en het verkiezen van de leiding van de vergadering.[322] Daarna besteedde de vergadering aandacht aan de meegebrachte credenties en instructies. In 1607 bepaalde de classis dat ingebrachte gravamina ondertekend dienden te zijn door de kerkenraad.[323] Na het lezen van de acta van de vorige vergadering kon er een agenda worden opgesteld. In de vergadering, soms al op de eerste morgen, was ook ruimte voor proposities. Vervolgens werden eerst de algemene zaken afgehandeld, daarna de particuliere kwesties. Aan het einde van de vergadering vond de verkiezing van gedeputeerden van de classis, gedeputeerden naar de synode en afgevaardigden naar de classes Zutphen en Over-Veluwe plaats. De classis sprak ook af waar men de volgende keer zou vergaderen en wie de classispreek zou houden.[324] De vergadering besloot met censura morum en gebed.

2. Financiën
Aan het houden van classicale vergaderingen waren reis- en verblijfskosten verbonden. Daarnaast waren er ook bijzondere uitgaven zoals de aanschaf van een classisboek of van een formulier voor de volwassenendoop uit Holland. Verder waren er de predikanten die belast werden met de correspondentie, een deputaatschap, een legerpredikantschap of de reformatie van de Tieler- en Bommelerwaard.[325] Deze kosten werden in de regel vergoed uit de inkomsten van de geestelijke goederen. Voor bijzondere uitgaven werd een beroep gedaan op de leden van de classis om een financiële bijdrage te leveren, bijvoorbeeld voor een classicaal boek. In 1600 besloot de classis dat wanneer een predikant bij een bijzondere taak zijn onkosten niet van zijn eigen gemeente vergoed kreeg, dat hij dan op kosten van zijn collega's mocht reizen.[326] Een andere bron van inkomsten vormden de boeten van een 'stoeter', een 'outguldens' of 'ein punt' die leden van de classis kregen opgelegd, bijvoorbeeld bij afwezigheid of te laat verschijnen op de vergadering.[327] In 1618 gingen enkele leden van de classis zich in een herberg te buiten aan eten en vooral drinken. Een gewoon lid van de classis, Jacobus van Medenbach, heeft toen namens de classis de kosten van deze uitspatting aan de waard van de herberg betaald. Van Medenbach kreeg te horen dat hij dit niet had mogen doen, aangezien de leiding van de vergadering verantwoordelijk was voor

320 Acta Over-Veluwe 1607 I, 19; Acta Neder-Veluwe 1601 I, 14 en 28; 1614 I, 1 en 12; 1617 III, 1 en 9; Gelders Archief, Archief van de classis Neder-Veluwe, inv. nr. 113. Acta van de classis Neder-Veluwe, 19-21 juni 1621, art. 9.
321 Acta Neder-Veluwe 1596 I, 28; 1612 II, 24.
322 Acta Neder-Veluwe 1592 I, 4; 1594 I, 3; 1602 I, 28.
323 Acta Neder-Veluwe 1607 I, 11.
324 Acta Neder-Veluwe 1594 I, 18; 1596 I, 26.
325 Acta Neder-Veluwe 1592 II, 8; 1597 I, 12; 1601 I, 14; 1602 I, 12; 1607 II, 2; 1608 I, 13.
326 Acta Neder-Veluwe 1592 II, 8; 1600 I, 33.
327 Acta Neder-Veluwe 1592 I, 4; Acta Neder-Veluwe 1592 II, 9; Acta Neder-Veluwe 1605 I, 4; Acta Neder-Veluwe 1607 I, 4; 1618 II, 4.

de financiële afhandeling van de vergadering. Deze gebeurtenis zorgde voor veel publiekelijke ergernis en de classis werd hierop aangesproken door de Gedeputeerden van het kwartier Veluwe.[328]
In 1615 wilde de classis graag dat een Veluwse alumnus hulpdiensten te Hattem zou verzorgen en vroeg hiervoor subsidie aan bij de Gedeputeerden van het kwartier. Een student uit Harderwijk, die een lied gemaakt had, werd door de classis voor een beurs bij het Hof aanbevolen. De classis maakte zich ook sterk voor het subsidiëren van predikanten bij bijzondere omstandigheden. De predikant van Doornspijk was door een overstroming 22 beesten, zijn huis en veel huisraad kwijtgeraakt en daarom verzocht de classis bij de Gedeputeerden om een tegemoetkoming in zijn sobere staat.[329] De classis kwam zelf met de regeling van het annus gratiae: een predikantsweduwe en haar kinderen zouden een jaar lang het traktement van de overledene genieten, terwijl predikanten uit de classis beurtelings op de vacante plaats voor zouden gaan. Deze regeling kon rekenen op de instemming van het Hof. Naast het genadejaar was er ook nog zoiets als een jaarlijkse subsidie voor alle predikantsweduwen, verstrekt door de Gedeputeerden van het kwartier. Een bijzondere categorie predikantsweduwen werd gevormd door de weduwen van buitenlandse predikanten. Volgens het Gelders recht konden keurmeesters deze weduwen beroven van hun huisraad waardoor deze weduwen en wezen nog minder over hielden. De classis vroeg de synode om hier iets aan te doen.[330] Predikanten die door ouderdom of gebreken hun ambt niet meer konden vervullen kregen via de classis ondersteuning van een zoon of een nieuwe collega. Voor de financiering deed de classis een beroep op de overheid.[331]

3. Archief
In 1592 kreeg de kerk van Harderwijk de opdracht om een classisboek te laten maken en de scriba van de vergadering moest de acta in dit 'authentycke ende originele classicaelboeck' schrijven. In 1612 vroeg de kerk van Harderwijk aan de synode of het classicale boek daar niet mocht berusten. Tijdens de vergadering konden de acta van de vorige vergadering dan gelezen worden en kon de scriba de nieuwe, vastgestelde acta in het boek schrijven. De synode vond dit goed, op voorwaarde dat de gedeputeerden van de classis buiten Harderwijk een eigen boek zouden hebben met een kopie van de classicale acta. Deze acta dienden wel geratificeerd te worden door de preses en de scriba. In 1613 besloot de classis dat alle predikanten moesten kunnen beschikken over de classicale acta en daartoe een verslag van de vergadering moesten maken.[332] In 1595 kon nog sprake zijn van een brief die in het classicale boek bewaard werd, maar in 1621 was het

328 Acta Neder-Veluwe 1596 I, 22; 1597 I, 9; 1598 I, 13; 1601 I, 14; 1606 I, 10; 1607 I, 9; 1610 II, 12; 1611 I, 6; 1618 II, 4; 1619 I, 13; RvV IV, p. 135. Provinciale synode van Gelderland 18-20 juni 1605.

329 Maris, *Reformatie*, p. 53-54, 57, 61-62 en 65; Acta Neder-Veluwe 1596 II, 3; 1596 II, 8; 1598 I, 9; 1606 II, 14; 1610 II, 22; 1615 I, 10.

330 Acta Neder-Veluwe 1594 I, 19; 1595 I, 14; 1597 I, 14; 1600 I, 36; 1605 I, 11; 1606 I, 14; 1611 I, 10; 1612 II, 16; 1613 I, 13; 1617 II, 8.

331 Acta Neder-Veluwe 1612 II, 10; 1613 I, 5; 1614 I, 2; 1615 I, 3; 1619 I, 15 en 18.

332 Acta Neder-Veluwe 1592 II, 8; 1594 II, 14; 1613 I, 8; Gelders Archief, Archief van de classis Neder-Veluwe, inv. nr. 113, p. 545. Besluit van de synode van Gelderland, 30 juni – 3 juli 1612.

archief van de classis Neder-Veluwe al zo groot geworden dat de classis aan de gedeputeerden vroeg om een kist met twee sloten aan te schaffen, om daarin alle geschriften en papieren te bewaren. De sleutels van de sloten zouden bij hen berusten.[333]
Het archief van de classis Neder-Veluwe werd bewaard in de Grote Kerk van Harderwijk, in de gerf- of kerkenkamer.[334] In 1960 bevond het archief zich nog steeds in een houten kast. Vanwege de restauratie van de Grote Kerk moest het verhuizen. Rond 1985 is het in het Rijksarchief van Gelderland terecht gekomen. Het archief was al in 1918 geïnventariseerd en is op dit moment te raadplegen via een plaatsingslijst.[335] In het archief bevinden zich enkele stukken uit de periode tot en met 1620, zoals bijvoorbeeld correspondentie uit de jaren 1618-1620 en een boekje met de ondertekening van de belijdenisgeschriften door de Neder-Veluwse predikanten.[336]

4. Classisboek
Het boek met de acta van de classis Neder-Veluwe bevindt zich in goede staat. Pagina 540 tot en met 546 zijn gerestaureerd, evenals de band waarbij de originele omslag van perkament opnieuw gebruikt is. De acta tot en met 1620 lopen tot en met pagina 245 en zijn voorzien van een moderne paginanummering. De meeste acta zijn achter elkaar geschreven, soms zelfs onder elkaar; slechts weinig pagina's zijn onbeschreven. Na pagina 212 is er een halve folio ingebonden met hierop de gewaarmerkte tekst van artikel 11 van de vergadering van 19-20 augustus 1617.[337] Op 12 en 13 februari 1612 heeft de classis Neder-Veluwe samen met de classis Over-Veluwe vergaderd. De acta van deze vergadering staan ook in het boek van de classis Neder-Veluwe, voorzien van eigenhandige ondertekeningen.[338] Alleen contemporaine annotatie is in deze uitgave vermeld. Op 1 juni 1618 besprak de classis Neder-Veluwe een stuk van de gedeputeerden van de classes uit het kwartier Nijmegen. Het verslag van deze bespreking in artikel 7 is voorzien van verwijzingen naar stukken die zich thans in het archief van de synode van Gelderland bevinden.[339] Soms is contemporaine annotatie niet vermeld, zoals de inhoud van de artikelen bij de vergadering van 4-5 juli 1592, het examen van de Neder-Veluwse pastores.[340]
Achter in het classisboek zijn enkele teksten uit de periode tot en met 1620 te vinden. De pagina's 541 tot en met 544 bevatten de namen van de predikanten uit de classis Neder-Veluwe met het jaar waarin zij lid van de classis zijn geworden. De laatste beschreven foliozijde van het boek, pagina 545, bevat de reactie van

333 Acta Neder-Veluwe 1595 II, 4; Gelders Archief, Archief van de classis Neder-Veluwe, inv. nr. 113. Acta classis Neder-Veluwe, 19-21 juni 1621, art. 10.
334 Hulsebos, 'Archieven'.
335 *Archieven Nederlandse Hervormde Kerk,* deel 1, p. 99; Goossens.
336 Gelders Archief, Archief van de classis Neder-Veluwe, inv. nr. 15, 16, 101 en 129; Acta Neder-Veluwe 1619 I, 11.
337 Acta Neder-Veluwe 1617 III, 11.
338 Acta Neder-Veluwe 1612 I.
339 Acta Neder-Veluwe 1618 II, 7; Gelders Archief, Archief van het bestuur van de Nederlands Hervormde Synode van Gelderland, inv. nr. 35, nr. 1, 2 en 4. Stukken betreffende de geschillen over de leer, 1617 en 1618.
340 Acta Neder-Veluwe 1592 I.

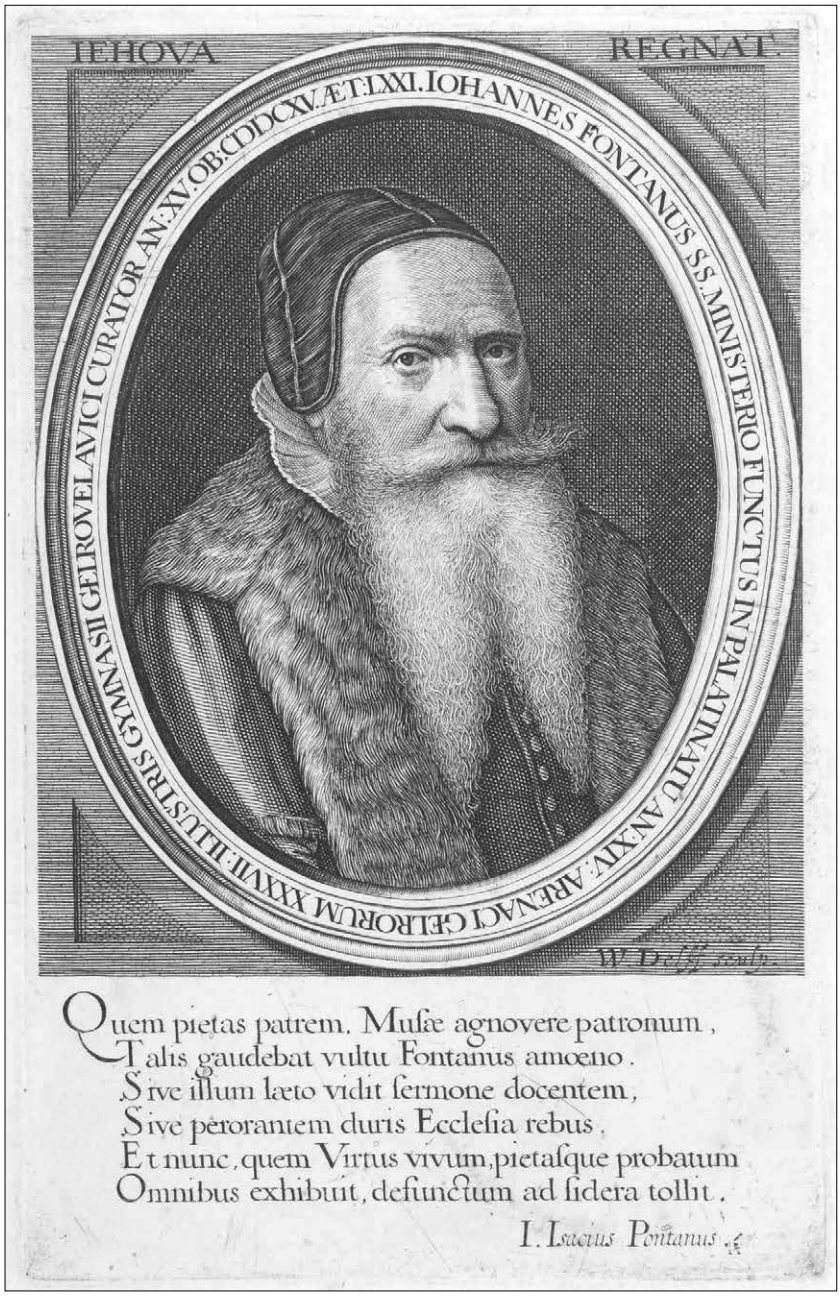

Portret van Johannes Fontanus (1545-1615), predikant te Arnhem. Gravure. Foto Gelders Archief, Arnhem

Portret van Anthonius Thysius (1565-1640), hoogleraar te Harderwijk. Gravure.
Foto Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie, Den Haag

Portret van Wilhelmus Baudartius (1565-1640), predikant te Zutphen. Schilderij van Samuel Hoffmann uit 1616.
Foto Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie, Den Haag

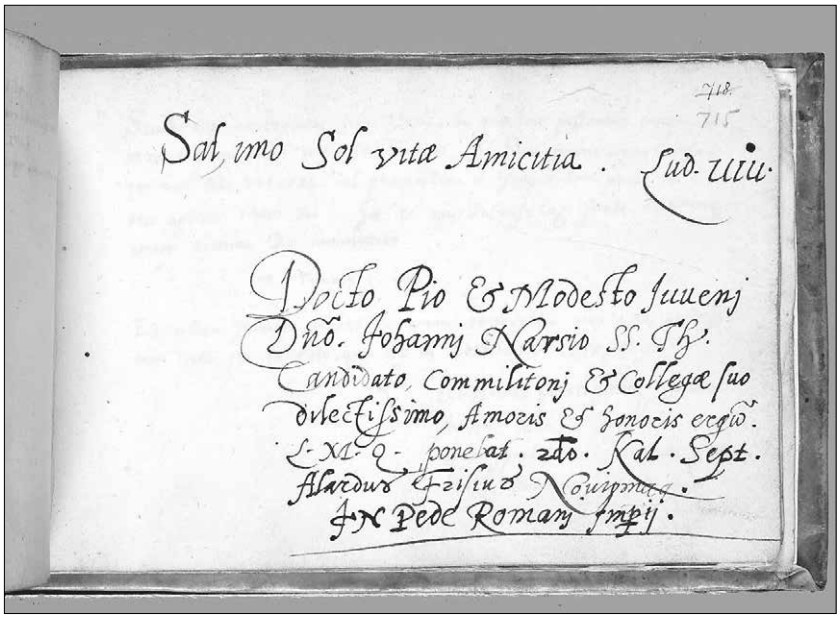

Inscriptie [uit 1604] van Alardus de Vries (ca. 1578-1636), predikant te Tiel, in het album amicorum van Johannes Narsius (1580-1639), predikant te Grave en Zaltbommel.
Foto Koninklijke Bibliotheek, Den Haag

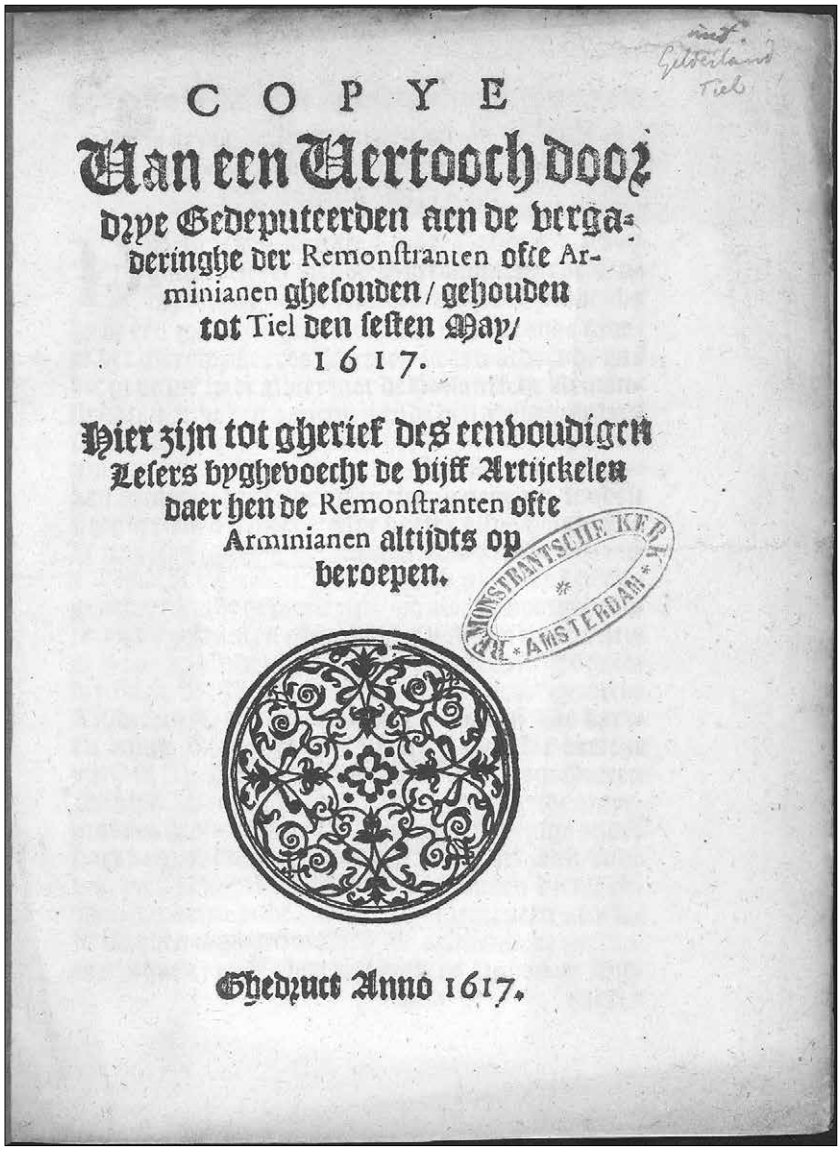

COPYE
Van een Vertooch dooz
drye Gedeputeerden aen de verga-
deringhe der Remonſtranten ofte Ar-
minianen ghesonden / gehouden
tot Tiel den sesten May/
1617.

Hier zijn tot gherief des eenvoudigen
Lesers byghevoecht de vijff Artijckelen
daer hen de Remonſtranten ofte
Arminianen altijdts op
beroepen.

REMONSTRANTSCHE KERK
AMSTERDAM

Ghedruct Anno 1617.

Copye Van een Vertooch, door drye Gedeputeerden aen de vergaderinghe der Remonstranten ofte Arminianen ghesonden, gehouden tot Tiel den sesten May 1617. Hier zijn tot gherief des eenvoudigen Lesers byghevoecht de vijff Artijckelen daer hen de Remonstranten ofte Arminianen altijdts op beroepen. [s.l.], 1617.
Foto Bibliotheek Universiteit van Amsterdam, Amsterdam

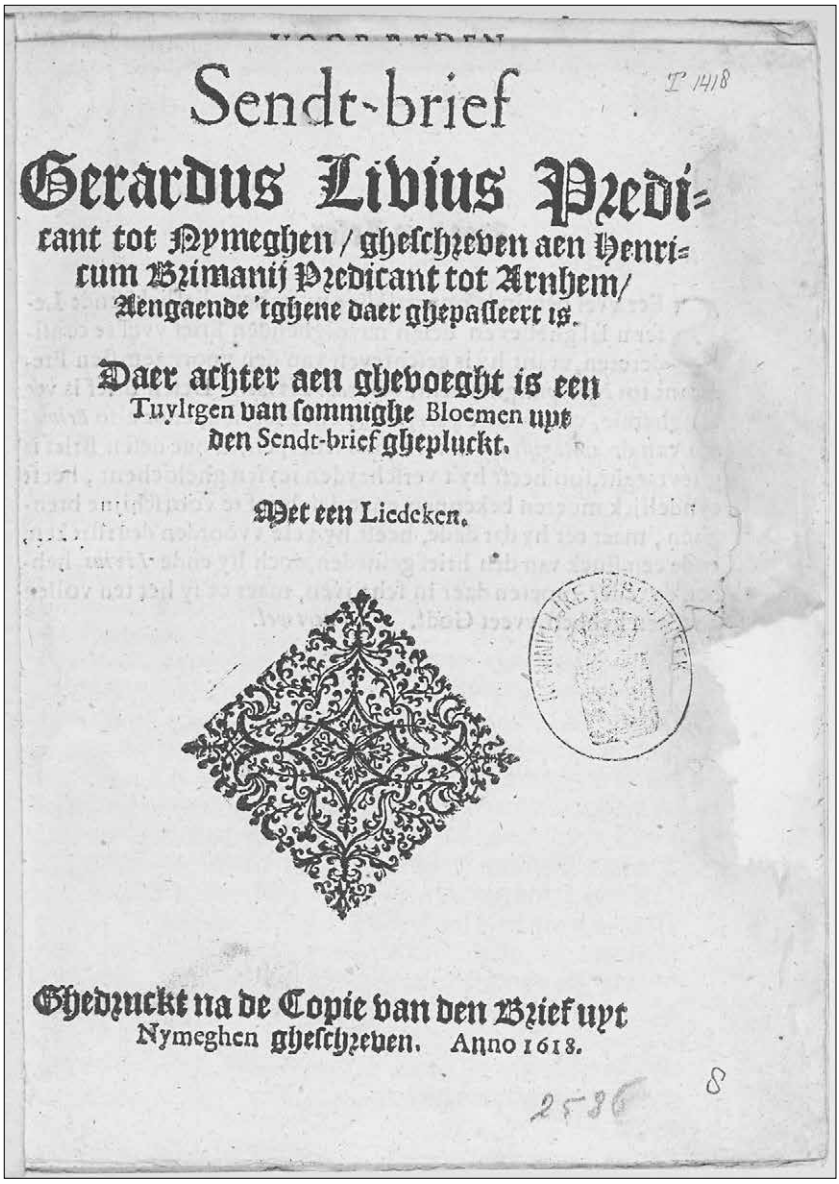
Sendt-brief

Gerardus Livius Predi-
cant tot Nymeghen / gheschreven aen Henri-
cum Brimanij Predicant tot Arnhem/
Aengaende 'tghene daer ghepasseert is.

Daer achter aen ghevoeght is een
Tuyltgen van sommighe Bloemen uyt
den Sendt-brief ghepluckt.

Met een Liedeken.

Ghedruckt na de Copie van den Brief uyt
Nymeghen gheschreven. Anno 1618.

Sendt-brief Gerardus Livius Predicant tot Nymeghen, gheschreven aen Henricum Brimanij Predicant tot Arnhem, Aengaende 'tghene daer ghepasseert is. Daer achter aen ghevoeght is een Tuyltgen van sommighe Bloemen uyt den Sendt-brief ghepluckt. Met een Liedeken. Ghedruckt na de Copie van den Brief uyt Nymeghen gheschreven. [s.l.], 1618.
Foto Koninklijke Bibliotheek, Den Haag

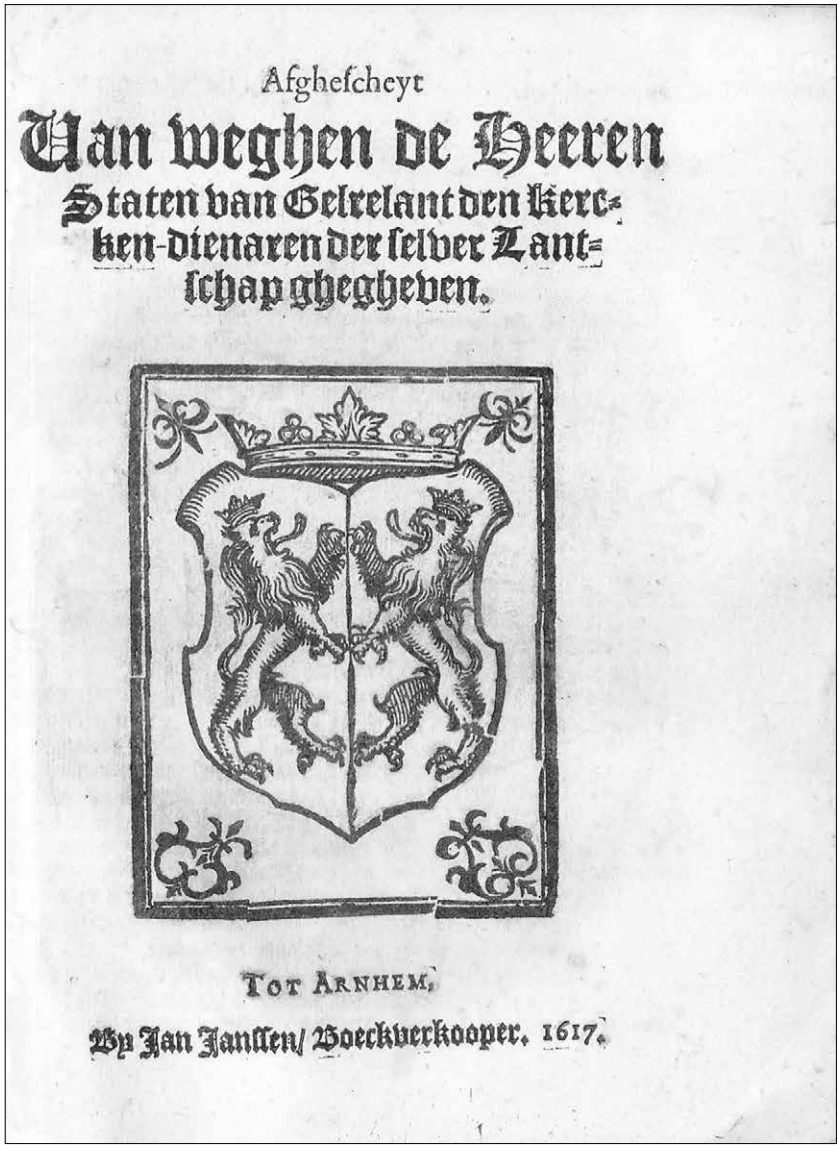
Afghefcheyt
Van weghen de Heeren
Staten van Gelrelant den Kercken-dienaren der ſelver Lantſchap ghegheven.
Tot Arnhem,
By Jan Janſſen/ Boeckverkooper. 1617.

Afghescheyt Van weghen de Heeren Staten van Gelrelant den Kercken-dienaren der selver Lantschap ghegheven. Arnhem, 1617.
Foto Bibliotheek Protestantse Theologische Universiteit, Kampen

PLACCAET.

VVt-ghegeven

Van weghen de Heeren Staten des Furstendombs Gelre ende Graeffschaps Zutphen/

Teghen

De ghestroyde lasteringhen ende calumnien/ van de Evangelische Ghereformeerde Christelijcke Religie.

TOT ARNHEM,

By Jan Janssen / Boeckverkooper.

Anno 1618.

Placcaet. UUt-ghegeven Van weghen de Heeren Staten des Furstendombs Gelre ende Graeffschaps Zutphen, Teghen De ghestroyde lasteringhen ende calumnien, van de Evangelische Ghereformeerde Christelijcke Religie. Arnhem, 1618.
Foto C. Ravensbergen, Amsterdam

Deel van de kaart *Geldria et Transysulana* van Gerardus Mercator uit 1623 en heruitgegeven in 1638.
Foto Gelders Archief, Arnhem

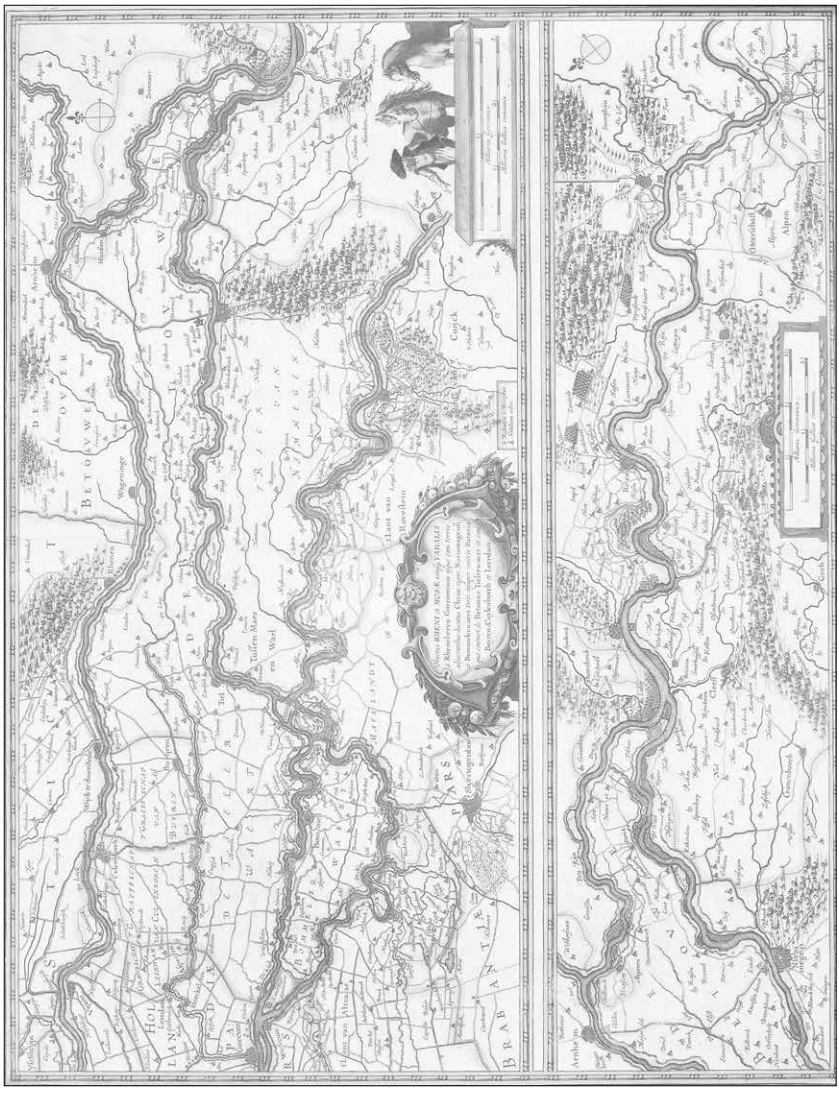

Deel van de kaart *Tractus Rheni et Mosea totusque Vahalis* van Joan Blaeu uit 1642 of 1643.
Foto Gelders Archief, Arnhem

Acta van de classis Nijmegen 1598-1620

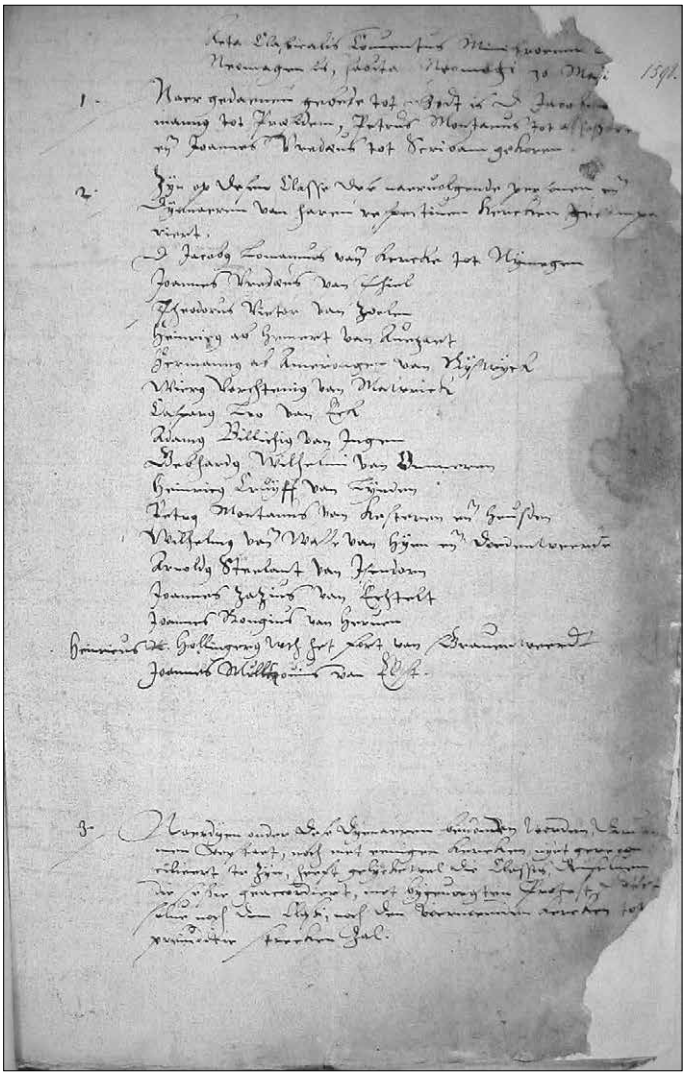

1598 I Classis. Nijmegen, 30 mei
Inv. nr. 1, fol. 1-3v.

1 Leiding
Acta classicalis conventus ministrorum c[lassis] Neomagensis, habita Neomagi 30 ma[ii] [***]. Naer gedaenen gebede tot Godt is D. Jacobus [Lo]mannus tot praesidem, Petrus Montanus tot assessor ende Joannes Vredaeus tot scriba gekoren.

2 Aanwezigen
Zijn op desen classe dese naervolgende personen ende dyenaeren van haren respectiven kercken gecompariert: D. Jacobus Lomannus van de kercke tot Nijmegen; Joannes Vredaeus van Thiel; Theodorus Vietor van Zoelen; Heinricus ab Hemert van Avezaet; Hermannus ab Amerongen van Rijswijck; Wierus Verchtenius van Mawrick; Casparus Leo van Eck; Adamus Billichius van Ingen; Gebhardus Wilhelmi van Ommeren; Heinricus Cruyff van Lynden; Petrus Montanus van Kesteren ende Heusden; Wilhelmus van de Walle van Hyen ende Doedenweerden; Arnoldus Steelant van Isendorn; Joannes Zazius van Echtelt; Joannes Rongius van Herven; Heinricus[1] Hollingerus uuth het Fort van 's-Gravenweerdt; Joannes Mullhovius van Elst.

3 Vergadering
Naerdyen onder dese dyenaeren bevonden worden darvan men verstaet noch met eenigen kercken nyet gereconcilieert te zijn, heeft gelijckewel die classis denselven die sessie geaccordiert, met bijgevoegten protest dattet selve noch den classi, noch den voernoemden kercken, tot prejuditie strecken zal.

4 Neder-Betuwe ~ Predikanten
Die dyenaren des ampts Neder-Betuwe, gevraecht zijnde naer gront haeren leeren ende of sij haer conform houden dem examini ende beloftenis van haren lyeden[2], geschiet binnen Thiel ende met haren handen beteyckent in anno 1593 den 6 septembris, insgelijcken naer die bedienung der sacramenten ende gemeenen kerckengebeden, verclaren met waren woorden haer in alles der kercken, soe in der leer als ceremoniën, gelijckform te houden, belovende daerinne getrouwelick te willen volharden.

5 Ondertekening belijdenisgeschriften
Is van den preside voordragen of nyet raetsam zij[3], tot vermijdinge aller oprijsenden secten ende om de eendrachticheytt in der leer te onderhouden, den christlich[en] ende in Gods Woorde gefundierten catechismum der Nederlantschen kercken te onderteyckenen, hetwelck oick de geheele classis voor nut ende hoochnoodich erkent ende demselven met haren handen te onderteickenen inbewilligt.

1 In de marge geschreven in plaats van het doorgestreepte: 'N'.
2 Hierna is een invoegteken geschreven.
3 Boven de regel is geschreven 'of (…) zij', in plaats van het doorgestreepte: 'zeer raedtsam [***] te werden'.

6 Over-Betuwe ~ Vacatures
Zijn eenige dyenaren voorgeslagen, die men in den vacierende kercken des ampts Over-Betuwe gebruycken mochte, ende[4] hebben Joannes Rongius ende Wyerus Vorchtenius tot haren last genomen omme met demselven te spreken.

7 Scholen
Zullen die schoeldyenars ten plattenlande ernstelick vermaent worden den christlicken catechismum in den scholen der jonge jeugdt.

8 Gravamen
Die gedeputierde onses classis zullen op den thokomenden synodo versoucken ende angeven dat de vele ende menicherley in verscheyden voorgaenden synoden voorgedragene gravamina, ende alnoch onafgedaen, dat deselve noch eenmael deur authorite[yt] des Edelen Hoves van Gellerlant mochten geremedieert worden.

9 Gravamen
Deur deselve den synodo aen te dyenen dat die acta synodalia, met anroepinge van Gods Heilige naem ende met eendrachtigen stemmen beraemt ende besloten, haren effect mochten sortieren, ende nyet dan in volle synodale vergaderinge naer der zaeken ende personen gelegenheit verandert werden.

10 Gravamen
Insgelijcx deur gemelte gedeputierde den synodo anmeldongh te doen van die afgodische ende op den dronck opgerichtede gilden ende broderschappen, ja avont- ende nachtdanssen, ende dat deselve authoritate des Hofs mochte afgestelt werden.

11 Gravamen
In den misbruyck des Heiligen doopsels, soe in den steden als ten plattenlande geschiet, daerselfst te kennen te geven dat die ouders deur versuymenisse of verachtinge der Heiligen sacramenten hare kinderen van het teycken godtlichs verbonts beroeven ende sterven lathen, alsoick deur hare maeltijden, craembyeren ende bancquetten prophanieren, ende hoe dem desen selven voor te komen zij.

12 Gravamen
Den grooten moetwill ende ongeregeltheit die onder die predicatiën, alsock voor ende naer, op ende omtrent die kerckhoven in de dorpen ten plattenlande, met clootschieten, catzen, clappen, copmanschappen, tappen ende drincken in den tavernen geschyet, dat deselve authoritate superioris magistrati verhoedet mochten worden.

13 Gravamen
In den synodo te remonstrieren den grouwelicken misbruyck ende het sacrilegium der kerckengoederen, omme op deselve beter regard te nemen, naerdyen bevonden wert dat kerckenrenthen, -segel ende -bryeven verdonckert ende verbrocht werde[n], alsoick kercken- ende vicaryënlanderije te parten ende te

4 Hierna is doorgestreept: 'is'.

deelen, hetwelck onder sommige kerckmeesters, huysluiden ende anderen naemhaften personen bevonden wert te schuylen, darvan men enige particuliere exemplen den synodo belooftt te remonstrieren.

14 Gravamen
Den synodo nochmaels te erinneren der weduwen ende naergelaten weeskindern der aflijvigen kerckendyenaren, hoe denselven mocht, soals oick in andern welgestelten regierungen, provintiën ende steden, geholpen werden.

16[5] *Kesteren ~ Rijswijk ~ Pastorieën*
Particularia. Petrus Montanus tot Kesteren ende Hermannus ab Amerongen tot Rijswick geven te kennen, alsoe haer pastoryënhuyser in desen krijgsleuffen verbrant ende gevastiert, ende op hare eigen sumptus die huyser op den kerckengrond wederomme opgebowt, ende alsoe deselve zijn publica aedificia, bij den dyens te blijven, versoecken dat den classi gelyeve deur hare gecommittierde den thokumpstigen synodo dit christlick te kennen te geven, dat bij hoger overheit die versehnungh bij den respectiven dorpen gedaen mocht werden, dat sij van hare angewandte penningen wederomme vernuegt mochten werden.

17 Adam Billichius
Men sal schrijven uuth den naemen des classis an die kerck van Schoonhoven omme te mogen bekomen copiën der acten synodalen, in verleden jaer tot Schoonhoven per Zuytt-Hollantschen kercken halven gehalden, belangende die reconciliatie Adami Billichii. Ende wert die kerck van Nijmegen van den classe geauthoriziert desenthalve aen die kercke van Schoonhoven te schrijven. Wert Billichius vermaent erstdags hem te bevlitigen omme die inhabiliteytt zijner personen te mogen afgedaen worden.

18 Ingen ~ Huwelijk
Adamus Billichius naer enige gravamina in zijner kercken vorvallende gevragt zijnde[6], klagt over die onordnungh die in houwelicxzaecken daerselfst vorvallen, in veelen personen die in onechte ende hoerdomme lange tijdt van jaren blijven sitten, gelijck oick enige andere dyenaeren insgelicx hirover clagen.

19 IJzendoorn ~ Predikant
Die classis die[7] goede getuygenisse van Arnoldo Steelandt tot Isendorn van de naestgesetene dyenars gehoort hebbende, als voldaen te hebben het bevel des Nijmegenschen synodi, vynden nyet onraetsam hem in sijnen dyenst te continuieren, doch sonder prejuditie dess synodi.

20 Gravamen
Die casus Theodori Vietoris tot Soelen zal deur die gecommittierde dess classis dem synodo angelangt werden.

---

5 Artikel 15 ontbreekt.
6 In de marge is geschreven: 'gevragt zijnde'.
7 Hierna is doorgestreept: 'gelegenh'.

21 Hien en Dodewaard ~ Predikant
Guilielmus van den Wall, dyenar tot Hyen ende Dodenweerde, zijne gelegenheit den classi remonstrierende, dat hij maer provisionelick maer voor een jaer daerselfstt is verbonden gewest, oick over de zeer quaede betalinge ende huysvestinge hem beclagende, die classis deses in christlick bedencken nemende, accordiert zijn vertreck ende dat hem attestatie zal medegedeelt werden.

22 Gravamen
Die gecommitttierde des classis zullen den synodo anmelden die zaecke Ruperti Penningh, scholdyenars in 't Fort van 's-Gravenweerde,[8] dat hij versouckt bij den Edelen Hove deur de gedeputierde des synodi[9] bevordert te mogen werden omme een ander assignatie zijnes stipendii te mogen bekomen.

23 Gravamen
Dat die synodus op middelen gelyeve te dencken omme voor die dyenars ende[10] ouderlingen op die classicale ende synodale vergaderinge reysende, reys[11]- ende teerkosten te mogen[12] bekomen.

24 Over-Betuwe ~ Neder-Betuwe ~ Schoolmeesters
Is beyden den kercken als Nijmegen ende Thiel van den classe last gegeven die scholdyenars ten plattenlande, als van Over[13]- ende Neder-Betouwe, erstgelegener tijdt te vorbescheyden, omme naer haren dyenst te vernemen ende te vermanen omme dem catechismum der jonger jeugdt te ler[en] ende te onderschrijven.

25 Kerkdiensten
Daer die catechismus van den dyenaren ten plattenlande des achtermiddags nyet gepredigt wert, dat tenminsten dye dyenars in de vormiddagsche predigh, voor het gebet, een lection des catechismi den volcke voorlesen, omme alsoe een voorbereydinge tot demselven te maken; hetwelck die dyenars oick eendrachtichlich te achtervolgen belooft hebben.

26 Gravamen
Die dienars van Gent ende Angeren op den classe verschrev[en] zijnde, zijn in die vergaderinge nyet verschenen ende zal zulcx den synodo te kennen gegeven werden.

27 Gedeputeerden ter synode
Jacobus Lomannus ende Petrus Montanus zijn van classe met eendrachtigen stemmen beraemt op den synodum te reysen; die kerck van[14] Nijmegen ende Thiel sullen elck eenen ouderlinck seynden.

---

8 Hierna is doorgestreept: 'van zijner quaeder betawegen'.
9 Hierna is doorgestreept: 'te versoucken'.
10 Boven de regel geschreven in plaats van het doorgestreepte: 'als'.
11 Hiervoor is doorgestreept: 'te bekomen'; hierna is doorgestreept: 'kosten mochten'.
12 Onder de regel is geschreven: 'ende teerkosten'; boven de regel is geschreven: 'te mogen'.
13 Hierna is doorgestreept: 'Betouwe'.
14 Hierna is doorgestreept: 'van Thiel en'.

28 Sluiting
Naer gehalden censura morum ende broderlicke vermanu[ng] is het gebet tot Godt geschyet ende zijn broders in vrede ende lyefde gescheyden.

29 Gedeputeerden ~ Visitatoren
Zijn vyer tot gecommittierde des classis gekoren, twee uuth den steden Nijmegen ende Thiel, namlick D. Jacobus Lomannus ende Joannes Vredaeus, ende twee van den lande, te weten Joannes Millecomius ende Adamus Billichius, dewelcke twee leste oick gestelt zijn tot visitatores der kercken op den lande.

30 Ondertekening
Subscripserunt,
Jacobus Lomannus, praeses
Petrus Montanus, assess[or]
Joannes Vredaeus, scriba classis

1601 I Classis. Nijmegen, 28-30 april
Inv. nr. 1, fol. 4-9.

1 Leiding
Acta conventus classicalis, habiti Neomagi diebus 28. 29. 30. aprilis anno 1601. Naer gedaenen gebede sijn door gemeene stemmen gecoren geworden Gerardus Livius tot praesidem, Adamus Bilichius tot assessorem, Henricus Hollingerus tot scribam.

2 Aanwezigen
Op dese vergadering hebben gecompareerdt dese dienaren: Gerardus Livius, praeses, dienaer des Woorts tot Nie[megen]; Adamus Bilichius, assessor, dienaer tot Ingen; Henricus Hollingerus, scriba, dienaer op ''s-Gravewerdt; Joannes Mulhovius, dienaer tot Elst; Petrus Montanus, dienaer tot Kesteren ende Heussden; Joannes Rungius, dienaer tot Panderen; Joannes Broeckhusius, dienaer tot Zuylen; Henricus Cruif, dienaer tot Linden; Hermannus ab Amerongen, dienaer tot Rijsswick; Gebhardus Wilhelmi, dienaer tot Ommeren; Hermannus Crucius, dienaer tot Herwarden; Wierus Vorchtenius, dienaer tot Settem; Joannes Sasius, dienaer tot Echtelt; Casparus Leo, dienaer tot Eck; Gerardus Tonsorius, dienaer tot Bembel; Balthasar Hydoreus, dienaer tot Vallborch; Paulus Seporinus, dienaer tot Gent. Absents fuit[15]: Joannes Vredaeus, dienaer tot Thiel.

3 Land van Maas en Waal ~ Land van Cuijk ~ Predikanten
De dienaren in Maess ende Waal ende in 't Land te Cuij[ck] sijn voor dese reise op classem niet beroepen geweest. Ende de classis belastet mitzdesen den kerckenraht ende de dienaren tot Niemegen, mitzgaders Joannem Mulhovium ende Baltasarem Hydoreum als naebij gesetene, om met eerster gelegenheit de voorsch. praedicanten te verschriven, ondersoickinge te doen van derselver leehr, leven ende bedieninge, authoriserende de voorn. kerckenraht ende dienaren om in alles absolutelick te handelen gelijck of de classis selve praesent ware.

15 In plaats van: 'Absentes fuerunt'.

4 Predikanten
Onder de voorn. compareerde dienaren sijn daer eenige bevonden die niet geconfirmeert sijn met d'oplegginge der handen: Joannes Rungius, Henricus Cruiff, Gebhardus Wilhelmi, Wierus Vorchtenius, Casparus Leo, Joannes Broeckhusius, Hermannus ab Amerongen, Hermannus Crucius, Joannes Sasius.

5 Neder-Betuwe ~ Predikanten ~ Huwelijk
Also daer eenige sijn die desen classem achterrugge geblamiert hebben, alsof daer veel dienaren onder waren die noch niet wettelick met hun huyssvrowen souden getrowt sijn, so heft classis geordonniert ende committiert Petrum Montanum ende Joannem Broeckhusium om te gaen in de Neder-Betouwe rontsom bij de dienaren daer men noch eenigen twivel aen mochte hebben, ende examinieren die vrowen der voorn. dienaren, mitzgaders de nabuyren ende getuygen, off se getrowt sijn, wat tijt, wae[r], door wien, ende voor wat getuygen de trouw geschied. Ende so geschied waere, of dan de huyssvrouwen daerin gerust sijnde deselve trouw voor crachtig ende sufficiant houden. Ende ordonniert classis dat de voorss. gecommittierde binnen een maent aen praesidem ende assessorem sullen overschriven hoe sij de saecken bevonden sullen hebben.

6 Neder-Betuwe ~ Predikanten ~ Huwelijk
Hieraf sall den voorn. deputeerden acte gegeven worden.

7 Gravamen
Dewijle groote clachten voorgecomen sijn van Paulo Seporino, dienaer tot Gent, so heeft classis goetgevonden dat de fauten van dien sullen gebracht worden op den naestvolgenden synodum. Ende hebben Seporino medegegeven den Heidelbergschen catechismum, mitzgadern de 37 articulen van de confessie der Nederlantscher reformeerder kercken, bevelende eernstelick dat hij deselve te huyss neerstich sal lesen ende wel oversien, opdat hij in volgenden synodo meuge sijn gevoelen daerover verclaren, ende so hij daer yet tegen hadde, 'tselve te kennen geven, waerover synodus sal hebben te oordeelen.

8 Propositie
De praeses heft met bewilliging der broederen befohlen datter op naevolgenden wonssdag drye propositiones privatim sullen gedaen worden: hora sexta antemeridiana van Gebhardo Wilhelmi, Joann[e] Sasio ende Hermanno Crucio, ende nae de middag, twee hora, van Joanne Laurensii, schoelmeester ende proponent in Doodewerth, ende Gerardo Tonsorio, proponent in Bembel.

9 Verzoek om standplaats
Werdt dem classi gerecommandiert Joannes Tromoniensis, staende in de graefschap Zuytphen, om hem te beroepen in de Betow[e].

10 Kerkorde
Zijn van classe geordonniert dat elck van de dienaren deses cla[ssis] sal uutschriven, ofte doen uutschriven, de acta synodi nationalis, gehouden in 's-Gravenhage anno 1586, ende dat hem een iegelick in sijn kerckenbedieninge nae deselve acten sal richten. Ende sal elck dienaer in de naeste vergadering sijn uutgeschreven exemplaer toonen.

11 Opheusden ~ Geestelijke goederen
De visitatoren classis hebben den staet sommiger kercken te kennen gegeven, als volcht: Adamus Bilichius verclaert datt tot Heussden een vicarie van twee huyssmannen, te weten Jan van Hemen ende Cornelis Hey, wonende tot Lachmünde, van de kercke ontwendet is, genoemt St. Antoniss Vicarie, doende jaerlicx ontrent 250 gl., ende dit absque ullo specioso titulo.

12 Echteld ~ Geestelijke goederen
Desgelijcken datter tot Echtelt een vicarie, genoemt St. Mergen Vicarie, doende jaerlicx ontrent 200 gl., onder de nabuyren aldaer gedeelt sij.

13 Echteld ~ Dodewaard ~ Geestelijke goederen
Item dat Jan van Rijnen, scholtis tot Ingen, twee vicariën in sijn gebruyck heeft, een vicarie tot Echtelt, de ander vicarie tot Doodewerth.

14 Rijswijk ~ Geestelijke goederen
Voorts dat tot Rijsswijck een Heiligen Cruyss Vicarie gebruyckt wert van een, genoemt Gerrit van Haag, met sijn complicen, praetenderende jus patronatus.

15 Ravenswaaij ~ Geestelijke goederen
Latstlick referiert Adamus Billichius dat tot Ravesswaal een vicarie gedeelt is onder de huysslieden, all over 10 ofte 11 jaer, op welcke deelinge bij de voorn. huysslieden vertroncken sijn 90 gl., die noch staen te betalen.

16 Gravamen
Also men verstaet dat tot Herwen in Over-Betouwe seer doncker gehandelt wort met de kerckengoederen, also datter bij de kerckmeesteren gheen reeckenong gedaen wort, waer den dienaer tot soberen staet gerahtet ende de aermen van haer goederen privieret, wert goetgevonden hieraf synodum te verwittigen ende te bidden dat deselve bij den Edelen Hove van Gelderland wille aenhouden datter sonder langer uutstell van Haer Edelen mochten commissarii worden gesonden, die ten overstaen van een ofte 2 dienaren deses classis die specificatie der kerckelicker- ende oick der aermengoederen aldaer afvoorderen, van ontfanck ende uutgaf der naestvoorleden jaren reckening aenhooren ende opnemen ende eyndlick ordre stellen mogen, datter naemals oprechtichlick worde gehandelt ende de goederen tot onderholding des praedicants, besorging der aermen, etc., mogen gewendt worden.

17 Maurik ~ Traktement
Classis committiert mitzdesen Adamum Billichium ende Casparum Leonem, dat sij met den eersten haer verfuegen tot Maurick om te remediëren de clachten dem classi aengebracht aengaende Wierum Vorchteniu[m], haeren dienaer, over de quade betalinge, om welcker wille hij uut gebreck van haer is vertrocken.

18 Betuwe ~ Schoolmeesters ~ Kosters
Iss besloten dat door twee daertoe gedeputeerde van den classe der Landschap sal worden geremonstreert op den itzigen quartierdach het grote gebreck der schoeldienaren ende custoren ten plattenlande in de Betouwe, opdat bij Haer

Edelen moge voorsien worden dat sij behoirlicke onderholdingen mochten vercrijgen.

19 Avezaath ~ Predikant
Dewijle Henricus ab Hemert gantz onbequam is tot den ministerio, also dat Joannes Broeckhusius all over negen maent desselven dienst, met voorweten ende consent van sommige bijgesetene dienaren heft moeten vertreden, ende niettemin Henricus voorn. ni[et] wederom onderstaet ende hem vervoordert eenige kerckelicke diensten te doen, so heft classis mitzdesen onwederroepelick gestemt ende besloten dat Henricus ab Hemert voortaen sick onthouden sal va[n] alle kerckelicke diensten, als doopen, trouwen ende diergelicken.

20 Avezaath ~ Vervanging
Ende belangende Joannem Broeckhusium verstaet classis dat hem te weinich toegeleyt sij voor den dienst dien hij tot Av[esaet] doen moet voor den voorn. Henricum ab Hemert, te weten [***] summa van 50 gl., hem gegont ende geaccordert bij de dien[aren] te dies tijt vergadert te Thiel, daerom classis uut erheblichen oirsaecken voor rechtmaetich ende billich achtet dat Joanni voorn. het stipendium werde verhoocht van 50 tot 80 gl., concederende Joanni voorss. dese verhoginge in behoirlicker forme te voorderen bij degene die daeraf last hebben.

21 Avezaath ~ Predikant
Van dese twe resolutiën sal Henrico ab Hemert van classe bericht worden toegesonden, met bigevoechte waerschouwinge dat bi aldien hij sick tegen der voorsch. resolutiën werd stellen, in geheel ofte deel, ofte oick eenige confusie, disordre ende onrust aldaer tot ontstichting der kercken soeckt te verwecken, ofte lasterlicke woorden uutwerpen, so sal bij dem classe voorsiening worden gedaen dat hij van alle voorgaend[e] beneficiën worde priviert etc.

22 Betuwe ~ Predikantsweduwen en -wezen
Iss goetgevonden dat men nomine classis bij het Quartier van Niemegen aenhoude dat de Landschap wilde middelen ende ordre stellen dat de aerme weduwen ende weesen (in de Betowe) der verstorven praedicanten mochte[n] gealimentiert ende onderhouden worden.

23 Financiën
Sal van classe geschreven worden aen de amptluyden van Over- ende Neder-Betouwe dat Haer Edelen believe de kerckmeestern allomme te belasten dat sij hare dienaren restitueren ende wederstaden, jaerlicx ende so dick als het gebeuret, die reisecosten die bij deselve gedaen sijn op classicale ende synodale vergaderingen.

24 Echteld ~ Predikant ~ Propositie
Joannes Sasius heft sijn propositie gedaen den 29. aprilis ende is geheel slecht bevonden. Daerom hem belast is, eerstelick dat hij voor het gebede sal een praefatie doen tot de gemeenten, haer vermanende dat sij haer verootmoedigende, God met eernst wilden bidden om genade sijnes Heiligen Geests etc., ende daerop de gemeente voorbidden met luyder, mondelicker stemme.

25 Echteld ~ Predikant ~ Geestelijke goederen
Ten anderen is hem belast af te staen van eenige landereijen, de kercke tot Echtelt toecomende, die hij eenige jaeren herwarts aengeslagen ende gebruyckt heft, welverstaende dat men hem eerst contentiere van sijn verschoten gelt op het land.

26 Echteld ~ Predikant
Ten derden, also hij gheene goede boecken heeft ende nochtans tamlick van den Heere gesegent is met lijfsnoohtdruft, wert hem eernstelick befohlen dat hij coopen sal Catechismum Ursini recognitum à Pareo[16], het Huyssboeck Bullinoeri[17], ende Postillam Spindleri[18] ende voorall een Duytsche correcte Nederlandsche Bibel.

27 Echteld ~ Predikant
Ende bi soverre de classis verneemt dat hij in dese ongehoorsam sal worden bevonden, gelijck tevooren van hem geschied is, sal daerop van classe met hem geprocedeert worden nae behooren.

28 Ommeren ~ Predikant ~ Propositie
De propositie Gebhardi Wilhelmi is dessgelijcken onbequa[m] bevonden. Wert hem belast vlijtich te studeren ende den text wel te doorgronden, opdat de toehoorders daerdoor mogen geleert ende gesticht worden. Sall oick tot dien eynde gehouden sijn de voorn. boecken te coopen.

29 Ommeren ~ Kerkdiensten
Ende also in de vergaderinge der dienaren van Neder-Betouwe tot Linden Gebhardo Wilhelmi opgeleyt is dat hij voortaen sal psalmen singen ende catechismum voorlesen, ofte bij faute van dien van den ministerio gesuspendeert worden, v[er]staet classis dat hij dit sal achtervolgen, ofte datter in m[a]nieren voorsch. met hem sal geprocedeert worden.

30 Zoelen ~ Predikant
Werdt besloten dat Adamus Billichius binnen den t[ijt] van 6 weken per impositionem manuum in ministerio confirmieren ende bevestigen sal Joannem Broeckhusium, [die]naer tot Zuylen, ende dat opentlick voor sijne gemeent[e]. Ende alleer men daertoe coemt, sal Joannes tevooren sijne gemeente op dry sonnendagen hieraf advertieren, w[aer]af hem van classe sal acte medegegeven worden.

31 Predikanten
De andere praedicanten die noch niet bevasticht sijn betreffende, wanneer de gedeputeerden bovengestelt, art. 5, haer saecken in 't stuck van trouwen op-

16 Zacharias Ursinus, *Explicationum catecheticarum doctoris Zachariae Ursini Silesii. Retexta, & nunc edita studio Davidis Parei.* Neustadt, 1585-1591.

17 Heinrich Bullinger, *Hvysboeck. Viif decades, dat is viiftich sermoenen van de voorneemste hooftstucken der christelijcker religie, in dry deelen gescheyden.* [Emden], 1567.

18 Georgius Spindler, *Postilla: Auslegung der Sontags, und fürnemesten Fest Evangelien über das gantze jahr, in gewisse Artickel, umb einfeltiger Prediger, und gemeinen Mans willen gestellet.* Schmalkalden, 1582-1583.

recht sullen bevonden ende rapport aen classem gedaen sullen hebben, wanneer oick classis sal vernomen hebben dat sijluyden middelertijt in de leehr, leven ende bediening haer sullen gehouden ende getragen hebben als goede trouwe praedicanten toestaet, sullen se alsdan met de confirmatie werden gevoordert, welverstaende dat sij eerst aen den Tafel des Heeren sick voor ledematen Christi sullen verclaren.

32 Begrafenisgebruiken
Soveel belanget de lickpredickten, dewijl se noch ter tij[t] aen veel plaetsen met gevoechlicke middelen niet en conn[en] afgedaen worden, is geresolveert dat gheen van de dien[a]ren eenige praedicatiën ofte gebeden doe op de kerckhoven, bij ende ontrent de doodengraven, maer een iegelick ('tsij dat de doode binnen of buyten de kercke begraven w[erd], sal met de praedicatie ende gebede toefen, totdat de [***] in 't grafft geleyt, onder de aerde gebracht ende met aerde bedecket is. Ende mach alsdan de dienaer co[men] tot stichtelicke praedicatiën, in dewelcke hij nochtans met allen gheen vermaen of gewach doen sal van 't leven des overleden.

33 Begrafenisgebruiken
Voorder ward absolutelick met gemeener stemme besloten dat waer de lickpredicken noch in gebruyck sijn, daer sal de dienaer het gebed dat eertijts tot soedanigen eynde gemaect is, over de begravinge der dooden, in 't geheel achterwegen laten, alleenlick gebruyckende het gebed onses Heeren Jesu Christi, met denwelcken hij beginnen ende oick sluyten sal, sonder eenich ander gebed daer bij te voegen.

34 Ondertekening belijdenisgeschriften
Ward geordonniert, dat alle dienaren des classis sullen onderschriven de belijdenisse des geloofs der reformierder Nederlantscher kercken, mitzgaders den Heidelbergschen catechismum, als conform den Woorde Gods, 'twelck alsoe voort gedaen is bij alle degene die praesent waren, excepto Paulo Seporino, dien men uutstell gaf sick toe bedencken tot op den naesten synodum.

35 Propositie
Gerardus Tonsorius, die bij provisie van den kerckenraht te Niemegen ende eenige naestgesetene dienaren tot den ministerio was toegelaten tot op het adviss des classis, heft voor classe proponiert den 29. aprilis, welcke propositie wel gedaen is, met goeder facundie, maer nochtans sonder grondlicke ondersoucking ende verclaring der substantie des texts. Den classi[s] heft sick laten genoegen, hopende dat hij dagelicx meer soude toenemen.

36 Bemmel, Lent en Ressen ~ Predikant
Voortz heft classis Gerardum gevracht waerom hij het closter ofte monnicxordre verlaten hebbe? Heft geandwoort met raht van sommige broederen der reformeerder gemeente Dueren het closter verlaten te hebben, seggende van deselve gemeente attestatie medegebracht te hebben, die hij den magistraet te Niemegen ende oick D. Fontano hadde getoont, vermeenende deselve attestatie noch in verwaring te hebben.

37 Bemmel, Lent en Ressen ~ Predikant
Bekent oick dat hem tot Embrick de predickstoel eens sij verboden geworden van den decano aldaer, alleer hij het monickcloster verlaten hadde, uut suspicie van haeresie ende omdat hij verdachtig was der leere Calvini toe te staen.

38 Bemmel, Lent en Ressen ~ Predikant
Ten derden gevraecht sijnde of hij niet om overspeel het closter verlaten heft? Heft in 't lange andwordende verha[elt] datter eenen quidam uut haestigkeit ende nijdt hem dar[***] beschuldicht hebbe, maer aengeclacht sijnde hebbe hij 'tselve v[***] de schepen der stadt Dueren revociert ende sijn word [***]der in halss geslagen. Hierover protestiert[19] eyndeli[ck] Gerardus voor classe dat hij van al soedanigen laster s[***]ver ende vrij sij.

39 Doop
Laestlick also Gerardus Tonsorius van de dienaren tot Ni[e]megen beschuldicht wert haer kerckenordre gebroken ende confusie verweckt te hebben, mitz doopende een kin[d] uut der stadt daerover in de schantz, d'welck bij de v[***] dienaren privatim te geschieden met goedt reden afg[e]slagen geweest is. Hierop heft Gerardus sijn schuld b[e]kent, vergiffniss gebeden, belovende voortaen van d[ier]gelijcken abusen ende disordre sick te willen wachten.

40 Dodewaard ~ Indringer
Joannes Laurensii, schoelmeester tot Doodeweerth, hef[t] bi classe aengehouden om tot den ministerio toegelaten te w[erden]. Dan, dewijl classis uut sijn gedaene propositie ende gebede[n] bevindet dat hij noch niet bequam is tot den ministerio, oick [all]mede dewijle hij gheene attestatie vertoont heft voor classe van sijn voorgaende leven, daerendeboven dewijle hij vanselfs tot Doodeweerth sick in den kerckendienst ingedrongen heft ende hem vervoordert kinderen te doopen ende andere kerckendiensten te doen, sonder eerst te kennen ende te versoicken de bewilliging classis, ende laestlick naedien me[n] verstaet dat hij ongeregelt met sijn huyssvrow geleeft hebbe ende deselve verlatende nu eenige jaren van haer gepleven hebbe, is hij daerop in beroepen ende over de voorsch. fouten bevracht geworden. Waerop hij wat doncker, ten deel dubie, ende in 't latste poinct contradictorie, respondeerde.

41 Dodewaard ~ Indringer
Daerom classis raetsaem gevonden heft hem mitzdesen geheelick van den kerckendienst te removiren, hem lastende van alle kerckelicke diensten af te staen, als praedicken, kinderen doopen, trouwen ende diergelicken. Dan, so hij uut wahrer liefde der eeren Christi een hertelicke begeerte hadde dat Heilige ministerium te bedienen, sal hij eerst vlijtich studeren ende ondersoicken de fundamenta onser christelicker leehr, ende dan voor classicale ofte synodale vergaderingen verschijnen ende overbrengende goede attestatie van sijn voorgaende diensten, leven ende wandel, sal aen deselve vergadering aenholden ende versoicken om geëxamineert ende volgentz vooreerst tot propositiën geadmitteert te worden.

19 Hierna is doorgestreept: 'classis'.

1602 I Classis Nijmegen

42 Heteren ~ Predikant
Balthasaro Hydoreo, dienaer tot Vallborch, versoickende van classe consent ende bewilliging om te mogen probe ofte proefpredick doen te Heteren op vrijdach den 1. maii, ende volgentz deselve kercke bistaen nae behooren, gelijck hij daertoe van deselve gemeente ende oick den heere amptman gerequireert is geworden, heft classis geerne verwilliget.

43 Gedeputeerden ter synode
Classis heft gecoren om tot synodum te gaen Gerardum Livium ende Henricum Hollingerum. Hierover heft Adamus Billichius sick beclacht, voorweyndende dat daerdoor de kercke tot Thiel ende de dienaren van Neder-Betouwe souden ondertruckt worden. Daerom hij, beneffens eenige andere dienaren in Neder-Betouwe, versochte datter van niews soude gestemt worden ende datter maer een dienaer uut Over-Betouw ende [***] uut Neder-Betouwe soude tot synodum gecommitteert worden, 'twelck ten latsten, naer veele tegenreden, geconcedeert geworden is, sonder dat het tot praejudicie des classis soude opgenomen worden, welverstaende dat de gedeputeerden hierover het oordeel ende decisie des synodi sullen afvoorderen. Ende sijn van niews tot synodum gecommitteert geworden Gerardus Livius uut Over-Betouw[e] ende Joannes Vredaeus uut Neder-Betouwe.

44 Visitatoren
Tot visitatoren sijn uut Over- ende Neder-Betouwe gecoren Balthasar Hydoreus ende Petrus Montanus.

45 Sluiting
Nae gehouden censuram morum sijn de broeders in liefde ende vrede (God eerst gedanckt hebbende) gescheiden. Actum 30. aprilis anno 1601.

46 Ondertekening
Gerardus Livius, minister ecclesiae Neomagensis, classis praeses
Adamus Billichius, assessor classis
Henricus Hollingerus, scriba

1602 I Classis. Tiel, 19 april
Inv. nr. 1, fol. 10-14v.

1 Leiding
Acta conventus classicalis Neomagensis, vergadert tot Thiel den 19. aprilis anno 1602. Op voorgaende aenroeping des nams Gods sijn met gemeene stemmen gecoren geworden tot een praesidem Joannes Mulhovius, tot een assessorem Joannes Vredaeus, tot een scribam Henricus Hollingerus.

2 Aanwezigen
Tot voorsch. vergadering sijn gecompareert: Joannes Mulhovius, dienaer tot Elst; Joannes Vredaeus, dienaer tot Thiel; Henricus Hollingerus, dienaer op 's-Gravenweert; Balthasarus Hydoreus, dienaer tot Vallburg; Adamus Bilichius, dienaer tot Ingen; Gerardus Tonsorius, dienaer tot Bembel ende Lendt; Joannes Rungius,

dienaer tot Panderen ende Aert; Hermannus Crucius, dienaer tot Herwen; Joannes Woltingius, dienaer tot Elden; Joannes Bruckhusius, dienaer tot Zuylen; Henricus ab Hemert, olden dienaer tot Avesaet; Henricus Cruiff, dienaer tot Linden; Casparus Leo, dienaer in Eck; Gebhardus Wilhelmi, dienaer in Ommeren; Peter Wollbocken, olderlinck tot Thiel; Joannes Mannus, olderlinck tot Thiel; Peter van Duyssberg, olderlinck tot Niemegen; Michiel Canis, olderlinck tot Niemegen; Joannes Sasius, dienaer tot Echtelt; Wierus Verchtenius, dienaer tot Mauwrick; Petrus Montanus, dienaer tot Heussden ende Kesteren[20].

3 Absentie
De kerckenraht van Niemegen heeft excusiert met schriftlicke missive dat sij gheen dienaer hebben gesonden, omdat den eenen in noodige affeyren verreist is ende de kercke sick van den anderen niet oick can ontblooten. Daermede averst hare toestemming in desen classe niet[21] mochte desideriert worden, hebben tot dien eynde die voorss. 2 olderlingen met vollcomen commissie tot den classe afgeveerdiget, welcke excuse voor sufficiant ende wettig bij classe is aengenomen, oick de voorss. committierden in behoorlicker wijse sijn admittiert geworden. Absentes: Hermannus Grevenstenius, dienaer tot Nassouwen, exusiert hem schriftlick ende wert de excuse in weerden geholden; Hermannus ab Amerongen, dienaer tot Rijsswick, heft sick excuseerdt tot contentement des classis[22].

4[23] *Land van Maas en Waal ~ Land van Cuijk ~ Predikanten*
Classis ordonniert dat articulus tertius van de voorgaende classicale acte achtervolget ende vollentogen worde. Ende also Hydoraeus mochte comen te vertrecken, eer het geschieden can, sal Hollingerus in sijn plaetse treden.

5 Neder-Betuwe ~ Predikanten ~ Huwelijk
Petrus Montanus ende Joannes Brockhusius hebben classi geremonstriert dat sij haeren last achtervolget hebben, aengaende de echte der dienaren in Neder-Betowe, articulo 5., ende hebben alles bevonden in goeder ordre ende gerustheedt.

6 Kerkorde
Articulus 10. prioris classis iss van de broederen bevonden geëffectuert ende sal indertijts bij de niewe aencomende dienaren achtervolget worden.

7 Geestelijke goederen
Classis ordonniert den kerckenraht te Niemegen ende Joannem Mulhovium, oick Petrum Montanum, om den jegenwoirdigen heeren Staten des quartiers, vergadert te Niemegen, te remonstrieren de verdonckeringen der geestelicker guederen, verhaelt articulis 11., 12., 13., 14., 15., 16. der voorgaender classicalen acten, ende bij den Quartier aen te houden dat daerin geremedieert worde.

20 In hetzelfde handschrift later toegevoegd: 'Joannes (…) Kesteren'.
21 In de marge geschreven.
22 In hetzelfde handschrift later toegevoegd: 'Hermannus (…) classis'.
23 In plaats van '3'. De nummering van de artikelen 4 tot en met 17 is hierdoor aangepast.

8 Geestelijke goederen
Sullen oick voorn. deputeerden voorstellen de frauden die bij kerckengoederen geschieden, versoickende dat de kerckmeesteren in Over- ende Neder-Betowe tot reckening sullen gehouden worden, te doen voor bijsondere des quartiers commissariën hiertoe te ordonnieren.

9 Maurik ~ Traktement
Op den 18 articul des voorgaenden classis[24] versoicht Wirus dat hem voorschrivens gegeven werde aen gemeente tot Mauwrick om haer te bewegen tot volldoening van 'tgene sijluyden Wiero beloft hebben. Classis heeft dit verwilliget, ende voorder gecommittiert Adamum Billichium ende Casparum Leonem met de gemeente hiervan eernstlich te handelen, oic den heere amptman om assistentie te versoicken. Sal oic den heere amptman door Vredaeum[25], mitzgaders die olderlingen van Thiel, versoicht worden om eernstlick beveelschrift aen die van Mauwrick, daerdoor sij tot de versoichte volldoeninge gedrungen worden.

10 Avezaath ~ Predikant
Op het aenholden Henrici ab Hemert, daerin hij versoicht weder toegelaten te worden in sijnen dienst tot Avesaet, iss hem daerop belast een propositie te doen, d'welck hij, gedelibereert hebbende, niet en dorste aennemen wegen sijns onvermogenheeds. Also hij dan des hogen olderdomshalven tot den ministerio onbequam is, so wert noch eens van classe becraftiget de dick gemaackte resolutie, ende is voorder besloten dat Broeckhusius in den dienst te Avesaet sal voortvaren, genietende de 80 gl., ende dat Hemert sick voort sal ontholden van allen kerckelicken diensten, levende in aller stillheed ende gerustheedt van de goederen die hij duslang heft genoten, 'twelck hij met handtastinge dem praesidi ende gantscher versameling nae te volgen gelooft heft. Daerop classis besloten van den naesten synodo deses contracts confirmatio te voorderen, oick Hemert acte[26] te verleenen, daermede hij van de naebueren niet gemolestiert worde.

11 Zoelen ~ Predikant
Adamus Billichius heeft uut last des voorgaenden classicalen versameling, articulo 31.[27], per impositionem manuum geconfirmiert Joannem Brueckhusium, dienaer tot Zuylen, op sonnendage den 12. julii anno 1601.

12 Over-Betuwe ~ Neder-Betuwe ~ Predikanten
Werdt den Over- ende Neder-Betouischen praedicanten belast nae te comen den 32 articul prioris classi conventus[28], opdat sij alsdan de confirmatio mogen erlangen. Iss oick besloten dat[29] als bald nae de communion sullen confirmiert

24 Het betreft hier artikel 17 van de vergadering van de classis Nijmegen van 28-30 april 1601.
25 Hierna is doorgestreept: 'ende Mulhovium'.
26 Boven de regel geschreven, in plaats van het doorgestreepte: 'attestatie'.
27 Het betreft hier artikel 30 van de vergadering van de classis Nijmegen van 28-30 april 1601.
28 Het betreft hier artikel 31 van de vergadering van de classis Nijmegen van 28-30 april 1601.
29 Hierna is doorgstreept: 'sij'.

worden voor haere gemeenten[30]: Rungius ende Crucius door Mulhovium in de Over-Betouwe; in Neder-Betowe Cruiff, Hermannus ab Amerongen, Gebhardus Wilhelmi, Verchtenius, Sasius, Leo door Petrum Montanum, daertoe van classe gedeputeerdt. Ende sal der Neder-Betouwischen confirmatie geschieden voor de naestvolgende classical vergadering.

13 Gravamen
Joannis Laurensii saecke werdt om seker reden gereferiert op naestcomenden synodum, ende den kerckenraht tot Niemegen belast bij den Edele heere borggrave aen te holden dat hij met den amptman in Maass ende Waal handele dat Laurensius op synodum worde citiert ende compariere.

14 Visitatoren
Luyt des Zuytphanschen synodi acta sal Montanus in officio visitatoris noch een jaer gecontinuert worden. Ende aen plaetse Hydoraei iss hem bi classe toegevoecht geworden tot een visitatorem Joannes Mulhovius in Over-Betowe.

15 Ingen ~ Schoolmeester
Philippus Antverpiensis, schoelmeester tot Ingen, versoicht classis voorschriven aen die van Ingen, om bij hen te mogen vercrijgen nohtwendig onderholding. Iss geconcedeert.

16 Zaltbommel
Also de stad Bommel wederom gereduceert ende geassociert is met den hertochdom Gelre, verstaet classis dat in haer als nabueren name aen de kercke tot Bomel geschreven worde dat sij haer oick aen de Gelderse kerckelicke classical ende synodal vergaderingen willen associëren ende vereenigen, dat oick daervan in den naesten synodo sal geproponiert worden.

17 Classes
Classis acht voor rahtsaem dat in de kercke tot Bommel gereduceert ende vereeniget wort met ende tot de kercken van Gelderlandt, dat alsdan Bommel ende Thyl in een classem, ende Over-Betowe met het Rijck van Niemegen oick in eenen classem, met believen des synodi, mochten constituert worden.

18 Vacatures ~ Traktementen
Dewijle veele kercken onbedient pliven vanwegen datter gheen stipendia daertoe veroordonniert sijn, resolviert classis dat de deputati hiervan de heeren Staten, in den quartiersdach vergadert, sullen aensuchen dat Haer Edelen gelieve ordre te stellen, opdat daerhen ministri mogen vociert ende beroepen worden. Oick ten plaetsen daer albereeds dienaeren staen, dat deselve haer ingewilligte gagiën mogen vercrijgen in prompt[e] betalinge van drye tot drye maenden.

19 Schoolmeesters ~ Kosters ~ Ondertekening belijdenisgeschriften
De kerckenraht tot Niemegen ende gedeputeerden des classis werden geauthoriseert om te verschriven de schoelmeesteren ende custeren van Over-Betowe ende in 't Rijck van Niemegen om ondersoickinge haerer leer, gelooves, levens ende

30 Hierna is doorgestreept: 'als'.

wandelen te doen, ende tot onderschrivinge des catechismi ende belijdeniss[e] der Nederlandschen gereformierden kercken aen te holden.

20 Kerkgebouwen ~ Kerkgeraad
't Sal oick door de gedeputeerden den Quartier geremonstriert worden ende versoicht dat de vervallen tempelen mochten gerepareert worden, ende ernstlich aenholden dat de superstitiose reliquiën des paussdoms uut de tempelen wechgenomen worden.

21 Predikantsweduwen en -wezen
Den Quartier mede voor te dragen ende aen te holden dat mogen gealimentiert worden de weduwen ende wesen der afgestorven dienaren.

22 Examens
Classis ordonniert Gerardum Livium[31], Cochlaeum ende Joannem Mulhovium, mitzgaders de olderlingen te Niemegen, om te examinieren in leer ende leven praeparatorie Joannem Woltingium, plenarie Hermannum Crucium, ende dat sobald als de gelegenheed mach lijden, eer dat Crucius geconfirmiert worde.

23 Ooij en Persingen ~ Predikant
Classis gesien hebbende de goede loflicke testimonia Conradi Veldthusii, dienaren des Woorts in Wickroderberg, heft bewilliget dat hij ten dienst der kercken deses classis sal gepromoviert, ende op 't begeeren der gemeente tot Ooij ende Peersingen in deselve plaetsen gestelt, ende also voor een ledmat des classis aengenomen worden, authorisierende den kerckenraht tot Niemegen om, neffens de gemeente tot Oij, de wettelicke beroepinge aen voorn. Veldthusium te insinueren, in den naam ende vanwegen des classis.

24 Over-Betuwe ~ Combinaties
Classis vindt goet dat de combinatie der kercken in Over-Betowe, gemaeckt bij de heeren Deputierten des quartiers, onderholden worde. Werdt daerom allen deses classis dienaren dese niet te brecken belastet, ende insonderheed aengaende Randwick ende Heteren, Dryel ende Elden.

25 IJzendoorn ~ Predikant
Also Wierus Verchtenius relatiert dat de heer van Isendoorn wel begeerde dat het kerspel met een vromen dienaer mochte voorsien worden, declarerende dat aldaer goet onderhold is ende de pastorie vrije gelts uutbrengt 300 gulden, so heeft classis de kercke van Thiel belastet te arbeeden ende neersticheit te doen dat een bequam man opgetreden worde; ende daertoe gecomen sijnde, sullen dien den heere van Isendoorn recommandieren, teneynde de plaetse moge voorsien worden.

26 Ochten ~ Geestelijke goederen
Petrus Montanus geeft classi te kennen dat Richardus Pavort, rentmeester vanwegen des Welgeboren graven van den Berg tot Uchten, alle de geestliche guederen onder sick sluidet, daerdoor het kerspel des ministerii werdt berovet, ende

31 In plaats van 'Henricum' is geschreven: 'Gerardum Livium'.

declariert dat hij van de nabuyren aldaer werdt gerequirert om in haeren naem bij classe aen te holden dat met authoriteyt ende in name classis de Welgeboren grave van Culemborg, administrator des graeflicheits van dem Berg, ootmoedich versoicht worde om in desen genadichlick te remediëren. Darop heft classis geresolveert dat 'tselve met een requeste door 2 van de naburen ende 2 deses classis dienaren bij Sijn Genaden sal met eernst ende vlijt versoicht worden, sobald Sijn Genaden te Culemborg mach aengetreft worden, daertoe deputerende Adamum Billichium ende Petrum Montanum.

27 Gendt ~ Indringer
Dewijle Seporino dickwils met authoriteit ende consent des Landschaps verboden is sick des ministerii tot Gent te ontholden, ende hij dit niettegenstaende evenwel aldaer hem menigmal vervoeget, den gereformierden dienaeren tot naedeel, wert den kerckenraht te Niemegen belast te arbeeden dat hem dit eernstelick werde verboden ende geweeret.

28 Bemmel, Lent en Ressen ~ Predikant
Gerardus Tonsorius, dienaer tot Bembel, clacht classi hoe dat hij tot sijnen uutersten pericul tot noch toe dient der kercken Bembel ende Ressen, also hij op 't land gheen wooning heft connen vercrijgen tot noch toe, ende sick derowegen in de stadt heft moeten ontholden, daerdoer hij dan bij den viandt onvrij gemaeckt wort, die hem nu dry[32] reisen hebben gedreycht sij willem hem haben, al waer't oick in den lichten dage. Derowegen oirdonniert classis den kerckenraht tot Niemegen met de voorsch. gemeente eernstlick ende op 't voorderlichste te handlen dat sij Tonsorio een wooning opmaecken, opdat hij bij haer in schutz ende vrijdom haerder salvegarden moge woonen ende pliven, ofte dat sij middelen soecken om hem een particuliere salvegarde bij den viand te verwerven. Indien gheen van beeden mach vercrijgen worden, oirdonniert classis degene die tot gemeene administratie der classicaler geschefften in dese vergadering sullen gecoren worden, dat sij alsdan den gemelten Tonsorium sullen mogen in nam des classis transferieren tot de kercken Randwick ende Heteren, also dese plaetsen comen te vacieren, ofte aldar daer 't haer sal goedtduncken.

29 Vasten- en biddagen ~ Zondagsheiliging
Classis vindet seer noodich dat de violatie der algemeenen vast- ende bededagen den synodo voorgedragen worde, namelick hoe dat het volck overall de ontheiliget met swelgen in herbergen, spelen in de caetzbanen, ende te versoicken dat synodus bij den Hove aenholde dat dese lasteren op scharpe poena bij den Edelen Hove van Gelderland worden verboden, ende dat in het uutschriven van dese bededagen expresselick worde indertijts gestelt dat op deselvig alle tabernen ende herbergen sullen den heelen dach gesloten ende de speelplaetsen verboden pliven. Item dat dessgelijcken op sonnen- ende ander dagen, solange de praedicatie durende is, de voorn. plaetsen toegesloten ende verboden sullen pliven.

30 Examen
Joannes Woltingius versoicht bij classe dat hij tot den Heiligen ministerio mochte opgenomen worden, aengesien hij nu een jaer ofte langer publice geproponiert

32 Hierna is doorgestreept: 'dage'.

heft tot Elden ende de gemeente aldaer hem voor een ministrum requiriert. Daerop heft hem classis een propositie privatim te doen bevolen, dewelcke van hem tot goeden contentement des classis gedaen is. Derowegen heeft de classis bewilliget dat hij tot den Heiligen ministerio sal opgenomen sijn, ende ministerii partes bedienen, als doopen, trowen ende diergelijcken, mitz conditie dat hij sick tot den examen, boven verhaelt, art. 22, stelle ende subyciere, welck examen classis ordonniert geholden te moeten worden binnen den tijt van 6 weken; plenarium examen sal met hem geholden worden 2 maend[en] nae het praeparatorium bij de de tot den praeparatorio gecommittiert sijn.

31 Elden en Driel ~ Predikant
Achtervolgende de combinatie, gemaeckt bij het Landschap, sal geholden worden articulus 24 boven gestelt. Mach derowegen classis lijden dat Woltingius oick der gemeente tot Dryll diene, indien deselve sijns dienstes begeret, mitz daerin, nae uutwijsen des nationalis synodi Hagensis, kennende de authoriteit der respective overicheit.

32 Valburg, Heteren en Randwijk ~ Predikant
Balthasar Hydoraeus, dienaer tot Heteren, geeft classi te kennen dat de gemeente van Apeldorn hem versoicht heft om met consent deses classis haer het Heiligen ministerium te bedienen; heft daerop van classe bidlich versoicht dat dien gelieve hem van sijne kercken ende classe gonstig te dimittieren, oick testimonium doctrinae et vitae mede te deelen, verhalende dat hem vanwegen sijns hoogen olderdombs onmoglick sij langer twee kercken te bedienen, dat hij oick de betaling niet mach erlangen, ende diergelijcken, verthonende wijders briefen van beroepinge der gemeente tot Apeldorn ende een voorschrifft der stad Arnem aen classem Superioris-Velaviae, voortz acta eiusdem classis, dat in deselve sick laet gefallen dat hij, van onsen classe wettlicke dimission ende attestatie vercregende, den dienst tot Apeldorn moge vertreden. Dit alles wel geconsidereert hebbende, heft classis bewilliget den voorn. Balthasarum Hydoraeum te dimittieren, oick eerlicke attestatie mede te deelen, daermede hij in desen sijnen eerlichen olderdom tot meerder gerustheed moge gerahden, daertoe sij hem dan Gods segen wenschet. Dan, alleer hij van scriba de attestatie ontfanget met de acte dimissionis, sal hij tevooren pertinente schrifftlicke reckening leveren van sijnen ontfanck aengaende de tijden ende plaetsen in dewelcke hij gedient heeft aen handen des kerckenrahts tot Niemegen, om die den amptman van Over-Betowe te vertoonen.

33 Geestelijke goederen
Dessgelijcken heft classis besloten dat aen Henricum Billichium worde geschreven, ende vermaent in gelicker manieren sijn reckeninge te brengen ofte te seynden aen den kerkenraht tot Niemegen, om de aen voorsch. amptman te vertoonen.

34 Ouderlingen
Classis besluyt mitzdesen dat in steden, forten, dorpen ende diergelicken plaetsen, daer kerckenordre gestelt is ende kerckensegelen gebruyckt worden, alle missiven ende attestatiën die uut den naem van den kerckenraht met den kerckensegel worden bevastiget, nu voortaen met de handen van twee olderlingen,

ofte daer maer eenen olderling is met des eenigen hand, sullen onderschreven worden, beneffens den dienaer des goddelicken Woorts, welverstaende dat de attestatiën ende missiven so voor deser tijt in desen classe afgegaen sijn met kerckenrahtssegelen, hiermede niet sullen crachteloos gemaeckt worden.

35 Studiebeurs
Classis resolveert datter in haeren naem een missive afgeveerdiget worde aen doctoor Byl, ten eynde hem gelieve te voorderen het versoick Adami Billichii bij de heeren Deputeerden des quartiers, dat Haer Edelen gelieve te ordonnieren een subsidium, daerdoor sijn son Theodorus in studiis moge geholden worden.

36 Gravamen
Aengaende het oneerbaer leven, als dat veele luyden tesamenwonen sonder wettelicke trowe, tot den echtestaet nootsaeckelick behoorende, oordeelt classis dat hieraf synodus sal verwittiget worden ende versoicht om bij den Hove te verwerven dat bij scherpe placate sullck een oneerbaer leven wechgenomen ende het volck tot opentlicke trowe geholden worde.

37 Gedeputeerden
De classis heeft eendrachtelicken besloten datter twee dienaren souden gecoren worden, dewelcke middelerwijlen sullen versien ende verrichten de classicale geschefften, als proponenten aen te nemen ende translatiën der dienaren te doen indien sij die hoochnoodich sullen befinden. Dese sullen deputati des classis genoemt worden ende dese sullen geholden sijn den classem uut schriven op den tijt die tevooren van classe sal bestempt sijn. Haren last sal dueren van de kiesinge tot de naestvolgende classical vergadering, tensij dat sij wederom met gemeenen stemmen een ofte beede gecontinueert worden. Sullen oick tesamen comen in de bequamste plaetsen daer 't haer best gelegen sal sijn, ende so dickwils als haer bijeencomste van eenige dienaren werdt gerequireert ofte andersins de noht voordert. Tot desen ampten sijn gecoren: uut Over-Betowe Henricus Hollingerus, ende Joannes Broeckhusius uut Neder-Betouwe.

38 Agenda
Voortz ordonniert classis dat de naeste classicale versameling sal geholden worden binnen Niemegen in septembri deses 1602en jaers, op maendach den 13. septembris, tot welcke classis wederom vlijtich sal verschijnen.

39 Gedeputeerden ter synode
Classis heeft door de meeste stemmen gecoren om tot den naestvolgenden synodum Neomagensem te gaen: Henricum Cochlaeum, dienaer tot Niemegen, ende Henricum Hollingerum, dienaer op 's-Gravenweerdt.

40 Sluiting
Nae gedaene censura morum iss classis in broederlicken vrede lieflick gescheiden.

41 Ondertekening
Joannes Mulhovius, classis praeses, subscripsit
Joannes Vredaeus, assessor classis
Henricus Hollingerus, classis scriba, m.p.

1602 II Classis. Nijmegen, 14 en 15 september

Inv. nr. 1, fol. 15-19.

1 Leiding

Acta conventus classicalis, vergadert tot Nimmegen den 14 ende 15 septembris anno 1602. Nae aenroepinge van Godes naeme sijn met gemeyner stemmen verkoren tot praeside D. Henricus Cochlaeus, tot assessorem D. Joannes Vredaeus, tot scribam Henricus Leo.

2 Aanwezigen

Sijn verschenen op den classem: D. Henricus Cochlaeus, dienaer des godtlicken Woordts tot Nimmegen; doctor Joannes Byl, ouderling tot Nimmegen; D. Joannes Vredaeus, dienaer tot Thyell; Peter Wollbocken, ouderling tot Thyell; D. Henricus Leo, dienaer tot Bommell; Willhem ter Poorten, ouderling tot Bommell; D. Henricus Hollingerus, dienaer op 's-Gravenweerdt; D. Gerardus Tonsorius, dienaer op 't Fort van Nassow; D. Joannes Rungius, dienaer tot Panderen; D. Joannes Broeckhusius, dienaer tot Soelen; D. Henricus Cruiff, dienaer tot Linden; D. Wyerus Verchtenius, dienaer tot Maurick; D. Joannes Sasius, dienaer tot Echtelt; D. Petrus Montanus, dienaer tot Heusden en Kesteren; D. Joannes Backhusius, dienaer tot Hervelt ende Ewick; Hermannus Crucius, dienaer tot Herwen.

3 Absentie

Absentes: Joannes Mulhovius, dienaer tot Elst, ende Joannes Wultingius, dienaer tot Elden, beyde geëxcuseert door sieckten, tot contentement des classis over haere absencie; Adamus Billichius, dienaer tot Ingen, sonder eenich excuys dat den classi voorgekomen is; Casparus Leo, dienaer in Eck, geëxcuseert door ouderdom ende onweder; Gebhardus Wilhelmi, dienaer in Ommeren.

4 Gedeputeerden

Tot deputatis classis worden gecontinueert Henricus Hollingerus, dienaer op 's-Gravenweerdt, ende Joannes Broeckhusius, dienaer tot Soelen.

5 Verzoek om standplaats

Op 't versoeck D. Petri Gellii, belangende sijnen soon, om de kercken in desen quartiere met sijnen dienste bij te staen, is de classis geresolveert haere goede affectie ende genegentheyt daerin te betoonen nae alle behoorlicke ordeninge die bij de kercken gebruyckelick is.

6 Land van Maas en Waal ~ Predikanten ~ Schoolmeesters ~ Kosters

Het classis confirmeert nochmaels die resolutie gedaen in de voorgaende bijcomste, art. 4., om te ondersoecken het leven der dienaeren, schoolmeysteren ende custeren in Maes ende Waell.

7 Geestelijke goederen

Also den kerckenraedt van Nimmegen met dengheenen die mede gedeputeert waeren om den heeren Staten des quartiers de verdonckeringe der geestelicker goederen te remonstreren heur rapport gedaen ende goede hope vernomen hebben, persisteert de classis bij 'tgene dat in de voorgaende acten, art. 7, geconstitu-

eert is, om nochmaels 'tselve den heeren Staten te remonstreren op den naestvolgende quartiersdach.

8 Neder-Betuwe ~ Predikanten
Is goetgevonden bij den classe dat die broeders der Neder-Betuwe diewelcke noch niet gecommuniceert en hebben, sullen naecomen hetgeene dat in die voorgaende acten, art. 12, geconstitueert is. Ende dat tot dien eynde celebratio Coenae Domini extraordinarisch sal gehouden worden binnen Soelen, voor Kersmisse, opdat sij alsdan nae die communion in haeren dienste mogen geconfirmeert worden.

9 Herwen ~ Predikant
Die dagelicksche clachten over het leven Hermanni Crucii, als van versuym sijner studiën, dronckenschap ende andere diergelijcken, hebben den classem veroorsaeckt hem wel eernstelick in het particuleer tot beteringe des levens te vermanen ende sijn examen uut te stellen, ter tijt toe dat men een christelicker ende stichtelicker leven aen hem verneme, waervan hij goede beloftenisse gedaen heeft.

10 Puiflijk ~ Indringer
Ordineert die classis in de saecke Joannes Laurentii dat aen hem, uut den naeme des classis, geschreven worde om te compareren tot Nimmegen (alwaer oock die deputati des classis sullen verschijnen), opdat hij reden geve van 'tgenige dat bij hem voorgenomen is. Ende soveer hij persisteert in sijne ongeregeltheyt, authoriseert het classis die voorgenoemde gedeputeerden aen den Edelen Hove, uut den naeme des classis, te schrijven, teneynde dat hetgeene dat bij den synodo ende den classe lestgehouden sijnshalven besloten is, mochte geëffectueert worden.

11 Examen
Het classis persisteert bij 'tgeene dat in de voorgaende acten, art. 22, over het examen Joannis Woltingii gestatueert is.

12 Over-Betuwe ~ Combinaties
Wordt den kerckenraedt van Nimmegen belast die swaericheden die de huysluyden maken over die combinatie der dorpen, te remediëren, dewijle het Edele Hoff daerin besloten heeft ende 'tselve bij den classe voormaels geapprobeert is.

13 Ochten ~ Geestelijke goederen
Aengaenden den afstant der geestelicker goederen tot Ochten diewelke Richardus Pavort, rentmeyster van den Welgeboren grave van den Berch gepresenteert heeft, ordineert die classis Henricum Hollingerum om Sijn Genaede van Culemborch selfs aen te spreken over die saecke, soveer Sijn Genaede t' 's-Heerenberch is, andersins, so Sijne Genaede hem tegenwoordich tot Cule[m]borch onthoudt, Petrum Montanum ende Adamum Billichium, om te bevorderen 'tgene dat tot rekeninge ende vrijheyt dier goederen nodich is.

14 Fort Nassau ~ Predikant
Het classis gesien hebbende die goede getuychenisse Gerardi Tonsorii die tot die translatie eens dienaers vereyst worden, approbeert sijne translatie van de kerck

van Bemmel, Lent ende Ressen aen de kercke van het Fort van Nassow, door de gedeputeerden des classis gedaen.

15 Adam Billichius
Is uut den naeme des classis ter ordinancie des laetsten synodi, art. 13[33], geschreven aen Adamam Billichium, teneynde dat authentice copie sijnes pardons, bij Sijner Excellencie ende den Edelen Hove van Hollandt verworven, deur die kercke van Thyel (daertoe bij den classe verordineert sijnde) mochte genomen ende naemaels den classi overgelevert worden.

16 Herveld en Slijk-Ewijk ~ Predikant
Die gedeputeerden over het examen Joannis Backhusii rapport van sijne bequaemheyt gedaen hebbende, hebben sodanige getuychenisse van hem gegeven waerin die classis een seer goet geneugen ende welgevallen genomen heeft, ende oversulcx veroorsaeckt is hem voor eenen bequaemen dienaer des godtlicken Woordts ende lidtmaedt deses classis te ontfangen, ordinerende tot sijne confirmatie D. Gerardum Livium, dienaer tot Nimmegen.

17 Pannerden ~ Kerkgeraad
Joanni Rungio is belast aen te houden aen den amptman Gerardum Schaep, dat die autaren ende andere reliquiën des pausdoms uut der kercke mochten wechgenomen worden. Ende is hem tot dien eynde voorschrijvens van den classe medegegeven.

18 Valburg ~ Schoolmeester
Op het versoeck van Philips Rubens, schoolmeyster tot Valborch, om eenige meerdere alimentatie uut der pastoryegoederen aldaer te genieten, also hij sich mede laet gebruycken in eenige voorlesinge der Schrifturen, besoeckinge der siecken ende diergelijcken, is die classis geneycht haer vermogen daerin te doen, ordinerende tot dien eynde die kercke van Nimmegen om met den amptman daervan te spreken ende soveel mogelick is te effectueren.

19 Gendt ~ Indringer
Aengaende den pastoer van Heumen, die sich inordentelick in den dienst der kercke tot Gent heeft ingedrongen, heeft den classis goetgevonden dat deputati classis uut den naeme desselven versoecken aen den Edelen Hove dat sulcx door Haerer Edelen authoriteyt mochte geremedieert worden.

20 Wachtendonk ~ Predikant
Oock wort voorder denselven deputatis opgeleyt te verrichten dat het ongeregelt leven Petri Schepelitii, dienaers tot Wachtendonck, bestraft ende so veel mogelick die ergernissen mochten geweyrt ende gesteytet worden.

21 Bommelerwaard ~ Tielerwaard ~ Geestelijke goederen
Het classis verstaen hebbende die groote desolatie ende verwoestinge des godsdienstes ten plattenlande in Bommel- ende Thielerweerden, deur oorsaecke dat die geestelicke goederen, tot alimentatie der dienaeren gedestineert, seer jam-

33 Het betreft hier artikel [16] van de synode van Gelderland van 21-24 juni 1602.

merlick verruckt ende verdonckert sijn, vint goet dat neffens den deputatum synodi van desen quartiere oock mede erschijne vanwegen des classis Henricus Hollingerus, dienaer op 's-Gravenweerdt, op den landtdach, om eendrachtelick sulcx den Edelen heeren aen te dienen, teneynde sulcke disordre mochte wechgenomen ende bequaeme ordonnancie gestelt worden.

22 Rijswijk ~ Vacature
Soveel belangt het beroep Wieri Verchtenii tot den dienst der kercke in Rijswijck, verstaet de classis voor goet dat Wierus voornoemt neffens sijnen ordinarisschen dienst in Maurick bij combinatie bediene de kercke van Rijswijck, maer 'tselve provisionelick, oock mede dat hem, in desen aenstaenden jaere van gratie voor die naegelaten wesen des afgestorvene dienaers, een eerlick honorarium voor sijnen dienst toegeleyt worde[34]; ende is hem in sulcker voege het beroep der kercke van Rijswijck toegelaeten, maer alles ter tijt toe dat beter ordeninge daerin gestelt sal worden, so hem dan acte hiervan vergunt is.

23 Fort Nassau ~ Traktement
Het classis heeft van Gerardi Tonsorii wegen geschreven aen den Edelen joncker Jan van Gent, amptman ende dijckgrave in de Over-Betuwe, opdat hij betalinge sijnes dienstes mochte verwerven.

24 Pannerden ~ Traktement
Over die betaelinge Joannis Rungii resolveert die classis dat Henricus Hollingerus schrijve aen Gerardum Schaep, amptman in den Bijlandt, datter ordeninge ende versekeringe mochte gestelt worden over sijne betaelinge.

25 Vergadering
't Classis heeft raetsaem ende stichtelick gevonden dat voor ende nae alle die classicale vergaderingen tot den catechismo een propositie gedaen worde. Ende sijn op die eerste bijcomste die propositiën opgeleyt, voor die actie die kercke van Nimmegen ende nae die actie die kercke van Bommel.

26 Examinator
Is oock met gemeyne stemmen verkoren D. Henricus Hollingerus om op den eerstcomende classem het examen te doen dergheniger die noch niet plenarie geëxamineert en sijn, ende sulcx in tegenwoordicheyt der ganscher vergaderinge.

27 Proponenten
Het classis houdt in recommendatie Hermannum Bruechusium, om sijnen dienste, so daer eenige plaetsen sullen vaceren, in desen classe te gebruycken, alsoock mede Gellium de Bouma, also sijne propositie van den classe gehoort, sijn praeparatorium examen gedaen, ende in alles den classi voor dese tijt goet contentement geschiet is, daerom dat hij oock door brieven van den classe den heere van Isendoorn gerecommendeert is om der gemeynte aldaer voorgestelt te worden.

34 Hierna is doorgestreept: 'maer alles tot der tijt toe'.

28 Agenda
Het classis ordineert tot die plaetse des toecomende classis die stadt Bommel, ende tot den tijt der vergaderinge den vierden maendach nae Paeschen, om op maendach voorsch. tot Bommel te compareren ende actionem des dynsdachs te beginnen.

29 Sluiting
Naedat die censura morum gehouden ende de danckseggingе aen Godt almachtich gedaen was, is die vergaderinge in broederlicker vriendtschap ende eenicheyt gescheyden.

30 Ondertekening
Henricus Cochlaeus, classis praeses
Johannes Vredaeus, assessor classis
Henricus Leo, classis scriba

31 Wachtendonk ~ Predikant
Copia literarum ad Petrum Schepelitium ministrum ecclesiae Wachtenduncanae, transmissarum ex authoritate classis. Missa per civem Wachtenduncanum.
Charissimus frater, si vales, bene est, ego quidem valeo. In conventu ministrorum classis Neomagensis, habito Neomagi 14 et 15. septembris nuperrime, tales tantaeque[35] de te sint prolatae querelae, fidisque testibus ac testimoniis probatae adeo, ut classis, haud [mi] que mota fuerit ad statuendum de tui remotione. Mandavit ergo serio duobus deputatis classis, quorum unus ego sum, ut quam primum censuram classis ad Aulam deferrent, et ab eadem executionem humiliter peterent, et graviora abs te scandala ecclesiae praebeantur. Et haec quidem acta sunt, me absente, dum ex mandato classis aliquem theologiae candidatum examinarem. Ubi reverso mihi exponerentur, intercessi pro te quam diligentissime, petens censuram hanc ad tempus corrigi, donec prius literis exhortatoriis et obiurgatoriis classis nomine ad meliorem vitam vocatus fueris; quod ubi irrito praeter spem factum fuerit, tum demum censuram latam exequantur.
Feci spem te priores illas maculas seria emendatione morum correcturum. Praelegi classi tuas posteriores ad me literas, quibus te purgas ab iis, quorum fraterne a me fuisti admonitus. Impetravi ergo quod volui, quamvis aegre, at praeter expectationem classis hoc scriptionis genus nobis deputatis iniunxit. Invitus hoc facio, et tamen classi in re sancta obsecundare oportet. Quare, mi frater, totius classis nomine te (ut [tecet]) serio hortor, desiste ab iis quibus hactenus indulsisti, ebrietati, comessationibus, rixis et retentionibus, iurgiis et aliis eiusmodi vitiis, in nullo[36] ecclesiae membro, multo minus Verbi Dei praecone, ferendis: compone mores et omnem vitam ad normam Verbi ac voluntatis Dei. Quaerere ecclesiae Christi aedificationem, eius ac vitae destructionem, qua exhilaratur diabolus. Milita bonam militiam retinens fidem et bonam conscientiam: oves Christi omni studio servare fatiga, et qui non sint de ovili hoc, idem, qui ad fidem nondum sint adducti, oberrantes adhuc sub papae sordibus aut aliis tenebris; vitae morumque sanctimonia piisque adhortationibus lucrifacere stude. Hoc si feceris, coronam vi-

35 In het manuscript is geschreven 'tantae talesque'. Boven 'tantae' is geschreven '2', boven 'talesque' '1'.
36 Boven de regel geschreven in plaats van het doorgestreepte: 'quovis'.

tae consequeris, sin minus exitium tibi, quod Deus avertat, accerses. Quod supere peto hanc meam exhortationem aequo animo excipere velis tamquam a sincero et vero amico perfectam. Deus tibi adhuc Sancto suo Spiritu te regat et gubernat[37], ad nominis sui glorificationem et ecclesiae aedificationem, cui te in meis precibus commento. Vale raptim 8. octobris 1602.
Tuus ex animo, Henricus Hollingerus

1603 I Classis. Bommel, 5 en 6 april
Inv. 1, fol. 21-24.

1 Leiding
Acta conventus classis, habiti Bommeliae, 5e et 6e aprilis anno 1603. Naer aenroepinge des naems Gods sijn gecoren tot praesidem D. Joannes Leo, tot assessorem D. Joannes Vredaeus ende tot scribam Gerardus Livius.

2 Aanwezigen
Sijn op dese classe verscheenen: D. Joannes Leo, minister tot Bommel; Henrick Niclaesen, ouderling tot Bommel; D. Joannes Vredaeus, minister tot Thiel; Peter Wolboecker, ouderling tot Thiel; Gerardus Livius, minister tot Nieumegen; joncker Lodewick[38] Brakel, ouderling tot Nieumegen; Johannes Mulhovius, minister tot Elst; Adamus Billichius, minister tot Ingen; Henricus Hollingerus, minister in 's-Gravenweert; Petrus Montanus, minister tot Kesteren; Joannes Rongius, minister tot Panderen; Gerardus Tonsorius, minister op de Voorn; Gebhardus Wilhelmi, minister tot Ommeren; Wierus Vorchtenius, minister tot Maurick; Henricus Cruif, minister tot Linden; Joannes Broekhusius, minister tot Zoelen; Joannes Zasius, minister tot Echtelt; Casparus Leo, minister tot Eck; Hermannus Crucius, minister tot Herwen; Joannes Wultingius, minister tot Elden. Proponentes examinandi: Hermannus Broeckhusius, proponens tot Hin ende Dodeweert; Gellius Petri, proponens tot Isendoorn.

3 Visitatie
Omgevraecht sijnde nae den staet der kercken in desen classe, soe in steden als in dorpen, is in de steden een goeden staet der kercken gevonden, gelijck ock in eenigen dorpen een goede forme van kercke, in andere dat alsnoch daer geen bedieninge des Heyligen Avontmaels en is. Ende sijn de dyenaren derselver plaetsen van D. praeside vermaent christelijcken neersticheyt te willen doen, nae vermogen, om in alles gelijckheyt met andere gereformeerde kercken te houden, ende ock haere toehoorders tot het gebruyck des Heyligen Avontmaels te vermanen.

4 Gedeputeerden
De classe heeft voorts om redenen goetgevonden dat geen deputati classis, gelijck een wijl tijts gedaen is, gecoren sullen werden, maer dat de saecken die door den

37 In de marge is geschreven: 'te regat et gubernat'.
38 In de marge is geschreven 'joncker Lodewick' in plaats van het doorgestreepte: 'Joncker Roelof van'.

deputatibus bestelt plagen te werden, door de naeste stadtskercken[39] uutgericht sullen werden, volgens 'tghene bij placaten[40] des Edelen Hoffs deses vorstendoms anno 1593 verordent is, behoudentlijck dat 'tghene bij de stadtskercken[41] gedae[n] sal sijn, daernae den classen gerelateert ende van d'selven geapprobeert werde.

5 Land van Maas en Waal ~ Schoolmeesters
't Volbrengen des 6e art. praecedentis classis, belangende de reformatie der schoolmeesteren in Maes ende Wael, wert uutgestelt totdat de aenstaende lansdach geëyndiget sal sijn.

6 Neder-Betuwe ~ Predikanten
Confirmatie der dyenaren in de Neder-Betouwe, gementioneert art. 8, wert om reden opgehouden.

7 Ochten ~ Geestelijke goederen
Classe ordineert alsnoch dengeenen die in de voorgaende classe sijn gedeputeert, art. 13, om met den grave van Culenborg te spreecken van den staet der kercken ende geestelijcke goederen tot Ochten, datse 'tselven van nieus bevorderen.

8 Over-Betuwe ~ Neder-Betuwe ~ Kerkgeraad
Classe verordent den kercke van Nieumegen ende Thiel den amptmans der Over- ende Neder-Betouwe respective te begroeten ende te versoecken tot wechneminge der autaren ende andere reliquiën des pausdoms.

9 Maurik ~ Predikant
Aengaende 't versoeck Wieri Vorchtenii om getransporteert te mogen worden van Maurick tot Rijswijck, de broeders en connen niet verstaen dat deselve van sijne plaetse soude vertrecken, ende refereren haer tot het 22 art. des voorgaenden classis, tot de naestcomende classe toe. Ende sullen alsdan die van Maurick eerst gehoort werden, eer voorts in de saecke gehandelt werde.

10 Pannerden ~ Traktement
Classe ordineert Henricum Hollingerum dat hij alsnoch eenmael vanwegen de betalinghe Rongii schrijve aen Gerardum Schaep, opdat hij terechte come.

11 Examens ~ Examinator
Is voorts goetgevonden ende verordineert dat voortaen de examinandi proponentes sullen geëxamineert worden solemnelijck, nae prijselijcke gebruyck der kercken van Hollant ende andere landen, voor den gehele vergaderinge des classis. Ende de examinator sal aen 't eynde elcker classicale vergaderinge met gemene stemmen genoemt werden.

---

39 Boven de regel is geschreven 'naeste stadts' in plaats van het doorgestreepte: 'hooft'.
40 Dit plakkaat uit 1593 is gepubliceerd in Van Loon, *Twede deel (…) Placaet-boeck*, kol. 39-41.
41 Boven de regel is geschreven 'stadts' in plaats van het doorgestreepte: 'hooft'.

12 Student
D. Wilhelmus Oosterzee, dyenaer des godtlijcken Woorts tot Rhenen, verschijnende, heeft begeert ende versocht binnen te staen, hebbende yets den classi voor te draghen, welcke ingelaten sijnde heeft den classi geproponeert sijnen soone, genaemt Reinerus Wilhelmi, out sijnde omtrent 17[42] jaeren, seggende dat hij tamelijck in logicis et fundamentis S. theologiae ervaren was, ende heeft voorts versocht dat hij tot een proponent in dese classe soude mogen aengenomen werden. De broeders des classis rijpelijck gelet hebbende op 't voorss. versoeck, hebben geantwoort tot des voorss. dyenaers ende sijnes soons vordel seer wel genegen te sijn, maer hem ock vermaent te willen letten op de jonge jaren ende onervarentheyt sijns soons, welcken het beter ware dat hij noch een wijl tijts studerde. Ende dewijle goede ordre medebrengt dat geen proponent toegelaten en werde sonder voorgaende examen praeparatoir, is de classe wel genegen t'sijnertijt prepatorie in sulcker denselve[43] voegen te examineren ende vorders t'sijner beste te handelen.

13 Herwijnen ~ Schoolmeester
Is ock verschenen de schoolmeester van Herwijnen[44], welck hem onderstaen heeft buyten sijn beroep eenige kynderen te doopen. Ende naedat hij van sijne sulcke mishandelinge ende overgrote sonden heftelijck was gestraft, heeft verclaert dat hem sulcke sijne faulte leet sij, ende heeft belooft voortaen hem van sulcken wercke buyten sijnen ampte te onthouden.

14 Ophemert ~ Indringer
Is mede verscheenen Jan Gysbertssen, welcke hemselven onordentlijck heeft in den dyenst des godtlijcken Woorts ingedrongen in Ophemert. Dese eerstelijck heftelijck bestraft sijnde van sijne grove mishandelinge, is vermaent dat hij wel voor hem sije dat hij niet en sij van het getal dergener die lopen eer sij gesonden werden. Voorts is hem belast dat hij hem voortaen van sijne onbehoorlijcke dyenst onthoude, 'twelcke hij ock belooft heeft na te comen. Ende is voorts de kercke van Bommel ernstelijck belast regaert op dese ende diergelijcke persoonen te nemen ende d'selven nae haer beste vermogen weeren.

15 Adam Billichius
Sijn gecommitteert Casparus Leo ende Wierus Vorchtenius om met den ingesetenen van Ingen te spreecken van den huyshuer Adami Billichii, ende de staet der saecke te ondersoecken, ende, soo 't doenlijck is, te remediëren.

16 Adam Billichius
Wat aengaet art. 15, steunende op art. 13 des laetsten Gelderschen synode, gehouden tot Nieumegen, Adamus Billichius heeft versocht surcheantie in de saecke totter tijt toe dat hij mitigatie derselver saecke versocht sal hebben. Classis heeft sulcks om gewichtige redenen wille geconsenteert, mits dat hij soe haest als 't mogelijck is sodanige mitigatie vervordere.

42 In plaats van: '16'.
43 Boven de regel geschreven.
44 Hierna is doorgestreept: 'ge genaemt'.

17 Attestatie
Joanni Bachusio, vertrocken sijnde op sijn wettelijck beroep naer Crimpen, sal attestatie volgens sijn versoeck van den classe toegesonden worden.[45]

18 Examens
Sijn voorts door D. Henricum Hollingerum, examinatorem voor dese male, voor de gantsche vergaderinge geëxamineert[46] Gellius Petri, proponens tot Isendoorn, Johannes Wultingius, bij provisie tot noch toe gelaten tot Elden, Hermannus Crucius, insgelijcx tot Herwen, ende Hermannus Broeckhusius, proponens tot Hin ende Dodeweert, welcke in haer antwoordinge alsoe sijn bevonden dat classis aen denselven een goet welgevallen heeft gehadt, ende sijn daeromme deselve geapprobeert ende geadmitteert tot den ministerium. Allenich dat Hermannus Crucius ernstelijck is vermaent tot meerder neersticheyt, ende wert in denselven dese actie om gewisse redenen behouden dat hij sal onderworpen tot allen tijden te verschijnen indien classis raetsaem vint hem wederom in den gront der religie te ondersoecken, opdat se van sijne neersticheyt verseeckert soude mogen werden.

19 IJzendoorn en Ochten ~ Hien en Dodewaard ~ Elden en Driel ~ Herwen ~ Predikanten
Is voort besloten dat de voorss. geëxamineerde naer ordre der christelijcke kercke sullen in haeren ministerio geconfirmeert werden. Ende is gecommitteert Petrus Montanus om Gellium ende Broekhusius te confirmeren, Johannes Mulhovius Joannem Wultingium ende Henricus Hollingerus Hermannum Crucium.

20 Puiflijk ~ Indringer
Classis heeft goetgevonden dat men 'tghene met Joanno Laurentii wel nodich ware te handelen opschorte, totdat de aenstaende lansdach sal geyeyndicht sijn, om alsdan tegen de aenstaenden classe te handelen nae behooren.

21 Randwijk ~ Kesteren en Opheusden ~ Predikant
Op 't versoeck dier van Randick is geresolveert dat de kercke van Nieumegen haer op 't aldergevoechlijckste sal antwoorden. Ende Petro Montano is belast hem te reguleren volgens den 40 art. des laestgehaldenen Harderwijckschen synodi.

22 Bommelerwaard ~ Tielerwaard ~ Geestelijke goederen
Aengesien men bevonden heeft, soe door experentie als door aendienen der kercken van Bommel, den ellendigen staet der kercken in Bommeler- ende Thylreweert, alwaer ontrent 34 dorpen sijn daer geen excercitie van religie en wert gepleecht, ende de geestelijcke goederen, waeruut de dyenaren des godtlijcken Woorts behoorden onderhouden werden, seer onbehoorlijck ende jammerlijck, jae schandelijck werden geconsumeert, heeft de classe volgens haeren ampte verordent dat twe dyenaren uut dese vergaderinghe werden gecommitteert, welcke op de aenstaende lansdach alle swaricheyt, soe schriftelijck als mondelijck, sullen remonstreren, ende ernstelijck versoecken dat de heeren der landen, om haere

45 In de marge is hierbij geschreven: 'Factum est'.
46 Hierna is doorgestreept: 'Petrus'.

consciëntie voor Godt te vrijden, doch eenmael wilden arbeyden om in de saecken een goede eynde te maecken.

23 Bommelerwaard ~ Tielerwaard ~ Geestelijke goederen
Sijn voorts tot deselve saecke gedeputeert Gerardus Livius ende Henricus Hollingerus, mits conditie dat D. Joannes Leo daer mede verschijne, soe 't enichsins met goede gratie con geschieden.

24 Examinator
Tot examinatorem in de naest aenstaende classo is gecommitteert Henricus[47] Leo.

25 Gedeputeerden ter synode
Op den synode tot Harderwijck sijn gecommitteert D. Joannes Leo ende Gerardus Livius, met een ouderling van Nieumegen ende een ouderling van Bommel[48].

26 Heteren ~ Vacature
Den gedeputeerden op den lansdach wert belast met D. Fontano ende den anderen dyenaren van Aernhem te communiceren van den dyenaer van Renckom, welcke uut sijne classe tot Heeteren buyten ordre gaet predicken.

28[49] Inspectoren
Tot inspectores classis sijn voor dit jaer gecoren: Johannes Mulhovius ende Joannes Broechusius.

29 Agenda
Plaetse des naestcomenden classis is bestemt Thiel, tijt, den vijffde septembris, te verschijnen t'‘s avonts[50], sijnde den eersten maendach in septembri.[51]

30 Sluiting
Naedat censura morum gehouden ende tot Godt danckseggingh is gedaen, sijn de broeders met alle vriendelijckheyt gescheyden.

31 Ondertekening
Joannes Leo, minister, praeses
Johannes Vredaeus, assessor
Gerardus Livius, scriba

47 Boven de regel geschreven in plaats van het doorgestreepte: 'Joannes'.
48 In plaats van het doorgestreepte: 'Thiel'.
49 Artikel 27 ontbreekt.
50 Hierna is doorgestreept: 'binnen'.
51 Dit artikel is in de marge geschreven.

1603 II Classis. Tiel, 6 en 7 september

Inv. nr. 1, fol 25-28.[52]

1 Leiding

Acta classis Neomagensis, gehouden tot Thiell den sesten en sevenden septembris anno 1603. Naer aenroepinge des naems Godts zijn gecoren met eendrachtige stemmen in praesidem Johannes Vredaeus, in assessorem Henricus Leo, in scribam Gerardus Tonsorius.

2 Aanwezigen

Sijn op desen classe gecompareert: D. Johannes Vredaeus, dyenaer tot Thiell, ende Cornelis Heyndricxs, ouderling tot Thyell; D. Hendricus Leo, dyenaer tot Bommel, met Chiliam Vlemings, ouderling; D. Henricus Cochlaeus, dyenaer tot Nimmegen, met Gerardt Palinck, ouderlinck derselver kercke; Johannes Brouckhousius, dyenaer tot Soelen; Johannes Grotius, dyenaer tot Beest; Henricus Cruyff, dyenaer tot Lynden; Thomas Hissinck, dyenaer tot Dryell; Gebhardus Gulielmi, dyenaer tot Ommeren; Johannes Zasius, dyenaer tot Echtelt; Adamus Billichius, dyenaer tot Ingen; Gerardus Tonsorius, dyenaer in 't Fort Nassou; Casparus Leo, dyenaer tot Eck; Wierus Vurchtenius, dyenaer tot Maurick; Johannes Mulhovius, dyenaer tot Elst; Johannes Woltingius, dyenaer tot Elden; Petrus Montanus, dyenaer tot Kesteren ende Huesden. Absentes: Henricus Hollingerus, dyenaer in 's-Gravenweerdt; dye absentie Reyneri Berck, dyenaer tot Bemmel, wort van classe door cranckheyt geëxcuseert; Hermannus Crucius, dyenaer tot Herwen; Johannes Rongius, dyenaer tot Panderen; Gellius Petri, dyenaer tot Isendorn ende Ochten; Hermannus Brouckhuysius, dyenaer tot Hyn ende Doyweert, welckers absentie classis voor dese reyse om redenen tolereert.

3 Visitatie

Vanwegen den stant der kercken deses classis, soe in dye steden als ten plattenlande, bevinden dye broederen een goede gelijckheyt met andere gereformeerde kercken, uutgenom[en] dat op ettlijcke plaetsen ten plattenlande het gebruyck des Avontmaels noch nyet bequamelijck gehouden can worden. Werden derhalven dye broederen derselver plaetsen vermaent te willen neersticheyt aenwenden om een beginsel desselffs te vercrijgen.

4 Ochten ~ Predikant

Classis confirmeert generalijck dat particulyerlijck bij eenige broeders tot Echtelt besloten is in 't stuck Gellii Petri dat hij mede bedyene d'kercke tot Ochten, daervoor genyetende zijn toegelechte salaris, sonder nochtans sulcx te trecken in consequentie. Maer zij beyde, soe dye nabuyren tot Ochten als haeren versochten dyenaer Gellius Petri, haer houden provisionelijck gecontenteert, totdat het classis anders hyerin zall gedisponeert hebben.

5 IJzendoorn en Ochten ~ Predikant

Aengaende dye confirmatie Gellii Petri, d'welcke om seeckere redenen duslang voor 't classis belyeven is opgeschort geweest, wort nu van classe toegelaeten. Ende wort oversulcx van den classe geauctoriseert Adamus Billichius, dat hem

52 Op folio 28v. is geschreven: 'Dye kercke tot Nijmegen'.

belyeve den voorss. Gellium Petri in den dyenst des godlijcken Woorts, in facie ecclesiae suae, tot confirmeren, waernemende dye beste tijt dye zij vynden zullen hyertoe te dyenen.

6 Over-Betuwe ~ Neder-Betuwe ~ Kerkgeraad
Belangende den artikel praecedentis classis, gehouden tot Bommel, vanwegen den last d'kercke van Tyell opgeleyt, te versoecken d'respective overheyt tot wechnemen der outaren ende superstitiose reliquiën, verclaert Johannes Vredaeus zijn devoer troulijck hyerin gequeten t'hebben, ende dat oversulcx d'heer amptman van Tyell sulcx favorabelijck accordeert, willende eerstdaechs dat zijn soldaten sulcx demolieren ende wechnemen laeten. Desgelijcken verclaert D. Cochlaeus aen den amptman van d'Over-Betuwe door d'kercke van Nimmegen gedaen te zijn, d'welcke mede belooft sulcx op 't aldervoechlijcx te beletten ende wechnemen laeten.

7 Rijswijk ~ Traktement ~ Geestelijke goederen
In 't stuck Wieri Vurchtenii, aengaende den dyenst tot Rijswijck, ordoneert classis dat hij beyde dye kercken als Maurick ende Rijswijck bij combinatie provisionelijck, op 't alderbequaemste ende stichtelijcx bedyene. Ende sall oversulcx versocht worden dye heer van Soelen, d'welcke uuyt authoriteyt aen jonckheer Johan van Bronckhorst ende den rentmeester Aelbert van Leuwe sal schrijven, dat classis met Wiero voorss. geaccordeert heeft voor zijne gedaene dyensten, voor den tijt van seventien maenden, eens te genyeten uuyt het corpus der pastoryën uuyt Rijswijck, d'somme van vijffentseventich gulden, uuytgaende op Martyni naestcommende deses jaers 1603. Sal oock wijders uuyt den naem des classis aen den Edelen Hove geschreven ende door D. Vraedaeum versocht worden om dye gesubtraheerde ende misbruycte geestelijcke goederen tot Rijswijck tot behoeff des kerckendyenaers aldaer gerestitueert worden. Ende sal daernae bij den classe toecommende, ofte bij noot bij de kercke van Thyell, gestatueert worden.

8 Land van Maas en Waal ~ Over-Betuwe ~ Kosters ~ Schoolmeesters
Den last d'kercke van Nimmegen opgeleyt in 't classe lestleden tot Bommel gehouden, art. 5, wort voor noch gecontinueert, vanwegen dye costeren, schoolmeesteren in Maes en Waell, alsoock in dye Over-Betou, opdat sulcx in den aenstaenden quartyerdach affgedaen worde soeveel mogelijck sall wesen.

9 Ophemert
Op 't versouck van Jan Gijsbertss om toegelaeten te worden tot den dyenst des godlijcken Woorts, resolveert classis dat sulcx blijve in zijn geheel tot dispositie des toecommende synodi.

10 Jacobus Waalwijn
Alsoe Jacobus Waelwijn, alhyer op den classem (van Leuwen gecommen) erschenen is, versouckende reconciliatie met den classe van Aernhem ende continuatie in den dyenst des Woorts, welckes leste dye broederen des classis hem niet en connen accorderen, alsoe het absolutelijck is strijdende tegens den 19 artickel des lestgehouden synodi tot Harderwijck, doch belangende sijne reconciliatie met den classe van Aernhem, sij zijn willich hem Jacobo mede te deylen, uuyt harer aller naem, favorabelijck voorschrijvens aen 't voorss. classem, waermede

hij gratie verwerve ende in sijnen dyenst gecontinueert blijve. Sall alsoe classis haer hebben te reguleren nae dye rescriptie dye sij van 't voorss. classis sullen verwachten.

11 Examens
Alsoe duer d'genade Godes ende goede regeringe deser landen meerder dyenaeren in desen classe aen te commen verhoopt wort, ende dye steden ende dorpen seer qualijcken connen bijeencommen, is 't dat classis, hem voegende nae gelegentheyt des tijts ende deses lants plaetsen, eendrachtel[ijck] stemmen dat d'stadtskercken deses classis als Nimmegen, Bommel ende Thyell, zijluyden sullen mogen dye aencommende broederen preparatorie examineren ende, soe sij bequaemheyt vynden, d'selve accepteren ende opnemen tot den dyenst des Woorts ende der Heyliger sacramenten, mits conditie dat classis aen hem hout plenarium examen, waernae dye proponenten haer zullen hebben te reguleren ende praepareren.

12 Kerkdriel ~ Predikant
Classis, gehoort hebbende het rapport Henrici Leonis over dye persoon Thomae Hissinck ende mede gesien zijn lofflijcke attestatiën, confirmeren zijn beroep tot Dryell ende accepteren hem voor haren lyeven medebroeder ende membrum deses Nimmeechsen classis, mits conditie dat hij hem eerlijck in leere ende leven drage als een getrouwen dyenaer Godes betaemt, hem als anderen classis iudicio onderwerpende.

13 Grave ~ Classis
Classis ordoneert d'kercke van Nimmegen dat sij tegens aenstaende classen willen schrijven aen dye kercke van dye Graeff, waermede sij, achtervolgende den last des synodi tot Harderwijck, art. 26, op denselven classem sollen willen compareren.

14 Pannerden ~ Traktement
In 't stuck Rongii continueert classis decimum articulum prioris classis, habitae Bommelianae.

15 Geldermalsen ~ Proponent ~ Beesd en Rhenoy ~ Predikant
Classis gehoort hebbende dye propositie Alexandri Volcardi Suammerdammensis, ende mede door het rapport des examinatoris et astantium verwittiget zijnde van zijn bequamheyt, accordeert hem, achtervolgens den 10 artikel, den dyenst des Woorts ende bedyeninge der sacramenten, mits conditie dat hij hem toecommende classis den examini plenario sall sisteren, ende wort oversulcx tot membrum classis geassumeert, met hanttastinge belovende hem in alles den judicio classis te onderwerpen. Is oock van den classe in membrum aengenomen Johannes Grotius, dyenaer tot Beest, hem mede onderwerpende d'gemene classicale ordre.

16 Puiflijk ~ Indringer
D'kercke van Bommel wort van classe geordoneert te schrijven aen d'kerck van Alcmaer van d'saecke Johannes Laurentii.

17 Opijnen ~ Indringer
Classis vynt goet dat uuyt den naem des classis geschreven worden aen den Edelen heeren amptman ende magistraet tot Bommel, om te decideren dye lelijcke fouten Martini Evehardi, tegenwoordich hem selffs ingedrongen hebbende tot Opijnen.

18 Classis
Belangende den 17 artickel particularis synodi, habitae Harderwice, wort uuytgestelt ad futuram classem.

19 Over-Betuwe
Dye kercke van Nimmegen wort van classe geauctthoriseert dat dye op toekomstigen quartyerdach sullen remonstreren dye gebreecken waerover dye dyenaren der Over-Betouwe den classi vallen clachtich, gelijck d'selve dyenaren sulcx tegen dyen tijt haer sullen remonstreren.

20 Ingen
Classis ordoneert Johannem Brouckhousium ende Wierum Vurchtenium met Casparo Leone om haer te vervoegen tot Ingen, op eenen seeckeren sonnendach, om aldaer dye jonckheren ende gemeene nabuyren eenige saecken voor t'dragen als haer bekent is, met haer nemende seeckeren credensbryeff uuyt den naem des classis.

21 Predikantsweduwen
Classis ordoneert d'kercke van Nimmegen dat sij op den aenstaenden lantdach Mijn heeren sullen voortdragen van't stuck der weduwen der verstorven predicanten, dat Mijn heeren wat naerder hyerin willen disponeren ende mitigeren van dye seven verordineerde jaeren.

22 Kesteren en Opheusden ~ Predikant
Montano wort belast in den toecommende classe sijn onschult scriftelijck in te brengen van d'saecke Arien Jansen.

23 Examinator
In examinatorem in toecommende classe wort D. Henricus Leo gecontinueert.

24 Inspectoren
Desgelijcx wort D. Johannes Mulhovius in de Over-Betouwe ende D. Johannes Brouckhousius in de Neder-Betouwe tot inspectoris classis gecontinueert.

25 Agenda
Plaetse des naestcommende classis is bestempt tot Nimmegen, den tijt den derden manendach nae Passchen t' 's avonts daer te wesen.

26 Sluiting
Nae gehoudene censura morum is 't classis in alle vrientschap gescheyden.

27 Ondertekening
Onder stont geteyckent,

1604 I Classis Nijmegen

Johannes Vredaeus, classis praeses
Henricus Leo, assessor
Gerardus Tonsorius, scriba

1604 I Classis. Nijmegen, 24-26 april
Inv. nr. 1, fol. 29-32v.

1 Leiding
Acta classis Noviomagensis, gehouden tot Niemegen den 24ten aprilis anno 1604. Naer aenroeping des nams Gods iss in praesidem gecoren Gerardus Livius, dienaer tot Niemegen, tot assessorem Joannes Vredaeus, dienaer tot Thiel, in scribam Henricus Hollingerus, dienaer tot 's-Gravenweerdt.

2 Aanwezigen
Sijn op desen classe gecompareert: Gerardus Livius, dienaer tot Niemegen; Joannes Vredaeus, dienaer tot Thiel; Henricus Hollingerus, dienaer tot 's-Gravewerdt; Henricus Leo, dienaer tot Bomel; Joannes Mulhovius, dienaer tot Elst; Joannes Brueckhusius, dienaer tot Zuylen; Gerardus Tonsorius, dienaer tot op te Vooren ofte Nassaw; Hermannus Brueckhusius, dienaer tot Hin ende Doodeweerdt; Joannes Woltingius, dienaer tot Elden; Joannes Rungius, dienaer tot Panderen; Hermannus Crucius, dienaer tot Herwen; Henrick Hanssen, olderling tot Niemegen; Cornelis Henricsson, olderling tot Bomel.

3 Absentie
Absentes: Adamus Billichius, dienaer tot Ingen; Joannes Grotius, dienaer tot Beest, geëxcuseert door sieckte; Henricus Cruyf, dienaer tot Linden; Gebhardus Wilhelmi, dienaer tot Ommeren; Joannes Zasius, dienaer tot Echtelt; Casparus Leo, dienaer tot Eck; Wierus Verchtenius, dienaer tot Maurick; Petrus Montanus, dienaer tot Heussden ende Kesteren.

4 Absentie
De absenten dienaren uut Neder-Betuwe hebben haer absentie geëxcusiert per missive, seggende uut haere dorpen niet te mogen de hooften uutstecken ofte souden gevangen worden doordien de contributie (so sij seggen) opgeseydt is. Verstaet classis, dewijle andere Betowische dienaeren periculshalven niet[53] sijn belett geweest alhier te verschijnen, ende sijluyden (contrarie haer schrijvens) sick uut alle dorpen hebben vergadert tot Ingen ende aldaer den 18. aprilis, wesende bededag, dit schrift gemaeckt ende onderteeckent, oordeelt classis dat sij effenso wel hadden connen verschijnen tot Thiel om met de broederen van Thiel ende Bomel opwaerts te reisen, ende concludiert dese excusz voor niet sufficiant ende acht dat de personen daerover hooren gecensureert te worden, oick mede omdat se haer bijeencomst hebben tot Ingen gemaeckt op eenen bededag, volgentz den datum van haer missive, daer sij hadden behooren thuyss ende bij haer gemeente te blijven om in den gebede tot Godt dien dach christlick over te brengen.

53 Boven de regel geschreven.

5 Maurik ~ Traktement
Aengaende Wierum Verchtenium, die tot noch toe door class[is] consent neffens sijne kercke Mawrick oick de kercke te Rijsswick bedient ende daervoor genooten heft alsulcken tractement als hem de classis toegeleyt heft, art. 7, tot Thiel anno 160[3], statueert classis[54] dat twee uut den dienaren gecommitteert worden, ende comitteert mitsdesen Adamum Billichium ende Joannem Brueckhusium om met eerster gelegentheedt te trecken tot Mawrick ende aldaer bij de gem[een]te te hooren oft sij niet bereedt sijn Wiero de facto te volldoen sijn bewillichde onderholding, ende bijaldien dit also bevonden wordt, Wiero uut den name van de classe te belasten de gemeente Mawrick gheensins te verlaeten sonder eerst consent van de classe te hebben.

6 Kerkdriel ~ Predikant
Aengaende Thomam Hissinck sal de classis van Gorcom[55] verwittigt worden dat hij onordentlicken uut desen classe vertrocken iss, gegen den 8ten art. synodi nationalis, anno '86 gehouden in 's-Gravenhage, om alle disordre te voorco[men].

7 Jacobus Waalwijn
Op het request Jacobi Wallwijn, praedicant bij den synodo gedeputeert, versoickende tot den kerckendienst in Herwaerden toegelaten te worden, iss geresolveert dat suppliant geremitte[ert] werde ad proximam synodum om aldaer sijne reconciliatie ende wederopneming tot den kerckendienst te vervoorderen, also de classis sick niet en can vervoorderen den synodo te praejudicieren. Dan de classis iss bereedt hem op synodo de meliori nota te recommandieren, ende te intercedieren dat sijn saecken so veel mogelick ter stichting mogen geholpen worden.

8 Schoolmeester
Op het versoick van Rutger Petersson Moll, begeerende eenen schooldienst in desen classe, de classis hebbende gesien de attestatie Godscalcki Altii ende hoorende de recommendatie Joannis Brueckhusii over den person voorss., belast de kerckenraht tot Niemegen hem suppliant met een goeden schooldienst onder den classe sortierende te versien.

9 Ochten ~ Indringer
Also sick Henricus van der Poll tot Uchten soeckt in te dringen in den kerckendienst met grooter disordre, onbequam ende een idiota sijnde, ende tot dien eynde sick tot Rotterdam in de gemeenschap der gemeente heft ingedrongen, brengende attestatie aldaer gecommuniceert te hebben, iss geresolveert dat men schrijve aen de gemeente tot Uchten dat sij hem verlaeten, ofte men sal daerover de hooge overycheit clachtig vallen. Item aen de dienaeren tot Rotterdam dat sij sulcke vagabundos noch annemen noch veel min attestatie geven, sonder van haer intentie wel versekert te sijn.

54 Hierna is doorgestreept: 'dat Wierus'.
55 Boven de regel is geschreven 'de classis van Gorcom' in plaats van het doorgestreepte: 'de kercke tot Heussd[en]'.

10 Proponenten
Joannes Schomantius, ludimagister tot Thiel, ende Joannes Gobelius Kerspensis, juvenis studiosus, worden beede als proponenten des classis geadmitteert, ende den kercken van Niemegen ende Thiel respective belast haerlieden praeparatorie te examinieren; alsoick geadmitteert wort voor proponent Jan N. tot Run[56].

11 Gravamen
Sal op synodo versoicht worden dat Joannes Laurentii (dewelcke contrarie de meening ende expresse befehlschrifften van 't Edele Hoff, van den amptman van Maass ende Waal, Jacob Mom, tot Püfflick contumaciter geholden ende protegiert wordt) nochmalen door eernstig executie van 't Edle Hoff als een verwerder ende turbateur der christlicker reformierder kercke geremoviert[57] ende ontsett werde.

12 Huwelijk
Werdt gestatueert dat die dienaeren deses classis niemandt sullen trowen ofte solemnizieren in howelicxen staet in partiucliere huysen, maer altijts in vergadering der kercken, coram facie ecclesiae, dat oick gheen dienaer trow[e] personen van vreembde plaetsen comende, sonder gesien te hebben attestatiën van den dienaer derselver plaetse, ende dat in alle wegen voorsichtigkeit gebruycke, opdat niet ingesegent worden dien de insegening niet competiert, tot ergernüss van de kercke ende missbruyck van de aenroeping Gods.

13 Gravamen
Classis vindt goedt dat men inter gravamina den naesten synodo voorstelle dese vrage, off een person die in adulterium over eenigen langen[58] tijt gevallen was ende daernae waere row ende bekeering beweess, tot den Heiligen ministerio soude connen toegelaeten worden.

14 Opijnen ~ Deil ~ Indringers
Sal geschreven worden an den Edelen amptman ende magistra[et] tot Bommel, om uut Bomlerwardt te weeren ende remov[i]ren alle loopers, hen onordentlicken in den kerckendienst indringende ende de christlicke kercke ontstichtende, insonderheedt Martinum Everardi tot Opijnen, ende Stephanum N. tot Deyll.

15 Biddagen
Sullen alle pastoren deses classis op de bededagen twee praedicatiën doen, d'een voor- ende d'ander naemiddag, ende sullen degheen so in gebreck blijven daerover eernstelicken bij den classe gestrafft worden.

16 Ingen ~ Schoolmeester
Werdt de kercke van Niemegen belast haer debvoir te doen dat Philippo Antverpiensi sijn stipendium mach verbetert worden uut de vicariën, welcker tertia pars tot kerck- ende schooldienst gedestiniert is, ende toe te sien dat hij sick in limitibus officii continiere ende niet aenveerde eenige stucken des Heiligen ministerii.

56 In het handschrift van N.N. is later toegevoegd: 'alsoick (…) Run'.
57 In plaats van: 'gebannen'.
58 Boven de regel geschreven.

17 Bemmel ~ Schoolmeester
Inssgelijcken werd de kercke van Niemegen gecommitteerdt om Joanni Joachimo, schoolmeester tot Bemmel, te helpen dat hij, ofte een redelick tractement, ofte een eerlick afscheedt ende een ander goede plaetse moge vercrijgen.

18 Examen
Paulus Zeporinus, versoickende bij den classe geacceptiert te worden in den kerckendienst tot Gent, iss voor den classe obiter aengesprocken van sijne leere ende daernae door last des classis bij twee gecommitteerde dienaeren, Henrico Cochla[eo] ende Henrico Leone, ten overstaen Henrick Hanssen, olderling[59], breeder geëxaminierdt over de belijdenüs[se] der reformierden kercke; heft, so voor den classe, als deputatis, verclaert in 't stuck de Sancta Coena niet te connen wijcken van de transubstantiatie. Derowegen heft classis besloten dat alsnoch de voorgaende censurae classis sullen standt hebben ende dat men hem tot den dienst der kercken onder desen classe sortierende gheensins sal acceptieren.

19 Proposities
Wilhelmus Wirtz ende Alexander Volcardi hebben haere propositie voor den classe gedaen, daerin de classis een tamlicke contentement genomen heft.

20 Waardenburg, Neerijnen en Tuil ~ Predikant ~ Geldermalsen ~ Proponent
Classis angehoort hebbende het examen Wilhelmi Wirtz ende Alexandri Volcardi, gedaen door Henricum Leonem, geconstitueerden examinatorem, heft goedtgevonden, angesien de responsiones Wirtzii redelick sijn bevonden ende sijnen person door goede attestatiën van leer, diligentie ende vromicheit genuechsam is gerecommendiert, dat hij Wirtzius hebbe den examini ende judicio classis tamlick volldaen ende latet hem mitzdesen toe als een mededienaer ende membrum classis, willende dat hij in den Heiligen ministerio ordentlicken geconfirmeert werde, behoudens nochtans dat hem de classis naemals noch in examinatie anderer proponenten sal mogen de gravioribus quaestionibus et controversiis examinieren, ende sal hij gehouden sijn sick alsulcken examini gewillichlick te onderwerpen. Ende werdt de kercke van Bomel belast den voorss. Wilhelmum Wirtzium ter eerster gelegentheedt per impositionem manuum te confirmieren ter plaetsen daer sij het stichtelicxte sullen bevinden te connen geschieden. Soveel belangt Alexandrum, dewijle hij noch ter tijt seer cranck in respondendo bevonden wordt ende noch van de principale articulen niet en is ondervracht, will de classis dat hij noch als proponent werde gecontinueert, ende last hem dat hij sick met vlijt tegen den naesten classem bereyde om alsdan breeder in fundamento religionis geexamineert te worden, willende ende befehlende expresselick dat hij met andere dienaren, ende insonderheedt die van Bomel, de studio theologico vlijtich conferiere ende voor de kercke te Bomel dickwils proponiere, om bij deselve in concionando wel onderwesen te mogen worden, volgentz de acta synodalia Harderwicena, anno 1599, art. 9. Dese resolutie heft sick Alexander stoutelick wedersett ende sick den judicio classis niet willen submittieren, willende vertrecken uut den classe, seggende den classem niet getrowt te hebben, etc. Heft de classis geresolveert dat hij als contumax van den dienst der kercke te Geldermaltzem, hem

59 In de marge is geschreven: 'ten (…) olderling'.

provisionelicken bij classe toegelaten, sal wesen geremoveert[60] ende voortaen niet meer als proponent des classis gehouden worden. Sal hem van classe gheen testimonium verleent worden. Ende sal tot dien eynde geschreven worden an den heere van Geldermaltzen om Alexandro voortaen de kerckelicke opcomsten niet te laeten volgen, noch den predickstoel te laten betreden. Ende sal de kercke van Bomel arbeeden dat dit voorss. geëffectueert worde.[61]

21 Predikanten
Also de kerckenraht tot Ingen[62] schrifftelicken vertoont heft dat censura ecclesiastica behoort gebruyckt te worden over eenige dienaren, werdt deselve kerckenraht belast tegen den naesten classem alsulcke dienaeren unmachtig te maecken ende goede informatie in te brengen van haer overtredingen, om daerin versien te worden na behooren.

22 Neder-Betuwe ~ Predikanten
De classis werdt bericht dat eenige dienaren in Neder-Betowe, ten versoick van den heere van Echtelt, in haeren conventiculo den dienaer der plaetse, Zazium, hebben gesuspendiert. Daerover de classis sick ten hoochsten verwondert, houdende sulcke ende diergelijcken suspensie voor null ende van gheender werden, willende dat de voorss. dienaeren als usurpatores authoritatis classicalis in proximo conventu sullen gecensureert worden, verbiedende alle dienaren sick sullcker usurpatiën te onthouden, als die eygentlick den heelen classi alleen ende niet eenige vergaderde dienaren competieret.

23 Predikanten
Classis statueert dat voortaen niemandt tot een propone[nt] des classis angenomen worde, tensij dat hij stipuliere ende beloove te sullen post plenarium examen twee jaeren gedurende blijven in den classe ende ter plaetsen daer hij van den classe gestelt wordt, ende binnen den tijt van 2 jaren a[b] examine plenario niet te attentieren tot vertreck uut den classe streckende.

24 Examinator
De classis constitueert tot eenen examinatorem tegens den naesten classem Henricum Cochlaeum, ofte den dienaer die uut de kercken van Niemegen tot den classem sal gesonden worden.

25 Inspectoren
Tot inspectores classis sijn gecoren: uut Over-Betowe Joannes Mulhovius; uut Neder-Betowe Joannes Brueckhusius.

26 Gedeputeerden ter synode
De classis committeert om op den anstaenden Gelderschen synodum te gaen eenen dienaer ende een olderling van de kercke ut Niemegen, Henricum Hollingerum als dienaer, ende Joannem Brueckhusium in de plaetse als olderling.

60 In de marge is geschreven 'removeert' in plaats van het doorgestreepte: 'suspendeert'.
61 Later toegevoegd: 'Dese resolutie (…) worde'.
62 Boven de regel is geschreven: 'tot Ingen'.

27 Agenda
Iss geconstitueert dat de naeste classicale vergaedering sal angevangen ende gehouden worden op den eersten dinxdach van naestcomende septembris, in de statt Bommel[63], ende sullen de broederen 's maendachs te vooren, wesende den 3ten septembris 1604, tijtlick incomen.

28 Sluiting
Naer gehouden censura morum iss de classis met danckseggínge tot Godt in vrede gescheiden, den 26ten aprilis 1604.

29 Ondertekening
Gerardus Livius, classis praeses
Johannes Vredaeus, classis assessor, scripsit
Henricus Hollingerus, scriba p.t.

1604 II Classis. Zaltbommel, 11-13 september
Inv. nr. 1, fol. 33-35v.

1 Leiding
Acta classis Noviomagensis, geholden tot Bommel den 11 septembris 1604. Naer aenroeping des naems Gods ys yn praesidem gecooren Johannes Leo, dienaer tot Bommel, tot assessorem Henricus Cochlaeus, dienaer tot Niemegen, tot scribam Henricus Hollingerus, dienaer op Gravenweerdt.

2 Aanwezigen
Waren op classe verschenen: Johannes Leo, tot Bommel; Henricus Cochlaeus, dienaer tot Niemegen; Henricus Hollingerus, dienaer op 's-Gravenweerdt; Johannes Vredaeus, dienaer tot Tiel; Adamus Billichius, dienaer tot Ingen; Johannes Mulhovius, dienaer tot Elst; Johannes Breuckhusius, dienaer tot Zuylen; Gerhardus Tonsorius, dienaer op de Vooren; Johannes Rungius, dienaer tot Panderen; Hermannus Breuckhusius, dienaer tot Hyn en Doodewerdt; Gebhardus Wilhelmi, dienaer tot Ommeren; Wierus Verchtenius, dienaer tot Maioryck; Wilhelmus Wirtz, dienaer tot Weerdenburch; Peter van Dylsen, burgermeester, ouderlinck tot Niemegen; Jasper Jansen, olderlinck tot Tiel; Willem Jansen, olderlinck op de Vooren; Johannes Woltingius, dienaer tot Elden.

3 Absentie
Absentes fuere: Hermannus Crucius, dienaer tot Herwerden; Henricus Cruyff, dienaer tot Lynden; Johannes Zasius, dienaer tot Echtel; Casparus Leo, dienaer tot Eck; Petrus Montanus, dienaer tot Heussden en Kesteren; Johannes Grotius, dienaer tot Beest. Woorden alle bij den classe geëxcusiert geholden om pregnante redenen, uutgesondert Crucius.

63 Boven de regel geschreven in plaats van het doorgestreepte: 'Thiel'.

4 Jacobus Waalwijn
Is Jacobo Walewijn een vryndtlick voorschrijven medegedeelt aen de heeren Raeden van State om voor hem te gelieven t'ordonnieren een jaerlijx salarium tot dienst der schoolen in het Fort van te Vooren.

5 Kerkdriel ~ Predikant
De saacke van Thoma Hessinck werdt gesteldt yn het goede beleidt ende onderhandelingh der kerken tot Bommel.

6 Puiflijk ~ Indringer
Sal geschreeven woorden an deputatos synodi om Haer Eerwaerden te doen arbeyden bij den Edelen Hoove van Gelderlandt dat Johannes Laurentii moge geremoviert worden.

7 Maurik ~ Predikant
Op de clachte der gesandten van Maurick over het vertreck haeres dienaers Wieri Verchtenii ende Zaesii des contracts tusschen beiden opgericht, heeft de classis geaccoordee[rt] Wieri vertreck onwettelick t'sijn, als gegen de kerkenorde strijdende, ende heefft derhalven Wierum belast sick yn't uytgaen van de wynter wederom metderwoon te geven tot Maurick ende aldaer zijnen dienst t'continuieren. Hyrvan ys den gesandten van Maurick acte verleent ende heefft Wierus voor de gantsche vergaderingh dem praesidi met handtastingh beloofft den tenor van denselven acte bona fide nae t'commen. 'tWelck de classis also angenommen dat se wil (indien Wierus zijn stipulatie niet naecompt) de facto met suspensie tegen hem geprocediert hebben, om allerlei offensie der kerken daermede wech te nemmen.

8 Maurik ~ Traktement
Ende also het noodich ys dat Wierus redelike onderhoudinge moge hebben tot Maurick, heefft de classis de kerke van Tiel belast om op den naesten classem an de van Maurick t'schrijven dat haer believe eenige uyt haer met volcoomen last ende commissie tot dem classem af te veerdigen ende aldaer van het onderhoudt Wieri met malcanderen t'handelen.

9 Haaften ~ Herwijnen ~ Predikanten
De classis heefft aen den amptman ende magistrat der stadt Bommel gesonden Henricum Cochlaeum en Johannem Vredaeum, om neffens Henrico Leone Haer Edelen t'versoeken dat haer believe den heer van Hafften daerhen t'berichten dat Zijn Edele wilde verlaten dat men een kerkendienaer mochte stellen tot Hafften ende Sijn Edele denselven wilde met behoirlick onderholt versorgen uut de kerkengoederen aldaer. De magistrat voorsch. heefft de vorgen. gesandten des classis versocht dat sij het eens yn den name des classis selfft vrindtliken wilden den heere van Hafften voorstellen, beloovend, so sij niet souden uutrichten, alsdan hierin te sullen voorsien nae behooren. De classis heefft sulcx geapprobiert, ende sijn deputati den 12 septembris bij den heere van Hafften tot Herwijnen verscheenen, dewelcke haer vrindtlick ontfangende alle goede faveur ende hulpe yn 't opnemmen ende onderhouden eens dienaers die daer sal gesonden worden haerluyden belofft heefft, daerbij voegende dat zijn wil was dat Jan Huen, die-

naer tot Herweinen, sick mede de ordonantie der kerke onderwerve ende met de reformeerde dienaeren conformiere[64].

10 Geldermalsen ~ Proponent
Alexander Volcardi yss met den classe als proponent gereconciliert ende sal sick yn de naeste vergaederingh pleniori examini met andere proponenten subycieeren.

11 Absentie
De dienaeren uut Needer-Betouwe in den laetsten classe absent geweest sijnde, hebben van haer absentie dem classi contentament gedaen.

12 Ophemert ~ Voorlezer~ Ziekentrooster
Also het Woordt Gods ooveral yn Thiel- ende Bommelreweerdt seer begeert ys, ende nochtertijdt vrome dienaeren qualick t'becomen en sijn, en de classis gherne sage dat de ondersaten eenigh contentement mochte gegheven werden, so heefft de classis voor goedt aengesien Jan Gijssbertssen t'stellen voor een lector ofte voorleser tot Ophemert, teneynde de toehoorders tot liefde des Woordts Gods mochten gepraepariert worden, doch met dese restrictie dat hij, Jan Gijsbertssen, hem niet en vervoordere t'prediken[65], doopen ofte trouwen, sonder alleene hem holde yn 't voorlesen voor de gemeinte ende vertroosten der krancken, ende t'allen tijden, so daer ter plaetze een dienaer mochte gesteldt worden, demselve wijke ende plaetze gheve, sonder nochtans den synodo daermede te praeyudicieren.

13 Zuilichem ~ Indringer
De classis last de kerke tot Bommel voorsienungh t'doen dat Gillis van Cowenborch niet werde geadmittiert tot Zuylecom, tensij dat hij eerst vertoone wettelik getuygeniss van reconciliatie met de kercken bij dewelcke hij geëxcommuniciert yss, item brenge kerckelike attestatie van zijn examen, leer ende leeven; 'twelck hij selvst also voor den classe beloofft heefft t'doen, aleer hij den dienst wilde anveerden.

14 Eck ~ Predikant
Also Casparus Leo, dienaer tot Eck, bij den classe beschuldigt ys dat hij pomum nigromanticum sal gemaeckt ende bereydt hebben, ende daermede een rasende vrouwe genesen, ys geresolviert dat Casparus Leo, nu absent zijnde, yn de naeste versaemlinge hieroover sal gehoordt worden.

15 Neder-Betuwe ~ Predikanten
De dienaern uut Neder-Betauw zijn gecensuriert vanwegen dat sij buyten authoriteyt des classis Zasium hadden gesuspendiert en hebben haer schuldt bekent.

16 Ingen ~ Avondmaal
Op de vrage der kerke tot Ingen, hoe mennichmael ten plattenlande dat Heilige Avondtmael behoort geholden t'woorden, werdt geandtwordt dat sulcx sal tot

64 Later toegevoegd: 'daerbij (…) conformiere'.
65 Boven de regel geschreven.

beste stichtinge, na ghelegentheit der plaetze, gedaen woorden. Doch achtet classis dat op de dorpen sulcx genoechsam sal wesen t'geschieden twee ofte drye, ofte ten hoochsten vier malen 's jaers, siende principalick op het gebruyck ende gewoonte der naestenbij liggenden stadtskerken en sich met haer conformierende.

17 Ingen
Op het schrijven Cornelis van Eck tot Ingen resolviert classis dat Zijn Edele sal geschreven worden, dat Zijn Edele believe t'volgen het advyss van den heer amptman van Thiel, 'twelck Zijn Edele joncker Eck toegeschreven heefft.

18 Aalst ~ Huwelijk
Op de clachde der kerke van ter Tholen over Wouter Stevensson, minister tot Alst yn Bommelerweerdt, vanweghen dat hij twe bloedtschandighe personen, comende van ter Tholen, heefft t'samen gegeven ende ingesegnet; classis heefft Wouter voorsch. voor sick beroepen ende hem de leelicheydt deser sake voorgesteldt ende hem daeroover hefftich bestrafft, dewelcke sijn schuldt gheerne bekent heefft, hertlick biddende dat hem sulcx voor ditmael vergheven werden, als een oldt ende blindt man met subtile persuasiën daertoe gebracht sijnde, beloovende vortaen sulck en dergelike abusen te sullen cavieren. Ende ys der kerke van Bommel belast hiervan de kerke ter Tholen t'verwyttighen.

19 Fort Nassau ~ Predikant
Over de abuysen dewelcke de kerkenraedt van de Voorden schryfftlick vertoont heefft van haeren dienaer Gerhardo Tonsorio, ys hij, Tonsorius, genoechsam verhoort ende eyndtlick bij den classe eernstlick gecensurieret. En nadat hij zijne schuldtbekenteniss gedaen hadde, ys den classi gereconcilieert ende vrindtlick vermhaent van voortdaen te sullen stychtelick wandelen, kerkenordere onderhouden ende doen al hetgheene eenen dienaer des Worts toecompt. En yss dit daer expresselick toegedaen, dat so wanneer hij, Gerhardus, nu vorthaen sich niet wel dragen en sal en zijn kerkenraedt sufficiante oirsaken geven om forder t'clagen, dat alsdan met suspensie thegens hem geprocedeert werden sal. Vorder tot contenteerungh der ghemeinte eerstlick oover het onderlaten van de namiddagische praedicatie, ys met bewilliginge Gerhardi Tonsorii geresolviert dat Gerhardus, hebbende de namiddagische praedicatie yn 't Fort van St. Andriess geabsolviert, strax sal wederkeeren tot zijn kerke op de Voorden ende aldaer noch doen een corte praedicatie uut den catechismo met een aventsgebedt, uutgesondert vier wyntersche maenden, t'weten november, december, jannuarius, februarius, in dewelcke Gerhardus van desen last sal gevriedt wesen. 't En sal eerst yn toecoomende martio begonnen werden. Ten anderen, belangende de uytgeleende 100 gulden uut der armen bursse, heefft Gerhardus Tonsorius beloofft daerhen t'aerbeiden dat diegheene so die 100 gulden genooten, dieselve yn 2 jharen bij 4 termijnen restitueere, ofte bij faute van dien beloft Tonsorius die voorghen. 100 gulden selven uyt zijn eygen bursse t'restituieren, op vier termienen yn twe naestvolgende jharen, yeder halff jhaer 25 gulden. Oircondt zijn eygen handt, hyr onderteycent.
Gerhardus Tonsorius

20 Predikantsweduwen ~ Pastorieën ~ Geestelijke goederen
Iss geresolviert dat vanwegen des classis an de heeren amptmannen van Ooverende Neder-Betouwe ende Bommel sal angeholden worden dat Haer Edelen believe de goede hant t'bieden dat yn haere ampten respective de weduwen- ende pastoryhuysen mogen gerepariert, ende de heel gedestrueert zijn, weder opgebouwet mogen worden uyt de kercklike goederen, ende dat het ooverschott der kerckliken goederen bij kerckmeesteren, schouten oft dergeliken persoonen ontfangen, na wettelike en goede reekeninge, respectivelick moge tot den kerkendienst geïmployert worden.

21 Agenda
Classis ordonniert dat de naeste classicael vergaderinghe sal gehouden worden tot Thyel, den 3. maendaech nae Passchen, 's aventz yn te coomen ende dinxdagsmorghens de actie t'beginnen.

22 Vergadering
Iss geresolviert dat die broederen vorthaen yn haer bijeencompst tesam sullen logieren in een eerlike herberghe ende aldaer voor haer geldt getractiert werden nae behooren. En sal den dienaer van de plaetze daer de bijeencomste vallen sal, tijdtlick de herberge voor haer bespreeken ende de kosten tot besten profijdt van de dienaeren bedingen. Hiervan sal yn de naeste versaemelinge tot Thiel een anfanck gemaeckt worden.

23 Sluiting
Nae gehouden censure morum ys de classis in goede vrindtschafft met danckseginge tot Godt ghescheyden den 13. septembris 1604.

24 Ondertekening
Johannes Leo, praeses
Henricus Cochlaeus, assessor
Henricus Hollingerus, scriba

1605 I Classis. Tiel, 5 en 6 maart
Inv. 1, fol. 37-39v.

1 Leiding
Acta classis Noviomagensis, gehouden bennen Tiell den 5. ende 6 martii anno 1605. Nae aenropinge des nams Gods zijn vercoren met eendrachtige gemene stemme in praesidem Joannes Vraedeus, in assessorem Gerhardus Livius, in scribam Gerhardus Tonsorius.

2 Aanwezigen
Op dese classem sien gecomparert: Joannes Vraedeus, dienaer des Heiligen evangelii bennen der statt Tiell, vor gesellschap met haren ouderlingen, Johan Boschman, schepen tot Tiell; Gerhardus Livius, dienaer tot Nijmegen, geassoceert met dhree ouderlingen, Petter van Delsom, borgermeester tot Nijmegen; Henricus Leo, dienaer tot Bommell; Henricus Hollingerus, dienaer 's-Gravenwaerdt; Gerhardus Tonsorius, dienaer in de Vorten Nassau St. Andries; Adamus Billichius,

dienaer tot Ingen; Joannes Mulhovius, dienaer tot Elst; Joannes Brouckhousius, dienaer tot Coellen; Hermannus Brouckhusius, dienaer tot Hyn ende Doyweert; Hermannus Crucius, dienaer tot Herven; Joannes Sasius, dienaer tot Echtelt; Wierus Verchtenius, dienaer tot Maurick ende Rijswick; Gerhardus Wilhelmi, dienaer tot Ommeren; Petrus Montanus, dienaer tot Kesteren ende Huelsen; Joannes Woltingius, dienaer tot Ellten ende Triell. Absentes: Casparus Leo, dienaer tot Eck; Henricus Cruyf, dienaer tot Lynden; Guilhelmus Weerds, dienaer tot Weerdenburgh, Tuyl ende Nerijen; Joannes Rongius, dienaer tot Panderen; Joannes Grotius, dienaer tot Beest. D'welcke altesame vam classe, soe door hohe ouderdom, unvermogenheit, als andre vorgevallene wettelicke impedimenten, worden geëxcusert.

3 Visitatie
Naerdat rondtom gevraecht is geworden vanwegen den staet der kercken deses Nijmegsen quarttiers, bevinden de broederen, nae scharpe ondersockinge, (dat se Gott vor dancken) een reetlicke gestaltenise, behalven dat eenige dienars op het plattelannde gesetten sijende noch niet administeren S. Coenam, 'twelck vam classe ernstlick vermanet worden het beginsell sall van dien van nuhn vortaen te bevorderen.

4 Jacobus Waalwijn
Belangende het versoeck Jacobi Walwijn, scholdienars op te Voeren, vam classe begherte noch enmalh vorschrivens ahn de heren Rahten van Staden, nopende het onderhout sijnes dinsts van de verseydte heren hem halff ende halff toegeleget, 'twelck classis hem nochmals favorabelick accordert. Maer belangente van de integro wederomb ad Sanctum ministerium geadmittert te worden, can classis vor ditmalh ahn seckere consideratie niet verwilligen.

5 Ophemert ~ Voorlezer ~ Ziekentrooster
Den 12 articul lestgehouden classis tot Bommell, aengaende de person ende last ende dinst Jan de Krijker, wort gecontinuirt, sonder dat he einigsyns einige partes des Heiligen ministerii hem sall onderwinden.

6 Kesteren en Opheusden ~ Predikant
Als Petrus Montanus van enige beschwaert is geweest vanwegen einige groven excessen, in sijnen dinst buytten zijnen beroep vam hem geperpetert, is hem sulckes vam classis praeside broederick vorgehouden. Jegens welcke voors. Montanus met[66] hem defendert, constantelick negerende ende objectiën. Dienvolgents classis, als so eenen ouden dienaer bij zijn wort gelovende, hem houdt vor excusert, vermanende hem gelickwel dat de hem naegegangene beschuldigung hem sij een heusche waerschouwinge, tragende hem vortaen in sijnen dienst gelick het betambt, enem getrouwen ende gereformerten kerckendienaer.

7 Adam Billichius
Belangende het beroep gedaen op de person Adami Billichii van d[i]e van Rhenen, schriftlick ende mondelick, so door haer als hare gesanden ahn de classem gedaen, sijn beyde parthijen, als de Adamum requererden om te hebben, als de

66 Hierna is ruimte open gelaten.

gecommitterts van Ingen, begerende hem te behouden, over ende weder verhort worden, wyenvolgends den christelicke classis de sacke der beider seiden in deliberatie geleet hebbende, is eigentlick de sacke sofern gebrocht dat nae christelicke conferentie ende rijpe deliberatie finalicken is beschlotten dat Adamus bij zijne gemeente tot Ingen verbliven sall, ende selve, wie suslangk, sticktelicke weyete, 'twelck classis resolutie Adamus selfs gern gevolget ende pie geamplectert hefft.

8 Wadenoijen ~ Predikant
Timannus Brabants, pastor tot Waidnou, is iussu classis per missive om dadelick te compareren gecitert worden op den classem, maer is niet gecomparert, excuserende hem per literas dat hij dorr een quatt been verhindert sijende, niet en hefft commen connen.

9 Maurik ~ Traktement
Classis vindt goet dat Wierus Versstenius sijend gecombinerde heerlickheden Mauryck ende Rijswick continueren wes op den anstaenden classem, dat daerentuschen de sacke tuschen hem ende de huysluyden van Maurick disputabel sijende, angaende zijn tractament, afgedaen ende geschleden worde, opdat classis diesaengaende niet eewich gemoyt sij. Ende sofern sulches niet en geschiede, sall classis aenstaende darin moeten met authoritet versyen, alsso nae recht ende redenen sullen vinden te behoren.

10 Puiflijk ~ Indringer
De missive van den Edelen Hove van Gelderlandt, belangende de sacke ende person Joannis Laurentii, is van classe ontfangen ende gelesen, als hij over en bijgevoeght, ende is door classem beantwort, blickende bij minute daervan siende.

11 Heteren ~ Vacature
Is mede op den classe verthont door Joannem Woltingium, dienaer tot Elten, een missive van den schoultus van Heteren, veersockende voors. Joannem alltemett door classis toelatinge bij haer tot Heteren te mögen predicken extraordinaris in de wecke, remonsterende met andere sacken die haere gemenne vanwegen kercken oplagen, blickende bij missive, rustende bij den kerckenraeds tot Nijmegen, denwelcken classis opleet deselve geschellen te remedigirn bij den here ambtman van Aver-Bettauw. Ende dat Joannes Wolltingius verbliven sall allenig bij een dinste zijner combinatie.

12 Ooij ~ Predikant
Joannes Gobelius, dienaer tot Oij, is door D. Gerhardum Livium in facie classis plenarie examinirt, is bevonden met gemenne aenstemmige dat de voors. Gobelius in sijn examine classem gecontender[t] heft, verhopende dat Gott de Here dat rijcke zijns sohns Jesu Christi vell vruchten volbrengen sall, ende is vor sulckes vor eenen wettelicken dienaer geapprobert geworden, ende sall door de dienars der kercken van Nijmegen ter best gelegenheitt in sijnen dienst per impositionem manuum geconfermeert worden.

1605 II Classis Nijmegen

13 Inspectoren ~ Gedeputeerden ter synode
Tot inspectores classis bennen vercoren mett gemeynen advyse: in de Over-Bettauw enen dienaer van der kercken van Nijmegen, in de Neder-Bettauw Adamus Billichius. Op den nestcommende synodum zijne gecommentert de kercke van Nijmegen, als ingelicks de kercke vam Bommell, mett haeren dienaer ende ouderlingen.

14 Agenda
De plaetse daer classis hiernaest sall gehouden worden is genomminert de statt Nijmegen, ende de tijdt is bestembt den eersten maendach im septembri.

15 Examinator
In examinatorem toecomende classis is constituert Joannes Mulhovius.

16 Sluiting
Nae gehouden censura morum is classis rustelick ende vredelick gescheiden.

17 Ondertekening
Joannes Vraedeus, classis praeses
Gerhardus Livius, assessor
Gerhardus Tonsorius, scriba

1605 II Classis. Nijmegen, 3-5 september
Inv. nr. 1, fol. 41-43v.

1 Leiding
Acta classis Neomagi habitae 3. septembris 1605. Naer anroeping des naems Gods sijn tot praesidem gecoren Henricus Cochlaeus, minister Neomagensis, assessor Joannes Mulhovius, minister Elstensis, scriba Joannes Gobelius, minister Oijensis.

2 Aanwezigen
Beneffens de voorss. directoren classis sijn tot de vergaderinge gecomen: Henricus Hollingerus, dienaer des goddelicken Woorts op 's-Gravenwerdt; Joannes Rungius, dienaer tot Panderen; Hermannus Crucius, dienaer tot Herwerden; Hermannus Brueckhusius, dienaer tot Hyn ende Dodewert; Joannes Grevius[67], proponent tot Heteren; Conradus Heckerus, proponent tot Valborg; doctor Michaël à Mandawyl, ouderling tot Neomagense. Absentes fuerunt: Joannes Vredaeus, dienaer tot Thyel; Henricus Leo, dienaer tot Bomel; Gerardus Tonsorius, dienaer op te Vooren; Adamus Billichius, dienaer tot Ingen; Henricus Cruyf, dienaer Lynden; Wierus Verchtenius, dienaer tot Mawrick; Gebhardus Wilhelmi, dienaer tot Ommeren; Joannes Brueckhusius, dienaer tot Suylen; Joannes Zasius, dienaer tot Echtelt; Casparus Leo, dienaer tot Eck; Petrus Montanus, dienaer Heussden ende Kesteren; Joannes Woltingius, dienaer tot Elden; Wilhelmus Wirtz, dienaer tot Werdenborg; Casparus Pellenbergius, dienaer tot Geldermaltzen; Joannes Verschuilen, proponent tot Rimt; Joannes Grotius, dienaer tot Beest.

67 In plaats van het doorgestreepte: 'Gobelius'.

3 Absentie
De excusen van de voorss. absenten werden van den classe voor ditmael wel angenomen ende voor guet gehouden.

4 Proponent
Leonardus Zegeri Regiomantanus, studiosus Leydensis, heft versocht voor proponent angenomen te worden, maer dewijle sijne testimonia, gegeven van D. Cuchlino, regente, ende D. Bertio, subregente Collegii Theologici, hem van bestraflicken leven ende versuymte studiën beswaren, heft classis sijn versueck niet connen inwilligen ende hem vermaent de studia te hervatten ende absolvieren.

5 Proponent
Jacob Classen, sieckentrooster tot Niemegen, heft classi voorgestelt Philips Petersson van Delf om tot den ministerio te voorderen, maer also de classis verstaet dat hij een idiota iss, heft hem niet connen acceptieren, overmitz de resolutie synodi Hardervicenae contra idiotarum promotionem decretae.

6 Puiflijk ~ Indringer
Also Joannes Laurentii den classi schriftelick ende mondelick vertoont heft ende bekent voor God ende de werelt tegen de kercke Christi ende dese classem swaerlick gesondicht te hebben, bereydt sijnde sulcx opentlick, daer men 't van hem begeert, te bekennen, versueckende dat de classis alle sijne voorgaende misshandelinge hem vergeven wolle, hem voor een proponent annemen om volgentz met ordre ad ministerium te comen, so iss dat classis considererende dat voorss. Joannes Laurentii niet alleen tegen de kercke ende classem, maer oick gegen het Edele Hove van Gelderlandt overtreden heft, daerom classis sonder des Edelen Hoves bewilliging sick tot Joannis Laurentii niet en can verstaen. Ende met sulcke praefracte luyden periculoss iss in handelinge te treden, heft de classis guetgevonden te deputieren D. Gerardum Livium ende Henricum Hollingerum om den Edelen Hove alle de voorgaende handelinge ende swaricheyden te remonstrieren ende advyss van den Edelen Hove te versuecken, oick aldaer te concludieren hoe men sick in desen sal verhouden, waervan hij, Laurentius, binnen 3 weecken andwort ende bescheydt sal hebben te voorderen bij de dienaers van Niemeg[en].

7 Tielerwaard ~ Bommelerwaard ~ Geestelijke goederen ~ Rooms-katholieken ~ Indringers
Op de swaricheydt van de kerck in Thiel- ende Bommelerweerdt, so in 't gemeyn het gebruyck der geestelicker guederen, als particulierlick de remotie van de ingedrongene papen ofte loopers tot Wadenoijen, Deyl ende Sulecom, iss geresolveert dat dewijl den amptman van Bomel op het beveelschrift van de heeren Gedeputeerden deses quartiers niet heft geandtwoort, de voorss. deputati classis bij voorss. heeren Deputierden versuecken recommendatie, en voorss. an het Edele Hoff dat hetselve sijn authoriteyt interponiere ende gelieve den classi tot beteringe ende aflegginge der voorss. swaricheydten met executie dadelick te verhelpen. De voorg. deputati classis sick also heeft bij den Edele Hoff sullen vervoegen, sullen mede aldaer versoecken dat de pastoryeguederen tot Hemert mogen tot onderhoudinge van den praedicant tot Valborch gekeert worden. Item dat de

pastorygoederen van Gent, so de vrowe van Nieweclooster gebruyckt, mede tot onderhoudinge eenes pastoris aldaer mogen angelecht worden.

8 Visitatie
Worden den[68] visitatoribus classis belast dat sij bij allen pastori[ën] ihn d'Overende Neder-Betowe vlijtich sullen de bibliotheken vysiteren of deselve goede boecken hebben, ende besonder enen correcten Nederlandtschen Bijbel, Cathechismum Ursini[69], dat Huysboeck Bullingeri[70], Postillam Spindeleri[71] ende Locos Communes Wilhelmi Bucani[72], en daervan ihn de naeste vergaderinge trowlick rapporth te doen.

9 Elst ~ Pastorie ~ Traktement
De kercke van Nijmmegen wordt belast D. Mulhovio, door haer intercessie ende ihn de nahme des classis, de handt te bieden, dat zijn behuysinge gerepareert ende zijn stipendium verbetert moge worden.

10 Maurik ~ Traktement ~ Kesteren en Opheusden ~ Predikant ~ Avondmaal
Werden mede de visitatores geauthoriseert om te letten op Wierum Verchtenium aengaende het geschil tusschen hem ende de kercke van Mauryck om daerihnne soe veel moegelick te remediëren; item op Petri Montani leven ende wandel; oick te undervraegen tot Heusden, Kesteren ende anderen platsen, of daer niet enige persoenen en zijn van de gemeente om deselve tot het gebruyck des Heilichen Avondtmaels te brengen.

11 Heteren en Randwijk ~ Valburg ~ Predikanten
De classis, gehoort hebbende het rapporth van D. examinatore[73] Mulhovio ende de kercke van Nijmmegen van den examine praepatorio Joannis Grevii, proponent tot Heteren, ende Conrardi Heckeri, proponent tot Valborch, heft het examen plenarium voorgenoemen ende sich beyder proponenten andtwordt laeten gevallen, nemende deselve op voor predicanten ende dienaren des Heilichen evangelii, willende dat sij elck voor zijn kercke met erster gelegenheit per impositionem manuum geconfirmeert worden. Insgelicks hebben de voorss. Grevius ende Heckerus den cathechismum ende confessie onser kercken underschreven ende dem classi met handttastinge beloofft sij ihn haer amptt godtzalichlick te

68 In handschrift van N.N. is geschreven: 'Acta classis [art. 1] (…) worden den'.

69 Zacherias Ursinus, *Catechismus, oft christelicke onderrichtinghe, ghelijck die in kercken ende scholen der Cheur vorstelicken Paltz, ghedreven oft gheleert wort, uut de Hoochduydtsche sprake, in Nederduydtsch getrouwelick overgeset*. [Emden], 1563.

70 Heinrich Bullinger, *Hvysboeck. Viif decades, dat is viiftich sermoenen van de voorneemste hooftstucken der christelijcker religie, in dry deelen gescheyden.* [Emden], 1567.

71 Georgius Spindler, *Postilla: Auslegung der Sontags, und fürnemesten Fest Evangelien über das gantze jahr, in gewisse Artickel, umb einfeltiger Prediger, und gemeinen Mans willen gestellet.* Schmalkalden, 1582-1583.

72 Guilelmus Bucanus, *Institutiones Theologicae. Seu Locorum Communium Christianae Religionis, Ex Dei Verbo, Et Praestantissimorum Theologorum Orthodoxo consensu expositorum, Analysis: Ad Leges Methodi Didascalicae, Quaestionibus & Responsionibus conformata: atque in usum Ministerij Sacri Candidatorum, qui se ad Examen Doctrinae subeundum parant, accommodata.* Bern, 1602.

73 Boven de regel geschreven.

draegen, allen handelingen ende acten des classis ende synodi te underwerpen, ende classem ihn twe jahren niet willen verlaeten, 't en wahre dat de classis selve om gewichtige redenen tot des ehnen ofte anderen vertreck wilde toestaen.

12 Herwen ~ Pastorie ~ Predikant ~ Geestelijke goederen
Werden D. Gerardus Livius ende Henricus Hollingerus, deputati, belast den heren amptman van de Over-Betow te versoeken dat Zijn Edle belyven de ordre met den aldersersten te stellen dat de woninge van Hermannus Crutius ihn de kercke tot Herwen alsoe werde gerepareert ende toegerichtet dat hij aldaer bequaemlick woonen ende studeren moege. Item, dewiel zijn tractament daerop hij leven moet nawlicxs hondert daelers uuytbrenget, bij ordonnantie die kerckmesters te belasten dat zij met de middelen van de kercke Hermanno de classicael reyscosten restitueren, ernstelick te bestellen dat de afgegangene kerckmesteren haer rekeningh doen voor de new kerckmesters, ihn presentie (soe den heer amptman selffs niet commen en konde) van den visitateur des classis ofte twe der naestgesetene dienars, mitsgaeders den dienar der platse. Ende ten lesten, dewijl bewijselick dat onder aenderen Ott van Wanroy, rechter tot Herwen, vier pont groet uut Schenkenschanss tot behoyff van de kercke tot Herwen ouwer twe of dry jahren untfangen, dat Zijn Edle lieve den voorss. rechter daertoe met ernste houde dat hij sonder langer uutstel de voorss. vier pondt groott ihn de hande van de kerckmeysters stelle ende aen den heren amptman quitantie toone.

13 Kerkenraden ~ Ouderlingen ~ Diakenen
De classis verordineert dat ihn alle gemeinten onder desen classem sorterende, daer kerckenraedt is, van nu vordaen, volgents de nationale synodus ihns 's-Grevenhaege anno 1586 gehouden, de kerckenraedtsvergaederinge bestaen ende gehouden sal worden van den dienar oft dienaren des godtlicken Woordts, ende, soe daer meehr niet en zijen, ten mensten dry ouderlingen, ende daer noch geene dry ouderlingen zijn, sullen metten ersten dry gestelt en vercoren worden. Vorts statueert de classis, volgende het nationael synodus, dat de vercorenen ouderlingen ende dienaren niet langer dan twe jahren dynen sullen, ende dat precisen naer het expereren van de twe jahren neuwe ihn haer platsse sullen vercoren en gestelt worden. Eindtlick sal de kerckenraedt ihn alle platsen goede sorge ende opsicht nehmen op de persoonen ende ampt van de diaconen, opdat de armen welversorght worden, ende sullen de diaconen tot dien einde alle dry maenden, als het Avondtmael gehouden wordt, yn den kerckenraedtt te verschijnen om der censura morum bij te woehnen.

14 Gravamen
Sal den naesten synodo voor gravamen voorgestelt worden off een predicant met goeder consciëntie bij de administratie des doops als vaeder oft getuygen sal connen lijden oft dulden persoonen de notarie ungelovich, affgodisen, oneerlick oft ihnfaem zijnde voor de werelt.

15 Examinator
Tot examinatorem is gestelt voor de naeste reyse D. Joannes Coitsius, dienar tot Nijmmegen.

1606 I Classis Nijmegen

16 Agenda
De naeste classicale vergaederinge sal gehouden worden den tweden manendach naer Paesschen.

17 Proponent
De classis heft den propositie gehoort van Rutgero van Reynen met goeden contentament, ende heft hem voer een proponent des classis geadmitteert.

18 Sluiting
Naer gehoudene censura morum is de classis ihn goede vrundtschap met danckseginge tot Godt gescheiden, 5. septembris 1605.

19 Ondertekening
Onder stonden,
Henricus Cochlaeus, praeses classis
Joannes Mulhovius, classis assessor
Joannes Gobbelius, scriba[74]

1606 I Classis. Zaltbommel, 1-3 april
Inv. nr. 1, fol. 45-46v.

1 Leiding
Acta classis Noviomagensis, gehouden tot Saltbommell 1., 2. et 3. aprilis anno 1606. Naer aenroepinge des naems Godes zin in praesidem vercoren D. Johannes Leo, dienaer tot Bommel, tot assessorem Johannes Coitsius, dienaer tot Nimmegen, tot scribam Johannes Broeckhusius, dienaer tot Zoelen.

2 Aanwezigen
Op den classem zijn compareert: Johannes Leo, dienaer tot Bommell; Johannes Coitsius, dienaer tot Nimmegen; Johannes Mulhovius, dienaer tot Elst; Henricus Hollingerus, dienaer op 's-Gravenweerdt; Johannes Gobelius, dienaer Oij; Johannes Grevius, dienaer tot Heteren; Conradus Heckerus, dienar tot Heerfeldt; Daniel Holstius, dienaer tot Bemmel; Hermannus Crucius, dienaer tot Herwen; Adamus Billichius, dienaer tot Ingen; Gerhardus Tonsorius, dienaer op 't Vort van Nassauw; Wierus Wrechtenius, dienaer tot Risswick ende Maurick; Petrus Montanus, dienaer tot Keesteren en Hoessden; Gebhardus Wilhelmi, dienaer tot Ommeren; Hermannus Broeckhusius, dienaer tot Hin ende Dudeweert; Johannes Broeckhusen, dienaer tot Zoelen; Wilhelmus Wirtz tot Zuil ende Weerdenborgh; Johannes Pellenbergh, dienaer tot Geldermalsen; Johan de Monchy, ouderlinck der kercken te Tiell.

3 Absentie
Absentes fuere: Johannes Vredaeus, dienaer tot Tiell; Johannes Rongius, dienaer tot Panderen; Henricus Cruiff, dienaer tot Linden; Johannes Zasius, dienaer tot Echtelt; Johannes Grotius, dienaer tot Beest.

74 In handschrift van N.N. is geschreven: 'visitatoribus [art. 9] (…) scriba'.

4 Absentie
Dese afweesende kerckendienaer worden vor desenmaell omb redenen will bij dem classe voor geëxcusiert angenommen.

5 Visitatie
Iss voorerst rontom gevraget nae den staet der kercken, scholen ende ministerii, ende het beleidt van dien, so iss in den steden ende opten plattenlande van den broederen einhelligh verclaert dat de staet desselven vorgl. met anderen[75] gereformeerden kercken in goeden gelicken stand tegenwordigh stande, uitgenommen dat op sommige platzen des plattenlandes het Avondtmaell noch niet beqwaemlick gehouden is worden. Daerom de broederen van dem classe christlick vermanet sijn alle neerstigheit an te wenden om sulcks alles in goeden effect te brengen.

6 Adam Billichius
Adamus Billichius heeft dem classe vertoont beropinge der gemeinte tot Culenborgh, ende zijn mede verschienen twee gesandten, afgeferdigt van dem graef ende der gemeindte, omb consent ende dimissie van dem classe vor Adamum te impetriren. De classis referiert haer tot het advisz van de kercke van Ingen, 'twelck sij gehoort hebende, ende dat sij haeren kerckendienaer Adamum sullen willen verlaeten, mitss ontfangende eenen goeden anderen beqwamen dienar, sullen de van dem classe Adami vertreck niet verhinderen. Ende om dit adviss te vernemen sullen twee uth desen vergaderonge, als D. Henricum Hollingerum ende Johannem Broeckhusium, tot die van Ingen affgeferdigt worden.

7 Visitatie
Den visitatoribus woort belastet dem 8 articuln des laesten gehoudenen classis wettelick nae te kommen.

8 Correspondentie
Der kercken van Nimmegen wort opgeleit schriftlick adviss te neemen van den anderen classen deses vorstendombs, off het niet raetsam dat de naeste synodaelvergaderinge geanticipiert worde.

9 Gravamen
Also men verstaet dat in de Fort van 't 's-Gravenweert twee personen in 't dubbelden overspeell nu einige jahren t'samen gewoont ende huissgehouden hebben, soll synodus van classiswegen versocht werden om de heern Raeden van Staeten te versoeken dat so een grouwlick schandaell mach weghgenommen werden.

10 Rijswijk ~ Maurik ~ Kerkdiensten
Wiero Vocktenio wert belaestet die twee kercken Risswick ende Mourick alternatim per gelike vices te bedienen.

75 Hierna is doorgestreept: 'broederen'.

11 Proponent
D. Johannes Coitsius heefft dem classi D. Ernestus Warendorpensis als proponent voorgedragen, denwelcken de classis vor gerecommendiert als proponent heefft opgenomen ende ontfangen.

12 Adam Billichius
De gedeputeerde deses classis die tot Ingen afgefeerdiget sollen werden, sollen de blamatie van Corneliss van Eck over Adamum gedaen[76] bestraeffen, de saken aen beiden siden op 't beqwaemste ondersoeken ende darin doen[77] nae behooren.

13 Financiën
De reisekosten belangede op de classicallvergaderinge woort bij dem classe geoctroiet dat een ieder in sin platz bij den Edlen herrn amptman versoeken handthoudinge te willen doen, dat nae Sin Edle vergaende verliende ordinancie ein ieder in sin bedriff (de costen)[78] moge wedercrigen[79].

14 Kesteren ~ Pastorie
Den visitatoribus wort belastet van classe die van Kesteren te vermanen dat sij de goede handt beeden om haeres praedicanten huiss op 't beqwamest te repariren.

15 Tielerwaard ~ Bommelerwaard
Der classis heefft gecommitteert drie mannen uut haerem middell, als D. Johannes Coitsius, Henricus Hollingerus, Johannes Mulhovius, om einen Ersamen rhaet der statt van Bommell uut den namen des classis vriendtlick te begrooten, om den bedroefden standt der kercken deses quartiers met christliken ernst bij de handt te nemen, vorderen ende maincteniren.

16 Tielerwaard ~ Bommelerwaard
Also het de noot vereischet dat het beleit deser sake aen einige seekere singuliere persoonen gestelt sall worden, om deselve getrouwlick bij dem Edlen Hoove van Gelderlandt als elders uut te voren, so heefft classis ombgesien omb die de einige wetenschap der sake hebben, ende met naem dartoe beqwaem gevonden hebben D. Gerhardus Livius ende D. Johannes Mulhovius.

17 Gedeputeerden ter synode
Zin van classe gecommitteert te gaen op den Gelderschen synodum D. Johannes Coitsius ende Henricus Hollingerus, de gehouden sall worden in der stadt van Nimmegen. Ende sall der kercken van Thiel believen desen einen ouderlingh te adjungieren, gelijck mede duen sal de kercke van Niemegen[80].

76 In de marge is geschreven: 'over Adamum gedaen'.
77 Hierna is doorgestreept: 'als bij dem classe sall goetdoncken'.
78 Onder de regel is geschreven: '(de costen)'.
79 In plaats van: 'vercrigen'.
80 In het handschrift van N.N. is geschreven: 'gelijck (…) Niemegen'.

18 Classes
In consideratie van periculen, groote kosten ende verre[81] distancie van steden ende platzen darinne men sich versamlet tot de ordinari classe, so heben de broederen ernstlick gedeliberiert om veele schwaricheiden wech to nemen[82], ende bevonden in dem Haderwikeschen synodo dat sij wel mogen in de bijcomste des classis veranderinge maken, sonder nochtans dem classe in haer geheel te scheuren, te weeten dat die van Niumegen ende Over-Betaw haer bicompste apart houden, inssgelicks de van Thiell ende Bommell met Neder-Betowe[83], ende dat sij de acten malcander[84] oversenden, houdende altijts goede correspondencie ende einicheit. Hett stuck van opten synodum te reisen ende dergeliken dingen van importantiën, sullen bliven als sij vorhen geweest zijn, want het is de meininge niet den classem te scheiden, maer alleenlick perikell, groote kosten ende andere schwaricheiden te vermiden. Ende tot dien einde sullen op elcke vergaderonge geholden zin den classen eenen uut haer tot malckanderen af te veerdigen, met behoorlicke credentz, om te hooren ende advisieren nae behoren.

19 Tielerwaard ~ Bommelerwaard
Tot hiertoe is vertrocken de handelinge van den stand der kercken in Tiler- ende Bomlerweert. Zin in den naem des classis tot einen Ersamen rhaet der stadt van Bommell gesonden D. Johannes Coitsius ende Henricus Hollingerus ende Johannes Mulhovius om met Haer Edlen van de sake te spreken, 'tgeen geschiet is. Ende heben de herrn beloofft haeren meesten vliet aen te wenden om de saeke in goeden effect te brengen, daerbij folgende dat sij breeder van de saeke handlen souden so de ambtman praesent ware.[85]

20 Kosters
Dem classe is aengedient het abuiss van seeker costers, 'twelck den classis voorstaet dat hetselve behoort geremediirt tho werden. Heben hirom gebeden den dienaren van Nimmegen bij den herrn ambtman aen te houden om sodane petulantie vorgekommen werden mogen nae behooren.

21 Examens
Johannes Schomantius, rector scholae Thilanae, is van Johanne Coitsio, examinatore, vor der gantzer vergaderinge plenarie geëxaminiert, alssock Rutgerus van Reinen praeparatorie. Sin beede, een ieder in sin qualiteet, also bevonden dat vorgl. Schomantius, van classe tot einem medearbeider in den oogst des Heern to arbeiden, alle kercklike ceremoniën te bedienen, beloofft dem praeside, alsock der gansser vergaderinge, getrouwicheit. Insgeliken is ock van der volencommener vergaderinge Rutgerus van Reinen vor een proponent opgenommen.

81 Boven de regel geschreven in plaats van het doorgestreepte: 'uutstaende'.
82 Boven de regel is geschreven 'wech to nemen' in plaats van het doorgestreepte: 'vor tho k[***]nen'.
83 In de marge is geschreven: 'met Neder-Betowe'.
84 Later toegevoegd, in het handschrift van N.N.
85 In de marge is bij dit artikel geschreven: 'Est repetitio articuli 15'.

1606 II Classis Nijmegen

22 Examinatoren
Zijn tot examinatores met gemeiner stemmen vercoren: tot Nimmegen Henricus Hollingerus, tot Thiell ende Bommell Johannes Vredaeus Vockinck.

23 Sluiting
Nae gehouden censura morum iss classis in aller vriendtlikheit gescheiden.

24 Ondertekening
Joannes Leo, m.p., praeses classis
Joannes Coitsius, assessor
Johannes Broekhuisen
Vredaeus, scriba classis

1606 II Classis. Nijmegen, 16 september
Inv. nr. I, fol. 49-50v.

1 Leiding
Acta classis Noviomagensis, gehouden tot Nimmegen am 16. septembris anno 1606. Met aenroepinge des naems Godts is in praesidem vercoren D. Gerhardus Livius, in assessorem D. Johannes Mulhovius, in scribam Conradus Heckerus.

2 Aanwezigen
Zin op classem verschinnen: D. Gerhardus Livius, dienar tot Nimmegen; D. Michaël à Mandewil, medicinae doctor ende ouderlingh tot Nimmegen; D. Johannes Mulhovius, dienaer tot Elst; D. Johannes Rongius, dienar tot Panderen; D. Daniel Holstius, dienaer tot Bemmell; D. Johannes Grevius, dienar tot Hetteren; D. Johannes Gobbelius, dienar tot Oij; D. Hermannus Crucius, dienaer tot Herwen; Conradus Heckerus, dienaer tot Heerveldt; Rutgerus de Reinen, proponent tot Sethen. Van dem Thielschen classe iss verschinnen met brieven van credencie: D. Hermannus Broekhusius, minister in Hinen et Oyweerdt.

3 Absentie
Absentes fuere: D. Henricus Hollingerus, dienaer in 's-Gravenweerdt; D. Johannes Woltingius, dienaer tot Elden.

4 Absentie
De christlike vergaederinge neembt die excusatie van 't uutbliven D. Henrici Hollingeri voor bekandt ende sufficiënt aen, gelick dan ock van D. Johanne Woltingio.

5 Visitatie
De broeders gevraget zijnde nae dem staet haerer kercken zin dieselve (godtloff) in temlikem staet bevonden, ende zin broederlick vermanet omb haer getrouwelick in haeren ambt te qwiten, ende alle neersticheit te doen omb haere gemeindte (soveell mogelick) tot het gebruick des Heiligen Avondtmaels te brengen.

6 Proponent
De broeders gehoort hebende eene propositie van Henrico Christiani, iss hen dieselve wellgevallen ende hebben een goet genoegen gehadt aen sinen ghaven; daeromb sij hem dan tot eenem proponenten classis hebben aengenommen, ende vinden vor goet dat hij nu voort voor de christlike vergaederinge praeparatorie examiniert worde.

7 Examinatoren
Overmits D. Henricus Hollingerus als vercoren examinator niet tegenwordigh zin connen omb hem in siner last te qwiten, ende sine ontschuldinge van die broeders is aengenommen, zin met stemmen vercoren D. Johannes Mulhovius ende Johannes Grevius omb met haer beiden het voorstaende examen te verrichten.

8 Synode ~ Correspondentie
Den broederen zijn voorlesen de acta des synodus van Gelderlandt ende ock de acten des Thielschen classis, met goedem contentament.

9 Pannerden ~ Predikant
D. Rongius, dienar tot Panderen, begeert van die christlike vergaederinge dat haer believe den ambtman Schaep ende de kerckmestere darselvest te versoecken, dat naedinn hij numehr tot zinem hoegen ouderdohm gekommen ende nu gantz onvermogent is, dat hij soude eenen seekeren sommen van gelde, gelick hij tevoren gehadt heefft, vercrigen, ende der grooten beschwaerliken moeten, vanwegen het inmhanen der pastoriëngoederen, soude mogen ontschlagen worden. Obtinuit.

10 Herwen ~ Traktement ~ Pastorie
D. Hermannus Crucius versoeckt van de christlike vergaederinge dat haer believe met vlith ende neerstigheit bij dem herrn ambtmhan van Over-Betauw te versoeken dat hij tot sinem schousten tertiam partem vicariae darselvest, tot vermeerderingh van sin sober tractament, soude vercrigen. Item dat gearbeidet mocht worden, uut last des classis, dat Crucii wooninge, gantz onbeqwaem zinde, also dat ock gein eerlich mhan losieren can, soude mogen repariert worden. Heefft classis hirtoe committeert die dienare tot Nimmegen omb ditselve te verrichten.

11 Herveld ~ Kerkgebouw ~ Kerkgeraad
Der kercken van Nimmegen sall believen den herrn van Loenen ende ambtmhan van Over-Betauw aen te sprecken dat Haer Edelen believe den kerckmeesteren tot Heerveldt te belasten dat sij de kercke darselvest wollen repariren ende eenen predickstoel maken laeten, ombdat den predicant ende toehorders daerselvest voor alle ongeweder befriet staen ende sitten moget. Welcke reparatie behoort voor te gaen voor de wederopmakinge der outaren, dewelcke nu in coort verleden dagen[86] dar geschiet is, ende hirbij te begeren dat Haer Edelen believe hirop te letten laten.

12 Over-Betuwe ~ Financiën ~ Schoolmeesters ~ Kosters
Het classis vindet goet den herrn ambtmhan van Over-Betauw te versoecken dat Sin Edele believe ordinanci te geeven dat de kerckmestere in der Over-Betauw

86 In plaats van het doorgestreepte: 'jahren'.

haeren predicanten de classicall reisecosten wollen erstaden ende restituiren. Item gelickfals te versoeken dat Sin Edele believe den scholmeesteren ende costeren te belasten laeten omb in de naest classicale vergaederinge te compariren, teneinde dat sij in haerer leehr ende leeven ondersoocht worden.

13 Synode
D. ministris Noviomagensibus iss van classe opgelacht omb uut allen synodalen eenen extract te maken.

14 Tiel ~ Zetten ~ Predikanten
De broeders, mitssgaders de gecommitteerden uut eenem Ersamen rhaet der stadt Nimmegen, gehoort hebbende het plenarium examen D. Alardi Frisii ende D. Rutgeri de Reinen, gelick dan ock het praeparatorium examen Henrici Christiani, laeten haer deser geëxaminierder andtwordt wellgevallen ende neemen beide D. Alardum ende D. Rutgerum voor ministros Verbi op, ende hebben beide die confessie onser kercken met haerer handtschrifft onderschreven, belovende haer deselven conform te houden, ende zin broederlick vermhanet haer getrouwelick in haerem ambt te qwiten; hebbende ock Henricum Christiani vermaent tot nerstigem studiren, ende hem belovet alle beforderinge omb tot het ministerium te commen te betoonen.

15 Correspondentie
Op die naestcommende classicall vergaederinge tot Bommell te gaen iss gedeputiert D. Johannes de Greff.

16 Examinator
In examinatorem is met eendrachtige stemmen vercoren D. Johannes de Greff.

17 Sluiting
Nae gehoudener censura morum is classis met eene dancksaginge tot Godt gescheiden.

18 Ondertekening
Gerardus Livius, praeses
Joannes Mulhovius, assessor
Conradus Heckerus, scriba, subscripsit

1607 I Classis. Nijmegen, 21 april
Inv. nr. 1, fol. 53-58r.

1 Leiding
Acta classis Noviomagensis, gehouden tot Nimmeghen den 21 aprilis anno 1607. Naer aenroepungh des naems Gods is in praesidem vercoren Henricus Hollingerus, dienaer in 's-Gravenwardt, in assessorem Daniel Holstius, dienaer tot Bemmell, in scribam Johannes Woltingius, dienaer in Elden end Driell.

2 Aanwezigen
Sijnn op den classe erschenenn: Henricus Lepflerus, dienaer tot Nimmeghen; Cornelis van de Wardt, ouderlingh tot Nimmeghen; Johannes Mulhovius, dienaer in Elst; Johannes Rongius, dienaer tot Panderden; Johannes Grevius, dienaer tot Heetteren; Johannes Gobelius, dienaer tot Oij; Hermannus Crucius, dienaer tot Herwen; Conradus Heckerus, dienaer tot Herveldt; Rutgerus de Reinen, dienaer tot Setten; Mattheus Andernacensis, proponent in Winsshem.

3 Aanwezigen
Van den Thielschenn classe is erschenen als deputatus D. Alardus Frisius, dienaer in Thill.

4 Visitatie
Aengaende den staet van de kerck deses classis wort bevonden dat die uuytt-deilongh des Heiligen Avonttmaels gehouden wort tot Elst, Panderdenn und 's-Gravenwardt, und wort den anderen dienaren belast die behoirlicke neersticheyt te doenn dat oock in haere kercken 'tselve mitten eersten gescheyde.

5 Gravamen
In die bedienongh van den Heiligen doop iss door omfraegh bevonden dat die ordre van een seecker tijt und plaetse, eertijts bij classe und synodo beslotenn, niet overal geobserviert wordt. Die classis findt raedtsam dat ten plattenlande, bij yder kercke, een seecker ure und dagh van de weecke werde bestimpt om te doopenn, und dat men die dualinghe van den noodtdoop und dierglicken mit vlitighe onderwijsongh van warenn gebruick des doops end wederleggongh dess missbruicks wechnheme; und sal dit puntt vur ein gravamen op den provincial[87] synodo gebrachtt wordenn.

6 Herwen ~ Traktement ~ Pastorie
Die kerck van Nimmeghen und die visitator classis wort versochtt om te arbeydenn dat Hermannus Crucius (overmits hij te Herwen gheen nootturfftigh underholdt crighenn kan) getransferiert mach worden tot Angheren und Doorenburgh, offte andersints dat hem te Herwen, door hulp der heeren Gedeputierden des quartiers und amptmans in Over-Betuwe, ein redelicke tractement uund noottwendighe reparatie van sijne whonungh gevolcht worde.

7 Heteren en Randwijk ~ Herveld en Slijk-Ewijk ~ Ooij ~ Zetten ~ Predikanten
Eenn van de dienaers van Nimmeghen sal believen mit eerster gelegentheyt per impositionem manuum te confirmiren Johannem Grevium, Conradum Heckerum, Johannem Gobelium ende Rutgerum de Reinen.

8 Examen
Het plenarium examen Matthei Andernacensis, proponent tot Winsshem, wort um seeckere redenenn utgestell tot op naestcomende classe.

87 Boven de regel geschreven in plaats van het doorgestreepte: 'national'.

9 Proponenten
Die classis, geleth hebbende op die ordre gemaect bij den classe van Thiel aengaende die proponenten, heefft mede vur raedtsam gevonden dat voortaen gheene proponenten deses classis sullen toegelaten worden tot ordonnaris bedienonghe des Heiligen ministerii, vur und alehr dat sij publice und plenarico vur den classe geëxaminiert und in lehr und leven bequaem sullen bevonden sijnn.

10 Gedeputeerden
D'wiel buytentijts, als die classis niet kan ordonnaris vergadern, dickwils classicale saecken vurfallen te verhandlen die gheenn uuytstel kunnen lijdenn, soe ordonniert classis denn presidem van die laetste gehoudene classicale vergaderungh om mit raedt und advys van die naeste und bequaemste predicanten alle sodane vurfallende dinghen te verrichtenn und te sluytenn, idwelck die classis wil houden in sulcker weerden, gelick offte die classis selver volcomentlick vergadert und present geweest hadde, mits datter niet en werde gedaen tot openbaere praejudicie und teghen clare resolutie bij den classe eertijts genomen.

11 Over-Betuwe ~ Geestelijke goederen ~ Financiën
Het sal den visitatorem classis und den dienaren tot Nimmeghen believen bij den heren amptman van Over-Betuwe op idt eernstlickste te verseucken dat Sijne Edelheit believe alle die kerckmeisteren van sijnen ambte sonder langher dilay daerthoe te holdenn, dat sij elck vur haren pastoor und gemeinte opentlicke reeckenschap doenn van die kerckenguidern, item dat sij hare dienaren refundiren und erlegghen die costenn die sij in die classicale vergaderungh doen moeten.

12 Zetten ~ Traktement ~ Zetten ~ Andelst ~ Combinatie
Sullen mede die vursch. deputati den hern ambtman vriendelick versoecken dat Sijne Edele believe die neersticheyt te doenn om die guideren van Settenn die verdonckert moghen sijnn, aen 't licht te brenghen, und tot onderholdt van de predicant t'imployeerenn. Und alsoe 't tractement aldaer veel te geringh is, soedat hem die dienaer Rutgerus de Rein daer niet op kan bedraghenn, dat Sijne Edele believe ordre te stellenn dat die kerck van Aelst midt Settenn mach gecombiniert worden, omdat die dienaer van beyder kercken opcoempsten redelickerwijse mach onderholden worden.

13 Herveld en Slijk-Ewijk ~ Predikant
Die deputatus van Thiell, D. Alardus Frisius, heefft dem classe vurgestelt idt versoeck und den beroup van die kerck van Inghenn gedaenn op den persoone Conradi Heckeri und het goede contentement und welbehaghen, idtwelck die classis van Thiel daerin draecht, versoeckende dat die classis in sulcken beroup wilden consentiren und D. Heckerum mit goede testimoniën dimittiren. Sijnn mede gehoort twe kerckmeisters van Eewick, in haer kerspels naeme versoeckende dat sij haren dienar Conradum muchten behouden, voorstellende dat bijaldienn Conradus bij die combinatie van Herveldt und Eewick gheen noodtturfftigh onderholdt en hadde, die classis believe bij den heren Deputierdenn des Nimmegschen quartiers, den heren burghgreeff und den ambtman te impetriren dat Eewick und Oosterholdt in combinatie muchten komen omdat die predicant te rickelicker mucht onderholden worden und gheen ursaeck hebben om te vertrecken. Die classis heefft om mercklicke redenen unnd sonder advyss van den heren burgh-

greeff und amptman, diewelcke absent waren, in deser saecken niet kunnen concludiren, und heefft den presidem classis und die dienaren van Nimmeghen belastet mit allereerster gelegentheydt mit die vursch. herenn communicatie te holden, und soefeern het mit beider kercken stichtongh conde geschiedenn, D. Conradi dimissie befurderen. Maer soe daer onstichtongh und andere grote svaricheyden (die men besorcht) untstaenn souden, sullen soedane vocatie op idt beleeffste afdoen und D. Conrado die handt bieden dat hij, bij zijnn kercke blijvende, een redelick tractement moghe genieten.

14 Ooij ~ Geestelijke goederen ~ Pastorie ~ Kerkgebouw ~ Schoolmeester
Op idt verseuck van die gemeyne nabueren tott Oij sal ter bequamer tijt door vurss. deputatos classis die heer tot Oij aengespraecken und versocht worden dat Sijne Edele believe die goede ordre te stellenn, dat in sijne heerlickheyt tot Oij kerckmeisteren moghen worden gestelt om die kercklicke guideren te untfanghen und daervan reeckenungh te doenn, opdat sij niet onrechtveerdelick gedistrahiert und ommegebracht wordenn. Item, dat Sijne Edele believe die versienongh te doenn dat die pastorye opgebouwet, die kercke gerepariert, und onderholdt vur ein schoolmeister moghe gevonden worden.

15 Ooij ~ Persingen ~ Combinatie
Sal in name des classis geschreven worden ahn die vrow van Persinghenn dat Haer Edele believe te consentieren in die combinatie van Oij und Persinghen, diewelcke bij den classe iss goetgefonden und bij den Edelen Hove geconfirmiert mit die collatie gedaen op Joannem Gobelium.

16 Kerkorde
Die kerck van Nimmeghen und bij löttungh D. Livio wort nochmael opgeleyt uuyt alle synodale und classicale actenn te extrahiren ‘tgheene tot onderwijss unnd instructie van den ambte eenes predicants und ’t beleydt van die kerckenregierungh iss behoerende.

17 Batenburg ~ Herwijnen ~ Predikanten
Dem classi sijnn gerecommandiert die plaetsenn van Batenborgh und Herwijnenn, opdat sij mit bequeme dienaren moghen versienn worden; waerthoe die classis belaefft allen moglicken vlijtt aen te weindenn.

18 Land van Maas en Waal ~ Pastoors
Den vurss. deputatis classis sal believen ahn den heren Gedeputierden des quartiers und den burghgreeff te versoecken dat Haer Edelen believe die pastorenn van Maess und Wahel teghens den naesten classem te verschrijven, und door haere auctoriteit daerthoe te holdenn dat sij in den classe compariren, teneinde die leher des evangelii bij haer mucht aengenamen, off ’t landt mit andere, bequame dienaers versienn worde.[88]

88 In de marge is hierbij geschreven: ‘Sal vur ein gravamen op ’t synodum gebracht werden’.

1607 II Classis Nijmegen

19 Elst ~ Pastorie ~ Traktement
Die dienaren van Nimmeghen sullen bij den heren Gedeputierdenn und amptman befurderen 't request Mulhovii, onlancks ahn Haer Edelheyt gedaen, und dat hem contentement moghe geschieden.

20 Vergadering
Die classis heefft raedtsam gevonden hare bijeenncoempsten und maeltijden (soe sij gewoontelick waren in een herbergh te houdenn) te transferiren und voortahn te houden ten huysse van den predicant die in die vergaderungh compariert, ter plaetsenn daer die vergaderungh gehouden wort, diewelcke gehouden zijn sal die broeders vur een redelicken penninck maeltijt te doenn. Und sal die reecknungh bij praeside, assessore und scriba opgenamen worden und elcks sijn quota betalenn.

21 Visitator ~ Examinator
Tot visitatorem classis is gecoren Henricus Hollingerus, tot examinatorem Joannes Cutius.

22 Gedeputeerden ter synode
Sijnn gedeputiert om op den naestcomenden synodum te gaenn: Johannes Cutius und Joannes Grevius, mitsgaders ein ouderlingh van Nimmeghen und ein ouderlingh van 's-Gravenwardt.

23 Correspondentie
Op den naestcomenden classem te Thiell iss gedeputiert Joannes Woltingius.

24 Agenda
Die naeste classicale vergaderungh sal gehoudenn wordenn tot Nimmeghenn, op maendagh, ultimo augusti, in te comen, und dinssdaghs den 1 septembris die actie te beginnenn.

25 Sluiting
Nae gehouden censura morum und danckseggongh tot Godt iss die classis in goeden frede und liefde gescheydenn, und is den deputatus van Thiell vur sijne goede bijwoonungh und advysenn seer bedanckt worden.

26 Ondertekening
Henricus Hollingerus, praeses classis
Daniel Holstius, assessor
Johannes Woltingius, scriba

1607 II Classis. Nijmegen, 31 augustus-2 september
Inv. nr. 1, fol. 59-61.

1 Leiding
Acta classis Noviomagensis, gehouden tot Nieumegen 31. augusti anno 1607. Naer aenroepinghe des naems Gods ys in praesidem vercooren D. Joannes Coit-

sius, dienaer tot Nieumeghen, in assessorem D. Joannes Mulhovius, dienaer tot Elst, in scribam Joannes Gobelius, dienaer tot Oij.

2 Aanwezigen
Sijn op classem verscheenen: Joannes Coitsius, dienaer tot Nieumeghen, en Johan Mannus, ouderlinck; Joannes Mulhovius, dienaer tot Elst; Joannes Rungius, dienaer tot Panderen; Henricus Hollingerus, dienaer op 's-Gravenweert; Hermannus Crucius, dienaer tot Herwen; Joannes Woltingius, dienaer tot Elden; Joannes Gobelius, dienaer tot Oij; Daniel Holstius, dienaer tot Bemmel; Conradus Heckerus, dienaer tot Hervelt; Joannes Grevius, dienaer tot Heeteren; Rutgherus de Rheinen, dienaer tot Setten; Reinerus ab Erbraet, dienaer tot Neerbosch; Matthaeus Andernacensis, dienaer tot Wynssen.

3 Absentie
Joannes Grevius wordt voor ditmael vanwegen sijnes vertrex nae Wesel geëxcuseert ghehouden. Joannes Woltingius is den tweden septembris voor het scheiden gecompareert, en ys zijn laete aencompst voor ditmael geëxcuseert, met vermaeninghe dat hij t'ander tijds vlijtich ende tijdtlijck sal verschijnen.

4 Aanwezigen
Van den Thielschen classe ys verscheenen als deputatus D. Abrahamus Hasius, dienaer op de Vooren.

5 Hees en Neerbosch ~ Predikant
D. Reinerus ab Erbraet, getoont hebbende het goede testimonium der broederen van Arnhem, ys van den classe pro membro classis aengenomen. En sal den broederen van Nieumeghen gelieven hem metten eersten yn sijne kercke te Neerbosch te confirmeeren.

6 Visitatie
Aengaende den staet der kercken deses classis verhoopen de broederen dat yn corte tijdt op de meeste plaetzen yn de Betuwe het Avontmael des Heeren geadministreert sal worden.

7 Herveld, Slijk-Ewijk en Oosterhout ~ Predikant
D. Conradus Heckerus heeft versocht van den classe hem te willen assisteren, dat hem moghe contentement gheschieden volgens 'tghene van D. Livio ende een ouderlinc van Nieumegen met zijne kercke verhandelt ys. En heeft classis den broederen van Nieumegen belast met den heer van Loenen hiervan te spreeken.

8 Herwen ~ Traktement ~ Pastorie
D. Hermannus Crucius heeft versocht dat ernstlijck gedreven worde 'tgheen yn voorgaenden classe van zijner saeke beslooten ys. En heeft classis belooft sulcx te doen, ende versoeckt daerom op een nieuw van den visitatoribus classis daerom bij den heren Gedeputeerden ende amptman aen te houden.

9 Zetten ~ Traktement
Op versoeck D. Rutgheri de Rheinen dat hem handt gheboden worde om yn possessie te comen van de goederen der pastorye van Aelst, volgens de collatie aen

hem gedaen, heeft classis goedtgevonden den broederen van Nieumegen te versoecken om sulcx, daer 't noodich soude moghen wesen, te doen.

10 Heteren en Randwijk ~ Herveld, Slijk-Ewijk en Oosterhout ~ Zetten ~ Predikanten

Den broederen van Nieumegen sal gelieven ter eerster gelegentheit te confirmeeren, per impositionem manuum, Joannem Grevium, Conradum Heckerum ende Rutgherum de Rheinen, alsoo sij verclaeren datt sij hett tot noch toe niet well hebben connen doen.

11 Neerbosch ~ Schoolmeester

Is gecompareert meester Peter Evertssen, schoelmeester tot Neerbosch, ende alsoo hij beruchtiget was van sich qualick te draegen thegens D. Reinerum ab Erbraet, ministrum aldaer, is hij ernstlijck vermaent van sulcx te willen desisteren ende sich te houden conform den schoolmeestren deser stadt, en van D. Reinero sich te laeten onderrichten yn 'tgheene hem te doen staet.

12 Beuningen ~ Schoolmeester ~ Voorlezer

Is ooc mede verscheenen Theodorus Ruissinc, schoelmeester en leser tot Beuningen, om van den classe geëxamineert te worden. Ende alsoo hij bevonden ys worden, soo ten aensien van de leere als van 't leven, t'eenenmael onsuyver, heeft classis raetsaem gevonden hem beide de diensten te verbieden. En sal den heer van Loenen om approbatie versocht worden.

13 Wijchen ~ Pastoor

Is ooc mede gecompareert Joannes Gemerdanus, pastor tot Wychen. Ende alsoo hij verclaert dat hij den catechismum van Heidelberch, noch de confessie deser kercken en wyll aennemen, noch ooc yn conferentie met ymandt treden, heeft classis goedtgevonden de kercke van Nieumeghen te versoecken om den heer van Loenen aen te spreken om hem van sijnen dienst daetlijc af te setten. En dat classis aerbeiden sal om de plaetzen Wychen ende Beuninghen met eenen bequaemen dienaer te versien.

14 Petrus Calcarius

Petrus Calcarius, pastor gewest zijnde tot Ooverasselt, heeft sich volgens de resolutie synodi den classi aengegeven om geëxamineert te worden. En alsoo hij bevonden wordt passelick gegrondeert te wesen, is hij vermaent dat hij voort vlijtelick studere om meer en meer toe te nemen ende alsoo totten dienst sich bequaem te maken. En dat hij eerstlick daertoe aerbeide dat hij verlaetende concubinatum, sich totten houwlijken staet begheeve. Ende belooft classis hem alssdan assistentie te willen doen.

15 Over-Betuwe ~ Geestelijke goederen ~ Financiën

Visitatores classis met de kercke van Nieumegen werden versocht met ernst ende neersticheit uyt te voeren 'tgheene yn art. 11 deses voorgaenden classis geresolveert ys.

16 Ooij ~ Geestelijke goederen ~ Pastorie ~ Kerkgebouw ~ Schoolmeester
Alsoo ooc door afwesen des heeren van Oij niet heeft connen uytghevoert werden 'tgheene in art. 14 beslooten ys, blijft noch hetselve versoeck op de visitatores classis.

17 Kerkorde
D. Gerardus Livius wordt versocht met alle neersticheit voort te vaeren yn 'tgheene hem art. 16 opgheleit ys.

18 Winssen ~ Predikant
Matthaeus Andernacensis, dienaer tot Wynssen, ys door D. Joannem Coitsium, examinatorem, in facie classis geëxamineert ende heeft dem classi goedt contentement ghedaen, verhoopend dat Godt de Heer sijnen aerbeydt seegenen sal tot verbreidinghe zijns Heiligen evangelii, en ys ooversulcx van den classe voor eenen wettelijken dienaer geapprobeert geworden. Sal den dienaeren van Nieumeghen believen hem ter eerster occasie impositione manuum te bevestighen.

19 Correspondentie
Classis Noviomagensis heeft den 50 art. synodi provincialis anno 1606 noyt voor goedt gekent, omdat hij praejudiceert de vrijheit die de classes tot noch toe ghehadt hebben.

20 Over-Betuwe ~ Neder-Betuwe ~ Kerkgeraad
Alsoo in actis classis, ghehouden tot Thiel anno 1603, gevonden wordt dat de respective ooverichеit yn de Oover- ende Needer-Betuwe aenghesproken ghewest zijnde om de afwerpinge der outaeren haer daertoe willich ghepresenteert hebben, sullen de visitatores classis à novo bij den heeren amptman daerom aenhouden.

21 Voorlezers ~ Schoolmeesters ~ Kosters ~ Ondertekening belijdenisgeschriften
Wordt den visitatoribus belast yn de visitatie alomme de voorlesers, schoelmeesters ende kosters te examineeren, ende dese bequaem vynden den catechismus ende confessie te doen onderschrijven.

22 Zegel
De dienaeren van Nieumegen worden versocht een classis sigillum te laeten maken tegen den naesten classem.

23 Doddendaal ~ Doop
Den dienaeren van Nieumeghen sal believen den heeren van Loenen nochmaels aen te spreeken van de vrouw van Dodendael, welcke sich aenneempt kinderen te doopen, sub praetextu necessitatis.

24 Visitatoren
Alsoo synodus goedtghevonden heeft dat mede twee visitatores in desen classe wesen sullen, is met meeste stemmen D. Henrico Hollingero adjungeert D. Joannes Coistius.

1608 I Classis Nijmegen

25 Examinator ~ Correspondentie
Tot examinatorem is vercooren D. Gerardus Livius, en tot deputatum op classem van Thiel D. Henricus Cochlaeus.

26 Agenda
De naest classicaele vergaederinge sal ghehalden werden tot Nieumegen, acht dage naer Paesschen, 's maendags tijdtlijc yn te comen. Ende welcke broederen sonder wychtighe excusen ende oorsaeken uytblijven, sullen yn deselve oncosten der broederen thegenwoordich zijnde vervallen.

27 Sluiting
Naer ghehoudener censura morum sijn de broederen yn goeden vreede ghescheeden, den 2. septembris stylo veteri

28 Ondertekening
Johannes Coitsius, classis praeses
Joannes Mulhovius, assessor classis, supscripsit
Joannes Gobelius, scriba classis

1608 I Classis. Nijmegen, 5 en 6 april
Inv. nr. 1, fol. 65-67v.

1 Leiding
Acta classis Neomagensis, gehouden den 5 ende 6 aprilis anno 1608. Nae behoorliken gebede is gecooren in praesidem D. Gerardus Livius, minister Neomagensis, in assessorem D. Joannes Mulhovius, in scribam Henricus Hollingerus[89], minister Grevenwerdensis.

2 Aanwezigen
Compareerden in dese vergaderinge: Gerardus Livius, praeses; Joannes Mulhovius, assessor; D. Henricus Hollingerus, scriba; D. Joannes Rongius, minister Pannerdae et Dorenburgi; D. Hermannus Crucius, minister Herwardae; D. Joannes Woltingius, minister Eldae; D. Joannes Gobelius, minister Oiae; D. Daniel Holstius, minister Bemeliae; D. Conradus Heckerus, minister Herveldiae et Ewici; D. Joannes Graevius, minister Hethri; D. Rutgherus de Rheins, minister Setthensis; D. Reinerus ab Erbraet, minister Hesce et Bussi; D. Matthaeus Andernacensis, minister Winsemi; D. Alardus Frisius, minister Tilensis et deputatus classis Tilensis. Absens fuit ecclesiae Neomagensis senior.

3 Acta
Sijn voor ditmael wederom gerenoveert die 6, 7, 8, 9, 10, 17, 20, 21, 22 art. praecedentis classis, te weten: 1. Dat de dienaeren ten plattenlanden neersticheit ahnwenden dat sijluyden het ghebruyck des Heiligen Avontmaels moghen invoeren, ende dat met goede ordre ende stichtinghe. 2. Dat de dienaeren te Nieumeghen Conrado Heckero de handt bieden om tot zijn betalinghe te comen. 3. Dat de voorsch. ministri te Nieumeghen bij de heeren Ghedeputeerden des quartiers

89 De acta van deze vergadering zijn geschreven door Johannes Gobelius.

uytbrenghen combinatie von Herwen ende Ardt in Over-Betouw voor Hermannum Crucium. 4. Dat door hulp von die voorsch. dienaeren Rutgherus de Reins moghe ghestelt worden in possessie van de pastorygoederen tot Alst. 5. Dat oock door de gemelde ministros Neomagensis geconfirmeert moghen worden, per impositionem manuum, Joannes Grevius, Conradus Heckerus, Rutgherus de Reins, Wilhelmus Isvordinck ende Joannes Lucae. 6. Dat D. Livius veerdig make de miscellanea uyt den actis classicalibus et synodalibus pro instructione ministrorum. 7. Dat door de visitatoren bij den heeren amptman sal uytgebracht worden het mandament tot uytroyinghe van alle afgoodische reliquiën yn de kercken van Over-Betouw. 8. Dat de visitatoren voortghaen met de visitatie ende opsicht nhemen op de costers ende schoelmeesters, haer examinerende ende doende onderschrijven den catechismum ende confessie, maer insonderheit den schoelmeester tot Valborch, hem doende abstineeren, niet alleene van predighen ende doopen, daer hij hemselven inghedronghen heeft, maer oock van het voorlesen (hoewel hem 'tselve ehrtijdts toegelaten is), overmitzs dat hij 'tselve misbruyckt heeft ende dat daerdoor belett wordt dat gheen minister can ghesonden worden. 9. Dat de Neomagenses ministri het sigillum classis laten voortghaen als in synodo besloten is.

4 Batenburg ~ Predikant
D. Wilhelmus Isvordinck, dienaer tot Batenburch, heeft gheproponeert publice met goeden ghenoeghen van den classe. Ende alsoo hij van 7 oft 8 dienaeren van de classe gheëxamineert ghewest is, ehr hij tot den dienst uytghesonden werdt, die daervhan goedt rapport ghedaen hebben, soo heeft classis 'tselve examen voor een plenarium ahnghenomen en Wilhelmum voorsch. voor een membrum classis ontfanghen, dewelcke oock den catechismum als ghewoonlick onderschreven heeft.

5 Vergadering
Is beslooten dat yder minister te 's avents, voor den aenvanck des classis, incomen sal, ende dat die absenten soveel costen betalen sullen als die presenten.

6 Financiën
Die nieuws aencomende ministri sullen ghehouden sijn den classem pro examine plenario te verehren met een reedelicke gratuiteit, nae discretie ende ghelegentheit van de persoonen, ende pro subscriptione catechismi t'betalen drie gulden, tot verlichtinghe van de costen der broedren yn 't ghemein. Ende daerop hebben theghenwoordich betaelt Reinerus ab Erbraet, Wilhelmus Isvordinck ende Joannes Lucae yder drie gulden.

7 Gendt ~ Predikant
Alsoo Joannes Lucae, minister tot Gendt, ontrent 9 maenden den predichstoel tot Gendt bedient heeft, daervan D. praeses goede ghetuygniss ghegeven heeft, so heeft de classis sulcke probationem voor goedt ende maturam ghehouden ende Joannem voor een membrum classis ende legitimum ministrum aenghenomen, mith conditie dat hij den naesten classi verthoone claerder testimonia van goede lheer ende leven van de ghemeinte tot Zolen ende van den classe tot Amsterdam, ende is hij neerstichlick vermaent dat sich godtsalich draghe ende vlijtichlick voor alle erghernisse ende ongheregeltheit wachte, 'twelck hij alsoo

met handtastinghe belooft heeft, ende daerop den catechismum met de confessie onderschreven.

8 IJzendoorn ~ Traktement
Op het versoeck D. deputati classis Tilensis, so sullen de ministri Neomagenses bij de heeren Ghedeputeerden des quartiers ahnhoulden dat Haer Eedlen believe den heeren van Isendoorn te constringeeren dat hij Henricum Christiani contentere van zijn toegheleide tractement.

9 Alphen ~ Predikant
Thomas Sutphaniensis, pastor tot Alphen, heeft voor den classe een propositie ghedaen met goeden contentement van de broeders, waerom de classis hem heeft aenghenomen als een proponent, hem toelatende dat hij tot Alphen vortvhare met predighen ende doopen, volgende Gods Woordt, probate authoren ende den Heidelberschen catechismum, hem belastende dat hij daetho coope Postillam Rulmanni[90] ende Locos Communes W. Bucani[91], waeryn hij vlijtich sal studeeren ende sich bereiden om yn den naesten classe geëxamineert te worden. Is oock vlijtich vermaent om een vroom godtsalich leven te leiden, waervon hem acte ys medeghedeelt gheworden. En sal de classis aen het Edle Hoff sulcx remonstreeren, teneinde die amptman van Maes e' Waell werde aengheschreeven den voorsch. Thomam in zijnen dienst niet te turberen.

10 Petrus Calcarius
Petrus Calcarius is mede van den classe gehoort met taemelicken behaeghen van zijne propositio. En dewile hij dusslanghe in concubinatu heeft geleeft, ende ondertusschen nefens zijne toecomende huyssvrouw (von derselven door den bisschop van Romundt verreecht zijnde) noch met een ander persoon een tijdtlanck huyssghehouden heeft, waerin hij dan seer swaarlick heeft ghesondigt, soo heeft den classis beslooten dat Petrus op den naestcomenden sondagh sal abstineeren van 't predighen ende zijn ghemeinte aendienen dat hij leedtwesen hebbe daervan dat hij dusslanghe in concubinatu geleefft heeft, biddende dat de ghemeinte hem dit wil vergheeven en dat hij zijn vrouwe op den anderen volgenden sondach sal trouwen tot Neerbosch, soo daer ymandt ydt thegen wilde voortbrenghen, dat hij dith binnen den tijdt van acht daghen sal refereeren aen de dienaeren tot Nieumeghen. En soo sal alssdan tot Neerbosch Petrus naer de predicatie voor dem predickstoel oopentlike boete doen voor de ghemeinte vonweghen zijn voorgaende ongheregelt leven in concubinaetschap ghepleget, soo met zijn theghenwoordighe vrouw, als ondertusschen, doo hij van zijn vrouw verjaecht was, met een ander weduwe; d'welck ghedaen zijnde, sal hij wetlick met zijn huyssvrouwe werden ynghesegent door een van de dienaeren tot Nieumeghen. Ende naerderhandt sal hij moghen vortgaen yn 't predighen ende doopen, volgende de

90 Johannes Rulmannus, *Kurtze einfeltige Außlegung uber alle Sontäglichen Evangelien durch das gantze Jahr.* Herborn, 1607.

91 Guilelmus Bucanus, *Institutiones Theologicae. Seu Locorum Communium Christianae Religionis, Ex Dei Verbo, Et Praestantissimorum Theologorum Orthodoxo consensu expositorum, Analysis: Ad Leges Methodi Didascalicae, Quaestionibus & Responsionibus conformata: atque in usum Ministerij Sacri Candidatorum, qui se ad Examen Doctrinae subeundum parant, accommodata.* Bern, 1602.

ynstructie art. praecedentis, hem bereidende tot hetselve examen waervan hem acte medegegheeven is, en sal zijne proclamatie gheschieden toecomenden sondach yn den Graeff en Neerbosch.[92]

11 Land van Maas en Waal ~ Overheid ~ Puiflijk ~ Schoolmeester
Sal aen het Edle Hoff werden gheschreeven 'tselve, verwittigende van 'tselve gehandelt is met Thoma ende Petro voorschreven, teneinde Haer Edlen believe den amptman van Maes en Wael te belasten dat hij Thomam Sutphaniensem ende Petrum Calcarium in het prediken, ende Joannem Bogaerts in zijnen schoeldienst tot Pufflick, niet en turbeere, also het den classe gebleken dat deselve der reiner leere vlijtich naecompt ende zijnen dienst trouwlick waernempt. Ende dewil men ghelooffweerdich verstaet dat de voorsch. amptman bedecktelick soeckt te onderdrucken dieghene so de predicanten comen hooren ende met hen converseeren, om alsoo het evangelium te behinderen, so sal het Edle Hoff worden versocht dat men den amptman sulcke bedeckte onderdruckinghe van vroomen luyden mochte beletten. En sal met de heeren Ghedeputeerden des quartiers ghehandelt worden oft den voorsch. schoelmeester tot Pufflick zijn tractament, 'twelck seer soober is, mochte verbeetert worden.

12 Over-Betuwe ~ Geestelijke goederen ~ Financiën ~ Driel ~ Schoolmeester
Alsoo de heere amptman van Over-Betouw den deputatis classis voor een jhaer belooft heeft de kerckmeesters daertoe te willen houden dat sij oopenbare rekeninghe doen sullen, 'twelck noch niet gheschiet is, sal 'tselve noch van nieuws weder versocht worden. Ende insonderheit sal Zijn Edle ter handt ghestelt worden declaratie van de classicale oncosten van de broeders van Over-Betouw, yn dese ende voorgaende classe gedaen, dewijle Zijn Edle den deputatis sulcx heeft belast ende beloofft uyt de collegiale ende cloostergoederen, yn Over-Betouw liggende, sulcke oncosten op te bringhen ende de broederen haere verschootene costen te doen restitueren. Item te versoecken dat Zijn Edle den schoelmeester tot Driell believe de handt te bieden, dat hem de derde part van de vickerye aldaer gepasseert werde.

13 Hees en Neerbosch ~ Winssen ~ Predikanten
Reinerus ab Erbraet ende Matthaeus Andernacensis sijn voor haere ghemeenten geconfirmeert per impositionem manuum.

14 Examinator ~ Examens
Is geordineert dat t'allen tijden de praeses sal wesen examinator, ende dat de broeders elck op yder articul dem candidato ten weinigsten twee vragen voorstellen sal.

15 Opheusden ~ Schoolmeester
Verstaende dat Joannes Laurentii, schoelmeester tot Heussden in Neder-Betouwe, onlancx hebbe gepredickt ende gedoopt tot Druyte in Maas en Wael, sal den classis van Tiel door den deputatum versocht worden dat hij van sulcx wel ernstlick werde bestrafft, ende hem belett dat hij sulcx ende dergheliken onderlate.

92 In de marge is hierbij geschreven: 'Iss verricht ende de copulatie ofte insegeninge heft gedaen D. Reinerus ab Erbraet'.

16 Wijchen ~ Pastoor
Joannes Gemerdanus is voor den heere burggrave door vier van de broederen, bij den classe daertoe gedeputeert, geëxamineert. Ende hoewel hij niet wilde afwijken van de papistische erroren, maer hartneckelick daerbij persisterende dat de Roomsche kercke niet en conde dwaelen, soo hebben nochtans de voorsch. deputati hem gepresenteert hij soude van D. Coitsio haelen Sadeelem ende Zanchium, De Verbo Dei scripto[93], ende yn den tijdt van 14 daghen comen verclaeren watt gevoelen hij daervan hadde. Ende soverre hij wilde de ware religie volgens Gods Heiligen Woort aennemen ende sich de ordre der christlijker kercke onderwerpen, de classis soude hem nae behoorlijke proeve gheerne met der tijdt promoveeren tot den Heiligen ministerium. Maer soverre hij sich der Heiligen waerheit niet en wilde onderwerpen, soo conde de classis anders met hem niet procederen dan als Gods Woordt ende christlijke kerckenordre ons wijsen. Middelertijdt heeft de heere burggrave hem met der broederen advise alle kercklijke diensten expresselick verboden. Gemerdanus heeft belooft de voorsch. boecken te willen doorlesen, maer is naerderhandt tot Coitsium gecomen ende heeft verclaert hij wilde thuys gaen ende sich totten morgen beraden ende comen andtwordt geven of hij die voorsch. resolutie wilde nacomen ofte niet, maer is niet verscheenen.

17 Visitatoren
Visitatores werden dith jhaer gecontinueert Henricus Hollingerus ende Joannes Coitsius.

18 Correspondentie
Op den aenstaenden classe tot Bommel sal nomine classis verschijnen Henricus Cochlaeus, minister Neomagensis.

19 Gedeputeerden ter synode
Op den synodum tot Harderwijck sijn gedeputeert D. Gerardus Livius ende Henricus Hollingerus. Ende dewijle men niet wel stoff heeft om twee ouderlingen te seinden, heeft classis goedtghevonden loco senioris te deputeeren Joannem Mulhovium, met een ouderlinck van Nieumeghen.

20 Agenda
De naeste classicale vergaderinghe sal gehouden worden tot Nieumeghen, den 5. septembris stilo veteri, 's avonts goedt tijdt yn te comen, dat men praesidem, assessorem ende scribam mach verkiesen eer men aen de taffel gaet.

21 Sluiting
Naer gehouden censura morum is de classis broederlick gescheiden den 6. aprilis anno 1608.

93 Antoine de la Roche Chandieu, *De Verbo Dei scripto adversus humanas traditiones, theologica et scholastica tractatio; ubi agitur de vera methodo Theologicè simul & scholasticè disputandi*. Genève, 1592.

22 Ondertekening
Gerardus Livius, praeses
Joannes Mülhovius, assessor praesidis
Henricus Hollingerus, scriba classis

1608 II Classis. Nijmegen, 5-7 september
Inv. nr. 1, fol. 69-72v.

1 Leiding
Acta classis Noviomagensis, geholden tot Nimwegen den 5, 6, 7 septembris anno 1608. Naer aenropinge des naem Gottes is in praesidem erkoren D. Joannes Coitius, in assessorem D. Henricus Hollingerus, in scribam D. Conradus Hekerus.[94]

2 Aanwezigen
Sijn op die classicale vergaderinghe verschenen: D. Joannes Coitsius, praeses ende minister tot Niemegen; D. Henricus Hollingerus, assessor ende minister in Gravenweer[t]; D. Conradus Heckerus, minister tot Hervelt; D. Johannes Mulhovius, minister in Elst; D. Johannes Rungius, minister tot Panderen; D. Hermannus Crucius, minister tot Herwen; D. Johannes Gobelius, minister tot Oijen; D. Daniel Holstius, minister tot Bemmel; D. Rutgerus de Reinen, minister tot Setten; D. Reinerus ab Ebraet, minister tot Neerboesch; D. Mattheus Andernacensis, minister tot Winsen; D. Gulielmus Isfordinck, minister tot Batenboerch; D. Johannes de Gref[95], minister in Heteren; D. Johannes Lucae, minister in Gendt; D. Roeloff van Steenwijck, ouderling tot Nimmegen. Het Tielsche classe is verscheenen: dienaer op 't Fort van Nassouw.

3 Absentie
Absents fuere: D. Johannes Woltingius.

4 Absentie
Woltingius heeft sijn ontschuldinge schriftelijck den classe laten voortbrengen. Ende alhoewel dieselfde eenighe schijn heefft, soo is het doch dat die classicale vergaderinge daerin niet konnen heeft verstaen, aengemerckt hij altoos ofte laet bijkoompt, oft gantschelijck uutblijft; sal derwegen op sijne voorgebrachte redenen naerstelijck gelet werden. Ende bijaldien dat hij uut kleynachtinge des classis uutgebleven waare, sal hij in de onkosten diewelcke die broeders tegenwoordich doen, sijn gecondemneert, ende daerbenevens gecensureert.

5 Visitatie
Die broeders gevraecht sijnde naer den staet haerder kercken, hebben verklaert dat sij (Godt loff) goede vrucht speuren, ende sijn voorts vermaent alle naersticheyt te doen dat in allen plaetsen ten plattenlande 't gebruyck des Heyligen Avontmaels soude mogen ingevoert werden.

94 In het handschrift van N.N. is geschreven: 'Acta (…) Hekerus'.
95 In het handschrift van N.N. is geschreven: 'Sijn (…) Gref'.

6 Visitatie ~ Overheid
Is den visitatoribus classis belast: eerstelijck, de visitatie der kercken ten plattenlande soe haest het mogelijck is te verrichten; ten tweden, den heere amptman van de Over-Betuwe te versoecken dat Sijn Edele wil gelieven haer brieven van credentie in auctorisatie aen richters ende kerckmeesters mede te deylen, tot audiëntie ende promotie van hare visitatie; ten derden, dat Sijn Edele gelieve den kerckmeesters te verbieden die reliquiën van afgoderie, als outaren, dadelijck te laten uutroyen ende removeeren; ten vierden, dewijle dat den sondach niet alleen met arbeyden, maer oock met anderen lichtvaerdigen dingen, als clootschieten, tappen ende drincken in de herbergen onder die predicatie wert geprophaneert, dat Sijn Edele in sijn bevoolen ampt van Over-Betuwe selve ernstlijck ende poenalite[r] wil laaten inhibeeren; ten vijfden, die kerckmeesters te constringeeren om rekeninge van het bewin der kerckengoederen, ende dat Sijn Edele, naer beloften, soude voorsien dat den ministris sijns ampts die classica[le] reyskosten refundeert soude mogen werden. Ditselfde sal oock versocht werden bij den heere burchghraef ende amptman van Maes ende Wael.

7 Zegel
De dienaaren van Nimmegen werden versocht een sigillum classicale te laaten maaken.

8 Pannerden ~ Kerkgebouw ~ Financiën
D. Rongius heeft versocht den here amptman Schaep schriftlijck te versoecken dat die kercke tot Panderen soude moogen met glaesveynsteren ende anderen noodigen stucken gerepareert ende dat hem sijn classicale reyskosten gerestitueert werden.

9 Overheid
Deputati classis werden belast den heeren Gedeputeerden te remonstreeren: 1. Hoe dat Hermannus Crucius, dienaer tot Herwen, nu in 't derde jaer is gefrustreert van de derde paert eener viccarie tot Herwen, genaempt Rossums Vicarie, gepachtet bij eenen, genaempt Jan van Cleef, van joncker Johan van Heert, holtrichter tot Rhede, diewelcke jus patronatus wel praetendeert maer niet en heeft doen blijcken. Ende alsoo die voorss. pachter die voorgenoemde viccarie wel die helfte onder haer waerden van den voorss. joncker aen sich gekreegen heeft, sullen die heeren Gedeputeerde van 't classiswegen versocht werden dat Hermannus Crucius, dewelcke nu oversulckxs in 't vijfde jaer merckelijck is verkort, nevens voldoeninge van dien achterstel, selfs in de voorss. pacht mooge ingevoert werden, ofte andersins dat die viccarie op den hoochsten prijs openbaerlijck mochte verpacht werde. 2. Dat Haer Edelen gelieve goede ordeninge te stellen op die kerckegoederen tot Persingen, dat dieselfde niet in alios usus werden aengelegt, gelijck duslange geschiet is, maer dat sij daetlijck tot reparatie van de kercke geëmploieert werden. 3. Dat Haer Edelen gelieve die voorsienicheyt te doen dat een bequame wooninge te Gendt voor den pastoor mach gebouwt werden. 4. Alsoo die classis berichtet is dat die oortgenstuyvers van de generale middelen in eenige dorpen ten plattenlande, tot behouff van den armen, duslange niet sijn ontfangen werden, soo sal het den heeren Gedeputeerden gelieven allen pachters te belasten soodanige oort'gens uut te keeren aen handen van den predicant ofte diaconen, ter plaetsen daer die middelen vallen.

10 Gendt ~ Predikant
Johannes Lucae, pastor tot Gendt, in voorgaenden classe belast sijnde uut te brengen honesta testimonia van leer en leeven van den classe tot Amsterdam ende heymelijcke gemeynte tot Ceulen, heeft den classe ootmoedelijck geremonstreert dat hij daer geen raet toe weet, aengesien hij diversche brieven aen den voorss. plaetsen dienaengaende geschreven, maer noyt antwoort bekoomen. Daerop die classis heeft geresolveert, dewijle hij, Joannes Lucae, in voorgaende bijeencoomste om die beproevinge die op zijn persoon eenige maenden genomen was, voor een membrum was erkent, ende alsoo hij sich oock sindertijt tot noch toe eenes goeden wandels heeft bevlijticht (sooveel ons bekent)[96], soo sal hij voor een membrum voertaen gehouden weesen, ende is eernstlijck ten hoochsten vermaent dat hij nevens vlijtige oeffeninge sijner studiën, Godt voor oogen hebben, ende met allen ernst sijn eenes ingetoogenen, eerbaaren ende godtsaligen leeven te bevlijtigen, alsoo die classis wel kan mercken dat hij in sijn voorgaende twee diensten hem wat onstichtelijck gedragen sal hebben, daerom hem oock testimonia honesta sijn geweygert. Is daerbenevens belastet binnen den tijt van vier ofte ses weeken sijne wooninge te nemen bij sijne gemeynte tot Gendt, om die selfde te meerder ende bequamer te bedienen.

11 IJzendoorn ~ Predikant ~ Proponent
Die classis houdt gerecommandeert Henricum Christiani, pastor in Isendorn, denselfden bij goeder gelegentheyt iewers te bevorderen daer hij beter en eerlijcker mach onderhouden werden. Insgelijcken Simonem Lucae, om denselfden bij goeder gelegentheyt iewers te bevorderen.

12 Rooms-katholieken ~ Herwen ~ Geestelijke goederen
Deputato synodi wert gelastet bij den Edelen Hove te versoecken dat die papen tot Haren, Nederasselt, Höman, Malden ende Appeltern met den aldereersten mogen geremoveert werden. Ende dat joncker Johan van Hirden, holtrichter tot Reyen, werde geconstringeert voor ten Edelen Hove te vertoonen ende probeeren sijn recht, 'twelck hij praetendeert op eene viccarie tot Herwen in den Over-Betuwe, genaempt Rossums Viccarie.

13 Predikantsweduwen en -wezen
Die classis heeft gantsch nodich gevonden aen die heeren Gedeputeerden des quartiers, den burchgraef ende magistraet van Nimmegen, mitsgaders die respective heeren amptmannen te versoecken dat Haer Edelen believe te ordineeren ende goet te kennen dat, soo wanneer eenen dienaer deses classis aflivich werde, huysvrouwe ende kinderen achterlatende, dieselfde weduwe ofte kinderen sullen genieten annum gratiae, ende dat die andere dienaers des classis die plaetse des overledenen, tot profijt van de weduwe ende weesen, een jaer lanck sullen bedienen; daertoe die broeders alle sich willichlijck hebben verobligeert.

14 Angeren ~ Predikant ~ Petrus Calcarius
Voor desen classe is verscheenen Melchior Frenselius Anhaltinus, theologiae studiosus, brenge goede testimonia sijner leere, levens ende wandels, ende Petrus Calcarius, pastor tot Overasselt, versoeckende tot dienaren der gereformeerde

96 Boven de regel is geschreven: '(sooveel ons bekent)'.

kercken in desen plaetsen ontfangen te werden. Waerop die classis gehoort heeft haer beyder propositiën ende examen, en heeft in beyde goet contentement gekregen, ende voor wettelijcke dienaeren ontfangen, ordinerende dat Petrus Calcarius voor sijne gemeynte tot Overasselt door een van de dienaers tot Nimmegen, ofte soo dit niet doendelijck waare, door D. Reinerum ab Arbraet werde geconfirmeert, ende dat door die visitatores teweghe gebracht dat Melchior Frenselius bij de gemeynte tot Angeren geroepen ende ontfangen mooge werden. Ende daerop hebben sij beyde de catechismum ende die confessie onderschreven.

15 Proponenten
Die classis ontfangen ende stelt voor proponenten Thomam Zutphaniensem, pastorem tot Alphen, Hermannum Gerardi, onlancxs beroepen tot Puflijck, ende Anselmum Jodoci Gemerdanum, onlancx uut den pausdom tot die gereformeerde kercke overgekoomen sijnde, alsoo haare propositiën ende geleertheyt, gespeurt in de conferentie soo classis met henlieden gehouden heeft, den classi wel behaecht, lastende henlieden sich vlijtich te bereyden om in de volgende vergaderinge geëxamineert te werden.

16 Predikanten
Die classis heeft goetgevonden dat die broederen soo noch niet geconfirmeert zijn, in de naestkomende vergaderinge des morgens in de eerste sessie door D. Henricum Cochlaeum per impositionem manuum geconfirmeert sullen werden, dewijle hetselfde voor die gemeynten daerin die broeders etlijcke jaaren gedient hebben, met stichtinge niet en soude geschieden konnen, ende werden dieselfde broederen vermaent dat sij met vasten en bidden sich tot deser actie souden willen bereyden.

17 Wamel ~ Predikant
Deputatus deses classis sal tot Tiel in den naesten classe versoecken dat denselfden classe believe een ministrum tot Wamel te examineeren, ende hem bequaem gevonden hebbende, oock dadelijck voor sijn gemeynte doen confirmeeren.

18 Examinatoren
Opdat in examinibus disordre ende confusie gecaveert moge werde, heeft die classis goetgevonden te ordineeren eenen examinatorem dewelcke een geheel jaer lanck desen last draagen sal, ende hem eenen te substitueeren diewelcke in sijn absentie dat examen uutvoeren sal. Ende is voor dit jaer tot examinatorem gestelt D. Johannes Mulhovius, ende is hem gesubstitueert D. Daniel Holstius.

19 Tielerwaard ~ Bommelerwaard
Volgens die resolutie des synodi om die aengevangene reformatie in Tieler- ende Bomlerweerden te continueeren, op het uutschrijven der kercken in Tiel ende Bommel, is van desen classe gedeputeert D. Joannes Coetsius.

20 Correspondentie
Tot den aenstaende classe tot Tiel is gecommitteert D. Conradus Heckerus om die goede correspondentie te onderhouden.

21 Land van Maas en Waal ~ Classis
Die classis gelet hebbende op die afdeelinge der kercken in Maes ende Wael gelegen, is gantsch genegen geweest een afdeylinge te beraamen naer gelegenheyt van de plaetsen, maer heeft nodich geacht te versoecken het advys van de heeren Gedeputeerde des quartiers, dewelcke adviseeren niet raetsaem te vinden eenige afdeylinge te maaken, opdat gelijckheyt in ampten gehouden werde, begeert die classis dat die classis van Tiel believe te adviseeren wat in deese saake dient gedaen te werden.

22 Agenda
Die naeste classicale vergaderinge sal gehouden werden in Nimmegen, 's avonts tijtlijck inne te koomen op den tweden maendach naer Paeschen.

23 Sluiting
Naer gehoudene censura morum is het classis met eene danckseggingе tot Godt in broderlijcke liefde ende eenicheyt gescheyden.

24 Ondertekening
Johannes Coitsius, classis praeses
Henricus Hollingerus, assessor
Conradus Heckerus, scriba

1609 I Classis. Nijmegen, 9-12 mei
Inv. nr. 1, fol. 75-79.

1 Leiding
Acta classis Neomagensis, promulgata 9 et 10 maii anno 1609. Nae den ghebede tot Godt sijn vercoren tot praesidem D. Gerardus Livius, minister Neomagi, tot assessorem Henricus Hollingerus, minister Grevenwerdae, tot scribam Joannes Grevius, minister tot Heteren.

2 Aanwezigen
Beneffens den voorn. sijn gecompareert: Joannes Rungius, minister tot Panderen; Hermannus Crucius, minister tot Herwen; Joannes Woltingius, minister tot Elden; Joannes Gobelius, minister tot Oij; Daniel Holstius, minister tot Bemmel; Conradus Heckerus, minister tot Ewijck; Rutgherus de Rheyn, minister tot Setten; Renierus ab Erpraet, minister tot Nederbosch; Matthaeus Andernacensis, minister tot Winsen; Wilhelmus Isfordinck, minister tot Batenburgh; Joannes Lucae, minister tot Gendt; Franciscus Merwen, minister tot Wammel; Petrus Calcarius, minister tot Overassel; Jacobus Verheyden, rector, ecclesiae Neomagensis senior.

3 Horssen ~ Valburg ~ Angeren ~ Predikanten
D. Joannes Lotichius, minister in Horssen, D. Wilhelmus Franck, minister in Valburgh, ende Christianus Elsraet, minister tot Angeren, den classi hebbende doen blijcken haere wettelijcke vocationem ende goede testimonia, sijn pro membris classis aengenomen, onderteecknende den catechismum ende confessie.

4 Absentie
D'oirsaken ofte excusatie D. Woltingii van zijn uytblijven in den laetsten gehoudenen classe wordt voor dese reyse ten besten opgenomen, met eernstlijke vermaeninge dat hij hem voorthaen neerstelijck tot die classicale vergaederinge vervoege.

5 Visitatie
Die broederen nae den staet der kercken vlijtich omgevraecht zijnde, hebben niet beswaerlijcks gehadt voor te stellen; sijn vermaent alle neersticheyt aen te wenden om die ghemeynten te bouwen, soowel door 't ghebruyck der Heylige sacramenten ten plattenlande, als door die suyvere predicatie des Heyligen evangelii.

6 Maasbommel ~ Schoolmeester ~ Voorlezer
Is verschenen Robbert Penninck, schoelmeester tot Maesbommel, clagende over die quaede betaelinge des stipendii, 'twelck hij seyt hem aldaer bij den naebuyren belooft te sijn, versoeckende daertoe des classis hulp. De classis heeft hem belast de heeren Ghedeputeerden deses quartiers met requeste te versoecken, teneynde Haere Edelen door authoriteyt ende behoorlijke wegen van recht hem aen sijne betaelinge helpen, ende wil de classis gheern die sake aen de voorn. heeren recommendeeren. Voort de classis verstaende dat Robbert voorss. hem uyt eygen wille hadde vervordert in het ampt eenes vorlesers aldaer, ende dat hem 'tselve door die visitatores in de naeste visitatie verboden sijnde hij niettemin tot nu toe hadde voortgevaeren. De classis heeft hem hierover bestraeft ende eernstlijck vermaent voorthaen van sulcke voorlesinge te desisteren, ofte andersins sal de classe veroorsaeckt sijn met behoorlijke straeffe tegen hem te procedeeren.

7 Angeren ~ Huissen
Op D. Christiani Estroth gravamina van de soberheyt sijns tractements, d'opbouwinge der wedemhoeve tot Angeren en de reparatie van de kercke gelettet sijnde, die ministri Neomagenses hebben op sich genomen hem bij de heeren Ghedeputeerden de handt te bieden dat hem sooveel mogelijck geholpen werde. Oock mede te handelen met die heymelijke ghemeynte tot Huyssen, dat dieselve Christiani dienst aldaer oock willen ghebruyken ende hem tot sijne onderhoudinge een redelijck subsidium toeleggen, temeer dat het bij gelegentheyt deses tijdts hoochnoodich is dat in alle Clevische steden het evangelium werde geprediget.

8 Petrus Calcarius
Werdt insghelijken versocht dat een van den dienaeren tot Nieumegen, soo haest het mogelijck is, op eenen sondach verschijne tot Overasselt, om allen vlijt aen te wenden ende die huysluyden te bewegen dat sie met haeren pastore willen tevreden sijn, ende hem in sijnen ampte schüldige respect ende eerbiedinghe bewijsen, alsoo men tegenwoordich gheene bequaemicheyt can vinden om D. Petrum met stichtinghe te transporteeren.

9 Predikanten
Volgentz voorgaende acten ende reden daerin gemoveert sijn voor dese vergaderinge per impositionem manuum door D. praesidem geconfirmeert D. Conradus Heckerus, D. Joannes de Greve, D. Rutgherus de Rhein, D. Petrus Calcarius. Ende blijft gestatueert dat ter naester vergaderinge op ghelijke wijse geconfirmeert

sullen werden D. Hermannus Crucius ende D. Thomas Zutphaniensis en Wilhelmus Franck.

10 Lent ~ Schoolmeester
Is beslooten dat visitatores classis met den heer amptman yn de Oover-Betouw en de nabuyren tot Lendt willen handelen of Franchois de Drijver wettlijc voor een schoelmeester tot Lendt moghe worden aenghenomen. Ende sullen voortzs den heer amptman voorsch. yn den naeme des classis dienstlijc versoecken dat Sijne Edele gheene vrembde ende onbekende persoonen yn sijnen ampte will aennemen, ofte gestaden aen te nemen ofte yn te sluypen, sonder kennys ende advys van den classe ofte desselven visitatoribus, teneynde alle disordre ende andere ghefaerlijke naedeel den kerken mogen verhoedet werden.

11 Visitatie
De visitatores hebben rapport ghedaen van haere verrichte visitatie, ende 'tgheene vorder te remediëren is bij dem classe in acht ghenomen sijnde, sijn de visitatores haeres ghetrouwen dienstes ende grooter neersticheyt eerlijck bedanckt gheworden.

12 Aerdt ~ Alphen ~ Predikanten
Hubertus Liesselius, proponent tot Aert, heeft een propositie ghedaen en ys volgens, neffens D. Thomam Zutphaniensem, pastoren tot Alffen, geëxamineert. Ende beyde, dem classi ghenoech ghedaen hebbende, sijn pro membris classis opgenomen worden, hebbende onderschreeven den catechismum met de confessie.

13 Examens
Anselmus Gemerdanus, yn de conferentie gewest zijnde, versochte uytstel examinis tot op den volgenden classem, 'twelck hem om reeden vergunt ys. Hermannus Gerhardi, proponent tot Pufflijck, is niet verscheenen om hem te laten examineeren, staet yn den naeste vergaederinghe op zijn reeden te letten.

14 Doornenburg ~ Huwelijk
Op den casum van Doornenburch inghesteltt of halffbroeders en -susters kinderen t'saemen mogen trouwen, is gheresolveert dat parthiën bij den Edelen Hoove van Gelderlant hieroover advys sullen versoecken.

15 Gravamen
Is goetgevonden den synodum te consuleeren, ten eersten, of niet noodich waere dat synodus bij het Lantschap van Gelderlant versochte dat yn desen forstendom een schola illustris worde aenghestelt yn den naeme van den geheelen forstendom ende niet vanwegen een quartier in 't besonder. Offte, soo dit niet raetsaem worde bevonden, dat de Landtschap een collegium besonder tot Leyden op haer costen wilde stichten ende onderhouden.

16 Gravamen
Een andere, off niet hoochnoodich waere dat synodus ordineerde dat visitatores classium ende deputati synodi niet gelijcklick maer per vices souden afgaen, ende dat denselven ooc meer macht ende authoriteyt werde gegeven dan tot noch toe gedaen is om haeren last met meerder respect ende vrucht te voltrecken.

17 Winssen ~ Geestelijke goederen
Is den visitatoribus belast sich bij den joncker Johan van Gent tot Wynssen te informeeren van de collatie van de vicarie aldaer, welcke de gemeine nabuyren usurperen, pretendierende collatores te zijn, teneynde deselve tot onderhout van den schoelmeester moghe gheïmploeert worden.

18 Alphen ~ Predikant
Om sekere consideratiën vyndt classis noodich ende oorbaerlijck dat D. Thomas Zutphaniensis eerliken worde getransporteert van Alffen op een ander plaetse daer hij meer stichtinghe soude connen doen, lastende den visitatoribus te besorgen dat hetselve bequaemlick moghe geëffectueert worden.

19 Zetten ~ Predikant
Insgeliken heeft classis inwillicht in het versoeck Ruthgeri de Rhein dat hij eerliken mochte getransporteert worden op een ander plaetse daer hij meer vruchts doen mochte, om reden bij hem den classi geremonstreert, ghevende den visitatoribus last om daervoor sorghe te draghen.

20 Pannerden en Doornenburg ~ Predikant
D. Joannes Rungius heeft versocht letteren van attestatie dat hij met Elssken, zijn huyssvrouwe, yn echtenstaet leeft, 'twelck hem geaccordeert ys.

21 Schoolmeester
De classis neemt voor gerecommandeert aen Johannem Messmaker om hem tot een schoeldienst te promoveeren ter eerster gelegentheit. Ende dewijle nu onder dem classe gheene bequaeme plaetsen vaceeren, sal per visitatores worden gheschreven aen dem classem van Thiel ende Bommel ende joncker van Braekel tot Lienden, dat hij aldaer tot Linden mochte voor schoelmeester ontfangen worden.

22 Fort Schenkenschanz ~ Traktement
Henricus Hollingerus heeft den classi geremonstreert dat hij hem met sijn huyssvrou met vier kinderen ende een dienstmaecht niet en can bedraegen op het tractement van 450 gl. jaerlicx, 'twelck hem bij de Edele heeren Raden van State geordonneert ys worden in dier tijdt als hij gheene kinderen en hadde, oovermitz, beneffens de costen van wijff, kinderen ende maecht te onderhouden, noch veel meerder dierte is in het fortt dan in steden ende ten plattenlande, ende vooralle dat daeglicx aldaer grooten aenval is van luyden die men ehrenthalven ghehouden is op te nemen, item dat dit jaer een merckelike duyre tijdt gewesen is, door welcke oorsake hij ooc in schulden geloopen ende ten achteren is ghecomen. Versoeckende dat classis, uyt consideratie van sulcke reeden ende zijnes getrouwen dienstes, soo bij sijne gemeynte als bij den classe den tijdt van 12 jaeren bewesen heeft, hem gelieve te verleenen brieven van intercessie en recommendatie aen de Edele heeren Raeden van Staten der Vereenichder Nederlanden, teneynde Haere Edelmoogentheden hem suppliant accordeeren eene nootwendighe gratuyteyt, tot ontlastinghe desselven schulden, ende zijn tractement alsoo te verhooghen dat hij eerlijken daervan moghe leven. Quod fiat.

23 Financiën
Johannes Lottichius, Wilhelmus Franck, Thomas Zuthphaniensis ende Hubertus Liesselius hebben haere competierende honoraria dem classi opgedragen, restierend Christianus Estroth, Petrus Calcarius[97].

24 Overheid
Den visitatoribus wert belast den Edelen heeren Gedeputeerden deses quartiers te remonstreeren dese volgende gravamina, teneynde bij Haer Edelen daerop werde ghelett ende sooveel als moogelick geremedieert:
1. Sint Niclaes Vicarie tot Elden yn de Oover-Betouw ys vercocht van Aernt Laydeckers erffgenamen aen Aernt Brynen, burghermeester tot Aernhem, voor de somma, soo men seydt, van 50 gl. ende wort geweerdeert op 1000 gl. Te versoecken dat dese vicarie tot den kerckendienst gereduceert worde.
2. De classis wordt bericht dat tot Maessbommel ongefeerlick 100 morgen landts van de geestlijcke goederen ondergheslaegen ende verdonckert zijn, ende sal meester Jan, de schoelmeester tot Hafften, daervan alle schriften ende kennis onder hem hebben. Te versoecken dat bij meester Jan voorsch. informatie van dese goederen werde genomen om te procederen na behooren.
3. Tot Doornenborch wort de vicarie gebruyct bij eenen ruytermeester, Aelert Bleylantssoon tot Aernhem. Te vorderen dat deselve vicarie tot onderhout van een schoelmeester moghe gedirigeert worden.
4. De nabuyren van Valborch versoecken dat uyt haere vicarie een schoelmeester moghe gegageert worden.
5. De schoelmeester tot Afferden versoeckt een redelick tractement om te moghen leven.
6. Wort versocht dat Mijn Heeren wyllen benerstighen dat de weme te Gendt op 't spoedigste worde getimmert, dat ooc Mijn Heeren dem pastori aldaer met een redelick tractement believen te versien.
7. Timmeringhe van des pastoorshuys tot Oij, en ordre op het bewyn der kerckengoederen tot Peersinghen.
8. Dat D. Anselmo, pastori tot Beuninghen, een reedelick onderhout werde beschickt, want hij anders door aermoede vergaen sal.
9. Dat ordre werde gestelt tot reparatie der kercken tot Wambel.
10. Dat de gemeine nabuyren tot Alffen werde belast Thomae, haeres pastors, te verschoonen met het uytvorderen van de ongeltspenningen ende de gedreigte pendinghe, maer hem vrij te houden volgens haer eygen contract met hem opgericht.
11. Dat Hermannus Crucius clachtloes worde gestelt volgens sijn gravamen, art. 8 anno 1608 in septembri[98].
12. Dat de kerckmeesters allomme worden geconstringeert om rekeninghe te doen voor persoonen daertoe gequalificeert, en insonderheyt tot Doornenborch, alwaer lange gheen reekeninghe gheschiet is ende wel duysent gl. sullen ooverschieten. Staet daerop te letten dat aldaer altijdt een joncker worde tot kerckmeester ghemaect, om te versien dat twee huyssluyden voordaen dit ampt bedienen, die men beeter tot den rekeninge can constringeren dan de jonckeren. Item

97 Hierna is doorgestreept: 'ende Franciscus Merwen'.
98 Het betreft hier artikel 9 van de vergadering van de classis Nijmegen van 5-7 september 1608.

aldaer geniet de kerckmeester van het hondertthien gl. voor sijn moeten van uytvorderinge, een dinck dat ombetaemlick is ende van quader consequentie.
13. Te ordineeren dat de vicarie tot Winssen werde gekeert tot onderhoudinghe van een schoelmeester aldaer.
14. Dat ooc eenmael de oovergebleven beelden, outaeren ende derghelijke afgoodische reliquiën uytgeroyet ende wechghenomen werden.

25 Absentie
De van den classe sich absenteeren sullen deselve costen dragen met de aenwesende broederen, tot verlichtinghe van deselve; ende de gheen wettelike excuse weeten voor te brengen (daervan de classis sal oordeelen), sullen daerenboven vervallen sijn yn de boete van eenen dal. voor den aermen.

26 Schoolmeesters
Den visitatoribus is belast eenen seekeren tijdt ende dach uyt te schrijven ende alle schoelmeesters te doen vergaederen om dieselve t'examineeren ende doen onderschrijven den catechismum ende confessie, ende eernstlijck te belasten dat sielieden sich in haeren ampt wel dragen, met haeren pastore goede vriendtschap ende correspondentie houden, denselven oock in alle schuldige plichten obedieren ende gehoorsaem sijn, ende niet ghaen buyten de limites ende bepaelinge van haer ampt. Insonderheyt sal die schoolmeester tot Setten wel scherpelijck vanwegen sijnes vageerens ende versuymnis gestrafft ende tot beteringe eernstlijck vermaent werden.

27 Visitatoren
Henricus Hollingerus, twee jaeren visitator classis geweest zijnde, heeft versocht sijnes lasts ontslagen te werden, 'twelck hem vergunnet is. Ende is sijn plaetse gestelt, neffens D. Joannes Coitsius, Joannes Grevius.

28 Examinatoren
Tot examinatorem voor den toecommenden classem is gecontinueert D. Daniel Holstius, ende hem is gesubstitueert D. Joannes Grevius.

29 Gedeputeerden ter synode
Op den aenstaenden Geldrischen synodum sijn gedeputeert D. Henricus Lepflerus ende D. Joannes Grevius, D. Henricus Hollingerus loco senioris, ende een ouderlinck van Nieumegen.

30 Agenda
De classis sal gehouden werden den eersten maendach in septembri, 's maendaechs 's avendts tijdelijck in te commen ende dinsdach d'actie te beginnen.

31 Sluiting
Naer gehoudener censura morum ende danckseggingе Godts is die classis in vrede gescheyden, donnerdach den 12 maii.

32 Ondertekening
Gerardus Livius
Henricus Hollingerus, [procos]

33 Neerbosch ~ Geschil
Also daer eenige verschill sekeren tijt geleden geresen was tuyschen D. Reinero ab Erbraet, pastore tot Nederbosch, ter eenre, ende mr. Peter Evertsen, scholmeester in dien tijt aldaer, ter ander sijde, streckende tot den een ende anderen disreputatie, 'twelck onder vrome, eerlicke luyden niet en mach geleden worden, so is 't dat partheyen, voor ons onderschrevene dienaren gehoort sijnde, also in der guete sijn vergeleken, bekent hebbende ende mitz desen bekennende dat d'een van d'ander anders niet en weet te spreken dan eer ende deucht, belovende met ware woorden, als luyden met eeren, dat sij voortaen van malcander anders niet spreken sullen ende willen dan wat eerlick ende ruemlick is, dat sij oick niet en sullen gedogen ofte toestaen den haren ofte andere vreembde personen van malcander yet anders desen contrarierende te handelen ofte te spreken, maer veel meer duen ende beforderen alles wat tot den een ofte anderen eere ende welfaert is dienenen, vergevende malcanderen uut ware christlicke liefde van herten alles wat tot den huydigen dage toe van d'een ende d'ander mach gedaen sijn tot elckanders praejudicie, belovende voortaen in christlicke rust, vreede ende liefde te wandelen, God biddende dat hij door sijnen Heiligen Geest hare herten daertoe trecken ende stercken will, ende oversulcx d'een den anderen de rechterhandt tot een teecken van liefde ende trowe gevende. In kenniss der waerheedt hebben de voors. partheyen, neffens ons onderschreve, als arbiters, dese met hare eygen handen onderteeckent. Actum Niemegen, den 10. maii anno 1609.
Reinerus Erbradius remittit ex corde
Henricus Hollingerus m.p.
Gerardus Livius
J. Verheiden, scripsit
Conradus Heckerus
Petrus Faber Evertssen

1609 II Classis. Nijmegen, 5 en 6 september
Inv. nr. 1, fol. 81-84.

1 Leiding
Acta classis Neomagensis, gehouden den 5 en 6 septembris anno 1609. Nae aenroepinghe des naems Godts sijn vercooren tot praesidem D. Henricus Lephlerus, tot assessorem Joannes de Greve, tot scribam Joannes Gobelius.

2 Aanwezigen
Beneffens de voorn. zijn op classem verscheenen: Henricus Hollingerus, minister op 's-Gravenweertt; Hermannus Crucius, minister tot Herwen; Joannes Woltingius, minister tot Elden; Daniel Holstius, minister tot Bemmel; Conradus Heckerus, minister tot Eewijck; Rutgherus de Rheinen, minister tot Setten; Reinerus ab Erbraet, minister tot Nederbosch; Matthaeus Andernacensis, minister tot Wynssen; Wilhelmus Isfordinc, minister tot Batenburch; Joannes Lucae, minister tot Gendt; Franciscus Merwen, minister tot Wambel; Petrus Calcarius, minister tot Ooverassel; Joannes Lotichius, minister tot Horssen; Wilhelmus Franck, minister tot Valborch; Christianus Elsraet, minister tot Angeren; Hubertus Liesselius, minister; Thomas Zutphaniensis, minister tot Alffen; Michaël à Mandewil, doctor

medicinae, als ouderlinck. Uyt den Thielschen classe is verscheenen: Hermannus Broeckhusius.

3 Absentie
Johannis Rungii absentie wort om reden dem classi geremonstreert, excusabel gehouden.

4 Schoolmeester
Is voor dem classe verscheenen Hendrick Lunderssloo ende heeft recommendatie begeert aen den joncker Boetzeler om totten schoeldienst van Druyten ofte Leuwen bevordert te worden. De classis heeft goetgevonden dat visitatores classis met de dienaers van Nieumeghen zijn leven en wandel ondersoecken sullen, ende hem, gequalificeert vindende, daerna recommenderen.

5 Gendt ~ Predikant
Joannes Lucae, minister tot Gendt, heeft dem classi vertoont brieven van wettelijke beroepinghe van Seddam yn de graeffschap Berghen, mitzgaeders dimissie ende attestatie van sijne gemeynte tot Gendt, versoeckende dat de classis believe te consenteren yn zijn vertrecken ende hem te gunnen een eerlijck classicael testimonium, alsoo hij nootwendich ende reedelijck onderhout bij den van Gendt niet en can obtineeren. De classis dese reeden ende de gelegentheit van die van Gendt wel geconsidereert hebbende, heeft Joanni Lucae oorloff ende attestatie te verleenen bewillicht.

6 Avondmaal
De dienaers yn de dorpen worden neerstich vermaent te beaerbeyden dat sij met goede ordre de bedieninghe des Heiligen Nachtmaels moghen yn ghebruyck brenghen.

7 Petrus Calcarius
De dienaeren van Nieumegen hebben belooft den 17. septembris naestcomende te sullen aerbeyden dat de volcomene reconciliatie Petri Calcarii met zijne gemeynte, volgens de resolutie, art. 8 prioris classis, geschiede.

8 Hees en Neerbosch ~ Predikant
De classis heeft met medelijden gehoort de onrechtveerdighe ende onchristlijke travaille soo den abt van Knechtstede aen den person Reineri ab Erbraet gedaen heeft, ende hebben neffens request Reineri een Eedlen magistraet deser statt versocht de handt daeraen te houden dat Reinero van den voorsch. abt voor sijne smerten ende smaet genoech ghedaen ende voorthaen derghelijke tyrannische proceduren gecaveert moghen werden. De magistraet heefft belooft dese saeke ten vlijtigsten te wyllen recommenderen aen de heeren Generale Staten.

9 Aerdt ~ Predikant
Alsoo Hubertus Liesselius om goede redenen de bedieninghe tot Wijchen ofte elders in Maes ende Wael niet aennemen mach, soo heeft de classis goedtgevonden ende belooft allen vlijdt aen te wenden dat hij yn de Betouw met eenen goeden dienst worde versien; heeft ooc D. praesidem als deputatum belast om der

voorsch. Hubertum den classi van Thilo-Bommel te recommenderen, teneynde haer believe te bevorderen, indien een bequaeme plaetze quaem te vacieren.[99]

10 Elst ~ Vacature
Is ordre ghestelt op de bedieninghe van Elst, voortaen te onderhouden totten naesten classem, ende ghestatueert, soo ymant sijn vices versuymtt, dieselve vervallen sal sijn yn de boete van ses gulden, tot profydt van den classe. Ende sullen de vices aldus ghehouden worden: Joannes de Greve, Hubertus Liesselius, Joannes Woltingius, Gerhardus Livius, Christianus Elsraet, Daniel Holstius, Henricus Lephlerus, Joannes Gobelius, Hermannus Crucius, Reinerus ab Erbraet, Matthaeus Andernacensis, Joannes Coitsius, Conradus Heckerus, Wilhelmus Franck, Rutgherus de Rheinen.

11 Gedeputeerden
Op den wall of ymandt nae het scheyden van den classe een ander beroep creeghe de gheen uytstel conde lijden, is goedtghevonden ende geordoneert dat de dienaeren van Nieumegen, mitzgaeders Hollingerus, Heckerus, Holstius ende Reinerus, daeryn volcomen sullen handelen ende doen sulcx als sij stichtlijck sullen vynden, ende sal 'tgheene bij haerluyden gedaen sijn sall, van sulcker weerden sijn alsof het bij den classe in volle vergaederinghe gedaen was.

13 Herwen ~ Valburg ~ Alphen ~ Predikanten
Sijn voor dem classe per impositionem manuum geconfirmeert Hermannus Crucius, Wilhelmus Franck ende Thomas Zutphaniensis.

14 Schoolmeesters ~ Ondertekening belijdenisgeschriften
De visitatores classis sullen de schoelmeesters de noch niet onderschreeven hebben, ooc examineeren ende den catechismum doen onderschrijven.

15 Zetten ~ Predikant
Sal nochmaels daerop gelettet worden om bij voorvallende goede gelegentheyt Rutgherum de Rheinen eerlijken te transporteeren.

16 Ooij ~ Pastorie ~ School ~ Traktement
D. Henricus Hollingerus wert geauthoriseertt om ter eerster gelegentheytt den heer van Oij wederom te versoecken, yn den naeme des classis, dat Sijn Edle believe ordre te stellen dat tot Oij een pastorie ende schoelmeestershuyss worde gebouwet, opdat de kercke ende schoele te beeter moghe bedient worden. Item dat Sijn Edle believe dem pastori Joanni Gobelio te concederen dat hem het ooverschott van de veer morghen die uyt het pastoriegoedt eertijdts sijn versett gewest, moghe ghevolcht worden.

99 Hierna is doorgestreept: '10. Is Francisco Merwen bewillicht een favorabel voorschrijvens aen den amptman van Maes en Wael, teneynde zijn stipendium vanwegen Dremel moghe verbeetert ende ontrent ter somma van 100 gl. ghebracht worde.' De artikelen 10 en 11 hadden eerder de nummers 11 en 12. Nu ontbreekt artikel 12.

17 Proponent ~ Puiflijk ~ Aerdt ~ Predikanten
Bernhardus à Mandewil, Hermannus Gerhardi ende Henricus Ebbers hebben elck voor dem classe een propositie ghedaen ende sijn volgens daerop geëxamineert; ende dem classi genoech ghedaen hebbend, sijn pro membris classis opgenomen worden, hebbende onderteyckent den catechismum met de confessie; oock dem classi genoech ghedaen met haeren honorariis.

18 Proponent
Wordt den visitatoribus classis opgheleydt dat sij metten eersten beaerbeyden om D. Bernhardum voorsch. met een plaetse te versien.

19 Puiflijk ~ Aerdt ~ Predikanten
Wordt Matthaeo Andernacensi opgheleyt Hermannum Postelium voor sijne ghemeynte tot Pufflijck te confirmeeren en Henrico Hollingero Henricum Ebbers tot Aertt.

20 Proponent
Helmichius Buschovius, schoelmeester tot Alforst, een propositie voor dem classe ghedaen hebbende, is voor een proponent aenghenomen ende hem belast dat hij, tot Alforst des kerckendienstes gheheel onthoudende, vlijtich sal studieren ende alle wecke eene propositie comen doen tot Baetenburch voor de dienaeren aldaer, ghelick mede ten allen drie weeken eene tot Nieumeghen, om sich wel te oeffenen ende tot het examen te prepareeren.

21 Winssen ~ Kerkgebouw
Sal gheschreeven worden aen de kerckmeesteren tot Wynssen dat de kercke metten eersten moghe gherepareert worden.

22 Overheid
Sullen dem heeren amptman van Oover-Betouw voorghedraeghen worden door de dienaers van Nieumeghen dese volgende gravamina:
1. Om middelen te practiseeren waerdoor Christiani huysshuyr moghe betaelt worden.
2. Dat de reliquiën van outaeren ende dergelijken wechghenomen worden, waervan dem amptman specificatie sal oovergeleevert worden.
3. Alsoo de kerckmeesters van Driel onlancx uyt huyssen ghehaelt hebben een kiste waeryn veel dingen zijn die nu wel in pios usus mochtet aengelecht worden, dat dem amptman ghelieve haer sulcx te beveelen.
4. Advys te geeven of de renthe van Sint Thonnisgilde tot Driel, soo de nabuyren ghewhoon sijn jaerlicx te verdrincken, niet soude moghen tot profijdt van de kercke aenghewendet worden.
5. Om te bevorderen datter een pastoriehuyss tot Valburch moghe ghetimmert worden.
6. Alsoo Sijne Edle dickwijls belooft heeft den pastoren te willen helpen tot de restitutie van de classicale oncosten, dat hetselve moghe eenmael volbracht worden.

23 Overheid
Sal worden geremonstreert aen den heeren Ghedeputeerden dat Haer Edlen gelieve te resumeeren de gravamina van den voorgaenden classe ende af te doen 'tgheene noch niet afghedaen ys. Daerbeneffen dat haer believe te ordonneeren reedelick tractementen voor Thoma, pastor tot Alffen, ende Hermannum Postelium, pastor tot Pufflick[100], mitzgaeders Helmichio Buschovio, proponent tot Alforst, watt toe te legghen om van te leven terwijlen hij hem oeffent om wettelijken te comen totten ministerium.

24 Examen
Werden ghelast de vier deputati en ministri Neomagenses dat se eerstesdages goede informatie nhemen van de reeden waerom Anselmus Gemerdanus teghenwoordich, hoewel hij specialijken van den classe om te compareeren verschreeven was, niet en ys verscheenen ad examen, ende van zijn leven ende wandel, om alssdan met hem te handelen ofte te procederen nae behooren.

25 Wamel en Dreumel ~ Traktement
Is D. Francisco Merwen voorschrijven ghegeven aen den heeren amptman van Maes en Wael om te mogen crijghen verbeeteringhe van het stipendium voor den geannecteerden dienst der kercke tot Droemel, soodattet selve van de veertich op hondert gl. moghe gebracht worden. Ende ys D. Franciscus broederlijck vermaent om sijnen dienst vlijtich te achtervolgen ende ander bedrijf dat van sijn vocatie niet en ys te onderlaeten, 'twelck hij alsoo ghehoorsaem na te comen belooft heeft.

26 Elst ~ Aerdt ~ Overasselt ~ Kosters
Wordt den visitatoribus belast dat sij wel letten op de costers, dewelcke ofte haeren pastoren wederspannich sijn, oft anderssins met godtlooser leven, vuylspreckinghen ende lasteren[101] ende derghelijken stucken de opbouwinghe der ghemeynten verhinderen, om deselve, yndien sij haer niet en wyllen beeteren, van haeren dienst te deporteeren, als insonderheit de costers tot Elst, Aert ende Ooverasselt.

27 Synode ~ Correspondentie
Acta synodi en classis van Thiel sijn beyde voorghelesen.

28 Examinatoren
Tot examinatorem ys vercooren Joannes de Greve, ende hem ghesubstitueert Henricus Hollingerus.

29 Correspondentie
Op den aenstaenden Thielschen classem is gedeputeert te gaen Henricus Lepflerus.

100 In de marge is geschreven: 'ende (…) Pufflick'.
101 In het handschrift van N.N. is boven de regel geschreven: 'ende lasteren'.

1610 I Classis Nijmegen

30 Agenda ~ Vergadering
Is beslooten dat de naeste classicale vergaederinge sal gehouden worden den tweeden maendach nae Paeschdach, binnen deser stadt Nieumeghen, ende dat de maeltijden voortaen, ghelijck nu twee jaeren ghebruycklick ghewest, ghehouden sullen worden bij een van den dienaers der stadt, voor 8 st. voor cost ende bier voor elcke persoone, waernae sich de dienaer nae ghelegentheyt des tijdts sal hebben te richten, vertrouwende dat de dienaers 'tselve gheerne, als dusslanghe gheschiet ys, sullen continueeren, mets dat alle presente dienaeren alle maeltijden sullen aengereekent worden, hetsij dat sij aen de maeltijdt compareeren ofte niet.

31 Sluiting
Nae ghehoudener censura morum ende danckseggingh tot Godt ys de classis yn goeden vreede gescheiden.

32 Ondertekening
Henricus Lepflerus, praeses classis
Jannes de Greft, assessor classis
Joannes Gobelius, scriba classis

1610 I Classis. Nijmegen, 17-19 april
Inv. nr. 1, fol. 85-89.

1 Leiding ~ Aanwezigen
Acta classis Neomagensis, gehouden den 17., 18. ende 19 aprilis anno 1610. Na anruipung gotlichen namens sin vercoren in praesidem D. Johannes Coitsius, in assessorem D. Henricus Hollingerus, in scribam Johannes Lotichius. Beneffens de vorn. sijn oep classem verschenen: Johannes Rungius, minister in Panderen; Hermannus Crucius, minister to Herven; Johannes Gobelius, minister to Oijen; Conradus Heckerus, minister to Eewick; Rutgerus de Rheinen, minister to Setten; Reinerus ab Erbradt, minister to Neerbusch; Matthaeus Andernacensis, minister to Winschem; Wilhelmus Isfordinck, minister to Batenburgh; Franciscus Merwen, minister to Wammel; Petrus Calcarius, minister to Oeverassel; Wilhelmus Franck, minister to Valburgh; Christianus Elssradt, minister to Angeren; Thomas Zutphaniensis, minister to Alffen; Hermannus Gerhardi, minister to Puffelick; Henricus Ebberts, minister to Aert; Bernhardus a Mandeweil, minister to Balgoy; Reinerus a Renssen, juris licentiatus, ouderlinck to Nijmegen. Uth dem classe van Tyl erschenen: D. Alardus de Fries. Johannes Woltingius, serius accessit sed honeste excusatus. Absentes: Johannes Grevius, minister in Hetteren; Daniel Holstius, minister to Bemmel, per morbum excusatus.

2 Acta ~ Correspondentie
Folgents verlesen acta verledenen classis, glick oick acta classis Tilensis.

3 Visitatie
Darna is de umbfrag geschiet van den stant der kercken up den plattenlande, ende is gottlof an den meesten platzen guide stichtung, nyt alleen in bedienung des Wordts, maer oick der Heiligen sacramenten befunden worden.

4 Herwen ~ Aerdt ~ Predikanten
In umbfragh van allerhandt beschwarnis hefft D. Hermannus Crucius angeven dat men hem mit eine beqwame conditie versien solle, ter ursaecken dat hij sijnen dienst eenmael upgeseit. Darup de D. visitatores belast folgende weeck mit twee brudern van den directoribus classis selfst up Herwen to gain ende te vernemmen of nit contentament vor D. Crucio ende Henrico Ebbers kunne gefunden werden, wo nyt, of de combinatie tuschen Herwen ende Aert geschien kunne, ende indien D. Crucius mutiren soude, t'bearbeiden umb guide promotie. Doch sollen D. visitatores tosien of nyt mehrer auctoriteethalven der ambtman bij der handlung mit den naburen selfst tegenwurdig sein muge.

5 Heerlijkheid Ooij ~ Schoolmeester ~ Geestelijke goederen
D. Gobelius solicitirt umb beforderung van eenen guiden scholmeister. Is resolveert an de heeren Gedeputirte an to houden dat van allen kerckmeistern, insonderheit in den herlicheiden, reeckenung gefordert werde.

6 Zetten ~ Predikant
D. Rutgerus de Rheinen angeven wat hierbevorn vam classe de sui transportatione resolvert, ende dat hij nu van seinem vader uth anderer luiden bevehl ende anhouden ad conditionem vocirt sofern sulx nyt vorginge. Biddet noch dat vorigen classis resolutie nagecommen werde.

7 Herveld, Slijk-Ewijk en Oosterhout ~ Predikant
D. Conradus Heckerus gravamina vorbracht. Darup resolvirt dat D. Conradus darna sien solle of hij mit den van Oesterholt ende Eewick vast gae, ende darna den D. visitatoribus seine saeck bevohlen sijn solle.

8 Elden en Driel ~ Geestelijke goederen
D. Johannes Woltingius angeven dat hierbevoren seeckere kerckenguidere, nembˉlick 2 mergen landts, vor 200 gl. beleent, de een groters weerdt sein, versuickt hij of nyt dör de heeren Gedeputirte ende ambtman befordert werden muge datgeene watt totter custeriën, glick oick 't darde part der vicariën dit jhar darto angewandt, ende darmit vorss. 2 mergen, geloest werden mugten. Resolvirt dat sulx den heeren Gedeputerten geremonstrert werden solle.

9 Hees en Neerbosch ~ Predikant
D. Reinerus ab Erbradt vertoent ende verlesen laten literas vocationis van Scherpenzeel in der Velowen[102]. Biddende sijne gelegenheit ende beschwarnus, de hij mundtlick movirt om to sien ende hem to dimittiren. Darup resolvirt dat irsten seine vorbrachte motiven nyt gnugsam sufficiënt, eodem wan hij doch in seinem vornemmen perseverierde, dat men darvan t'voren mit een Erbaren magistraet communiciren soude. Darto deputert D. Gerhardus Livius, D. Conradus Heckerus ende D. Matthaeus Andernacensis. Deputati classis mit een Erbaren magistraet communicirt hebbende, referirt als dat een Erbaren magistraet D. Reinero nyt en begerde verhinderlick te wesen, doch hem to bedencken geven off hij mit guider consciëntie vertrecken kunne. Darup D. Reinerus hem erclert, nademael dese saeck hem hoch befohlen wurde, of hij wel schoen wat hem to duin im her-

102 In plaats van: 'Betowen'.

ten beschlaten, doch were hij doer D. Fontanum berichtet worden, alsdat oick de drost tot Scherpenzeel hem ersucht bij dem classe umb sui dimissione an to houden. Dede vrindtlick bidden hem 14 dagen to deliberiren to vergunnen. Darin classis hem to willen gewesen.

10 Petrus Calcarius
Als dem classi vorkommen dat Petrus Calcarius to Roirmunde bij den jesuïtern gebychtett ende absolutionem gehalet, eodem ein vorschriven van dem decano aldaer umb possessionem vicariatus cuiusdam in der kercken to Venrae to behouden gebeden, ende darbij gelavet seine huisfrow to verlaten ende negstverleden[103] Christmis dat altaer aldaer te bedienen, so is hij van dem classe darover verhort, ende d'weil de saeck uth sein eigen bekentnus also waer te sein befunden, so hefft classis, den groten fal, sunde ende ergenus bewogende, hen e numero et societate ministrorum excludirt. Doch sein ouderdomb ende schwaeckheit angesien ferneren fal vor to commen, is vor guit angesien, sofern muglich, up der Velowen offte irgendt anders hem tot een schoeldienstt to verhelpen. Sulx to beter to geschien wil classis vor hem intercediren dat hem noch een virdel jhars to Oeverassel to blieven, sonder eenigen dynst to duin, vergunnet worde.

11 Angeren ~ Traktement
D. Christianus Elsraet classem gebeden hem beforderlick te wesen dat sein stipendium mugte vermeert, oick verleden jhars huisshuir betalt werden, d'welck geschien kunne ex tertia parte vicariarum ibidem. Resolvirt dat sulx den heeren ambtman ende Deputirten geremonstrert werden solle.

12 Alphen ~ Predikant ~ Dieden ~ Pastoor
Umb sunderlicke redenen sollen D. visitatores belast sijn: 1. D. Thomam mit een andere guide conditie to versien. 2. Den heeren van Oij to versuicken den pastorn to Dyten to verbieden sein predigen.

13 Leeuwen ~ Predikant
D'weil D. Franciscus Merwen classi verclaert van sommige van Lewen versucht to wesen bij dem classe an to hauden dat sij mit dem dynst gotlichen Wordts oick mugten versien werden, ende dat sij voer einen dinaer wel een ehrlick onderhout hadden, so is vor guit angesien to bearbeiden dat combinatie tuschen Lewen ende Puffelick, ende darna mit Druiten ende Aefferden muge gemackt werden. Ende is D. assessor belast irster gelegenheit binnen Cleve mit juncker Butzeler to sprecken, dat Sijn Edle believe up 'm huise platz tot der praedicatie to vergunnen, ende darna D. visitatores umb der combinatie arbeiden sollen.

14 Heteren en Randwijk ~ Vacature
Schultis van Hetteren vor dem classe erschenen ende gebeden, nademael haer dynaer dede vertrecken, dat sij widerumb mit een guiden dynaer mugten versien werden, hofern muglick mit D. Conrad[o] Heckero. Resolvirt, nademael D. Conradus seines dynstes nyt entledigt, dat den negsten sondag Gerhardus Velsius to Hetteren praesenteert werden solle.

103 Boven de regel is geschreven: 'negst'.

15 Kerkdiensten
Umb gelickheit in den dynst up den festdagen to houden is resolvert dat up Christmis, Paschen, Pingsten 2 oder 3 dagen to praedigen, den staet der kercken angesien, ende discretie gebruickt werden solle. Zij sollen gehouden werdenn nyjhar- ende himmelsfahrtsdag, andere festdagen, alle vorbij to gain.

16 Kerkdiensten
De passypredig sol, sofern muglich, van eenen idern angefangen werden up den irsten sohndagh in der vasten, ende impfal de tohorers up 't sondags evangelii forderen deden, alsdan eenen dag in der weken darto genommen, ende sofern up sulcke dagen geenn tohorers erschinen, sal man oick up den fridagh vor Paschen sich an den text der passy nyt verbinden maer eenen andern nemmen mugen.

17 Fort Schenkenschanz ~ Geschil
D. assessor Hollingerus classi vorgedragen ende geclagt de grote injuri de hem van der huissfraw Mattheissen van Lissel mit lastern ende schmaen, so up seine person alsoick seinen dynst, angedain, daerdoer allerhandt unordnung in der kercken erspraten, oick hij in bedienung des Heiligen Aventmahls verhindert worden, ende off hij wel den freden in verscheidene wegen gesuicht, dat hij glickwel darto nyt verholpen werden kunne. Ende sofern geine guitlicke verglicking gefunden werden kan, dat alsdan de saeck van dem classe an 't Edle Hoff schrifftlick gelangt werden solle.

18 Ondertekening belijdenisgeschriften
Deputati synodi advyss van dem classe versucht of nyt umb eenigkeit to houden dienlick generalem formam subscriptionis up to richten ende deselve van allen ministris underschriven to laten. Resolvirt dat classis sulx nyt vor guit funde umbdat men eenmael catechismum underschreven ende mit ny subscriptie beschwaert to werden allerlei bedenckens bij vielen hebben soude.

19 Elst ~ Vacature
De kerck to Elst belangendt is resolvirt dat deselve noch eenen tijt langk doer de brudere na voriger ordnung besucht werden solle.

20 Balgoy ~ Aerdt ~ Predikanten
Beschlaten dat D. Bernhardus a Mandeweil per ministros Neomagenses vor seine gemeine sol confirmirt werden. Ende oevermits dat man bearbeiden solle umb combinatie tuschen Aert ende Herwen, sol confirmatio D. Henrici Ebberts bis darto differirt werden.

21 Overheid
Den heeren Gedeputirten sollen nafolgende gravamina vorgedragen werden: to beforderen dat het huiss to Oeverasselt ende to Winssem upgemackt werden mugen; dat allen wirdten up den dorperen doer de ambtluide, insonderheit Maess ende Wael, ernstlick befohlen werde vor ende under de praedicatie geen valck to setten; nademael de Clevische marschalck hem jus collationis van eener vicary to Aert, darunder sunderlick gehoren sess mergen landts to Angeren gelegen, duit undernemmen, dat jus collationis to bewiesen van hem gefordert werde.

22 Over-Betuwe ~ Kerkgeraad
Dem ambtman in der Oever-Betow sal vorgedragen werden dat de reliquiën van outaren ende derglicken mugen weggenommen werden.

23 Financiën
Bij den heren Deputirten und ambtluiden sal angehouden werden umb ordnung to macken dat den dynarn up den plattenlande haere classicael uncosten mugen restituirt werden.

24 Beuningen ~ Predikant
Folgentz sein in classe examinirt D. Anselmus Gemmerdanus ende Helmichius. Ende na befindungh haerer beiden profectus is D. Anselmus pro membro classis angenommen, doch nerstig vermaent flitig to studeren end sich to uffenen.

25 Altforst en Appeltern ~ Proponent
Helmichius is glickfals ermaent mit allem flyt ende nerstigkeit up classem negstfolgend hem widerumb to praepariren, doch is hem vergunnet administrationem baptismi to bedienen.

26 Visitatoren ~ Gedeputeerden ter synode ~ Correspondentie ~ Examinator
Sindt folgents communi suffragio vercoren: tot visitatores D. Hollingerus ende D. Conradus Heckerus; tot deputatos ad synodum, ut ministri Neomagensis et D. Hollingerus, ut senior D. Conradus; deputatus ad classem Tylensem D. Coitius; substitutus examinatoris D. Conradus Heckerus.

27 Agenda
De negste classical vergaderung sal dan 3 septembris binnen Nimmegen geholden werden.

28 Attestatie
Up versuick juncker Johans van Gent to Winsshem umb testimonium end recommendatie vor Sijn Edlen sohn juncker Claess[104] van Gent is sulx vergunnet worden.

29 Sluiting
Na gehoudener censura morum seindt de brudere liflick, fried end frundtlick vann eenander gescheiden.

30 Ondertekening
Johannes Latichius, scriba, m.p.

104 Boven de regel geschreven in plaats van het doorgestreepte: 'Johan'.

1610 II Classis. Nijmegen, 4-7 september
Inv. nr. 1, fol. 91-97v.

1 Leiding
Acta classis Neomagensis, gehouden tot Nimmegen in 't jahr 1610 den 4 ende 5. septembris. Naer aenroepinge des naems Godes zijn met stemmen vercoren in praesidem D. Gerhardus Livius, in assesorem D. Henricus Hollingerus, in scribam Conradus Heckerus.

2 Aanwezigen
Zijn op classem gecompariert naefolgende personen: D. Gerhardus Livius, minister tot Nimmegen; D. Henricus Hollingerus, minister op 's-Gravenweert; D. Johannes Rongius, minister tot Panderen; D. Hermannus Crucius, minister tot Gendt; D. Johannes Woltingius, minister tot Elden; D. Daniel Holstius, minister tot Bemmell; D. Conradus Heckerus, minister tot Eewick; D. Rutgerus de Reinen, minister tot Sethen; D. Wilhelmus Isfordinck, minister tot Batenburgh; D. Franciscus Merwen, minister tot Wammell; D. Johannes Lotichius, minister tot Horssen; D. Christianus Elsraet, minister tot Angeren; D. Hermannus Postellius, minister tot Puffelick; D. Thomas Zutphaniensis, minister tot Wichgen; D. Anselmus Gemerdanus, minister tot Bonningen; D. Michaël à Mandewil, medicinae doctor, als ouderlinck der gemeindte Christi tot Nimmegen. Ex classe Tielo-Bommeliana iss verscheenen D. Henricus Leo, dienaer des godelicken Woordts tot Bommell.

3 Absentie
Absentes fuere: Matthaeus Andernacensis, Johannes Gobellius, Henricus Ebberts et Wilhelmus Franck, respective dienaren tot Winssen, Oij, Aert ende Valborgh. Henricus Ebberti is aem woensdage te middage bij die vergaderinge gekommen, hem excuseerende dat hij een kindt heft moeten doopen. Doch niettegenstaende de class[is] sine excuse niet heft connen acceptiren, so is hem doch zijn[en] uutbliven voor ditmaell te goede gehouden, ende iss hij ende alle broeders vermaenet worden den ersten dagh henvoorts, als classis sall gehouden worden, te willen binnenkommen.

4 Beuningen ~ Predikant
Anselmus Gemerdanus, voor die classe beschuldigt van ongeregelt leeven ende meer andere excessive faulten, heft schuldtbekentenisse gedaen ende is also dem classe gereconciliert, mitz conditie, indien men voortaen dergeliken faulten aen hem bevindt, dat men de facto tegen hem sall procediren tot suspensie ofte deportament sulx als men sall vinden te behooren, breeder blickende bij acten speciael van Anselmo onderteikent ende becraftiget.

5 Grave ~ Classis
Zijn gecompariert in classe die bedienare des Heiligen evangelii in der stat Grave, te erkennen geevende dat sijluiden voor langes hun gerne haden gevoecht bij den classem, volgents die kercklicke ordonanciën aengenommen ofte aengenommen te worden, ende oversulx bij Sijne Excellentie ende herrn Raeden diesshalven remonstrantiën overgegeven, naerdat geene andtwordt darop gevolget is, oock dat sie haden gemeint einen classem besonders te verkrigen door die hope van reformatie in het Landt van Cuijck, dewelcke, so het schinet, Godt den Heere

voor desen tijt noch niet belieft heft te vergunnen. Ende also nochtans sieluiden well genegen zijn bij die broederen te mogen wesen, so iss dat sij hun tegenwordigh erbodden hebben tot goede naeburige ende broederlike correspondentie, volgents die kostuime des classis, van nu voort met die broederen te houden, udoch bij provisie, sonder praejuditie van Sijn Excellentie, totdat bij dieselve Zijn Excellentie ofte bij die kercke anders darin worde met goede redenen versien. Die broederen deses classis hebben met vreuchde dese goede meinonge der bedienaren vurss. verstaen, haer tot ledematen deses classis entfangende ende willen dieselve vortaen ock darvor houden, ter tijt ende gelegentheidt toe dat anders door Sine Excellentie verordiniert soude mogen worden.

6 Visitatie

Nae den staet der kercken die broeders gevraget zijnde, hebben samentlick verclaert dat den loop des Heiligen evangelii ende die bedieninge beider[105] Heilige sacramenten op sommige platzen wasset ende toeneempt, ende zijn broederlick vermaent haer uuterste beste te doen tot vermeerderinge van Godes kercken.

7 Oijen ~ Indringer ~ Pannerden ~ Koster

Is voor die classe gecompariert die huissfrouw van Jan Funck,[106] versoeckende dat die classis believe haeren man te tolleriren in het predickampt tot Oijen, vertoonende tot dien einde vele testimonia van sijn beeterschap ende bekeeringe. Die classis, aenmerckende dat Johannes Funccius hem sonder eenige classicale consent ende kennisse onwettelick tot Oij in den dienst des Heiligen evangelii heft ingestecken, dat ock sijne delicta so groot ende schwaer zijn dat door hem het ministerium bij die jesuïten so daernae gesetten soude moeten gelastert worden tot ontstichtinge veeler menschen, ja dat selvest die gereformerde kercke der Geünierden Provinciën oorsake mochten nehmen van die kercken deses vurstendohms sinistre te oordelen, ende dat uut het gepassierde leeven ende daden Johannis Funcii vorss. grotelick is te beduchten dat hij hem lichtlick wederomb sall konnen vergripen ende meerdere ergernisse aenrichten, dat oock die vertoonde testimonia darop niet gaen ende strecke[n] dat hij wederomb tot den kerckendienst soude mogen toegelaten worden, heft in 'tselve versoeck geenssins connen consentiren, maer goet ende behoorlick gefonden, ende willen Johannem Funccium in des Herrn naem vermaent hebben, dat hij die kerke Godes niet voorder bedroeve met onwettelike attentate ende hartnekige continuatie van dieselve, maer dat hij hem, aensiende deses, des predikens tot Oijen ende in desen furstendohm will ontholden ende hem transportiere in den classem van Gorcom, aen denwelcken hij brieven heft van recommendatie van die Edle herrn Staten van Hollandt, ende dar hij best met minste ontstichtinge sall connen geleden worden. Tot welcken einde des classis, uut christlicke liefde ende medeliden tot desselven Funccii huissvrouw ende kindere[n], praesentiert ende beloft Johanni Funccio eenen stuir te doen van sestich gulden indien hij dadelick nae dit oordell des classis goetwilligh ende gehorsam van dem ministerio desistiert, ende anders niet. Ende sullen hem die 60 gulden worden getellet so haest hij hem met sine familie van Oijen sall heben getransportiert, ofte anderssins bij acte ende versekeringe onder sijn iegen handt op den kerckendienst tot Oijen sall hebben gerenunciert,

105 Boven de regel geschreven in plaats van het doorgestreepte: 'der'.
106 Hierna is doorgestreept: 'verlievende'.

dan bij soverre hij sich dese des classis resolutie soude opponiren, die classis protestiert niet alleine in die voorgaende belofde stuir niet te willen gehouden zijn, mar ock alle mogelike middelen voor te nhemmen omb hem vandar van dem ministerio te doen desistieren ende die ergernisse te weeren. Omb dese 60 gldn. voerss. te vercrigen sall den deputatus Bommeliensis met hulpe van onsen deputato gelieven bij den classe van Thiell ende Bommell dese sake te recommendiren dat die helfte van dese penningen uut haeren classe souden mogen uutgerichtet worden, ende praesentiert sich dese classis dessgelicken wannehr sulx vorfallen mochte te doen. Classis heft goetgefonden op die recommendatie des classis van Gorcom, den vurss. Funccium aengaende, te antworden ende te begehren dat sielieden haer henvoort willen onthouden ende dussdanige personen niet recommendiren.[107]
D. Rongius heft dem classe geremonstriert hoe dat den ambtmhan tot Panderen die custerie aen eenen jongen, ongefehr 13 of 14 jahren out zinde, heft conferiert, die tot den dienst noch onbequaem, versoekende hirbij dat die classis gelieve te schriven aen den vurss. ambtmhan dat Sin Edele gelive ofte die custerie te conferiren aen een persohne die den scholdienst mede soude mogen vertreden, ofte dat den vurss. aen denwelcke die custerie albereitz is geconferiert, eenen bequame persone stelle.

8 Synode ~ Correspondentie
Zijn acta synodi et acta classis Tielo-Bommelianae met goet contentament voorgelesen.

9 Gendt ~ Beroep
D. Crucius heft den classe vertoont een wettelick beroep op sine persone gedaen van den richter, schepenen ende gemeine nabuiren tot Gendt, ende wort 'tselve beroep bij dem classe geapprobiert ende belovet D. Crucio die hulplike handt te bieden om te komme[n] tot een goet onderhout.

10 Zetten ~ Predikant
Rutgerus de Reinen heft versocht dat den articull des lestleden classis, sijne beforderinge aengaende, soude mogen geresumiert worden.

11 Angeren ~ Traktement
D. Christianus Elsraet heft versocht dat zijn sake, waervan in die lestleden acten mentie is gemaekt, soude mogen befordert worden, 'twelck hem is belovet worden.

12 Alphen ~ Pastorie ~ Traktement
Dewile D. Thomas Zutphaniensis aen zijn woonhuiss tot Alphen met timmeren ende verbeeteren veel geldts heft verschoten ende uutgelacht, so versoeckt hij den classem omb hem te willen assistieren bij die herrn Gedeputeerde, dat Haer Edelen gelieve hem hirvoor nae pilligheit wat toe te leggen. Item dat hem die handt soude mogen geboden worden bij die vurss. dat hij tot die restanten sines tractaments van twe jahren her soude mogen geraken.

107 In hetzelfde handschrift is toegevoegd: 'Classis heft goetgefonden (…) recommendiren'.

13 Druten ~ Afferden ~ Puiflijk ~ Horssen ~ Combinaties
Zall den herrn Gedeputeerden geremonstriert worden of niet Druiten ende Afferden, ende Puiffelick bij provisie met Horssen, bequamelick soude mogen gecombinirt worden.

14 Proponent
D. deputatus classis Tielo-Bommeliensis heft den classe den persohn Johannis Alendorpii recommendirt, ende hout classis denselven hirmede gerecommendiert.

15 Armenzorg
Classis heft goetgevonden dat die herrn Gedeputeerde deses quartiers ofte die respective ambtlieden van Over-Betouw, Maess ende Waell versocht worden dat die ortgenstuivers den armen ter platzen dar sie fallen souden mogen uutgerichtet worden.

16 Alphen ~ Schoolmeester ~ Vacature
Op 't goede ende redelick versoeck des schouten van Alphen omb eenen scholmester te mogen crigen geef[ft] classis dit advisz, dat sijluiden noch desen winter sulle[n] moeten patiëntiren overmitz het tractament dar noch te[r] tijt qualick sall fallen, ende belovet haer classis soorge te dragen dat sie met eenen goeden dienaer des godelick[en] Woordts souden mogen versorget worden.

17 Elst ~ Beroep
Is den classe vertoont seekere acte van beroep, in name van die gemeindte tot Elst, op den persoon van Johannes Wigelius, predicant in Vriesslandt tot Betegum, geconcipiert bij D. Henrico Brumano, sonder kennisse des classis, d'welck den classe wat vreembt is voorgekommen, also D. Henricus anders geen last heft gehadt van die broeders tot Nimmegen dan om aen D. Wigelium te schriven dat hij believe met den ersten over te commen omb bij die van Elst eens gehoort ende beproeft te worden. Ende also de classis tegenwordigh eene bequame persone heft voor die van Elst, sall D. Henricus huius erroris worden vermaent, ende hem worden geschreven dat de classis liden magh dat Wigelius overcomme omb sich te laeten hooren, mitz dat het geschiede binnen die tijt van 14 dagen, sonder langer uutstell.

18 Aerdt ~ Predikant
Wort uut seekere redenen confirmatio Henrici Ebberi tot op den naesten classem uutgestellet.

19 Visitatie
Is den visitatoribus classis belastet die visitatie so balde mogelick in 't werck te stellen, denwelcke die visitatores hebben aengenommen.[108]

108 Hierna zijn de volgende artikelen doorgestreept: 'Is gedeputiert D. Livius op die naestkommende classicale vergaederinge tot Thiell te reisen. In examinatorem is vercoren Conradus Heckerus ende is hem substituirt D. Johannes Narssius' en 'Naer gehoudenene censura morum iss classis'.

20 Examens
1. Zijn in desen classe geëxaminiert D. Gerhardus Velsius, dewelcke alreede voor een half jahr tot den dienst tot Hetteren was toegelaten, ende heft classis sijn examen geapprobert ende hem pro membro aengenommen.[109]
2. Item D. Helmichius N., geëxaminiert zijnde, is pro membro aengenommen, ende iss vermaenet tot nerstigh studiren, ende dat wannehr classis soude mogen goet vinden hem de novo te laeten examiniren, dat hij hem alssdan examini sall sistiren.[110]
3. Is ock verschenen D. Henricus Gregorii, versoekende bij den classe voor eenen wetteliken dienaer toegelaeten te worden, ende heft tot dien einde vertoont onderschedlike testimonia piae vitae et doctrinae. Die classis heft hem opgelacht eene propositie te doen ende hem examini te subycieren, 'twelck geschiet zinde iss classis seer well met hem tevreeden gewest, hem opnemende tot eenen wettelike dienaer ende pro membro classis, belovende hem op 't spoedigste met eenen goeden dienst te versien.[111]

21 Proponent
Is vor dem classe verschenen D. Henricus Slatius, vertoonende testimonia piae vitae et examinis, begehrende dat hij in desem classe tot dem kerckendienst soude mogen gepromoveert worden. Die classis sine testimonia voor goet ende sufficiënt gevonden hebbende, ende goede gaven aen hem spoerende[112], heft hem opgenommen pro membro, belovende hem met den ersten tot eenen goeden dienst te verhelpen.[113]

22 Correspondentie
Is in deliberatie geleyt omb met die broeders van den Tielsche classe te communiciren off niet goet dat henvoort twe deputati gesonden worden. De Thielsche classis heft dit seer guet gevonden[114].

23 Correspondentie ~ Examinatoren
Is gedeputeert D. Livius op die naestkommende classicale vergaederinge tot Thiell te reisen. In examinatorem iss vercoren D. Conradus Heckerus, ende is hem gesubstituirt D. Johannes Narssius.

24 Sluiting
Naer gehoudener censura morum is classis met een dancksegginge tot Godt in goede vreede ende eenigheidt gescheden.

25 Ondertekening
Gerardus Livius

---

109 In het handschrift van N.N. is later toegevoegd en doorgestreept: 'Donavit classi pro introitu 10 st.'.
110 In het handschrift van N.N. is later toegevoegd: 'Hic 8 gl.'.
111 In het handschrift van N.N. is later toegevoegd: 'Hic 10 gl.' en 'Promotus est in pagum Herwerden'.
112 In de marge is geschreven: 'ende (…) spoerende'.
113 In het handschrift van N.N. is later toegevoegd: 'Promotus est in pagum Hervelt; distulit honorarium'.
114 In het handschrift van N.N. is later toegevoegd: 'De Thielsche (…) gevonden'.

Henricus Hollingerus, assess[or]
Conradus Heckerus, scrib[a]

26 Beuningen ~ Predikant
Ick onderschreven Anselmus Gemerdanus, pastor in Bonningen, bekenne mitzdesen dat ick nu etlike malen in die voorgaende classicale vergaederinge bestraefft zinde van eenige mercklicke abusen ende ongeregeltheiden, tot allen tijden beeteringe hebbe beloofft ende darmede den classem tot medeliden bewecht. Ende also ten latsten in desen tegenwordigen classis conventu specialiken, nevens andere grove faulten van dronckenschap ende diergelicken, den classe is voorgekommen dat ick onlanx min huissfrouw schlaende die gemeindte opentlick hebbe geërgert, dat ick ock ontrouwelick ende onchristlicker wijse hebbe gesprocken, seggende dat ick den dagh hope te leven dat Zijn Excellentie met schande van Jülich sall moeten scheiden, item dat Ruischenbergh, ambtmhan van Jülich, so een eerlick ende goet krigesmhan is als Zijn Excellentie, hebbe ick hetselve, een wile tijt lochenende, ten latsten uut dwanck van consciëntie bekendt onwetentlick ende qualiken gesprocken te hebben, verclarende dat het mij van herten leet is. Hebbe derhalven nochmaln den classem omb Christi willen hertelick gebeden mij sulcke mine misshandelingen te willen vergeven, beloovende mij te beeteren ende vortaen mij also te dragen dat die classis een goet contentament sall hebben ende tot stichtinge van die kercke, bekennende dat die classis well genoehsam stoff ende reden heft omb mij so dadelick van den dienst des Heiligen evangelii te suspendiren ende voorder tot deportament tegen mij te procediren, mij bedanckende dat dieselve heft belieft noch voor ditmaell die christlicke liefde ende barmherticheidt aen mij te bewisen ende mij sodanige mijne bekende faulten ende argernissen te vergheven, wargegen ick als vurss. mij vortaen belove godtsaligh ende stichtelick te dragen, ende verbinde mij goetwilliglick dat bij soverre den classis nae desen tijt van mij eenige sulcke ende dergelicken overtredingen bewissliken vor sall kommen, dat die classis alsdan tegen mij sall procediren mogen tot suspensie ende deportatie van mijn persohn, sonder eenige conniventie, dilay ofte uutstell. In kennisse der waerheidt hebbe ick desen ondertekendt. Actum in die classicale vergaederinge tot Nimmegen desen 4. septembris 1610.
Anselmus Gemerdanus

27 Elst ~ Beroep
Wij ondergeschreven, gehoort hebbende het goede getuichnisse van D. Johanne Wigelio, bedienaer dess godtlijcken Woortz in Friesslandt tot Betegum, consentieren alss medegeërfden binnen Elst in den beroep sijnes persoones tot den dienst dess Woordess in die gemeinte Christi alldaer, end begeren dat hetselve mitten eersten tot vorderinghe der kercken mach te werck gestellet weerden. Datum t'Arnhem, den 1. septembris anno 1610.[115]
Frederich van Ghendt, manu propria
Diederick van Eck
Wilhelm Huyghen

115 In het handschrift van N.N. is geschreven: 'Wij ondergeschreven (…) 1610'.

28 Oijen ~ Indringer
Eerweerdige, godtvruchtige, hoochgeleerde broederen in Christo Jesu. Dewijle het de Edele Mogende heren de Gecommitteerde Raden van de Staten van Hollandt ende West-Vrieslant (gesien hebbende testimonia van de boetveerdicheyt Joannis Funckii, gewesene kerckendienaer tot Haeserwoude) belieft heeft denselven onsen classi te recommanderen, ende oock te begeren dat wij hem souden despicieren eene plaetse daer hij met minste argernisse mochte werden gebruyckt, ende wij dienvolgens gaerne hadden willen naercomen Haerer Edelen Mogenden versoeck ende bevel ende denselven Funckium dulden ter plaetse daer hij nu laest eenigen tijt heeft geresideert, 't en waere geweest dat deselve conditie al bevorens aen eenen anderen dienaer was geresigneert, soo is 't dat wij (verstaende dat Funckus voorn. aengenomen is van de Edele welgeboren heere van Oijen, denwelcken beyde den val ende het opstaen van hem tevoren is bekent geweest) de broederen des classis van Nimwegen wel vruntlijck willen versocht ende gebeden hebben dat het Haere Eerweerdigen gelieve den voorss. persoon aldaer tenminsten voor eenen tijtlanck te dulden ende ondertusschen op sijnen wandel acht te slaen, teneynde denselven met sijne familie, die groot ende swaer is, nootshalven niet en vergae, maer matelijcken moge gesustenteert ende onderhouden worden. Sal door sulx aen hem een werck der christelijcke lieffde ende aen ons soodanige vrientschap geschieden die wij t'allen tijden, ons mogelijck sijnde, te verschuldigen sullen bereyt sijn. Ende desen tot geenen anderen eynde dienende, bevelen wij Uwer Eerweerdige, godtvruchtige, hoochgeleerde broederen in de bescherminge des Alderhoochsten, dien wij bidden Uwer Eerweerdigen arbeyt meer ende meer te willen segenen, tot grootmakinge sijnes Heyligen naems ende opbouw sijner gemeynte. Haestich, desen 20 augusti 1610.
Uut last des classis,
Nicolaus Houweningius, classis praeses[116]

1611 I Classis. Nijmegen, 2-4 april
Inv. nr. 1, fol. 98-104.

1 Leiding
Acta classicalia, gepasseert tot Nimwegen den 2, 3, 4 aprilis anno 1611. Na anroupinghe Godts sijn geëligiert in presidem D. Henricus Lephlerus, in assessorem D. Daniel Holstius, in scribam D. Henricus Hollingerus.

2 Aanwezigen
Ad classem compareerden: Henricus Lephlerus, minister Noviomagi; Goedefridus Paludanus, minister Graviensis; Ameldonckius, senior Noviomagensis; Henricus Hollingerus, minister Grevewerdensis; Harmannus Crucius, minister in Gent; Johannes Gobelius, minister in Oeij; Daniel Holstius, minister in Bemmel; Conradus Heckerus, minister in Eewick; Ruthgerus a Reinen, minister in Setten; Matthaeus Xylander, minister in Winshem; Wilhelmus Isverdinck, minister in Batenburch; Johannes Lottichius, minister in Horsen; Wilhelmus Franc, minister in

116 Deze brief is op fol 97v. geadresseerd aan: `Eerweerdigen, godtvruchtigen, hoochgeleerde, D. dienaeren des Heyligen evangelii, behoorende onder den classe van Nieumegen' en is geschreven in het handschrift van N.N.

Falburch; Christianus Elstradt, minister in Angeren; Johannes Vigelius, minister in Elst; Harmannus Postelius, minister in Pufflick; Thomas Sutphaniensis, minister in Wijchen; Henricus Ebbers, minister in Aert; Gerhardus Velsius, minister in Heteren; Henricus Slatius, minister in Hervelt; Henrick Gregorius, minister in Herwen; Anselmus Gemerdanus, minister in Beuningen; Helmichius Buschop, minister in Altforst. Ex classe Tylo-Bomeliana: Alardus de Vries, minister Tielensis; Sybrandus Sixti, minister in Ochten.

3 Absentie
Absentes fuere: D. Johannes Rongerus, minister in Panderden, wort vanwegen sijne drouffenisse over het affsterven sijner huysvrouwe voor wettelick geëxcusiert geholden, sed eum aequalibus expensis, volgend den 25 artickel des jaers 1609 in maio besloten; D. Johannes Woltingius, minister in Elden, heeft den classi geen oorsaecken noch excusen laten voortbringen; D. Franciscus Merwen, minister in Wamel, is van D. Postelio verwitticht van den tijt des classis en sonder vertoninghe van wettighe oorsaecken uutgebleven. Waerom de classis goedgevonden heeft dese beyde absenten dadelic door eenen expressen bode te doen voceren ende morgen tijdelic te compareren. D. Merwen is gecompareert ende is sijn laet bijcomen voor dese reyse excusabel gehouden. Woltingius heeft den brieffsbrenger geantwoort dat hij eenighe boomen hadde moeten pooten, dan hij wilde volgen ende verschijnen, d'welc hij niet gedaen heeft, maer heeft 's woondaechs een brieff gesonden om sich te excusieren, 'twelc de classis niet heeft voor suffiçant aennemen, ende heeft hem daerom verclaert gehouden te sijn in de costen ende die naeste reyse te sullen gecensureert werden.

4 Visitatie
Is omgevraecht na den staet der gemeenten ende gespuert dat deselve overall wel staet in vrede ende stichtinge, dat ooc het Heylig Avontmael in vele dorpen wert uutgedeelt. Werden de dyenaers vermaent om naerstich te bearbeyden[117] dat soodanigen goeden staet voorder onderhouden ende die stichtinghe vermeerdert werde.

5 Oijen ~ Indringer
Alsoo Johannes Fonckius de resolutye des voorgaenden classis niet gevolcht ende de classis gelooffweerdich bericht is dat hij middellertijt tot Oijen opnieuws sijn oude manieren te volgen, waeruut ongetwijfelt mettertijt meerder schandaelen staen te verwachten, heeft seer nodich ende goetgevonden dat den heer van Oijen, alhyer comende, sal worden aengesproocken ende vermaent om Fonckium te verlaeten, met vertooninghe van de nieuwe ongeregeltheden desselven, onder protestatye dat, bij sooverre de classis dit bij Sijne Edele niet sal connen impetrieren, deselve genootsaeckt wesen sal met advis van den synodo een publicke protestatye in druc uut te geven over de onordentlicke opdringhinghe van soo een scandaleus persoon, om de kercke deses vorstendoms voor alle de werelt te ontschuldigen van de gegevene ende toecoemende ergenissen. D. Coitsius, Paludanus, De Vries ende Isverdinck hebben den heer van Oijen, alhier gecomen sijnde desen 3 aprilis, angesproocken ende geïmpetreert dat de heer haer heeft belooft hij wil Fonckium dimittieren, mits dat die classis believe Fonckio de hant

117 Boven de regel is geschreven: 'om (…) bearbeyden'.

te bieden dat hij met wijff ende kinderen in armoet niet en vergae, ende dat het Edele Hoff tot sulck een eynde aen Sijne Edele gelieve te schrijven 'twelc de classis te doen ende tewegen te bringen bewillicht heeft.

6 Elst ~ Predikant
De classis gesyen hebbende D. Johannes Vigelii van den classe van Leeuwarden, heeft in sijn beroup ende opneminghe tot Elst geconsentiert ende hem voor een membrum ontfangen. Dies heeft hij ende D. Slatius den classi voldaen pro introitu.

7 Zeeland ~ Pastoor
Petrus Bromwijler, pontificius pastor tot Seelant in 't Lant van Raevesteyn, versouckende plaets ende dienst in Mas e' Wael, is om redenen affgewesen ende tot de sijne geremitteert.

8 Druten ~ Predikant
Is provisioneelic toegelaten dat Postelius voortvaere mit de bedieninghe van Drutten totdat de classis van den staet der pastorygoederen sich informiere bij de heeren de Gedeputierde om anders te voorsyen.

9 Armenzorg
Sal versocht worden van de heeren de Gedeputierden dat Hare Edelen op de naeste verpachtinghen van de consumptyën den pachteren expresselic gelieve aen te seggen dat sij alomme de oortstuyvers voor den armen dadelic sullen betalen aen de diaconen oft armebesorgers van de steden unde derpen die daertoe gestelt sijn oft noch sullen gestelt worden.

10 Aerdt ~ Geestelijke goederen
Ten anderen dat Hare Edelen gelieve met den heer amptman van de Over-Betuwe eens finalic te bevorderen dat de vicary tot Aert, ses mergen groot, geusurpeert bij des procurateurs Vorren soon, moghe wedergekeert werden tot de pastory van Aert, welcke seer geringh is ende des jaers geen hondert dalers can uutbrengen.

11 Herwen ~ Geestelijke goederen
Ten derden dat Hare Edelen om gelijcke redenen met den heer amptman believe Rossums Vicary tot Herwen te stellen in handen van de gemeente ofte den predicant tot Herwen, alsoo den usurpateur van deselve, joncker Heerden, holtrichter tot Rede op de Veluwe, niet compareert om te verthonen ende bewijsen verum et manifestum jus patronatus, 'twelc men vermoet Sijne Edele nimmermeer doen sal connen.

12 Overasselt ~ Balgoy ~ Nederasselt ~ Traktementen ~ Deest ~ Schoolmeester
Ten vyerden dat Hare Edelen believe te ordonneren een reedlic tractament voor predicant die men mochte stellen tot Overasselt, Ballichoij ende Niderasselt. Item, sooverre het doenlic ware, dat Hare Edelen believe een tractement te verleenen aen den schoolmeester te Deest.

13 Land van Maas en Waal ~ Zondagsheiliging ~ Volksfeesten
Sal in name van de classe werden geschreven aen den heer amptman van Maes Wael dat Sijne Edele op alle dagen gelieve te verbieden het gelage setten, clootschyeten, roertossen, jousteren ende diergelijcke ongeregeltheden, des sondaechs onder de predicatye; item het gansetrecken op vastelavont, 'twelc dit jaer gedaen is tot Puftlic ende Drutten, op een sondach onder de predicatye.

14 Geestelijke goederen
De classis vint nodich ende goet dat bij de Lantschap voorder werde angehalden dat der rentmeesters werden gestelt over de geestlicke goederen, van dewelcke de predicanten haer tractementen mogen ontfangen op den voet ende manier van Hollant.

15 Hulhuizen ~ Erlecom ~ Rooms-katholieken
Sal den Edelen here worden geremonstreert dat de mispaep tot Keeckendom ten allen sonnendagen ende heyligendagen sich overtransporteert tot Hilhuysen in de Over-Betuw om aldaer te predicken ende misse te celebreren, gelijc hij mede doende is in de Eerlicom, onder Gent gehorende, dat Hare Edelen hierin met den aldereersten ernstelic ende met auctoriteyt te versien.

16 Petrus Calcarius
Petrus Calcarius versocht hebbende, nevens remissye van sijnen val, wederom in ministerio opgenomen te werden, is van classe noch gesuspendeert den tijt noch van een jaer lanck, met vermaninghe om vlijtich te studieren ende godtsalich te leven. Ende heeft de classis tot sijn onderholt besloten te contribueren van hondert und seventwintich gulden, hierna gespecifieert. Sullen oec de heeren worden versocht om een generaele gratuïteyt bij te doen ende hebben de andere ministri bewillicht tegen de naeste classem eenighe gratuïteyt aen hem te bewijsen.

17 Kerkdiensten
Is om goede consideratyën gestatueert dat op de feestdagen als Christdach, Paesdach, Pinxteren niet meer als twee dagen sal worden gepredickt, ende soe wye bevonden wert op den derden dach wederom gepredickt te hebben sal vervallen sijn in een amende van een daler, telcken te verbeuren tot proffijt van de classe. Sullen mede anders geen heyligendagen metten de voornoemde geholden off gepredict worden, als nieuwjaers- ende Christi hemelvaertsdagen, ooc vrijdach voor Paeschen, op gelijcke amende blijvende die weekpredicatye in de vasten unde in haer geheel.

18 Hemmen ~ Predikant
D. Coetsius ende de broederen van Tyel ende Bommel, gaende op den lantdach, worden versocht van den heer van Cronenburch ende joncker Brienen uut te brengen acte ofte brieven van collatye van de pastory tot Hemmen op D. Ruthgerum de Reynen.

19 Lent ~ Schoolmeester
Leenhart Penninc, schoolmeester geweest tot Herwen, is met ordre ende contentement des classis getransfereert tot Lent.

20 Alphen ~ Schoolmeester
Jacob Penninc heeft den classe verthoont dat hij voorleden jaer tot een schoolmeester is aengenomen bij de nabueren tot Alfen op een tractement van 80 gulden 's jaers, versouckende dat de classis bij de heeren Gedeputeerden wolden intercedieren teneynde hem sijn tractement soude mogen worden verbetert? 't Classis overwegende dat de heeren Gedeputeerden hiernae niet souden willen verstaen, ende dat hij, Penninc, sonder ordre ende kennisse des classis was getreden in accort met de huyslieden, heeft hem angeseyt hij soude de huysluyden versoucken om verbeterungh te mogen crijgen, d'welc de classis hem seer wel gonte, mits soolangh hij hem in sijnen dienst wel draecht ende niet en doet tegens de goede ordre ende stichtinghe van de kerck.

21 Altforst ~ Koster
Op recommandatye van D. Helmichio gedaen is de classis tevreden ende vint goet dat Jan Gerritse, kerckmeester tot Altforst, de costerij aldaer anveerde bij provisye, tot der tijt dat daer een schoelmeester gestelt worde.

22 Pannerden en Doornenburg ~ Predikant
D. Rongius goeden raet ende hulpe dat hij in sijnen ouderdom mochte ontslagen wesen van de bedieninge tweër plaetsen, ende middel hebben om op een plaets te mogen leven, wert gecommitteert D. Henricus Hollingerus met D. Gerhardo Livio ende neerstichlic te bevorderen dat Rongius in sijn versouc moge geconteert worde, tot welck een eynde 't classis raetsaem soude vinden dat Christianus ab Elsradt, met Rongii ende der nabueren believen, Doornenburch mochte bedienen per combinaty, ende de goederen van de pastory aldaer mochten halff en halff aen D. Rongium ende D. Christianum gekeert worden, tot sublevaty van[118] Christiani sobre tractement, classical oncosten ende huyshuir, soo hij dragende is.

23 Vergadering
't Classis heeft gerenoveert d'ordre van het sitten, hyernaer volgende, met sulcke conditye dat den classi tot allen tijden vrijstaen sal indien een aensienlic olt dyenaer in den classen quaem aengenomen te worden, denselven een hoogere plaetse boven eenighe broederen te verleenen.

24 Aerdt ~ Traktement
Sijn gecommitteert D. assessor ende scriba om op naestcomenden maendach sich tot Aert te vervougen om bij de gemeente D. Henrico Ebberts te bevorderen de vrije woningh van de weem, sonder affcortinge van de 25 gulden die sij Henric boden de somma van 300 gulden jaerlix te betalen hebben versproocken.

25 Aerdt ~ Koster
Deselve sullen tegelijc den coster van Aert vermanen dat hij sijnen soon van de jesuïten thuys haele off elders versende daer hij in de waere christlicke religye[119] werde onderwesen, off andersins sal dat classis doleren aen het Edele Hoff van Geldre.

118 Hierna is doorgestreept: 'He'.
119 Hierna is doorgestreept: 'op 't an'.

26 Beuningen ~ Pastorie
De heere burchgraeff alhier sal versocht worden dat Sijn Edele believe te bevorderen de timmeringhe van Anselmi huys, opdat hij wat bequamelic moge woonen.

27 Gravamen
't Classis vint goet ende behoorlic dat D. deputati den synodo te bedencken geven off het wel is gedaen dat D. Elhardus van Mehen, dienaer des evangelii tot Harderwijc, sijn bouckxken, geïntuleert Ancker der sielen[120], heeft uutgegeven sonder kennisse oft consent eeniger deputatorum synodi, tegen de ordre ende voorgaende resolutyën des synodi, soo D. Elhardus selffs heeft helpen renoveren, selffs helpende censureren eenen dynaer die tegen dese ordre een bouck[121] hadde uutgegeven contra jesuitas. Item, off 't wel gedaen is dat D. Elhardus in die voorreden van 'tselffde bouxken manifest perstringeert de Grootmogende Staten van Hollant, met noch eenige luyden in de christlicke kercke van eere ende goede reputatye, off 't niet heylsaem soude wesen, volgende de goede meeninge van 't Edle Hoff, over een jaer bij expresse missiven allen classibus geïnsinueert ende bij den synodo selffs voor goet gekent, dat wederom de novo alle classibus ende respective dyenaren worde opgeleyt de christlicke liefde ende goede eendrachticheyt, die men, Gode loff, tot noch toe wel onderhouden heeft, voortaen troulic te bevorderen, ende alle suspityën, tweedrachten ende oneenicheden (die, Godt betert, nu in Hollant geresen sijn, ende daer de jesuïten sooseer mede triumpheren) uut de kercken deses vorstendoms te weren, aff te keeren ende uut te sluyten.

28 Proponent
't Classis neempt voor gerecommandeert aen D. Henricum Stockium, paedagogum bij de Edele Vrouwe van Spaldorp, om denselven te promoveren in den dienst tot Herven ende Haeren, off elders daer men de meeste stichtinghe can doen.

29 Gedeputeerden
Is nodich ende raetsaem gevonden dat geconstitueert sullen worden 4 deputati, welcke, nevens den twee visitatoribus, met gemeenen advies sullen hebben te handelen ende disponeren in die saecken ende classicale negotyes die geen uutstel connen lijden tot op de solemnele vergaderingh oft andersins moeten geëxpedieert worden, welcke deputati alle jaer verandert oft opnieuw gecoren sullen werden. Hyertoe sijn geconstitueert D. Goedefridus Paludanus, Conradus Heckerus, Wilhelmus Isverdinc ende Johannes Vigelius.

120 Ellardus van Mehen, *Den ancker der ziele. Dat is, Vande perseverantie ofte volherdinghe der Heylighen, ge grondet op de eewighe ende onveranderlijcke verkiesinge Gods: als ooc op de crachtige Beroepinge der Heyligen tot de salige ghemeynschap Gods in Christo Jesu.* Harderwijk, 1611.

121 Johannes Urbanus, *De Verbo Dei scripto et non scripto disputatio Roberti Bellarmini quatuor libris proposita perlustrata notis Iohannis Urbani Ministri Hattemensis quae Partim liberae sunt, partim liberatae ab ijs, quae Iacobus Gretserus Iesuita Ingolstadiensis anno 1607. adversus omnes Bellarmini oppugnatores edidit.* Zwolle, 1609.

30 Visitatoren
In D. Conradi plaetse is als visitator gecoren D. Gerhardus Livius.

31 Gedeputeerden ter synode
Sijn gedeputeert tot den naestvolgenden synodum Gerhardus Livius,[122] Goedefridus Paludanus, Henricus Hollingerus, met een olderlinc van Nimwegen.

32 Vergaderingen
D. Henricus Lephlerus ende D. Coitsius den classi verthoont hebbende dat bij desen aenwas ende vermeerderingh classis hare huysen te cleen sijn om den classen met de maeltijden te gerieven, ende versouckende dat de classis elders wilde omsyen na een bequamen huys off herberge, heeft de classis haer excuyse wel angenoemen maer niet raetsaem vindende de maeltijden in een herberghe t[e] besteden, ende aenmerckende dat D. Livius, om den class[en] bequamelic te setten, hebben hem vrindelic versocht ende gebeden dat hem believe voortaen sijne camer te verlenen ende die maeltijden te beschicken, belovende te besorgen dat hij schadeloos gehouden worde, 'twelc D. Gerhardus Livius op sich genomen ende bewillicht heeft, na de ordre ende costume die hier tevooren op dit stuck gemaeckt ende onderhouden is geweest.

33 Agenda ~ Absentie
Den tijt des navolgenden classis sal wesen maendach den 2den september. Ende is geresolveert dat elceen de[s] avons sal incomen ende niet uutblijven, op pene van een gulden te verbeuren, 't en ware hij daerna comende wettelicke excuse conde voortbringen, die de classis voor goet soude oordelen ende aennemen.

34 Financiën
Is mede besloten dat soo yemant van de broedere niet en belieft die maeltijden met den classe te holden ende elders bij een borger oft vrint sonder oncosten soude wesen, deselve sol geholden wesen een maent voor classe D. Livium hiervan te verwittigen om sich daerna te reguleren, ende soo wie sulx te verwittigen in tijt versuymde, sal geholden worden als praesent ende de oncosten gelijckelic dragen.

35 Financiën
Soo daer eenige van de broederen ware die privatim souden logieren ende teeren, sullen evenwel helpen dragen de classicale oncosten in de classicale geschefften als visitatyën ende diergelijcke souden mogen gedaen worden.

36 Financiën
D. deputati sullen neerstich arbeyden, soo bij de heeren Gedeputierden als bij de respective heeren amptmannen, dat den broederen de classicale oncosten mogen gerestituert worden.

122 Hierna is doorgestreept:'Henr'.

37 Censura morum
Is omgevraecht off men de[123] maniere van censureren ooc sal aennemen die laest in den classe tot Bommel gebruyckt is geweest ofte bij de olde maniere blijven sal. Is geresolveert bij de olde te blijven.

38 Begrafenisgebruiken
De classis bericht sijnde dat Johannes Woltingius die maniere holt bij de begravinghe van de dooden dat hij drie schuppen aerde werpende op de kist, drymael spreect Ghij sijt aerde ende sult tot aerde worden, vint goet dat de visitatores hem daervan aenspreecken ende vermaenen van sulcke paepsche superstityën te desisteren.

39 Financiën
Is met gemeen bewillegingh besloten dat soo yemant uut den classe op een ander beroupen sijnde scheydet, hij den classe voor sijn affscheyt vereeren sal met een somma van 10 gulden, mits dat na gelegentheyt van eenighe personen bij den classe een discreet insyen genomen worde; ende sullen D. deputati in memory houden D. Johannem Grevium, na sijn eygen beloftenisse van een honorable gratuïteyt, indachtich te maecken.

40 Predikanten
Sijn coram classe per impositionem manuum a preside geconfirmeert D. Henricus Ebbers, Gerardus Velsius, Henricus Slatius, Helmichus Episcopius. Anselmi Gemerdani confirmatye is noch om reden uutgestelt tot op de naeste classem.

41 Heumen ~ Schoolmeester
't Classis heeft door een expressen bode beroupen tot de vergaderingh N.N., schoolmeester tot Heumen, om rekenschap te geven van sijne bedieninghe, ende van de administratye des Heyligen doops ende soo hij private auctoritate angenomen heeft, maer heeft geweygert te compareren. Sal derhalven bij den Edelen heren werden angehalden dat hij moghe geremoveert worden.

42 Geestelijke goederen
Is bij den classe gestelt een consignatye van alderhande verdonckerde ende gealieneerde geestlicke goederen, waerover bij den Edelen Hove ende de heeren Gedeputierde per deputatos classis sal worden gearbeyt dat dieselve wederom terecht mogen gebracht worden.

43 Proposities
Wort goetgevonden dat de conciones classicales voortaen worden geëxamineert ende broederlic worden gecensureert.

44 Propositie
Johannes Allendorpius is van de classe gehoort proponerende, ende heeft de classis in hem een goet fundament ende begin gespeurt ende hem vermaent hij naerstelic voortaen soude voortvaren in sulcke ouffeningen teneynde hij ter be-

123 Hierna is doorgestreept: 'gewoone'.

quamer tijt tot den dyenst gevordert moge worden, mits dat hij selve sorge drage voor sijn onderhout, alsoo de classis met veel andere lasten seer is beswaert.

45 Correspondentie
Acta classicalia van Tyel en Bommel sijn verlesen, ende D. deputati vanwegen haere bijwoninghe ende goede advisen bedanct geworden.

46 Sluiting
Na gehouden censura morum ende dancsegginge is de classis in goeden vrede ende eenicheyt gescheyden.

47 Ondertekening
Henricus Lepflerus, praeses classis
Daniel Holstius, assessor, manu propria
Henricus Hollingerus, scriba classis

48 Vergadering
Ordre waerna de broeders voortaen sich hebben te reguleren in 't sitten: praeses; assessor; scriba; minister Neomagensis; minister Graviensis; senior Neomagiensis; Johannes Rongius; Henricus Hollingerus; Harmannus Crucius; Johannes Woltingius; Johannes Gobelius; Daniel Holstius; Conradus Heckerus; Ruthgerus a Reyhnen; Matthaeus Andernacensis; Wilhelmus Isverdinck; Franciscus Merwen; Johannes Lottichius; Wilhelmus Franck; Christianus Estradt; Johannes Vigelius; Thomas Sutphaniensis; Hermannus Postelius; Henricus Ebbers; Gerhardus Velsius; Henricus Slatius; Henricus Gregorius; Anselmus Gemerdanus; Helmichius Buschovius[124].

49 Petrus Calcarius
Lijste van gestipuleerde contributye voor eenjarich onderholt Petri Calcarii: Nimwegen 39 gulden; Bemmel 10 gulden; 's-Gravenweert 12 gulden[125]; Graeff 20 gulden; Gent 6 gulden; Oij 6 gulden; Eewick 5 gulden[126]; Batenburch 6 gulden; Wamel 5 gulden; Elst 6 gulden; Pufflic 3 gulden; Aert 3 gulden; Beuningen 6 gulden. Somma 127 gulden[127]. Johannes Lotichius - 3 - 0[128].

1611 II Classis. Nijmegen, 3-5 september
Inv. nr. 1, fol. 107-111.

1 Leiding ~ Aanwezigen
Acta classis Neomagensis, gehouden den 3, 4 ende 5 septembris anno 1611. Na anruipung Godes sindt vercoren in praesidem D. Gerhardus Livius, in assessorem D. Johannes Narssius, in scribam Johannes Lotichius. Ad classem verschenen: Gerhardus Livius, minister Neomagensis; Johannes Narssius, minister to

124 In plaats van het doorgestreepte: 'Episcopius'.
125 In de marge is hierbij geschreven: 'overgewesten aen Dirck van de Grave'.
126 In de marge is hierbij geschreven: 'Conradus solvit 5 gl. 2 st.'.
127 Voor de plaatsnamen Nijmegen, Grave, Elst, Puiflijk en Aerdt staat een kruisje.
128 Later is toegevoegd: 'Johannes Lotichius – 3 – 0'.

Grave; Hans Valckenbergh, senior Neomagensis; Johannes Rungius, minister in Panderen; Henricus Hollingerus, minister Gravewerdensis; Hermannus Crucius, minister tot Gent; Johannes Woltingius, minister to Elden; Johannes Gobelius, minister in Oij; Daniel Holstius, minister to Bemmel; Conradus Heckerus, minister to Eewick; Rutgerus a Reinen, minister to Setten; Matthaeus Andernacensis, minister in Winsshem; Wilhelmus Isfordingk, minister Batenburgensis; Franciscus Merwen, minister tot Wammel; Johannes Lotichius, minister Horssensis; Wilhelmus Franck, minister to Valburg; Christianus[129] Elsraedt, minister tot Angeren; Hermannus Postelius, minister tot Puflick; Johannes Vigelius, minister in Elst; Thomas Zutphaniensis, minister in Wychem; Henricus Ebberts, minister tot Aert; Gerhardus Velsius, minister in Heteren; Henricus Gregorius, minister in Herwen; Anselmus Gemerdanus, minister to Boeningen; Helmichius Buschovius, minister in Altforst. Ex classe Tilo-Bomeliana: D. Albertus Selcart, minister to Bommel; M. Gerhardus Adriani, minister tot Wel.

2 Absentie
Henricus Slatius sonder vorweten offte innigh excuiss verreist zijnde, ende also absent van den classe, sal volgents den 25 art. des anno 1609 den 9 maii gehoudenen classis verfallen zijn in betahlung der kosten, tot verlichterung der anwesenden bruder, ende darto in de boete van 1 dlr. vor den armen.

3 Propositie
Folgents examinert de van Henrico Ebberts gedane praedicatie, ende hebben de brudere Gott den Heeren vor sijne gaven, d'welcke hij hem gnadelick uuttgedeilt, hoglick bedanckt, oick darbij D. Henricum bruderlick vermaent van 'tgeene dat nodig gewesen.

4 Absentie
Bij verlesung der acten negstverledenen classis sijnt D. Rungio de hem uperlagte costen umb sunderlicke orsacken remittirt ende sollen deselve van den semptlicken bruderen gedragen werden.

5 Absentie
D. Woltingius hem sijner absentie wegen van 't vorige classe excusirt, dat hij nyt anderes gemeint als dat classis allerirst 8 dage darna soude gehouden zijn worden, doch glickewel hem willich verclaert de classicael mundtcosten to betahlen, darmit de brudere contentirt.

6 Visitatie
Bij umbfrag van den staet der kercken, is gottlof sowel in bedynung der Heiligen sacramenten als 't gotlichen Wordts guide stichtungh befunden.

7 Oijen ~ Heumen ~ Hulhuizen ~ Erlecom
Classis wederumb bewogen hebbende de grote stoutigkeit Johannis Funccii, dat hij tegen alle vermaningen, van den classe nyt alleen, maer oick van 't Edle Hof an den Edlen heeren van Oijen gescheyt, tot Oijen duit verblijven, is geresolvert dat noch eenmahl de saeck dem Edlen Hofe beide schrifftlick ende mundtlick

129 Hierna is doorgestreept: 'ab'.

geremonstrirt ende darbij expresselick protestirt soude werden, hofern geene middelen to finden Funcium van dar te removiren ende mehrer scandalij ten lästen daruit entstunde, dat up sulcken fal classis vor Gott hen betuigt hebben wille daran unschuldight te wesen. Ende zijn tot sulcken ende elegirt D. praeses ende D. Johannes Vigelius, dewelcke oick angedenck sijn sollen der saecken van Hoemen in des paps van Kekerdomb.

8 Vergadering
Is besloten dat hyernamahls alle membra classis sunder innig underscheit des manendagsavents alhyer binnen Nimmegen sollen erscheinen umb alsdan concionatorem, item praesidem, assessorem et scribam to verkysen.

9 Begrafenisgebruiken
D. Woltingius hefft hem van 'tgene dat oever hem in art. 38 praecedentis classis gestalt also purgirt dat classis tofreden gewesen.

10 Verzoek om standplaats
In classe verschenen twe brudere van den classe van Cleve, nemblick Isaäcus Johannis, minister tot Cleve, ende Henricus Stalenius, minister tot Issem, d'welcke mundtlick ende oick schrifftlick intercedirt nomine classis Clivensis pro Hiëronymo Garipaeo, quondam vicecurato tot Qualburgh. Is beschlaten den bruderen van Cleve t'antworden: 1. Dat men geene bequame platzen nu ter tijt wiste dar hij, Hiëronymus, vorss. soude stichtelick kunnen gesat werden. 2. Eodem dat nyt alleen in onsen classe maer oick in synodo expresse precavërt geene t'accoptiren offte irgent zulx vor to stellen, de uth den pabstomb kommen, ehr ende bevor deselve langh genugh probiret. Dat darumb oick classis des gerecommendirten Hiëronymum nyt na begeren classis Clivensis promoviren kunne. 3. Ende dat oick classis het vor guit ansehe dat den vorss. Hiëronymus hem tovoren mit den bruderen van Zutphen seckerer verschel offte fauten halven dede versoenen. Sulx geschyt zinde, wil classis willig sijn alles te doin wat hen muglick.

11 Dieden ~ Predikant
Sollen D. visitatores den Edlen heeren van Oijen versuicken den paep van Dyten den dynst te verbyden, ende vernemmen van 't tractament vor eenen predicant de irster gelegenheit aldar gestelt soude mugen werden.

12 Examens
Sijnt angehort dry verscheidene propositiën van Samuele Veltio, Gerhardo Nortmanno ende Johanne Allandorpio, welcke alle den classi seer wel behagt. Darup Veltius alsbalt examinirt, ende also befunden dat hij duchtig ende bequam erachtet Got ende der christlicken gemeine t' dynen, ende darumb oick pro membro classis angenommen worden. Classis oick vor guit angesyen dat glick als hij schoen to Haren, also oick tot Hermen irster gelegenheit soude ingefuirt werden. Hefft dem classi pro examine et introitu verehrt 8 gl. Examen Normanni is up sijn begeren den tijt van 1 maent differirt umb alsdan vor den deputatis classis t'geschyen. Allendorpius is vermaent flijtig ende nerstig te wesen ende oick tot examen hem te praepariren.

13 Rooms-katholieken
Sal an 't Edle Hof versuicht werden dat Hare Edlen belive bij de Mogende heern Staten te beforderen dat mit een express bevehl verboden werde geene kindere up jesuïtische academiën offte scholen ad studium te verschicken.

14 Heteren en Randwijk ~ Vervanging
D. Crucius remonstrirt classi dat hij umbtrint 2 maenden D. Grevii dynst tot Heteren ende Randwick vertreden hefft, up sijn D. Grevii versuick ende beloffte dat hij hem na reden ende billigkeit soude contenteren, d'welck noch ter tijt nyt gedain is, versuickende de classis belyve Grevium sijner schuldiger plicht te vermaenen. Is ingewilligt ende besloten an D. Grevium te schriven dat hem belive D. Crucium to contentiren na reden ende gedaine dynsten, ende regarde van sijnen hyeromme geleden interesse, hem oick indachtig te maicken de schuldige gratuïtät den classi belofft ende competirende.

15 Beuningen ~ Predikant
Confirmatio D. Anselmi is umb sunderlicke redenen noch vor ditmael differirt worden.

16 Hervelt ~ Predikant
Als classi vorkommen dat Henricus Slatius, minister tot Hervelt, socinianismi werde beschuldigt, d'welck den geheelen classi nadeilich sijn soude, is beschloten nomine classis an D. Fontanum te schriven dat hem belive 'tgene van desen grouwelen[130] hem bewuist dem classi t'communiciren ende t'ontdecken, oick van andere trewe dinaers, in specie van D. doctor Thisio, 'tselve breder t'vernemmen; eodem dat nomine classis mit Slatio mundtlick oick soude gehandelt werden, d'welck geschyën sal van den deputatis classis, denwelcken D. Gobelius ende Holstius sollen adjungirt werden. Iss oick vor guit angesien alsdan de brudere classis Tilo-Bomelianae te versuicken umb een offte twe hares middels den deputatis te adjungiren.

17 Petrus Calcarius
Is angehort eenen propositie van Petro Calcario. Ende nadien dat ut derselven ende oick uth anderen redenen gnugh to vernemmen dat geene hopeningh dat hij bequam om widerumb ad ministerium to admittiren, is resolvert dat men hem alsulx rotunde vercondigen, ende darbij begeren soude, infal hij innigen beqwamen schoeldynst vernemmen mugte, hem darto to begeven.

18 Valburg ~ Schoolmeester
Als classi vorbracht tot Valburgh eenen schoelmeister te wesen, d'welck sijne kindere in pabstumb dopen lyte, is vor guit angesien, al is 't dat hij geen besunder ordinaris tractament hadde, mehr als van den schoelkindern, glickwel hem sijnen schoeldynst te verbyden.

19 Financiën
Sal classis nochmahln hen benerstigen dat den brudern up den plattenlande hare classicael uncosten mugen restituirt werden.

130 Boven de regel geschreven in plaats van het doorgestreepte: 'saecken'.

20 Heumen ~ Schoolmeester
Schoelmeister van Hoemen van classe widerumb citirt, doch nyt verschenen, sal sulx stain den Edlen Hofe geremonstrert to werden.

21 Predikanten ~ Vorstius
Also seckere bruderen litmaten des classis den classi klaglick hebben to kennen gegeven ho dat henluiden qwalick wordt nageduidet de onderteickeninge van desen nafolgenden articulen, mit de clausule darbij gefuigt, versuickende darover het ordel des classis, ende sich onderwerpende behorlicke straffe des classis indien sij hen darin souden mugen vergrepen hebben. Verclart classis up de saeck rijpelick gelet hebbende dat de gemelde underteickeninge nyt allen georlofft mar oick priselick is, nemende de vorn. brudere in hare bescherminge tegen alle degene de umb der ursacken willen deselve unbehorlick sollen willen bejegenen.
Articuli.
1. Sacrosanctae Triadis mysterium juxta Dei Verbum sincere credo, in quo unum verum aeternumque Deum sic adoro, ut tres in una eademque divinitatis essentia vere distinctas hypostases agnoscam, Patrem, nempe ingenitum, totius divinitatis fontem, et Filium eius unigenitum, cui Pater ipsam deitatem per arcanam generationem ab aeterno communicavit, et denique Spiritum Sanctum, a Patre Filioque procedentem, eiusdem omnes divinitatis, potentiae, maiestatis et gloriae consortes, et eodem divino cultu pariter afficiendos.
2. Jesum Christum non modo verum hominem, sed verum Deum in una eademque persona agnosco, ut qui unigenitus et aeternus Dei Filius existens, in plenitudine temporis humanam naturam, ex Maria virgine per operationem Spiritus Sanctus, in unitatem personae assumpserit, atque ita citra ullam naturarum commixtionem in una mediatoris persona Filius Dei, simul et filius hominis existat.
3. Hunc eundem verum et unicum esse mundi salvatorem firmiter credo, idque ideo potissimum, quid se ipsum pro peccatis nostris hostiam piacularem Deo Patri obtulerit, et perfectum redemptionis pretium dederit, diviniae justitiae per quam peccatores damnari merebamur sic plene satisfaciens, et Sanctissima obedientia, passione et morte sua mundum Deo vere reconcilians.[131]
Nos infrascripti Verbi divini administri sancte testamur sententiam catholicam omnium per christianismum, quam late patet, ecclesiarum adeoque etiam reformatarum, de Sacrosancte Trinitate, persona Christi, eiusdemque per peccatis nostris[132] satisfactione, ita plene, plane et perspicue superioribus articulis expressam, ut nihil amplius a quoquam in hoc argumento desiderari posse videatur.[133]

22 Correspondentie ~ Examinatoren
Ad classem Tilo-Bomelianam sijn deputirt Neomagensis minister et D. Holstius, in examinatorem D. Joh. Narssius aut collega, in substitutum examinatoris D. Hollingerus.

131 Een Nederlandse vertaling van deze drie artikelen is gepubliceerd in Baudartius, *Memoryen*, boek II, p. 89-90.
132 Boven de regel geschreven.
133 De tekst 'Nos infrascripti (…) videatur' is eerder gepubliceerd in Nairac, p. 44.

1611 II Gedeputeerden Nijmegen

23 Agenda
De volgende classis sal gehouden worden den tweden dinxdach nae Paesschen, 's maendaech 's avonts binnen te comen.[134]

24 Sluiting
Na gehoudene censura morum[135] ende dancksegging tot Gott sijn de brudere in uprechte lyfde, frede ende eenigkeit van einander gescheiden.

25 Ondertekening
Gerardus Livius, praeses
Joannes Narssius, assessor
Johannes Lotichius, scriba classis

1611 II Gedeputeerden. 30 september-1 oktober
Inv. nr. 1, fol. 112-115.

1 Aanwezigen
Acta in die vergaederinghe der gedeputeerden classis Neomagensis, gehouden binnen Nimmegen den leste septembris ende den ersten octobris anno 1611.[136] Also Henricus Slatius, bedienaer des godeliken Woordts tot Heerfeldt, in die lestleden classicale vergaederinghe, gehouden den 3., 4. ende 5. septembris anno 1611, niet verscheenen is, ende nochtans op sine persoone omb sonderlinge consideratie diende gelettet, zijn volgents den 16. articull des voorss. classis extraordinaris vergaedert: Gerhardus Livius, minister tot Nimmegen, alss visitator classis, neevens Henricum Hollingerum, minister ins 's-Gravenweerdt, niet compareerende uut oorsaken dem classi te verthoonen. Deputati classis ordinarii: Johannes Narssius, minister in die Grave, ten versoeke van die broederen van Nimmegen verschienende in die platze van zijn collega D. Paludano, wiens absentie overmitz domestice schwaericheidt bij den broederen geëxcusiert wort; Johannes Wigelius, minister tot Elst; Conradus Heckerus, minister tot Eewick; Wilhelmus Isfordinck, minister tot Batenborgh. Adjuncti deputatis: Johannes Gobelius, minister in Oij; Daniel Holstius, minister in Bemmell. Henricus Lepflerus, minister tot Nimmegen, et Johannes Coitsius, beede versoocht omb die vergaederinge bij te whoonen. Ex classe Tilo-Bommeliana: Alardus de Vriess, minister tot Thiell; Sibrandus Sixti, minister tot Uchten.

2 Leiding
Nae aenroepinge van den naem dess Heeren zijn verkooren in praesidem Gerhardus Livius, in scribam Johannes Narssius[137]. Assessoris munus zijnde overgeschlagen omb het clein getaell van die vergaederinge.

134 Dit artikel is later toegevoegd, geschreven in het handschrift van N.N.
135 Hierna is doorgestreept: 'sij'.
136 In de marge is geschreven: 'c.c.'.
137 De acta van deze vergadering zijn geschreven in het handschrift van Conradus Heckerus.

3 Herveld ~ Predikant
Zijn gelesen twee missiven van den Edlen Hove, gesch[r]even aen den classem aengaende die sake Slatii, ende hebben wider rapport gedaen D. Livius ende D. Wigelius van haer mondelinge wederfharen van den Edlen Hove voorss. Uut welcken alle noch meer blickede die nootwendigheidt van die voorgenomene handelinge (benevens uut die voorgaende resolutie dess classis). Beschlooten is met ernst ende oorder in goeder consciëntie te handelen ende die behoorlike auctoriteet des classis door alle wettelike middelen te manuteniren.

4 Herveld ~ Predikant
Dieselve missiven, mitzgaders die voorss. acten des classis ende andere redenen dartoe dienende, zijn ock Slatio voorgehouden, die daruut die vorgenommene handelonge gebillicht heeft, seggende onder ander redenen tot dien einde van die voorss. classe gebleven te zijn, ombdat in eene besondere vergaederinge zijne saken witloopigh mochte gedebattiert worden, tot meerder blick van sin onschuldt.

5 Herveld ~ Predikant
Is Slatio voordragen den onlust dat verscheiden huisslieden tot Heerfeldt tegen sine persoon, veroorsaket (so men meint) uut sine predicatiën ende veranderinge van het formulier ende bedieninge des Heiligen doops. Waerop Slatius belooft heeft zijne predicatiën te voegen nae het klein begrip van zijne toehoorders, ende verclaert het ordinaris formulier van doopen, tevooren van hem verandert, nu eene tidtlanck wederom[138] gebruickt te hebben, volgents die vermaeninge eeniger broederen voormaels in 't particulier aen hem gedaen, belovende oock voortaen hetselve t'achtervolgen. Waerbij oock die broeders iss aengedienet, tot beeter contentament van D. Coitsio ende D. Alardo de Vriess, dat den heer burchgrave, heer tot Loenen, verklaert den onlust tegen Slatium meest veroorsaekt te weesen bij die huisslieden uut seeker different met den scholtus, meer als uut andere fouten, gelick sulx well meer placht te geschieden, also die huisslieden meest haer officieren volgen.

6 Herveld ~ Predikant
Also oock eenige lieden van qualiteet sommige broederen deser vergaederinge haden geklaget dat Slatius een predicatie tot Bemmell gedaen hadde, die haer dochte seer ergerlick ende onstichtelick te wesen, onder anderen sick daraen stootende dat Slatius soude gesegt hebben: 't Is onmogelick dat Godt die sondaers saligh make. Slatius hirvan vermaent zijnde, verclaert darbij gedaen te hebben het woordt onbekeerlike of die haer niet bekehren, bekennende sonder die restrictie die voorss. sproocke onlidelick te wesen.

7 Herveld ~ Predikant
Insonderheidt zijn tot beschwaeringe Slatii ingedient twee missiven, voormaels bij hem geschreven aen eenen sinen bekenden vriendt tot Zyrickzee, genaempt Job Michielsz., gelick het opschrift van den eenen medebrengt ende van den anderen selvest bekennet, den eersten gedatiert den 19. martii 1608, den tweeden in junio 1608, beeder den broederen behandicht door D. Fontanum, op versoeck des classis, verstaende dat dieselve missiven tot naedeell des geheelen classis hir

138 In de marge geschreven.

ende daer verspreit worden, voor welcken dienst D. Fontanus van den broederen heertelick bedanckt wort.

8 Herveld ~ Predikant
Die copiën van die voorss. brieven (de eene sinde geauthentisiert bij eenen notariss, de ander van Slatio, alsoock die voorgaende goet gekennet) voorgelesen zijnde, heeft die vergaederinge dieselve van stuck tot stuck ernstlick ondersocht ende daruut geschept groot missgenoegen, oordelende niet wonder te weesen dat Slatius voor een socinianus gehouden is van degeene die de quaestiën ende andtworde bij elcke missive gevoecht gemeint hebben Slatii te weesen. Doch Slatius gehoort zijnde heeft den broederen wat[139] beeter contentament geeven.

9 Herveld ~ Predikant
Aengaende de erste missive, gedatiert den 19. martii 1608, heeft Slatius verclaert dat die twee questiën daronder gestelt in die copie t'onrechte onder die copie van die missiven geschreven zijn, tot bewiss allegirende twee redenen, ten eersten ombdat die missive vermelt van eene questie in singulari, ten tweeden ende dat van eene questie die niet veell te bedieden heeft, dar ter contrarie die bijgevoegde questiën twee in 't getaell zijn ende dartoe van seer grooten gewichte, als handelende van die rechtfeerdigmakinge des menschen ende Christi genoechdoeninge voor de sonden.

10 Herveld ~ Predikant
Gevraecht zijnde wat questie dan bij die voorss. missive van hem zij beantwoordt, verklaerde hetselve vergeeten te hebben, also hij veele van sulx met dem voorss. Job Michielsz. pleech schriftelick te verhandelen, ende nu, door het overliden desselven, niet weell khan vernehmen.

11 Herveld ~ Predikant
Bekent darentuschen noch nae etlike maenden die twee voorss. questiën, bij hem getranslatiert uut het Latin (niet weetende dat dieselve Socini waren, noch oock alss zijn eegen gevoelen vervaetende), aen die voorss. persoone gegeven te hebben, neffens meer andere, tot deertien of vierthien toe, meest handelende van die erfsonde, praedestinatie cum annexis, alle hem behandiget van Johanne Penius, student van Midelburgh, doch toebehoorende Petro Cunaeo, onlanx tevoren van Franiker tot Leiden gekommen zijnde.

12 Herveld ~ Predikant
Widers gevraecht wat groote secreten hij verstoonende, beloovende die te ondecken den voorss. Job Michielsz. in het kleine getrouw befonden zijnde, heeft geantwoordt sulx so genauw niet te weeten, doch darbij doende met hooge woorden geen veerder bedencken gehadt te hebben dan over het stuck van die praedestinatie met den aencleef van dien.

13 Herveld ~ Predikant
Aengaende die tweede missive bekennet Slatius die questie darbij gevoecht doentertijt van hem geschreven te wesen doch niet zijn gevoelen vervathende,

139 Boven de regel geschreven.

maer gestelt bij een ander student, tegenwoordiglick uutlandigh wesende, ende bij hem alleine overgeschreven, exercitii gratia.

14 Herveld ~ Predikant
In welcken gefalle die broeders niet seekers konende vernhemen, houden die sake in suspensie tot naerder onderrichtinge, oordelende eevenweell onbehoorlick te weesen dat men sodanige schwaere bedenckingen, bij alsulcke persoonen voornemlick, tot groot pericull gae verweecken, ende derhalven Slatium darover ernstlick bestraefende.

15 Herveld ~ Predikant
Is ook goetgefonden uut occasie van die voorss. brieven ende questiën, ende die geruchten van Slatio gespreit, denselven af te voorderen (sonder praejudicie der gedeputeerden des synodi van Uutrecht, bij diewelcke, ten versoeke van sijne maecenaten in 't gemein ende Slatii in 't besonder, het examen Slatii gedaen is in novembri anno 1609) verclaeringh van sijn eegen gevoelen van die principaelste stucken die de socinianen in die gereformierde religie bestriden, waerinne Slatius den broederen gewilliglick mondelinck vooldaen heeft ende darbenefens overgelevert sijne schriftelike confessie voor den broederen van Uutrecht gedaen ter tijt van sijn examen, verclaerende darbij te persisteren, ja oock in 't gemein met hooge woorden betuigende den socinianen niet toe te stemmen in eenigh poinct waerin sij van die wahre gereformierde religie (wellverstaende sonder argh of list van diegeene die in dese Geünierde Provinciën opentlick geoefent wort) verschillen, onbegrepen eenige geringe pointen of besondere consideratiën van eenige plaetzen der Heiligen Schriftuere, het fondament der saligheidt niet betreffende, waerin alle christene behoort vrieheidt gelaeten te worden. Welcke goetwillige belidenisse van haer met ondertekeninge van dese acte wort bevestiget.
Heinricus Slatius

16 Herveld ~ Predikant
Desen niettegenstaende hebben die broederen noch missgenoegen gehadt ende Slatium ernstlick bestraeft omb die voorss. missiven, vanwegen zijn verfrembdt gemoet daruut blickende ende al te injuriose, eergerlicke redenen, tot nadeell van eenige predicanten streckende, waervan Slatius genoechsame schuldtbekentenisse voor den broederen gedaen heeft, versoekende dat men sulcks omb sine jonckheidt (die oock sin onbedacht schriven van die questiën hade veroorsackt) ende eenige harde proceduren tegen hem gehouden, tot zijn groot nadeell, hem wilde te goede houden, met beloftenisse van sick vortaen also te dragen dat alle vroome, ende de classis bij naemen, darinnen sullen goet genoeghen hebben, oock sonderlings belovende sich te sullen gaen versoenen tot Arnhem met D. Fontano. Also die broederen verklaerden well te weeten dat alle 'tgene Sijn Eerwaerde gedaen heeft in caussa Slatii uut goeder meininge tot stichtinge geschiet is, sonder eenigen vleessliken particulieren haet tegen sijn persone, waerop die broederen Slatio belooft hebben sijne saeken (behoudelike de stichtinge van Godes kercke) also te helpen dirigiren dat hij sich van haere christelicke liefde ende discretie sall hebben te bedancken.

17 Herveld ~ Predikant
Temeer also die broeders goet getuigenisse hebben van sijn tegenwoordigh leeven ende wandell, ende van nieuws overlesen sijne attestatiën, op diewelcke hij in den dienst van den classe bevestiget is gewest, als bij naemen: Attestatie van die academie ende kercke tot Leiden. 2. Ordinantie van die bewindthebbere der Oost-Indischer Compagnie, hem Slatio aengeschreven door een besondere missive aengaende het beforderen van sine promotie tot het ministerium. 3o. Missive van die voorss. bewindthebbere, versoekende zin examen. 4to. Attestatie van die herrn Staten van Uutrecht. 5to. Attestatie van die gedeputeerde des synodi[140] Trajectensis. 6ten. Acte van siner dimissie ende vereeringe, ontfangen van sine maecanaten tot een minnelick afscheidt.

18 Herveld ~ Predikant
Dit alles praeparatorie gedaen zijnde ende bij provisie, sullen D. Livius ende D. Wigelius met den ersten tot Arnhem die sacke in communicatie leggen met den deputatis synodi ende definitivelic met dieselve darop resolvieren. Welverstaen sonder praejudicie des classis, van welcker wegen dit also goetwilliglick, sonder ymandts last, bij dese vergaederinge beschlooten wort, ombdat die geruchten van Slatio seer veere gestroiet zijn ende[141] langer geduiret hebben als den broederen lief is, door foute van degeene die kennisse van die sake gehadt hebbende den classem niet tijdelick nae behooren geïnformiert hebben ende geenssins bij foute des classis, protestirende derhalven voor Godt ende den menschen dat desen classi groot ongelick gedaen wort van dengeenen die omb die sake Slatii, of om andere gepraetendirde oorsaken, dieselve beschuldigen of suspectiren van beschmeet te weesen met[142] die grouwelen Socini die deses classis voor Gode in consciëntie verclaert so ernstlick ende ijverigh te willen weeren als eenige anderen, dogh met christlikem ijver, sonder te willen ymandt veroordelen op onseekeren suspitiën, insonderheidt protestierende tegen degeene die sonder den classem met goet bescheidt te wahrschouwen, door heimlike oorblasinghen het Edle Hoof gaen abusieren ende tegen desen classem ophetzen, tot quetzinge van veele gemoeden ende goede kerckelike ordre in dese provinciën, tegen diewelcke ('tsij eene persone of meer) de classis haere actie reserviert tot op den naestvolgendem synodum.[143]

19 Sluiting
Nae danckseggingne voor die gnade des Herrn dese vergaederinghe bewesen sijn die broeders in goede vrede gescheiden.

20 Ondertekening
Wass onderteikendt,
Gerhardus Livius, praeses
Johannes Narssius, scriba
Henricus Lepflerus

140 Hierna is doorgestreept: 'Ul'.
141 Hierna is doorgestreept: 'wat'.
142 Boven de regel geschreven in plaats van het doorgestreepte: 'van'.
143 'Zijn gelesen [art. 3] (…) synodum' is eerder gepubliceerd in Van Veen, 'Slatius', p. 151-155.

Johannes Coitsius
Johannes Gobelius
Daniel Holstius
Conradus Heckerus
Wilhelmus Isfordinck
Johannes Wigelius
Alardus de Vriess, etiam nomine collegae

21 Ondertekening
Gecollationiert, wort befonden te accordiren met het originnell,
Gerardus Livius, praeses
Joannes Narssius, scriba

1612 I Classis. Nijmegen, 20-22 april
Inv. nr. 1, fol. 116-122v.

1 Aanwezigen
Acta classis Neomagensis, gehouden binnen Nieumegen den 20, 21, 22 aprilis anno 1612. Compareerden op classem: Henricus Lepflerus, minister tot Nieumegen; Joannes Narsius, minister in den Graef; Ameldonck Coitz, ouderlinc tot Nieumegen; Henricus Hollingerus, minister in 's-Gravenweerdt; Joannes Rungius, minister tot Panderen; Hermannus Crucius, minister tot Gendt; Joannes Woltingius, minister tot Elden; Joannes Gobelius, minister tot Oij; Daniel Holstius, minister tot Bemmel; Conradus Heckerus, minister tot Eewijc; Rutgherus de Rheinen, minister tot Setten; Matthaeus Xylander, minister tot Winssen; Joannes Lottichius, minister tot Horsten; Joannes Wigelius, minister tot Elst; Hermannus Postelius, minister tot Pufflic; Thomas Zutphaniensis, minister tot Wichen; Henricus Ebberts, minister tot Aertt; Gerardus Velsius, minister tot Heeteren; Henricus Gregorii, minister tot Herwen; Helmichius Buschop, minister tot Altvorst. Deputati ex classe Tylo-Bomeliana: Alardus de Vries, minister tot Thiel; Christianus Soppingius, minister tot Mauric.

2 Leiding
Nae aenroepinghe des naems Godts is in praesidem vercooren Henricus Lepflerus, in assessorem Henricus Hollingerus, in scribam Joannes Gobelius.

3 Absentie
Tarde venientes: Wilhelmus Isfordinc, minister tot Batenburch; Wilhelmus Franck, minister tot Valburch; Henricus Slatius, minister tot Hervelt; Anselmus Gemerdanus, minister tot Boeninghen; Franciscus Merwen, minister tot Wambel. Worden voor wel geëxcuseert ahnghenomen.

4 Absentie
Absentes: Christianus Elstrat, minister tot Angheren; Samuel[144] Veltius, minister tot Haeren. Worden wettelic geëxcuseert.

144 Boven de regel geschreven in het handschrift van N.N., in plaats van het doorgestreepte: 'Joannes'.

5 Absentie
Henrico Slatio wordt die boete vanweghen siner absentie in verleden classe gestelt om redenen quijtghescholden.

6 Visitatie
Die staet der ghemeinten omghevraecht zijnde, wordt alom in goeden aenwass te staen bevonden.

7 Oijen ~ Indringer
D. Gerardus Livius en D. Joannes Wigelius hebben classi geremonstreert het volbrenghen van 'tgheene sijluyden belast waeren te verrichten bij den Eedlen Hove aengaende de remotie Joannis Funxii, ende daer laet het de classis bij berusten.

8 Hees en Neerbosch ~ Predikant
Henricus Vredaeus bij den deputatis classis ende met authoriteet des Eedlen magistraets gestelt zijnde pastor tot Nederbusch, hebbende met oopentlijker predicatie ende oplegginge sijnes testimonii, hem bij dem classe van Thiel en Bommel verleent, den broederen goet contentement ghedaen, wordt bij den classe geapprobeert ende pro membro classis aenghenommen.

9 Rooms-katholieken
Sijn gecommitteert Gerardus Livius ende Daniel Holstius om der Eedler magistraet voor te stellen of gheen weege oft middeln souden mogen worden bedacht om te beletten die seer groote excursiën der catholyken onderdanen uyt steeden en dorpen tot die predicatiën ende missen der neutralen ende ander plaetzen, immers op seekere bepalinghe van eenighe mijlen; item te beletten het prediken ende misse doen des paeps van Kekerdom in der huyse tot Hulhuysen. D. deputati hebben gereporteert dat men dit sal laeten dienen aen die heeren Generael Staeten, 'twelck bij den classe ghedaen ende D. Coitzio aenbevolen is.

10 Vorstius ~ Remonstranten ~ Contraremonstranten ~ Examen
D. Joannes Fontanus ende D. Sebastianus Dammannus, deputati synodi, hebben den classi schrifftlic voorgedragen naervolgende 3 art., versoekendt daerop te mooghen hebben resolutie, ende luyden deselve aldus:
1. Alsoo eenighe broeders deses classis zeekere 3 articulen D. Vorstii onderteykent hebben, daerdoor sij, metsgaeders dese gansche classis ende ooc die geheele synodus, bij veelen seer qualic bedacht ende besproken worden, wordt te bedencken gegheven oft niet wel behoirlic waere dat die personen, soo die voorsch. onderteykinghe gedaen hebben, haerselven desen classen ende oick den synodum van sulck quaet bedencken vrijdeden, verclaerende in dese saeke door abus teveel gedaen te hebben.
2. Alsoo oock de verschillen ende swaericheeden in Hollandt (Godt beeter 't) daechlijcx toenemen, sal het den broederen believen te bedencken oft sij niet een naerder unie onder sich willen maeken, haer op een nieu vastelijc verbindende tot onverbreekelicke eenicheit in leere ende kerckenordre met ons ende alle andere uyt- en inheemsche gereformeerde kercken, verwerpende alle oude ende nieuwe leeringhen daerthegen eenichsins stridende, ende sulcx alles totdat in een wettelijke nationale synode eenighe veranderinghe werde ghemaect.

3. Ende om alle oorsaeke ofte vreese van innovatie in futurum wech te nemen, oft niet den broederen goedt en dochte voortaen niemant (hij sij tevooren in dienst ghewest oft niet) in haeren classe ad ministerium Verbi aen te nemen, tensij deselve in thegenwoirdicheyt der gedeputeerdes des synodi (die nochtans, daertoe verschreeven zijnde, sullen de vrijheyt hebben te moghen comen oft niet) op een nieus werde geëxamineert.
Is daerop bij den classe geresolveert ende den deputatis schriftlic toeghestelt als volgt:
Op den eersten. Die classis is van den broederen voorsch. ghenoechsam verseekert dat d'onderteykeninghe met goeder consciëntie uyt christlijker vrijheit simpliciter gedaen is, tot versterckinghe van de orthodoxe leere in den art. vervatt (alsoo den broeders doentertijdt onbekent waeren de clachten en swaericheeden so nu thegen Vorstium worden ghemoveert) ende niet tot oprichtinghe ende voedinghe van parthischafften. Achtet ooc dat hetselve, nae den eysch der christlijken liefde ende vrijheyt ghedaen zijnde, niet behoort gheïmprobeert te worden. Verclaerende den classi leet te zijn dat allerley missduydinghen die eenighe hieruyt hebben ghenommen, den broederen onbetaemlic worden te laste gheleyt, ende vertrouwende dat alle broeders ende classen deser landtschap 'tselve alsoo sullen verstaen ende allen vlijdt aenwenden om waere liefde, vreede ende gherustheyt te helpen onderhouden ende bevorderen.
Op den 2den. Classis blijfft bij de christlijke unie ende d'onderhoudinghe van de kerkenordre in nationalen ende particulieren synoden ghemaeckt, hoopende deselve voortaen onverbreecklijc te willen onderhouden, verworpende alle nieuicheeden, leer ende kerckenordre aengaende, thegens Godts Heiligen Woordt ende stichtinghe der kercken strijdende.
Op den 3den. Classis vindt goedt te blijven bij de ordre van beroepinghe ende examineeren der dienaren in voorgaenden synoden, nationalen en particulieren, gelijc noch onlangs tot Zutphen ghemaect ende bevestiget.

11 Synode
Scriba heeft D. Fontano copie van de voorsch. resolutie in handen gheleevert. Ende D. Fontanus de resolutiën gelesen hebbende, heeft in thegenwoirdicheyt D. Danielis Holstii et[145] D. Conradi Heckeri ende D. Matthaei Xylandri geseyt: het is seer wel. Inssgelijcx D. Gerardus Livius ende Joannes Narsius hebben den classi gereporteert dat sijluyden, D. Fontanum uytgheleydende, D. Fontanus haer sommighe malen gheseyt heeft dat dese resolutiën hem seer wel behaechden ende hij daerin volcomen contentement hadde, met grooter blijschap. Ende hij was geresolveert voortaen met den broederen ende den classe alhier te onderhouden goede eenicheyt ende liefde. Op welcke rapporten den classis sich inssgelijcx heeft verblijdt, den Heere derhalven danckende.

12[146] *Overheid*
D. Gerardus Livius en D. Joannes Coitzius ende D. Daniel Holstius hebben uyt last des classis de voorsch. propositie der deputatorum synodi en de responsa huius classis der Eedlen magistraet deser stadt ende ooc den heeren burchgraeff,

145 In de marge is in het handschrift van N.N. geschreven: 'D. Danielis Holstii, et'.
146 Dit artikel is geschreven op het ingevoegde folio 118v. Boven dit artikel staat geschreven: 'Den 12. art. was uytgelaeten'.

heer tot Loenen, voorgedraegen, versoekende dat Haer Edlen believe te advyseren wat gevoelen Haere Edlen mach hebben van sodaenighe handelinghe, ende den classi goeden raedt mededeelen hoe men sich voortaen daerin behoort te draegen. Ende hebben den classi gerapporteert dat de magistraet ende burchgraeff sich hebbe verclaert dat Haer Eedlen dese der deputaten synodi propositiën seer vreemt houden, achtende dat de classis seer wel dieselve beandtwordt hebbe, den classen vermaenende te willen blijven bij de goede eenicheyt ende ordre die sijluyden tot noch toe hebben gehadt ende onderhouden, ende te schouwen alle parthijschappen ende nieuicheeden die men haer soude soeken op te dringhen thegen de ruste ende vreede van de kercke ende goede ordre.

13[147] *Gedeputeerden ter synode*
Classis ordoneert ende belastet deputatos gaende ad synodum dat sij, volgende 't advys van de magistraet en borchgraef alhier, in synodo niet helpen toestemmen, inwilligen oft concludeeren dat nae nieuicheyt ruyckt ende streckende is tot vercortinghe van de goede ruste ende vrijheit der kercken ende classen, die in voorgaenden synoden wel gestatueert ende tot noch toe vreedelic ende stichtlic is onderhouden. Daerom ooc, tot beeter voorordeninghe, nae uytschrijvinghe der gravaminum, de deputati classis sullen vergaederen om wijders op alles te letten ende so het noodich waere den deputatis ad synodum breeder instructie te geven.

14 Wamel ~ Schoolmeester
Sal gheschreven worden aen den heeren amptman van Maes ende Wael dat Zijn Edle believe dem schoelmeester van Wamel de goede handt te bieden, dat hij uyt de middelen van uytsettinghe oover het kerspel van Wamel streckende moghe vercrijghen een noodtturftich subsidium tot zijner onderhoudinghe.

15 Winssen ~ Schoolmeester ~ Beuningen ~ Predikant
Visitatores sullen metten eersten gaen tot Winssen om te beaerbeyden dat de schoelmeester bij sijnen dienst mochte gemaintineert worden; ooc mede de saeke Anselmi afdoen, om alssdan de naeste reyse geconfirmeert te worden.

16 Wamel en Dreumel ~ Predikant
Sal versocht worden aen die heeren Gedeputeerden dat D. Francisco Merwen sijne costen soo hij aen het pastoriehuyss tot Wamel aenghelacht heeft, mochten gerestitueert worden.

17 Bergharen en Hernen ~ Traktement
Oock dat Samueli Veltio, nae die beloftenisse hem ghedaen, voor zijnen dienst tot Haeren een eerlick stipendium mochte verordineert worden.

18 Herwen ~ Geestelijke goederen
Dat oock Henricus Blienburgius mochte worden geauthoriseert om aen te slaen ende te ghebruycken Rossums Vicarie, ghelegen tot Herwen in Oover-Betou, tottertijdt dat joncker Herde, holtrichter tot Ree, bewijst het jus patronatus soo hij tot der vicarie te hebben is pretenderende.

147 In plaats van: '12'.

19 Maasbommel ~ Schoolmeester
Item dat die rentmeester der geestliker goederen van Maes ende Wael mochte belast worden om den schoelmeester tot Maessbommel te doen hebben goede betaelinghe van de 60 gl. hem bij Haer Eedlen toegheleyt. Item in zijn faveur te schrijven aen de nabuyren aldaer, dat dieselve hem mede willen clachtloss houden aengaende het tractement, mitsgaeders de wooninghe ende huysshuer, gelick sij hem te betaelen ende vrij te leeveren belooft hebben.

20 Financiën
Classi is onbekent ghewest de resolutie van de Landtschap, ghenomen tot Zutphen, soude anders niet vergaedert hebben, sonder eerst te versoeken het advys ende consent van de heeren Gedeputeerden. Versoect derhalven dat die heeren dit believe ten besten te nemen, ende ordonantie te verleenen voor de classicale costen bij de vergaederinghe gheschiet.

21 Combinaties
Versoeckt mede dat die heeren Gedeputeerden believe te combineeren Ooverende Neerassel ende Ballegoy, opdat die classis metten eersten een bequaem persone, die alreede gerecommendeert is, daerhen mochte bevorderen, gelijck oock Maessbommel ende Altvorst, ende Appelteeren ende Dieten.

22 Herveld ~ Predikant
D. Gerardus Livius ende D. Joannes Wigelius hebben den classi ghedaen volcommen rapport van 'tgheene, voorghenomen zijnde bij den Eedlen Hove, bij haerlyden ten dienstes des classis afgedaen is, relaterende dat D. Fontanus ende D. Dammannus, gesien hebbende die acta deputatorum classis in causa Slatii, hebben dieselve gansslic geapprobeert, ooc belooft de gansche handelinghe den Eedlen Hove in besten forme te recommanderen[148]. En is van den classe ooverwoogen de handelinghe deputatorum classis in causa Slatii, mitsgaeders de acta hiervan geëxhibeert, ende ooverlesen. Daerop classis erkent dat D. deputati alle dingen door Godts ghenaede ende seegen seer stichtlick hebben afghehandelt ende bedanct haer seer vlijtelic voor de trouwe sorghe, aerbeyt ende neersticheit so sijluyden hierin hebben aenghewendt. Vorder vermaent classis D. Slatium hem in leer, kerckenordre ende leven soo te draegen dat hij mooghe stichten ende niemant argernisse geven.[149]

23 Heteren en Randwijk ~ Vervanging
Die deputati classis gaende op den classem tot Bommel worden versocht om te gaen tot Heussden, om met D. Graevio montlick te handelen van 'tghene in voorgaenden classe beslooten is.

24 Dieden ~ Predikant
Visitatores sullen metteneersten beforderen dat men volgens 't placaet van de heeren Staten-Generael den paep van Dieten doe vertrecken, ende mett advys van de deputeerden des classis in zijn plaetz een bequaem persone bevorderen.

148 In de marge is geschreven: 'relaterende (…) recommandeeren'.
149 'D. Gerardus Livius (…) geven' is eerder gepubliceerd in Van Veen, 'Slatius', p. 155-156.

25 Verzoek om standplaats
Is voor den classe verscheenen D. Nicolaus Backer van Den Briel, vertoonende goede testimonia van ghesonde leer ende leven, versoekende in den classe ghepromoveert te worden. De classis, zynde sijne testimonia, alsoock mondelijke recommendatie eeniger broederen, mitzgaeders zijne gaeven, blijckende in sijn propositie voor den classe gedaen, ooverwoogen hebbende, heeft beslooten dat het Nicolaum ter eerster gelegenheyt, naer voorvallende vaceerende ende bequaem[e] conditie, sal beroepen ende gepromoveert worden, mitz betoonende den classi acta van sijne mecaenaten van dimissie voor 6 jaeren.

26 Proponent
De classis is mede ten versoeck D. Theophili Riewarts bereyt tot gelegener tijdt te verschrijven D. Nicolaum Stip, studiosum theologiae, in Den Briel residerende, om zijne leer ende gaeven te hooren ende nae bevindt van de saeke te handelen tot zijner promotie.

27 Predikanten
Is geresolveert dat gheene personen in den classe ad ministerium sullen worden aengenomen die stipendiarii en aen eenighe mecaenaten verbonden zijn, tensij dat sij van de mecaenaten hebben acte van dimissie voor den tijdt van 6 jaeren continuelic te verblijven.

28 Heteren en Randwijk ~ Predikant
D. Gerardus Velsius heeft den classi vertoont brieven van wettelijke beroepinghe op hem gedaen van de gemeente tot Rackangje in den classe van Briel, ende versocht dat de classis hem cum honesto testimonio believe te dimitteeren, om reedenen dat hij tot Heeteren gheene stichtinghe schijnt te connen doen, oock niet en kan vercrijghen soodaenich tractement daer hij hem op mochte onderhouden, ende dat die van Heeteren in zijn vertreck tevreeden zijn ende geerne bewilligen. De classis heeft geresolveert dat D. visitatores de saeke sullen communicieren met den heeren amptman van Oover-Betou. Ende indien Sijn Eedle de fauten van tractament niet en wiste te remedieeren, oock om redenen voorsch. contentement name, dat alsdan D. Velsio het vertreck vanwegen den classe soude zijn geconsenteert ende een eerlic testimonium door D. praesidem medegedeelt worden.

29 Petrus Calcarius
Petrus Calcarius heeft een propositie voor den classe gedaen, met goeden ghenoegen des classis, ende is goetgevonden dat die ministri Neomagenses benerstighen dat hij tot Groessbeck ad pastoratum mochte befordert worden.

30 Vergadering
De classis vindt raetsam deselve wett die in classe Tylo-Bomeliana tegen diegheene gestelt is, soo eenighe secreta classicalia ofte censuras fratrum, tot naedeel van den classe in 't gemeen ofte eeniger broederen in 't particulier, elimineeren ende verbreiden, 'tsij oopenbaerlic ofte heymelic, aen te nemen, te volgen ende te onderhouden, naemlick, te betaelen 25 gl. op pene van suspensie bij weygeringhe.

31 Escharen ~ Vacature
Alsoo voortaen tot Eschaeren het evangelium sal gepredickt worden bij de broederen van de Graeff, is beslooten dat die naestgesetene predicanten, versocht zijnde, de voorsch. broederen daerin sullen assisteeren.

32 Subsidie
Op het versoeck van den gedeputeerden des classis van Tylo-Bommel hebben de broeders, elck nae gelegentheyt, van de diaconiën ingewilliget te contribueeren tot onderhoudinghe van een persone soo van de jesuyten oovergecomen is ende ons hoope geefft der kercken Jesu Christi goeden dienst te doen.

33 Visitatie
D. visitatores hebben den classi rapport gedaen van haere visitatie, ende geremonstreert dat sij om redenen niet alle plaetsen hebben connen besoecken ende ghene swaericheeden gevonden dan alleene tot Wamel, alwaer de gemeente seer is geswact, het gehoor des godtlijken Woorts grootlijcx is vermindert door negligentie in studeeren ende prediken, metsgaeders allerley ongeregeltheeden ende argernissen D. Francisci Merwen specialick montlic ende schriftlic gerefereert. D. Franciscus Merwen heeft van sulcx schultbekentnisse gedaen, den classen oodtmoedelic gebeden dat men 't hem om Christo willen believe te vergeven, beloovende voortaen in studiis et pietate vitae alsoo hem te schicken dat classis een goet contentement ende geen clachten hebben sal. De classis resolveert dat hoewel de argernissen soodaenighe zijn dat hij een tijdtlanc van zijnen dienst mochte gesuspendeert worden, nochtans uyt christliken medelijden ende hoope van zijne beeteringe heeft men 't hem voor ditmael vergeeven, met bijgevoegder waerschouwinghe dat soo hij bevonden worde sych niet te beeteren ende van argernisse af te staen, alssdan sonder eenighe compassie ernstlick tot zijner suspensie tegens hem sal geprocedeert worden. Ende zijn D. visitatores voor haere nersticheit ende diensten bedanct.

34 Nederasselt ~ Wijchen ~ Schoolmeesters
Zijn gecompareert Leenaert de Wilt, schoelmeester van Neerassel, ende Jan N., schoelmeester tot Wychen, ende hebben belooft sich der reformation ende den classi te onderwerpen ende haeren dienst te doen naedat hen belast is.

35 Heumen ~ Hernen ~ Schoolmeesters
Is gecompareert Goos N., een tijdtlanc papistische pastor ghewest zijnde tot Heumen, ende hem dit door 't Eedlen Hoff verboden zijnde de schoele aldaer aenveerdende, persisteert bij de dwaelinghe der Roomscher kercken. De classis heeft hem aengesecht sich des schoeldienstes te onthouden ende beslooten de heeren Gedeputeerden te versoecken dat Haer Eedlen hem gebieden te vertrecken, met verbott van de thienden ende goederen tot der pastoriën gehoorende. Item dat Haer Edlen gebiede te vertrecken den papistischen schoelmeester tot Hernen, weygerich blijvende voor den classe te compareeren ende de gereformeerde religie aen te nemen.

36 Bergharen ~ Bedevaart
Visitatores classis worden nochmals belast den heeren Gedeputeerden te remonstreeren de beevaert tot Haeren, dat dieselve mochte verhindert worden.

37 Rooms-katholieken
D. Joannes Coitzius wordt versocht dat hij tot assistentie versoeckende Joannem Uuytenbogardum de Hoogmoghende heeren Generaele Staten remonstreeren hoe dat door het laetste placaet niet ghenoechsam verhindert worden de oovergroote excursiën der vermeinder catholiken, die met ontaelike mennichte tot oeffeninghe der pauselijker superstitie, soowel uyt frontiersteeden als uyt de plattelanden, insonderheit zijnde ghewoon uyt den Graeve te loopen met veel honderden teffens nae Veelep, dicht onder die stadt gheleegen in den Lande van Raevensteen, alwaer tot meerder schaede neffens den ordinarium pastorem mooniken van Den Busch eenighe weeken lanc besteet worden, streckende sulcx niet alleene tot seductie ende verleydinghe der aermer menschen in d'affgooderie, maer principaelic tot perikel ende het welvaeren deser landen. Ende ooversulcx versoeken oft niet doenlic en waere dat Haere Hoogmoghenden, tot dienst ende verseekeringhe deser provinciën, 'tsij bij forme van naerder verclaeringhe van het laetste ofte bij manieren van een nieuwe placaet, sulcke excursiën mooghe weyren. Immers, op seekere denominatie van eenighe mijlen in 't ronde van de limiten deser landen de exercitie van de papen en jesuïten niet te mogen besoeken ende frequenteeren, op sodaenige poene als Haer Hoogmoghenden sal gelieven te statueeren. Item of Haer Hoogmoghenden niet souden weeten wettlike remedie om te verhinderen datter gheen misspaepen ooverquaemen in de Oover-Betou, in de heerlicheit Hulhuysen, daer misse doende.

38 Heteren en Randwijk ~ Predikant
Gerardus Normannus heeft voor den classe een propositie gedaen ende volgens daerop geëxamineert, ende heefft classi goedt contentement gegeven. Is derhalven pro membro classis aengenomen ende sal eerster gelegentheyt voor zijner gemeente tot Randwic per ministrum Neomagensem geconfirmeert worden.

39 Nijmegen ~ Predikanten
Ministri Neomagenses hebben classi vertoont hoe dat Haer Eerwaerden tot haerer onschult wordt naegegeven alsoft sijluyden hadden geadviseert dat D. Hermannus Postelius soude copuleeren 2 personen die niet wettlic zijn vergaedert, ende derwegen bij de heeren Generale Staten uyt den lande zijn gebannen, ende hebben D. Hermannum oovertuycht, in sijner presentie, dat hij, alhoewel uyt eenvoudicheyt, regelrecht contrarie haeren advise ende gansch onbehoirlick gehandelt hadde. De classis heeft D. Hermannum vermaent oover sijne onwetlijke maniere van doen ende geefft den ministris Neomagensibus ghetuygnisse dat sij wel gedaen hebben, met verclaeringhe soferre hieruyt meerder swaericheeden quaemen te onstaen, dat dieselve tot last D. Hermanni staen souden.

40 Gedeputeerden ter synode
Ad synodum zijn gedeputeert Henricus Lepflerus, Joannes Narsius ende Joannes Wigelius.

41 Visitatoren
Loco Henrici Hollingeri is in visitatorem vercooren Joannes Wigelius.

42 Gedeputeerden
Deputati classicales zijn Joannes Narsius, Henricus Hollingerus, Wilhelmus Isfordinck, Joannes Gobelius.

43 Agenda
Die tijdt des volgenden classis sal zijn den eersten maendach in septembri hiernae volgend[e], 't en waere wettlijke verhindernissen voorvielen, daervan deputati classis die broeders tijdtlijc sullen verwittigen.

44 Vergadering
Is geresolveert dat voortaen die samptlijken broeders op den dach voorsch. tijdtlic sullen verschijnen; die 's avonts te 6 uyren niet in de kercke en is sal verbeuren 10 st., die des volgenden daech[s] compt 20 st., die geheel uytblijft 3 gl.

45 Sluiting
Nae ghehoudener censura morum ende danckseggingh tot Godt is de classis in goeden vreed[e] ende eenicheit gescheyden.

46 Ondertekening
Henricus Lepflerus, praeses classis
Henricus Hollingerus, assessor, scripsit
Joannes Gobelius, scriba

1612 I Gedeputeerden. 24-25 juni
Inv. nr. 1, fol. 123-127.

1 Aanwezigen
Acta particularis conventus deputatorum classis, habiti 24. junii 1612. Comparuere: visitatores duo, D. Gerardus Livius, D. Joannes Wigelius; deputati quatuor, D. Joannes Narsius, D. Henricus Hollingerus, D. Joannes Gobelius, D. Wilhelmus Isfordinc; ministri requisiti quinque, D. Henricus Lepflerus, D. Joannes Coitzius, D. Godefridus Paludanus, D. Daniel Holstius, D. Henricus Vredaeus.

2 Leiding
Sijn gecooren in praesidem D. Gerardus Livius, in scribam D. Henricus Hollingerus.

3 Gravamina
Sijn gelesen gravamina synodalia van Harderwijc, oovergesonden mitzgaeders van de acten classicaliën, dienende op het eerste gravamen, staende in 4 lydtmaeten: 1. 't Versoeck van een naerder unie. 2. De goede kerckelijcke ordre te onderhouden. 3. Van de nieuwe maniere om in classibus te examineeren aen te nemen. 4. Hoe men 't quaet vermoeden, soo eenighe uytheemsche op de Geldersche hebben, moghen wechnemen.

4 Gravamen
De broederen achten op 't eerste, twede en derde poinct in den classe is ghenoech gedaen, daervan de deputati synodi, D. Fontanus ende D. Dammannus, extract

hebben ontfanghen, ende rondelic tegen eenighe, so ministros als politicos, verclaert dat se daermede ten vollen sijn gecontenteert, nemende van de broederen in 't ghemeen ende besonder een vriendelic afscheit, met beloftenisse dat se van de broederen niet anders dan vroemelic sullen sprecken ende de liefde vlijtich onderhouden. Hebben de broeders tot voorgaende andtwordt des classis niet bij te voegen dan dat sij van herten genegen sijn die welher gebrachte christelijke, onverbrekelijke[150] unie ende kerkenordre te onderhouden, verwerpende alle nieuicheeden ende onbehoirlijcke proceduren ende attentaten, tegen deselfde ende de christlijke liefde strijdende; gelijc wel bewesen soude konnen worden, so het noodich ende christlic waere, dat eenighe sich hebben onderstaen in nabuyrighe plaetzen met heymelike ongegronde calumniën de dienaeren bij haeren toehoorderen suspect te maken ende die herten van haer af te trecken, mett grooter ontstichtinghe, 'twelck de broeders om ongerusticheit ende scheuringhe te schouwen, en om der goeder unie en liefde te onderhouden, liever willen met lijdtsaemheyt verdragen dan vorder uyt te breyden.

5 Gravamen

Op 't vierde achten de broederen dat niemandt rechtmatige ende bestandighe oorsaeke van haer is gegeven qualic van hun te suspiceeren ende te oordeelen, ende dat sulcke luyden meer met onchristlijken passie dan seedicheit ende liefde gedreven worden.

6 Gravamina

Aengesien de voorsch. deputati den classi belooft hebben dat indien haer contentement gedaen wordt dat gheen gravamen ad synodum soude comen vanwegen de subscriptie der 3 articulorum, ende dit niettegenstaende 't gravamen al evenwel is voortgecomen, vinden de broederen sich ghenootdruct volgende gravamina den synodo voor te stellen, die se anders veel liever souden achtergelaeten ende met stilswigen begraeven hebben:

1

Of een eenvoudighe ende ronde bekentenisse der waerheit, daer gheen homonymia of captiose ende dobbelsinnighe woorden in gebruyct worden, can strijdich sijn, ofte can ghenoemt worden, met de waere leere der kercken particulier ende algemeyn.

2

Off dese 3 articulen D. doctoris Vorstii strijdich zijn met Godts Woort ende belijdenisse der Nederlantscher kercken.

3

Oft niet meer christelijc ende geoorloft is te onderschrijven eenighe orthodoxe articulen der gesonder theologie als andere politique criminerende depositiën, daerdoor yemandts naem en faem gequetzet werdt.

4

Of een, twee oft meer classibus geoorloft is nieuwe verbonden ende uniën te maeken, sonder voorgaende synodaele beraetslaginge ende eenpaerighe bewillinghe.

5

150 In plaats van: 'onvoergrijpelijke'.

Off twee deputatis synodi is geoorloft den classibus yets te proponeren ende arbeiden op te dringen, sonder weten ende consent haerer collegen, ende sonde[r] last des synodi, insonderheit sulcke dinghen die strijdich zijn met de recessen der synoden generael ende particulier.

6

Off particulieren classibus betaemt Arminium te veroordeelen, ende te decreteeren uyt te sluyten alle dieghene soo hem eenichsins moogen toegedaen zijn, niettegenstaende in voorigen synodo beslooten dat men onpartijlick blijven sal ende aerbeeden om te parthijen in Hollandt te vergelijken ende vereenighen.

7

Off 't godtsaelich ende welgedaen is dat[151] men in classibus de broederen constringeert te veroordelen yemandt wiens schriften de broederen elck voor zijn hooft niet gesien, veel min met aendacht ende sonder passiën gelesen ende in de vreese Godts wel gepondereert hebben.

8

Of 't behoirlic is dat deputati synodi, hebbende eenen classi yet voorgedraegen, blijven sitten, wyllende hebben dat de vota ipsis praesentibus et audientibus sullen gevordert worden, niet willende uytstaen ende den classi vergunnen de gewoonlijke liberteit om vertrouwelic te raetslaen.

9

Of 't den deputatis synodi wel staet dat sij, versoch[t] zijnde uyt te staen, protesteeren dat haer ongelijck ende despect werde aengedaen, seggende wij sijn oover het classis.

10

Of den deputatis synodi wel staet een classi te dreyghen met hoogerhandt soo men haer versoeck niet wilde accordeeren.

11

Of deputatis wel staet een ofte twee classibus te dreigen dat sij met de stemmen van drie classen d'andere twee sullen ooverstemmen.

13[152]

Of 't wel is dat men synodo voorbrenghe gravamina die tevooren in synoden gedecideert sijn. Item al sulcke geringhe die bij een classe wel connen afgedaen worden.

7 Herwen ~ Predikant

De broederen verstaende dat Henricus Blivenburgius wel mochte in Hollandt beroepen worden, vinden goet hem te doen aenseggen dat hij gheen erkeninghe en maeke om te dencken op vertreck, ende te schrijven aen D. Nicolaum Grevinckhovium dat hij desistere van te beaerbeeden het beroep Blivenburgii ende believe gerecommendeert te houden D. Aegidium Seis ende D. Isaäcum Reewick.

8 Batenburg ~ Predikant

D. Wilhelmus Isfordinck remonstriert hoe dat D. Joannes Acronius hem laestmaelen tot Cleve in synodo voor de broederen bij de maeltijdt seer onmanierlick hebbe toegesprocken, hem meermael[en] scheldende voor eenen jongen lecker

151 Hierna is doorgestreept: 'deputati synodi'.

152 Punt 12 ontbreekt.

ende bengel, item eenen impostorem ende bedrieger, seggende dat het beeter was dat een paep tot Ravesteen predigde dan soo eenen, spreckende mede tot disreputatie des classis van Nieumegen ende desselven examen, vanwegen die 3 articulen Vorstii, ende versoect Isfordinck der broederen raet ende hulpe tot zijner bescherminge. Is goetgevonden te schrijven aen den kerckenraet tot Wesel als volcht:

Eerwurdige, ehrentfeste, hochgelerte, godtsalighe, wijse und discrete heeren, und in Christo weerde, liebe bruderen. Wir konnen nicht umbgehen Euwer lieben zu verstendighen welcher massen D. Wilhelmus Isfordinc ons geclaget das Joannes Acronius, predicant zu Wesel, jungstleden zu Cleve vor vielen bruderen des synodi (da er ihm doch kein ursach zu geben hat) sich gantz ungebürlich hat erzeiget gegen ihm und auch unseren Niemegschen classem, scheldende den gemelten W. Isfordinc voer ein jungen lecker und bengel, auch voer ein impostorem und bedrieger, als der zu Ravestein valsche lhere solte einschüeren, und dass es besser solt sein dass ein phaff zu Ravestein die kirch hielt und predigte dan er, mith mher worten, nicht al nötich hie zu erhelen. Auch diesen classem verachtende und auff derselben examen smehende, als deren die in der leer des Heiligen evangeliums nicht auffrichtich solten sein, welches whir desto mher muessen glauben geben deweil ihn demselben synodo dem predicant zu Gennep, D. Aegidio Seis (den wir, kommende von Leiden mith gude gezeugniss D. doctor Gomari ende D. Festii Hommii[153], auff das begheres D. Fontani geëxaminiert und approbiert haben), is aufferlecht er solte sich auffs neu lassen examinieren, oder, so er dass nicht wolte thun, des predigens entsetzt sein. Deweil whir aber den gemelten W. Isfordinc whol kennen dass ehr yn der reiner lher aufrechtich und ihn leben und wandel unsträflich, auch whol versichert seind dass keiner mith sattem grund und bestendighen beweis diesen unseren classem von unreiner oder valscher lher wurdt konnen uberzeugen, so seind whir uber so ein ungereumte und eins alten kirchendieners unzhimliche handlungh nicht weinich verwundert und entsthelt, als die unschuldich und sulcher lasterungh und smehungh umb keinen, viel wenigher umb die vhon Wesel, verdienet haben. Dan whir haben mith den bruderen guthe correspondentie gehalten, alle freundtschafft erzeiget, und widerum vhon ihnen zusaghe van auffrechte liebe, gunst und freundtschafft emphangen, wie dan sulchs mith vielen des seer bescheidenen, ghelerthen, in Gott ruhenden bruders Scheutzlichii, auch anderer herren bruderen brieven, soll können bezeuget und bewijsen werden, daevon auch der herr bruder Copius, der fhur drei jharen mith D. Scheutzlichio bei uns in unseren classe gewesen, und dessen handlungh und manieren gesehen und gepresen wierdt, konnen gezeughnuss geben. Derhalben so konnen whir nicht lassen Euwer lieben sulchs zu erkennen zu geben, bittendt dieselbe wollen D. Acronio diss zu ghemutht fhueren und ermhaenen dass es fhur euch im kirchenraht wolle thun christliche schultbekantnisse, mith erclarungh das er auff diesen classem und D. Wilhelmum Isfordinck nichts habe zu sprechen, und dass ihm leidt sei also unbedacht und unbescheiden gesprochen zu haben. Oder aber, soo er meint recht und whol gedaen zu haeben, so sullen whir ghenootdrungen sein sulchs unsren gantzen classi zu remonstrieren und dan unser claghe ahn hoogere orther zu bringen, uns und die uns ahngehen zu beschirmen, auff sulche weise und weghe als whir werden ghutt und gerhaeten finden. Dan es nicht ghezimt einen alten prediger den jongen leuten mith so bösem exempel,

153 In de marge is geschreven: 'kommende (…) Hommii'.

immodestie und heftichkeit fhur zu gehen, seine mitbruders unschuldigher weise zu verachten zu shlagen, unbedachtsam so groblich von den bruderen zu urtheilen, den leutten ihr ehr absneiden und sie mith schentliche nhamen zu beflecken. Welches alles wir dannoch gern wollen in vergess stellen, so er ghebuerlicherweiss sein ungleich erkent und bessert. Wir sein bereit mith ihm und allen andren bruderen liebe fridden und einichkeit zu underhalten, und insonderheit Euwer lieben statt und kirchen als unseren guthen nachbaeren alle schuldighe eher und diensten zu erzeigen. Euwer lieber andtwort erwartende hiermede. Eerwürdighe, ehrentveste, hochgelerte, godtselige, discrete herren und bruderen, bleibt dem almechtighen Godt befholen. Datum Nieumeghen, in versamlungh der visitatoren und gedeputeerden des classis, diesen 25 junii anno 1612.
Euwer ehrwürde und liebe, dienstwilliche bruderen

9 Verzoek om standplaats
Is goetghevonden te schrijven ahn D. Theophilum Rickwart dat men noch ter tijdt D. Nicolaum Backer bij ghebreck van onderhoudt niet heft connen beroepen ende promoveeren, dat men 't beste doen sal om het stipendium te propareren. En indien D. Rickwarts voor D. Backer in Hollandt eenighe promotie wiste te beschicken, voordat hier het onderhoudt was geformeert, hij 'tselve wel vrijelic doen mochte.

10 Gedeputeerden ter synode
Is goedtghevonden den deputatis ad synodum te geven instructie waernae sij sich sullen hebben te reguleeren, hiernae volgende:
1. Deputati sullen letten op de verkiesinghe van praeses, assesor en scriba. En indien uyt onsen ende den Tylo-Bomelschen classe niemant werdt vercooren tot een der voorsch. diensten, sullen protesteeren dat d'andere drie classes sonder twijvel partijlic sich hebben vergleeken, aenghesien voor een jaer hier in loco ('twelck noyt geschiet) uyt beeden classibus niet een tot die voorsch. diensten gecooren is.
2. Sullen de broederen der anderen classium vermaenen af te staen van het proponeeren des gravaminis primo, om ruste ende vreede te behouden. Maer indien sij niet willen afstaen, sullen alssdan den synodo exhibeeren extractum uut art. sexti cum annexis gravaminibus. Ende naedat sij sullen wesen afgedaen, sullen deputati vorder den synodo te bedencken geven: 1. Hoe het can accordeeren dat Dammannus onsen classi heeft willen persuadeeren de nieuicheeden D. Arminii te versaecken, ende dan noch voor sommighe broederen uytghesprocken ende bekent heeft dat hij zijne confessionem apologeticam[154] ex scriptis D. Arminii genomen en getogen hebbe. 2. Hoe de procedure die een ofte mischien twee ministri teghen Henricum Slatium aengefangen en te wercke gestelt hebben, accordeert met de kerckenordre in synodis nationalibus beslooten ende aengenomen. Ende sullen daerom niet vergeeten met sich te nemen acta classicalia in causa Slatii gepassiert. 3. Hoe het met de voorsch. kerckenordre passeert accordeert dat in

154 Sebastianus Damman, *Misprysinghe aller niewicheden, die teghens de oude leere ende ordre der Kercken, onordentlijck hier te Lande, nu ter tijdt, van sommighe worden inghevoert. Dat is, Verantwoordinghe Sebastianus Damman, teghens die ghene, welcke hem ' tonrecht bedencken ende beschuldighen, als oft hy met die eens waer, welcke de huydendaechsche moeyten in Hollandt aenrechten.* Zutphen, 1611.

eenighe steden (als Zutphen te noemen, soo het noodich, anders te verswijgen) alle ministri eiusdem ecclesiae et civitatis compareeren en stemmen hebben.
3. De broederen sullen niet inwilligen strijdende thegen Godts Woordt ende d'ordre ende vrijheit der kercken ende classen die tot noch toe lofflick is geobserveert ende onderhouden gewest.
4. Soo daer swaere dingen voorkomen die bedencklic sijn ofte tot prejuditie des classis strecken mochten, sullen de broederen sulchs niet inwilligen, maer excipieeren om vooreerst te refereren ad classem.
5. Sullen vlijtich ondersoecken de acta synodalia om daeruyt te trecken 'tghene voor ditmael noodich sal dienen, als van kerckelijke ordre van bijcomsten synodael ende classicael, van ooverstemmingen, van examineeren, van ondercruypingen ende heimelijke blameeringhe der medebroederen.

11 Sluiting
Nae danckseggingh tot Godt sijn de broederen in vreede gescheyden den 25 junii 1612.

12 Ondertekening
Gerardus Livius, praeses
Henricus Hollingerus, scriba

1613 I Classis. Nijmegen, 12-15 april
Inv. nr. 1, fol. 129-137.

1 Aanwezigen
Acta des classis van Nimmeghen, gehouden den 12., 13., 14., 15en aprilis stilo veteri 1613. Sijn verschenen tot dese vergaderungh: Gerardus Livius, dienaer tot Nimmeghen; Johannes Narsus, dienaer in de Graeff; Johannes Rungius, dienaer in Panderden; Henricus Hollingerus, dienaer in 's-Gravenwertt; Hermannus Crucius, dienaer in Gentt; Johannes Woltingius, dienaer in Elden; Johannes Gobelius, dienaer in Oij und Persinghen; Daniel Holstius, dienaer tot Bemmel; Conradus Heckerus, dienaer tott Eewick; Rutgerus de Reinen, dienaer tott Setten; Mattheus Xylander, dienaer in Winsem; Wilhelmus Isfordinck, dienaer in Batenburgh; Johannes Lotichius, dienaer in Horssen; Wilhelmus Franck, dienaer in Valburgh; Christianus Elsraet, dienaer in Angheren; Johannes Wigelius, dienaer tot Elst; Thomas Zutphaniensis, dienaer in Wichem; Henricus Ebbers, dienaer tot Aertt; Anselmus Gemerdanus, dienaer tot Boninghen; Helmichius Buscoff, dienaer tot Aelteforst; Samuel Velsius, dienaer in Haren en Hernen; Henricus Vraedeus, dienaer tot Heess; Gerardus Nortmannus, dienaer in Heetteren. Ex classe Tilo-Bomeliana zijn verschenenn: D. Alardus de Vries, dienaer tot Thiell; D. Simon Lucae, dienaer tot Inghenn.

2 Absentie
Absentes: Franciscus Merwen, dienaer tot Wamel, iss bij expresse missive ontbodenn, nyt gekommen, maer hefft schriftlick geandtwort[155]; Henricus Gregorii Blivenburgius, dienaer tot Herwen, sal betalen drie gulden volgens den 44te art.

155 Later is hierbij geschreven: 'nyt (…) geandtwort'.

des classis, gehouden voor een jaer, onaengesien sijn missive die classis niet genochsam achtet tot ontschuldinge[156]. Excusati: Hermannus Postelius, dienaer tot Puefflick; Petrus Calcarius, dienaer tot Groessbeeck.

3 Leiding
Sijn gecoren in praesidem D. Gerardus Livius, in assessorem D. Hollingerus, in scribam D. Narssius.

4 Herveld ~ Oijen ~ Predikanten
Tot littmaetten des classis sijnn aengenomen Jacobus Heysch, dienaer tott Hervelt, Bernardus Buschoff, dienaer tott Oeijen, mit approbatie van 'tgheene visitatores end deputati classis neffens andere naburige dienaers zedert den naestvoorgaenden classem in het examen end confirmatie van de vursch. broederen hebben gebesoigniert, warup de vorss. brudere den[157] classem hebben vereertt (behalven seeckere oncosten, gedaen in 't examen) elck mit drie gl., volgens den art. des classis, gehouden 1608 in aprili, art. 6[158], welcken articul bij desen van nieus wort bevesticht tot verlichtenisse van extraordinaris oncosten.

5 Visitatie
Den staett der kercken, onder desem classem gehorigh, umgevraecht zijnde, iss bevonden door Gods genade in redelicken welstant, uuytgenomen particuliere swaricheyden die hiernae in actis sullen volghenn.

6 Afferden ~ Schoolmeester
Op 't schrifftlich versueck van Henrick Stevenss om die schoole te moeghen bedienen tott Afferden, iss geresolviert te andtwoorden dat classis eerst sal arbeyden bij de heeren Gedeputierden dat die kerck tot Aferden versien werde mit ein bequaam predicant, end ingevalle daerenbaven noch eenighe middelen kunnen beraemt werden tott onderhout van een schoolmeester, dat alsdan op sijne persoone naerder sal werden gelet.

7 Proponent
Petrus Straetmannus, vertoont hebbende recommendatie van den Edelen magistratt tot Weessel end van D. Henrico Copio, end gedaen hebbende eene propositie vur den classe, iss goetgevonden denselven den heere tott Oeijen te presentieren om te besienn off hij stichtelick tot Dietem muchte gepromoviert werden.

8 Heteren en Randwijk ~ Vervanging
Sal weder geschreven werden ahn D. Grevium, om de actie D. Crucii ende 'tgheene den classem belanget, in voorgaende classicael acten dickwils gementioniert.

9 Correspondentie
In 't leesen van de acten des classis Tielo-Bomelianae hebben die broederen goett genoeghenn gehadt, sonderlingh in den 20. articul, medebrengende dat de gedeputierde vanweeghen des classis op den synodum gaende gheen dinck (van

156 Later is hierbij geschreven: 'onaengesien (…) ontschuldinge'.
157 In de marge is geschreven: 'warup (…) den'.
158 Later is hier geschreven: '1608 (…) 6'.

grooten gewichte) sullen helpen arrestieren in synodo daervan geen gravamen tevoren iss uuytgeschreven, maer dat se sich sullen referieren op haeren respective classen, belastende classis haere gedeputierden sich daernae te regulieren.

10 Maurik ~ Predikant
Deputati classis Tielo-Bomelianae hebben versocht advyss in de saecke van seeckeren Colonius, die sich onlancks tott Mawrick heefft verfeucht om het predickampt te bedienen. Classis die redenen overwoghen hebbende, resolviert door hare deputatos aen classem Tielo-Bomelianem mondelick den bruderen te advisieren.

11 Fort Schenkenschanz ~ School ~ Kerkgebouw
Classis accordiert den kerckenraedt van 's-Gravenwart brieven van attestatie und recommendatie tott volfueronghe van haere aengevanghen collecte om een nieuwe school te bouwen und die kercke aldaer te vergroottenn.

12 Proponent
Casparus Selcart wert op 't versueck der broederen uuyt den Tielo-Bomelschen classe vur gerecommandiert gehouden om tot geleghener tijt in desen classe ad S. ministerium gepromoviert te werdenn.

13 Pannerden ~ Nederasselt ~ Schoolmeesters
Die broeders van Nieumeghen werden versocht met den eersten bij haer te ontbieden den schoolmeester tott Panderden, end denselven sich sienn te inducieren dat hij sich conformiere mitten classe in 't stuck van religie, offte tenminsten belove gheene andere boecken den kinderen te leeren dan die in gereformierde schoolen gebruickelick sijn; und in cass van weygerungh ordinaria via te procedieren tot sijner remotie. 'tSelve sal oock geschieden mit den schoolmeester te Neerasselt bij die van de Graeve.

14 Bergharen ~ Bedevaart
Bij den Edelen Hove sal versocht werden verhinderungh van den bedevaert tott Haaren vur Pinxteren.

15 Vacatures ~ Bergharen ~ Heumen ~ Schoolmeesters
Bij den heeren Gedeputierden sal versocht werden: 1. Dat tot Heumen, Overasselt, Neerasselt und Ballegoy gereformierde predicanten moegen gestelt werden. 2. Subsidium vur ein schoolmeester tot Haaren. Bij provisie sal mit den eersten versocht werden bij den heere burghgreeff remotio van den schoolmeester tott Heumen.

16 Armenzorg
Iss om redenen goetgevonden te resumieren und wel expresselick te belasten dat sonder faute onderhouden werde den 8te articul des lestvoorgaenden classis aengaende de collecten und uuytdeylengh van dien, vur deesen bij sommige predicanten gebruckelick.

17 Alphen ~ Predikant ~ Schoolmeester
Sijn verschenen vur den classem Gaert Jansen und Peetter Gaerts vanweeghen de gemeinte tot Alffenn, versueckende door hulpe des classis mitten yrsten te moeghen bekomen een gereformiertt predicant, mitsgaders eenen schoolmeester, belovende den predicant te versorghenn mit 400 g. jaerlicks und ten behoeve van den schoolmeester te contribueren nae behoor, mits dat die heeren Gedeputierden haer in handen stellen die geestliche guyderen daertoe gehorigh. Waerop classis beloofft heefft alle moegliche hulpe eerstdaeghs te bewijsen.

18 Petrus Calcarius
Alsoe Petrus Calcarius in den vurgaenden classe bij provisie tot den dienst der kercken weder toegelaten is tot Groessbeeck, om hope van noch eenighe stichtonghe te moeghen doen, end nu bevonden wert dat sijnen dienst geheel fruchtelooss is door sijne onbequaamheyt, iss besloten dat hij sich geheel van het ministerio sal onthouden, belovende classis hem te versorghenn een subsidium van 100 g. jaerlicks, mitsgaders sijne woonunghe end anders noch te helpen nae vermoeghenn, mits dat Calcarius hem drage in alle godtsalicheit und stillicheit, und mit sijne huysfrouwe neersticheit aenweynde om sich eerlich te geneeren.

19 Remonstranten ~ Contraremonstranten
Classis acht nemende, in de vrese des Heeren, op de droevige und schaedelicke oneenicheyden van veele dienaren und kercken ten huydigen daghe, heefft om godtlicken vreede alhier te behouden und elders nae vermoeghen te repariren, mit gemeyne bewilligongh aller broederenn, niemant uuytgenomen, besloten naevolgende poincten: 1. Onderlinghe verdraeghsaemheyt in de gecontrovertierde leerstucken van de praedestinatie mitten aencleve van dien, niet alleen selve te onderhouden, gelick vur desen altijt geschiet is, maer oock anderen eernstelick te recommandieren, mit expresse verclaronghe den classi hertelick leett te wesen dat ymant tot eenighen tijden und plaetsen daerover gemolestiert iss. 2. Synodum nationalem niet te willen tegenhouden, maer van herten geerne inwillighen, mitss dat alle provinciën eendrachtelick daerinne consentieren, teneynde gheene schoerunghe in de kercke und republieque veroersaeckt werde, end dat de resolutie van de Edelhoogmoegende heeren Staten-Generael, over eenige jaeren genomen aengaende de revisie van de confessie und catechismo, werde naegecomen, alsoe dat deselve resolutie oock niet indirectelick wert illusoir gemaeckt door nieuwe formulieren van onderteickenonghe, end bij naemen door het formulier geconcipieert in den synodo tot Harderwick gehouden, achtende de classis 'tselve te strijdenn teghen de rechtsinnighe christelicke vrijheit der kercken, sonder welcke conditiën te achtervolghen classis niet en verstaet dat haeren naeme van imant in 't versuecken des synodi nationalis heefft behoren offte alsnoch behoort gebruckt te werden.

20 Synode
Deputati die in den laetsten synodo tott Harderwick sijn geweest, wederom gevraecht zijnde bij den classe hoeveerre zij die acta synodi hebben aengenomen, verclaren in synodo geseit te hebben dat se deselve niet verder aennamen dan om den classi aen te dienen, teneynde deselve daerover mochte deliberieren, soewel als andere classen, reedenen gevende tot goet genoeghen des classis.

21 Examens
Classis vint geraden te arbeyden door wettelicke middelen dat die examina t'eenemael moeghen gedaen werden op den ouden voett, volgens den 4te art. synodi nationalis Hagensis und die resolutie des lesten synodi Zutphaniensis.

22 Vergadering
Op den 22te art. synodi Hardervicenae, aengaende die vraeghe off niet deputatis synodi tot de vergaderunghe, soe deser als geener classis coemende, behoorden geadmittiert, gehoort und bijsittinghe gegunt te worden, iss geresolviert dat die gedeputierde, haere propositiën gedaen hebbende, sullen gehouden wesen op 't goetvinden des classis te vertrecken.

23 Gravamen
Soelanghe in de provincie van Hollant geen synodus gehouden wort ordelt classis dat niemant uuyt Hollant tot den Gelderschen synodum behoort toegelaten te werden, temeer diewiel men gelooffweerdigh bericht wert dat bij ordre van de Edelmoeghende heeren Staten van Hollant niemant den naeme off qualiteit van gedeputierde des synodi, noch binnen noch buyten die provincie, voortaen sal moegen gebruicken. Waerop deputati ad synodum gaende wel eernstelick sullen hebben te letten, sonder sich te laten overstemmen.

24 Gravamen
Deputati ad synodum gaende sullen niet naelaeten scribam superioris synodi te vermaenen van de veranderonghe gevallen in de uuytschrijvonghe der acten nae de dimissio des synodi, oock in sommighe gewichtige puncten, end sullen voortaen niet vertrecken voordat alle acten behoirlicherwijse gestelt und onderteickent zijn.

25 Gedeputeerden ter synode
Sullen oock deputati vursch. niet helpen inwillighen in synodo eenige saecken die in 't minste sollen moeghen yet derogieren de wettelicke auctoriteit onser christelicker overheyt end insonderheyt d'auctoriteit van Gods Heylighen Woortt, alsoock die schrifftmaetighe vrijheytt der kercken und dienaren. End tot beter voorsorghe sullen, volgens gewoontlicke ordre, nae de uuytschrijvonghe der gravaminae wederom vergaderen visitatores end deputati classis, neffens andere naburighe dienaers, om op alles in de vrese des Heeren rijpelick te beraitslaghen end soo 't noedigh iss den deputatis ad synodum breder instructie te gheven.

26 Gravamina
Gravamina vanweeghen deses classis synodo voor te stellen, sijn deesse:

I

Alsoe vur desen eenighe reedenen van diffidentie schijnen geweest te sijnn, waerdeur een offte tvee classes hadden kunnen beweecht worden om op den synodum niet meer te verschijnen, wort den synodo in bedencken gegheven offt niet raedtsam sij dat die gecommittierden uuyt alle classen, tot onderlinghe verseeckeronge, in de eerste sessie malcanderen oprechtelick vur den Heere verclaren vastelick vurgenomen[159] te hebben, in de vreesse des Heeren, sonder vuroordel,

159 Later toegevoegd en gedeeltelijk in de marge geschreven: 'vastelick vur'.

nae den woorden Gods und goede redenen, alles te verrichten, oock meer te sien op accommodatie unnd goede inductie als overstemmonghe in saacken van gewichte, bij naemen die de geheelen classem betreffende?

2

Nadien deesse woorden (end diergelicken andere), ingefuecht in den 18ten art. superioris synodi, van veele alsoe werden geduydet alsoff daermede synodus condemnierde die vijff articulen der remonstranten in Hollandt, off niet betamelick zij dat synodus, tot haere ontlastunghe end om te weeren suspiciënn van onrechtveerdigh vuroordell, bij expresse acte off andersins verclaere sulx niet te wesen haere intentie. Mitsgaders dat oock die meynonghe niet en sij geweest D. Vorstium te condemnieren, hoewel sommighe verclaert hebben dat hen eenige dingen in Vorstio misshaghenn.

3

Alsoe die droevighe oneenicheyden tusschen die dienaers in Hollant noch seer weinich affnemen, waerdeur oock die kercken deser provintiën und andere mittertijt meer muchten ontrustet worden, off synodus niet godtlich, eerligh und stichtelick achtet den bruderen in Hollant te inducierenn tot onderlinge tolerantie und verdraeghsaemheit in de verschillighe puncten van de predestinatie mitten aencleve van dien, in conformiteit van 't advys Sijner Majesteit van Groott-Britannia.

4

Off niet nodigh is und stichtelick, tot onderhoudongh van goede ordre und vrijheyt der classen, dat van de dienaren in de steeden alleen een in 't getale op den classem verschijne, mit eenen ouderlingh, sonder dat deur meerder getal van stemmen die eene kercke der ander prejudiciere.

5

Wort wederom versocht dat synodo believe ordre te stellen dat op den synodum gheen saecken gebracht werden die in classibus kunnen affgedaen werdenn.

6

Dat oock alle[160] saecken die in synodo sullen dienen, eerst per gravamina uuytgeschreven werden.

7

Wort gevraecht off 't betamelick iss dat deputatis synodi, insonderheit alleen[161] tvee in 't getale, gegeven werde soe generale commissie als articulus 5te synodi Hardervicenae medebrenght, te weeten dat sijlieden, neffens synodum nationalem te versoecken, vorder sullen besoignieren in sodanige saecken als de noott und stichtonghe der kercken is forderende.

8

Off niet deputati synodi eenparigh, mit gemeyne bewilligongh, hare saecken behoren te verrichten, sonder dat den eenen yet doe uuyt den naeme des synodi, sonder vurweeten des anderen.

27 Remonstranten ~ Contraremonstranten

Alsoe in dese provincie verscheyden svare suspiciën werden gestroyt teghen die remonstranten in Hollant und sommighe van d[e] hooge overicheyt, tot ontrustunghe van veel[e] gemueder und merckelicke schade der kercken, als bij nae-

160 Hierna is doorgestreept: 'gewichtighe'.

161 Boven de regel geschreven.

men dat deselve socianismum sollen suecken in te fueren. Item dat se mit geltt und belofftenn van grote v[er]eherungh gecorrumpiert sijnde van den vian[t], de ruste der kercken und landen expresselick soecken te verstooren end meer andere grouweelen, waerover hen de remonstranten grotelick beclaghen, mit aenbiedongh van behoirlick hen te willen purgieren. Die broederen des classis hierop gevraecht sijnde verclaren alle tesamen eindrachtelick ein affgrijsen te hebben van sodanige suspiciën und calumniën, belovende de eere van de hoge overicheyt und onse Weerde broeders, de remonstranten, nae vermoegh te vertedighen, und sonderlingh te arbeyden dat die aucteurs van de calumniën, offte die hen verthoenen mit die vurseyde suspicie svanger te gaen, tot reeden und reeckenschap van dien geconstringiert werden.

28 Gedeputeerden ter synode
Sijn gedeputiert ad synodum: D. Coitsius, D. Hollingerus, D. Isfordinck et senior Neomagensis.

29 Correspondentie
Ad classem Tielo-Bomelianem sijn gedeputiert: D. Coitsius, D. Hollingerus.

30 Visitatoren
Visitator classis, loco D. Livii, iss gestelt D. Lepflerus; D. Wigelius sijnde gecontinueert.

31 Gedeputeerden
Deputati classis ordinarii vur dit jaer sijn: D. Paludanus, D. Hollingerus, D. Daniel Holstius, Conradus Heckerus.

32 Correspondentie
D. deputati classis Tielo-Bomelianae sijn gedanckt vur hare getrouwe bijwonunge und goede advysen.

33 Agenda
Den tijt des naestvolgenden classis sal wesen den eersten maendagh in septembri.

34 Sluiting
Nae gedane censura morum end danckseggong tott Godt iss classis in goeden vrede gescheydenn.

35 Ondertekening
Gerardus Livius, praeses
Henricus Hollingerus, assessor
Joannes Narssius, scriba

36 Wamel en Dreumel ~ Predikant
Op 't rapport D. Livii ende D. Wigelii, D. Coetzii ende D. Conradi Heckeri, alsoock D. Alardi de Vries aengaende de saeke Francisci Merwen, verhandelt art. 13 des voorgaenden classis, is beslooten dat deputati ad classem Tielo-Bomelianam ende andere naestgesetene broeders Merwium sullen sien te induceren dat hij metten

eersten goedtwillichlick van Wamel vertreckt, op sulcke wijse als hij stichtlichts ende voor sijne persone eerlichts sal bevinden, anderssins sullen deputati classis, bij faute van dien, binnen twee maenden finalick sijne saeke verhandelen. Classis goedtvindende dat dese acte, van praeside, assessore ende scriba ondertekent, in 't classicaelboeck, tot verschooninge Merwii, apart sal bewaert worden, bij provisie, totdat deputati classis sullen oordelen anders te behooren. Actum tot Nieumegen, 14. aprilis 1613.[162]
Gerardus Livius, praeses
Henricus Hollingerus, assessor
Joannes Narssius, scriba

1613 II Classis. Nijmegen, 7 en 8 september
Inv. nr. 1, fol. 139-141.

1 Aanwezigen
Acta classis Neomagensis, gehouden binnen Nimmegen den 7 ende 8 septembris stylo veteri anno 1613. Sijn verschenen tot dese vergaederinge: Henricus Leflerus, dienaer tot Nimmegen; Godefridus Paludanus, dienaer in de Graef; Henricus Hollingerus, dienaer in 's-Graevenwaert; Hermannus Crucius, dienaer tot Gent; Joannes Gobelius, dienaer tot Oeij; Daniel Holstius, dienaer tot Bemmel; Mathaeus Xylander, dienaer tot Winssen, Wilhelmus Isfordinck, dienaer tot Batenborch; Johannes Lotichius, dienaer tot Horssen; Thomas Zutphaniensis, dienaer tot Wichen; Franciscus Merwius, dienaer tot Wamel; Henricus Ebbers, dienaer tot Aert; Henricus Blijvenburch, dienaer tot Herwen; Henricus Vredaeus, dienaer tot Hees ende Nederbosch; Gerardus Normannus, dienaer tot Randwijck; Jacobus Heysius, dienaer tot Hervelt.

2 Aanwezigen
Ex classe Tylana D. Alardus de Vries, dienaer tot Tiel, ex classe Bomeliensi Joannes Leurius, dienaer tot Rossem.

3 Absentie
Absentes: Joannes Rungius, Joannes Woltingius, Conradus Heckerus, Rutgerus a Reynen, Wilhelmus Franck, Christianus ab Elstraet, Hermannus Postelius, Joannes Wigelius, Anselmus Gemerdanus, Helmichius Busschoff, Samuel Veltius, Bernhardus Busschoff, ende werden alle haerer crancheydthalven geëxcuseert.

4 Leiding
Naer aenroepinge van Godes naeme is vercoren in Gods naem tot praesidem D. Henricus Leflerus, in assessorem D. Daniel Holstius, in scribam Henricus Vredaeus.

5 Visitatie
Is den staedt der kercken rontomme gevraecht ende dien sodanich bevonden dat men schuldich is Godt den Heere daervoor te dancken, uutgenomen particuliere swaericheden die daernaer in actis sullen volgen.

162 In het handschrift van N.N. is geschreven: ' Op 't rapport (…) 1613'.

6 Absentie
Henricus Blijvenburgius redenen gevende van sijn uutblijven uut den laetsten classe, heeft de classis de breucke gemodereert tot op de helft.

7 Afferden ~ Vacature
Alsoo de kercke van Aefferden tegenwoordelijck is vacerende, waeruut dan seeckere inconveniënten sijn voortspruytende, heeft de classis Joannem Lotichium ende Mathaeum Xylandrum versocht om de plaetse, sooveel als den tijt ende gelegentheydt haerer kercken vermogen sal, te bedienen, d'welck oock van haer aengenomen is.

8 Pannerden ~ Schoolmeester
Visitatores met D. Hollingero ende Holstio sullen den schoolmeester tot Panderen door alle mogelijcke middelen tot betrachtinge sijnes ampts soecken te vermaenen.

9 Nederasselt ~ Schoolmeester
De broederen van de Graeff sullen den schoolmeester tot Nederhasselt ernstelijck vermaenen dat hij sich vlijtelijck binnen de Graeve ofte tot Wichen tot den gehoor van Godes Woort begeve, ende voort in sijnen handel ende wandel hem alsoo draege gelijck sodaenigen ampt is vereysschende.

10 Bergharen ~ Puiflijk ~ Bedevaarten
Sal versocht worden van den Edelen Hove dat de bedevaert tot Haren ende Puyffelijck soo veele mogelijck is moge verhindert werden, d'welck door de visitatores geschieden sal.

11 Gravamina
De gravamina synodalia in actis des vorigen classis gementioneert, werden alsnoch in weerden gehouden.

12 Heumen ~ Schoolmeester
Sal den heere borchgraeff aengesproocken worden, dewijle den schoolmeester van Hoemen tegen alle kerckelijcke ordre kinderen doopt ende noch binnen den tijt van 3 weecken gedoopt heeft, dat sodanigen disordre tot exempel van andere mogen geweyrt worden. Ende sijn tot dien eynde gecommitteert de broeders van Nimmegen met de eerste tijt ende gelegentheyt 'tselve te effectueren.

13 Alphen ~ Vacature
Insgelijcx mede sal gearbeydt worden dat die van Alphen in den ampte van Maes ende Waell met eenen getrouwen kerckendienaer mogen voorsien worden, soo haest als het eenichsins mogelijck is.

14 Land van Cuijk ~ Schoolmeesters
De broeders van de Graeff vraegen of het niet geraeden is dat een offe meer schoolmeesteren in den Lande van Cuijck mochten gestelt worden, die luyden somtijt met lesen ende vermaenen in de suyvere leere mochten onderwijsen. De classis antwoort dat deselve broederen gelieve haer uuterste beste te doen, ende alle mogelijcke middelen aen te wenden dat niet alleene sodane personen gestelt,

maer oock soodane middelen gevonden worden door welcke deselve mogen onderhouden werden.

15 Lent ~ Schoolmeester
Sal den heere van Ballegoyen versocht worden dat Sijn Edele gelieve den schoolmeester van Lent, die tegen alle ordre aldaer in den schooldienst is, te removeren. Ende indien niet, sal het Edele Hoff tot dien eynde dienstelijck versocht werden.

16 Schoolmeesters
Worden eenen Jan Hoymaecker ende Michael Jacobi van den classe voor gerecommandeert gehouden, om haer met de eerste voorvalllende gelegentheydt tot den schooldienst te promoveren.

17 Vergaderingen
Is geresolveert dat voortaen maer eenmael 's jaers classis sal gehouden worden, te weten te Paesschen, doch indien ondertusschen eenige swaerwichtige saecke voorviel die geen uutstel conde lijden, sullen de visitatores, met goetvindinge der deputatorum classis, den geheelen classem verschrijven tot soodanen plaetse als sij goet sullen vinden, ende sullen alle broederen ten 11 uren voormiddach praecise schicken daer te wesen, soodat beyde de maeltijt ende handelinge soo cort sal afgedaen worden dat de vergaederinge achtermiddage wederomme ten 2 ofte 3 uren moge scheyden, blijvende de mulctae, tevoren op tarde venientes ende absentes gestelt, in haeren vigore.

18 Vergaderingen
Is geresolveert dat wanneer yemant van den deputatis yet heeft waeromme hij meynt dat vergaederinge moet aengestelt worden, sive classis totius, sive deputatorum tantum, dat hij sulcx aen alle de deputatos schrijve, ende dat hij dan ende de andere deputati alle haere advysen overschrijven aen de 2 visitatores, of sij geraeden vinden dat de saecke sonder bijeencomste door schriftelijcke advysen werden beslicht, ende hoc posito het advys bijvoegen ofte dat se noodich vinden om te vergaederen, ende dat alsdan de visitatores de meeste advysen (onder welcke oock haere eygene moeten begrepen sijn) volgen, alles tot meeste stichtinge ende minste costen des classis.

19 Remonstranten ~ Contraremonstranten
De classis vint goet, indien eenige waeren die partijdige schriften lieten uutgaen, streckende tot oneenicheydt ende partijschap, dat hetselve den heeren Raeden van den Edelen Hove, 'tsij in 't particulier, ofte in volle vergaederinge, moge geremonstreert worden, dat het Haer Edelen gelieve daerin te voorsien, ende alsoo uut onse provincie het vyer der oneenicheydt moge geweyrt werden, hetwelcke wij in de naeburige provintiën, tot onser droeffenisse, sien ontsteecken te wesen.

20 Druten ~ Leeuwen ~ Vacature
Sal oock bearbeydet werden dat die van Druten ende Leewen met den eersten met eenen kerckendienaer mogen voorsien werden.

21 Dreumel ~ Koster
Alsoo den custos van Droemel onachtsaem sijn ampt is bedienende sullen de deputati die ad classem Tylanam sullen gaen, met de broeders van Tyell ende F. Merwio den voornoemden custos tot Waemel ontbieden, hem ernstelijck vermaenen vlijtelijck voortaen sijn ampt waer te nemen ende meteenen ondersouckinge van sijn gelove doen.

22 Aerdt ~ Traktement
Wert den visitatoribus belast den heere amptman van de Over-Betuwe te versoucken dat Henricus Ebbers niet alleenelijck ten vollen betaelt, maer oock een sulcken tractement voor hem verschaft werde op d'welcke hij eerlijck leven mach, ende te besien 'tgene daeraen ontbreeckt, op de uutsettinge moge gevonden worden.

23 Examen
Classis verstaen hebbende de extraordinarise handelinge dewelcke van 't Edele Hof gebruyct worden in 't examineren van Paulo Colonio, door 't quaede rapport desselven, soo het schijnt, sullen de broeders van Nimmegen met die van Tiel ende Bommel hetselve met de eerste bequaeme gelegentheydt den Edelen Hove remonstreren, ende versoucken dat de classis van Tiell in haere gewoonlijcke goede ordre van examineren moge gemaintineert worden.

24 Leeuwen ~ Schoolmeester
Is verschenen Herman Everts, met voorschrijvens der naburen van Leewen, versouckende om aldaer tot den schooldienst gepromoveert te worden. Versouckt de classis D. Frisium om met F. Merwio so veel als mogelijck is naer het leven, handel ende wandel desselven te vernemen, ende de uutcomste daervan over 14 daegen den broederen van Nimmegen te verwittigen, om nae behooren daerin te handelen.

25 Druten ~ Kerkdienst
Insgelijcx oock den horenblaeser van Druten, versouckende recommandatie aen de heeren Gedeputeerden om het tractement van 10 daelers 's jaers te genieten, ende is hem die toegesecht.

26 Wamel en Dreumel ~ Predikant
Franciscus Merwius wert vermaent, dewijle hij volgens sijne eygene bekentenisse tot Waemel geene vruchten meer doen kan, dat hij sijne uuterste vlijticheydt aenwenden sal om ergens anders gepromoveert te mogen worden, ondertusschen dat hij sich alsoo draege dat hem een eerlijcke attestatie van den classe mach gegeven worden.

27 Verzoek om standplaats
Franciscus Pontanus can om reden den classi bewost, noch tot Alphen, noch tot Ballegoyen geadmitteert worden.

28 Traktementen
De ministri Neomagenses ende Gravienses sullen bearbeyden datter stipendia mogen gemaeckt worden voor de vacerende plaetsen, ende alsdan omhoren om bequaeme personen die op deselve mogen gestelt worden.

29 Oijen ~ Predikant
De classis geeft Bernhardo Busschoff voor advys dat hij sich hoort te contenteren met de praesentatie die hem van den Edele heere van Oijen gedaen.

30 Proponent
De classis gehoort hebbende de propositie Joannis de Noo, hout hem voor gerecommandeert.

31 Examinator ~ Correspondentie
Is gecoren in examinatorem substitutum D. Joannes Narssius, in deputatum ad classem Tylensem D. Gerardus Livius, ad classem Bomeliensem Hollingerus.

32 Correspondentie
De deputati classis Tylanae ende Bomelianae sijn bedanct voor haere getrouwe bijwoninge ende goede advysen.

33 Sluiting
Naer gehoudene censura morum ende dancsegginge tot Godt is de classis in vreden gescheyden.

34 Ondertekening
Henricus Lepflerus, praeses
Daniel Holstius, assessor, manu propria
Henricus Vredaeus, scriba

1614 I Classis. Nijmegen, 2-4 mei
Inv. nr. 1, fol. 143-146.[163]

1 Aanwezigen
Acta classis Neomagensis, gehouden binnen Nieumegen desen 2, 3 ende 4 maii anno 1614. Sijn op maendaech 's achtermiddaechs te ses uyren loco consueto gecompareert naebesch. broede[ren]: Joannes Coitsius, minister tot Nieumegen; Joannes Narsius, minister in den Graeff; Jacobus Verheiden, senior[164] ecclesiae Neomagensis; Joannes Rongius, minister tot Panderen; Henricus Hollingerus, minister op 's-Graevenweerdt; Hermannus Crucius, minister tot Gendt; Joannes Woltingius, minister tot Elden; Joannes Gobelius, minister tot Oij; Daniel Holstius, minister tot Bemmel; Conradus Heckerus, minister tot Eewick; Rutgherus de Reinen, minister tot Setten; Mattheüs Xylander, minister tot Winssen; Wilhelmus Isfordinck, minister tot Baetenborch; Joannes Lottichius, minister tot Horssen; Thomas Zutphaniensis, minister tot Wichen; Hermannus Postelius, minister tot

163 Op fol. 146v. is geschreven: 'noli alium sapere'.
164 In plaats van het doorgestreepte: 'minister'.

Pufflick; Henricus Ebbers, minister tot Aerdt; Henricus[165] Gregorii, minister tot Herwen; Anselmus Gemerdanus, minister tot Beuningen; Henricus Vredaeus, minister tot Nederbosch; Samuel Velsius, minister tot Haeren; Gerardus Normannus, minister tot Randwick; Jacobus Heisius, minister tot Hervelt; Bernardus Busschop, minister tot Oijen. Ex classe Tylensi: Sibrandus Sixti, minister tot Ochten.

2 Absentie
Absentes: Wilhelmus Franck, minister tot Valborch; Franciscus Merwen, minister tot Wammel; Petrus Straetmannus, minister tot Deden.

3 Leiding
Nae aenroepinghe des naems Godts sijn vercooren in praesidem Joannes Coitsius, in assessorem Henricus Hollingerus, in scribam Joannes Gobelius.

4 Alphen ~ Predikant
De classis gehoort hebbende het goede rapport van Joanne Porselio der deputatorum classis (in derwelcker tegenwoirdicheyt hij voorsch. geëxamineert is), heefft hem pro membro classis aengenomen ende in S. ministerio tot Alphen per impositionem manuum geconfirmeert[166].

5 Visitatie
Den staedt der kercken rontom gevraecht zijnde, is denselven soodaenich bevonden dat men schuldich is Godt den Heere daervoor te dancken, uytgenomen sommighe particuleere swaericheeden die hiernae sullen volgen.

6 Pannerden ~ Predikant
D. assessor heefft den classi geremonstreert dat hij op het versoeck der broederen van Nieumegen met Henrico Ebbero den 16. septembris anno 1613 tot Panderen getroffen heefft seeker accoordt tusschen Christoffel Brouwer, borger tot Arnhem, ende Joanne Rungio, vanwegen sijner huyssvrouwen Hendricxken de Haes, aengaende seekere oude schuldt soo deselve is gereduceert ter somma van 90 gl., waervan Rungii huyssvrou heefft betaelt 50 gl., blijvende de resterende 40 gl. staen tot nae Rungii doot. Ende dat hij ende D. Ebberus sich vanweg[en] des classis hebben verobligeert, tot verseekeringhe van de voorsch. Christoffel Brouwer, gelijck mede nae datum gedaen hebben de broederen van Nieumeg[en] ende haere naemen de acte van accoordt onderschr[e]ven, alles op approbatie van de classe. Heefft de classis 'tselve accoordt om goede redenen ende consideratie[n] geapprobeert ende geratificeert om na D. Rungii ooverlijd[en] de voorsieninge te doen dat Brouwer voorsch. moghe voldaen ende gecontenteert worden, nemende tot haer bewaeringhe de schriften waermede de voorsch. schuld[t] van Brouwer bewesen is, soo Hollingerus den classi geëxhibeert[167] he[efft].

165 In plaats van het doorgestreepte: 'Gerar'.
166 Later toegevoegd: 'ende (...) geconfirmeert'.
167 Boven de regel geschreven in plaats van het doorgestreepte: 'geremonstreert'.

7 Angeren ~ Elst ~ Altforst en Appeltern ~ Vacatures ~ Agenda
Alsoo de vacerende kercken[168] van Angeren, Elst ende Altvorst voor ditmael noch niet hebben connen worden versien met bequaeme predicanten, oock apparentelick meer gewichtighe saeken geschaepen zijn te sullen moeten verhandelt worden, soo vindt de classis goedt om in naestcomenden septembri op den eersten maendach wederom alhier te vergaederen.

8 Bergharen ~ Puiflijk ~ Bedevaarten ~ Andelst ~ Geestelijke goederen
Sal nochmaels bij de Eedle Hove door visitatores[169] aengehouden worden dat doch eenmael de beedevaert tot Haeren ende Pufflick verhindert ende de outaeren afgebrooken worden. Alsmede dat van joncker Meekeren vanwegen de kercklijke goederen tot Aelst rekenschap gevordert, en de pastorie aldaer van den Eedlen Hove D. Jacobo Heisio moge geconfereert worden.

9 Gravamina
De gravamina synodalia, in actis classis praecedentis anni gementioneert, werden alssnoch in weerden gehouden, mitz dat, bij sooverre het synodus soude worden uytgeschreeven, de deputati classis deselve gravamina op 't nieuwe ooversien, ende soo yet noch soude dienen daerbij gevoecht, deselve mogen verbeeteren ofte vermeerderen.

10 Alphen ~ Pastorie ~ Schoolmeester
Worden noch de visitatores classis belast dat sij eerster gelegentheyt bij de heeren Gedeputeerde timmeringe der pastoriën tot Alphen, alsoock augmentum stipendii voor den schoelmeester aldaer bevorderen.

11 Homoet ~ Zondagsheiliging
De classis verstaen hebbende de schandaleuse dertelheit ende moetwillicheit eenes seekeren knechts van Tonnis van Wely, ter tijdt der bedieninghe des Heiligen Avontmaels in de kercke tot Hoomoedt, vindet raetsaem dat soodaenighe insolentie door D. Henricum Hollingerum ende Gobelium naer het scheyden des classis den amptman Schaep in sijnen huyse tot Millingen, ofte sooverre hij niet thuyss en waert ter eerster gelegentheyt door de broeders alhier in de stadt, geremonstreert worde, opdat de persone voorsch. hieroover nae behooren gestrafft ende verhoedet worde, dat dessgelijken op een ander tijdt niet wederom geschiede.

12 Diaconie
De classis verstaende dat ergentz sommige onderstaen 'tgheene bij haere affstervende bloetvrienden den aermen wordt gelegiert, selve te dispenseren, ende weygeren te laten comen in handen ende onder de administratie van geordoneerde diaconen, verstaet sulcx tegen alle redenen ende ordre, soo kercklick als polityck, te strijden. Ende alsoo onfeelbaer is dat indien sulcx in steden als Nieumegen, Graeff ofte elders geschiede, de magistraet soodaenighe usurpateurs soude constringeeren tot gevolch van de ordre die tot wettelijke voorsorge voor de aermen in dese landen welgesteldt, bij de hooge ooverheit geconfirmeert, ende tot

168 In plaats van het doorgestreepte: 'plaetzen'.
169 Boven de regel geschreven in plaats van het doorgestreepte: 'deputatos'.

noch toe met goede vrucht onderhouden is, soo wijst de classis dat, ter plaetze daer sulcx gebeurt is ofte voort soude moghen gebeuren, de respective magistraet ofte ooverste officier daertoe werde versocht om daerin te remediëren. Ende indien sulcx niet soude mogen vorderen, dat 'tselve gravamen alsdan voor hooger ooverheit worde gebracht om alle quaede consequentiën voor te commen ende te beletten.

13 Fort Schenkenschanz ~ Begrafenisgebruiken
Alsoo niet alleene alomme ten plattenlande, maer oock in sommighe steden de lijckpredicatiën geschieden, met goede stichtinghe ende vorderinge des Heiligen evangelii, acht de classis niet onstichtlick te wesen dat oock soodaenige lijckpredica[tiën] gedaen worden nae begraevinge van degene soo in 't Fort van 's-Graevenweert sullen commen af te sterven, wanneer 'tselve van den dienaer der plaetze wetlick sal versocht worden.

14 Proponent
Classis vindt goedt dat de broederen van Nieumegen haer devoir believen te doen dat Joannes de Noo, proponent gewest tot Huyssen, sooverre moogelick mooge worden gepromoveert tot den kerckendienst, 'tsij in Maes ende Wael oft door der broederen recommendatie in den classe van Thiel en Bommel, ende dat binnen den tijdt van een ofte twee maenden. Ende bij soverre hij nergens bequaemlick conde geholpen ende gepromoveert worden, hebben de broeders tegenwoirdelick t'saemen geconfereert een somma van 26 gl. sommighe stuyvers, teneynde de broederen hem deselve somma, met 'tgheene haerluyden noch believen sal daerbij te doen, in handen stellen ende alsoo dimitteren om wederkeerende in Hollandt sich aldaer ofte elders te versien, sonder den classi meer lastich te vallen.

15 Wijchen ~ Predikant
De classis heefft, om redenen in speciale acte vervatet, gesuspendeert ende suspendeert mitzdesen Thomam Zutphaniensem, pastorem tot Wichen, voor den tijdt van twee maenden, om hem middelertijdt te purgeeren van 'tgene hem bij de van Wichen is te laste geleydt, ofte anderssins gedaen te worden nae behooren ende naer resolutie in voorsch. acte begreepen.

16 Ouderlingen
Vindet classis raetsaem ten plattenlande, ofte daer cleene gemeenten zijn en men geen stoff en heeft dickwils andere te kiesen, die ouderlinge eenmael gesteldt voor een tijdtlanck te continueeren, ende daer noch geene en zijn, niet sonder raet ende advys des classis verkiesen, ende dit bij provisie, tot der tijdt des synodi.

17 Wamel en Dreumel ~ Predikant
Franciscus Merwen sal per deputatum ad classem Tilensem vermaent worden zijn belofte nae te comen, ende dewijle hij nae zijn eygen bekentnisse tot Wamel geen stichtinge meer doen can, metten eersten vertrecken[170].

170 Hierna is doorgestreept: 'Ende bij faulte van dien sal classis sien met hulpe van den Edlen Hove te removeeren.'

18 Angeren ~ Vacature
Alsoo de classis seer beswaert is met vacierende plaetzen te bedienen, heeft goedtgevonden Hermannum Crucium te versoecken om Angeren tot den toecomenden classe toe, neffens Gendt, ordinarie te versien, 'twelk hij aengenomen heefft, oovermitz dat den heer richter van Gendt door missyve worde versocht daerin te bewilligen.

19 Elst ~ Vacature
Is ordre gesteldt op de bedieninghe van Elst tot den naesten classem op gemeene sondaegen, de feest- en biddaegen gereserveert blijvende tot last van de broederen van Nieumegen, Hollingerus, Woltingius, Heckerus, Holstius, Ebbers, Blijvenburgius, Heissius, Woltingius loco Crucii, Franck, Ruthgerus, Normannus.

20 Wijchen ~ Vacature
Sal op naevolgende wijse Wichen bedient worden: Nieumegen, Vredaeus, Anselmus, Matthaeus, Gobelius.

21 Doornenburg ~ Traktement
Sal aen den Eedlen heer amptman van de Oover-Betou worden geschreeven dat Sijn Eedle believe in favoir D. Rungii die van Doornenburch daerhen te vermaenen dat se D. Rungio contentement doen, soowel vanwegen de 100 gl. die hij haerluyden heefft voorgestrect, als van zijn salaris.

22 Appeltern ~ Koster
Alsoock aen de kerckmeesters tot Appelteren dat Peter van Noordt 11 jaer 's kostersampt met luyden ende andersins bedient hebbende, daervoor moghe contenteert worden. Ende vorder de costerie aen hem oft eenen anderen geconfereert worde, die voortaen 't ampt voorsch. vlijtich bediene, opdat het exercitium des kerckendienstes niet belett maer gevordet worde.

23 Proponenten
Laurentius Bernardi en Adolphus Brochausius, den classi goede testimonia doctrinae et vitae vertoont hebbende, hebben met goeden contentement voor den classe een propositie gedaen en sullen eerster gelegentheyt met bequaeme plaetzen versien worden. Edoch is Adolpho voorsch. opgelecht testimonium vitae van de plaetze daer hij laetst verkeert heefft te brengen.

24 Visitatoren
In visitatorem, loco Wigelii, piae memoriae, is gesubstitueert Joannes Gobelius.

25 Gedeputeerden
Deputati classis zijn vercooren: D. Joannes Narsius, Henricus Vredaeus, Heckerus, Isfordinch.

26 Gedeputeerden ter synode
Deputati ad synodum verleden jaer vercooren, worden noch gecontinueert.

27 Correspondentie
Acta classis Tilensis zijn den classi met goedt contentement voorgelesen.

1614 II Classis Nijmegen

28 Correspondentie
Deputati ad classem Tilensem is genoemt Henricus Vredaeus, ad Bomeliensem minister Neomagensis.

29 Correspondentie
Deputatus classis Tilensis is voor sijne tegenwoirdicheyt ende goedt advys waermede hij den classi bijgewoont heefft, bedanckt.

30 Sluiting
Nae gehoudene censura morum ende danckseggingе tot Godt is de classis in goeden vreede gescheyden.

31 Ondertekening
Johannes Coitsius, classis praeses
Henricus Hollingerus, assessor, manu propria
Joannes Gobelius, scriba classis

1614 II Classis. Nijmegen, 6 en 7 september
Inv. nr. 1, fol. 147-150.

1 Aanwezigen
Acta classis Neomagensis, gehouden den 6 ende 7 septembris anno 1614. Sijn op den classem gecompareet naebeschrevene broeders: D. Gerardus Livius, minister Neomagensis; Joannes Narsius, minister in de Graeff; Pontian Singendonck, ouderlinck tot Nieumegen; Henricus Hollingerus, minister op 's-Graevenweerdt; Hermannus Crucius, minister tot Gendt; Joannes Woltingius, minister in Elden; Joannes Gobelius, minister tot Oij; Daniel Holstius, minister tot Bemmel; Conradus Heckerus, minister in Eewick; Rutgerus de Rheinen, minister in Setten; Matthaeus Xylander, minister tot Wynssen; Joannes Lotichius, minister tot Horssen; Franciscus Merwen, minister tot Wammel; Wilhelmus Frannck, minister tot Valburch; Hermannus Postelius, minister tot Pufflick; Henricus Ebbers, minister tot Aerdtt; Henricus Vredaeus, minister tot Nederbosch; Samuel Veltius, minister tot Haren; Gerardus Normannus, minister in Heeteren; Jacobus Heisius, minister tot Hervelt; Petrus Straetmannus, minister tot Dyeten; Joannes Porcelius, minister tot Alffen; Anselmus Gemerdanus, minister tot Boeningen. Ex classe Bomeliana: D. Henricus Leo, minister Bomeliensis. Ex classe Tylensi: D. Hermannus Bruchausius, minister in Hienen.

2 Absentie
Absentes: Joannes Rungius, minister tot Panderen, Wilhelmus Isfordinck, minister tot Baetenburch, excusati; Henricus Gregorii, minister tot Herwen; Bernardus Busschop, minister tot Oijen.

3 Leiding
Nae aenroepinghe gotlichen namens vercooren: D. Gerardus Livius in praesidem, D. Joannes Narsius in assessorem, Joannes Lotichius in scribam[171].

171 De acta van deze vergadering zijn geschreven door Johannes Gobelius.

4 Absentie
Bij verlesingh der acten voorigen classis absentes gewest te sijn befunden Wilhelmus Franck ende Petrus Straetmannus, als der tijdt kranck; sijn excuseer[t].

5 Absentie
Franciscus Merwen, als niet genoechsame reden sijnes uytblijvens voorbrengende, is in de classicael boete verfallen te sijn verclaert.

6 Land van Cuijk ~ Predikant
Is verschenen voor dem classe Abrahamus Quewellerie, nae gedaene praedicatie voor de g[he]meente tot Nieumegen, met goedt genugen des classis, vertoonende behoirlijke testimonia studior[um] et vitae van D. Polyandro en D. Colonio, neffe[ns] provisionele beroepinge van Sijne Excellentie om Godts Woordt te prediken in 't Landt van Cuijck, ende versoekende bij de broederen goede vrundtschap ende correspondentie, alsoock sich den classi onderwerpende sooveele sonder prejuditie sijner maecenaten kan geschieden. De broederen daerop geledt hebbende verclaeren daerin goedt contentement te hebben, presenterende D. Abrahamo alle christlijke vrundtschap ende moogelijke hulpe, ende specialick den classicalen vergaederingen te moghen als auditor bijwohnen.

7 Puiflijk ~ Schoolmeester
Verschenen sommighe nabuyren van Pufflick, aengevende als dat aldaer, tot onderwijsinghe ende optreckinghe der jonger kinder in de vreese Godts ende waere kennisse Christi, bij hen een goedt schoelmeester wel van nooden, daerom sij eenen jongman aengenomen, genoemt Daniël Willarts, alleen op versoeck tot een verdel jaers, versoekende dat classis in 't aennemen sulcker personen consenteren wille. Classis heeft den voorsch. Daniël verhoort ende gevraecht nae attestatie van sijn leven ende wandel. Ende dewijle geene van hem vertoont hebben cunnen worden, oock fauten in sijne woorden gemerct, daerom den voorsch. Daniël vermaent om een ander gelegentheit om te sien, de nabuyren vertroosten[de] dat classis geerne behulplick sijn wilde om eenen anderen te vercrijghen. Daerop een derselver nabuyren, Willem Peters, gewesene schoelmeester tot Afferden, tot denselven dienst sich presenteert ende gebeden hem voor anderen voor gerecommendeert te houden. Classis verclaert dat de nabuyren sich bespreken, ende indien sulcx van denselven versocht worde, wil classis hem sooveel moogelick behulplick wesen.

8 Examen
Classis gesien hebbende testimonia Joannis de Noe ende daeruyt bevindende tevooren allene preparatorie examineert te wesen, heefft hem vermaent ad examen sich te prepareren. Ende dewijle hij selffs uytstel van 6 weeken ofte twee maenden ten langste versoeckt, is hem sulcx accordeert worden.

9 Wamel en Dreumel ~ Predikant
D. Franciscus Merwen classi vertoont, oovermitz hem befhorn van classe opgelacht een andere conditie, daer hij met meerder stichtinghe Godt en der gemeente dienen mochte, sich te benerstighen, d'welck hij oock nae te comen geloofft, doch tot na toe sulcx niet volbrengen kunnen[de], gelijkewel nu door advyss sekerer freunden goede hoope daerto[e] vercregen, soo versoeckt hij aen classem neerst-

lick, om beter tot beroep elders te comen, dat de faul[te] der hij sommighe te sijn bekent uyt christlijke lieffde hem vergeven, ende dan moge metgedeylt word[en], in 't particulier van yemandt der broederen, een voorschrijvens, ende nae uytbrenginge sijns beroeps, alssdan een testimonium van den class[e], geloovende hem voortaen alsoo te willen draegen dat Godts kercke stichtlick van hem bedient werde. Classis sich verclaert D. Francisco geerne behulplick willen te sijn dat gebeden particulier voorschrijven hem toecomen te laeten, oock da[t] sijn beroep voortgaen mochte hem oock testimonium, sooveel classis na consciëntie doen kan, mit te gev[en].

10 Oijen ~ Predikant
Als Bernardus Busscop, minister tot Oijen, onder sijnen naem een lietgen[172] in druck heefft laten uytg[aen], in welcken hij de Heiligen Schrifftuyre in verschey[den] stucken t'onrecht allegiert ende met onbetaemde woo[rden] groote argernisse ende onruste onder fromme luyd[en] doet erwecken, streckende niet allene tot opspraeke ende prejudicie des classis, maer oock sijnde tegen de resolutie des synodi, houdende dat niemandt wat laete drucken buyten voorweten sijnes classis. Is resolveert dat in naesten conventu deputatorum classis hij, D. Bernardus, disswegen te reden gestalt, sijner onbehoirlijker daet bestrafft, ende tot mondtlijke ende schrifftlijke schultbekentnisse gebracht, ende ernstlick vermaent werde van sulcken ofte diergelijke voortaen te desisteren ende examini classis sich werderom te subiicieren, volgende de resolutie genomen bij sijner aenneminghe.

11 Appeltern ~ Kerkklok
Sal wederom versocht worden, entwideer bij den gecommitteerden amptman van Maes en Wael, ofte bij de nabuyren tot Appelteren, dat aldaer een seeker persoon des sondaechs te luyden besteldt worden. Is te last gelecht D. Francisco Merwen ende Lotichio.

12 Rooms-katholieken
Sal an 't Edle Hoff versocht worden dat alle paepsche vergaederinghe ende andere onbehoorlijke conventiculen werderom verboden worden.

13 Andelst ~ Geestelijke goederen
Dat oock seekere pastoriegoederen tot der kercken van Aelst gehoorende, onder 't bewindt van joncker Berndt van Meekeren als kerckmeester sijn, tot onderhoudinghe des predicanten aengewendt worden.

172 Dit lied is ook gepubliceerd in *Corte ende Christelijcke Aenmerckinghen, Op den schandeleusen Loffsangh Bernardi Busschof, Nu Predicant tot Uutrecht: wiens beginsel is, Ghelooft sy Godt die my heeft uytvercoren. Neffens zijne uytlegginghe, vande doodelijcke sonden: ende daer op volgende Censure, ofte oordeel van de selve uytlegginghe. Waer in zijne, ende zijner medestanders (der Contraremonstranten) verscheydene grove ende schadelijcke dolinghen, aengaende dit eenigh point, uyt Godes woordt cortelijck ontdeckt ende wederleydt worden. Tot waerschouwinghe voor alle vrome Christenen.* [s.l.], 1620.

14 Dieden ~ Predikant
Deputati classis sullen belast zijn translationem D. Straetmanni te bevorderen.

15 Zetten ~ Aerdt ~ Pastorieën ~ Traktementen
Desgelicx oock D. Rutgero de Rheinen ende D. Henrico Ebbers tot wooninghe ende tractement behulplick te wesen.

16 Randwijk ~ Kerkgeraad
Sal de heer amptman van Oover-Betouw versocht worden om uytroyinghe der outaeren in 't generael, speciaelick tot Randwick.

17 Pannerden ~ Schoolmeester
Gravamen D. Rungii wegen sijnes schoelmeesters sal den visitatoribus classis te last gelecht worden.

18 Druten ~ Schoolmeester
Sal beaerbeydet worden dat de schoelmeester tot Druyten des sondaechs voor de predicatie blaese ende daervoor mooghe belhoonet worden.

19 Proponent
Classis gehoort hebbende een propositie van Petro Boels met goeden begnoegen, heefft denselven noch voor recommendeert gehouden, geloovende soo baldt moogelick sijne promotie te bevorderen.

20 Schoolmeester
Henricus Henrici, paedagogus joncker Caspar van Lyndens, is van den classe tot den schoeldienst te verhelpen voor gerecommendeert aengenommen.

21 Correspondentie
Is met advyss der deputaten van beyden classen Tyl ende Bommel om reden voor goedt gevonden dat voortaen wederom op yeder classem twee broeders, te weten een uyt den steden ende een van den lande, deputeert werden sullen.

22 Examinatoren
Examinator D. Narsius. Substitutus examinatoris D. Hollingerus.

23 Correspondentie
Ad classem Tylensem sijn gedeputeert minister Neomagensis et D. Heckerus; ad Bomelianam itidem minister Neomagensis et Joannes Lotichius.

24 Correspondentie
Deputati utriusque classis sijn voor haere tegenwoirdicheyt ende goedt advyss waermede sij den classi bijgewoondt hebben, freundtlick bedanckt.

25 Sluiting
Nae gehoudene censura morum ende gedaene danckseggingе tot Godt sijn de broederen in goeden vreede ende vrundtschap van eenander gescheeden.

26 Ondertekening
Gerardus Livius, praeses
Johannes Lotich, scriba

1615 I Classis. Nijmegen, 18-20 april
Inv. nr. 1, fol. 151-155.

1 Aanwezigen
Acta classis Neomagensis, gehouden tot Nijmegen den 18., 19. ende 20. aprilis anno 1615. Zijn op die classicale vergaederinge verschenen naevolgende persoonen: Johannes Coitsius, minister tot Nimegen; Michaël Mandewil, medicinae doctor, ouderlinck tot Nimegen; Henricus Hollingerus, minister op 's-Gravenweerdt; Hermannus Crucius, minister tot Gendt; Johannes Woltingius, minister tot Elden; Johannes Gobelius, minister tot Oij; Daniel Holstius, minister tot Bemmel; Conradus Heckerus, minister tot Eewick; Rutgerus de Reinen, minister tot Setten; Matthaeus Xylander, minister tot Winssen; Wilhelmus Isfordinck, minister tot Elst; Johannes Lotichius, minister tot Horssen; Franciscus Merwen, minister tot Wammel; Wilhelmus Franck, minister tot Valborgh; Hermannus Postelius, minister tot Pueffelick; Henricus Ebberus, minister tot Aertt; Henricus Vredaeus, minister tot Nederbosch; Samuel Veltius, minister tot Wichgen; Gerhardus Normannus, minister tot Randtwijck; Jacobus Heisius, minister tot Heerfeldt; Johannes Porcelius, minister tot Alphen; Adolphus Broeckhusius, minister tot Haeren. Ex classe Bomeliana: Henricus Leo, minister tot Bommell. Ex classe Tilensi: Alardus de Vriesz, minister tot Thiell.

2 Absentie
Absentes: Godefridus Paludanus, minister tot Grave, diewelke door wittelike redenen van zijn absentie iss geëxcusiert worden; Petrus Straetmannus, minister tot Dieten; Bernhardus Bushoff, minister tot Oijen; Anselmus Gemerdanus, minister tot Bonningen.

3 Leiding
Naer aenroepinge des naem Godes zijn verkoren Johannes Coitsius in praesidem, Henricus Hollingerus in assessorem, Conradus Heckerus in scribam.

4 Angeren ~ Malden en Heumen ~ Druten en Afferden ~ Predikanten
Deputati classis gedaen hebbende rapport aen die christelike vergaederinge van het examen Petri Bulaei, ende oock van sijne promotie tot den dienst des godeliken Woorts tot Angeren, is bij die broeders geapprobiert ende pro membro classis aengenommen worden. Inssgelicks oock Johannes de Noo ende Henricus de Bruin, wederom in dese vergaederinge geëxaminiert zijnde, zijn dienvolgents oock pro membris classis aengenommen worden, ende sijn gelicklick vermaent worde[n] haer getrouweliken in haeren diensten te quiten ende neerstigh te studeren, ende sullen eerstsdaeges in ministerio per impositionem manuum in facie ecclesiae geconfirmiert worden, hebben oock den catechismum ende confessie ondertekent, ende hebben, volgents die acte hirvan zinde, beloft drie gulden pro honorario te betaelen.

5 Maasbommel ~ Schoolmeester ~ Studiebeurs ~ Geestelijke goederen
Is den classe verthoont een request van Jacobo Penninck, scholmester tot Maessbommell, waerin hij versochte erstelick dat hem die handt van die broeders mochte gepraesentiert worden om te geraken aen sijn tractament van die huissluiden aldaer. Ten 2., dat sijn sone dien hij verclaerde een tijt lanck aen die Latinische schole gehouden te hebben ende daerbij voortaen, vanwegen sinen soberen staet, niet en kan onderhouden, dat die broeders gelieve hem die goetgunstige beforderinge te betoonen dat denselve eenige assistentiën en subsidia tot sijnen studiis soude mogen geschieden. Heefft oock denselven Jacob den classe schrifftelick te kennen gegeven dat tot Maessbommell eenige kerckelike goederen verduistert worden. Die classis heefft geresolviert dat die visitatores classis van dese voorss. stucken[173] den heern ambtman van Maess ende Waell sullen begroeten ende aenspreken.

6 Schoolmeesters ~ Rooms-katholieken
Worden oock D. visitatores belaestet neerstigh te letten op leer ende leven der scholmesteren in Maess ende Waell, ende insonderheit op die scholmestere tot Aefferden ende Overasselt. Sullen oock D. visitatores aen het Edele Hoff versoeken dat het Edele Hoff gelieve aen den herrn ambtman van Maess ende Waell te schriven ende te belasten dat die placcaten aengaende 't stuck der religie, hierbevorens bij het Edele Hoff geëmaniert ende uutgegeven, in Maess ende Waell in 't werck souden mogen gestellet ende geëffectuiert worden. Inssgelicks sullen D. visitatores die respective ambtluiden van Over-Betouwe ende van Maess ende Wael begroeten dat Haer Edelen believe die handt te houden dat die paepsche outaren (daer sij noch zijn) geremoviert, ende die paepsche conventicula souden mogen verhindert worden, insonderheidt dat die afgodische bedevaert tot Haeren geïmpodyrt worde.

7 Combinaties ~ Heumen ~ Koster
Sullen oock D. visitatores met den herrn ambtman van Over-Betouwe communiciren van die pastoriegoederen tot Aelst, teneinde dat Aelst met Heerfeldt gecombiniert ende die collatie der pastoriën tot Aelst aen D. Heisium soude mogen gedaen worden. Woorden oock versocht D. visitatores Dierick Kosters de handt te bieden omb tot coster tot Homen aengenommen te worden. Sullen oock beaerbeiden dat Aert ende Herwen gecombiniert worden.

8 Millingen aan de Rijn ~ Vacature
Dewile die pastorie tot Millingen tegenwordigh doet vacieren, is goettgevonden dat door die naestgesettene dienaers nae den staet der kercklicken goederen aldaer geïnquiriert worde. Ende is hiertoe sonderlingen versocht D. Hollingerus; alles teneinde de plaetze met eenen goeden leraer erstmaels mochte versorgt worden.

9 Bemmel ~ Huwelijk
Alsoo den classi voorgekommen is een seeker scandaleusz casus, de duplici adulterio tot Bemmell, so worden D. visitatores versocht dem herrn ambtman van

173 In de marge is geschreven: 'van (…) stucken'.

Over-Betouwe denselven casum te remonstriren, teneinde Zijn Edele believen wille sulcken scandael te removieren.

10 Verzoek om standplaats
Is voor den clase verschenen Andreas Boltius, gewesene kerckendienaer tot Caukerken, versoekende dat hij tot den dienste der kercken in desen classe soude mogen gepromoviert worden. Die classis heefft hem belovet alle gunstige beforderinge te betoenen, vindet oock goett denselven Boltium te laeten gaen nae Maessbommel om aldaer sijne gaven te laeten hooren ende dienvolgentz tot den dienste der kercken aldaer te promovieren.

11 Zetten ~ Predikant
D. Rutgerus de Reinen heeft zijne meermaels gedaene clachten wederom doen repetiren, versoekende, dewile geene apparentie tot Setten is, om aldaer aen eene bequaeme behuisinge te geraken, ende zijn tractament oock sober is, dat hij op een ander platze met stichtinge soude mogen getransferiert worden. Die broedere sijn versoeck redelick achtende, hebben hem belooft hirin behulplick te zijn. Hebben oock mede versocht de D. deputatos van Bommel ende Thiell dat sij D. Rutgerum voor gerecommandeert wilden houden, ende off eenige bequaeme platze in haeren classen quamen te vacieren, Rutgerum daertoe te promovieren. D. deputati hebben 'tselve goetwilligh aengenommen ende belooft.

12 Deest ~ Schoolmeester
Sall den herrn Gedeputeerden deses quartiers door de visitatores geremonstriert worden dat Christophel van Ruiden, scholmester tot Deist, tot zijne betaelinghe van gagie geraken mach.

13 Herwen ~ Traktement
Op het gravamen D. Ebberi van het 3. deell der vicarie, bij D. Blivenburgio provisionelick den scholmester tot Herwen half toegeleyt, is geresolviert, soverre die visitatores connen verwerven combinatie van Aert ende Herwen, dat D. Ebberus sich met die helfte van het derde paert sall laeten genoegen. Maer indien niet, dat die herrn Gedeputeerde zullen worden versocht omb acte te verleenen dat D. Ebberus dat voorss. 3. deell sall mogen genieten.

14 Bergharen en Hernen ~ Huwelijk
Op 't gravamen D. Broeckhusii is geresolviert dat Broeckhusius den jongeman met de erste persone sall mogen proclamiren, vermoge het placcaet[174] des Edelen Hoves.

15 Hernen ~ Rooms-katholieken
Dewile dem classi voorgekommen is dat die vrouw van Hernen door het lesen van eene postil des sondaegs die huissluiden aldaer van het gehoor des godeliken Woordtz aftreckt, tot groot naedeel der kercken, is goettgevonden omb sulx te

174 *Ordonnantie ende decreet van Ridderschap ende Steden des Vorstendoms Gelre ende Graefschaps Zutphen aengaende den houwelicken staet.* Nijmegen, 1597; Van Loon, *Twede deel (…) Placaet-boeck,* kol. 57-58.

impedieren, den Edelen Hove dese saeke te laeten remonstriren door die visitatores classis.

16 Hulhuizen ~ Rooms-katholieken
Worden die broeders van Nimegen versocht met dem herrn ambtman van Over-Betouwe te communiciren hoe dat aem besten die paepsche afgoderie tot Hullisen soude mogen verstoirt ende verhindert worden.

17 Appeltern ~ Predikant
Die kerckmestere ende gemeine naebuiren van Appelteren hebben bij request versocht om een eigen leraer ende predicant toe hebben. Ende hebben die broeders aengenomen ende beloft met die herrn Gedeputeerde deses quartiers ende den herrn ambtman van Maess ende Waell hiervan te communiceren door de visitatores deses classis.

18 Propositie
Die broeders gehoort hebbende eene propositie van Johanne Palmerio, theologiae candidato, hebben daeraen een goet contentement gehadt, ende hebben denselven voorts vermaent tot neerstigh ondersoeck der biblischen schrifften, belovende hem oock alle geneigde ende gunstige beforderinge t'allen tijden te betoonen.

19 Examen
Thomas Stael, theologiae studiosus, heeft voor die christelike vergaederinge geproponiert ende is daerop provisionelick geëxaminiert worden. Die classis heeft hem belavet alle hulpe ende assistentz te bewisen, teneinde hij ergens op een platze soude mogen gepromoveert worden.

20 Altforst en Appeltern ~ Predikant
Is oock in dese classicale vergaederinge gecompareert Johan Gerritzen, kerckmester tot Aeltforst, vertoonende eene schriftelike vocatie, gestellet bij scholtus, kerckmestere ende gemeine naebuiren des doorps voorss. op den persoon Theodori Henselii, begeerende, oock mondelingen uut last ende naem voorss., dat die classis haer soude behulplick zijn, teneinde sie gedachten Henselium tot haeren kerckendienaer souden mogen vercrigen. De classis ordelende dese vocatie te zijn oprechtelick, heeft daerin gerne geconsenteert, ende heeft nae ondersoekinge sijner testimoniorum doctrinae et vitae denselven Henselium voor eene lidemaet deses classis aengenomen.

21 Wamel en Dreumel ~ Predikant
Alsoo de classis noch bevindet dat Franciscus Merwen bij sijne gemeindte weinigh stichtet, gelick hij oock tevoren, nae uutwisen der acten hiervan zinde, selver bekendt[175], ende oock belooft heeft omb een ander platze uutt te sien, 'twelck tot hier en toe niet geschiet en is, so heeft de classis nae ripe deliberatie goetgevonden Merwen wederomb te vermanen sijne beloften te willen naekommen inwendigh twee maenden, off soverre niet, dat hij door deputatos classis op een ander platze sall getransporteert worden.

175 Hierna is doorgestreept: 'heft'.

22 Oijen ~ Predikant
Alsoo Bernhardus Bushoff op dese alsoock op die voorgaende classis niet en is verschenen, ende oock den classe geene redenen van excuse heeft laeten voorbrengen, so heeft classis raetsaem geachtet dat diensshalven de Edele vrouw van Oijen door de deputatos ad classem Tilensem, nevens D. Leonem ende D. Alardum de Vriesz, diewelcke hiertoe van de classe versocht zijn, aengesproken worde, blivende niettemyn in sijn geheell hetgeene articulo 10 praecedentis classis is besloten worden.

23 Examen
Sall uut den naem des classis aen D. Narssium geschreven worden dat hem gelieven wille tegen maendagh den 15. maii stylo veteri hem alhier tot Nimmegen, als examinator classis, te praesentiren, om het examen D. Alberti Hutteni te verrichten.

24 Pannerden ~ Doornenburg ~ Vacatures
Alsoo Panderen ende Dorenborgh door dodeliken afganck D. Rungii piae memoriae zijn commen te vacieren, zullen dese platzen op naevolgende wijse bedient worden. Omb Dorneborgh te bedienen woort versocht D. Petrus Bulaeus, diewelcke hetselfde heeft aengenommen. Panderen op bidt- ende feestdaegen sall door de broeders van Nimegen worden bedient, op sonedagen als volgtt: 2. dominica post Pascha sall Vredaeus beginnen, Woltingius, Crucius, Hollingerus, Holstius. Dominica Trinitatis Ebberus, Franck,[176] Heckerus, Heisius, Isfordinck, Rutgerus, Normannus, Gobelius, Woltingius, Crucius, Hollingerus, Holstius, Ebberus, Franck, Heckerus. Dese bedieninge sall strecken usque ad dominicam 14. Trinitatis incluiss.

25 Herwen ~ Predikant
Alsoo D. Henricus Blivenburgius, minister tot Herwen, den deputatis classis een wettelick beroep in Hollandt verthoont heeft, so iss hem 'tselve bij de gedeputeerde des classis geaccordiert worden, edoch met conditie dat hij nae inhout des classis voorgaender resolutie pro honorario sall vereeren thien gulden, diewelcke dimissie bij de broederlike vergaederinge is geapprobiert worden.

26 Elst ~ Herwen ~ Wijchen ~ Beroepen
Also oock den broederen deses classis zijn voorgedragen die beroepingen ende transporten D. Wilhelmi Isfordinck van Batenborgh op Elst, D. Ebberi van Aert op Herwen, D. Veltii van Haeren op Wichgen, soo hebben die broedere deselvige beroopingen ende transporten geaccordiert, ende 'tgene hierin gedaen is aengenommen ende geratificiert.

27 Visitatoren ~ Correspondentie
Visitatores classis: Johannes Coitsius ende Johannes Gobelius. Ad classem Thielensem zijn gedeputeert Neomagenses ende Henricus Vredaeus. Ad classem Bomeliensem Neomagenses et Heckerus.

176 Hierna is doorgestreept: 'Ebberus'.

28 Gedeputeerden
Deputati classi zijn verkoren: Daniel Holstius, Conradus Heckerus, Rutgerus de Reinen, Henricus Vredaeus.

29 Correspondentie
Deputati utriusque classis zijn bedanckt voor haere tegenwordigheidt ende goede advisen die sie den classe medegedeilt hebben.

30 Agenda
Den tijt des naestkommenden classis is bestemt op den eersten maendagh in septembri more solito.

31 Sluiting
Naer gehoudener censura morum ende gedaene danckseggingе tot Godt is de classis in goede vreede ende eenichheidt gescheiden.

32 Ondertekening
Johannes Coitsius, praeses classis
Henricus Hollingerus, assessor, m.p.
Conradus Heckerus, scriba, subscripsit

1615 II Classis. Nijmegen, 5 en 6 september
Inv. nr. 1, fol. 159-162.

Aanwezigen
Acta classis Neomagenis, gehouden binnen Nimmegen den 5., 6. septembris anno 1615. Sijn op dese classecale vergaderinge verschenen dese navolgende persoonen: Henricus Lepflerus, minister tot Nimmegen; Jan van Gent, commissarius, als ouderlinck; Henrick Hollingerus, minister in 's-Gravenweert; Hermannus Crucius, minister tot Gent; Johannes Woltingius, minister tot Elden; Johannes Gobelius, minister tot Oij; Daniel Holstius, minister tot Bemmel; Coenrardus Heckerus, minister tot Eewick; Rutgerus Reynen, minister tot Zetten; Mattheüs Xilander, minister tot Winssen; Guillelmus Isverdinck, minister tot Elst; Johannes Lotichius, minister tot Horsen; Hermannus[177] Postelius, minister tot Puffelick; Anselmus Gemertanus, minister tot Beuningen; Henricus Vredeus, minister tot Neerbosch; Samuel Veltius, minister tot Wichen; Gerardus Normannus, minister tot Rantwijck; Jacobus Heysius, minister tot Hervelt; Johannes Porcelius, minister tot Alphen; Bernardus Busschof, minister tot Oijen; Adolphus Broeckhusius, minister tot Hayren; Petrus Straetmannus, minister tot Niffterick; Petrus Buleus, minister tot Angeren; Johannes de Noo, minister tot Malden; Theodorus Henselius, minister tot Alvorst.

1 Aanwezigen
Ex classe Bommeliensi en is nyemant gecompareert; dan hebben sich door D. Nartium wettelijcke doen excuseren, belovende voortaen de broederlijcke cor-

177 In plaats van het doorgestreepte: 'Johannes'.

respondentie volcomelijck te zullen onderhouden. Ex classe Thielana Alardus de Vries, minister tot Thiel.

2 Leiding
Naer aenropinge van Godes naem zijn vercoren in presidem Henricus Lepflerus, in assessorem Henricus Hollingerus, in scribam Henricus Vredeus.

3 Maasbommel ~ Predikant
Andreus Boltius met advys van den classe ende authoriteyt der heeren Gedeputeerde gestelt wesende wettelijcken kerckendienaer tot Maesbommel, hebben met opentlijcke predicatie ende overlegginge zijner getuygenisse den broederen goet contentement gedaen, wert bij den classen geapprobeert ende pro membro classis aengenomen, mits dat hij sich onderwerpe de ordonnantiën des classis.

4 Batenburg ~ Predikant
De broederen gesien hebbende testimonia Marci Miniori, hem vanwegen des synodi ducatus Juliacensis medegedeelt, door den Edelen heeren van Batenborch tot dienst van Godes kercke aldaer beroepen wesende, nemen denselven aen tot een lidmaet des classis, mits betalende het honorarium daertoe gestelt.

5 Aerdt ~ Predikant
Also Christoffephero Rucenero, dienaer tot Aert, bij den visitatoribus ende deputatis classis opgelegt was attestatie te verthoonen den classe van de gemeynte van Huissen, verclarende nochtans geene gelegentheyt tot nu toe gehadt te hebben, zoo om zijn tractament, also oock wettelijcke attestatie van de gemeynte aldaer te becomen, nemen de broederen, door consideratie desselven, Christophorum aen tot lidtmaet des classis, mits conditie dat hij die vorn. attestatie binnen den tijt van 6 weken zal verthoonen, waertoe hem den classis alle behulpsaemheyt is presenterende.

6 Land van Cuijk ~ Predikant
Abrahamus Quevelerius verthoont hebbende attestatie van de gedeputeerden des Franschen synodi van zijn plenario examine, wert op zijn versoeck pro membro classis aengenomen, op denselven voet als de ministri Graviensis onder desen classe gehoorden.

7 Absentie
Anselmus Gemerdanus, Bernardus Busschoff en Petrus Straetmannus in den voorgn. classen absent geweest zijnde, hebben den classi volcomen contentement gegeven ende worden dienhalven voor geëxcuseert gehouden.

8 Absentie
Absentes in desen classe zijn: D. Poludanus, Fransciscus Mervius, Guillelmus Vranck, Henricus Ebberts, Henricus Bruno. Classis hout D. Poludanum ende[178] Wilhelmum Vranck vanwegen haer undiger affairen, oock Mervium, Ebberum ende Brunonem wegen harer sieckten, geëxcuseert.

178 Hierna is doorgestreept: 'Henricum Vranc'.

9 Acta
De classis belast visitatoribus classis dat die art. in den voorigen classe haer ten laste gestelt ende noch nyet geëffectueert, met eerster gelegentheyt mochten in 't werck gestelt worden.

10 Millingen aan de Rijn ~ Predikant
Visitatores zullen met advys der heeren de Gedeputeerde[179] deses quartiers aen het Edele Hoff versoecken dat den paep van Keekerdom verboden worde geenen dients meer[180] te doen tot Millingen, ende daernae beaerbeyden dat de collatie, door schrijvens aen graef Fredrick[181] van den Bergen, op Henricum Ebberum mochte werde gedaen.

11 Bemmel ~ Huwelijk
Sullen insgelijcke de visitatores den heeren amptman van Over-Betu versoecken dat dien schandelijcken casus de duplici adultorio tot Bemmel mochte geremoveert worden.

12 Zetten ~ Predikant
D. deputati classis Thielane ende Bommeliane werden versocht, indien Rutgerus de Reynen in desen classe nyet bequamelijck en conde getransffereert werden, dat het haer gelieve hem voor gerecommandeert te houden. Ende in geval eenige plaetse die bequaem in hare classen quamen te vaceren, den vorn. Rutgerum daertoe gelieven te promoveeren.

13 Herwen ~ Traktement
Het gravamen Henrici Ebberi, gementioneert in den 3 artickel precedentis classis[182], blijft in zijnen valleur ende ter eerste gelegentheyt bevordert te worden.

14 Pannerden ~ Vacature
De broederen vinden goet dat de ordre in 't bedienen van Panderen, tot nu toe gebruyckt wesende, voortaen zal gevolcht worden tot Paesschen naestcomende des jaers 1616 op dese navolg[ende] maniere: dominica 14a Trinitatis Conrardus Heckerus, 15a D. Christtophorus Ruycenerus, 16 Johannes Woltingius, 17a Crucius, 18 Ebberus, 19 Wilhelmus Vranck, 20a Jacobus Heysius, 21a Daniel Holstius, 22a Ifvordinck, 23a Rutgerus de Reynen, 24 Normannus, 25 Gobelius, prima adventus Henricus Hollingerus, 2a Conrardus Heckerus, 3a Christophorus Ruycenerus, 4 Johannes Woltingius. Sullen ondertusschen visitatores ende deputati beaerbeyden dat de plaetse tegen vastenlavont met een bequaem dienaer voorsien worde.

15 Proponent
Also Thomas Stalens, Sacrosancta theologie studiosus, in den voorgaenden classe naer voorgaende propositie ende gedaen examine preparatorio van de classe voor gerecommandeert is gehouden om op een plaetse gestelt te mogen werden,

179 Boven de regel is geschreven: 'de Gedeputeerde'.
180 Boven de regel geschreven.
181 In plaats van het doorgestreepte: 'Hendrick'.
182 Het betreft hier artikel 13 van de vergadering van de classis Nijmegen van 18-20 april 1615.

ende 'tselve nochtans tot noch toe nyet geschiet en is, wert mitsdesen den visitatoribus ende deputatis belast denselvigen Thomam met der aldereerste gelegentheyt ergens te promoveren.

16 Zondagsheiliging
Sullen de amptlieden versocht worden dat het Hare Edelheden gelieve des sondaechs ende op andere feest- ende bidtdagen geduerende de predicatiën te weren allen profanen arbeyt, tappen, spelen ende aller insolentiën, zoo die tegenwoordich nyet dan al te veel in swange en gaen ende merckelijck tot achterdeel des godsdienst zijn streckende.

17 Maasbommel ~ Geestelijke goederen ~ Rooms-katholieken
Andreus Boltius remonstreert dat tot Maesbommel verscheydene kerckengoederen verduystert zijn, tot grooter schade der kercke, als dewelcke daerdoor gantsch woest blijft liggen, versoeckende dat der ondersoeck door de authoriteyt des heren amptmans, zoo over de kercken- als pastoryëngoederen, mogen geschieden; dat insgelijcken mochte geremonstreert werden de fauten bij den schouts aldaer begaen, soo door overvaren ter misse, alsoock door aftrecken anderer persoonen van het gehoor aldaer, tot merckelijcke schade, belast den classis mitsdesen visitatoribus datselve, alsoock van allen kerckmeesteren in 't gemeyn, te remonstreren, om daerin te versien naer eysch der saken.

18 Fort Schenkenschanz ~ Predikant
D. Hollingerus heeft ten versoeck D. Nartii den classi te kennen gegeven dat hij door wettelijck beroep naer de kercke ende gemeynte van[183] Bommel vertreckende, versoeckt dat hem den classis gelieve eerlijke attestatie mede te deelen. De broederen bedancken D. Nartium voor zijne goede correspondentie ende bijwoninge, ende belasten D. H[ollin]gerum hem volgens zijn versoeck eerlijcke attestatie mede te deelen.

19 Propositie
De broederen gehoort hebbende 2 propositien van Johanne Lemnio ende Johanne Mulhovio, S. theologie candidatis, hebben daervan goet contentement gehadt ende dieselve ernstich vermaent tot vlijtich ondersoeck van die Heylige bijbelsche schriften, hen oock alle genegentheyt ende begunstige bevorderinge tot allen tijden goetwillich te bequamen.

20 Visitatoren ~ Correspondentie ~ Examinatoren
Visitatores classis: Johannes Coetsius ende Johannes Gobelius. Aen classem Thielensem zijn gedeputeert Neomagenses ende Guillelmus Isvordinck, ad classem Bommeliensem Neomagenses ende Rutgerus de Reynen. Examinator Henricus Hollingerus, subsistutus Johannes Coetsius.

21 Agenda
Den tijt des naestcomenden classis is gestelt den 2 maendach Paesschen naestcomende.

183 Boven de regel geschreven in plaats van het doorgestreepte: 'in'.

22 Correspondentie
Deputatus classis Thielensis wort bedanckt van zijne bijwoninge ende goede advisen die hij de vergaderingen medegedeylt heeft.

23 Mook ~ Schoolmeester
Is verschenen naederhant voor desen vergaderinge Cornelius ab Aldenhoven, schoolmeester tot Moock, versoeckende te mogen gepromoveert worden ergens in desen classe tot een schooldienst. Classis belast visitatoribus met eerster gelegentheyt naer het leven ende gelegentheyt der persoonen te verneemen, om alsdan naer behooren ende vereysch der saken te mogen handelen.

24 Sluiting
Naer gehouden censuram morum ende gedaene danckseggingе tot Godt is de classis in goede vrede ende eenicheyt gescheyden.

25 Ondertekening
Henricus Lepflerus, praeses classis
Henricus Hollingerus, assessor

1616 I Classis. Nijmegen, 9 en 10 april
Inv. nr. 1, fol. 163-165v.

1 Aanwezigen
Acta classis Neomagensis, gehouden binnen Nieumeghen desen 9. en 10. aprilis anno 1616. Sijn op dese classicale vergaederinghe verscheenen dese naevolgende persoonen: Gerardus Livius, minister Neomagensis; Godfridus Paludanus, minister in den Graeve; Michaël à Mandewil, doctor medicinae, ouderlinck; Hermannus Crucius, minister tot Gendt; Joannes Woltingius, minister tot Elden; Joannes Gobelius, minister tot Oij; Conradus Heckerus, minister tot Eewick; Rutgherus de Rheinen, minister tot Zetten; Albertus Huttenus, minister tot Nederbosch; Matthaeus Zylander, minister in Winssen; Wilhelmus Isfordinck, minister tot Elst; Henricus Vredaeus, minister in 's-Gravenweert; Joannes Lotichius, minister tot Horssen; Wilhelmus Franck, minister tot Valborch; Henricus Ebberi, minister tot Herwen; Gerardus Normannus, minister tot Randwick; Anselmus Gemerdanus, minister tot Boeninghen; Jacobus Heisius, minister tot Hervelt; Petrus Straetmannus, minister tot Niphtrick; Joannes Porcelius, minister tot Alphen; Adolphus Broeckhusius, minister tot Haeren; Petrus Bulaeus, minister tot[184] Angheren; Joannes de Noo, minister tot Malden; Andreas Boltius, minister tot Maessbommel[185]; Theodorus Henselius, minister tot Altvorst[186]; Marcus Mignonius, minister tot Batenburch; Abrahamus de la Quewellerie, minister in Lynden[187]; Christophorus Reusnerus, minister tot Aert[188].

184 Hierna is doorgestreept: ' M'.
185 In de marge is hierbij geschreven: '2'.
186 In de marge is hierbij geschreven: '1'.
187 In de marge is hierbij geschreven: '2'.
188 In de marge is hierbij geschreven: '1'.

2 Leiding
Nae aenroepinghe des naems Godts is vercooren in praesidem D. Livius, in assessorem Heckerus, in scribam Gobelius.

3 Absentie
Absentes zijn dese naevolgende: Daniel Holstius, minister tot Bemmel; Hermannus Postelius, minister tot Pufflick; Samuel Velsius, minister tot Wichen; Henricus de Bruyn, minister tot Offerden; Bernardus Busschoph, minister tot Oijen; Franciscus Merwen, minister tot Wamel. Welcke om redenen geëxcuseert worden, behalven B. Busschopf, die de naeste vergaederinghe sal ghehouden zijn reekenschap zijnes uytblijvens te geve[n]. Ende van Merwio sal daernae in een speciale acte ghehandelt worden.

4 Correspondentie
Uut den classe van Bommel is verscheenen D. Henricus Leo, minister tot Bommel.

5 Correspondentie
Uut den Thielschen D. Alardus de Vries, minister tot Thiel, ende D. Bernherus Vesekius, minister tot Echtelt.

6 Visitatie
De staedt der kercken ende schoelen omghevraecht zijnde, wordt denselven door des Heeren ghenaede in goeden welstandt bevonden uytghenomen particuliere swaericheeden die daernae sullen volgen.

7 Propositie
Is voor den classe verscheenen Henricus Sterrenberch, schoelmeester t'Alphen, versoekende dat hem tot meerder tractement aldaer oft bevorderinghe op een ander plaetze in den schoel- oft kerckendienst mochte verholpen worden. Denwelcken opgeleyt is voor den classe een propositie te doen, welcke verhoort zijnde, is Henricus voorsch. vermaent sich noch een tijdtlanck t'Alphen op de gagie aldaer, alsoock milde stuyr van anderen, den schoeldienst te verwalden, in neerstich ondersoeck der Heiligen Schrift, vooral eerster gelegentheydt goede ghetuygnisse van de plaetze daer hij lest verkeert heeft brenge. Wordt ondertusschen van den classe voor gerecommendeert ghehouden, die hem nae bevindinghe der saeke ter gelegener tijdt te promoveeren ghenegen is.

8 Slijk-Ewijk ~ Oosterhout ~ Schoolmeester
De classis verstaen hebbende dat tot Slick-Eewick ende Oosterholt gheenen schoelmeester en is om de jonghe jeught in de waere godtsalicheydt te leeren ende onderwijsen, heefft raetsaem ghevonden dit door de visitatores classis aen den heeren amptman van Oover-Betouw oft aen de heeren Ghedeputeerden deses quartiers te remonstreeren, ende versoecken of niet mogelick en waere uyt de vicarigoederen tot Oosterholt eenen schoelmeester t'onderhouden.

9 Hulhuizen ~ Rooms-katholieken
De oude tevooren dickwils gedaene clacht van den pape tot Hulhuysen wordt wederom met groot leedtwesen gherepeteert ende sal deselve per visitatores den Eedlen heeren eerster ghelegentheydt gheremonstreert worden.

10 Vergadering
Voortaen, wanneer classicale vergaederonghe ghehouden wordt, sullen de samptlijke broederen ter tijdt der predicatie den gheheelen godesdienst van beginssel tot den eynde toe bijwhonen. Ende die voor den ghesprookenen seegen wordt bevonden uyt te gaen, sal met eenen gl. gemulcteer[t] worden.

11 Schoolmeesters ~ Hernen ~ Rooms-katholieken
Wordt de 6. en 15en art. classis, anno 1615 in aprili ghehouden, geresumeert.

12 Angeren ~ Huwelijk
D. Petrus Bulaeus heefft den classi seekere quaestie voorghedraegen, off naemlick hem niet geoorloft waere twee paepsche persoonen die swaericheeden maken in de ghereformeerde kercke in den houwlick geconfirmeert te worden, in haeren huyse te trouwen. Classis heefft gheresolveert dat Petrus voorsch. om de quade consequentie sulcx niet en doe, maer veel meer met goede redenen, als insonderheit dat het houwlick niet soude moghen pro legitimo passeeren indien sij thegen de placaten[189] der landen elders van de papen sich laten in den houwelijken staet bevestigen, soeke t'induceeren.

13 Armenzorg
Sullen visitatores classis met de predicanten ter plaetze daer de oortgens voor de aermen verordoneert, oft verstumpelt, oft qualick aengelecht worden, als namelick in de Betouw te Valborch, Hoemoet, Herwen ende Hervelt, in Maess en Wael t'Eewick, Bonningen, Niphtrich, bij de respective amptluyden, oft daer sulcx is dienende, beaerbeyden datse teneynde voorsch. uytghekeert ende wel aengewendet worden.

14 Valburg ~ Schoolmeester
Sullen oock den schoelmeester tot Valborch tot zijn belooffde tractement eerster gelegentheyt verhelpen.

15 Pannerden ~ Doornenburg ~ Vacatures
Panderen en Doornenborch sullen door Christophorum Reusnerum en Petrum Bulaeum bij provisio noch voor een tijdtlanck bedient worden, ende daervoor, nae ghelegentheyt van het tractement aldaer vallende, genieten.

16 Wamel en Dreumel ~ Predikant
Naedenmael Franciscus Merwius op classem niet gecompareert en is, ende die classis alssnoch bericht wordt dat hij sich tot Wamel tegen alle gedaene belofte met grooter ontstichtinghe, niet sonder droeffnisse der broederen (die hem tot

189 *Ordonnantie ende decreet van Ridderschap ende Steden des Vorstendoms Gelre ende Graefschaps Zutphen aengaende den houwelicken staet.* Nijmegen, 1597; Van Loon, *Twede deel (…) Placaet-boeck,* kol. 57-58.

noch toe, uyt medelijdtsamheit beeterschap verhoopende, verdraghen hebben), noch ter tijdt is verhoudende, niettegenstaende dat hem Merwio voorsch. al oover een jaer vanweghen zijne gheringhe oft gansch gheene stichtinghe uyt zijn eygen bekentenisse belast is sich op een ander te versien, 'twelck hij oock beloofft heefft, ende waertoe hem verscheyden mael tijdt ghestelt ende eevenwel tot hierentoe verbleeven is, soo heefft classis goetghevonden, oovermitz die clachten vanweghen zijnen onchristlijken wandel lancx soo starcker van allen canten vallen, hem metten eersten d'eyndelijke resolutie des classis door de ghedeputeerde op den Thielschen classem te laeten aenseggen, dat hij naemlick inwendich ses weken ten allerlangsten ghewillich vertrecke, van nu voortaen van den kerckendienst sich t'onthouden ende soodaenighe plaetze verlaete. En dat in cas van weygeronghe oft langher vertreck der competerender ooverichеit zijne begaene faulten ende moetwillighe cleinachtonghe ende versuymnisse zijnes dienstes, alsoock argerlijken handel ende wandel, bij yegelicken sullen geremonstreert[190], ende alsoo door derselven handtbiedonghe tot zijner mercklijker schande van daer geremoveert worden.

17 Examens
Dewijle zeder den laetstgehoudenen synodo tot Harderwick allerhande confusie soo in 't beroepen als examineeren der aencomender dienaers in eenighe classen inghebroken zijn, ende noodich is bijtijdts door goede middelen sulcx behoorlick te weyren, temeer dewijle de classen beworpen worden dat bij deselve nieuwicheeden souden werden ghevoedt, smaekende nae atheïsme ende d'oude verdoembde ketteriën, waervan de dienaeren in 't ghemeen ende particulier haer voor Godt in consciëntie vrij kennen, is noodich gevonden bij seekere remonstrantie haer onschuldt in desen deele voor de Landtschap te verthoonen en te versoeken dat d'examina voortaen nae ordre der nationalen en provincialen synoden ende tot noch toe vruchtbaerlick gheoeffende ordren mochten ghedaen worden, waervan 't concept, door last des classis gemaeckt en den anderen classen deses quartiers medeghedeylt zijnde om ghemeenderhandt sulcx in 't werck te stellen, in 't classisboeck is berustende.

18 Visitatoren
Loco Joannis Gobelii is in visitatorem vercooren Conradus Heckerus.

19 Gedeputeerden
Deputati classis zijn dese: Godfridus Paludanus, Albertus Huttenus, Joannes Gobelius, Wilhelmus Isfordinck.

20 Correspondentie
Ad classem Tylensem zijn gedeputeert minister Neomagensis en Conradus Heckerus.

21 Correspondentie
Ad Bomeliensem inssgelicx minister Neomagensis en D. Paludanus.

190 Hierna is doorgestreept: 'worden'.

22 Correspondentie
Die acta classis Tilanae et Bomelianae zijn den classi met goedt contentement voorgelesen.

23 Corrrespondentie
Deputati beyder classen zijn voor haere tegenwordicheyt ende bijwhooninghe met haeren goeden raedt en advys hertlick bedanckt.

24 Agenda
De volgende classis sal door Godts ghenaede ter ghewoonlicker tijdt, naemlick den 1.[191] maendach in septembri, gehouden worden.

25 Sluiting
Nae gehoudene censura morum ende danckseggingh tot Godt is de classis in goeden vreede ghescheyden.

26 Ondertekening
Gerardus Livius, praeses
Conradus Heckerus, assessor
Joannes Gobelius, scriba

1616 II Classis. Nijmegen, 2-4 september
Inv. nr. 1, fol. 167-171v.

1 Aanwezigen
Acta classis Neomagensis, gehouden tot Nieumegen den 2., 3. ende 4. septembris anno 1616. Zijn dess maenedags op de behoorlicke tijt ende platze naevolgende personen verscheenen: Henricus Lepflerus, minister tot Nieumegen; Arndt Schweers, ouderlinck; Godefridus Paludanus, minister tot Grave; Hermannus Crucius, minister tot Gendt; Conradus Heckerus, minister tot Eewick; Rutgerus van Reinen, minister tot Heerfeldt; Matthaeus Xylander, minister tot Wynssen; Henricus Vredaeus, minister in 's-Gravenweerdt; Gerhardus Normannus, minister tot Randtwijck; Jacobus Heisius, minister tot Neerbosch; Petrus Straetmannus, minister tot Nieffftrick; Adolphus Broeckhusius, minister tot Haaren; Samuel Veltius, minister tot Wichgen; Theodorus Henselius, minister tot Altvorst. Ex classe Thielensi D. Alardus de Vriesz et Isaäcus Reewijck. Ex classe Bomeliensi Johannes Narssius.

2 Leiding
Naer aenroepinge des naems Gods zijn met eendrachtige stemmen verkoren in praesidem Henricus Lepflerus, in assessorem Godefridus Paludanus, in scribam Conradus Heckerus.

3 Absentie
Absentes: Johannes Woltingius, Johannes Gobelius, Daniel Holstius, Wilhelmus Isfordinck, Johannes Lotichius, Wilhelmus Franck, Henricus Ebbers, Anselmus

191 Hierna is doorgestreept: 'se'.

Gemerdanus, Johannes de Noo, Andreas Boltius, Marcus Mygnonius, Christophorus Reusnerus, Abrahamus de la Quellerie, Hermannus Postelius, Henricus de Bruin et Bernhardus Busshoff. Aengaende de absentiën Woltingii, Holstii, Franck, Anselmi et Bushovii, sullen gehouden zijn in de naestkommende classis redenen te geeven van haer uutbliven, mitz dat sie de mondtkosten betaelen. Isfordinck, Lotichius, Ebberus, Reusnerus ende Postelius zijn omb haers kranckheiden geëxcuseert. Gobelius iss oock uut sekere redenen geëxcuseert, betaelende de mondtkosten. Mygnonius ende De Bruin zijn gecompareert des dinstages, omtrent middaegs, Andreas Boltius des woenssdaegs, ende redenen gegeven hebbende van haer lange uutbliven, zijn geëxcuseert worden. Lotichius finita classe gekommen zijnde heefft de mondtkosten betaelt.

4 Visitatie
Omgevraecht zijnde nae den staet der kercken ende scholen ten plattenlande, is deselve (godtloff) in sodaenigen staete bevonden dat sich de broeders darover verbliden.

5 Pannerden ~ Dieden ~ Groeningen ~ Predikanten
Zijn voor dese vergaederinge verscheenen Casparus Keudtweerdt, Lambertus Latomus ende Amandus Paludanus, dewelcke van den broederen tot Nieumegen ende den deputatis classis tot kerckendienaeren seder den laetsten classe waren aengenommen ende gestellet tot Panderen, Dieten ende Gröningen respective. En iss dese aenneminge, naedien dat haere testimonia doctrinae et vitae den classe verthoont zijn, geapprobeert. En hebben de voorss. aenkommende predicanten belofft de kercklicke ordre deser landen te onderhouden ende goede correspondentie met de broederen te plegen, ende zijn dienvolgentz pro membris aengenommen worden, mitz dat sie den catechismum ende confessie hebben onderteekendt, ende mutuam tollerantiam in de verschillende vief poincten beloofft.

6 Lent ~ Overasselt ~ Predikanten
De classis oock verstaen hebbende van 't examen Johannis Mulhovi[i] ende Thomae Stalii, ende oock van haere promotie tot den dienst d[es] godeliken Woordts, respective tot Lenth ende Overasselt, heefft sie daerop pro membris aengenommen ende zijn voorts vermaendt haer getrouwelick in haeren dienste als getrouwe dienstknechte Jesu Christi te quiten. Hebben oock met handtaestinge beloft haer de kerckelike ordre te onderwerpen ende in broederlike ende christelike liefde te leeven, hebben den catechismum ende confessie onderschreven ende mutuam tollerantiam in de verschillende veif poincten belavet.

7 Remonstranten ~ Contraremonstranten
Also men verstaen heft dat de Landtschap, omb meerder twisten in de kercken deser provincie voor te kommen ende de geresen zijn neder te leggen, goetgevonden heeft eenen conventum aen te stemmen, bestaende uut politike ende kerckelicke personen, omb met malckander midel van accomodatie te treffen, ende dat het Edele Hoff tot dien einde aen de classes schriven omb uut yedere twee dienaren te committeren, so heefft dese vergaederinge omb niet weder daerom hier bijeen te kommen raetsam geachtet nu tot de nominatie te treden, gelick dan daertoe genomineert zijn D. Johannes Coitsius et Godefridus Paludanus. Ende

opdat niet van hen gedaen worde dat tot praejudicie ende beschwaeringe van de broeders soude strecken, so heeft de vergaederinge dienlich geachtet dat se nae onderschreven instructie sullen besongeren:

1. Dat tot onderhoudinge van goede vrede ende eenigheidt sall gevordert ende geürgeert worden mutuele tollerantie, also dat verklaeringe gedaen worde dat het gevoelen der remonstranten in de conferentie van Den Haegh begrepen ende uutgedruckt tollerabel is, ende dattet oock nevens der contraremonstranten opinie, in kercken ende scholen, sonder daerom gesuspecteert ende gecensureert te worden van onsuiverheidt in de leere, sall mogen geleert ende gepredickt worden. Ende dat de ledemaeten der gemeindte daeromb niet behooren uut te gaen, noch van anderen aengenommen te worden. Daerenboven dat noch candidati ofte aenkommende ministri ('t en ware sij selfs tevreden waren) daerenboven sullen beschwaert, noch eenige andere daeromb geweert ofte ten tweeden mael geëxamineert worden.
2. Dat behooren geconsureert te worden, de tegens de resolutie des laetsten synodi, alhier tot Nieumegen gehouden, sich onderstaen hebben twistschrifften uut te geeven.
3. Dat men eysche reparatie van blame, gestellet in de praefatie des boecks Dammanni, Van de Volhaerdinge[192], dat wij souden zijn arrianen, pelagianen, samosatenianen, socinianen ende jesuïten, off dat hij verklaere dat hij ons voor sulcke niet en houde.
4. Dat men aerbeide dat alle twistschrifften in toekommende aen beiden sijden verboden worden.
5. Dat men oock versoeke dat geannuleert worde 'tgeene in den synodo tot Harderwijck van onderschrivinge van een seeker formulier, tevoren onbekendt ende van nieuwe manieren van examineren, is voorgesteldt, ofte dat men tenminsten 'tselfe suspendire ende opschorte tot synodum nationalem.
6. Dat geconditioniert werde dat men sich wachten sall van al[le] harde ende onstichtelike maniere van spreken, alss in de confessie van Haertwegh[193] ende andere dergelicken schrifften vervattet zijn.
7. Dat om vrede te houden, ende dat alle tegenspraeke des eenen tegen den anderen gemijdet worde, voor het beste middel geachtet wort dat men blive in executione praedestinationis, leerende dat niemandt hemselven sijne verkiesinge sall verseekeren dan uyt zijn gelove dat crachtigh sij in der liefde, ende dat Godt is de eerste ende hogste oorsake onser bekeeringe ende saligheidt, maer dat men niettemyn Gods Geest niet behoore tegen te staen als hij ons roept ende onse heerten niet verstocken.
8. Datter broederen meininge is, sooveele aendere leerpoincten der religie aengaet, buiten het boven gemelde verschill staende, dat men verklaeringe doen sall dat wij ons in onse predicatiën sullen houden aen confessie ende catechismum,

192 Sebastiaan Damman, *Van de Volhardinghe der Heylighen, Teghens M. Petri Bertii twee Vraech-stucken, Van den Afval der Heylighen. Beschreven ende tot dienst der eenvoudighen uytghegheven door Sebastianum Damman Predicant binnen Zutphen*. Enkhuizen, 1615.

193 Adam Hartwech, *Copie van sekere brieven, de welcke twee persoonen aen malcanderen hebben gheschreven, handelende vande perseverantie ofte volherdinghe der Heilighen: hier is noch achter by ghevoecht eene antwoorde op de vraghe vande hedendaechsche gheschillen, de salicheyt betreffende. Wtghegheven door een Liefhebber der waerheyt.* Dordrecht, 1612.

in conformiteit van alle andere gereformeerde kercken, sonder eenige onse bedenckinge (soo wij eenige mochten hebben, off nae desen mochten bekommen) op den predickstoell te brengen voor den synodum nationalem ofte andere wettelicke vergaederinge.
9. Dat sulcke verklaeringe genoehsam is omb vreede te houden, overmitz men nae deselve sich hout bij de aengenommen formulier in de leere met andere gereformeerde kercken, waerboven noyt eeinige dienaers voor desen zijn belaest geworden, noch wij oock geene oorsake onses wetens tot nieuwe belaestinge gegeven hebben, aengesien oock dat de particulere verclaeringen onses achtens buiten de generaele nu gedaen niet alleine niet nuttelick can wesen tot vreede (also sie buiten de formuliere van eenicheidt gaen), maer oock de vrieheidt des lange gehopten synodi nationalis gantsch naedeeligh zijn.

8 Schoolmeesters ~ Rooms-katholieken
D. visitatores worden van den broeders versocht art. 8, 9 et 11 praecedentis classis in 't werck te stellen. Sullen oock op 't versoeck der broederen aen het Edele Hoff remonstreren dat de kercke van Panderen wort missbruickt, doordien datter hout ende paelen, die tot den dick ende tot hoofden ende cribben gebruickt werden, niet alleine ingeleyt, maer oock beaerbeidet worden. Ende also tot Panderen eene paepsche persone den scholdienst is betredende, dewelcke de jonge ende teere jeucht tot de paepsche afgoderie is aenvoerende, dat sulcks inssgelicks dem Edelen Hove verthoont worde ombdat hierinne mochte versien worden. Item dat de paepsche scholmeestere tot Neerasselt, Hoyman ende Balgoy geremoveert ende andere in haere platzen gestelt worden.

9 Geestelijke goederen ~ Predikant ~ Combinatie ~ Kerkgeraad
Zijn oock de visitatores versocht: 1. Dem heer burghgraeff ende den respective ambtluiden van Over-Betouwe ende van Maess ende Waelle te begroeten dat de kerkmeestere ten plattenlande in haere respective ambtes daertoe geconstringert worden omb rekenschap van haere bedieninge te doen. 2. Den heern ambtman van Maese ende Waele te versoeken dat Zijn Edele gelieve de handt te houden aen 'tgeene tegen Franciscum Merwen in den laetsten classe articulo 16 is gesloten. 3. Bij den ambtman van Over-Betouwe te bevorderen dat Dornenborgh met Panderen gecombineert worde. 4. Alsoo ock op veele ende verscheiden platzen onder desen classe sorterende paepsche outaren in de kercken worden bevonden – naemelick in Over-Betouwe, tot Heerfeldt twee, Aelst twee, Setten twee, Randtwick twee, Valborgh twee, Dornenborgh twee, Panderen een[194], Herwen 1, Ardt 1[195]; in Maese ende Waele, Winssen een halff, Haren drie, Hernen drie, Altvorst drie[196], Appelteren drie[197], Overasselt een, Aefferden drie, Pueffelick drie, Druiten drie, Maessbommel vier, Balgoy drie, Niefftrick een, Dieten anderhalff – sullen visitatores beaerbeiden, ter platzen daer het magh dienen, dat dese voorss. mogen geremoveert worden.

194 Hierboven is geschreven: '2'.
195 Later is hierbij geschreven: 'Hernen 1, Ardt 1'.
196 Hierboven is geschreven: '2' en '1'.
197 Hierna is geschreven: '1/2.

10 Schoolmeester
Is voor den classe verschenen Johan Koenderss, jongeman, versoeckende tot een schooldienst in desen classe gepromoveert te worden. De classis heeft hem belavet promotie soveel mogelick zijn sall te bewisen.

11 Land van Cuijk ~ Predikanten
Is goetgevonden dat de predicanten van 't Landt van Cuick per vices der classicali vergaerderinge sullen bijwoonen.

12 Propositie
De broederen gehoort hebbende eene propositie van Johanne N., scholmester tot Nederbosch, hebben hem broederlick vermaent tot neerstigh studeren, insonderheidt tot lesen van de Heilige Schrifft, hebben oock belavet, soverre hij dese vermaeninge sall achterfolgen, dat sij hem tot zijner tijt tot den dienst der kercken sullen promoveeren.

13 Herveld ~ Predikant
Zall uut de naem des classis aen de kerckendienaers van Rotterdam geschreven worden dat Haer Eerweerden gelieve Henricum Slatium daertoe te vermaenen dat hij betaele 'tgeene hij noch schuldigh is van de verteerde kosten de gedaen sijn in verhandelingen van sijne saeken ende van zijne dimissie, bedraegende 22 gulden.

14 Financiën
De voorss. nieuwe aengekommene predicanten hebben elckeen pro inscriptione gegeven drie gulden, nae de oude gewonheidt.

15 Angeren ~ Vacature
Alsoo de kercke van Angeren door dootlicken afganck D. Petri Bulaei piae memoriae tegenwordigh vaceert, so sall annus gratiae tot profith van de weduwe van de naevolgende broeders aldus bedient worden: Normannus 8. septembris, Rutgerus 15 septembris, Crucius 22 septembris, Conradus 29 septembris, Wilhelmus Franck 9 octobris, Woltingius 13. octobris, Isfordinck 20. octobris, Mulhovius 27. octobris, Holstius 3. novembris, Ebberus 10. novembris, Keudtweerdt 17. novembris, Reusnerus 24. novembris, Woltingius 1. decembris, Isfordinck 8. decembris, Mulhovius 15 decembris, Holstius 22. decembris, Crucius 25. decembris, Ebberus 29. decembris, Keudtweerdt 5. januarii, Reusnerus 12. januarii, Normannus 19. januarii, Rutgerus 26. januarii, et sic deinceps.

16 Correspondentie
Ad classem Thiolensem zijn gedeputeert Neomagensis et Conradus Heckerus, ad classem Bomeliensem Neomagensis et Veltius.

17 Examinatoren
In examinatorem is verkoren Wilhelmus Isfordinck, in substitutum Conradus Heckerus.

1617 I Classis Nijmegen

18 Correspondentie
Deputati utriusque classis zijn bedancket van haere bijwooninge ende goede advisen die sie den classi medegedeelt hebben.

19 Sluiting
Nae gehoudener censura morum is de classis met danckseggingе tot Godt in goede vreede ende eenigheidt gescheiden.

20 Ondertekening
Henricus Lepflerus, praeses classis
Conradus Heckerus, scriba

1617 I Classis. Nijmegen, 29 en 30 april
Inv. nr. 1, fol. 173-176.

1 Aanwezigen
Acta classis Neomagensis, gehouden binnen Nieumegen den 29 en 30. aprilis 1617. Sijn op dese classicale vergaederinghe verscheenen naevolgende persoonen: D. Joannes Coitsius, minister tot Nieumeghen; Henricus Hollingerus, minister in de Graeff; D. Reinerus van Rensum, utriusque iuris licentiatus, ouderlinck; Hermannus Crucius, minister tot Gendt; Joannes Woltingius, minister tot Elden; Joannes Gobelius, minister tot Oij; Conradus Heckerus, minister tot Eewick; Rutgherus de Rheinen, minister tot Hervelt; Matthaeus Xylander, minister in Winssen; Wilhelmus Isfordinck, minister tot Elst; Joannes Lotichius, tot Horssen[198]; Henricus Vredaeus, minister in 's-Gravenweert; Henricus Ebberi, minister tot Herwen; Gerardus Normannus, minister tot Heeteren; Anselmus Gemerdanus, minister tot Boeninghen; Samuel Veltius, minister tot Wichen; Jacobus Heisius, minister tot Nederboss; Petrus Straetmannus, minister tot Niphtrick; Henricus Bruno, minister tot Afferden; Thomas Stalius, minister tot Ooverassel; Theodorus Heinselius, minister tot Altvorst; Andreas Boltius, minister tot Maesbommel. Uyt den Thielschen classe D. Alardus de Vries, minister tot Thiel. Uyt den Bommelschen classe: D. Joannes Narsius, minister tot Bommel; D. Joannes van der Leur, minister op 't Fort van Sint Andrie[s].

2 Absentie
Absentes: Wilhelmus Franck, minister tot Valborch, Christophorus Reusnerus, minister tot Aerdt, Adolphus Broeckhusius, minister tot Haeren en Herne[n], Bernardus Busschoph, minister tot Oijen, welcke in den naestcomende classe rekenschap haerer absentie sullen geven.

3 Leiding
Nae aenroepinghe des naems Godts zijn vercooren in praesidem D. Joannes Coitsius, in assessorem D. Henricus Vredaeus, in scribam Joannes Gobelius.

198 In het handschrift van N.N. is in de marge geschreven: 'Joannis Lotichius (…) Horssen'.

4 Visitatie
Den staet der kercken omgevraecht zijnd[e], is door des Heeren ghenaede in goeden welstandt bevonden, uytgenommen particuliere swaericheyden die hiernae sullen volgen.

5 Overasselt ~ Schoolmeester
Carolus Hebendans, schoelmeester tot Ooverassel, wordt bij den classe voor gerecommendeert gehouden ende sal eerster voorvallender gelegentheyt tot een beeteren schoeldienst bevordert word[en].

6 Classis
D. Henricus Hollingerus, predicant in de Gra[eff], heefft den classi geremonstreet dat zijn collega ende hij met de broederen in den Lande van Cuijck om eenighe goede ende gewichtigh[e] redenen hebben goedtgevonden onder haerluyden aldaer te houden een eyghen classicale vergaederinghe, ende dat sijluyden ooversulcx dese[n] Nieumegischen classi niet langer als membr[a] ordinarie subjecta bijwhoonen connen, achtende sul[cx] te mogen doen met goeder voeghen, oovermi[tz] sijluyden haer eenighe jaeren verleeden ander[s] niet dan conditioneelick ende provisioneelick desen classi hebben geadjungeert, versoeckende dat dese classis haer vriendtlick believe te dimittieren, offererende niettemin voortaen, ende dat provisioneelick, met den classe alhier te onderhouden goede classicale correspondentie. De classis wel liever siende dat de aengevangene ordinaria associatio mochte worden gecontinueert, heeft niet gheerne tot sodaenighe dimissie connen verstaen, maer gemerct der voornoemden broederen resolutie soo vastlick was genhomen datter gheen hoope en was van retractatie, heefft de classis op haer veelvoudich aenhouden ten laetste de voorn. broederen van den voorsch. ordinaria associatione ontslaegen ende ontslaen mitz desen. En oovermitz sij, soo in de stadt Graeve, als in den Lande van Cuijck, noch weynich[199] in 't getaele zijn, ende hij, D. Hollingerus, verclaerde dat onse tegenwoirdicheyt op haere bijeencomste niet seer noodich oft vorderlick can wesen, gelijck ooc in het tegendeel de tegenwoirdicheyt dier broederen bij ons niet seer vorderlick geacht wordt, vindt de classis ooc niet geraeden aen te veerden de gepresenteerde classicale correspondentie, maer begeeren wel sinceerlick te onderhouden alle broederlijke correspondentie, gelick sijluyden ooc van de broederen voorsch. verwachten, om in eenicheydt des waeren geloovens ende ongeveynssder liefde malcanderen met goeden raet ende advys des noodich zijnde bij te staen.

7 Attestatie
D. Hollingerus de voorsch. resolutie aengehoort hebbende ende hem daermede gecontenteert houdende, heefft versocht testimonium classicalem voor zijn person, doctrinae et vitae, gelick den classi bekent is dat hij hem in zijne ghemeinte van 's-Graevenweert ende in den classe geduyrende een tijdt van ontrent 18 jaeren heeft ghedraegen. De classis heefft geresolveert dat hem een eerlick testimonium nae zijn begheerte ende verdienst sal worden medegedeylt.

199 Boven de regel is geschreven 'noch weynich' in plaats van het doorgestreepte: 'in alles maer vier'.

8 Wamel ~ Predikant
Classis daerop lettende dat Wammel met eenen bequaemen dienaer des godtlijken Woorts mochte versien worden, heefft op het goede rapport D. Gerardi Livii oover de persone D. Jacobi Sighardi, soo tot Wammel voorsch. in zijne tegenwoirdicheyt gepredigt heefft, ende daerop Sighardi voorsch. attestatiën van gesonder leere ende leven gesien hebbende, voor raetsam gevonden denselven den Edlen heeren Boetzelaer, amptman in Maes en Wael, te recommenderen en sijne promotie ter plaetze voorsch. door visitatores classis eerster gelegentheyt helpen bevorderen, tot dienst ende opbouwinghe der ghemeinte aldaer.

9 Absentie
Naedenmael Johannes Mulhovius, minister tot Lendt, sich van den classe geabsenteert, heefft die classis gecommitteert D. Conradum Heckerum et Samuelem Velsium om van hem d'oorsaeke zijnes uytblijvens te vernhemen; dewelcke haerluyden twee frivole ende nietweerdighe reden heefft voorgestelt, als dat de classis sich van den synodo soude gesepareert hebben, ten tweeden dat hij begeert te sien wat vorder sal gedaen worden op het Afghescheyt[200], ende datselve van den broederen des classis sal gerefuteert worden. Ende dewijle die dinghen ten deele notooirlick vals zijn, ten deele tegen de meeninghe der vergaederinghe tot Arnhem is strijdende ende alle goede ordre omstoot, sal 'tselve den Edlen Hoove door visitatores classis geremonstreert worden.

10 Balgoy ~ Niftrik ~ Combinatie
Den Weledle heeren burggraeff des Rijks Nieumegens is op den last des classis door D. Wilhelmum Isfordinck ende Matthaeum Xylandrum versocht die tevooren belooffde combinatie van Balegoy ende Niphtrick voor D. Straetmannum te effectueeren, waertoe den heer burchgraeff voorsch. in den naestcomender vergaederinghe der heeren Gedeputeerden de behulplike handt erbooden.

11 Zetten ~ Beroep
D. Petrus Mosterus heefft den classi vertoont 't beroep der nabuyren van Setten op sijne persone, alsoock de goede testimonia doctrinae et vitae hem bij de van Harderwijck medegedeylt. Ende daerop gehoort hebbende een propositie voor den classe gedaen, heefft een goedt contentement daerin gehadt, en sal nae verloop eener maen tijdts geëxamineert ende op den plaetze voorsch. ingestelt ende bevestigt worden.

12 Angeren ~ Predikant
Alsooc mede Everhardus Widenfeldius, die inssgelicx ter tijdt voornt. met Petro voorsch. ondersocht ende nae bevindinghe zijner bequaemicheydt tot Angeren bevesticht sal worden.

13 Proponent
Joannes Kelbergius, schoelmeester tot Nederboss, heefft wederom met meerder ghenoeghen der broederen voor den classi geproponeert als in den verledenen,

200 *Afghescheyt Van weghen de Heeren Staten van Gelrelant den Kercken-dienaren der selver Lantschap ghegheven.* Arnhem, 1617.

ende bevindet mercklijke aennheminghe. Sal derhalven eerster voorvallender gelegentheyt bij classem voorsch. totten kerckendienst bevordert worden.

14 Propositie
Jacobus Mekeren heefft inssgelicx voor den classe een propositie gedaen, en is vermaent geworden neerstich te studieren, ende wordt van den classe voor gerecommendert gehouden.

15 Remonstranten ~ Contraremonstranten
Is bij de samptlijke broederen geapprobeert 'tgeene de gedeputeerden op de vergaederinge tot Arnhem uyt naemen des classis aldaer hebben besoigneert, ende bedancken sich haeres dienstes ende getrouwicheit volgens haere instructie aldaer uytgericht, ende worden versocht in dese ofte diergelijcke saeken vorders het beste met alle voorsichticheit te doen, ende bij gelegentheydt bij den Edlen Hove te procureren, ende dat door acte ofte andersins, de classes deses quartiers mogen gekent ende verclaert worden vrij te wesen van alle ketterijen ende doolingen die hen naegegeven worden, ende bij alle doenlijke weghen te procureren dat onderlijke verdraechsamheit in de gecontroverteerde poincten moghe geaccordeert worden, ende voorts nae te comen 'tgheen in de voorgaende classibus daervan geresolveert is.

16 Alphen ~ Schoolmeester
Henricus Sterrenbergius, schoelmeester tot Alphen, mitzdien hij den classi niet genoech gedaen en heefft in 't vertoonen sijner attestatiën, als hem opgeleydt was, ende dan ooc een argerlick onstichtlick leven is leydende, sal door authoriteyt des Edlen heeren amptmans, die daertoe door visitatores sal versocht worden, van zijnen dienste gedeporteert worden.

17 Millingen aan de Rijn ~ Pastoor
Nomine classis sal bij den heeren Gedeputeerden versocht ofte den Edlen Hoove geschreeven worden, opdat Laurentius Remigius, soo tegenwoirdich tot Millingen niet sonder groote argernisse ende droeffnisse veeler vroomen den kerckendienst is betreedende, metten eersten door des voorsch. Hoffs authoriteyt moghe geremoveert worden.

18 Visitatoren
Visitator loco D. Coitsii is vercooren D. Gerardus Livius.

19 Gedeputeerden
Deputati classis Neomagensi zijn genomineert: Samuel Veltius, Joannes Gobelius, Rutgherus de Rheinen, Wilhelmus Isfordinck.

20 Correspondentie
Ad classem Tylensem, cum ministro Neomagensi, D. Henricus Vredaeus.

21 Correspondentie
Ad classem Bomeliensem, beneffen ministrum Neomagensem, D. Samuel Veltius.

1617 II Classis Nijmegen

22 Correspondentie
Sijn de voorsch. gedeputeerden der Thiel- ende Bommelschen classen voor haere bijwhooninghe met haeren goeden raet ende advys bedanct.

23 Sluiting
Nae gehoudener censura morum en danckseggingе tot Godt is de classis in goeden vreede gescheyden.

24 Ondertekening
Joahnnes Coitsius, classis praeses
Henricus Vredaeus, assessor
Joannes Gobelius, scriba

1617 II Classis. Nijmegen, 2 september
Inv. nr. 1, fol. 178-181.

1 Aanwezigen
Acta classis Neomagensis, gehauden anno 1617, den 2 tagh septembris. Sijn op dese classicale vergaderinge verschenen dese naevolgende personen: Gerhardus Livius, minister tot Nimmegen; D. Philippus Weverinx, iuris utriusque licentiatus, ouderling ende burghmeester der statt Nimmegen; Hermannus Crucius, minister tot Gent; Conradus Heckerus, minister tot Ewick; Rutgerus de Reinen, minister tot Hervelt; Matthaeus Xylander, minister tot Weinssem; Welhelmus Isvordingius, minister tot Elss; Joannes Lotichius, minister tot Horssen; Welhelmus Franck, minister tot Valborgh; Henricus Vredaeus, minister 's-Gravenwert; Samuel Veltius, minister tot Wichen; Henricus Ebberus, minister tot Herwen; Anselmus Gemerdanus, minister in Boeningen; Gerhardus Noormannus, minister tot Heteren; Jacobus Heisius, minister tot Nederbosch; Petrus Straetmannus, minister tot Niftrick; Thomas Stalius, minister tot Overasselt; Theodorus Henszelius, minister tot Altvorst; Christophorus Reusnerus, minister tot Art. Uuyt den classe van Thyl D. Alardus de Vries, uuyt den classe van Bommel D. Joannes Narssius, minister tot Bommel, ende D. Ernestus Mersmannus, minister tot Deil.

2 Leiding
Naer anropinge van Godts Heiligen naem sijn vercoren in praesidem D. Gerhardus Livius, in assessorem D. Wilhelmus Isvordingh, in scribam Henricus Vredaeus.

3 Absentie
Absentes: Johannes Woltingius, Joannes Gobelius, Adolphus Broeckusius, Henricus Bruno, Andreas Boltius, Marcus Mingnon, Lambertus Latomus, welke gehauden sullen wesen rekenschap haerer absentia te geven.

4 Absentie
Wilhelmus Franck ende Christophorus Reusnerus, der vergaderinge redenen haerer absentia van der laesstleden class gegeven hebbende, werden vor geëxcusirt gehauden.

5 Visitatie
Den staet der keircken omgevragt sijnde, is dor Godes ghnaden in redelijcken doene gevonden, uuytgenomen particuliren schwaricheiden heirna volgende.

6 Zetten ~ Angeren ~ Wamel ~ Predikanten
Petrus Mosterus ende Eberhardus Weidenfeldius coram visitatoribus, deputatis classis ende eenige andere beywesende broederen geëxaminirt wesende, ende derselvigen met antworden goet contentement gegeven hebbende, sijn naer opleggunge haere behoerlicker attestatiën bij den classe approbirt ende pro membris classis opgenomen, alsooc Jacobus Sichardus nae vorgaende vertooningen sijner attestatiën vitae et doctrinae.

7 Millingen aan de Rijn ~ Pastoor
Sal nochmaels[201] ahn den heeren Gedeputeerden of an den Edlen Hove nomine classis worden geschreven, opdat Laurentius Remigii, de noch tegenwordich tot Millingen is staende, tot ergernis ende bedrovenisse veeler vroomen[202], met den ersten door authoriteyt des Edlen Hoves gedeportie[rt] moege worden.

8 Absentie
Johannes Mulhovis, op 't schrijven des classis gecompare[rt] wesende, ende excuyse sijner uytblijvinge gedaen hebben[de], wird aengenomen, met verclaeringe geener anderen gepretenderenden classen ondeworpen te wesen, ende voertaen broederlick[en] vriendschap ende liefde met den classe te willen houden, ende sich voortahn te comportiren na de beloftenisse bij hem in sijner aenneminge gedaen. Werdt oc met desem geordinirt dat sich nemand met eynigen classen vortan mach verbinden[203].

9 Keent ~ Schoolmeester
Werdt goetgevonden door den visitatoribus of deputatis classis dat den heere ambtman tuschen Mass ende Waal mach werden geremonstrirt de ungereimtheiden van den scholdiener tot Kent tegens den predicant tot Nifftrick, aengaende sijn ambt begaen, dat hem oversulx gelieve naer bevinding der saeken denselven door authoriteyt te removeren.

10 Schoolmeesters ~ Kosters
Alsoo de classis op 't rapport D. visitatorum in ervaringe kompt dat einige schoelmeesteren ende costers tot merckelingen schaden van de opbauwinge van de gemeinte der plattenlanden haer tot tappen begeven, werden mitsdesen visitatores vermandt den Edlen heere ambtman te versoecken dat Sijn Edle geliefden den scholmeesteren 'tselve wil ernstlijck te vebieden, ende niet toe te laten dat einige costeren haer vortaen daertoe begeven.

201 Boven de regel geschreven in plaats van het doorgestreepte: 'namals'.
202 Boven de regel geschreven.
203 Hierna is doorgestreept: 'werd goetgevonde'.

11 Oosterhout ~ Schoolmeester
Op 't versoeck D. Heckeri sal de heer ambtman versocht worden dat tot behoorlicke t'onderwijsinge der jongen jeucht eenen bequame scholdiener tot Oesterhout gestelt moege werden.

12 Beuningen ~ Schoolmeester
Sal insgelijcken den heere borckgraef angedient werden dat den gewessenen scholdiener tot Boeningen, alsnoch in den kircktorn aldar wonende, mach verboden werden aldaer einige kremerij veil t'hauden.

13 Huwelijk
Is bij den samentlicken classe geresolvert dat vortaen niemandt eenige personen, ofte in bijliggenden platse wonachtig, ofte binne eenigen geringen tijtt der platzen daer hi sijne residentie haut gewondt hebbende, sal, ofte eenige proclamatiën mogen geven, ofte veel min in den hauwelicken staet bevestigen, sonder ersten ministro der platsen daer de persone vandan is, ofte gewont heft, te verwittigen ende attestatie behorligh te verwachten.

14 Ewijk ~ Schoolmeester
De classis hout Fredericum Oort[204] Renibachensem voor gerecommendirt om dien met erster gelegenheit tot den scholdienst te promoveren. Ende versockt D. Anselmum dat hem gelieve ahn den Edlen heere van Dodendaal ende den nabuyren tot Ewick denselven te recommendiren.

15 Propositie
Jacobus Meekeren heft wederom vor den classe met goeden contentement geproponirt, ende werdt denselven vor gerecommendirt gehauden om op de erste wettelike beropinge gepromovirt te moegen worden, ende sal darom op mandagh den 20 octobris naegstkommende coram deputatis geëxaminirt worden.

16 Pannerden ~ Beroep
Glik ok Johannis Kelbergius, dewelke den beroep van Panderen heeft op hem gedaen, in dese vergaderinge sal geëxaminert worden.

17 Remonstranten ~ Contraremonstranten
Is den sammentliken broederen vertoont hetgene bij des classis gedeputerden tot Arnhem uyt namen deser vergaderinge verhandelt is, ooc gehordt vorsschlagen bij haer gedaen om tot mutuele tollerantie te geraken. De broederen bedancken denselvige deputatis over haren dienst ende getrouwicheit naekommen harer commissie, approbirt hetghene wat van haer gedaen is, ende insonderheit van herten toestaende de middelen bij haer beraempt ohm tot de gewenschde vrede ende eendrachtigkeit te mogen geraken.

18 Bemmel en Ressen ~ Vacature
Alsoo Bemmel door doodeliken afganck D. Holstii is kommen te vaciren, is ordre gestelt om deselve platse op naevolgende maniere te bedienen: als naestkommenden sondagh, wesende den 12 Trinitatis, Heisius, 13. Normannus, 14. Widenfeldius,

204 Boven de regel geschreven.

15. Christophorus Reusnerus, 16. Neomagenses, 17. Eldenius, 18. Isvordingius, 19. Rutgerus, 20. Mulhovius, 21. Ebberus, 22. Crucius, 23. Vredaeus, prima adventus Heckerus, 2. Franck, 3. Gobelius, 4. Mosterus, in festo Nativitatis Neomagenses. Ende also wederom van voren an tot den ende toe, tot den nagstkommenden classem.

19 Remonstranten ~ Contraremonstranten
Den broederen de thien positiones de reprobatione cum annexis[205], uytgedruckt aen de heere gecommittirden der Landschap overgelever[t], voorgelesen wesende ende gefragt of sij deselvige vor de leere der kercken te wesen konnen oordelen; hebben gliklik verklart deselvige nit te connen gevoelen, uytgenomen twee, 'twelke hare bedencken op eenige punten genomen hebben.

20 Doornenburg ~ Pannerden ~ Rooms-katholieken
Hermannus Crucius ende eenige andere broederen geven den classi gliklik te kennen dat den paep van Hulhuyssen, nu ohnlangst tot Dornenburgh op die bruyloft van den costerssohn van Gendt wesende, onder anderen den goeden lieden die na[206] gedaene maeltijt den Gratias begonsten te singen, wel ernsligh darvor gestrafft ende in het singen geturbirt heft, verklarende geenessins te willen consenteren dat einige liedekens gesongen souden werden, also hij aldaer te commenderen hadde, warover tuschen den paep ende spelman van Nimmegen, aldaer gecomen, alsoc einige huysslieden, eenigen twist ende onlust geresen sij. Dat hij oc tot Panderen ende Dornenborgh opentlik de siecken kompt besucken, ende papsche afflaet oopenlick tot afgoderijen, waerto men dan enen onglovigen toeloop der ingesettenen dises vorstendumps daglichs kan speuren, groteliks tot sijner versterkinge, in dise sacke dienende, te seer unbehorlihe assistentie ende behulpshamheit des scholmeesters tot Panderen de hem tot Hulhuyssen ter missen dient. Darboven dat eenige scholmeesteren, door des monicks handelinge gestijft wesende, de kinderen in alle papsche afgodische superstitiën opvoeden. Aller ende t'eenememall tot destructie van alle goede ordre ende vernielinge van Gottes gemeinte streckende, ende het adviss der broederen om herin te remedieren versoekende. De classis advisirt dat men dit den Edlen Hove sal met erster gelegener tijt te kennen geven, mitz versoeckt Harer Edlen te gelieven darinnen met authoriteyt te versien, ahngesien alle benaeberde[207] kercken dardoor sehr groten schaden lijden, ende door occasie de heern die darinnen behoren t'versien, niet weynich[208] werden gelastert.

21 Examen
Joannes Kelbergius, coram classe praeparatoriae geëxaminirt, oock sijne antwort gehort wesende, hebben die broderen redlik contantement darin genomen, ende sal ordre gestelt worden dat hij erstestags tot Panderen gestelt werde. Ondertuschen is hij gants ernstlik vermaent dat hi sich vortaen wijtlik tot het undersoeken der Heiligen Schrifturen begeve, ooc goede correspondentie met sijnen naestge-

205 De tien posities zijn gepubliceerd in *Schriftelicke Conferentie*, p. 7-9.
206 Boven de regel geschreven.
207 Boven de regel geschreven.
208 Boven de regel geschreven.

seetenenen broderen haldende, ende sich ferdigh haldende t'allen tijden om op het believen dis classis wederom op het nieuwe[209] geëxaminirt te worden.

22 Remonstranten ~ Contraremonstranten
Classis in de vreese des Heeren gelet hebbende op die theses ende antitheses in de vergaderingen tot Ahrnem vorgestelt bij den broderen van de Velawe ende Zutphen[210], verstaet dat de gecommittirde van den classe dises quaertiers gnoch hebben gedaen met de beantwordinge van de beschrevene theses, nit goet vindende dat men sich vorder sal inlaten tot verhandelinge van vernoemde antitheses, also groter unlust ende verwerringe daeruyt staen te verwachten. Verstaen 't oc niet dat men vordaen eenige newe theses ofte antitheses sal beantworden voraleer stuck van onderlinge verdrachsamheit in vijf verschillende leerpuncten volkomlich sal wesen affgedaen, alles om redenen[211] in die volle vergaderingen deses classis overwagen, de de vorschrevene gecommittird[en], correspondentie haudende met de broeder van Thiel ende Bommel, schrifftelik breder sullen deduciren ende den Edlen Hove exhiberen, ghelijck oock dieselve tijdelijck[212] sullen bedacht wesen om te beantworden de twee geschriften van die van Zutphen ende Velawe, in de vergaderinge tot Ahrnem overgeleffert, doch erst darnae onsen gecommittirten toegesonden.

23 Aerdt ~ Predikant ~ Proponent
D. Coitzio sal believen erster gelegentheit D. Reussnerum ende Johannem Zophianum an den Edlen heere ambtman van tuschen Mass ende Waal te recommenderen, ohm denselve t'gelegener tijtt in Mass ende Waal te promoviren.

24 Oijen ~ Indringer
Also men verstaet dat wederom tegen ordre des classis eenen kerckendienar tot Oijen gecommen is, sal nomine classis an denselven werden geschreven ende vermaent dat hi sich vortaen in de classicale vergaderinge laet vinden.

25 Gedeputeerden ter synode
Deputati ad synodum werden gecontinuirt[213], als namelik D. Johannes Coitsius ende Welhelmus Isvordingius, om redenen in de vergaderinge verhaelt. Ende in de platse D. Hollingeri is vercoren D. Gerhardus Livius.

26 Examinatoren
Examinator word gecontinuert Wilhelmus Isvordingius, mit dem examinatore substituto Heckero.

209 Boven de regel geschreven.
210 De theses en antitheses zijn gepubliceerd in *Schriftelicke Conferentie*, p. 22-34.
211 Hierna is doorgestreept: 'dese'.
212 Boven de regel geschreven.
213 Boven de regel is geschreven 'continuirt' in plaats van het doorgestreepte: 'nominirt'.

27 Correspondentie
Deputatus ad classem Thielensem, neffens den Neomagensibus, is Gerardus Livius[214], W. Isvordinck; ad Bommeliensem J. Coitsius[215], Christophorus Reusnerus.

28 Correspondentie
D. deputati van Theil ende Bommel sijn vor hare getrouwe bijwooninge ende goede advisen bedankt.

29 Sluiting
Na gehaudene censura morum ende gedaene danckseggingе tot Godt den Heere is de classis in goede vrede ende eynigkeit gescheiden.

30 Ondertekening
Gerardus Livius, praeses
Wilhelmus Isfordinc, assessor
Henricus Vredaeus, scriba, m.p.[216]

1618 I Classis. Nijmegen, 14-16 april
Inv. nr. 1, fol. 182-188v.

1 Aanwezigen
Acta classis Neomagensis, gehouden tott Nijmegen den 14, 15, en 16den aprilis anno 1618. Sijn op die classicale vergaderonge op behoorlicke tijt en plaetse verscheenen ende gecompareert naevolgende persoone: Hermannus Crucius, dienaer tott Gent; Johannes Woltingius, dienaer tott Elden; Conradus Heckerus, dienaer tott Ewijck; Rutgerus de Reynen, dienaer tott Hervelt; Matheüs Xylander, dienaer tott Wenssen; Wilhelmus Isvordingh, dienaer tott Elst; Wilhelmus Franck, dienaer tott Valborgh; Henrincus Vredaeus, dienaer op 't 's-Gravenweert; Henricus Ebberus, dienaer tott Herruwen; Gerhardus Noormannus, dienaer tott Randwijck; Jacobus Heynsius, dienaer tott Nederboss; Petrus Straetmannus, dienaer tott Niffterick; Adolphus Broeckhusius, dienaer tott Haren; Henricus Bruno, dienaer tott Aefferden; Theodorus Henselius, dienaer tott Altvorst; Everhardus Weydenfeldius, dienaer tott Angeren; Johannes Keydbergius, dienaer tott Panderen.

2 Aanwezigen
Uuth den Thielschen classe: Alardus de Vries ende Isaacus Rewijck, respective kerckendienaeren tott Thiel ende Lynden. Uuth den Boemelsen classe: D. Henricus Leo, dienaer tott Boemmel, ende D. Wilhelmus Remotius, dienaer der Fransse gemeynte tott Bommell.

214 Later toegevoegd: 'Gerardus Livius'.
215 In de marge is geschreven: 'J. Coitsius'.
216 Hieronder is geschreven: 'inigem'.

3 Absentie
Absentes: Johannes Gobelius, dienaer tott Oij[217]; Samuel Veltius, dienaer tott Wijghen; Anselmus Gemerdanus, dienaer tott Boningen; Thomas Stalius, dienaer tott Overasselt; Christophorus Reusnerus, dienaer tott Aerth; Andreas Boltius, dienaer tott Maesboemmel[218]; Marcus Myngnonius, dienaer tott Batenborgh; Lambertus Latumus, dienaer tott Dyden; Jacobus Zychardi, dienaer tott Wamell; Petrus Mosterus, dienaer tot Setten[219]. Dese absenten sullen gehouden ende schuldigh sijn in de naestcomende vergaderonge rekenschap toe geven van haere absentie.

4 Leiding
Naer anroeponge des naems Gods sijn mit stemme vercooren in praesidem Henricus Vredaeus, in assesorem Wilhelmus Isvordingh, in scribam Conradus Heckerus.

5 Visitatie
Nae den staet der kercken ten plattenlande gevraech[t] sijnde, is dieselvige sodanigh door des Heren genade bevonden dat die broeders haer daerover ten hooghsten verblijden ende Godt daervoor dancken.

6 Driel ~ Schoolmeester
D. visitatoribus wort opgeleyt den heere amptman van Over-Betouwe an te spreecken dat Sijn Edle gelieve den schoolmeyster tott Driell ernstelijck te verbyden dat hij hem des tappes onthoude.

7 Ravenstein ~ Batenburg ~ Huwelijk
D. Marcus Myngnonius sal den broederen rekenschap geven waerom hij twe persoonen, den man sijnde soldaet, liggend in 't garnisoen tott Ravensteyn, ende die vrouwe woonende tott Batenburgh, hebbe getrout sonder consent ende weeten Petri Straetmanni, provisioneel dienaer tott Ravensteyn.

8 Malden en Heumen ~ Predikant
De classis gehoort hebbende het provisioneel examen Jacobi van Mekeren bij den kerckendienaeren van Nijmegen, examinatore ende den deputatis classis gedaen, hebben bij dese dat examen geapprobeert ende dienvolgens Mekeren voorss. pro membro classis angenomen, vermaenende hem niettemin dat hij sich altijt gereet houde dat wanneer hem de classis soud oplegge de novo te examineren, sich alsdan examini te subiicieren, oock dat hij sich trouwelick quyte in sijnne bedienonge. Heefft oock Meckeren mit hanttastonge beloofft hem der classicale ende kerckelick ordere te onderworpen ende mutueele tollerantie mit die broedere in de verschillende vijff puncten te houden, ende heefft tott dien eynde de confessie ende catechismum onderschreven. Ende hebben gedachten Mekeren op sijn versoeck testimonium examinis in qualiteet voorschreven medegedeilt.

217 Hierna is doorgestreept: 'en'.
218 In de marge is hierbij geschreven: 'sero venit'.
219 Later is toegevoegd: 'Petrus (…) Setten'.

9 Remonstranten ~ Contraremonstranten
Is der vergaderonge voorgelesen die antwoort[220] op twe geschrifften van den Sutphenschen ende Velouschen classen, den Eedlen Hove overgelevert ende desen classe van Haer Edlen toegesonden, diewelcke antwoort die gedeputeerden deses class[is], vermogens haren last, blijckende articulo 23 praecedentis classis[221], neffens den deputatis van de respectieve classen van Thiell ende Bommell gestelt end[e] den Edlen Hove widderom overgegeven hebben. Die broederen dese[222] besoigniën overleyt hebbende doen dieselve niet alleen voor goet kenne, maer hebben oock den deputatos voor hare moiten ende arbeyt vryndelick bedanckt.

10 Correspondentie
Acta classis Thilensis sijn deser vergaderonge mit goet contentument voorgelesen.

11 Gravamina
D. deputatis ad synodum provincialem sal believen den synodo te remonstrere dat den paep van Millong[e] sijn affgoderie ende superstitie aldaer is stroyende, tott groot naedeel van de christilijcke gereformeerd[e] religie ende tott leetweesen van veel goede herte[n]. Ende alsoo dese plaetse voorss. onder dit vorstendom sorterende, dat den synodo believe bij den Eedlen Hove te bearbeyden dat den paep op 't spoedigste geremoveert ende dat Millonge mit Herruwen gecombineert worde. Alsoo oock groote disordere ende confusie op verscheyde plaetsen deses classis bevonden wort in die administratie de kerkelijcke goedere, sullen D. deputati ditselvige gelijcvals ad synodum brengen, ten fine dat sulcx den Eedlen Hove geremonstreert ende door autoriteyt desselven de kerckemeystere tott rekenonge geconstringeert worde moge.

12 Balgoy ~ Koster ~ Zondagsheiliging ~ Keent ~ Schoolmeester
D. Petrus Straetmannus, predicant tott Niffterick, heefft den classe eerstelijck te kenne gegeven dat den keuster tott Ballegoi, wanneer hij geluyt heeft, terstont uuth die kerck loopt, versoeckende derhalve (overmits ditselvige streckt tott schade van de kercke ende tott argernis van vele vroomen) dat doch hierin moght versien worden. 2en. Heefft denselvige Straetmannus oock geremonstreert dat tegens het placaet[223] des Eedlen Hoves den nyuwen stijl tott Ballegoy wert onderhouden, waeruuth groote confusie is rijsende, alsoo dat het gebeurt dat dickwiels op hooge feestdagen na den ouden stijll die luiden aldaer arbeyden tott merckelicke schade der kercke. Ten 3en. Dat tott Kenth eenen paepschen schoolmeyster hem heefft ingedronge, tegens die resolutie ende meynonge des Eedlen Hoves, hetwelck verstaet dat gene paepsche schoolmeysters ten plattenlande sullen getollereert worde maer dat se haer behooren te conformeren mit die gereformeerde kercke ende den catechismum te onderschrijven. De classe op dese gravamina gelet hebbende, heefft geresolveert dat deputati deses classis ad classem Bomme-

220 Boven de regel is geschreven: 'die antwoort'.
221 Het betreft hier artikel 22 van de vergadering van de classis Nijmegen van 2 september 1617.
222 In de marge is geschreven: 'broederen dese'.
223 Dit plakaat uit 1614 is gepubliceerd in Van Loon, *Twede deel (…) Placaet-boeck*, kol. 141.

liensem, neffens die kerckendienars van Bommel die van classe hiertoe versoght worden, den Eedlen heere van Ballegoy tott Oppinen hierover sullen begroeten dat Sij Edle gelieve die voorss. swaricheyde te remediëre, off, indien tegen hoop Sijn Eedle hierin swaricheyt maeckte, dat sulcx alsdan den Eedlen Hoove door den visitatores classis sal angedient worde.

13 Nederasselt ~ Kerkdiensten
Alsoo men verstaet dat tott Neerasselt veele goede luide wonen die lust hebben tott het gehoor des goddelijcken Woorts indien daer op een seeckere gestelde uhr worde gepredickt, soo vindt 't classis voor goet D. Stalio, predicant tot Overasselt, op te leggen een seecker uhre te stellen wanneer hij sal commen predicken. Ende sal D. Stalius, modo absens sijnde, per visitatores hiertoe vermaent worde[224].

14 Panderen ~ Schoolmeester
Sal nomine classis an den heer ambtman van Panderen geschreven worde dat 't classis verstaet dat den schoolmeyster tot Panderen niet en behoort langer in sijnen dynst gecontinueert toe worde, angesien hij tegen de resolutie des Eedlen Hoves van den paepsche gesintheyt is ende de kynderen de paepsche[225] superstitie is inplantende. Ende indien den ambtman hierin difficulteerde ende hem weygerde, sal alsdan sulcx den Eedlen Hove per visitatores angedynt worde.

15 Heteren en Randwijk ~ Predikant
De classis gelet hebbende op den staet der kercken tott Randwijck ende Heteren, soo in de bedienonge als wooninge, alsoo dat sij beyde staen op het bijwoonen Gerhardi Normanni, alsoock om die eerste predicatie te hebbe, hetwelcke niet tegelijck geschieden can, ende dat die van Randwijck voor desen, soo door die visitatores classis als door 't schrijven des heere ambtmans, tott reparatie des pastoriehuis aldaer versocht sijn ende doch daerop niet en is gevolght, ende dat daertegens die van Heteren op verscheyden reysen het bijwoonen Gerhardi Normanni versocht hebbe ende daerenboven reparatie van behuisonge gepresenteert hebbe, offte dat sij die kosten bij Gerhardo gedaen an de reparatie, soude restitueren, heefft classis goetgevonden dat Gerhardus, gelijck hij nu den tijt van ses jaren tott Randwijck gewoont ende aldaer eerst gepredickt, dat hij hem voort tott accomandatie van die van Heteren een tijtlanck aldaer woonen, ende dat hij alle halve jare die beurte[226] van eerst te predicken sal versetten. Die classis versoeckt oock dynstvryntelijck den heere ambtman van Over-Betouwe dat Sijn Edle als richter ter plaetsen gelieve die hant hyeran te houden, dese acta te authoriseere ende beneffens den classe te beteykenen.

16 Bemmel en Ressen ~ Vacature
Is ordere gestelt om in die bedienonge van Bemmel te continueere voor eenen tijtlanck op dese naevolgende wiese: 19 aprilis Mosterus, 26en Normannus, 3 maii Weydenveldius, 10 maii Reusnerus, 17 Keylbergius, dominica Trinitatis J. Heysius, 1 post Trinitatem Woltingius, 2en Crucius, 30 Rutgerus Reyne, 4o[227] Ebberus, 5o

224 Hierna is doorgestreept: 'sal nomine'.
225 Hierna is doorgestreept: 'gesint'.
226 In de marge is geschreven: 'die beurte'.
227 Hierna is doorgestreept: 'Isvordin'.

Vredaeus, 60 Conradus, 70 Franck, 80 Gobelius, 90 Isvordinck, 100 Mosterus, 110 Normannus, 120 Weydenfeldius, et sic deinceps usque ad proximam classem.

17 Schoolmeesters ~ Ondertekening belijdenisgeschiften
D. visitatores sullen bestellen dat op naestcommende classis die schoolmeysteren die noch geen rekenschap hares gelooffs gegeven ende catechismum noch niet onderschreven hebben, tegens den naestcommende classe voorschreven worden om sulcx te doen.

18 Nijmegen ~ Predikanten
In de ondersoeckenonge van de oorsaecken der onverwaghter absentie der dienaeren des Woorts binnen Nijmegen van dese vergaderonge is den classe geëxhibeert seecker schrifftelicke sententie van den Eerbare magistraet alhier, ende tegen Haer Waerden alrede geëxecuteert, van inhout als volght:
Sijnde bij die predicanten, Gerhardo Livio, Henrico Lephlero ende Johanni Coitsio, door injuriosen ende verroeringe, wercken ende woorden, publieck gegeven verscheyde (bij de eene nochtans min, bij de ander meer) grove ende groote offensie ende argernisse, dewelcke nu oock door obstirnaete weygerongh van versoghte billicke satisfactie ende andere ongeregelthede die daer noch bij commen verdobbelt sijn. Ende die van den kerckenraeth (hoewel sij meermaels seer ernstelijck tott quyttonge hares ampts vermaent sijn) daertegens niet versiende naer behooren, soo heefft in 't eynde eenen Eersaemen raeth, lettende op die merckelijcke importantie der zaecke, voor 't gemeyne beste deser statt hooghnoodich geacht[228] selff eenige ordere hierop te stellen. Is dienvolgens nae lange ende rijpe deliberatie, oock mit eenparich toestemme der gemeynsluide, verstaen behoorlick te wesen dat gemelte predicanten van nu an gesuspendeert werde van haren dynst, gelijck sij mitz desen worden gesuspendeert, ende sulcx tott den naestcommende Gelderschen synodus (indien dieselvige voor Pyncxteren deses jaers gehouden wort), in welcken, soo sij haer diermaten niet en verdedigen datse geordeelt worden habil om in dese statt het predickampt langer te bedienen, sij geheel ende voor altijt deporteert sijn ende blijven sullen. Wort ondertuschen gemelten predicanten op alle gehoorsamheyt scherpelijck belast haer mit geen stucken offte deelen des predicambts te bemoyen, binnen noch buiten dese statt, in 't openbaer offte in 't heymelijck, directelick offte indirectelijck, sich oock in woorde, reden offte daden soo te dragen dat nymant reden offte oorsaecke gegeven worde over haer te clage, bij pene, soo sij bevonde worde anders te doen offte gedaen te hebbe, datse gestrafft sullen worden andere tott een exempel. Aldus gedaen in den raeth, ten anweesen van die gemeynsluide, den 8en aprilis anno 1618. Ter ordonnantie mijnen heere,
J. de Beyer[229]
De classis mit verwonderinge dit lesende ende overwegende heefft sich genootsaeckt gevonden (soo om den indracht die hiermede gemaeckt wort in die eenmael angenomen order der kercken, bij dewelcke Godt die gemeynten deser provintiën soo langen tijt in eenen goeden staet gehouden heefft, alsmede om des merckelicken onheyls wille dat daeruuth wijder moghte ontstaen) eenige uuth

228 In plaats van: 'gewes'.
229 *Afscheydt By den E.E. Raedt der Stadt Nimmeghen ghegeven aen den Predicanten der selver Stadt.* [s.l.], 1618.

haere vergaederonge te deputeren om deser saecke halve te spreecken mit den Edlen heere burgermeyster deser stede, ende mit Sijn Edle in communicatie te leggen offer niet eenigen wegh offte middel soude sijn om dese soo grote verwerronge ende beroerte meest, soo apparentelijck ontstaen uut oude querellen ende alteratie der gemoederen die men gehoopt hadde dat langen tijt geassopitert ende vergeten waren, wegh te nemen offte te beteren. Ende speciaelick off Sijn Edle soude gelieve den Eerbaeren raeth aen te dienen dat de classis (tott diewelcke immers, soo men kerckelijck soude gaen, dit different mede behoorden) presenteerde sijnen[230] dynst ende diligentie om partijden te bevredigen ende dengeenen, soo mit recht offte reden moghte geoffenseert sijn, te doen hebbe billick contentement ende satisfactie, waertoe dan die predicanten van Nijmegen sich den classi geheelijck submitteerden. 'tWelck alles door eenige gedeputeerde des classis den borgermeyster voornt. wijt ende breet voorgestelt sijnde, heeft Sijn Edle 'tselve mit goeder geneygentheyt angenomen ende oock denselve daege ter vergaderinge van der Eerbare raeth geproponeert ende, soo hij seyde, mit hertelicke instantie ende ijver gedreven, doch (naedat D. Dammannus te selver uhre ende dage mede op het raethuiss geweest was) ter antwoorde gebracht, tott Sijnnes Edlen leetwesen, soo Sijn Edle oock mede verclarde, ende buiten alle toeversight des classis an dewelcke den Eerbare raeth geen oorsaeck conde hebbe van vilipendentie, soo vertrouwt wordt dat die van den raeth voornt. bleven bij hare sententie ende resolutie, geensins van meynonge sijnde daerover te gestaede eenige veranderonge, 't en ware het geschiede door den synodum provinciael an dewelcke dit van haerder sijde gestelt was.
De classis hiermede haerer christelicker intentie ende goeder hope gefrustreert sijnde, ende oversulx geene distincte kennisse van alles draegende dan voor sooveel als in de sententie in 't gross verhaelt ende allein van de eene geïnteresserde parthie verclaert worde, hebben dese saeke gelaeten in haer geheel, ter tijt toe dattet alles sall verhandelt worden in eene vergaederinge daer het competeert, well expreslick haer gecommitteerden tot den synodum belastende, soo aldaer eenich gewach deser saken gedaen ofte eenige judicature voorgenommen worde, soo het recht des classis te mainteneren, alsmede der broederen ontschult dermaeten voor te staen, dat Haer Weerden door ongewoonlicke proceduren niet onderdruckt en worden, als die vooralsnoch bij den classem gehouden ende erkent worden voor sodaenige als Haer Weerden nu den tijt van veel jaeren bekent ende gerespecteert zijn, te weeten voor haere seer weerde ende lieve medebroeders, die het Woordt Godes onder haere gemeinte recht hebben geklooft, die cudde Christi getroulick besorget, selfs nae het getuichnisse D. Dammanni, die de aermen ende sieken sorghvuldelicken hebben gesoulageert, ende sich tegen het pausdom, ketteriën ende alle vianden der gereformeerder kercken Christi so hebben gequeten, dat ongetwivelt de schwaericheyt die haer nu overcombt op aerden in den hemmel sall gecompenseert worden met eene hoge belooninge.

19 Gedeputeerden ter synode
Also men hopet ende vermoedet dat synodus provincialis sall gehouden worden, so is 't dat de broeders articulum 26. praecedentis classis[231] resumeren ende bij

230 Boven de regel geschreven in plaats van het doorgestreepte: 'haren'.
231 Het betreft hier artikel 25 van de vergadering van de classis Nijmegen van 2 september 1617.

dese D. Livium ende D. Coitsium ad synodum continueeren. Maer also in den voorss. articulo D. Isfordinck oock ad synodum was gedeputeert, so is 't dat D. Isfordinck den classe sekere reden heefft voorgebracht om den synodo niet te connen bijwoonnen. De classis de redenen aennemende heft hem van desen last ontschlagen ende heft hem gesubstitueert Conradum Heckerum. Voorts, aengesien dese vergaederinge met groot leetwesen verstaen heefft de suspensi van de drie kerckendienaers tot Nimmegen, ende dat dienvolgentz ('twelck men doch niet en hopet) deselve kerckendienaers voorss. in synodo niet en souden aengenommen worden, opdat dese classis van haere advisen niet frustreert en worde, soo heefft de classis goetgevonden in dit cass andere te nomineren, diewelcke op tijt des synodi sullen compareren ende vanwegen dese classe adviseren. Ende sijn genomineert D. Henricus Vredaeus ende D. Rutgerus de Reinen.

20 Overheid
Is geresolveert met toestemminge der deputatorum classium van Thiel ende Bommel dat aen 't Edle Hoff vriendelick geschreven worde: 1. Dat Haer Edlen gelieve te behertigen de groote ende droevige schwaericheiden geresen tuschen een Eerbaer magistraet der statt Nimmegen ende der drie kerckendienaers aldaer, ende dat door haere auctoriteyt deselven, indien mogelick, mochte wechgenommen worden voor ende aleer de gehoopte synodus provincialis sall gehouden worden, off dat Haer Edlen believe synodum eerstes daeges uyt te schriven, opdat alle swaericheyt op 't spoedichste wechgenommen worde. 2. Dat synodus nae ouder gewoonheyt uytgeschreven worde, te weeten dat de gravamina classium intijts over ende weder overgesonden mogen worden. 3. Dat onse antwoorden op de geschrifften van de uyt dem Velouschen ende Zutphenschen classen den Edlen Hove geëxhibeert ende ons om te beantwoorden toegestelt, welcke beantwoordinge wij oock den Edlen Hove hebben geëxhibeert, dat die den geheelen classibus gecommuniceert worden, gelick haere geschrifften bij ons in volle vergaederinge in oprechticheyt overleyt sijn.

21 Elst ~ Huwelijk
Op de beschuldinge Wilhelmi Isfordinck, als door onbedachtelicke trouwe tweër Engelscher luiden ergernisse gegeven hebbende, is D. Wilhelmus gehoort. Classis op alle omstandicheyden lettende verstaet dat D. Wilhelmus, door valsche attestatiën hem van parthiën overgelevert, oock door valschen eet, item door claegen van soberen staet ende om onkosten van bruilofft te spaeren, item van leugens van geen predicant te hebben, teveele der compassie gerurter personen toegevende schandelick sij bedrogen worden. Is daerom van den classe van sijne onbedachtsamheyt gecensureert ende ernstlick vermaent hem van nu voortaen voor sodaenige ende dergeliken onachtsamheyt te wachten, 'twelck D. Wilhelmus niet alleine met ondertekeninge deser acten belavet te doen, maer dat hij oock verclaert heefft een leetweesen hiervan te hebben. Waermede classis haer hout gecontenteert, temeer omdat de persone die hem bedrogen heefft, vergeselschapt sijnde met Jacobo N., Engelisch predicant, tot Elst gewest, in absentia D. Wilhelmi, om schultbekentenisse te willen doen ende D. Wilhelmum om vergifnisse te bidden.

22 Visitatoren
D. Gerardo Livio, vistatori, is geadjungeert D. Isfordinck.

1618 II Classis Nijmegen

23 Gedeputeerden
Deputati classis sijn vercoren Rutgerus[232], Heckerus, Broeckhusius, Matthaeus.

24 Correspondentie
Ad classem Thielensem Neomagensis et Isfordinck, ende ad Bommeliensem Neomagensis et Matthaeus.

25 Bemmel en Ressen ~ Vacature
D. Gobelius sall gehouden sijn reden te geeven waerom hij tweemael sijne beurte tot Bemmel te predicken heeft versuimbt.

26 Examinatoren
Examinator et substitutus continueren.

27 Sluiting
Naer gehoudener censura morum is de classis met eene danckseggingе in vreede ende broederliker liefde gescheiden, ende sijn D. deputati classium van Thiel ende Bommel van haere goede advisen bedancket.[233]

28 Oondertekening
Henricus Vredaeus, praeses, m.p.
Conradus Heckerus, scriba

1618 II Classis (extraordinaris). Nijmegen, 27-28 mei
Inv. nr. 3, fol. 1-4.

1 Aanwezigen
Acta classis extraordinariae Neomagensis, gehouden tot Nieumegen den 27. ende 28. maii 1618. Zijn op classem gecompareert: Hermannus Crucius, minister tot Genth; Johannes Woltingius, minister tot Elden; Johannes Gobelius, minister tot Oij; Conradus Heckerus, minister tot Eewijck; Rutgerus de Reinen, minister tot Herfeldt; Wilhelmus Isfordinck, minister tot Elst; Henricus Vredaeus, minister op 's-Gravenweerdt; Gerhardus Normannus, minister tot Randtwijck; Adolphus Broeckhusius, minister tot Häeren; Samuel Veltius, minister tot Wichen; Christophorus Reusnerus, minister tot Aertz; Petrus Mosterus, minister tot Setten; Everhardus Weidenfeldius, minister tot Angeren; Johannes Kelbergius, minister tot Panderen; Matthaeus Xylander, minister tot Winssen; Henricus Bruno, minister tot Aefferden; Jacobus Heisius, minister tot Nederbosch; Jacobus van Mekeren, minister tot Malden; Thomas Stalius, minister tot Neerasselt.

2 Absentie
Absentes: Wilhelmus Franck, minister tot Valborch; Henricus Ebberus, minister tot Herwen; Petrus Straetmannus, minister tot Niephtrick; Theodorus Henselius,

232 Boven de regel geschreven in plaats van het doorgestreepte: 'Isfordinck'.
233 In het handschrift van Conradus Heckerus is geschreven: 'De classis hiermede [art. 18] (…) bedancket'.

minister tot Altvoorst; Anselmus Gomerdanus, minister tot Boningen[234]; Andreas Boltius, minister tot Maesbommel; Marcus Mygnonius, minister tot Batenburch; Lambertus Latomus, minister tot Dieten; Jacobus Zychardi, minister tot Wammel.

3 Leiding
Naer aenroepinge des naems Godes sijn met eendrachtige stemmen vercoren in praesidem Henricus Vredaeus, in assessorem Wilhelmus Isfordinck, in scribam Conradus Heckerus.

4 Synode
Is den classe vertoont ende voorgelesen eene missive van het Edle Hoff aengaende het houden van een synode provinciael opte 15. junii lopenden jaers. Ende is daerop geresolveert dat de broederen op synodum gedeputeert sijnde, op daegh voorss. sullen compareren ende also het uytschriven des Edelen Hoves achtevolgen. Item sijn voorgelesen het uytschriven van de synodo vergaederinge, gedaen bij de kercke van Arnhem, mitssgaders de Hofen, der Veluwschen ende Zutphenschen classen, alsoock de broederen die van den Thielschen classe sijn afgewecken.

5 Leeuwen ~ Indringer
Is den classe geremonstreert dat Fredericus Oort, scholmester tot Leuwen, noch niet provisionelick geëxamineert sijnde, tegens alle acten der synoden nationael ende provinciael, oock tegen alle ordre, weeten ende consent deses classis, hem onderstaet dat predickambt tot Leuwen ende elders te bedienen, waeruy[t] groote disordre ende confusie staet te verwachten, temeer dewil[e] hij noch veersch uyt het paussdom is kommende. De classis met groote verwonderinge dit gehoort hebbende, heeft goetgevonden gedachten Fredericum hiervan wel ernstick deor eene missive te vermaenen, teneinde hij hiervan desistere, off in cass van weigeringe dat alstan dese sake geremonstr[iert] sal worden daer't behoort.

6 Gravamen
De broederen verstaen hebbende dat Bertramus à Laer aem verleden Pinxterdaegh tot Bemmel, buiten weeten ende consent deses classis off deputatorum desselven, heeft gepredickt, niettegenstaende deputati deses classis Matthaeum Xylandrum hiertoe versocht hadden omb den dienst doe aldaer te versorgen, diewelcke tot dien einde oock was verscheenen, heeft classis goetgevonden een gravamen op synodum te brengen teneinde dat de authoriteit deses classis gemainteneert ende dat tegens alle infractie in futurum versien worde.

7 Gravamina
Zijn den classe voorgelesen alle acten der ouden gravaminum ad synodum provincialem dienende. Ende is goetgevonden dat dieselve geresumeert ende van den deputatis classis geëxtraheert ende in ordinem geredigeert sullen worden. Ende sullen naevolgende gravamina geadjungeert worden:

234 Hierna is doorgestreept: 'Thomas Slatius, minister'.

1

Off eenich predicant om leer off omb leeven, sonder toestemminge des kerckenraets daer hij is off totius classis, mach gesuspendeert worden.

2

Off sulcken suspensie geschiede, off dan niet en behorde den gesuspenderden pro membro classis ende synodi gekent worden.

3

Off degenige diewelcke de vief gecontroverteerde poincten als afgriselick verwerpen ad synodum sullen toegelaeten worden, temeer dewile sij geen classis en sijn.

8 Lent ~ Vacature

Also Conradus Merkinius, predicant tot Emrick, aem verleden Pinxterdaegh tot Lenth tegens ordre gepredickt heeft, is geresolveert dat D. Merkinius diesswegen door twee broederen sall aengesprocken worden omb redenen hiervan te vernemen. Ende sijn hiertoe genomineert met stemmen Johannes Gobelius ende Rutgerus de Reinen, diewelcke achtervolgende haeren last sijn gegaen tot de herberge Merkinii, maer hebben hem niet gevonden, verstaende dat hij was verreist. Sijluiden voortgaende hebben gevonden Petrum Zeporinum, predicant tot Goch, ten huise van Gobelii schoonmoeder, diewelcke van Gobelio hiernae gevraecht sijnde, heeft verklaert dat sulcks geschiet sij uyt last des magistraets van Nieumegen, aengesien de gesuspendeerde kerckendienaers de platsse bedient hadden, ende dat sulx aen de provisionel dienaers was gedevolveert.

9 Gedeputeerden ter synode

Articulus 19. praecedentis classis, nopende de deputatos ad synodum, wort in sijn vigeur ende cracht gelaeten.

10 Huwelijk ~ Doop ~ Kerkgeraad

D. deputati ad synodum sullen den Edelen Hove remonstreren de disordre ende confusie die daer geschiet bij de ondersaeten deser provincie, gaende trouwen ende kinder laeten doopen buiten dese provincie, ende dat door Haere Edler authoriteyt de outaeren ten plattenlande mogen geremoveert worden.

11 Remonstranten ~ Contraremonstranten

Is deser vergaederinge wederomb voorgelesen art. 19. classis, gehouden 12. aprilis anni 1613, nopende de mutuele tollerantie, ende hebben denselven articulum geresumert ende bij desen geapprobert, belaevende eendrachtelick aengaende de vief verschillende poincten met malckander in broederlicke liefde te leeven, ende hebben tot dien einde desen articul ex actis laeten extraheren ende bij desen onderschreven, ende sal den afwesenden broederen door deputatos classis dese articul toegesonden worden omb hem te onderschriven, alles teneinde dat de lieflicke vreede tuschen de broeders mach onderhouden worden. Ende sall dese bij den broeders onderss. acte in 't classicaelboeck gestelt worden.

12 Lent ~ Vacature

De broederen deses classis, geletet hebbende op den staet der vacerenden kercken tot Lenth, ende oock verstaen hebbende dat eenige inwonders tot Lenth eenige predicanten deses classis tot de bedieninge des predickambts versocht

hadden, ende dat de provisionel geleende dienaeren tot Nimmegen tegens alle kercklicke ende politike ordre de bedieninge aldaer sonder consent ende voorweeten deses classis hebben aengefangen, hebben goetgevonden hierin ordre te stellen, temeer dewijle men verstaet dat den heer ambtman van Over-Betouw tegens D. Isfordinck hem verclaert hadde dat Sijn Edler de bedieninge tot Lenth voor goet achtede. Ende sall dese ordre also geobserveert worden: dominica Trinitatis Mekeren, dominica 1a Trinitatis Isfordinck, 2a Hackerus, 3. Normannus, 4. Matthaeus, 5. Gobelius, 6. Heisius, 7. Rutgerus, 8. Franck. Doch sall dese resolutie des classis[235] den heer ambtman van Over-Betouwe eerst verthoont omb Sijn Edler adviss hierop te hooren.

13 Kerkorde
Is gearresteert dat men alle saecken die classicaliter afgedaen connen worden ad synodum niet en sall brengen.

14 Gedeputeerden ter synode
Van de ouderlinge ad proximam et futuram synodum sall in proxima congregatione gehandelt worden.

15 Correspondentie
Ad classes Thiel ende Bommel sijn gedeputeert Vredaeus, Heckerus, Veltius, Broeckhusius.

16 Sluiting
Naer gehoudener censura morum is de classis met eene danckseggingе tot Godt in liefde ende eenicheyt gescheiden.

17 Ondertekening
Henricus Vredaeus, praeses m.p.
Conradus Heckerus

18 Remonstranten ~ Contraremonstranten
Classis in de vreese des Heeren op den bedroefden staet der kercken hier te lande ende apparentelijke vreese van scheuringe in dese soo langen tijdt in vrede gehoudenen classe lettende, ende willende door alle billicke ende mogelijke middelen scheuringe voorkommen ende de lieflijke vrede ende eenicheyt behouden, heeft geresumeert een acte van den 12 aprilis des jaers 1613, luydende als volcht: Classis acht nemende in de vreese des Heeren op de droevige ende schadelijke oneenicheyden van veele dienaeren ende kercken ten huydigen dage, heeft om godelijken vrede alhier te behouden ende elders nae vermogen te repareeren, met gemeyne bewilliginge aller broederen, niemandt uytgenomen, beslooten naevolgende poincten: 1. Onderlinge verdraechsaemheyt in de gecontroverteerde leerstucken van de praedestinatie met den aencleven van dien, niet alleene selven te onderhouden, gelijck voor desen alltijdt geschiet is, maer oock anderen eernstlijck te recommendeeren, met expresse verclaeringe den classi hertelijck leet te wesen dat iemandt ten eenigen tijden ende plaetsen daerover gemolesteert is. 2. Synodum nationalem niet te willen tegenhouden, maer van herten geerne in-

235 Hierna is doorgestreept: 'Sijn Edelen'.

willigen, midts dat alle provinciën eendrachtelijck daerin consenteeren, teneynde gheene scheuringe in de kercken ende republique veroorsaeckt worde.
Die broeders alle hebben gesaementlijck verclaert alsnoch bij soodaenige resolutie te willen blijven. Ende alsoo nu het houden van een synodo deses furstendoms ende graefschaps aenstaende is, in welcke ongetwijvelt het principaelste oogemerck moet sijn de lange gewenschde vrede te beaerbeyden, waertoe de voorgl. onderlinge verdraechsaemheyt in die geroerde verschillen voorall noodich is, jae sonder dewelcke de gewenschde vrede niet wel gepractizeert can worden, soo worden die gecommitteerde deses classis ad synodum gelast in den naem deses classis met allen vlijt te beaerbeyden dat die gemelte tolerantie in de verschillige poincten van de praedestinatie met den aencleven van dien ingewillicht ende gearresteert worde, 't en waere in denselven synodo met eenpaerige overeenstemminge van alle classen deses furstendoms ende graeffschaps een naerder ende bequaemer wech van accommodatie beraemt ende getroffen mocht werden, waernae de broederen alle t'saemen van herten verlangen ende Godt den Heere om een goet succes sullen bidden.
Tot bewijs van het voorgaende, ende voorts van haere broederlijk[e] ende onderlinge liefde ende hertelijke welgenegentheyt tot de ge[melte] verdraechsaemheyt ende welbekende vijff articulen, ende voorts h[aer] houdende aen de Nederlandtsche confessie ende catechismum, hebben alle dese acte met haere eigenen handt onderteykent. Ende heb[ben] de broeders die deputatos classis gelastet de absente broed[eren] oock dese acte te vertoonen ende haere onderschrijvinge te versoecken. Aldus gedaen op den 27 maii in onse classicale ve[r]gaderinge binnen Nieumegen anno 1618.[236]
Henricus Vredaeus, praeses classis, m.p.
Wilhelmus Isfordinc, assessor
Conradus Heckerus, scriba classis, m.p.
Hermannus Crucius, dienaer tott Gendt
Joannes Woltingius
Joannes Gobelius
Rutgerus van Reinen
Matthaeus Xylander
Samuel Veltius
Gerhardus Noormannus
Jacobus Heisius
Adolphus Broechuisen
Henricus de Bruyn
Christophorus Reusnerus neemt dit aen soveel de sin ende meninghe begrijpet in den Affgescheyt[237] der Edelen heren des Edelen Hoffs vervattet
Everhardus Werdenfeldius
Idem facit Thomas Staelius
Jacobus Mecarius
Ego, Joannes Kelbergius, haec supra scripta attestor et approbo
Henricus Ebberus
Theodorus Henselius

236 Deze acte is geschreven in het handschrift van N.N.
237 *Eerste ende tweede Af-ghescheyt, Van weghen de Heeren Staten van Gelrelant den Kercken-dienaren der selver Lantschap ghegheven.* Amsterdam, 1617.

1618 III Classis. Nijmegen, 16-19 september
Inv. nr. 1, fol. 191-201.

1 Aanwezigen
Acta classis Neomagensis, gehouden binnen Nieumegen den 16., 17. 18 ende 19. septembris anno 1618. Sijn op dese classe verschenen dese naevolgende personen: Geurt Janssen, schepen ende ouderlinck der statt Nijmegen; Hermannus Crucius, dienaer tot Gendt; Conradus Heckerus, dienaer tot Slijck-Eewick; Wilhelmus Isfordinck, dienaer tot Elst; Matthaeus Xylander, dienaer tot Wynssen; Wilhelmus Franck, dienaer tot Valborgh; Henricus Ebberus, dienaer tot Herwen; Anselmus Gemerdanus, dienaer tot Böningen; Henricus Vredaeus, dienaer in 't Fort van 's-Gravenweerdt; Gerhardus Normannus, dienaer tot Heteren; Samuel Veltius, dienaer tot Wijchgen; Jacobus Heisius, dienaer tot Neerbosch; Adolphus Broeckhusius, dienaer tot Haeren; Theodorus Henselius, dienaer tot Altvorst; Christophorus Reusnerus, dienaer tot Aert; Andreas Boltius, dienaer tot Maessbommel; Lambertus Latomus, dienaer tot Dieden; Thomas Stalius, dienaer tot Overasselt; Everhardus Weidenfeldius, dienaer tot Angeren; Petrus Mosterus, dienaer tot Setten; Petrus Straetmannus, dienaer tot Niephtrick; Jacobus Sychardus, dienaer tot Wammel; Jacobus Mekeren, dienaer tot Malden; Johannes Kelbergius, dienaer tot Panderen.

2 Aanwezigen
Vanwegen het Edle Hoff ende Landtschap sijn op dese vergaederinge gecomparert: die Edle, ernveste ende hochgelerde heer Carl Vijgh, heer tot Soelen ende Ubbergen, ambtman in Neder-Betouw ende raet extraordinaris; Henrick van Essens, raet ordinaris des forstendoms Gelre ende graefschaps Zutphen; Gossen van Varrick, eerste rekenmester ende gecommitteerde der Landtschap. Vanwegen den Geldrischen synodo, als extraordinaris gecommitterden met genoechsame credentie: D. Sebastianus Damman; D. Eilardus Menius; D. Gellius Bouma; D. Andreas Suavius. D. dr. Wilhelmus Stephani, medegecommittert, heeft omb sijner absentie uutter statt niet konnen compareren.

3 Leiding
Naer aenroepinge van Godes Heiligen naem is in praesidem verkoren Wilhelmus Isfordinck, in assessorem Conradus Heckerus, in scribam Henricus Vredaeus[238].

4 Classis
Sijn voor de vergaederinge verscheenen die kerkendienaers der statt Grave ende Lande van Cuijck, vertoonende eene missive van heere prince van Orangiën met welcke haer bevolen wert sich wider bij den classe als ledemaeten te vervoegen, versoekende derhalven toegelaeten te worden, luidende de voorn. missive van woordt tot woordt aldus:
Die prince van Orangiën, grave van Nassauw, Moerss, marquis van de Veere, baron van Breda, Diest, etc.
Lieve besondere, wij sijn onderricht dat gijluiden nu geleden ontrent twee jaeren vriewillich hebt afgesondert van 't classis van Nijmegen. Ende dewile alle particuliere kercken dienen ende gewoonlick sijn te resorteren onder eenen classis,

238 De acta van deze vergadering zijn geschreven door Conradus Heckerus.

ende alle particuliere classes onder eenen synodum, als dienvolgentz het classis van Nieumegen is resorterende onder den Geldrischen synodo, ende opdat hieruyt geene kerkelike disordre ontstae, so iss onse begerte bij desen dat gijluiden u wederomb bij het voorn. classis sult voegen, sonder daeraf buiten onsen expressen voorweeten ende schrifteliken toestaen ende consent te separeren, ende sij 't van des te doen in geenen gebreke. Hiermede, lieve besondere, blifft Gode bevollen. In 's-Gravenhage, den 15. septembris 1618. Onderstondt,
Maurice de Nassau
De classis op alles geleth hebbende, hebben die voorn. broederen met adviss der Edelen heeren gecommitteerden wederomb pro membris classis aengenommen, met broederlike vermaeninge altijt ende gestadelick die vergaederinge bij te woonnen, sonder haer immermeer (tensij door beveel Sijner Princelicken Excellentie) wederom daervan te scheiden. Ende iss haer oversulx geconsenteert haere oude sitplaetse te becleeden, mitz conditie dat een van beiden als ordinarius, den anderen als auditor, naer oude gewoonte, haer laeten gebruiken, ende hiernaemaels eenen ouderlinck met behoorlicke credentie medebrengen.[239]

5 Correspondentie
Johannes Serroyen heeft de broederen versocht tot continuatie van goede correspondentie, praesenterende sijne persone tot dien einde, oock vertoonende de acta classis Thilanae, gehouden in januario lestleden, in welckem hij nefens anderem tot deputatus ad causas genomineert wort. Die broederen op alles geleth hebbende, alhoewel sij D. Seroyen, als geen behoorlick blick sijner commissie vertoont hebbende, sijn versoeck met reden afgeslaegen souden mogen hebben, maer nochtans omb haere genegentheyt tot het onderhouden der oprechter correspondentie te betoonen, hebben hem ex favore et non ex debito voor ditmael geadmitteert ende toegelaeten.

6 Oijen ~ Predikant
Franciscus Worneri, kerckendienaer tot Oijen, den classem versocht hebbende omb voor eene ledemaete desselven opgenommen te mogen worden, is hem 'tselve geconsenteert, niettegenstaende de gemeynte van Oijen sich van desen classe afgesondert ende haer bij den classem van Thiel begeven hadde, mitz dat hij sich d'ordre deses classis onderwerpe ende voortaen diergeliken inconveniënten geweert mogen worden.

7 Remonstranten ~ Contraremonstranten
Die gecommitterde des synodi hebben den classem versocht, indien de aenwesende broederen yemantz in desem forstendom ende graefschap Zutphen wisten, diewelcke de thien positiones[240], tesammen ofte eenige van dien, anno 1617 door eenige gecommitteerden der classen des Nieumegischen quartiers aen den Edelen Hove overgelevert, soude ofte toestaen, offte met gedruckte geschriffte verdedigen, ofte in predicatiën dem volcke voorstellen, off oock anderen voor 't gevoelen der gereformeerde kercken soeken op te dringen, dat sij dieselve wilden openbaeren, mitz verklaeringe dat sij ende alle predicanten in den classi-

239 'Lieve besondere (…) medebrengen' is eerder gepubliceerd in Van Veen, 'Grave', p. 223-224.
240 De tien posities zijn gepubliceerd in *Schriftelicke Conferentie*, p. 7-9.

bus van Zutphen ende Veluwe so grooten grouwel hebben als iemantz anders, ende versikeringe dat haer versoeck alleine tot haerer ontlastinge, alsoock tot geruststellinge der gemeindte, ende niet tot beswaernisse van iemandt en diende. Die broederen hebben alle verklaert, gelick sij verclaeren mitzdesen, op sulcke eene gedaene verklaeringe haer niemandt in desen vorstendom ende graefschap bekent te wesen, die deselve positiones, sive quoad verba, sive quoad sensum, souden leeren, prediken, toestaen, offte anderen voor de leere der gereformeerde kercken willen opdringen. Hebben oock die voorn. gecommitteerden selfs ernstige verclaeringe gedaen niemant in eenigen classibus te weeten, welcke schuldt ofte deel daeraen hebben, ende indien sij iemandt wisten, dat sij tegen denselven naer behooren souden procederen. Verclaerende dese vergaederinge seer goet genoegen aen die verklaeringe der gecommitterden te hebben, belovende die voorn. broederen deses classis dat sij niet alleine de gemeinte in 't generael ende ieglick in 't besonder sulcke verclaeringe sullen condt doen, maer oock degeene die door 't geruchte van dien ontrustet souden mogen wesen, wederom so viel mogelick gerust te willen stellen.

8 Nijmegen ~ Predikanten
D. Johannes Smetius ende D. Daniel Gysius dem classe vertoont hebbende haere beroepinge van die gemeinte der statt Nijmegen, mitssgaders getuichnisse vitae et doctrinae, versoekende dat sij voor ledemaeten des classis mochten worden opgenommen. De classis heefft haer sulx geconsenteert, haer mitzdesen tot ledemaeten aennemende, mitz haer des classis ordre onderwerpende.

9 Petrus Calcarius
Gelettet op 't versoeck Petri Calcarii waermede hij versoeckt wederom in den classe te mogen aengenommen worden, aengemerckt sijne svackheyt ende onbequaemheyt, door sijnen hogen ouderdom herkommende, resolvert de classis hem voor ditmael voor sulx niet te konnen erkennen, maer belooft dat sij door hulpe des Edelen Hoves sullen helpen beaerbeiden dat hij tot Groesbeck een redelick onderhout sall mogen hebben.

10 Remonstranten ~ Contraremonstranten
Also die gecommitterde des synodi dem classe vertoont hebben dat sij door den gedeputerden der classen deses quaertiers, uyt den naem haerer respective classen, aen den Edele Hove beschuldicht sijn met swaere beschuldingen, als nemblick dat sij souden wesen perturbateurs der gemeine rusten, opten welcken, niettegenstaende gedaene verklaeringe, oorsake van suspitie valt dat sommige van dien thien poincten, ofte het meeste deel van dien, houden voor 't gevoelen der kercken, die dese nieuwicheyt van wederomb offte ten tweeden mael te examineren alreede hebben beginnen in 't werck te stellen aen de predicanten die tevooren wetelick nae ordre der kercken sijn geëxamineert ende eenen geruimen tijt in[241] dienst gewest waren, dat sij tot dempinge der waerheyt ende verstoringe van christelicke vreede gebruiken gans onbehoorlike middelen, dat sij met haere vrembde handelinge haere gemeinten soeken daegelix in onruste te brengen, dat sij hebben ter quaeder trouwe gehandelt, sooveel hebben verschuldet dat sij haer te gevalle een woordt meer van de saeke behoeven te spreken, maer alle

241 Boven de regel is geschreven: 'tijt in'.

voordere handelinge billick mochten afbreken, dat haere gevoelen soude sijn dat Godt de Heere ontallike jonge kinderkens, oock der gelovigen, eewichlick will tormenteren met die hellische pijne, alleine omb d'erfsonde, sonder dat de voorn. kinderen niet meer hope van saligheyt en hebben als de bose afvallige engelen, dat sij 't gevoelen der kercken ende niet Godes Woordt houden voor eenen regul onses geloofs, dat sij daerop roemen, bijnae soseer als de paussgesinde, even alsoff de Heilige kercke niet en conde dwalen, dat de confessie ende catechismus sijn souden norma secundaria fidei, jae dat de Heilige Schrifftuere dan eerst is een regul is van ons geloof wanneer sij wort uytgeleyt nae den sin der confessie ende catechismi. Versoekende daeromb de samentlicke broederen haere verclaeringe oversulx, off sij naementlick van deselve beschuldonge volkommen kennisse hebben, die approberen, ende alssnoch souden willen verdedigen, ofte noch op iemandt suspitie hebben. Die broederen hebben hierop verclaert, gelick sij verklaeren mitzdesen, geene kennisse van alsulcke swaere beschuldonge gehadt te hebben, veel weiniger dieselve te willen approberen ofte verdedigen, laetende sulx den gedeputerden, die deselve geformeert hebben, te verandtwoorden, mitz verklaeringe dat sij geene oorsake vinden die voorn. gecommitterde ofte andere in desen forstendom ende graefschap met sulx ofte dergeliken te beschuldigen.

11 Remonstranten ~ Contraremonstranten

Den staet des verschils, door de gedeputeerden der classen deses quartiers in den synodo overgelevert sijnde, hebben de gecommitteerde des synodi den broederen versocht een voor een sijn gevoelen van deselve te willen openbaeren, ende verclaeren punctuelick, mitz versekeringe der heeren gecommitterden der Landtschap ende heeren raeden, dat sulx geschiede tot niemantz achterhaelinge, sonder dattet tot iemantz beswaernisse, praejuditie ende naedeel eenichsins soude mogen strecken, maer dat de judicature desselven aen den synodum nationalem tot decisie soude geremitteert worden. Die broederen verclaerende haer het oordel desselven nationalis synodi te willen onderwerpen, hebben eenige uyt denselven tot naerder onderrichtinge geantwoordt als volcht.

Wat aengaet den statum unionis offte hetgeene buyten verschill blifft in dese articulen, is bij alle ende iegeliken broederen geapprobeert ende goet gekent.

Blifft in 't verschill:

Articulus primus.

Paragraphus primus affirmatur.

§ 2. Suspendunt judicium Vredaeus, Hollingerus, Franck, Veltius, Heckerus, Normannus, Adolphus Broeckhusius, Isfordinck. Reliqui negant.

§ 3. Suspendunt judicium Heckerus, Vredaeus, Franck, Ebberus. Affirmant Hollingerus, Veltius, Normannus, Broeckhusius, Isfordinck.

§ 4. Suspendunt judicium Heckerus, Vredaeus, Hollingerus, Veltius, Normannus, Broeckhusius, Isfordinck.

§ 5. Suspendunt judicium Heckerus, Vredaeus, Mekeren, Isfordinck. Affirmant Hollingerus, Ebberus, Veltius, Normannus, Broeckhusius.

§ 6. Suspendunt judicium Ebberus, Isfordinck. Affirmant fidem conditionem praerequisitam Vredaeus, Hollingerus, Franck, Veltius, Normannus, Broeckhusius.

§ 7. Affirmatur. Verstaende onder alle middelen de volhaerdinge ten einde toe.

§ 8. Suspendunt judicium Vredaeus, Heckerus, Broeckhusius, Isfordinck. Negant Hollingerus, Veltius, Normannus.

§ 9. Suspendunt judicium Heckerus, Ebberus, Anselmus, Veltius, Kelbergius. Negant Vredaeus, Hollingerus, Crucius, Franck, Normannus, Isfordinck, Broeckhusius.
§ 10. Suspendunt judicium Broeckhusius, Isfordinck, sed Heckerus, Hollingerus, Vredaeus, Crucius, Franck. Ebberus, Veltius, Normannus affirmant prius, de posteriori suspendunt judicium.
§ 11. Suspendunt judicium Heckerus, Hollingerus, Broeckhusius, Veltius, Normannus, Isfordinck.
Articulus secundus.
§ 1. Affirmant Vredaeus, Heckerus, Hollingerus, Franck, Ebberus, Veltius, Normannus, Broeckhusius, Kelbergius, Isfordinck.
§ 2. Affirmant Heckerus, Vredaeus, Hollingerus, Franck, Ebberus, Veltius, Normannus, Broeckhusius, Isfordinck.
§ 3. Suspendunt judicium Crucius, Franck, Ebberus. Affirmant Vredaeus, Hollingerus, Veltius, Normannus, Broeckhusius, Isfordinck.
Articulus tertius et 4tus.
§ 1. Suspendunt judicium Heckerus, Vredaeus, Franck, Ebberus. Negant Hollingerus, Veltius, Normannus, Broeckhusius.
§ 2. Affirmat Hollingerus. Suspendunt judicium Veltius, Normannus. Broeckhusius si intelligatur de sensu negat, si de consensu affirmat.
§ 3. Affirmant Heckerus, Vredaeus, Hollingerus, Franck, Ebberus, Veltius, Normannus, Broeckhusius, Isfordinck. Suspendit judicium Anselmus.
§ 4. Broeckhusius respondet idem quod ad § 2. Suspendunt judicium Heckerus, Vredaeus, Hollingerus, Franck, Ebberus, Veltius, Normannus, Mekeren, Isfordinck.
Articulus quintus.
§ 1. Affirmant Heckerus, Vredaeus, Hollingerus, Franck, Ebberus, Veltius, Isfordinck. Broeckhusius actum fidei, sed non habitum fidei amitti posse[242] respondet. Suspendit judicium Normannus.
§ 2. Suspendunt judicium Heckerus, Hollingerus, Vredaeus, Franck, Ebberus, Veltius, Normannus, Broeckhusius, Isfordinck. Affirmat Crucius.
§ 3. Suspendunt judicium Hollingerus, Heckerus, Veltius, Normannus, Broeckhusius, Isfordinck. Affirmat Crucius.
Naevolgende articulen sijn in de thesibus ende antithesibus noch controvers gebleven:
Articulus primus.
Suspendunt judicium Hollingerus, Isfordinck. Reliqui negant.
Articulus secundus.
Suspendit judicium Hollingerus. Reliqui negant.
Articulus tertius.
Suspendunt judicium Hollingerus, Veltius, Normannus, Henselius, Isfordinck. Reliqui negant.
Articulus quartus.
Suspendunt judicium Mekeren, Hollingerus, Broeckhusius. Reliqui posterius affirmant.
Articulus quintus.
Suspendunt judicium Heckerus, Vredaeus, Hollingerus, Crucius, Matthaeus, Franck, Ebberus, Veltius, Normannus, Broeckhusius, Isfordinck. Reliqui negant.
Articulus sextus.

242 Hierna is doorgestreept: 'negat'.

Suspendit judicium Broeckhusius. Reliqui affirmant.
Articulus septimus.
Suspendunt judicium Heckerus, Vredaeus, Hollingerus, Matthaeus, Ebberus, Veltius, Normannus, Broeckhusius, Isfordinck. Affirmat Crucius. Reliqui negant.
Articulus octavus.
Suspendunt judicium Vredaeus, Hollingerus, Matthaeus, Anselmus, Veltius, Normannus, Mekeren, Isfordinck. Broeckhusius prius affirmat, posterius negat.

12 Attestaties
Christophorus Reusnerus, predicant tot Aertt, heefft dem classe vertoont testimonia vitae et doctrinae van den Cleefschen classe ende der gemeinte van Huissen, ende sijn dieselve nae voorlesinge geapprobert.

13 Attestaties
De gecommitterde des synodi dem classe voorstellende ende dolerende dat die 18., 20. ende 21. articulen synodi Harderwicenae, anno 1612 gehouden, in desen classe niet in 't werck gestelt waren, omb den sulcke disordre te verbeteren, dat dan eenige uyt dese vergaederinge gedeputeert worden, voor diewelcke diegeene, die sedert dem voorn. synodo offte ten dienst sijn gepromoveert, offte van d'eene platse op d'andre sijn beroepen, haere testimonia van beroepinge, oock examinis et vocationis, oock van leer ende leeven, sullen vertoonen, is goetgevonden dat sulx door de ministros Neomagenses ende deputatos classis geschiede, ende is tot desen einde bestembt N.N. Doch sall den broederen vrie staen, omb die kosten te schouwen, haere testimonia aen de visitatores over te senden. Naemen dergeener die sedert anno 1612 tot den dienst sijn beroepen: Jacobus Heisius, Petrus Straetmannus, Adolphus Broeckhusius, Theodorus Henselius, Andreas Boltius, Christophorus Reusnerus, Abrahamus de la Quellerie, Amandus Broeckhusen, Lambertus Latomus, Everhardus Weidenfeldius, Petrus Mosterus, Johannes Kelbergius, Thomas Stalius, Jacobus Mekeren, Henricus Bruno, Jacobus Sychardus, Daniel Gysius, Johannes Smetius.

14 Remonstranten ~ Contraremonstranten
Is van de gecommitteerde des synodi voorgesteldt door wat middelen men dat uytlopen der borgeren tot die predicatiën van anderen soude mogen verhinderen. Is geresolveert dat die broeders tot diewelcke sij kommen, die burgers ernstlick sullen vermaenen omb binnen te bliven ende haere ordinaris dienaers te hooren.

15 Avondmaal ~ Doop
Is gearresteert dat men geene ledemaeten, van een ander platze kommende sonder getuichnisse des kerckenraets daeronder sij tevooren gewoont hebben, ten Avondtmael sall toelaeten, ende dat men geene kinderen, kommende uyt een ander parochie, sonder voorweeten van de predicant onder wiens parochie sie behooren, sall doopen, alles in conformiteit van de acten synodorum provincialium.

16 Gravamen
Die broederen omgevraecht sijnde of iemandt yetwes in eenige poincten der religie soude een bedencken hebben boven 'tgeene de vieff gecontroverterde articulen ende de acht andere aengaet, dat sij sulx souden willen verclaeren, opdat het nevens het andere op synodum nationalem soude mogen worden gebracht, heb-

ben de broederen voorn. rondelick verclaert nergentz, in 't geheel offte ten deel, eenich bedencken te hebben, uytgenommen Jacobo Heisio, diewelcke svaricheyt vint in 't stuck de justitia activa et passiva, hetwelcke hij wenscht dat op den synodum nationalem mochte verhandelt worden.

17 Predikanten
Die gecommitterde des synodi hebben tot bevorderinge van oprechte vrede ende wechneminge aller voorgaender missverstanden den broederen versocht dat sij souden verclaeringe doen van 'tgeene den eenen tegens den anderen soude mogen hebben, praesenterend[e] haere hulpe omb alles neder te leggen. Die broederen hebben altesamen verklaert dat sij 'tgeene tot nu toe door verlop des tijts aen d'eene offte ander sijde gepasseert soude mogen wesen, niet te willen ophaelen, maer met het vuyr der christeliken liefde verbranden ende van herten ten beiden sijden te vergeten, ende voortaen in oprechte christelike vrede ende eenicheyt te willen leeven.

18 Nijmegen ~ Ouderlingen
Die classis, hertelick bedroeft sijnde over de gelegentheyt der kercke van Nieumegen, also het sich bevint dat veele ledemaeten derselven des sondaegs buiten de statt gaen ter predicatie, daer dan oock de ouderlingen sich bijvoegen, jae somtijts voorgangers sijn, tot mercklicke voedinge van de beclaechlike gedeiltheyt die albereitz ontstaen is, ende tot wechneminge van alle hope van tot vereeniginge te geraken, heefft de ouderlingen tot tweemael versoeken laeten hier te verschienen omb haer te vermaenen haeres ambts, doch niet verschinende, heeft geresolveert dat die voorn. ouderlingen tot driemael toe sullen versocht worden omb in den kerckenraet te verschinen, haer als ouderlingen in alle deelen haeres ambts nae behooren te draegen ende de droevige voorn. gedeiltheyt naer vermogen te helpen verbeeteren. Ende dat indien sij hierin onwillich bevonden worden, die overige des kerckenraets, in 't overstaen ende met toedoen van twee off drie broederen des classis, daertoe versocht sijnde, tot denominatie, electie ende confirmatie anderer personen, tot volkommen besettinge des kerckenraets te treden, also die kercke van nooden heeft van bequaeme opsienders versien te worden.

19 Wamel ~ Predikant
Sijnde Jacobus Zychardus bij den Franschen synodo aen den Gelderschen synodo beclaecht door eene missive, dat hij sijne gemeinte onbetaemlick soude hebben verlaeten, wort dem voorn. Sychardo tijt gegunt tot acht daegen nae Pinxteren naestkommende omb sich met den Franschen synodo te reconciliëren ende daervan het bescheyt aen de deputatos huius synodi te brengen, diewelcke alstan den visitatoribus huius classis sullen rapporteren, ende indien neen sullen de deputati synodi haer adviss aen de classem schriven omb haer gevoelen daervan te hebben. Edoch also apparent is dat D. Molinaeus, offte andere Fransche theologi, tot Dordrecht sullen compareren, sall d'accusatie voor afgedaen gehouden worden indien hij blick sall connen brengen dat de voorn. theologi sijnen dienst alhier approberen ende op haer nemen bij den Franschen synodo te willen verdedigen. Ende omb daertoe beeter te geraeken sullen deputati synodi et classis hem testimonia vitae et doctrinae geeven van den tijt sijnes diensts alhier.

20 Zutphen ~ Predikant
D. Dammannus heeft voor dem classe gedoleert dat hij in den 18. articul classis praecedentis meint beschuldicht te wesen, alsoff hij 't goede werck, 'twelck den 15. aprilis deses jaers bij den Eerbaere magistraet deser statt in faveur der predicanten tot Nieumegen door eenige gecommitteerde begonnen was, omgestooten soude hebben doordien hij ter selver uhre ende daege op 't statthuiss was gewest. Die classis verklaert haere meininge sulx niet gewest te sijn, maer naerdien den heer borgermester tegens haere gecommitteerde verklaert hadde dat D. Dammannus tot sijner eere selfs mede ten besten gesproken hadde, ende dat dieselve woorden daerop sien. Aengaende dat hij soude hebben verklaert dat de voorn. predicanten dat Woordt des Heeren recht souden hebben geklooft ende die gemeinte trouwelick bedient, verklaert de classis, volgentz attestatie die gebleken is sulx niet wijder verstaen te hebben, dan dat hij haer den tijt dat hij hier gewest is niet heeft hooren prediken dan de waerheyt.

21 Wijchen ~ Predikant
Also die beclaegers Samuelis Veltii op sijne andtwoordt een replic hebben ingebracht, continuerende in sijne beschuldonge, ende Veltius verclaerde dat hij sijnen dienst voortaen tot Wijchgen niet vruchtbaerlick soude connen betreden, met resolutie dat hij soude willen dupliceren, hebben hem de gecommitterde des synodi van sijnen dienst gesuspendeert, tot der tijt toe dat hij hem van alle accusatie volkomlick sall hebben ontschuldicht. Ende heeft Veltius omb te dupliceren den tijt van drie weken genomen.

22 Elst ~ Predikant
Is door die gecommitteerde des synodi voortgebracht eene schrifftelike attestatie, onderteikent bij Paulo Colonio ende Johanne Mulhovio, waermet Wilhelmo Isfordinck opgeleyt wort onreinicheyt in leere in 't stuck van de omnipraesentie ende alomheyt Godes, dat hij oock soude toestaen all dat in 't boeck Vorstii De Deo[243] soude mogen staen, alles nae luit derselven attestatie. Waerop Isfordinck tot andtwoordt gegeven heft dat hij dieselve quoad substantiam ten eenemael ende ganselick negeerde, connende well verstaen hoe Godt war in omnibus et singulis locis, maer niet in eiusmodi impuris locis, refererende sulx ad synodum nationalem als gravamen. Die gecommitteerde des synodi hebben geresolveert bij de voorn. personen breeder informatie te nemen, gelick dan oock Isfordinck te laste geleyt wort dat hij tot Elst twee Schotse personen, waervan d'eene gehillickt was, diewelcke aldaer noch maeghschap noch kennisse en hadden, sonder eenige attestatie, tegens alle kerckenordre in, den houweliken staet binnenshuiss bevesticht heefft. Die gecommitterde des synodi gehoort hebbende de censure daerover bij den classe geschiet, hebben 'tselve daerbij laeten berusten, met

243 Conradus Vorstius, *Tractatus Theologicus De Deo, Sive de Natura & Attributis Dei: Omnia Fere Ad Hanc Materiam pertinentia (saltem de quibus utiliter & religiosè disputari potest) decem Disputationibus, antehac in Illustri Schola Steinfurtensi, diverso tempore, publicè habitis, breviter & methodicè comprehendens; Accesserunt etiam seorsim Annotationes, hactenus quidem imperfectae, nunc autem demùm perfectae (de quibus vide paulò pòst Praefationem ad Lectorem) ad uberiorem eorum exegesin, quae in Thesibus haud satis explicata esse videbantur.* Burgsteinfurt, 1610.

ernstlike vermaeninge aen alle ende eenen iegliken voortaen in sulcken saeken voorsichtelick te willen handelen.

23 Grave ~ Predikanten
Sijnde den ministris Graviensibus eenige schrifftelike aenklachte door de gecommitterden des synodi ten handen gestelt omb op dieselve te andtwoorden, hebben dieselve tot dien einde genomen uytstell van vier off ten langesten sees weken.

24 Gendt ~ Predikant
Also Hermannus Crucius te kennen geefft dat hem sijnen kerckendienst tot Gendt tegens Victoris naestkommende opgeseyt soude wesen door den richter aldaer, is geresolveert dat hij in sijnen dienst sall continueren, ende indien hem indracht mochte geschieden van den heere van Gendt off anders, dat hij hem alstan aen 't Edele Hoff sall hebben te addresseren.

25 Batenburg ~ Predikant
Marcus Mygnon, kerckendienaer tot Batenborch, door last der heeren gecommitteerden der Landtschap door eenen expressen voor dese vergaederinge geciteert wesende, heeft schriftelike redenen sijnre absentie gegeven, geallegeert dat hem sulx van de heere van Batenborch, ende anderen kerckendienaeren onder den gebiede des voorn. heeren staende, omb verscheiden redenen in de missive verhaelt, verboden was.

26 Bemmel en Ressen ~ Vacature
De classis resolvert dat dit lopende vierendeel jaers Bemmel ende Reessen sall bij den broederen bedient worden, tot profithe van de weduwe zaligher Danielis Holstii.

27 Overheid
Particularia aen 't Edele Hoff te remonstreren:
1. Het Edele Hoff te versoeken dat Haer Edelen gelieve te versien in de prophanatie der sabbathen ende kerstdaegen.
2. Dat de broederen tot de classicale vergaederingen commende ende geene restitutie derselven onkosten tot noch toe gehadt hebbende, ordre mochte worden gestelt omb dieselve voortaen te erlangen, neffens d'achterstedige.
3. Dat den Edele Hove gelieve te vernieuwen die placcaten in 't stuck des houwelicks[244] tegens de concubinarios.
4. Dat oock Haer Edelen gelieve handt te houden dat de placcaten aengaende den ouden stijl[245] te houden, insonderheyt in de plaetssen aen den Maesscant gelegen, in behoorlicke vigeur mogen bliven.
5. Dat oock insonderheyt die grouwelicke afgoderie, superstitiën ende missbruiken des monix van Huilhuisen mogen verhindert worden.

244 *Ordonnantie ende decreet van Ridderschap ende Steden des Vorstendoms Gelre ende Graefschaps Zutphen aengaende den houwelicken staet.* Nijmegen, 1597; Van Loon, *Twede deel (…) Placaet-boeck,* kol. 57-58.

245 Dit plakaat uit 1614 waarin het gebruik van de nieuwe gregoriaanse kalender verboden werd, is gepubliceerd in Van Loon, *Twede deel (…) Placaet-boeck*, kol. 141.

6. Dat ordre mach gestelt worden op die betaelinge der kerckendienaeren in Maess en Waele. Item, dat de kerckmestere ten plattenlande tot rekeninge worden geconstringeert.
7. Dat dem scholmeester tot Leuwen, niet geëxamineert ende ten dienste beroepen sijnde, interdicert werde dat hij hem des predickambts, ende wat daervan dependeert, onthoude.
8. Dat het trouwen buiten dese provintie in paepsche kercken afgeschaffet moge worden.
9. Dat Jacobus van Mekeren, kerckendienaer tot Malde ende Hömen, eenmael tot betaelinge sijnes stipendii mochte geraeken.

28 Overheid
Worden die visitatores classis mitz dese gelastet dit alles, ende 'tgeene meer soude mogen voorkommen in diergeliken saeken, bij den Edelen Hove met allen mogeliken vlith ende nersticheyt te remonstreren ende den effect van dien te bevorderen.

29 Visitatoren
In visitatorem is beneffens Wilhelmum Isfordink gestellet D. Daniel Gysius.

30 Examinatoren
In examinatorem D. Johannes Smetius, in substitutum examinatorem D. Christophorus Reusnerus.

31 Correspondentie
Ad classem Thielensem sijn gecommitteert Neomagensis minister et Abrahamus de la Quellerie.

32 Correspondentie
Ad classem Bommeliensem: Graviensis minister et Adolphus Broeckhusius.

33 Overheid ~ Synode
De heeren gecommitteerden der Landtschap ende van den Edelen Hove, alsoock die gecommitterde des synodi, sijn voor haere getrouwe bijwooninge, goede directie ende wijse advisen heertelick bedanckt.

34 Sluiting
Naer gedaener danckseggingе tot Godt den Heere is de vergaederinge in goede vrede ende eenicheyt gescheiden.

35 Ondertekening
Wilhelmus Isfordinck, praeses
Conradus Heckerus, assessor
Henricus Vredaeus, scriba, m.p

1619 I Classis. Nijmegen, 26-28 juli
Inv. nr. 1, fol. 203-211.

1 Aanwezigen
Acta classis Neomagensis, gehouden tott Nijmegen den 26, 27, 28. julii 1619. Sijn op classem gecompareert naevolgende persoonen: Daniel Gisius, dynaer tott Nijmegen; Michaël Mandewyel, medicijne doctor ende ouderlingh tott Nijmegen; Marten van Lier, burgermeester end ouderlingh tott Graef; Johannes Woltingius, dynaer tott Elden; Johannes Gobelius, dynaer tott Oij; Conradus Heckerus, dynaer tott Euwijck; Ruttgerus de Reynen, dynaer tott Hervelt; Matheüs Xylander, dynaer tot Wenssen; Wilhelmus Isvordinck, dynaer tott Elst; Wilhelmus Franck, dynaer tot Valburgh; Henricus Ebberus, dynaer tot Herruwen; Henricus Vredeus, dynaer in 's-Gravenweert; Anselmus Gemerdanus, dynaer tott Boningen; Gerhardus Normannus, dynaer tott Heteren; Samuel Veltius, dynaer tott Wyghen; Jacobus Heisius, dynaer tott Neerboss; Adolphus Broeckhusius, dynaer tott Haren; Theodorus Henselius, dynaer tot Altvorst; Petrus Straetmannus, dynaer tott Niffsteryck; Abrahamus Quivellerius, dynaer tott Kleyn-Lynden; Christophorus Reusnerus, dynaer tott Bemmel; Andraeus Boltius, dynaer tott Maessboemmel; Amandus Paludanus, dynaer tott Groeningen; Thomas Stalius, dynaer tott Overasselt; Henricus de Bruin, dynaer tott Aefferden; Lambertus Latumus, dynaer tott Dyden; Everhardus Weydenfeldius, dynaer tott Angeren; Petrus Musterus, dynaer tot Sethen; Jacobus van Mekeren, dynaer tot Malden; Johannes Keylbergius, dynaer tott Panderen; Fransiscus Werneri, dynaer tott Oijen; Jacobus Sychardi, dynaer tott Wamel.

2 Aanwezigen
Ex classe Tilensi sijn tott onderhoudonge van onderlinge correspondentie verscheenen Abrahamus Hasius, dynaer op 't Fort van Nassouw; Isaacus Johannis, dynaer tott Lynden.

3 Aanwezigen
Ex classe Bommelienssi sijn mit credentie, doordien de voorige gecommitteerde ad hanc classem door sieckte ende andersins niet hebben connen commen, in haer plaetse gecompareert Segerus Wilhelmi, dynaer op Andrys, Elias Spranckhuisen, dynaer tott Geldermalsen. Ende is nae voorlesonge die voorn. credenti bij den broederen voor goet gekent.

4 Leiding
Naer anroepong des naems Godes sijn vercoren tott directie van dese handelonge in praesidem Daniel Gysius, in assessorem Abraham Quivelerius, in scribam Conradus Heckerus.

5 Grave ~ Predikant
Is voor den classe gecompareert Adamus Hartwegh, vertoonende testimonium vocationis van de kercke tott Graeff op sijn persoon gedaen, mitsgaeders brieven van approbatie van Sijn Vorstelijcke Genade den prince van Oranje, oock testimonium dimissionis van de kercke tott Kesteren. Die classis op alles rijppelijck gelet hebbende heefft die voorss. vocatie ende alles watter aff is dependerende geapprobeert ende hebben dienvolgens Adamum pro membro huius classis an-

genomen, diewelcke beloofft heefft hem in alles der kerckenordennonge deser provincie ende gewonelijck gebruick des classis te submitteren.

6 Credenties
Heefft oock denselven Adamus Hartwegh vertoont brieven van credentie van de tott Graeff, in dewelcke sij hem, neffens den Achtbaren burgermeester Marten van Lier, ouderlingh aldaer, hebbe gedeputeert om deser classicale vergadere bij te woonen; ende sijn sijluiden dienvolgens als leden des classis ontfangen.

7 Aanwezigen
Vanwegen Stathouder, Cantzeler und Raede deses vorstendombs etc. sijn in dese classicale vergaderong gecompareert die Eedele, eerentfeste und hooghgeleerde heeren Van Essen und Caerl Bentingh, beyde ordonaris raede des vorstendombs Gelre und graffschaps Zutphen.

8 Aanwezigen
Ex synodo huius provinciae D. doctor Wilhelmus Stephani, D. Sebastianus Damman, D. Ellardus a Mehen und Johannes Bouillet, respective gedeputerde synodi, gewesene gecommitteerde ad synodum nationalem, ende hier gecomen om rapport te doen van hetgeen aldaer gepasseert is.

9 Ondertekening belijdenisgeschriften
Volgens desen heefft die heere Hendryck van Essens, in qualite und name als voren, den classe geproponeert dat Haere Hooghmoghenden die ware ende nae Godes Heylige Woort gereformeerde religie, diewelcke nu in de vertich jaren mit merckelijcken segen Godes in de kercke deser provincie is geleert, und mit groote moite und svaricheyt van Haer Hooghmoghenden gedefendeerte gedachten door alle behoorlijcke middelen te maintineren, ende tott dien eynde neffens andre geünierde provinciën hadden mit overgroote costen unde moiten doen convoceren ende uuthschrijven eenen synodum nationalem tott Dordrecht, opdat door middel van dieselvige die droevige verschillen, in de kercke deser landen geresen sijnde, weghgenomen moghte werden. Hetwelcke nu door Gods genaede sooverre was gebracht dat die treffelijcke geleerde ende godtsaligen, soo in- als uutheymsche theologanten tott dien eynde op den voorss. synodum nationalem, vanwege Hare Hooghmoghenden geconvoceert, Haer Eerweerden ordeel over die vijff bekende poincten mit den ancleven van dien uuthgesproken, die leere der kercken desen angaende in seecker artikele vervatet, ende het contrarie derselve eendrachtlijck hadde verworpen, hetwelck ordeel ende artikelen Haere Hooghmoghenden achtende und houdende te sijn conform van Godes Heilige Woort ende die vervatten die suivere lere der waerheyt die in alle gereformeerde kercke geleert is und behoort te worden van meynonge ware in dese provincie te hanthaven. Om waertoe te commen die gecommitterde heeren den broederen deses classis elck in 't besonder mit een besonder exemplaer van 't voorn. oordeel des synodi nationalis vereert ende die artikelen daerin verva[tet] hebben laten voorlesen, mit bevel dieselve nerstich nae te lesen, teneynde op den 28 deser die van haer des 's morgens moghten onderschreven werde, begerende mit dezen dat soo die anwesende broedere ymant onder haer wisten diewelc om haer voorgaende comportement in conformiteyt van de laste synodi nationalis ware

offte te deporteren offte te censureren, in oprechtigheyt ende goeder consciëntie den naestcommende morgen Haer Eedelen naemcondich maken souden.

10 Kerkorde
Deputati synodi hebben deser vergaederonge die kerckeordere, hierbevoore in synodis nationalibus gearresteert ende nu in lestgehoudene synodo nationale[246] geresumeert ende verbetert, laten voorlesen, teneynde alles hen voortaen in de kercke ordentlijck[247] geschiede ende niemant van ignorantie van kerckelijcke ordeninge hebbe te pretenderen.

11 Nijmegen ~ Predikant
Die broederen verstaen hebbende die wettelijcke beroepinge ende confirmatie D. Leonini Leonis in den dynst der kerke van Nijmegen, ende gehoort hebbende het goede raport sijner eerlijcke testimoniorum doctrinae et vitae van den deputatis classis, hebben hierin geerne geconsenteert ende denselve pro membro classis angenomen, mits belovende het gewonelijcke gebruick des classis nae te commen.

12 Batenburg ~ Predikant
Alsoo Marcus Mignonius, minister tott Batenburgh, op dese classicale vergaederonge alsoock op die voorgaende niet en is verscheenen, is bij die heeren gecommitteerde und classe voor goet gevonde denselven door eenen expressen boode und missive te laeten verschrijven[248].

12 Correspondentie
Alsoo niet nodiger en is tot den welstant des lants und der kercke[n] dan dat den bant der eenicheyt en die suivere lere der waerheyt werde vastgemaeckt und onderhouden, soo hebben deputati synodi geproponeert offt niet tott dien eynde raedsam ware die correspondentie, bij sooverre die bij den Uutrechtsen und Overijsselsen synodis worden versocht, an te nemen, ende soo jae, wie dan den last hebben sal om eenige broederen daerhennen te seynde, alsoo men verstaet dat die voorss. synodi voor de[n] onsen sullen gehouden werden. Die broederen die correspondentie hooghnodigh houdende hebben goetgevonden dat die deputatie voor dese reyse per D. deputatos synodi geschiede.

13 Predikanten
Naerdat den Eedelen here gecommitteerde volgens haer bevel, daervan art. 9 mentie gemaekt wert, diegeene die onder den broederen in leere und leven volgende die ordeno[nge] des synodi nationalis straffbaer waeren, naemcondich waren gemaeckt, sijn van harewegen die naevolgende broederen in dese vergaederonge opgedongen: Godefridus Paludanus, W. Isvordinck, Johannes Gobelius, Samuel Veltius, Adolphus Broeckhusius, Mathias Xylander, Henricus Vredaeus, Gerhardus Normannus, Henricus Ebberus, Anselmus Gemerdanus, Theodorus Henselius, Johannes Keylenbergius.

246 Boven de regel geschreven.
247 Boven de regel geschreven.
248 Hierna is doorgestreept: 'diewelcke luidt als volght'.

14 Fort Schenkenschanz ~ Heteren en Randwijk ~ Predikanten
Volgende den last des synodi nationalis om diegene die vitio temporis weghgeruckt, doch leersaem van goet leven te sijn, tott ware eendrachticheyt met die kercke te brengen, sijn D. Henricus Vredaeus ende Gerhardus Normannus voor leersam geordeelt unde vermaent sich mitterdaet voor soodanige te betoonen, 'twelck sij hebben beloofft.

15 Elst ~ Predikant
Die classis, volgende den last des synodi nationalis, gelet hebbende op die persoone Wilhelmi Isvordingk ende verscheyde beschuldonge tegens[249] hem ingebracht, mitsgaeders sijnne voorgaende comportementen, hebbende oock hem gehoort ende op alles rijppelijck gelet waerop in dese te letten stont, ordeelt dat gemelte Isvoordinck in conformite van de sententie des voorss. synodi van sijnnen dynst behoort gedeporteert te werde, gelijck sij hem deporteert mitsdesen.

16 Batenburg ~ Predikant
Marcus Mignon verclaerde hem van den heere van Batenburgh belast te sijn om buiten sijn bevel op den classem niet te verschijnen, heefft van den classem versocht dat hem tott op den naestcommende synodum provincialem delay moghte gegeven werden, om ondertuschen den heere tot Batenburgh daertoe te inducceren dat Sijn Eedele belieffde hem hetselve toe te laeten, belovende, indyen Sijn Eedele sulcx hem quam te weygeren, dat hij hem alsdan evenwel bij den classem sal adjungeren, begerende van die[250] heere[251] gecommitteerde ende oock die classis dat sij hem hierin indien nodich den hant willen presenteren. De[252] heeren gecommitteerden ende die classis hebben sulcxs beloofft.

17 Elst ~ Predikant
Wilhelmus Isvordinck heefft oodtmoedelijck unde vrundelijck gebeden dat die classis gelieve te letten op sijn voorige getrouwe dynste ende groote ergernisse diewelcke in sijn kercke ende andere, daer hij tevoore gestaen, soude commen, alsoock op die blasphemiën die hieruuth die vianden sullen scheppen, die tegens hem[253] gepronuncieerde sententie wilden revideren ende gratie doen, hetwelck hem is affgeslagen, doch hebben hem op sijn begeren copie uut[h] die sententie verleent.

18 Bergharen en Hernen ~ Predikant
De classis, volgende den last synodi nationalis, geleth hebbende op het comportement Adolphi Broeckhusii (voorbijgaende verscheyde accusatien tegens hem ingebracht als noch[254] onbewesen), ordeelt dat den voorn. Broeckhusius in conformite des synodi nationalis van sijnen dynst behoort gedeporteert te werde, gelijck sij hem deportert mitsdesen.

249 Boven de regel geschreven in plaats van het doorgestreepte: 'beneffens'.
250 Boven de regel geschreven in plaats van het doorgestreepte: 'Mijn'.
251 Hierna is doorgestreept: 'die'.
252 Boven de regel geschreven in plaats van het doorgestreepte: 'Mijn'.
253 Boven de regel is geschreven: 'tegens hem'.
254 Boven de regel geschreven.

19 Winssen ~ Predikant
Mathias Xylander beschuldicht sijnde als dat hij mit ergernisse gesproocken heefft, sittende over taeffel doen daer eenen romer viel, dat den romer daertoe gepredestineert was, 'twelck hij verclaerde in goeder consciëntie 'tselvige hem niet indachtich te sijn, ende sich gewillich het seggen sijnner beschuldigers te onderwerpen, is hierover gecensureert ende vermaent hem van sodanige redenen te waghten.

20 Herwen ~ Predikant
Henricus Ebberus beschuldicht sijnde eenen snijder tott Aerth een boecxken Theodori Herberti[255] op sijn begeren geleent te hebben, 'twelck die broederen ordelen ontstichtelijck te sijn, is daerover gecensureert.

21 Grave ~ Predikant
Also Godefridus Paludanus hem voor dese vergaderonge geweygert heefft dat ordeel des synodi nationalis te onderschrijven, soo is 't dat den classis, aghtervolgende haren last ontfangen van synodo nationali, hierop rijppelijcke heefft geleth ende diensvolgens ordeelt dat die voorn. Godefridus Paludanus in conformite des synodi nationalis van sijnen dynst behoort gedeporteert te sijn, gelijck sij hem mitsdesen[256] deporteert.

22 Ooij en Persingen ~ Predikant
Tegens Johannem Gobelium verscheyden accusatiën angebrocht sijnde ende daerover gehoort, is Gobelius hierover gecensureert ende vermaent dat hij den excursum der burgeren van Nijmegen hierdoor sal verhinderen, haer voorstellende die leere in synodo nationali gepresteert mit 'tgeene in synodo voorn. is gereqereert unde gecondemneert.

23 Druten en Afferden ~ Predikant
Henricus de Bruin beschuldicht van rouwheyt des levens, ende van een lydeken bij hem gemaeckt, ende droncken sijnde tott Barnevelt gedisputeert te hebben, oock dat hij weygerich is geweest hem examini, niettegenstaende hem sulcx bij den Eedelen Hove was belast, D. deputatis synodi te subicieren, is geresolveert dat hij hierover wel strengelijck sal worden gecensureert, ende dat hij die copia van 't lydeken, alsoock attestatie van sijn kerck ende ministero tot Barnevelt, tegens den synodum provincialem sal exhiberen.

24 Beuningen ~ Predikant
Anselmus Gemerdanus van veele quade fouten beschuldicht sijnde, soo is 't dat alhoewel die classis groote redenen gehat soude hebben om hem de facto te de-

255 Theodorus Hermansz. Herberts, *Cort ende claer bewijs uyt de H. Schriftuyr, Van 't ghevoelen der ghereformeerde Leeraren, die ten huydighen daghe van sommighe, Remonstranten ghenoemt worden, aengaende de Godlijcke Predestinatie, ende andere aencklevende poincten. Met corte opening ende verclaring Vande principale Schriftuyr-plaetsen die hier souden moghen schijnen teghen te strijden. In vier Capittelen afghedeelt, ende ghestelt Tot dienst van de ghene die int corte eenvoudigh onderricht hier van soecken*. Gouda, 1616.

256 Boven de regel is geschreven 'mits' in plaats van het doorgestreepte: 'voor'.

porteren, hebben doch sulcx voor desen niet willen doen, maer hebben hem gesuspendeert ende suspenderen hem mitsdesen tott den naesten[257] synodum provincialem, mit conditie dat soo hij den synodum niet genoeg can doen, dat alsdan die synodus mach doen als sij sal bevinden te behooren.

25 Altforst en Appeltern ~ Pannerden ~ Predikanten
Theodorus Henselius geaccuseert sijnde van droncken drincke[n] in sijn huis, is in dese vergaederonge wel scherpelijck gecensureert ende vermaent daervan te desisteren, desgelijcken oock Johannes Keilbergius hem te waghten voor droncken drincken ende andere fouten.

26 Ondertekening belijdenisgeschriften
Die broederen in craght van bevel der Eedele here gecommitteerde hebben die acta van 't synodi nationaelis, benopende die onderteykenonge cathechismi, confessie ende 't ordeel synodi nationalis van de verschillende vijff punten mit den aencleeff van dien, ondersschreven. Die naevolgende hebben respijt versocht tott den naesten synodum provinciaelem, 'twelcke haer is geaccordeert, mits dat se sonder ander citatie op haerselffs costen compareren op denselven: Rutgerus de Reynen, S. Veltius, G. Normannus, Henricus de Bruin und C. Heckerus[258].

27 Nationale synode
De gedeputeerde vanwegen dese provincie op den synodum nationaelem geweest sijnde ende belast van het Eedele Hove den classibus bij te woonen om den sin van de artikelen in de voorss. synodo gestelt te verclaeren indien ymant eenige bedenckonge daerover hadde, hebben dese vergaederonge denselven dynst oock gepresenteert, ende mitterdaet an sommige broederen tott hare contentement bewesen.

28 Grave ~ Predikant
D. Godefridus Paludanus versoeckende testimonium vitae ende copie van de sententie tegens hem gepronuncieert, ordeelt die classis dat hij behoort testimonium vitae[259] van de Eedele magistraet tott Grave te versoecken, die versoghte copie wert hem geaccordeert.

29 Ondertekening belijdenisgeschriften ~ Latijnse school ~ Schoolmeesters
Volgens den last die de broeders van synodo nationali ontfangen hebben, hebben sij D. Jacobum Verheyden, rectorem scholae Noviomagensis, Johannem Maium, conrectorem, Wilhelmum van de Velde, D. du Mortier ende Johannem Tyman voor dese vergaderonge doen commen om den cathechismum, confessie ende d'artikelen des synodi nationalis, ende wat desangaende begrepen is in de acta in den synodo nationali tott dien eynde gemaeckt, t'onderteykenen. Waertoe sijluiden hoofft voor hoofft gepresenteert hebben sulcx geerne in goede consciëntie te willen doen.

257 Boven de regel is geschreven: 'den naesten'.
258 Hierna is doorgestreept: 'diewelcke als scriba classis'.
259 Hierna is doorgestreept: 'ende copie van de'.

30 Ondertekening belijdenisgeschriften ~ Schoolmeesters
Die curatores scholae Noviomagensis sijn belast dat eerstdaegs van haer, ende van alle andere die eenige sorge der bijschoolen bevolen is, aff te vorderen, hetwelcke oock ministri loci, una cum visitatoribus, bij den schoolmeesteren ten plattenlanden verrichten sullen.

31 Aerdt ~ Predikant
Het ordeel van Reusneri verplaetsonge van Aerth tott Bemmel wert uuthgestelt tott die eerste gelegentheyt, overmits hij, gedeputeert sijnde tott den classe van Tyl, nu absent is.

32 Vergadering
Alsoo men verneemt dat verscheyde dingen, oock angaende die ondertijkenonge der voorgemelter art., buiten dese vergaederonge werde geëlimineert, soo hebben die broederen die 30 acte des jaers 1612 geresumeert unde bevestight.

33 Wijchen ~ Predikant
De saecke Veltii is uutgestelt tott op den synodum provincialem.

34 Nijmegen ~ Kerkenraad
Articulus 18 praecedentis classis, vermeldende van ouderlong und diaconen in de kercke tott Nijmegen te verkiesen, is in conformite desselve art. geëffectueert.

35 Kerkenraden
Is gearresteert dat wanneer eenige broeders ouderlingen ende diaconen tott opbouwonge der kercke Christi, op plaetse daer noyt eenige geweest sijn, sullen verkiesen, 'tselve ten oversten der visitatorum offte deputatorum sullen doen.

36 Predikanten
Sullen alle diegeene dy tsedert den synodo van anno 1612 geëxamineert ende in den dynst, tegens d'ordere der voorss. synodi, gecommen sijn, sich praesenteren den naesten synodo.

37 Visitatie
Nae den staet der kercken ten plattenlande gevraegt sijnde, is dieselve godtloff in goeden doen bevonden.

38 Malden en Heumen ~ Dieden ~ Niftrik en Balgoy ~ Predikanten
Is goetgevonden dat mit die beste stichtonge Mekeren, Latomus ende Straetmannus op andere plaetse sullen getransfereert worden.

39 Petrus Calcarius
P. Calcarii versoecke van widderom in den dynst gerestitueert te worden is affgeslagen.

40 Visitatie
D. Daniel Gysius, visitator classis, rapport gedaen hebbende van die gedaene visitatie, is daerover van de broedere bedanckt.

41 Examen
Jacobus van Mekeren dolerende over seeckere acta, gestelt anno 1618 den 14 aprilis, waerin hij belast wort sich op 't believen des classis widderom examini te submitteren, heeft hett ordeel des classis over sijn voorigh examini versocht. Die broederen bij sijn examen geweest sijnde verclaerde dat sijn examen bestaen conde, ende meynden dat die reserve van de novo geëxamineert te worden tott desen eynde was tenderende om daerdoor voor te commen het 'tgeene D. deputati synodi uuth last hiertegen soude mogen praetenderen.

42 Elst ~ Predikant
Wilhelmus Isvordinck, nae 't vertreck der Eedele heere gecommitteerde, heefft van den classe audiëntie begeert, die hem geaccordeert, begeerende dat angesien hij van meynonge was nae sijn vaderlant te verreyssen dat hem testimonium vitae mitsgaders copie van sijn sententie moghte gegeven worden. Die broeders, alhoewel sij op sijn leven niet en wisten te spreecken, conden dannoch, om reden sijn beschuldonge angande, daertoe niet verstaen, maer hebben hem gewesen tott sijn gemeynte dy hij bedient heefft; copie van de sententie is hem medegedeylt.

43 Archief
Alsoo die confessie ende cathechismus van de broederen deses classis onderteykent sijnde, ende andere classicale schrifften, ende onder ander die acta deses classis van het jaer 1612, in september gehouden, in consistorio, daer het nochtans behoort, niet gevonden en worden, soo hebben de broederen, verclaert hebbende geenige van dien te weten noch te hebben, den deputatis classis belast sooveel bij den magistraet van Nijmegen te bearbeyden dat die drie gewesene predicanten mogen werden geconstringeert om dieselve widder in haer platse daer se behoren te bestellen, bevelende oock den dynaer van de Graeff sijn magistraet te bidden dat D. Paludanus door haer middel gehouden mogen worden over te leveren alles wat hij onsen classis angaende offte oock haere kercke in 't besonder onder hem heefft; hebben meede die broederen van de deputatis synodi versocht dat Haere Weerde geliefde, neffen onsen deputatis tott den classes Tilanam et Bomelianam daertoe expresselijcken belast, die geseyde classes te vermaenen tott restitutie soo van die boovengeseyde schriften, als eenige andere die dese classe toebehoorende onder haer moghten berusten.

44 Maasbommel ~ Predikant
Is den classi vertoont seeckere brieff, geschreven uut den naem ende door last des synodi van Gulich, van dato den vierden junii[260] anno 1615, waerin D. Andraeas Boltius beschuldicht wert sonder haeren weten, geteugenisse ende dimissie, welcke niet behoort, vertrocken te sijn ende sijnne kercke tott Kaldenkercke verlaeten te hebben. Is bij occasy van deselve verhaelt datter groote suspicie ende naespraeck is dat hij, Boltius, het getuigenisse hetwelc hij den classi in sijn aenneminge heefft vertoont, als blijckt in den 3 artyckel des classis, gehouden in 't jaer 1615 in septembri, sonder weten ende consent sijnes consistorii hebbe geschreven ende mit het kerckensegel besegelt. Die classis op alles rijppelijck gelet hebbende heefft hem Boltio belast binnen een maent tijts testimonium

260 In plaats van het doorgestreepte: 'julii'. Hierna is boven de regel geschreven: 'anno 1615'.

van de synodo voorss. ende oock van sijn voorgaende kercke, dat hij haer zegel, 'twelck op d'attestatie voorss., die hij seyt verloren te hebben, gedruckt was, mit hare wille daerop gedruckt hebbe, den visitatoribus over te leveren. Is oock D. Smetius belast het voorss. soowel an D. Hertenium als voornaemelijck an die kercke te Kaldenkirche te schrijven, ende die gelegentheyt van alles te vernemen, alsoock aengaende sijn voorige leven ende seecker saecken 'twelcke den armen dier plaetsen gegeven sijnde hij, Boltius, geseyt wort voor sichselven gehouden te hebben, gelijck hem neffens andere fouten te laste geleyt wort. Nae de waerheyt ende gelegentheyt van dewelcke, soowel diegene die se hem hebben opgeleyt, alsoock vanwegen dese vergaderonge, D. Smetius, Vredaeus ende Wernerius belast sijn sich ten vollen door conschappen ende andersins, soo elders alsoock te Maessboemmel, te informeren, ende naedat dieselve deputati alsdan dese ende andere saecke gelegen sullen vinden mit hem naer behooren sullen procederen, sijn oock dieselve belast die geresene swaricheyt tuschen hem, Boltium, ende sijnen schoolmeester terneder te leggen.

45 Oijen ~ Predikant
Fransiscus Wernerius vertoonende brieve van beroeponge van de classis van Buren tott die kercke van Beusecum, ende daerbij d'approbatie van de prins van Oranjen, mitsgaders brieve van demissie van de Eedele vrou van Oijen, versoeckende dat die classis hierin soude willen consenteren. De classis, overdenkende den tegenwoordigen staet ende noot der kercke, can hierin niet consenteren, maer is wel geneyght hem geerne op een goede plaetse in dese classe, daer hij goede vruchten sal connen schaffen, te transfereren. Ende sal die classis door een missive den classem van Buiren versoecken die van Beusecum te induceren om van dese beroeponge te willen[261] cederen.

46 Beuningen ~ Predikant
Die suspensie Anselmi Gemerdani voorn. is uuth seeckere redenen widderom opgeheven, mits dese conditie die hij oock selffs heefft voorgeslagen ende toegestaen: indien hij hem voortaen ergens in soude commen te verloopen dat hij dan datelijck, sonder ooghluickonge ende conniventie, van sijnen dynst gedeporteert werde.

47 Niftrik en Balgoy ~ Predikant
Wert bij de broederen geapprobeert 'tgeene deputati classis, uut last des Eedelen Hoves, in 't particulari conventu, nae uutwijsen der acta hiervan sijnde, in Straetmanni saecke tegens [*]landi gehandelt hebben.

48 Visitatoren ~ Gedeputeerden
Is geresolveert dat die visitatores ende deputati classis alle de voorvallende saecke handelen naer behoren; sullen sijn[262] irreprochabel.

49 Malden en Heumen ~ Predikant
Jacobi Mecarii confirmatie tott noch toe niet gedaen sijnde, sal dieselvige voor den synodo provinciali per deputatos classis geschieden.

261 Boven de regel geschreven.
262 Hierna is doorgestreept: 'onberispelijck'.

50 Overheid
Gravamina ad Aulam:
1. Off 't georlofft is sijnne overledene huisfrouwe suster dochter te trouwen?
2. Dat die placcaten die van de Mogende overicheyt uutgegeven, tott Pandere ende elders niet en worde gepubliceert.
3. Te remonstreren den groten schade die de monicken van Huilhuisen ende Lettoyen der kercken doen, daermede dat den monick tot Lettoyen t'Alphen overcompt ende aldaer doopt ende trouwt.
4. Dat de kerckmeesters ten plattenlande tot rekeninge geconstringeert, ende J. Meeckerens betalinge gevordert word.
5. Dat J. Keelbergio alle die pastoriegoederen ende het derdendeel der vicarie tot Doornenburch, alsoock het derdendeel der vicarie tot Panderen, toegeleyt mocht werden.
6. Dat tot Kent een jesuïtischen schoolmeester is, ende tegens het placcaet[263] des Eedelen Hoves den nieuwen stijl van den rentmeester te Ballegoy wort gehouden. Dat tot Gent een jesuïtischen schoolmeester van 2 of 3 wijven aengenomen is.[264]
7. Dat de cruicen ende den ommeganck bij de begraefnisse der doden ten plattenlande allomme verhindert worde.

51 Alphen ~ Vacature
Sullen de deputati classis besorgen dat met den eersten een predicant tot Alphen gestelt worde.

52 Aerdt ~ Herwen ~ Combinatie
De visitatores sullen arbeyden dat Aert met Herrwen gecombineert worde, bij soverre de naburen daertoe willen verstaen.

53 Appeltern ~ Schoolmeester
De visitatores sullen remonstreren daer het behoort dat den schoolmeester tot Appeltern met een bequaeme woninge versien mach worden, ende hem vermaenen sich in sijn bedieninge neerstich te quijten.

54 Altforst ~ Malden ~ Geestelijke goederen
Sullen oock den heer amptman remonstreren in Maes ende Wael dat tot Altvorst de armegoederen qualijck geïmployeert worden, ende aen de Gedeputeerde deses quartiers het misbruick der armegoederen tot Malden.

55 Visitatie
De visitatores sullen vernemen naer den staet der kercke te Ressen.

56 Elst ~ Bergharen en Hernen ~ Puiflijk ~ Wijchen ~ Aerdt ~ Gendt ~ Vacatures
Ordre op de bedieninge der vacerende kercken. Elst, bedieninge: 1. Normannus, 2. Franck, 3. Heckerus, 4. Reusnerus, 5. Rutgerus, 6. Woltingius, 7. Muserus, 8. Wij-

263 Dit plakaat uit 1614 is gepubliceerd in Van Loon, *Twede deel (…) Placaet-boeck*, kol. 141.
264 Later is hierbij geschreven: 'Dat tot Gent (…) is'.

denfeldius, 9. Ebberus, 10. Vredaeus. Haren, bedieninge: 1. Meeckeren, 2. Anselmus, 3. Mattheüs, 4. Straetmannus, 5. Hesius. Puflijck: 1. Henselius, 2. Sychardus, 3. Latomus, 4. Bruno, 5. Wernerius, 6. Boltius. De bedieninge van Wijchen sal staen tot last D. Staelii, van Aert tot last Ebberi, Gent tot last Weydenfeldii. Wie hierover sijne beurte versuimpt sal een boete van ses gulden geven.

57 Proponent
Joannes Breyerus, proponent, wort van den classe voor gerecommandeert gehouden, sal niet publice predicken, tensij dat hij provisionelijck geëxamineert sij.

58 Predikanten
De nieuwe aencomende ministri sullen naer oude gewoonheit betaelen pro introitu drie gulden et totidem pro exitu.

59 Gedeputeerden ter synode
Deputati ad synodum provincialem: als ministri D. Daniel Gysius, D. Leoninus Leo; D. Amandus Broeckhuisius als ouderlynck.

60 Gravamina
Gravamina ad synodum:

1
Of een schoolmeester een gerichtsbode sijn can?

2
Of het geoorloft is sijner overledene huisvrouwen susters dochter te trouwen.

3
Aengesien het uutlopen der papisten tot steden ende dorpen lanckx so meer wast, hoe dat sulckx tot stichtinge der kercken soude best connen verhandelt worden?

4
Wort gevraecht of niet doenlijck, tot weringe van alle verwerringe ende ignorantie, dat een corte synopsis uut alle acten synodi nationalis et provincialis bijeen gestelt worde, ende dat yemant hiertoe uut den synodo worden gecommitteert?

61 Financiën ~ Correspondentie ~ Visitatoren ~ Gedeputeerden
In quaestorem is vercoren D. Leoninus Leo. Ad classem Tilensem sijn gedeputeert D. Smetius ende Reusnerus; ad classem[265] Bommeliensem D. Leoninus Leo ende Abrahamus Quewellerius. Visitatores classis sijn vercoren Daniel Gysius ende Conradus Heckerus. Deputati classis Vredaeus, Sychardus, Hesius, Reusnerus.

62 Overheid ~ Synode ~ Correspondentie
De Eedele heren gecommitteerde des Eedelen Hoves sijn bedanckt voor haer wijse ende goede directie, alsoock mede de deputati synodi ende der classen voor haer bijwoninge.

265 In de marge geschreven.

1619 I Gedeputeerden Nijmegen

63 Sluiting
Naer gehouden censure vitae et doctrinae is de classis, naer een danckseggingе tot Godt, met vrede gescheyden[266].

64 Ondertekening
Daniel a Gys, classis praeses
Abrahamus Quewellerius, assessor
Conradus Heckerus, classis scriba

1619 I Gedeputeerden. 19 augustus
Inv. nr. 3, fol. 5-7.

65 Leiding
Daniel Gysius preses; Conradus Heckerus scriba.

66 Aanwezigen
Acta conventus extra-ordinarii deputatorum classis Neomagensis, gehouden den 19. augusti 1619. Sijn op dese vergaederinge gecompareert: Daniel à Gyess, Conradus Heckerus, visitatores; Henricus Vredaeus, Christophorus Reusnerus, Jacobus Heisius, Jacobus Zychardus, deputati classis; Johannes Smetius, Leoninus Leo, ministri Neomagenses.

67 Ondertekening belijdenisgeschriften ~ Schoolmeesters
Also in lestgehoudenen classe besloten was dat tot achtervolginge dess lasts van den synodi nationalis tot Dordrecht, de scholmestere onder desen classe sorterende, den catechismum, confessie ende het oordel des synodi voorn. souden onderschriven, so hebben degeene welckers naemen onder d'acta daervan sijnde staen, deselve ondertekent.

68 Ondertekening belijdenisgeschriften ~ Schoolmeesters
Absentes: Panderen, Setten, Gendt per morbum excusatus; Druyten recusavit venire; Balgoy ende Keendt; Hernen is om sijn ouderdom geëxcuseert, praesenterende eevenwel te subscriberen, d'welck de visitatoren van hem ende anderen sullen afvorderen.

69 Ondertekening belijdenisgeschriften ~ Schoolmeesters
Die van Batenborch[267] ende Leur, eene saecke hebbende met Marc[o] Mygnionio, hebben uytstel versocht tot op den synodum provincialem. De scholmester van Horssen is niet gecompareert.

70 Heumen ~ Schoolmeester
Jorrien Jorrissen, scholmester tot Heumen, verclaerende der paepsche religie toegedaen te sijn ende bij die te willen persisteren, is van sijnen dienst aldaer gedeporteert.

266 In het handschrift van N.N. is geschreven: 'Te remonstreren [art. 50] (…) gescheyden'.
267 Hierna is doorgestreept: 'Hussen'.

71 Aerdt ~ Schoolmeester
Everhardus Egberti, scholmester tot Aert, voor weinich jaeren uyt de jesuïtische schole tot Emmerick tot den scholdienst tot Aert gepromoviert sijnde, verclaerende, hoewell hij der gereformerde religie was toegedaen, nochdans beswaert te sijn in de voorss. acte te onderteiken, heeft op sijn versoeck respit omb sich te bedencken tot op toekommende donderdagh van dese vergaederinge gekregen.

72 Homoet ~ Schoolmeester
Gerrit Janssen, scholmester tot Homoet, is wel scherpelick vermaent dat hij sijnen predicant in alles behoort te respecteren, ende sijne huissvrouw, diewelcke onbehoorlicke wercken des sondaeges, tot verhinderinge des Godesdienst, in[268] ende omtrent de kercke doet, te vermaenen daervan te desisteren.

73 Afferden ~ Schoolmeester
Herman Haen, scholmester tot Aefferden, beschuldicht sijnde van droncken drincken is daerover gecensureert ende vermaent dat bij soverre hij sich wederom daerin verloopt, de classis alssdan met hem handelen sall nae behooren.

74 Dreumel ~ Schoolmeester
Tegens Lambert Corneliss, scholmester tot Drummel, verscheiden accusatiën ingebracht sijnde, als dat hij der paepsche religie is toegedaen ende een ongeregelt ende onbehoorlick leeven leyt, is hierover in sijne defensie gehoort, diewelcke de broeders impertinent ende niet ter saecke dienende geoordelt hebbende, hebben den visitatoribus belaestet naerder sich daerop te informeren ende dan daerin te handelen tot de meeste stichtinge der kercken.

75 Wamel ~ Schoolmeester
Abert Lamberts, scholmester tot Wammel, beschuldicht ende oock bekent hebbende droncken te drincken ende te vechten, heefft vergifnisse daerover van de broeders begeert, met beloffte van sich voorts stichtelick te willen draegen. De broederen hebben dat geaccordeert, met conditie dat so hij wederom in dergelicke foulte sich vergript, alssdan daedelick sall sijn gedeporteert.

76 Maasbommel ~ Schoolmeester
In saecken der scholmester van Maessbommel, also D. Wernerius, de mede over dese saecke gedeputeert, ende Boltius, dienaer dier platz, beide niet tegenwordich waren, heeft voor ditmael niet connen gedaen worden, is uytgestelt tot op haere praesentie, wanneer de saecke Boltii persone aengaende ten principale sall verhandelt ende sij met haere scholmester daertoe verschriven sullen worden omb in de vergaederinge der deputatorum classis te compareren.

77 Woerd ~ Schoolmeester
De broeders verstaen hebbende dat tot Woert eenen Arcerius, medicinae doctor, sich heefft nedergeslaegen, ende aldaer eeniger goeder luyde kinderen, soo uyt dese statt als anders, institueert, hebben goetgevonden dat, alhoewel hij geene jaerlixsse gagie treckt, hij nochdans hem behoort te conformeren met andere rec-

268 Hierna is doorgestreept: 'd'.

toren ende scholmestere deses forstendoms, belastende de visitatores sich hiervan te informeren ende hetselve tot stichtinge der kercke te dirigeren.

78 Wijchen ~ Schoolmeester
De visitatores sullen letten op den scholmester tot Wijchgen, also men verstaet dat hij andere diensten, waerdoor den scholdienst verhindert wort, is plegende.

79 Archief
Sijn uyt dese vergaederinge gedeputeert D. Leo, Vredaeus et Sychardus, om den Eerbaere magistraet deser stede te bidden dat Haer Edelen gelieve de drie gewesene predicanten te constringeren tot restitutie van alle de stucken ende schriften die den classe ende dese kercke aengaende onder haer mochten berusten, alles volgende de acte dest lestgehoudenen classis daervan sijnde. De broedere gedeputeerde 'tselve den Eerbaere magistraet aengedient hebbende, alsoock dat D. Coitsius door sijnen schwaeger Sychardum hen etlicke stucken ter handt hadde gestelt, hebben gerapporteert dat de Eerbaere magistraet belaevet heefft 't versochte te effectueren.

80 Elst ~ Vacature
Sijn van de gemeindte tot Elst in dese vergaederinge verscheenen Symon van de Waeter, rentmester, Huybert Janssen ende Peter Nieuhu[iss], versoeckende dat Wilhelmus Wigelius, alumnus van de Over-Betouw ende sone van haeren overleden predicant Wigelio, haer mochte to[t] een wetlick leeraer gegeven worden, ende dat d'ordre op de bedie[ninge] haerer kercke gestelt, omb redenen, soude worden verandert. De broedere haer versoeck accorderende, hebben goetgevonden gedachten Wigelium tegens aenstaende november off december van Bremen te verschriven, ende dat, terwijle hij sich hier in proponendo noch eenigen tijt excerceert, de plaetsse van Elst op d'naevolgende ordre door de Neomagenses, Reusnerum et Heckeru[m] sall bedient worden. 1. Reusnerus, 2. Neomagenses, 3. Heck[erus], 4 Neomagenses.

81 Bergharen en Hernen ~ Beroep
Op 't goede rapport Matthaei Xylandri van de goede genegentheit der nabueren van Haeren ende Hernen om Jacobum van Mekeren tot eenen dienaer te beroepen, is goetgevonden dat, naedat gedachte Mekeren hem eerst den synodo provinciali aengaende sijn examen sall hebben gesisteert, alstan tot sijne beroepinge ende confirmatie aldaer sall worden geprocedeert.

82 Gravamina
Gravamina ad synodum:

1

Aangesien de scholmestere ten plattenlande doleren dat de ouderen den kinderen paepsche boeckxkens begeeren te laeten leeren in haere scholen, 'twelck, wanner sij willen verhinderen, haer in de ongunste brengt, wort gevraecht hoe sulcks verhindert sall connen worden.

2

Off de kosters ten plattenlande mogen tappen, maenen, van den godesdienst sich absenteren ende dat Heilig Avontmael niet gebruycken.

3
Hoe haer de ministri de combinationem hebben, sullen draegen in catechisatione et concionibus pomeridianis.

4
Te vernemen wat geëffectueert sij in de saecke van Myllingen, die den deputatis synodi belaestet was den Hove te remonstreren.

5
Wat middel tot bevoerderinge van vreede ende eenicheyt in dese kercke van Nieumegen?

6
Hoe men sall handelen met de ledemaeten der gemeindte die voor desen de leere der kercken swaerlick hebben gelaestert.

7
Off bij deese gelegentheyt der kercke, gelick in de vacerende kercken, de fratres desselven classis voor anderen, caeteris paribus, gepraefereert worden, also oock in de geheele provincie behoort te geschieden. Ende off niet wederom degeene die in eene plaetsse beroepen wort daer hij verhopentlick meer vruchten sall connen doen, ende behoort van sijne kercke ontslaegen te worden.

8
Off het niet goet ware te spreeken de annis probationis ministrorum resipiscentium?

9
Wat te houden sij van den doop die de remonstrantsche predicanten naer haer deportament bedient hebben off bedienen.

10
Geen eenpaerigen voet te houden in 't geeven der houwelicksgeboden, 'twelck tot Utrecht anders geschiet.

11
Ordre op 't doopen ende trouwen des sondaegs voor den middaegh, tot naedeel van de naemidagespredicatiën.

12
Off het niet nodich en ware te versoecken dat alomme in de steden ende ten plattenlande sodaenige officiers, van eenige officiën, hoedaenich het soude mogen sijn, gestelt werden, die de gereformeerde religie toegedaen sijn, teneinde d'ordinantiën der Hochmogende heeren Staten te beeter in 't werck worden gestellet.

83 Ondertekening
Daniël a Gys, preses
Conradus Heckerus, scriba

1619 II Classis (extraordinaris), Nijmegen, 27 augustus
Inv. nr. 1, fol. 213-213v.

1 Aanwezigen
Acta particularis conventus in causa Andreae Boltii, gearresteert den 27. augusti 1619. Zijn praesent geweest: Daniël à Gyss, Conradus Heckerus, visitatores; Leoninus Leo; Johannes Smetius; Henricus Vredaeus; Christophorus Reusnerus; Jacobus Heisius; Jacobus Zychardus; Franciscus Wernerius.

2 Leiding
Is van deese vergaederinge met stemmen vercoren Johannes Smetius in praesidem, Conradus Heckerus in scribam.

3 Maasbommel ~ Predikant
Naedien in verscheiden sessiën de saecke Andreae Boltii in dese vergaederinge wijtlopigh is gehoort ende gedebateert, so hebben de broeders eendrachtelick genommen dese naevolgende resolutie.

4 Maasbommel ~ Predikant
De vergaederinge over de clachten die op Andreae Boltii person gegaen waren gesien ende gehoort hebbende, sijne Boltii soo schrifftelicke als mondelicke antwoordt, ende hebbende op alles in der vreese des Heeren ripelick gelett, vinden dat des voorn. Boltii dienst tot Maessbommel onstichtelick is, heeft hem oock doen desisteren van nu aen van alle bedieninge des predickampts, ter tijt toe dat hij sall getuichnisse sijner dimissie van Kaldenkercken van den synodo van Gulich hebben uytgebracht, 'twelck geschiet sijnde ende der vergaederinge satisfactie gegeven hebbende, sall op een ander platsse worden, so veel mogelick, gerecommendeert. Maer bij soverre hij sulx niet en soude doen, sich houden voor geheelick van sijnen kerckendienst gedeporteert.

5 Maasbommel ~ Predikant
Naedat Andreas Boltius dese resolutie hadde hooren leesen, ende verscheiden middelen tot rustinge ende bevrediginge voorgeslaegen waren, heeft hij van de resolutie aen den synodum provincialem geappelleert ende op sijn versoeck copie van de resolutie gekregen.

6 Maasbommel ~ Predikant
Tot verandtwoordinge van deese gepasseerde resolutie bij den synodo provinciali sijn gedeputeert ministri Neomagenses et Reusnerus.

7 Maasbommel ~ Schoolmeesters
De saecke der schole tot Maessbommel overwogen sijnde, sijn bij deese vergaederinge alle quaestiën tuschen Henrick Dunnen ende Philips Ribbens, scholmeestere, beslichtet, ende is voor goet geachtet dat Henrick Dunnen den scholdienst tot Maessbommel henvoort sall betreden, met conditie dat hij hem vreedelick ende vriendelick met sijnen kerckendienaer sall draegen, alles nae inhout van seekere acte bij hem onderteikent.

7 Ondertekening
J. Smith, conventus huius praeses
Conradus Heckerus, scriba

1619 III Classis (extraordinaris). Nijmegen, 4 en 19 oktober
Inv. nr. 3, fol. 10-11.[269]

1 Aanwezigen ~ Leiding
Acta conventus extraordinarii, habiti Neomagi 4. octobris 1619. Sijn op deese vergaederinge verscheenen, neffens den visitatoribus ende D. deputatis, ministri Neomagenses, Franck et Mekeren. In praesidem is vercoren Daniël[270] à Gyss, in scribam Christophorus Reusnerus[271].

2 Propositie
Is deser vergaederinge voorgekommen eene missive van D. Teschemaker, predicant tot Cleve, in dewelcke versocht wort dat Johannes à Cuijck, scholmester tot Cleve, tot dem ministerio in desen classe mochte gepromoveert worden. De broedere vorstaende des voorn. A Cuijck onervaerentheydt in de Latinische taele, hebben doch niet te weiniger hem opgeleyt eene propositie voor haer te doen om daeruyt van sijne bequaemheydt te mogen oordeelen. Diewelcke propositie bij hem gedaen sijnde, is daeruyt van twee broederen geëxamineert, die dienvolgentz aen de vergaederinge van sijn onbequaemheyt hebben gerapporteert. Is eindelick geresolveert hem te vermaenen noch een tijtlanck te willen desisteren ende ondertuschen de Heilige Schrifftuere te leesen. Ende hem also bequaem gemaekt hebbende, dat hem de classis alssdan de handt sall praesenteren.

3 Verzoek om standplaats
Op de versochte promotie tot den dienst in desen classe, gedaen sijnde bij Wilhelmo Georgii Zeel, predicant tot Griethuisen, is geresolveert dat hij vanwegen sijn onbetaemlick comportament in deesen classe met stichtinge niet en sall konnen gepromoveert worden, ende hefft dienvolgentz, uyt redenen, sijn versoeck affgeslaegen.

4 Herwen ~ Schoolmeester
Johan Bischop vertoonende brieve van beroepinge tot den scholdienst tot Herwen, heefft versocht van de vergaederinge brieven van recommendatie aen den heer ambtman van Over-Betouwe. De[272] vergaederinge bevindende dat de beroepinge sonder consent des predicants aldaer was geschiet, heeft hierin voor dese reise niet konnen consenteren, ende heeft dienvolgentz hem geweesen tot den predicant aldaer omb desselven consent te verkrigen ende dat aen den dienaer tot Bemmel te vertoonen, die hem alssdan daerop bij den heer ambtman sall recommenderen.[273]

269 Op fol. 8-9 is het klad van de acta van deze vergadering geschreven.
270 In het klad is hiervoor doorgestreept: 'D. Reusne'.
271 Behalve art. 12 zijn de acta van deze vergadering geschreven in het handschrift van Conradus Heckerus.
272 Hierna is doorgestreept: 'broedere'.
273 In het klad is hierna artikel 5 geschreven: 'De saecke Winandt te Cruss te Gendt sall door de visitatores afgedaen worden'.

5 Verzoek om standplaats

Is door Henricum Vredaeum voorgesteldt ende gerecommendeert de persone Philippi Sylbach[274], predicant tot Duinen in 't forstendom Berge, met verscheiden eerlicken testimoniis, versoeckende [hi]erbij dat hij in desen classe gepromoveert worde. Is goetgevonden denselven door D. Vredaeum te laeten verschriven, teneinde dat hij hem eerstes daeges herwaertz vervoege om sijne gaeven te laeten hooren[275], ende dat nae bevinden ende behooren voortz hierin sall gedaen worden.

6 Maasbommel ~ Schoolmeesters[276]

De quaestie tuschen mester Philips Ribbens ende mester Henrick N.[277] aengaende den scholdienst tot Maessbommel geresen, is bij der vergaederinge[278] beslichttet worden, also dat mester Philips van den scholdienst aldaer sall desisteren ende dat mester Henrick denselven henvoort sall vertreden. Ende aengesien mester Philips den dienst drie maenden hadde bedient, is geoordeelt dat hij het vierde paert van de jaerlicksche gagie, bedraegende 40 gl., daervoor behoort te genieten.

7 Over- en Nederasselt ~ Beroep

De beroepinge van Mekeren[279] bij deese vergaederinge gesien. Hoewel men bevindt daerin gedesidereert eenige requisita tot een wettelicke beroepinge, ende vornemlick dat de classis, wien de vocatie volgentz de kerckenordre eigentlick competeert, is voorbijgegaen, wort het voorn. beroep (edoch op 't believen des classis) geapprobeert. Ende om vordere disordre in dergelicken voor te kommen is goetgevonden dat[280] visitator Conradus[281] ende Reusnerus haer naer Neerasselt ende de Graeve op 't spoedichste sullen vervoegen om den geërfden met alle beleeftheydt de begaene foute voor oogen te stellen, sullen oock dieselve den kerckenraet van de Graeve vriendelick versoecken ende vermaenen dat sij voortaen alle goede corresp[on]dentie in 't beroepen van kerckendienaers, ende anderssins wat goede ordre der kercken aengaet, met den classe, den visitatoribus ende den deputatis desselven believen te onderhouden.

8 Gendt ~ Beroep

De beroepinge Petri Straetmanni tot den kerckendienst tot Genth is geapprobeert.

---

274 In het klad is hierna geschreven: 'Herbornensis'.

275 In het klad is hierna geschreven: 'en dat hij alssdan, nae bevinden, op eene goede platsse sall gestellet worde'.

276 In het klad is hiervoor, in een zelfstandig artikel (7), geschreven: 'Mester Philips Ribbens, scholmester, in de vergaederinge der deputatorum classis verscheenen sijnde, heft te kennen gegeeven dat hij drie maent den scholdienst tot Maessbommel hadde bedient, versoeckende dat hem de handt gepraesenteert worde omb daervoor recompenssatie te hebben. De broederen hebben geoordeelt dat hem het vierde paert van het jaerlixste tractament des scholdienst, bedraegent 40 gl., wort uytgekeert.'

277 In het klad is hierna geschreven: 'Duen'.

278 In plaats van 'vergaederinge' is in het klad geschreven: 'gedeputeerde des classis'.

279 In het klad is hiervoor geschreven: 'Jacobo van'.

280 Hierna is doorgestreept: 'D'.

281 In plaats van: 'Hen'.

9 Oijen ~ Dieden ~ Vacatures
Om de vacerende kercken van Oijen ende Dieden wederomb met predicanten te versorgen, is goetgevonden per visitatores der Edelen vrouwen tot Oijen twee personen, te weeten Breyerum ende Strackium, voor te stellen, ombdat door Haer Edele adviss beide plaetssen van de voorn. mogen bedient worden.

10 Horssen ~ Beroep
Franciscus à Diepenbroeck versocht ende beroepen sijnde van den[282] heer tot Batenborch tot den kerckendienst tot Horssen. Is goetgevonden[283] denselven tegens naestkommende maendaegh te verschriven omb coram visitatoribus, deputatis ende anderen broederen deses classis eene propositie te doen ende dan nae bevinden ende behooren voortz daerin te handelen.

11 Proponent
Johannes Sophianus wort bij dese vergaederinge voor gerecommendeert gehouden.

12 Aantekening
Memoriale. Anno 1619, octobris 19.
1. D. Straetmannus sal van D. Weidenfeldio tot Gent gepresenteert worden.
2. J. Macarius sal tot Overasselt van D. Hesio geconfirmeert worden.
3. Abrahamo Quewellerio sal behoorlijck classical getuychenis medegedeylt worden, 'twelck D. Leoninus Leo sal instellen.
4. Franciscus Diepenbroeck heeft eene propositie met goet genoegen der aenwesenen broederen gedaen. Ende sal in sijne sake, aengaende sijne opneminge tot Horssen, in proximo conventu naerder worden gedaen.
5. Examen J. Breyeri sal als van huyden over vierthien dagen gehouden worden.
6. Ten selven dage sal Theodorus Strackius sich oock tot het examen presenteeren.[284]

1619 IV Classis (extraordinaris). Nijmegen, 2 november
Inv. nr. 3, fol. 12-12v.[285]

1 Aanwezigen
Acta conventus extraordinarii, gehouden tot Nieumegen 2. novembris 1619. Sijn op dese vergaederinge gecompareert de visitatores ende ordinarii deputati classis. Item Rutgerus de Reinen, Mygnonius, Henselius, Mekerenus.

2 Examens
Johannes Breierus et Theodorus Strackius hebben met goedt contentament voor dese vergaederinge geproponeert, ende is goedtgevonden dat dewile Breierus beroepinge heeft tot Oijen ende men verhoopt Strackium tot Millingen te pro-

282 Boven de regel geschreven, in plaats het doorgestreepte: 'Mijn'.
283 In plaats van 'goetgevonden' is in het klad geschreven: 'raetsaem geachtet'.
284 In plaats van 'Ten selven dage (…) presenteeren' is in het klad geschreven: 'Strackius. Te houden. Sistet se proximo conventui, post diem 14, et examinabitur, ut ad Myllingunos, si res succedat, te seynden. Recommandatie D. Strackii aen 't Edele Hoff per D. Gysium'. Dit artikel is geschreven in het handschrift van N.N.
285 De acta van deze vergadering zijn geschreven door Conradus Heckerus.

moveeren, dat sie voor dese vergaederinge sullen beide geëxamineert worden. Die broedere[n] gehoort hebbende het examen Breieri ende Strackii, hebben 'tselve geapprobeert, ende sullen dienvolgentz in proxima classe pro membris aengenommen worden. Is oock gearresteert dat Breierus door Henselium et Sychardum in de kercke tot Oijen, ende Strackius door Matthaeum Xylandrum tot Haeren ende Hernen sullen geproclameert ende in den dienst geconfirmeert worden.

3 Propositie
Anthonius Gernerus heeft inssgelicken met temelick contentament geproponeert, ende met vertoninge van goede attestatiën versocht in desen classe gepromoveert te worden. Maer also hij noch versch uyt het paussdom was gekommen, so en hebben de broedere, eer hij beproevet, in conformiteit actorum synodalium, in sijn versoeck niet konnen consenteren, houden hem niettemin voor gerecommendeert, hebben hem oock opgeleyt in een off twee maenden tijts ad examen te praepareren ende alssdan nae behooren hierin te handelen.

4 Attestatie
Boltii versoeck aengaende testimonium dimissionis suae, is ad classem, als denwelcken dese saecke competeert, geremitteert.

5 Millingen aan de Rijn ~ Pastoor
Laurentii Remigii versoeck om in den dienst tot Millingen te mogen gecontinuert worden, mitssgaeders sijne belaeffte hem in alles met de gereformeerde religie te conformeren, hebben de broedere, lettende op sijn voorgaende comportament in leer ende leeven, niet konnen accorderen ende toestaen.

6 Horssen ~ Predikant
Franciscus Diepenbroeck praesenterende brieve van beroepinge van Mijn heer tot Batenborch tot den kerckendienst tot Horssen, heefft versocht der broederen approbatie ende dienvolgentz confirmatie in den dienst aldaer. De broederen bevindende in dese beroepinge de kerckenordre gevioleert, hebben doch uyt redenen in sijn versoeck geconsenteert. Hebben oock goetgevonden den heere van Batenborch te laeten begroeten dat Sijn Edele gelieve henvoort handt te houden dat de kerckenordre in sijn heerlickheydt geobserveert worde. Diepenbroek is oock vanwegen de begaene foulte vermaent, diewelcke oock belaevet heefft de goede ordre der kercken te willen onderhouden ende sall dienvolgentz door Marcum Mygnonium tot Horssen geconfirmeert worden.

7 Propositie
Philippi Sylbachii propositie hebben de broedere met goet contentament aengehoort, ende goetgevonden op naestkommende sonnendaegh tot Millingen te senden om aldaer sijne gaeven, ter praesentie Vredaei, te laeten hooren.

8 Propositie
Franciscus Orttenbach, scholmester tot Leuwen, heefft met luttel contentament der broederen geproponeert, ende is vermaent neersticheyt te doen in 't lesen der Heiligen Schrifftuere ende hem te oefnen in 't proponeren in 't privee. De

broedere hebben oock goetgevonden den heer ambtman van tuschen Maes ende Waell hiervan schrifftelick te verwittigen.

9 Lent ~ Beroep
De voor twee jaeren gedaene beroepinge der kercken van Lenth op den persoon Johannis Sophiani is op sijn versoeck wederomb met consent der vergaederinge gerenoveert.

10 Ressen ~ Vacature
Reusnerus te kennen geevende dat hij van den heer ambtman van Over-Betouwe was versocht omb desen aenstaenden winter Reessen bij provisie te bedienen, is hem 'tselve geaccordeert.

11 Malden en Heumen ~ Traktement
D. Mekereni betaelinge van het leste jaer sall ten besten bij den heeren Gedeputeerden bevordert worden.

1620 I Classis. Nijmegen, 25-28 april
Inv. nr. 1, fol. 214-218.

1 Aanwezigen
Acta classis Neomagensis, gehouden tot Nieumegen den 25., 26., 27. ende 28. aprilis 1620. Zijn op classem gecompareert naevolghende persoonen: Daniel Gysius, Johannes Smetius, Leoninus Leo, ministri tot Nieumeghen; Pontian Singendonck, burgermeister der stadt Nieumeghen als ouderlinck; Adamus Hartwegh, minister in de Grave; Wouter van Riemsdijck, burgermeister ende ouderlynck in de Grave; Johannes Woltingius, minister tot Elden; Johannes Gobelius, minister tot Oij[286]; Conradus Heckerus, minister tot Ewijck; Rötgerus de Reynen, minister tot Herveldt; Matthaeus Xylander, minister tot Wynsen; Wilhelmus Franck, minister tot Valborgh; Henricus Ebberus, minister tot Herwen; Henricus Vredaeus, minister in 's-Gravenweerdt; Anshelmus Gemerdanus, minister tot Boningen; Gerhardus Normannus, minister tot Heteren; Jacobus Heisius, minister tot Neerboss; Theodorus Henselius, minister tot Altvorst; Christophorus Reusnerus, minister tot Bemmel; Marcus Mignonius, minister tot Batenborgh; Amandus Paludanus, minister in 't Overampt des Landes Cuijck; Jacobus Sichardus, minister tot Wamell. Ex classe Bommeliensi, tot onderhoudinghe der onderlinghe correspondentie, zijn verschenen M. Gerhardus Duyfhuisius, minister tot Welle, Segerus Wilhelmi, minister op Andrees.

2 Leiding
Nae anroepinghe des naems Gods zijn verkoren tot directie van dese handlonghe in praesidem Leoninus Leo, in assessorem Henricus Vredaeus, in scribam Johannes Gobelius.

286 Hierna is doorgestreept: 'en'.

3 Absentie
Sero venientes: Wilhelmus Franck, minister tot Valborgh, excusatus; Amandus Paludanus, minister in den Landen van[287] Cuijck, excuseert; Jacobus Mecharanus, minister tot Overasselt, excusatus; Marcus Mignonius, minister tot Batenborgh, Everhardus Wijdenfeldius, minister tot Angeren, Petrus Straetmannus, minister tot Gent, mulctati. Absentes: Petrus Muserus, per morbum excusatus; Johannes Keilbergius, minister tot Panderen.

4 Absentie
Voortaen sullen de classicale broeders de presbyteria offt besclotene kercken hebben, volghens kerckenordre, niet dan met behoorlijcke credentie verscijnen. Ende die in de eerste sessie absens is, sal verborren thien stuyvers, ende in 't volgende drey stuyver. Ende van nu vort sal in 't beginsel der volgende sessie 'tghene tevooren verhandelt vorgelesen worden.

5 Visitatie
Die staet der kercken omghevraegt zijnde, is (godloff) in redlijcke welstande bevonden, uytghenamen particulie[re] swarycheyden die hernae volghen.

6 Acta
Acta praeteritae classis zijn voorgelesen.

7 Bergharen en Hernen ~ Oijen ~ Predikanten
Zijn in conventu extraordinario D. Theodorus Strackius ende Johannes Breierus, hare goede testimonia doctrinae et vitae vertoont hebbende, geëxamineert, ende hebben de broederen goet contentament ghegeven, ende volghens D. Strackius tot Haren ende Breierus tot Oijen in ministerium divini Verbi ghestelt, ende per impositionem manuum respective gheconfirmert. Dese vorgeschrevene confessionem, catechismum ende acta synodi nationalis onderscreven hebbende, zijn pro membris aenghenomen ende hebben honorarium pro introitu betaelt.

8 Grave ~ Predikant
D. Paulus Colonius in classe vertoont hebbende zijn wettlijck beroep bij die van de Grave ende dimissie zijner gemeine tot Maurick, is pro membro classis anghenomen.

9 Lent ~ Millingen aan de Rijn ~ Horssen ~ Predikanten
Franciscus Diepenbroickius, Johannes Sophianus ende Philippus-Ludovicus Selbachius in extraordinario conventu deputatorum classis dimissie harer kercken, alsooc goede testimonia doctrinae et vitae vertoont hebbende, is D. Sophianus tot Lent,[288] Selbachius tot Millingen ende Diepenbroick tot Horssen inghestelt ende aldaer respective gepraesentert, hebben sick dem classi alhier onderworpen, eenigkeit in der ghereformerde religie met onderteyckonghe van confessie, catechismus, ende acta synodi nationalis verclarende, zijn pro membris classis aenghenomen ende hebben insglijcks honorarium pro introitu betaelt.

287 Boven de regel is geschreven 'in den Landen van' in plaats van het doorgestreepte: 'tot'.

288 Hierna is doorgestreept: 'ende'.

10 Nederambt van het Land van Cuijk ~ Predikant
D. Henricus Beventrop beroepen zijnde tot den dienste des Heiligen evangelii in den Nederampte des Lands van Cuijck, exhibirende dem classi testimonia doctrinae et vitae, ende belovende zijner gemeinte tot Udem eerster ghelegenheit te beschicken, is pro membro classis aenghenomen, heeft ooc die acta vorg. onderscreven ende honorarium pro introitu betaelt.

11 Druten en Afferden ~ Predikant
D. Henricus Bruino is vor dem classe verschenen ende heeft in goeder consciëntie verclaert sick over die ghecontroverterde poincten wel beradene te hebben, ende nu van herten gheneigen, als van de waerheyt overtuygt zijnde, in einigkeit der waere christlijcker religie, medt dem classe te confirmiren, ende daerop bij den classe begeert van zijn deportament gherelaxirt ende in zijnen dienst restituirt te worden. Heeft classis gheresolveert, naedemal zijn deportament bij den laest ghehauden synodo provincial is ghearrestirt, dat D. deputati synodi vorghenoemte door een missive hiervan worden verwittiget, ende ghebeden dat Hare Eerwordighen hierin belyve te advisiren ende ter eersten ghelegenheit over te schrijven wat hierin tot de meiste stychtonghe behore gedaen te worden. Ende is dese missive uyt last des classis door D. assessorem ghestelt, ende copye davan, berustende bij den classe, van Bruinone onderteyckent.

12 Aerdt ~ Vacature
Die joncker ende nabuiren van Art hebben bij dem classi aenghehouden dat sij met den eersten wederom met eenen bequamen dienaer mochten versien worden, waerin classis belooft heeft haer uyterste beste willen te doen.

13 Aerdt ~ Vacature
Maer also die van Art albereide het ooghe gheworpe hadden op die persoon Johannis Klee, die ooc met[289] getuychnissen van D. Tessenmechero ende anderen, alsooc tevoren in extraordinario conventu deputatorum, sick bij dem classe aenghegeven heeft, raetsam gefunden door einige broederen te uytgronden of hij van die tijdt nae vermaninghe an hem gedaen sick beter ghequalificeert hadde. Ende die broeders vorg. hem ondervraegt, verclaren gheen beterschap ofte bequamheit, waerdoor hij tot den ministerio Verbi divini conde bevordert worden, in hem befunden te hebben. Is deroweghen wederom tot zijne promotores gheremittert, ende vinden vorder goet dat D. Tessenmecher door een missif vermaent worde op een ander tijdt met meerder voorsichtycheyt in 't recommendiren sulcker ofte derglijcken persoonen wolle handelen.

14 Proponenten
D. Wissingius et Henricus Bucherus Halterensis worden op het goede ghetuygnisse bij sommige broeders deses classis voor gherecommendirt te houden, ende sollen ter gelegener tijt per visitatores ende deputatos classis geëxamineert ende nae befindungh der sacken bevordert worden.

289 Hierna is doorgestreept: 'goet'.

15 Millingen aan de Rijn ~ Pastoor
Laurentius Remigii, ghewesene mispriester tot Millinghen, is voor de classe verschenen ende begeert dat hij in onseren classe tot den ministerio möchte geholpen worde[n], vermeinende sick nu een gherüme tijt tot Millingen conform der ghereformerder religie ghequeten te hebben. De classis overwoghen hebbende zijn vorghaende, hier rontsom jederman bekente argerlijcken handel ende wandel in leer ende leven, kan hem, Laurentium, alhier in classe niet bevorderen, vermaent hem dat hij in zijn christlijcke voornehmen continuiren, sick langer so meer qualificiren, elders een anderen classen sick addresseren, om also metdertijdt, dae[r] het met minder ontstychtunge kan gheschieden, bevordert werde.

16 Vergadering
Voortaen sal judicium classis niet versoeckt worde[n] door een omgesonden missive.

17 Verzoek om standplaats
Leonhardus Artopaeus den classi bij requeste vertoont hebbende literas promotoriales classis Clivensis, alsooc die onbillicke proceduren met hem in 't uytstooten van zijnen dienst gehouden, heeft alhier in classe versoeckt bevordert te worden. De classis remittirt hem Artopaeum met een eerlijck viatico ende met een missive aen den classem Clivensem, vermanende denselven Artopaeum tot sijnen voorigen dienst wellen wederom verhelpen, ende oock voortaen in recommenderen der persoonen aen onse classe sparsamer ende voorsichtiger willen handelen.

18 Verzoek om standplaats
Johannes Pollichius in den extraordinario conventu met attestatie D. Lunensladii, Verbi divini ministri tot Salinghen, sick aengegheven hebbende, begerde van die broederen tot den kerckendienst bevordert te worden, ende is hem Pollichio aen de broederen goede vertroostinghe ghegeven. Maer dewijl de broeders van zijnen grove fauten, misslagen, onwaerheyt ende lychtvardige stucken nae zijn vertreck ghelofwerdig bericht zijnde, alsooc alsnoch zijnen vader met leughens is payende, acht classis raetsam dat de vader Pollichii, alsooc Ludensladius, hiervan door brieven mochte verwetigt worden, dat de vader de oorsaken waerom zijn son niet bevordert worden moghen verstaen ende Ludensladius op andere tijden te voorsichtiger zij sodanige[290] te recommendiren.

19 Synode
Acta synodi provincialis zijn voorghelesen.

20 Synode
Ende overmietz synodus ordeelt dat classis gewichtige sacken als deportamenten ende suspensiën van kerckendienst aen weinighe persoonen niet en hadde behooren te stellen, is dese vraghe geventileert of die weinigh broeders die van de classe belast waren in de sake Boltii na behoren te handelen, haren last te buyten ghegaen hebben. Verclaert classis dat de vorghenoemde broeders anders niet gedaen als dat sij, volgende haren last, behoorden te doen.

290 Boven de regel geschreven in plaats van het doorgestreepte: 'anderen'.

21 Elst ~ Predikant
De classis gesien ende gelesen hebbende de request Wilhelmi Isfordingk aen dese Eerwordighe vergaderinge overgelevert, verwondert sick over die onbehorlijcke ende frembde termen daerin bij hem gebruyckt ende blijft bij hetghene in 't verleden classe wel christlick ende in conformitet van den acten des nationalis synodi in zijne saeken is ghewesen ende gedae[n], ende segt voorts dat den Elverveldischen brief onde[r] haer niet en beruste.

22 Schoolmeester
Johan-Christian Lombrungh word bij den classe voor gherecommendert gehouden om hem ter gelegener tijt tot een schoeldienst te verhelpen.

23 Over- en Nederasselt ~ Predikant
De classis op het versuck D. Mecharii consenteert hem dimissie, met attestatie van zijn confirmatie ende comportament.

24 Maasbommel ~ Predikant
D. Boltius versuickt dimissie van den classe, welcke hem is gheaccordeert.

25 Oijen ~ Dieden ~ Predikanten
Alsooc die dimissie Francisci Werneri ende Lamberti Latomi met attestatie, welcke insglijcks in den classis geconsentirt is.

26 Ressen ~ Geestelijke goederen
Die nabueren van Ressen begeren met een eighen praedicant versien te worden, ende versoicken dat de middelen van Dornick, tot Ressen gehoorende, die van de Bemmelsche worde geprofitert, tot beter onderhoudungh des pastors haer moghe gelaten worden. Waertoe classis die beholpelijcke hand belooft te bieden.

27 Elst ~ Vacature
Dien classi behaegt seer wel die teghenwordighe oordre in 't bedienen der kercke van Elst, ende findt voor guidt dat deselve also moghe ghecontinuirt worden, totdertijt dat deselve met eenen bequamen dienaer werde versien. Waertoe alrede den classi voorgeslagen is Johannes Bouvillet, dien de broeders so hem kennen goede getuygenisse van zijne bequaemheyt gheven, ende derowegen begeren dat door visitatores classis solcks met den eerst in 't werck gestelt ende bevordert moghe worden. Oock hetghene die visitatores diess angaende hebben gedaen, gheapprobeert.

28 Proponent
D. Wilhelmus Wigelius heeft voor den classe een propositie gedaen met taemlijck contentament der broederen, ende wordt bij den classe voor gerecommandeert gehouden om met den eersten bij D. deputatibus classis geëxamineert ende tot een kerckendienst bevordert te worden.

29 Financiën
Doleren die samtlijcke broederen over de beswarnissen der classicale ende andere nootwendige oncosten. Ende findt classis goet dat bij den Landedage moghe bearbeydet werden dat soodanige moghen ghefinirt worden.

30 Gravamina

Gravamina ad synodum provincialem:

1

Of een schoelmeester een gerichtsbode zijn kan?

2

Alsooc die schoelmeisters ten plattenlande doleren dat de ouders de kinderen paepsche boicken begeren laten te leren in haer schoelen, 'twelck wanneer sij wellen verhinderen haer in de ongunste te brengen, werdt gevraegt hoe sulcks verhindert sal konnen worden.

3

Of die kosters ten plattenlande moghen tappen, manen, van de gadesdienst sick absentiren ende dat Heilige Avontmael niet ghebruycken.

4

Of het geoorlooft is zijner overledener huysvrouwe suster dochter te trauwen.

5

Oordre te stellen op het doopen ende trouwen des sondags voor den mittagh, tot naedeel van die namiddagspredicatie.

6

Aengesien het uytloopen[291] der papisten uyt steden ende dorpen so langer so meerder word, hoe dat sulcks tot stichtinge der kercken soude best konnen verhindert worden.

7

Of het niet noodigh en waer dat allom in steden ende ten plattenlanden sodanige officiers van eenighe officiën, hoedanigh die souden moghen zijn, ghestelt te worden, die de ghereformerde religie toegedaen zijn, teneinde dat die ordonantie der Hoochmoghende heeren Staten te beter in 't werck worde gestelt.

8

Wordt ghevraegt of niet doenlijck, tot weeringhe van alle verwerringhe ende ignorantie, dat een korte synopsis uyt alle acten synodi nationalis ende provincialis bijeen gestelt worde ende dat iemandt hiertoe werde ghecommittert.

9

Hoe haer de ministri die combinationem hebben, sullen dragen in catechizatione et concionibus pomeridianis.

10

Of het niet goet en waer te spreken de annis et tempore probationis ministrorum resipiscentium.

11

Wat te houden zij van den doop die de remonstrantsche praedicanten bedient hebben ofte noch bedienen.

12

Also den kerckenraet van den Grave bij den prince van Oranjen dese classem ende ooc een van den dienaeren van Nieumeghen t'onrecht schriftlijck[292] hadde verdacht gemacht, alsof zij in 't stuck van beroepinge einige saek sochte in Zijner Forstlijcker Genade landen, tot prejudicy, soo men acht, van Zijne[r] Genade authoriteit, so is dat een classis goetvindet Zijn Forstlijcker Genade mondelijck ende schriflick van het contrary te verrichten, daertoe sij committirt hebben D.

291 Boven de regel is geschreven: 'uyt'.

292 In de marge geschreven.

Gysium ende Vraedaeu[m], alsooc mede visitatores ende Mignonius belast den vorg. kerckenraet diessaengaende begroeten ende te versoicken dat daerin behoerlijck mach versien worden.

13

Worden D. visitatores classis belastigt overal in de kercken daer swarigheiden oft ongheregeltheyten zijn, beneffens ministrum loci die haer davan sal connen bericht gheven, te bearbeiden dat deselve mogte wegghenomen worden.

14

Te letten of die paepsche kerckmeisters die haer amt niet ghenoeg en doen. Item, of den staedt der kercken tot Panderen, alsoock die combinatie met Herwen ende Art te besorgen. Te bearbeiden dat die incruypinghe des monicks van Hulhuysen mochte belettet worden.

15

Sullen die visitatores bearbeiden bij den heer amtman van Over-Betauw dat de koster tot Bemmel afgestelt, te Ewijck ende Oosterholt een schoelmeister gesett, ende door hem die combinatie van Herwen ende Art bevordert moghe worden.

31 Gedeputeerden ter synode
Deputati ad synodum: D. Gysius, D. Vredaeus et D. Mignonius.

32 Correspondentie
Ad classem Tilanam: D. Leo ende Sichardus. Ad classem Bommelianam: D. Gysius et D. Heckerus.

33 Examinator ~ Visitatoren ~ Gedeputeerden ~ Financiën
Examinator, visitatores, deputati ende questor zijn gecontinuirt in hare diensten.

34 Sluiting
Nae gehoudene censure ende aenroepinghe van Gods Heiligen naem is dese vergaderinghe in goede vryendtschaft vertrocken. Ende deputati classis Bommeliensis zijn van haere bijwonungh bedanckt.

35 Ondertekening
Leoninus Leo, praeses
Henricus Vredaeus, assessor, scripsit
Joannes Gobelius, scriba

1620 II Classis (extraordinaris). Nijmegen, 19 en 20 juli
Inv. nr. 3, fol. 17-19.

Aanwezigen
Acta classis Neomagensis extraordinariae, gehouden binnen Nijmegen den 19 end 20 julii 1620. Sijn op dese vergaderinge verschenen: Daniel Gisius, Joannes Smetius, ministri tot Nijmegen; joncker Gerhardt van Bronchorst, ouderlinge der gemeynte tot Nijmegen; Adamus Hartwech, minister tot Grave; Joannes Gobelius, minister tot Oij; Conradus Heckerus, minister tot Eewick; Rutgerus de Reinen, minister tot Hervelt; Matthaeus Xylander, minister tot Winssen; Henricus Ebberus, minister tot Herweerden; Henricus Vredaeus, minister tot Gravenweert; Gerhardus Normannus, minister tot Rantwijck; Jacobus Heisius, minister

tot Neerbosch; Theodorus Henselius, minister tot Altvorst; Marcus Mignionius, minister tot Batenborch; Jacobus Sichardus, minister tot Wamel; Everhardus Weidenfeldius, minister tot Angeren; Petrus Muserus, minister tot Setten; Joannes Kelbergius, minister tot Panderen; Amandus Broechusen, minister tot Mullum; Christophorus Reusnerus, minister tot Bemmel; Joannes Suphianus, minister tot Lent; Franciscus Diepenbroec, minister tot Horssen; Henricus Beventrop, minister tot Cleyn-Linden; Theodorus Strackius, minister tot Haeren; Joannes Breierus, minister tot Oijen; Philippus Selbach, minister tot Millingen.

Leiding
Nae aenroepinge des naems Gods sijn vercoren in praesidem D. Daniel Gisius, in adsessorem D. Jacobus Sichardus, in scribam Jacobus Heisius.

1 Credentie
D. Adamus Hartwech in desen classe sonder credentie end commissie van sijnen kerckenraet verschijnende end daervan reden te geven belast sijnde, heeft daerop ter antwoort gegeven dat hetselve geschiet sij omdat die ouderlingen op der predicanten aenmaninge evenwel niet en sijn consistorialiter vergader[t].

2 Grave ~ Ouderlingen
Die broederen des classis beducht sijnde dat hetselve uut het misverstant, voor desen in de kercke aldaer geresen, wel mochte ontstaen sijn, end bericht sijnde dat eenige ouderlingen van het gehoor eener der predicanten end de consistoriale vergaderingen sich absenteren, hebben, om alle inconveniënten voor te comen, uut het midden van haer gecommittiert D. Smetium, Heckerum end Sichardum om die sake end alle het gepasseerde in de gemelde swaricheyt grondelic te ondersoecken end dieselve op het bequaemste te remedieeren.

3 Grave ~ Ouderlingen
End soverre, buyten hope, sulc onheil niet mochte wechgenomen werden, sullen die gecommittierde van het gepasseerde met den deputatis ad synodum communicieren om daerin te handelen nae behooren.

4 Gravamen
Op het eerste gravamen, van die paepsche boecken die den kinderen van de ouders om in die scholen ten plattenlande te leeren gegeven worden, heeft classis geresolviert dat sulcs aen den synodum gebracht, end van den Edelen Hove versocht werde om daerin te versien.

5 Gravamen
Op het tweede is goetgevonden dat die schoolmeesters wel mogen gerichtsboden sijn, soverre het geschiet sonder praejudicie van haeren dienst. Item, dat die kosters wel mogen tappen, doch dat se sich wachten voor alle oneerbaerheyt end ergernisse te geven. So ooc dat noch schoolmeesters, noch kosters van den godesdienst, noch van den Avontmael sich mogen onthouden.

6 Gravamen
Om het uutloopen tot die paepsche kercken te weeren sal men aen den Edelen Hove remonstrieren dat Haere Edelen gelieve over die placaten diesaengaende,

alsooc van het trouwen end te laeten doopen buyten dese provincie gegeven, executie te laeten doe[n] end mede het doopen der kinderen end trouwen, 'twelc van die papen in de huysen hier te lande geschiet, te verhinderen.

7 Gravamen
Sal insgelijcken van den Edelen Hove versocht werden dat sulcke officiers ten plattenlande mogen gestelt werden, die der gereformierden religie toegedaen sijn.

8 Gravamen
Is voor noodich geacht dat een corte synopsis uut den actis synodalibus getrocken werde, end dat men sich referire op hetghene hiervan gehandelt is in synodo Zutphaniensis anno 1605, art. 17[293].

9 Gravament
Also die catechisatie als een goet end nodich werc geapprobiert wort, is daertoe voor het bequaemste middel gevonden dat, den text des evangelii cortelic geëxpliciert sijnde, daernae die hooftstucken des catechismi ordentlic verhandelt end dieselve op den text des evangelii soveel mogelic geappliciert werden.

10 Gravamen
Also den ministris resipiscentibus geenen sekeren tijt van probatie can gestelt worden, sullen sodanige ad synodum werden geremittiert om met advys end discretie desselven daerin te procederen.

11 Gravamen
Den doop der predicanten die nae het oordeel des synodi nationalis van haere diensten gedeporteert sijn, wort niet voor wettelic gehouden. Doch of hij sal gereïtereert worden, hetselve stellen die broeders in het oordeel des synodi.

12 Gravamen
Van den woecker der lombaerden te weeren is goetgevonden dat die broeders, daerover doleerende, met haere magistraten communiceren om door die bequaemste middelen, nae gelegentheyt der plaetsen, sulc onheil wech te nemen.

13 Gravamen
Is goetgevonden dat die synodale resolutie, anno 1598 art. 15 te Arnhem genomen, den kinderdoop betreffende, resumiert werde.

14 Gravamen
Om den schoolmeesters die geringe tractamenten hebben, te succurreren, sal versocht werden dat, waer die predicanten haere eygene goederen gebruycken, hen aldaer van den kerckenmeesters eenigen toestant gedaen werde, end dat die middelen, tot den schooldienst gehoorende, tot het rechte gebruyc mogen aengewendet werden.

293 Het betreft hier artikel [16] van de synode van Gelderland van 18-20 juni 1605.

15 Gravamen
Sal ooc, aengaende het geringe onderhout der predicanten, die doliantie, aen die Lantschap hierover gedaen, gerenoviert worden.

16 Gravamen
Insgelijcken sal renovatie gedaen werden van die clachte over die profanatie des sabbaths end wat dies meer is.

17 Overambt van het Land van Cuijk ~ Predikant
Sijn voor den classe verschenen D. David de Pierre end D. Joannes Kloppenburch, in naemen des classis van Gorinchem end der gemeynte tot Crevenceur, met brieven van beroepinge op die persoon D. Amandi Broechusii tot den kerckendienst der voornoemder gemeynte, versoeckende daertoe dimissie van den classe. Die broeders, hoewel dat se voornoemden Broechusium ongeerne verlaeten, hebben nochtans om reden dit versoec ingewillicht end hem met eerlicke attestatie gedimittiert. Doch dat hij, Broeckhusius, mede arbeyde om sijn plaetse voor het eerste met eenen bequaemen dienaer te versien.

18 Wijchen ~ Beroep
Classis verstaen hebbende de goede genegentheyt des Edelen heeren borchgraeffs und der nabueren tot Wichen tot die persoon D. Henrici Vissingii, sal voortgaen in sijne beroepinge tot den kerckendienst aldaer end sijn examen met eerster gelegenheyt op het bequaemste bevorderen.

19 Millingen aan de Rijn ~ Pastoor
Laurentius Remigius, versoeckende voorschrijven van den classe ad synodum, is hem sulcs geweygert, end goetgevonden dat die deputati in sijn sake tot sijn voordeel het beste sullen spreken, soveel bona conscientia et salva ecclesiae aedificatione can geschieden.

20 Financiën
Is resumiert die acte voor desen gestelt van dieghene die uut den classe gaen, end geresolviert dat se voortaen sullen den classi pro dimissione geven 10 gl.; pro introitu blijft gelijc voor dez[en].[294]

21 Propositie
Die broeders gehoort hebbende die propositie Henrici Bucheri, hebben redelic contentement daerin genomen end referiren sich op die acte in voorgaenden classe van hem gestelt.

22 Ondertekening
Daniël a Gys, classis praeses
Jacobus Heisius, scriba

23 Overambt van het Land van Cuijk ~ Predikant
D. Amando Broeckhusio voorgelesen zijnde sekeren brief, in namen des consistorii van den Grave in dato den 13 maii 1620 geschreven, alsof hij, Broeckhusius,

294 In de marge is hierbij geschreven: 'Te geven pro dimissione 10 gl.'.

alle misusen die uyt het schrijven van voorgen. consistorium over het beroep D. Henrici Beventrup, tot beswaernisse deses classis aen Sijn Princelijcke Excellentie voor desen gesonden, waren gevolcht, soude sichselven gegeven, geïmputeert ende t'eenemael op ende over sich genomen hebben, ende gewillichlijck de straffe ende censure des classis diesaengaende sich soude hebben onderworpen, bovengen. consistorium ten vollen excuseerende. Heeft D. Broeckhusius voorn. daertegen bekent ende dienvolgende dese onderteekent dat hij – in aensien dat Zijn Princelicke Excellentie scheen te verstaen dat de classis gheen gesegghe soude hebben in de beroepinghe der kerckendienaren des Lands van Cuijck – wel op sich genomen hadde die misusen dewelcke hierteghen uyt het ordre in voorn. beroepinge gepleegt mochten zijn, gevolcht voor het schrijven des gemelten briefs aen Sijn Princelicke Excellentie, maer dat hij noit gedacht ofte verstaen heeft de misusen op sich te nemen, oock niet hadde konnen nemen, die uyt een schrijven 'twelck hij noit hadde gelesen ofte hooren lesen, waren gevolcht. Oock dolerende dat noch de brieve aen den classem tot sijner beschuldinghe geschreven, noch oock acte daervan in consistorio gestelt, hem Broeckhusio was voorgelesen. Anno 1620, julii 19.[295]
Amandus Broickhuisenus

1620 III Classis (extraordinaris). Nijmegen, 15 augustus
Inv. nr. 3, fol. 21.[296]

Aanwezigen
Acta conventus extraordinarii, gehouden tot Nieumegen den 15en augusti 1620. Sijn op dese vergaderinge verschenen om deselve bij te wonen: de visitatores classis, Daniël a Gys, dienaer tot Nieumegen, D. Conradus Heckerus, dienaer tot Slijck-Eewijck; deputati classis, D. Jacobus Heisius, dienaer tot Hees ende Neerbosch, D. Christophorus Reusnerus, dienaer tot Bemmel, D. Jacobus Sychardus, dienaer tot Wamel; benevens dese sijn mede gecompareert D. Johannes Smetius, D. Leoninus Leo, dienaeren tot Nieumegen, D. Theodorus Strackius, dienaer tot Haeren ende Hernen, D. Joannes Sophianus, dienaer tot Lenth, Reynier Bouwens, ouderlynck der kercke tot Nieumegen.

1 Aanwezigen
Gelijck oock mede D. Godtschalcus Aeltius, dienaer tot Aernhem, als deputatus synodi, om naer ordre het examen te aenhoren ende over hetselve te staen. D. Sebastianus Dammannus ende D. Laurentius Eckius, mededeputati, beyde om te compareren gebeden ende beschreven sijnde, sijn niet verschenen.

2 Examens
Den naeme des Heren van D. praeside ende examinatore aengeroepen sijnde, is van denselven gevraecht of het niet goet en waere neffens D. Henricum Wissingium (welckers attestatiën van leer ende leven den broederen gebleecken waeren) oock D. Henricum Bucherum te examineren, niettegenstaende hij sijne testimoniae, 's deels te Zutphen, 's deels te Bremen sijnde (een utgenomen van Franeker,

295 Deze acte is geschreven in het handschrift van N.N.
296 De acta van deze vergadering zijn geschreven in het handschrift van N.N.

'twelck den broederen is geëxhibeert), niet en conde vertonen. De vergaderinge horende 't goede getuichnisse 'twelck van sijn comportement van eenige aenwesende broederen gegeven wiert, hebben geoordeelt dat het geschiede, nochtans also dat het examen pro plenario niet en sal gehouden worden eer ende alvoren hij de geseyde testimonia aen classi off den deputatis sal geëxhibeert hebben.

3 Wijchen ~ Predikant ~ Proponent
De vergaderinge gehoort hebbende de propositiën ende 't examen ende de antwoorden D. Henrici Wissingii ende Henrici Bucheri, heeft in deselve seer goet contentement ende genoegen gehadt ende 'tselve pro plenario aengenomen ende geacht, vermanende deselve om alle vlijt aen te wenden om de gaven Godes in haer daechlijckx meer ende meer te vertrecken, goet vindende deselve met den eersten in den dienst te bevestigen.

4 Wijchen ~ Predikant
Ende is tot dien eynde D. Hesius belast D. Henricum Wissingium toecomende sondach voor de eerste reyse te Wijchen voor te stellen, ende de Neomagenses denselven acht dagen daernaer aldaer te bevestigen in den dienst.

5 Legerpredikant
Also dese classis van den synodo belast is een dienaer ut den haeren naer het leger te senden, so heeft dese vergaderinge daertoe genoempt Danielem a Gys, dienaer tot Nieumegen, om sich daertoe te vervoegen.

1620 IV Classis. Nijmegen, 5 en 6 september
Inv. nr. 1, fol. 221-223v.

Aanwezigen
Acta classis Neomagensis, gehouden binnen Nijmegen den 5 end 6 septembris anno 1620. Sijn op desen classe verschenen naevolgende personen: Joannes Smetius, Leoninus Leo, ministri tot Nijmegen; Jacobus Verheiden, ouderling tot Nijmegen; Paulus Colonius, minister tot Grave, met credentie van sijn gemeynte; Joannes Woltingius, minister tot Elden; Joannes Gobelius, minister tot Oij; Conradus Heckerus, minister tot Eewick; Rutgerus de Reinen, minister tot Hervelt; Matthaeus Xylander, minister tot Winssen; Henricus Vredaeus, minister tot Gravenweert; Anselmus Gemerdanus, minister tot Boeningen; Gerhardus Normannus, minister tot Rantwijck; Jacobus Heisius, minister tot Neerbosch; Petrus Straetmannus, minister tot Gent; Marcus Mignonius, minister tot Batenborch; Theodorus Henselius, minister tot Altvorst; Jacobus Sichardus, minister tot Wamel; Petrus Muserus, minister tot Setten; Joannes Sophianus, minister tot Lent; Theodorus Strackius, minister tot Haeren; Joannes Breierus, minister tot Oijen; Henricus Beventrop, minister tot Cleyn-Linden.

1 Leiding
Nae aenroepinge des naems Gods sijn vercoren in praesidem D. Joannes Smetius, in adsessorem D. Jacobus Sichardus, in scribam Jacobus Heisius.

2 Absentie
Absentes: Wilhelmus Franc, Henricus Ebberus, Christophorus Reusnerus, Everhardus Weidenfeldius, Joannes Kelbergius, Franciscus Diepenbroec, Philippus Selbach end Severin N., ouderling van de Grave.

3 Aanwezigen
Ex classe Tilana sijn tot onderhoudinge van onderlinge correspondentie verschenen: D. Hermannus Broechusius, minister tot Hyen, end D. Hubertus Ellerus, minister tot Heusden.

4 Credenties
Also in den voorgaenden classe was geresolveert dat die broeders die beslotene gemeynten hebben, met behoorlicke credentiën souden verschijnen, end daerop dieselve van hen afgeeischt sijn, so is 't dat eenige broeders, bij dewelcke sulcs tot noch toe niet en was gepractiseert, besonder sijn vermaent in 't toecomende sorge te dragen om behoorlicke ordre te achtervolgen.

5 Ressen ~ Geestelijke goederen
Is goetgevonden dat de sake van de kercke tot Ressen per visitatores sal bevordert worden, gelijc in voorgaenden classe besloten.

6 Financiën
Op het versoec van die verlichtinge der classicale onkosten sullen visitatores end ministri Neomagensis haer beste doen om bij den heeren Gedeputeerden, oft waer sulcs mochte vereischt werden, dese sake verder te bevorderen.

7 Nijmegen ~ Rooms-katholieken
Versoect classis van den broederen tot Nijmegen dat se bij haeren magistraet aenhouden om het uutloopen tot die paepsche kercken te verhinderen.

8 Synode
Tot stellinge van die synopsis die uut den actis synodalibus provincialibus, alsooc classicalibus, sal getrocken worden, sijn gecommitteert D. Smetius end D. Heckerus.

9 Acta ~ Synode
Die acta des voorgaenden classis, alsooc synodi provincialis sijn voorgelesen.

10 Kerkdiensten
Die broeders worden belast die acte des synodi aengaende de catechisatie te achtervolgen.

11 Wijchen ~ Predikant
Die broeders gehoort hebbende het goede rapport deputatorum classis van het examen end confirmatie D. Henrici Vissingii, ooc gesien sijne testimonia doctrinae et vitae, hebben hem pro membro classis aengenomen, die dan den actis synodi nationalis heeft onderteeckent, end belooft de ordre des classis sich te onderwerpen.

12 Rooms-katholieken
Is goetgevonden die broeders die in haere gemeynten inbreuc lijden van den jesuwiten oft papen, end voornamelic van den monic tot Hulhuysen, te vermaenen sulcs in specie visitatoribus classis aen te dienen, die dan met den deputatis synodi daervan sullen communiceren opdat door dieselve bij den Edelen Hove versocht werde daerin te versien.

13 Aerdt ~ Vacature
Sijn op het aengeven van die gemeynte tot Aert van den classe gecommitteert D. Heckerus, Vredaeus end Ebberus, om met den nabueren aldaer te handelen hoe dat haere kercke op het bequaemste met eenen dienaer mochte versien worden.

14 Correspondentie
D. Gerhardus Duifhusius end D. Andreas Boltius sijn als deputati classis Bommelianae op dese vergaderinge, tot onderhoudinge van onderlinge correspondentie, gecompareert. Doch also Boltius niet van den classe was gedeputeert, maer alleen van den deputato gesubstitueert, hebben die broeders geoordeelt dat hij Boltius in sulcke qualiteet niet en behoort geadmitteert te worden. Waervan die broeders classem Bommelianam schriftlic hebben verwitticht.

15 Winssen ~ Schoolmeester
Marcus Wolff, schoolmeester tot Winssen, versoeckende van den classe voorschrijven aen den predicant end kercke tot Linden, om aldaer tot den schooldienst gepromoveert te worden, is hem hetselve van die broeders vergunt end medegedeelt.

16 Haaften ~ Predikant
D. Boltius heeft van den classe versocht dat sekere acten, in 't jaer 1619 in julio van hem gestelt, daerin hij seyt t'onrecht beschuldicht te wesen, geroyeert end den auteur van dese beschuldinge hem genomineert werde. End so sulcs niet en geschiede, dat hij dan genoetsaect sal wesen op andere maniere dan kerckelicken tegen den classem te procederen. Classis heeft hem gewesen tot die acten in synodo Neomagensis van hem gestelt, end hem vermaent des lasts des synodi end sijner eygenen beloften aldaer gedaen, van gerust te sijn, ingedachtich te wesen.

17 Classis Kleve
Sijn ingelevert brieven van den classe van Cleve, waerin sij sich erbieden broederlicke nabuerschap te houden end begeeren dat d'auteurs der brieven van recommandatiën, waerover onse classis bij haer hadde gedoleert, hen genoemt mochten werden. Waerop geresolveert is dat der personen in de antwoort sal verschoont worden.

18 Proponent
Visitatores classis sijn belast bedacht te wesen om Henricum Bucherum, van wiens examen goet rapport gedaen is, op een bequaeme plaetse tot den kerckendienst te promoveren.

19 Elst ~ Vacature
Also die kercke tot Elst nu eenen goeden tijt gevaceert, end hoochnoodich is dat se wederom met eenen bequaemen dienaer versien werdt, heeft classis, sorge dragende voor den welstant derselven, gecommitteert D. Paulum Colonius om met kennisse end consent des Edelen heeren amptmans op den naesten sondach sich derwaerts te vervoegen, end nae gedaene predicatie die gemeynte end nabueren aen te dienen dat de classis, in de vreese des Heeren, lettende op den welstant haerer kercken, heeft genomineert end beroepen die persoon D. Joannis Sophiani. End sal voornoemde Colonius die gemeynte ernstlic vermaenen end met goede reden induceren dat se hem, Sophianum, voor haeren wettelicken kerckendienaer gewillichlic willen ontfangen end aennemen. Sijn ooc gecommitteert D. Heckerus end D. Vredaeus om met goede correspondentie des Edelen heeren amptmans dese beroepinge te bevorderen.

20 Verzoek om standplaats
D. Mignonius heeft den classi gerecommandeert Matthiam Volmeulen van Dalen, versoeckende dat deselve in desen classe tot den kerckendienst gepromoveert werde. Die broeders hebben visitatoribus last gegeven op dese sake te letten.

21 Ewijk ~ Gent ~ Schoolmeesters
Is den classi voorgestelt dat den schoolmeester van Eewic sonder voorweten des classis sij aengenomen, met conditie van alderley paepsche boecken in de schole te leeren. Welcke disordre visitatores sullen soecken te remedieeren, alsooc mede sorge dragen dat Gent met eenen bequaemen schooldienaer mach versien werden.

22 Druten en Afferden ~ Predikant
Hebben sich deser vergaderinge gepresenteert D. Joannes Smetius, D. Godschalcus Aeltius end D. Laurentius Eckius als synodi deputati, end over de sake Brunonis, van synodo, met toedoen der broederen des classis, te handelen besonder gecommitteert. Ende is gecompareert Henricus de Bruyn, verclaerende dat hij door siecte belet was geweest sich in eygener persone den synodo te Zutphen te sisteren. Heeft tegenwoordelic testimonia vitae verthoont, ende mede verclaert waerover hij de voornaemste swaricheyt om de onderteeckeninge te doen hadde gehadt, maer dat hij sedert naerder de sake in de vreese des Heeren overleyt, ende van deselve met verscheydene broederen gecommuniceert hebbende, nu ten vollen in de leere gerust was, ende gelijc hij voor desen coram classe verclaert hadde, also noch verclaerde bereyt te sijn canones synodi Dordracenae te onderteeckenen, end versoeckende wederom tot den kerckendienst te mogen toegelaeten worden. De broeders oversulcs overleyt hebbende 'tgheene 'twelc in superioribus conventibus, so classicalibus als synodalibus, in sijne sake was gedaen, so voor als in end naer sijn deportement, lettende op leere end leven end daervan alle mogelijcke informatie nemende, hebben hem in 't stuck der leere, besonder over de verschillende pointen, goet geachtet breeder t'ondervraegen, 'twelc van de gedeputeerde des synodi end eenige broeders des classis besonder geschiet is. End naer bevindinge van sake, end lange end rijpe deliberatie van 'tgheene daerop te letten stonde, is eyndelic eendrachtelic bij de samentlicke broederen besloten het volgende. Dat hij, Bruno, ernstelic voor dese vergaderinge sal worden vermaent van de ergernisse bij hem der kercke door sijne tergiversatie end gevolch gege-

ven, end hierover leetwesen behoorlic bethoonende, sal gelastet werden tegen den 25 septembris deputatis synodi ende classis tot Nijmegen naerder te doen end schriftlic over te geven verclaeringe van de controverse pointen, besonder van de redenen door dewelcke hij in der waerheyt is bevesticht geworden. Dat hij dan sulcs tot genoegen der broederen gedaen hebbende, volgents sijner gemeynten sal worden voorgestelt om derselven, tot wechneminge aller ergernisse, ooc (gelijc den classi) genoech te doen, end sulcs naer het formulier 'twelc daervan door de voornoemde broederen sal worden gestelt. End dat hij also tot den kerckendienst in sijner gemeynte wederom sal opgenomen worden bij provisie, tot naerder oordeel des synodi. Ditselve voorgenoemden Brunoni voorgestelt sijnde heeft van 't voorgaende leetwesen bethoont end met handtastinge aen praesidem belooft sich in leere end leven voortaen so te sullen dragen als eenen getrouwen dienaer der gemeynte Christi toestaet. Heeft ooc willichlic aengenomen, so voor den deputatis, alsooc voor de kercke, t'achtervolgen hetgheene voorschreven de broederen hem opleyden. Hierover is 't dat de broederen van Nijmegen sijn genomineer[t] om hem voor sijne gemeynte, gelijc voorseyt, op te nemen end te presenteren.

23 Correspondentie
Deputati classis Tilensis et Bommeliensis sijn voor haere bijwooninge end goede advysen van den classe bedanckt.

24 Gedeputeerden ~ Correspondentie ~ Examinator ~ Visitator
Sijn vercoren: in deputatos classis, Henricus Vredaeus, Jacobus Heisius, Jacobus Sichardus end Joannes Sophianus; in deputatos ad classem Bommelianam, minister Neomagensis end Jacobus Sichardus; in examinatorem D. Leoninus Leo; in substitutum visitatorem minister Neomagensis.

25 Sluiting
Nae gehoudene censura morum end danckseggingе tot Godt den Heere is de classis in goeden vrede gescheiden.

26 Ondertekening
J. Smith, conventus huius praeses, manu propria
Jacobus Heisius, scriba

1620 V Classis (extraordinaris). Nijmegen, 24-26 september
Inv. nr. 3, fol. 22-23.

Aanwezigen
Acta conventus extraordinarii, gehouden binnen Nijmegen den 25 end 26 septembris 1620. Sijn op dese vergaderinge verschenen: Joannes Smetius, Leoninus Leo, Conradus Heckerus, Henricus Vredaeus, Jacobus Heisius, Jacobus Sichardus, Joannes Sophianus, visitatores et deputati classis; Joannes Gobelius; Rutgerus de Reinen; Matthaeus Xylander; Wilhelmus Franck; Theodorus Strackius; Philippus Selbach; Henricus Beventrop; Henricus Vissingius.

1 Ondertekening belijdenisgeschriften
Also D. Samuel Veltius, van D. Henrico Arnoldi, minister tot Delfft, in naemen des Zuyt-Hollandischen synodi aen den classem is gerecommandeert, alsdat hij nu in de controverse pointen beter onderricht sijnde, geresolveert was die canones synodi nationalis te onderteeckenen end den classi, mitsgaders de kercke van Wichen, satisfactie te geven, gelijc ooc hij, Veltius, door een acte van hem geteeckent sulcs verclaert heeft, hebben die broeders hetselve met blijschap aengenomen end dese sake uutgestelt tot op de naeste classem, waervan D. Henricus Arnoldi schriftelic is verwitticht.

2 Proponent
Is goetgevonden dat Henricus Bucherus sal met believen des Edelen heeren amtmans der gemeynte tot Aert gepresenteert werden, om volgents aldaer, oft elders, tot den kerckendienst te mogen gepromoveert worden.

3 Mullem ~ Predikant
Op het versoec van die nabueren tot Mullem, in 't Overamt van Cuijck, hebben die broeders geconsenteert dat D. Hermannus Beventrop aldaer sal mogen gehoort werden, om voorders met haer consent end goede ordre des classis tot den dienst haerer kercken bevordert te worden.

4 Financiën
Is nochmaels den visitatoribus belast dat se sullen bedacht wesen op bequame middelen, waerdoor sij bij den heeren Gedeputeerden oft bij den Edelen Hove die classicale onkosten mogen verwerven.

5 Elst ~ Vacature
Also die broeders noodich geacht dat die kercke tot Elst noch eenen tijt lanc mach bedient werden, hebben se tot dien eynde gecommitteert D. Rutgerum de Reinen, D. Conradum Heckerum end D. Joannem Woltingium om dieselve op die dry naestvolgende sondagen te versorgen.

6 Druten en Afferden ~ Predikant
Is voor dese vergaderinge verschenen D. Henricus Bruno end (om t'achtervolgen 'tgeene hem van den classe was belast) heeft schriftelic ingebracht end mondelic gedaen naerder verclaeringe van de controverse pointen, reden gevende uyt Godes Woort waerdoor hij in de waerheyt is bevesticht geworden. Die broeders gehoort end overwogen hebbende sodanige verclaeringe, hebben goet contentement daerin genomen end goetgevonden hem Brunonem nae ordre des classis wederom tot den kerckendienst te admitteren. Hebben ooc tot dien eynde gecommitteert D. Jacobum Sichardum end D. Matthaeum Xylandrum om voornoemden Brunonem op den naesten sondach voor sijne gemeynte te presenteren end op te nemen, volgende het formulier hierover gestelt, also die ministri Neomagenses, van den classe daertoe genomineert sijnde sulcs te doen, op ditmael verhindert wierden.

1620 VI Classis (extraordinaris). Nijmegen, 27 november
Inv. nr. 3, fol. 24.[297]

Aanwezigen
Acta conventus extraordinarii, gehouden te Nieumegen den 27 novembris 1620. Sijn op dese vergaderinge verschenen: D. Joannes Smetius; D. Leoninus Leo; D. Conradus Heckerus; D. Jacobus Heysius; D. Joannes Sophianus.[298]

1 Mullem ~ Beroep
De broeders gesien hebbende het consent ende approbatie van Sijne Princelijcke Excellentie aengaende het beroep D. Hermanni[299] Beventrup tot den kerckendienst van Mullem in 't Overampt van Cuijck, hebben hem naer de resolutie in den voorgaenden conventu genomen tot den dienst derselver kercken beroepen.

2 Gedeputeerden ~ Visitatoren
Is goetgevonden dat voortaen de visitatores ende deputati classis sullen vergaderen op den eersten maendach van een ygelijcke maent, des morgens ten 10 ueren, opdat alle voorvallende saecken ende swaricheden soveel mogelijck afgedaen ende niet tot op den classem met meerder beswaringe desselven uutgestelt mogen worden.

3 Elst ~ Vacature
Also die kercke tot Elst noch ter tijdt niet en can versien werden ende evenwel nodich is dat se bedient worde, is goetgevonden[300] dat de naevolgende broeders deselve plaetse bedienen naer de ordre als hier gestelt is, te weten: D. Rutgerus de Reynen dominica 1 adventi, D. Woltingius[301] 2 adventi, D. Heckerus[302] 3 adventi, D. Colonius 4 et Feria Natalis, D. Franc[303] dominica post Natale, D. Reusnerus[304] 1 januarii, D. Muserus[305] dominica 1 post Epiphaniam, D. Weydenfeldius[306] dominica 2 post Epiphaniam, waertoe sij broederlijcken werden versocht, niet twijfelende of die gagie sal als voren hun voor haeren moeyte werden vergunt, waertoe men die heeren Gedeputeerde sal versoecken.

297 Een klad met de acta van deze vergadering, geschreven in het handschrift van Jacobus Heisius, is te vinden in het Gelders Archief, Archief van de classis Nijmegen, Inv. nr. 3, fol. 25.
298 Dit artikel ontbreekt in het klad uit het Gelders Archief.
299 In het klad uit het Gelders Archief is in plaats van het doorgestreepte 'Henrici' geschreven: 'Hermanni'.
300 In het klad uit het Gelders Archief is ook geschreven: 'hebben die broeders in extraordinario conventu vergadert sijnde, goetgevonden'.
301 In het klad uit het Gelders Archief is hiervoor geschreven: 'Joannes'.
302 In het klad uit het Gelders Archief is hiervoor geschreven: 'Conradus'.
303 In het klad uit het Gelders Archief is hiervoor geschreven: 'Wilhelmus'.
304 In het klad uit het Gelders Archief is hiervoor geschreven: 'Christophorus'.
305 In het klad uit het Gelders Archief is hiervoor geschreven: 'Petrus'.
306 In het klad uit het Gelders Archief is hiervoor geschreven: 'Everhardus'.

Acta van de classis Tiel/Bommel 1606-1613

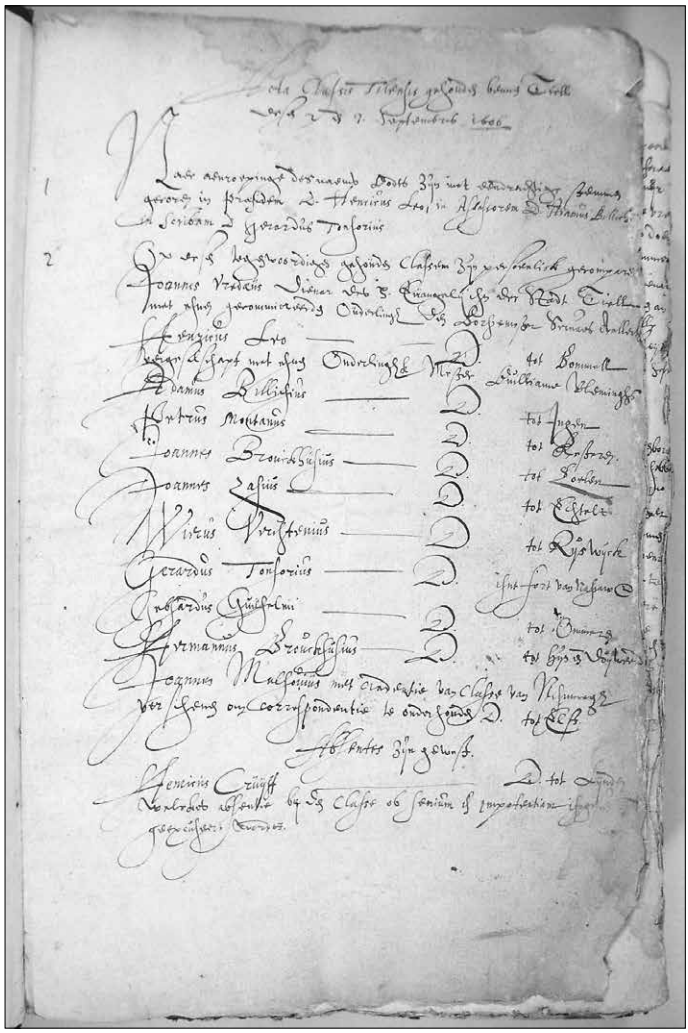

1606 I Classis. Tiel, 2 en 3 september
Inv. nr. 24, fol. 1-3.

1 Leiding
Acta classis Tilensis, gehouden bennen Tiell desen 2 en 3. septembris 1606. Naer aenroepinge des naems Godts zijn met eendrachtige stemmen gecoren in praesidem D. Henricus Leo, in assessorem D. Adamus Billichius, in scribam D. Gerardus Tonsorius.

2 Aanwezigen
Op desen tegenwoordigen gehouden classem zijn persoenlick gecompareer[t]: Joannes Vredaeus, dienar des Heiligen evangelii ihn der stadt Tiell, met ehnen gecommitteerden ouderlingh, den borgemester Servaes Aelberts; Henricus Leo, dienar tot Bommell, vergeselschapt met ehnen ouderlinghk, mester Guilliame Vleminghs; Adamus Billichius, dienar tot Ingen; Petrus Montanus, dienar tot Kesteren; Joannes Brouckhusius, dienar tot Zoelen; Joannes Zasius, dienar tot Echtelt; Wierus Verchtenius, dienar tot Rijswijck; Gerardus Tonsorius, dienar ihn 't Fort van Nassaw; Gebhardus Guilhelmi, dienar tot Ommeren; Hermannus Brouckhusius, dienar tot Hyn ende Doyweerdt. Joannes Mulhovius, met credentie van classe van Nihmmegen verschenen om correspondentie te onderhouden, dienar tot Elst. Absentes zijn gewest: Henricus Cruyff, dienar tot Lynden, welckes absentie bij den classe ob senium et impotentiam ihngesien ende geëxcuseert wordt; Guilhelmus Wyrdts, dienar tot Weerdenburch, Tuyl ende Neerihuinen; Joannes Pellenbergius, dienar tot Geldermalsum; Joannes van Eindoven, dienar tot Kerkwijck; Joannes Groetius, dienar tot Beest. Welcker vijff leste, ihn den quartier van Bommel geseten zijnde, door D. Henricum Leonem bij den classe hares uutblijvens genochsam wettelick geproponeert, ende van classe geaccepteert is.

3 Visitatie
Omgevraeght zijnde door D. praesidem naer den kerckelicken ende scholastiquen staet, soe ihn steden als ten plattenlanden, wordt bevonden bij de broederen dat het redelickerwiess naer gelegenheit ten plattenlande toegaett, ende zeer wel ihn de steden. Doch alsoe dat alle kerckendienaers tegenwoordich vergaedert ten plattenlanden geseten zijnde, sullen gehouden zien op den naestvolgenden classem hare schoolmesteren ende costeren mede te brengen, dewelcke hares bedieninge sullen hebben te geven reden ende andtwoordt, ende van hare foute geïnstitueert ende onderrichtet worden. Ende om dit met merder authoriteit te effectueren, sullen de kercken van Tiell ende Bommell bevorderen dat de here amptluyden van beide quartieren soedaenige persoenen uutschrijven sullen, teneinde sij niet en pretenderen ignorantie ofte onwillicheyt.

4 Ingen ~ Geschil
Alsoe door seker misverstandt ende jaloursie enich different is geresen tusschen Adamum Billichium, kerckendienaer tot Ingen, ende den Edelen jonckheer Cornelis van Eck, ouderlinghk, ende Wouter Cornelisse Mandemaeker, diacon der gemeenten daerselfst, 'twelck den christelicken classi soe defensivelick als offensivelick is voorgestelt geworden, dienvolgens de christelicke classis haren schuldigen plicht bedenckende ende meerder g'waer ende eergernis daeruut spruytende voorcommende, hebben eigentlick naer gestaedigen christelicken arbeyt

de saken beider zijden soeverre gebrocht, dat parthiën de vermaninge des classis haer gern hebben onderworpen ende naergevolcht, naerlaetende ende ihn een ewich vergeert stellende wat van beider zijden sol mogen gesuspireert ende voorgenomen wesen, overgevende haer ende haer beider zijden different ihn handen des classis, d'welcke 'tselfste hinwegh genomen ende ihn 't vuyr der liefden verbrandt heft, waermede sij beide parthiën zeer wel tevrede zijnde hebben 'tselfste gern geaccepteert ende aengenomen. Mets doende verclaringe van malcanderen niet te weten voor ditmael, noch inhmmemeer ihn 't verwijt te willen stellen, anders als luyden, kerckendienar ende lidtmaeten der kercken Christi, betaembt; hebbende den anderen in facie classis met handtgevinge beloofft van nu vordaen ihn alle behoorlicke broederlicke liefde met den anderen, ofte ihn 't blijven ofte scheyden, te willen leven ende continueren. Waerover classis zeer goet genuegen heft genomen den goeden succes daervan verhopende.

5 Adam Billichius

Belangende het vertreck Adami Billichii van Ingen naer Cuelenborg kan classis om pregnanten redenen 'tselve, sonder meerder fondaments te hebben, voor ditmael noch niet ihnwilligen, temeer hyrom, dat de chrystelicke synodus lestleden tot Nihmmegen gehouden, de saeke van dien mede ihn handen gestelt heft den Zuyt-Hollandtschen synodo. Ende alsoe classis niet en heft vernomen het effect van sulckes, vyndt het goet te begrueten met bryve D. Joannem Debetium als deputatum desselfsten synodi, om van hem op 't spoedichste te vernemen wat ihn de translatie Adami sol bij 'tselvige synodo mogen geresolveert ende geconcludeert wesen, mets hen vrundelick verzouckende, soe wanneer van de saeke aen den Welgeboren grave van henluyden noch niet gedaen wahre, dat hem favorabelick gelieve 'tselfste eerstdages te bevorderen. Ofte bij gebreke van sulckes sal classis moeten noetshalven procederen, als het met de meeste ende beste stichtinge beider der kercken sal vynden noetwendich te behooren. Sal mede 'tselfste door missive aen Zhijn Genaede van Cuelenborch versocht ende geschreven worde.

6 Examen

Cornelius Joannis heft voor den classe een propositie gedaen ende daervan een goede genuegen ende gevallen genomen; heft hem wijders vermaent met allen vlijt[1] ende neersticheit zijn studia theologicale prosequeren, hem veerdich houdende tot het preparatorium examen, 'twelck van de dienaren tot Bommel al gedaen worden, hem mits desen opnemende tot ehnen proponent unses classis.

7 Maurik ~ Predikant

Wieri Verchtenii clachte van zijn soeber tractament, jae gaenss geen betaelinge van de van Mauryck, alsmede zijnes unvermoegelicken hogen ouderdoems van niet langer te kunnen den moyelicken gecombineerden kerckendienst van Mauryck ende Riesswijck bedienen, ihn forma als vooren hem bij den classe belastet, iss bij de broederen des classis aengehoert, ende eindelick de saeke rijpelick overwogen zijnde, is geconcludeert dat Wierus sal wesen ontschlagen van zijn voorige combinatie, alsmede van den kerckendienst tot Mauryck. Ende opdat gemeente tot Mauryck van sulckes soll moegen verwitticht worden, sullen twe de naestgesetene dienaren, te weten Billichius ende Joannes Broeckhuysius, met de

1 Hierna is doorgestreept: 'igen'.

nabueren handelen ende de reden die den christelicken classen beweeght hebben tot sulckes, mondelick voor te draegen, zijn resterende betaelinge op 't allergetrowlicxste bevorderende. Waerover Adamus Billichius, van classe versocht zijnde goetwillich zijnen willigen dienst bij den Welgeboren grave van Cuelenburch aen te wenden, beloofft heft, teneinde de tertiae partes vicariarum, under Zijn Genaede gebiet ihn desen unsen classe staende tot den dienst der kercken (daer se ihmmer toe behooren), mogen geduceert ende geïmployeert worden.

8 Tielerwaard ~ Bommelerwaard
Classis vyndt goet dat uut haren naem worde geschreven aen de deputatos synodi, teneinde haer gelieve ernstelick te begrueten met sekere missive den heren amptman ende magistraeten tot Bommel, opdat einmael ihn den droevigen, desolaeten kerckelicken staet moge versien ende geremidieert worden.

9 Jacobus Waalwijn
Belangende de saeke van Walwijn, versoekende admissie ad Sanctum ministerium, heft classis sulckes noch niet doen konnen, maer heft beloofft vanwegen goeder hopeninge met sekere missive bij den Edelen Hove van Gelderlandt favorabelick te willen intercederen, teneinde hij remissie verkrijge. Ende sal classis daernaer haendelen als het sal weten christelick te behooren.

10 Student
Reinerus Osterzaeus heft van classe versocht om tot proponent ihn desen unsen classe opgenomen te moegen worden. Heft voor andtwordt gekregen, dat hij desen volgenden wenter bij D. Brou[ckhusium] hem modestelick ende eerlick behoude, wes ad futuram c[lassem], ende sal hem alsdan naer gelegenheit contentament gegeven worden. Ende wort mede opgeleet D. Vredaeo te beandtworden de missive der kercken van Renen desen aengaende, beleeffdelick verzouckende enich subsidie ende alimentatie voor den jongen gesel.

11 Fort Sint Andries ~ Fort Nassau
Classis authoriseert D. Vredaeum ende D. Leonem om ihn vrede te stellen de ghemeenten tot St. Andries ende de Vooren, vanwegen den kerckendienst daerselfst.

12 Avezaath ~ Predikant
Joannes Brouckhuysius heft versocht untschlaginge van den kerckendynst tot Avesaet, 'twelck classis voor ditmael soe dadelick niet doen can. Maer doen bedenckende zijne billicke reden, bennen zij tevreden dat hij tegens den aenstaende classem sal worden untlastet, ende dat den van Avesaet daerentusschen uutsien naer ehnen anderen kerckendynar.

13 Correspondentie
Dominus Hermannus[2] Broeckhuysius is gecommiteert to gaen naer Nihmeegen, ad classem, op 'tselvige van des Tielsche classis wegen met goede correspondentie bij te woonen.

2 Boven de regel geschreven in plaats van het doorgestreepte: 'Joannes'.

1607 I Classis Tiel/Bommel

14 Examinator
In examinatorem is geconstitueert Gerardus Tonsorius.

15 Agenda
De platse is genomineert Bommell, de tijtt sal worden uutgeschreven ende naergecomen bij de kercke aldaer als de sal vynden de gelegenheit te gelijcken.

16 Sluiting
Post censuram morum is classis vreemdtsamelick gescheiden.

17 Ondertekening
Henricus Leo, praeses classis
Adamus Billichius, assessor
Gerardus Tonsorius, classis scriba

1607 I Classis. Tiel, 29 september-1 oktober
Inv. nr. 24, fol. 5-8.

1 Leiding
Acta classis Thilensis, gehouden binnen Thyll den 29. 30. septembris ende den 1 octobris anno 1607. Naer anropinge des nahms Gotts sin mit eindrachtigen stemme gekohren in praesidem D. Joannes Vraedeus, D. Abrahamus[3] Hasius in assessorem, in scribam D. Joannes Pellenbarch.

2 Aanwezigen
Op desen tegenwordigen classem sin personlik gecomparert: D. Joannes Vraedaeus, dienaer der Worts Jesu Christi in der statt Thyell, mit einen gecommitterden ouderlinck, borgemeister Servaes Alersen; D. Henricus Leo, dienaer tot Bommell, vergeselschapt mit einen ouderlinck, meister Guuilliam Flaminck; D. Abrahamus Hasius, dienaer in die Fort van Nassau; D. Wierus Forchtenius, dienaer tot Riswick, Maurik; D. Joannes Bruckhusius, dienaer tot Zuilen; D. Harmannus Bruckhusius, dienaer tot Hyn end Dodewert; D. Gerardus Guuilielmi, dienaer tot Ummeren; D. Petrus Montanus, dienaer tot Kesteren end Hoysden; D. Joannes Pellenberch, dienaer tot Gellermalssen. Sin ock op dese vergadderinge verschenen: D. Joannes Fontanus end D. Gerardt Livius end D. Guilielmus Boudartius, dienars tot Arnehm, Nimbwegen ende Zutphen, gedeputerde vanwegen Sin Excellencie ende des Edlen Hoves, tot visitatie ende[4] reformatie der kerken ende scholen in die respective ampteren, van tusken Maas end Wael, Tyhler- ende Bommelerwaarden, ende dien classe van haer wadervahren report gedaen als folgen sall. Absenten sin gewest: D. Guuilielmus Wirts, dienaer tot Werdenborch ende geëxcusirt; D. Joannes Grotius, dienaer tot Beest, wort geëxcusert vanwegen sines ouderdombs; D. Henricus Kruifs, dienaer tot Lienden, geëxcusirt wegen siner schwackcheit. Proponenten: Henricus Christiani, tot Isendorn; Reinerus Osterzehe, tot Eck; Cornelius Jansen, tot Wagenoy; Bernerus Vezekius, tot Echtelt; Jannes van Schuell, tot Bruckem end Kerckwiek.

3 Boven de regel geschreven in plaats van het doorgestreepte: 'Joannes'.
4 Boven de regel geschreven: 'visitatie ende'.

3 Tielerwaard ~ Bommelerwaard ~ Land van Maas en Waal

Also bij dem Edlen Hove, op die klachten des synodi tot Bommel gehouden, over die desolatie der kerken in Bommeler- ende Thylerweeden, also ock in Maes end Waell, order gestelt is tot reformatie in dieselvige platze, in conformitet van het versuck des synodi, ende sick tot dien einde, mit commissie des Edlen Hoves, hebben lahten gebruken onse Werdige ende gotsalige medebroders D. Joannes Fontanus, D. Gerardus Livius ende D. Guuilielmus Boudartius, die ock hares wederfahrens an den classem remonstrantzie duende, getuchnisse geven der guden uytkomste die in deser sake te verwachten staet. Immers, ten ansiende van dien iver der ondersate[n] in die fornambde ampten, die duslange van die dachlikske heer[en], uth ongenegenheit tot die religie, van Gotts Wort mee[r]derdeils sin berofft gebleven, is bij dem classem guitgefonden ende geresolvirt dat bij dem Hove, tot beforderinge deses angefangenen kristliken werckes, dese vier nafolgende poncten op het allerernstichste allen versukt werden:

Ten eersten, dat die rentmeister der geistliker guderen in Thyler- ende Bommelerwerden, met mehrder auctoriteit des Hoves, war het mogelik doer het landes mombar in sine bedieninge mochte ingefort werden, also men siet dat die placaten des Hoves bij veelen collatoren klein geachtet, ende ock regelrecht, met opboringe der renten, nae dien tiet der inhibitie overtreden worden.

Ten tweden, dat ordere gestelt werde op die betahlinge van die onkosten die bij diengennen gedaen werden die sik in dese[5] reformatie lahten gebruken, ter tiet tho dat men einige dienaers mochte bekohmen die eine seker platze hebbende, nochtans mit hulpe van anderen broders des classis dieselvige diensten souden konnen vertreden.

Ten derden, dat bij Sin Excellencie[6] offte heren Staten salvegarde mochte verworven werden for alle dienaers in die forgenombde ampten, opdat sie buhten sorgen van dreigimenten ende overheyt mogen leven, ende in freede haeren dienst plegen.

Ten vierden, dat ock an alle capittelen buiten dieselve quartiren, alse binnen Utrecht, van Oudemonster ende van Sint Jan, hebbende die collazie van die pastoriën van[7] Driell ende Werdenborch ende diergeliken mehr, versocht ende belast werde uth haere tienden soveel te contribuiren, alse tot supplement des onderhouts for dien dienaeren in die platze haere pastorie van noden is.

4 Tielerwaard ~ Bommelerwaard ~ Land van Maas en Waal

Ende opdat dese sake sonder vertoven mochte verrichtet werden, is onsen Sehr Werden broeder D. Fontanus (alsoe Sin Eerwerde wechvordich was omb nahr Arnehm te vertreken) gans friendelik[8] van dem classe versocht omb, neffens die deputatos synodi, diet alles mit den allerersten te bearbeiden, alsemede die andere classes tot versorginge van andere dinaeren, in Ziner Eerwerden ende bruders Boudartii platze, te vermahnen, temehr ombdat die sake eindrachtelik in synodo also besloten is. ‘tGene bij D. Fontanum (die sines getrouwen arbeides in die kercken deses quartiers mede bedanckt is) als kristlik ende notwendich angenohmen is.

5 In plaats van: ‘die’.
6 Hierna is doorgestreept: ‘salv’.
7 Boven de regel is geschreven: ‘die pastoriën van’.
8 Hierna is doorgestreept: ‘te vertreck’.

5 Nationale synode
D. Joannes Fontanus hefft mede te kennen hoe dat hij verschreven was omb dien 6. thokomender mant te verschinen tot Amstelredamb, vanwegen der handelinge tot ein praeparatie des nationalis synodi in Dien Hage, for enige tit gehouden, warinne einige schwarigheiden vorgefallen sin. Ende naedien hij die orsake van vorgaende vergadderinge in Dien Hage, also ook van tegenwordige vorschrivinge verhalt hadde, hefft darover versocht het advis deses classis, offt hij derwarts trecken offt thues bliven soude.

6 Nationale synode
Die classis op het forstell D. Fontani geleht hebbende ende verstande dat die sake niet en behorde tot desen particuliren classe, angesien de sake[9] door die Generale Staten begonnen ende uuit lasten des Edlen Hoves deses foerstendombs, mit advis einiger gedeputerden deses synodi, te werk geleit is, hefft D. Fontano tot andtwort gegeven dat classes hem sulx tot sinen guden willen laht omb te doen also alse hij sall befinden tot stichtinge der kerke Christi te dienen.

7 Ingen ~ Beroep
Die van Ingen sin verschenen op dem classe omb te eindigen die saeke des beropes tot dien kerkendienst op Danielem Wizium geschiet, ende hirop hefft classes haerlieder berichtet dat in haere handelinge mit dienselven persone was gesondiget tegens dien derden articel des nationalen synodi in 's-Gravenhagen gehouden. Bovendien sin ock dieselvige[10], die van Ingen verschenen wahren, vorgelesen die[11] acta des particuliren synodi Zuit-Hollants, luidende tegen Wizium, ende also vertont dat dieselve person nue genessins konde bij die gemeinte van Ingen tot ein kerkendienaer thogelaten worden. Darop die van Ingen, tefreden sinde, hebben gebeden dat men haer die articlen mededielen wilde ende sin gescheiden, die vergadderinge biddende omb for haer sorge te dragen dat sie erster gelegenheit mit einen getrouwen dienaer mogen versien worden.

8 Visitatie
Ombgefragt sinde doer D. praesidem nae dien kercklíken end scholastiken staett, so in steden als den plattenlanden, wert befonden bij den broderen dat het redelikerwisz naer gelegenheit in dien plattenlanden thogaet ende zehr well in die steden.

9 Fort Nassau ~ Fort Sint Andries ~ Kerkenraad
Abrahamus Hasius, dienaer des Heiligen evangelii in 't Fort van Nassauw end Sint Andreis, rahtt fragende oft niet rahtsam en sie in Sint Andries einen ouderlink ende diaken te verkisen, omb dieselven dem kerkenrahtt in 't Fort van Nassauw als ein corpus bij te fugen, omb in alle forfallende kercklike schwaricheden mit malkanderen te communiciren? Antwort classes daerop ja.

9 Hierna is doorgestreept: 'doer die generale sake'.
10 Boven de regel geschreven.
11 Boven de regel geschreven.

10 Vergadering ~ Financiën
Is guitgefonden van dem classe dat nue verdan alle ledemahten des classis 's mandage-avens, ehr die classis gehouden wert, vergadderen sollen, ter platzen dar die classis utgeschreven is, ende dat die absentes, hetsij des mandages offt alle anderen dagen duirende tit classis, soveele for hare montkosten sollen hebben te dragen als diejene die tegenwordich sin, hetwelke van dem classe sal angeseht worden, wartho dat het orbarlik sall befonden worden.
Is ock mede geordiniret dat alle kerkendinaers, die erst van dem classe angenohmen werden, alsock mede die proponenten die nae 't examen tot dienaers angenohmen sin, dem classe verehren sollen met ein Spanske matte offt die werde van dien, hetwelke nue erst gedaen hebben D. Alardus Vries, dienaer tot Tyhll, ende D. Abrahamus Hasius, dienaer in 't Fort van Nassauw.

11 Adam Billichius
Wort goetgefonden van die vergadderinge des classis, ut nahmen des classis an Adamum Billichum te schriven, hem verdahn te onthouden einige personen an particulire kerken totten kerkendienst, sonder vorwehten des classis, te recommendiren, gelik hij alrede an Danielem Wizium sonder groten danck gedaen hefft. Gelikerwise men hem ock schrifftlik sall versuken rekeninge ende reliqua te doen de seines ontfancks der penningen, van dien kerckmeisteren opgeboert, alsock van hem te eisken sekere acta van dem heren amptman.

12 Opheusden ~ Ingen ~ Schoolmeesters
Meister Winalt Jansz., dem classi gerecommendirt sinde om ywers for ein schuldienaer gebrukt te worden, is bij die vergadderinge guitgefonden denselven dien van Housden te presenteren; gelik ock Abrahamus Jans die Raht, n. van Nimbwegen, den van Ingen op haer versueck tot einen scholdienaer sal thogesonden worden.

13 IJzendoorn ~ Proponent
Alzo Henricus Christiani, proponent thot Isendorn, naer overleden D. Joannis Sasii die kerke tot Echtelt ombtrent drieverdel jairs mit dem dienste des Wordes geassistert hefft, met vorwehten des classis, ende fornomde Henricus Christiani ein contentamente bij den classem was versukende, is doer onderhandelinge des classis so wiet gehandelt dat die nagelahten kinderen des overledener D. Joannis Zasii hem thogeleit hebben die somma van 54 carolsguldens, wormede hij hem gecontentert houdt,vanwegen sines vornomden dienstes.

14 Lienden ~ Predikant
Henricus Cruiff, dem classe to kennen gevende sin impotentie ende onvermogsamheit vanwegen sines hogen ouderdombs als vortahn onbequaem totten dienste ende deshalven verlichtinge sukende, is bij die vergadderinge goetgefonden, naedien men in seker erfahringe kompt dat seker vicariën tot Lynden, ende ein tiende in die burschaps Merten gelegen, darvan Sin Gnade die graff van Culenborch die ein helfft, d'ander die abdey van Sint Paulus binnen Uttrecht te conferiren hefft, 't eine jair mits dat ander mehr wert, sinde ongeferlik driehondert carolsgulden, dat D. Gerardus Livius van die vergadderinge versocht wort, als noch aenwesende, om met D. Fontano bij den Edlen Hove van Gelderlant forschrivens aen Sine Gnade dien graff van Culenborch ende an die Edle Mogende heeren

Staten des landes van Utrecht ut te brengen, omb die fornomde vicariën ende tienden tot onderhoudt eines bequamer jongenmans ende dienaers te impetriren, tot verlichtinge en solacement des fornombden onvermogden Henrici Cruiff.

15 Verzoek om standplaats
Der vergadderinge te kennen geven sinde dat D. Henricus Broeckhusius, pastor binnen Vraeden, van die jesuïten verdreven sinde omb der reiner religie[12] willen, sins fornemens sinde hem in dese gevrijede landen te begeven omb zine consciëntie te quiten ende mit sinen gaven die kerken te assistiren[13]. Is bij den bruderen het gude fornehmen hochlik gelovet, mits belovende hem alle reverentie, ehrbiedinge ende behulp te bewisen.

16 Examens
Die proponenten D. Henricus Christiani, D. Bernerus Vezekius, D. Joannes Verschull, D. Cornelius Joannis[14] van D. Henrico Leone, examinatore classis, geëxaminirt sijnde, sin also befonden in haeren antworden dat classis ein redelik contentamente ende genugen van haer hefft, ende sin over sulx als wetlike dienaers ende ledemahten des classis tot dien ministerio angenohmen, mits belovende bij stipulatie te ondertekenen die Nederlandiske confessie ende catechismum.

17 Eck en Wiel ~ Proponent
Naedien in dem Bommelschen classe lest gehouden ein acte van Rheinero Osterzeo gestelt is, als dat doer sine blauwe excuse sin sake ongediscidert is, bliven anstaen d'inhalt derselven acte, ende als nue in dem Tylsken classe verschenen sinde, versukende utstell van sin examen. Het classis hirop lettende, vort van sin dissolut ende ongeregelde leven verwittiget wesende, hefft hem hertlik vermant ad meliores vitae fruges. Hefft hij hirop belofft, bij hantvestinge, hem also vorder te dragen dat het classis niet mehr sodane wulpischeit van hem vernehmen soude, ock dat hij hem vlitichlik in studiis soude quiten, dat so wennehr hij tot einiger tiet tot examinatie erfordert wort, hem bereit sal lahten vinden. Dit is van dem classe ex commiseratie hem for dietmal geïnduleirt.

18 IJzendoorn ~ Geestelijke goederen
Is dem classi angedinet, overmitz 10 morgen landes tot Mehll gelegen, genambt dien Stapell (van dien heer tot Isendorn van die pastorie verfrembdet ende affgenohmen sin), weder te mogen an derselver curae gereducirt worden. Hefft het classis goetgefonden dat dietselve D. Gerardus Livius den Edlen heeren Gedeputirden metten ehrsten sal andienen.

19 Ochten ~ Geestelijke goederen
Der kerke van Tyll wordt belastet omb bij den Edlen heeren amptman aen te houden, etlike huislieden, kennisse hebbende van die guderen der pastoriën end vicariën tot Uchten, te verschriven, omb te mehten die quantiteit ende werden derselven, waermede in nafolgede tiden ein getrowe dienaer mach versien worden.

12 Boven de regel is geschreven: 'reiner religie'.
13 Boven de regel geschreven in plaats van het doorgestreepte: 'quiteren'.
14 Hierna is doorgestreept: 'D. Reinerus Osterzeus'.

20 Avezaath ~ Predikant
Het is bij dem classe thogelahten Cornelio Joannis, dienaer tot Wagenoye, die kerke tot Avezaet beneffens die sine noch ein wile te betreden, ter tiet to dat daer anders bij dem classe in versien wordt.

21 Ingen ~ Traktement
Wort der kerken tot Tyll ut last des classis belastet aen Lohmannum te schriven, omb hem erster gelegenheit nae Tyll te verfugen, dat sine sake vanwegen der kerke van Ingen mach verhandelt worden. Alsock mede te versuken an dien Edlen heeren amptman an dien heren commandour tot Ingen te schriven wegen Gebhardi Guuilielmi sinen begangenen dienst aldaer gedaen nae vertrek Adami Bilichii, sin contentamenta daraff te hebben.

22 Ophemert ~ Nederhemert ~ Kosters ~ Ziekentroosters ~ Voorlezers
Die vergadderinge Joanni Kriger end meister Robetyer tot Nehrhemert alle hopeninge des kerkendienstes ontseit hebbende, hefft nochtans belofft dat men allen vlijtt sal anwenden dat sij bij bedininge van costerie, sieken besuken ende lesen, onderhoudt mogen hebben.

23 Visitatoren ~ Examinator
Tot visitatores sin genombt D. Joannes Vraedaeus ende D. Henricus Leo, ende tot examinatorem D. Alardus Vrisius.

24 Agenda
Die platze des nachsten classis is genominert te Bommell; ende sullen die dienaren 14 dage nae to te komende Pasken, te wehten des mandagesavents, aldaer verschinen.

25 Correspondentie
D. Alardus Frisius is van classe gecommittirt om hem op dien Nimbwegsken classem te verfugen, des mandages na belouken Pasken.

26 Sluiting
Na gehoudender censura morum ende gedane gebeden sin die bruders fredesamliken gescheiden.

27 Ondertekening
Johannes Vredaeus, classis praeses, scripsit

1608 I Classis. Zaltbommel, 12 en 13 april
Inv. nr. 24, fol. 11-15.

1 Leiding
Acta classis Bommelianae, gehouden den 12 ende 13 aprilis anno 1608 stilo vetero. Nae aenroepinge des naems Gods is met gemeene stemme in praesidem gecoren D. Henricus Leo, in assessorem D. Alardus de Vries, in scribam Wernerus Vesekius.

2 Aanwezigen
Sijn tot dese vergaederinge gecompareert: D. Henricus Leo, minister tot Bommel; D. Alardus de Vries, minister tot Tyl[15]; D. Wernerus Vesekius, minister in Echtelt[16]; D. Abrahamus Hasius; D. Johannes Broeckhusius; D. Hermannus Broekhusius; D. Petrus Montanus, minister in Kesteren; D. Gerardus Wilhelmi, minister; D. Johannes à Gaeles; D. Johannes Cocksius; D. Antonius Leo; D. Cornelius Johannis; D.[17] Wilhelmus Wirts, minister; Johannes Verschuel; D. Johannes de Groot; D. Johannes Coitsius, als deputatus van Nimmegen. De ouderlingen: boergemeester Servasen Alersen, ouderlinck van Tyll; boergemeester Matteüs Henricksoon, ouderling tot Bommel[18]. Absentes sin geweest: Wierus Vrochtenius[19], maer wort mets krankheyt geëxcuseert; Johannes Pellenberg, sin excuse van D. Henrico Leone wort aengenomen, met Henricus Cristiani is mede excuseert.

3 Verzoek om standplaats
Is verscheenen Johannes Functius, gewesen dienaer in Hardersoude, ende van de classe begeert ende gebeden oft he anders elders in de classe tot den ministerium soude gepromoveert werden. Daerop hem de broederen tot een antwort gegeven hebben dattet in de eerst oprechtinge der kerken deses quartiers niet mogelijck ofte doenlick en is sijn versoeck voor dese tijt in te wilgen, om redenen de hem geremonstreet sijn, maer gelickwel, om sijn noet ende armoet te stuuten soveel maer moegelick, so is hem van de classe sodanige vorschrivens an de dienaer van Heusde medegegeven, als der broederen goede consciënte betuygde te behoren, des te liever omdat ons doctor [Auninus], diener des Woort in 't Sticht van Utrecht, een goede ghetuyghnisse en hoope sijns beeterschaps ghegeven hadde in particuliere brieven aen D. Henricum Leonem gheschreven.[20]

4 Visitatie
Is ghevraecht nae die staat der kercken en is bevonden, Godt loff, in redelijcken goeden doen en voortganck te sijn.

5 Beesd ~ Schoolmeester
Het versoeck van meester Anthonis, schoolmeester tot Beest, om te moghen komen tot restituty van sijn groete schaede die hij geleden heeft door ghevanckenis, is aenghenoomen van D. Coetsio, om daerin bij den heeren amptman van Bommel en Ghedeputeerden des quartiers te arbeyden dat den goeden ouden man eenyghe vertroostinghe verwerven magh.

6 Gravamen
Den inhout des 3 artyckels des voorgaenden classis is in maetelijcke goede expeditie ghebracht, uytghenoomen alleen het leste punten, betreffende die uytschrivinghe aen die collateuren der pastoryën diewelcke ofte t'Uytrecht ofte elders buyten dese provinciën gheseten sijn, hetwelcke van die ghedeputeerden

15 Later toegevoegd: 'tot Tyl'.
16 Later toegevoegd: 'minister in Echtelt'.
17 Later toegevoegd.
18 Later toegevoegd: 'Boergemeester (...) Bommel'.
19 In plaats van: 'Brachtenius'.
20 In het handschrift van N.N. is geschreven: 'Acta classis Bommelianae (...) gheschreven'.

deses classis op den synodo te remonstreeren en bij die ooverichеyt eernstelijck te bevorderen staet, temeer omdat die jonckeren deses quartiers sich seer daerop beroepen.

7 Vergadering ~ Financiën
Den 10 artyckel blijft in 't gheheel, van nu voortaen, en wort opnieuwe gheratificeert.

8 Adam Billichius
In die saecke Billichii en duet die classis den synodo niet praejudiceren, maer is ghelijckewel ghenegen op den synodo, tot denwelcken dese saecke gheheelijck ghekomen is, nae die aert der christelijcke liefde voor hem te handelen.

9 Adam Billichius
Die rekeninghe tot welcke Billichium ghevordert wort in die 11 artyckel des voorgaenden classis, wort uytghestelt tot naestcomende classem die te Thyl sal ghehouden worden. En sal tot dien einde Billichius tijtlijck ghewaerschout worden om daer te comparieren door die broederen aen diewelcke den uytschrijvinghe des classis sal staen.

10 Hellouw ~ Schoolmeester
Abrahamus de Raet, van diewelcke menty ghemaeckt in die 12 artyckel, is ghepromoveert tot een schoolmeester tot Hellu en draeght hem christelijck in sijn beroep.

11 Echteld ~ Traktement
Dewijl die saecke Henrici Christiani aenghenoomen is bij die broederen der kercke te Nijmeghen, vertrout het classis dat die saecke tot een goede einde sal ghebraght worden, en dat Henricus soude moghen ghetracteert worden als andere, daertoe die broederen voornoemt vruntlijck van den classe versoght worden.

12 Lienden ~ Predikant
Van die 14 artyckel des voorgaenden classis is D. Coetsio copy ghegeven om dieselfde D. Livio te vertoonen en Sijn Weerde indachtich te maecken hetgeen bij hem en D. Fontano aenghenoomen was, en Sijn Weerde willen te versoecken, in die naeme deses classis, den inhout van dien toch te willen behertyghen, tot solacement des ouden Henrici Kruyf en welstant der ghemeinte tot Lynden.

13 Wadenoijen ~ Traktement
Het classis acht het behoorlijck dat Cornelio Johannis, praedicant tot Waedenoije, vanweghen sijnes moeylijcken dienstes tot Avesaet, nu een jaer lanck ghedaen, niet min toegheleyt worde dan 80 gl., ghelijck als Broechusius ghehat heeft, en versoeckt daertoe die dienaers der kercken uut Thyl, dat Haer Weerden ghelieve hem behulpich te sijn, dat hij tot sijn betaelinghe gheraecke.

14 Eck en Wiel ~ Proponent
Renerus Oosterzeus, oover sijn onghebonden leven eernstelijck in den classe bestraft sijnde, en als onweerdigh des kerckendienstes gheacht soo wanneer die beschuldinghen die teghen hem inghebracht worden waerachtich waeren, heeft wel

in veel deelen sijn schult bekent, en met sijn tranen en seer groote beloften van beeterschap gheobtineert dat men noch eenyghen gheringhen tijt hem beproeven sal, maer ghelijckewel inghewillicht en met sijn eyghen hant onderteickent dat hij, sooverre het bevonden wort dat hij met die dochter diewelcke hij in ontucht met een ander ghevonden hadde, ghevordert hadde ofte ghedreyght dat sij hem ooc soude inwillyghen, ofte soo hij ooc oneerbaere conversaty met haer ghehat hadde, dat hij alsdan soude daetelijck van sijn dienst worden ghedeporteert. En is ooversulcks den broederen van Tyl met eenyghe der naestgheseten dienaers last ghegeven van die classe tot die aldermeeste stichtynghe der ghemeinte scherpelijck op hem te letten, en soo sij ytwes onordentlijck van hem vernemen, daetelijck van sijn dienst afstellen.[21]

15 Rijswijk en Maurik ~ Predikant
Is van Reinero Osterzeo ten classi te kennen gegeven datter sommige membra classis souden wesen, dewelcke beroemt hadden dat indien de cans verkeerde sij wel de eerste wilden zijn die de messe wilden syngen; ende is ter instantie ten classis benoemt Wierus Vrochtenius. Ende behalven 'tgene Osterseus van Viero betuycht, is nu bij den classe uut sekere getuchenisse verstaen, dat Vierus sijnen lickpredicatie ende confirmatie in den eestande veeldracht nemende van elcke lickpredicatie een daler ende van trouwen so veel hij krijgen can.

16 Ophemert ~ Koster ~ Ziekentrooster ~ Voorlezer
Wort vernomen dat Johannes Krijger sijne beroepinge te buyten gaet met prediken, dat hem nochtans niet betrout is met fabelen op den predickstoel te vertellen, met droncken drinken ende diergelijken meer, sodat de nabuerige predicanten smaet ende schimp daerdoor[22] moeten lijden, waervan hij, vermaent zijnde, heft alles gelochent, belovende met sijne gemeene naburen, oft bij den classe ofte der kerke van Bommel, contrarie te doceren, dewelcke, sulcks verwachtende, gelijckwel hem belast van nu vortan niet meer te doen dan simpelick den bloten text der Heyligen Schriftuer te lesen.

17 Opijnen ~ Geestelijke goederen
In het versock deer van Opijnen ter beyder zijden, van de nabueren die voor den classe verscheenen zijn, tot denwelcken sij van den Gedeputeerden gewesen werden, is goetgevonden ende geresolveert dat aengesien bij der overicheyt een allegemeene resolutie over den staet ende ghebruyck der geestlijker goederen gemaeckt is, dat de goederen verschreven voorall sullen gedierigeer worden tot onderhoudt des kerkendienstes, ende tot dien eynde al voor lancks bij der overicheyt een rentmeester genoemt is, dat ooc sodanige goederen, als bij Jacob Lammersen ghebruyck worden, onder des rentmeesters administratie behoren te staen, na luyt der ordinantie hem bij den heeren gegeven. Doch soverre Jocob Lammers voornoemt hem in sijner schoeldienst vlijtich wil dragen, ende na inhout der ordinantie der kerken, mach het classis hem in sijne bedieninge wel dulden, is ooc genegen hem so veel mogelijck assistentie te doen ende te aerbieden naer haer vermogen dat hij na gelegentheyt onderhoudinge geniete, mets dat hij

21 In het handschrift van N.N. is geschreven: 'een goede ghetuyghnisse [art. 3] (...) afstellen'.
22 Boven de regel geschreven.

datlijcken de goederen afstae, ofte door tusschenhandelinge met den rentmeester alle disordre voorcomen.

18 Geestelijke goederen ~ Vacatures
Johannes Coitsius versoecht hebbende, uut last van de Edele heeren Gedeputeerden, dat den broederen deses classis gelieve pertinente ondersoeck te doen van de pastoriën- ende vicariëngoederen, so van sodanige als sij gebruycken ende onder haer handen hebben als van andere, ofte in haere dorpen oft omliggende gelegen, ende mede aentekenen wat platse noch onversien sijn van dieneren, hebben de broederen den christelijken ijver van den Edelen heeren Gedeputeerden met blijschap aengehoort ende beloofft eendrachtelijcken haer uuterste devoor te willen doen om datselvige na te comen. Ende versoecken van D. Coitsio sulcks aen de genoemde heeren te remonstreren, ende mede verhael doen van de platse die noch onversien zijn, gelijck hij sulcks uut de actes classis vernemen ende colligeren can.

19 Zuilichem ~ Indringer
Gellis van Kouwenberch tot Sulekum, dewelcke tegen alle ordonantiën des classis, des synodi, des Hoves, der Gedeputeerden in sijnen dienst volhaert heft tot desen jare ende dage toe, heft Henricum Leonem clachlijckerwijse aengesproken, ende beloeft met de van Hollandt te versoenen ende tot sijnen versoeninge toe te supersederen van sijnen dienste[23]. Het 'tgene den synode te remonstreren is.

20 Wadenoijen ~ Rooms-katholieken
D. Coitsio sal gelieven, met hulpe sijner medebroederen, onder anderen den Quartiere ofte so nodich den Hove, te remonstreeren dat den paep Wadenoe geweest zijnde, ende tegenwoordich residerende tot Oyen, verdreven uyt Wadenoe van den heeren amptman alhyr uut laste der hogen overicheyt, noch verleden saterdach, wesende den 9 aprilis, tot Wadenoeden tot versoecke der jofferen aldaer een kint heft wesen dopen in tegenwoordicheyt ende spijt des dinaers dier platse.

21 Zaltbommel ~ Avondmaal
Op de vrage, comende van de kerke van Bommel, oft me tot den Aventmale soude willen toelaten een sodanige persoon, dewelcke syck in een bedeckte entreprise heft laten gebruyken, tot voordeel des lants alhyr, door dewelcke onschuldich bloet gestortet is ofte gestortet hadde connen worden, so wanneer sijnen handel bij der overicheyt gelaudeert worde ende nochtans in der gemeente ergernisse gaf, is goetgevonden, dat alhoewel men de persoon die sulcks aengaet niet wil bedroeven ende ooc tot sijner tijt[24] alle behulpsaemheyt in desen deele bewijsen, dat hij noch eenigen tijt, om eeniger swaecken willen, dewelcke ofte uut ijver ofte uut misverstant syck aen hem ergeren mochten, de patientie hebben, secker zijnde dat Godt sijn herte insiende dat hij sijn christelijcke liberteet om ten Avontmael te comen, so hij hem wel beproeft hadde, nae de lyfte sijnes naesten temperde, dat hem Godt gelijckwel genadich zal zijn ende sijne genade niet onttrecken.

23 In de marge is geschreven: 'van sijnen dienste'.
24 Boven de regel geschreven.

22 Zaltbommel ~ Huwelijk
Aengaende de scheydingen des beraemden houlicks tusschen een weduwe ende een burger van Bommel, daervan mentie gemackt worde van Henrico Leone, dat nochtans niet geconfirmeert was, ter oorsaecke dat den brudegom ten dage als de laetste proclamatie geschiede het houwelick liet verblijven, ende drie jaren daerna na de bruyt niet uut en sach totdat hij geheel verlopen is, acht de classis de saecke geheellick tot der pollicie te behooren.

23 Herwijnen en Hellouw ~ Doop
D. Coxius heft van den classis afgevordert hoe hij syck dragen sal in de bedieninge des doops over sodanige kinderen dewelcke van ouders gepresenteert die in hoerdoom, ofte immers buyte behoorlicke solemnisatie haeres eestants bleven sitten, hemselven beswaert vindende deselvige te doopen, die hij voor geen christelijcke kinderen, wegen de halfstarckicheyt ende hartneckicheyt der ouderen in de sonde voornoemt, kan erkennen. Is hem ter antwort gegeven dat sijnen christelijken ijver grotelixs te prijsen is, wort ooc vermaent daerin te verharden, maer sal gelijckewel, na sijne discretie ende goede vermaninge tot den ouderen, de kinderkens doopen, ten aensien dat die ouderen ende voorouderen mede mogen gedoopt zijn, opdat de sacramenten niet in kleijnachtinge worde getrocken, de se met presentatie hoerer kinderen tot den doop noch[25] in weerden houden, ofte sick niet van ons tot den pausdom en keeren.

24 Land van Maas en Waal ~ Rooms-katholieken
Over de clachte van D. Alardo Vrisio, gedaen belangende de moetwille der papen in Mas en Wael, is geresolveert dat D. Coitsius, de hem daertoe willich presenteerde, door Tyl reysende van de saecke met D. Vredeo handelen sal. Ende goede informatie ende getuchenisse genomen hebbende van 'tgene bij der kerke van Tyl den classi aengedient is, bij den Quartiere ofte Edele Hove arbeyden dat, na so menige ende gedurige bevorderinge, eenmael ten laetsten de papen ende alle die haer hant[26] houden ende den evangelio afbroeck doen mochten bedwongen worden.

25[27] Tielerwaard ~ Bommelerwaard
Aengaende den staet der reformatie in Tyler- ende Bomlerweert sal de kerke van Bommel nae gelegentheyt oft selfs daerin arbeyden ofte hulpe soecken ter plaetse daer 't behoort, opdattet goede werck dat begonnen is niet verblijve.

26 Kesteren ~ Pastorie ~ Zondagsheiliging ~ Schoolmeester
D. Coitsius versoecht zijnde om bij den Gedeputeerden mentie te maecken van de behuysinge Montani, om daerbij te bevorderen dat D. Montanus in sijnen hogen ouderdom tenminsten met een goede woninge versien zij, heft sulcks geern op hem genomen. Alsooc mede te remonstreeren de groote prophanatie de sabbaths de op sommige dorpen geschiet, met ontucht, droncken drinken, dotslagen, moge voorcomen worde, dewelcke D. Coitsius uut eygener mont D. Montani ge-

25 Boven de regel geschreven.
26 In de marge geschreven.
27 Dit artikel is toegevoegd en in zijn geheel in de marge geschreven. De nummering van de artikelen 26 tot en met 29 is hierdoor aangepast.

hoort heft. Ende so het mogelick ware dat ooc tot onderhout des schoelmeesters dat derde part der vicariën aldaer mochte geïmploirt worden.

27 Gravamen
D. Broekhusius heft voorgestelt dese vrage door secker geval hetwelck hem wedergevaren is in sijne bedieninge, of imant soude mogen trouwen sijns rechten nefs (wesende met hem susters ende broeders kint) naegelaten weduwe, hebbende ooc kinderkens van haeren vorigen man. Het classis vint het met de eerbaerheyt te strijden ende remitteerttet voort totten synodum.

28 Gravamen
Staet bij den synodo te vernemen, ofte het niet vrij en soude staen eenen iegelijcken dienaer ter noot buyten tijt der predicatie de kinderkens te doopen, met sulcke vermaninge neffens het formulier des doops als daertoe van noden zijn[28].

29 Opheusden ~ Schoolmeester
Johannes Laurentii, voor een jaer tot Driel in Bommelerweert op eenen biddach gepredickt hebbende, ende naderhant van Henrico Leone davan bestraeft zijnde, heft met famose brieven aen die van Driel den gantsen classem beswaert, daerover dat beslooten is dat hij in den naestcomenden classe sal verschreven worden ende sijnes schrijvens reden geven. Temeer omdat me verneemt, niettegenstaende die interdictie de Hoves, synodi ende ooc de vermaninge der broederen, syck des kerkendienstes onderwint, wy onlancks noch te Druten ontrent Paschen van hem geschiet is. Is ooc mede opniews door bryven sijner ongeregeltheyt gestraft, so van desen classe als door de broeder van Nimmegen, dewelcke D. Coitsio, hyr zijnde, sulcks neffens[29] ons te doen opgeleyt hadden.

30 Deil en Enspijk ~ Ingen ~ Herwijnen en Hellouw ~ Haaften ~ Predikanten
Ernestus Merszman, beroepen tot Deil ende in tegenwoordicheyt des classis examineert van D. Alardo Frisio, heft matelick wel geantwoort ende den classi nu aensiende sijner gelegentheyt genoch gedaen, ende is oversulcks tot een membrum classis aengenomen, gelijck ooc also aengenomen ende ontfangen zijn D. Johannes Galenus, dienaer tot Ingen, D. Johannes Coxius, diener tot Herwijnen, ende Antonius Leo, tot Hafften, alle ooc in den winter van D. Alardo geëxamineert, in tegenwoordicheyt der naestgesetenen predicanten ofte die van Bommel ofte van Tyl ende de ouderlinge der gemeyte aldaer.

30 Indringer
Symon Verbeck is van den classe simpelick verboden eenige kerkendienst te plegen, van predicken, doopen, lesen ofte al wat den kerkendienst aengaet.

31 Gedeputeerden ter synode
Ad synodum sin gedeputeert de dienaers ende ouderlingen van Tyl ende Bommel.

28 Hierna is doorgestreept: 'de'.
29 Boven de regel geschreven.

32 Visitatoren
Tot visitatores worden gecontinueert de oude.

33 Examinator
Tot examinatoren is gestelt D. Hasius.

34 Agenda
Den tijt ende platse des aenstaenden classis blijft als plachte.

35 Sluiting
Nadat D. Coitsius sijner broederlijken bijwoninge ende goeden raets bedanckt was, censura morum gehouden ende Godt gedanckt was, zijn die broeders vrientlijck ende eendrachtelijck gescheyden.[30]

37 Ondertekening
Henricus Leo, classis praeses
Alardus de Vries, assessor
Bernherus Vezekius, scriba

1608 II Classis. Tiel, 12-15 september
Inv. nr. 24, fol. 16-20v.[31]

1 Leiding
Acta des classis van Tyell ende Bommell, ghehouden binnen der stadt van Tyell den 12. 13. 14. ende 15. septembris anno 1608. Sijn naer behoorlike aenroepinghe des naems Godts ghekoren tot praesidem Johannes Vredaeus, tot assessorem Antonius Leo, tot scribam Sibrandus Sixti[32].

2 Aanwezigen
Sijn op de vergaederinghe verschenen: Johannes Vredaeus, minister in Tyell; Antonius Leo, minister in Haeften; Abrahamus Hazius, minister in 't Fort van Nassau; Johannes Cocius, minister tot Herwijnen; Wyerus Verchtenius, tot Rijswijck ende Maurick; Gebhardus Wilhelmi, minister tot Ommeren; Bernerus Vezekius, minister tot Echtelt; Johannes a Galen, minister tot Inghen; Ernestus Mersmannus, minister tot Deyll; Pieter Wolboker, ouderlinck der kercke tot Tyell; Hermannus Broeckhusius, minister tot Hyn ende Dodenweert; Conradus Heckerus als deputatus des classis van Nimmeghen, minister tot Harveldt; Sibrandus Sixti, minister tot Ochten; Henricus Leo, minister tot Bommel. Absentes: Johannes Broeckhusius, minister tot Soelen; Henricus Christiani, minister tot Isendoren; Johannes Pellenbergius, minister tot Geldermalsum; Cornelius Johannis, minister tot Wadenoijen; Johannes de Groot, minister tot Beest; Johannes Verschuyl, minister tot Breukom; Petrus Montanus, minister tot Kesteren; Henricus Kruyff, minister tot Lynden.

30 In het handschrift van N.N. is geschreven: 'Is van Reinero [art. 15] (...) gescheyden'.
31 Op fol. 20v. is geschreven: 'Nyeumegen'.
32 De acta van deze vergadering zijn geschreven in het handschrift van Johannes Vredaeus.

3 Absentie
Henricus Christiani is naederhandt inghekomen, sijn boeten van te laet te komen betalende.

4 Absentie
Aengaende d'absentie Montani ende Pellenbergii is gheresolviert dat haere excusatie niet aenghenomen soude werden, maer soude vervallen in de montkosten; ende oft sij voor dese reyse meer sullen geven, sall staen tot discretie des classis toekomende.

5 Absentie
Johannes de Groot ende Henricus Kruyff sijn gheëxcuseert overmits haer ouderdom.

6 Absentie
Johannes Broeckhusius ende Hermannus Broeckhusius ende Henricus Christiani excuse van te laet te komen ende absentie sijn niet aenghenomen, maer sijn in die ghemeyne montkosten ende boeten der laetkomenden ghecondemneert.

7 Absentie
Is gheresolveert dat diegene die voordaen absent sullen zijn, om wetlike oorsaeken oft onwettlike, evenwel sullen vervallen in die ghemeyne montkosten. Maer die geen goede excusen en heeft, sall daerboven noch aen den classen betaelen twee car. gl., behoudens nochtans dat classis discretie sal draeghen teghen die, welke de macht niet en hebben.

8 Visitatie
Is ghevraeght nae den staet der kerken, in den steden, forten ende plattenlande, ende is bevonden alles noch in goeden doen te zijn.

9 Adam Billichius
Voorghekomen zijnde een missive van Adamo Billichio, is Alardo de Vries last ghegeven die te beantwoorden, welke antwoordt voor den classe ghelesen zijnde, is bij denselven gheauthoriseert.

10 Geschil
D'attestatie van Petro Montano met sijnen eyghen brieff ghelesen zijnde, heeft classis gheoordelt dat Hermanno Broeckhusio onghelijck gheschiet is, ende dat men twee broederen sal committeren met last des classis om soo veel moghelick Montanum ende Hermannum voorss. in presentie des attestantis te versoenen. Ende zijn daertoe ghecommitteert Henricus Christiani ende Sibrandus Sixti, vergheselschapt met Peter Wolboker, ouderlinck der kercke tot Tyell.

11 Absentie
Cornelius Johannis is inghekomen, ende naedien hij qualijck ghenomen hadde dat hij niet verschreven was om ten classe te komen, is bij de classe niet qualick ghenomen, eensdeels omdat het hem mondelick was aengheseyt, anderdeels omdat het voorschrijven niet uut eenighe trotsicheydt is naerghelaeten. Is derhalven gheresolveert dat Cornelius in de mondtkosten soude vervallen, ende bovendien

sijn schult bekennen, van dat hij D. Henricum, ministrum tot Bommel, ende in sijne persoon classem, met onghebonden woorden hadde aenghetast. 'tWelck hij ghedaen hebbende, heeft hem 't classis sulx vergeven.

12 Rijswijk en Maurik ~ Predikant
Wyerus beschuldicht zijnde van dat hij soude gheseyt hebben de eerste misse wel te willen singhen wanneer de kans keerde, heeft 'tselve ontkent ende den classi tot zijner ontschuldingh ghenouch ghedaen. Ende mitsdyen hij in eenen sekeren Bibel yet gheschreven aengaende die nieuwe versie, heeft men ghepresenteert, door eenighe broeders des classis ghenouch te doen, sooverre hij eenighe swaricheyt maecte in deselve versie. Maer daerop antwoordende dat hij in de versie geen swaricheyt maeckte ende niet en wiste hoe hij sulx gheschreven hadde, oock willende 'tselve geern expungieren, verklaerende dat hij noch ghevoelde ende hielt ghelijck hij ghevoelende ende houdende was doen hij in classe aenghenomen werde, 'twelck sijn ghevoelen hij die tijt ghenouchsaem verklaert hadde. Ende heeft also classi ghenouch ghedaen.

13 Ophemert ~ Koster ~ Ziekentrooster ~ Voorlezer
Die kerke van Bommel wort versocht dat sij opsicht neme op Jan Gijsbertss. Krijgher, uut authoriteyt des classis, dat hij hem gene dinghen eens predicants ofte des ministerii onderwinde, maer hem alleenlick houde aan 't eenvoudich lesen des texts.

14 Eck en Wiel ~ Proponent
Sijn verschenen vanweghen der jonckheren ende ghemeene nabuyren van Eck, Steven van Rummeler ende D. Anshelmus Danielis, voorgevende hoe dat sij niet door recht maer door genaede versochten ende baeden ootmoedelick dat Reynerus van Oosterzee noch een tijt lanck in sijnen dienst van proponieren mochte continueren, betrouwende van sijnentweghen dat hij hem soude draeghen als een eerlick ende godtvruchtich proponent betaemt. Waerop classis heeft gheantwoordt dat haer seer leet was dat hij sich alsoo hadde ghedraeghen, maer van consciëntie weghen geensins en konden toelaeten soedanighe in dienst te verdraeghen.

15 Briefwisseling
Die missive gheschreven bij den heer van Isendoren aen classem is door D. Henricum Leonem beantwoordt.

16 Proponent
Classis hout voor gherecommandeert Simonem Lucae, in ghelijker gheneghentheyt als hij in classe van Nimmeghen gherecommandeert ghehouden wert.

17 Examen
Ghestelt zijnde in deliberatie de saeke van Francisco van der Merwen, oft men hem op 't versouck van de classe van Nimmeghen soude examineren. Is gheresolveert dat men hem well sal examineren ende aennemen naer ghewoonte, maer oft hij membrum classis Neomagensis ofte van Tyell ende Bommel sall blijven, 'tselve sal staen tot deliberatie des toekomenden synodi, nietteghenstaende den

16 ende 21. artikelen des classis van Nimmeghen, welke artikulen D. Conradus Heckerus, als ghedeputierde van Nimmeghen, met groten ernst urgeerde.

18 Schoolmeesters
Wert goetghevonden aengaende de schoolmeesters, dat men de ghedeputeerde des synodi versouke dat sij aen classem overschrijven off niet in synodo of bij den Edelen Hove erghens yet is gheresolveert, dat sij dan haere naersticheyt doen om de schoolmeesters in goede ordre, door authoriteyt des classis te constringeren, teneynde sodanighe onstichtinghen, als dickwils door deselve ghepleecht werden, belettet moghe werden.

19 Armenzorg
Die opoortkens van verpachtinghe der generaele lantsmiddelen, daervan sal men naersticheyt doen, dat sij in allen plaetsen ten plattenlanden moghen gheëmployeert werden tot behoeff der armen, ghelijck sij in den steden daertoe gheëmployeert werden.

20 Lienden ~ Predikant
Naerdien dat Henricus Cruyff, minister tot Lynden, seer impotent is, ende sijn hoghe ouderdom hem belett den dienst langher te doen, wert goetghevonden dat men te Hove sal versoeken, alsoo tot Lynden vier vicaryën sijn, ende een tiende op Meerten gheleghen, toekomende de abdije van Sint Pauwels t'Utrecht, weert ontrent hondert daelder jaerlix, dat uut die voorn. vicaryën ende tiende mochte sooveel ghenomen werden als nodich is, tot onderhoudinghe eenes andren ministri, terwijlen ende soolanghe als voorss. Henricus Cruyff in 't leven is.

21 Synode
Acta synodi Harderwicenae laestleden zijn ghelesen met seer goede ghenoeghinghe des classis.

22 Verzoek om standplaatsen
Missive des regents Petri[33] Bertii ghelesen sijnde, ende daeruut verstaende dat hij eenighe studenten, suyver van leer ende goet van leven, wel begeerde in onse classe te besteden, hebben de broederen des classis D. Bertii goede gheneghentheyt in danckbaerheyt aenghenomen. Ende is daerop Johanni Vredaeo ende Alardo de Vries belast daerop te antwoorden.

23 IJzendoorn ~ Lienden ~ Ingen
Is goetghevonden dat men den Edelen Hove van Gelderlant sall voorstellen de swaricheyt van Isendoren, Lynden ende Inghen, 'twelck de kerckendienaeren van Tiel te laste gheleit wert.

24 Ophemert ~ Koster ~ Ziekentrooster ~ Voorlezer
Die kercke van Bommel wert gheauthoriseert om Johan Gijsbertsz. Krijgher ter eerster gheleghenheijt aen een costerije ofte schooldienst te bevorderen, item tot voorlesen ofte siekentrooster.

33 Hierna is doorgestreept: 'Domini'.

25 Sauvegarden
Wert ghevonden dat men deputatos synodi sal vermanen dat se eerstdaechs sullen versouken bij den Edelen Hove, ende Moghende heeren Staten ende Zijne Excellencie dat de dienaren goddelikes Woorts in Gelderlant moghen begrepen werden onder de sauvgarde van de generaliteyt, om reden oft misschien het bestant onversyens gheëyndighet worde.

26 Eck ~ Predikant
Henricus Christiani wert bij den classe gherecommandeert ghehouden, om voor een anderen ghepromoveert te worden tot Eck.

27 Proponent
Johannes Schomantius bevorderinghe des classis begeerende tot eenen godtliken beroep, heeft classis hem gheantwoordt dat sij hem in allen dinghen daertoe dienende sullen behulpelick zijn, nae haer beste vermoghen, ondertusschen heeft hij belooft dat hij geern met patiëntie een goddelick beroep sal verwachten.

28 Financiën
Is swaricheyt voorghekomen van de kosten der ghedeputeerden dienaeren des Edelen Hoffs van Gelderlant, die sij ghedaen hebben binnen de stadt Tyell, op de visitatie ten huyse van Servaes Alertss., borghemeester. Is goetghevonden op D. Johannem Fontanum, D. Gerardum Livium ende D. Baudaertium schriftelick sal versouken om haerer neersticheyt ende bevorderinghe bij den Edelen Hove aen te weynden, dat soo haest als moghelick de voorss. kosten mochten betaelt worden.

29 Echteld ~ Huwelijk
Bernerus Vezekius heeft voorghestelt hoe dat sekere personen, drie houwelixe gheboden ghehadt in de kercke van Echtelt, alsnoch met malkandren onghetrouwt huyshouden, heeft hij voorss. aen den classem raet ghevraeght. Classis meninghe is dat Vezekius haer wel eenichsins mach waerschouwen dat classis daer een ooghe oft opsicht op heeft ende dat sijluyden haer wel moghen wachten van naeder schaede ende schande.

30 Deil ~ Geestelijke goederen
Is raet ghevraeght wat men doen sall in de saeke van heer Steven tot Deyll, denwelken de Ghedeputeerde des quartyers van Nimmeghen hebben gheaccordeert hondertendevijffentwintich gl. ende dat uut die ghereetste penninghen. Is gheresolveert, dewijl de saeke verder siet, dat men alle de faulten van den klenen voortganck in de reformatie in een missive aen den Edelen Hove van Gelderlant sal begrijpen, versoukende in denselven ten besten willen remediëren.

31 Ingen ~ Predikant
Die nabuyren tot Inghen niet wel tevreden zijnde dat Galenus den dienst van predicatiën tot Eck bedyent, haer daerover beklaghende, is gheresolviert dat men dies aengaende die van Inghen per missive sall vermanen patiëntelick te willen onderdanich zijn d'ordonantie des classis.

32 Ondertekening belijdenisgeschriften
Die broeders niews bij den classem opghenomen, hebben onderteikent catechismo ende Nederlantsche confessie.

33 Examen
Franciscus van der Merwen is ondersocht in 't stuck van de leer bij forme van examen deur Hazium, ende hebben sijne antwoorden den classi alsoo bevallen dat sij hem als membrum classis aenghenomen.

34 Examinator
Bernerus Vezekius is ghekoren met ghemeen stemmen om examinator te zijn.

35 Correspondentie
Is bij den classem ghedeputeert Johannes à Galen om te gaen op den classem te Nimmeghen, om de goede correspondentie te onderhouden.

36 Agenda
Toekomende classis wert ghestelt op den derden maendach naer Paesschen binnen der stadt Bommel, tensij dat men door eenighe voorvallende oorsaeke 'tselfde verandert.

37 Wamel ~ Traktement
Die kerke van Tyel is last ghegeven om aen de Ghedeputeerde van 't quartier te versoeken dat Haer Edelen believe middelen te schicken, opdat Franciscus van der Merwen, minister tot Wamel, onderhouden moghe werden uut de geestlike goederen behorende tot Wamel.

38 Predikanten
Aenghesien dat door eenighe inconveniënten sommighe dienars in loco niet wel moghen bevesticht werden, is gheresolveert dat men se in de naestlegghende steden, met advys des classis ende bijwesen sommigher dienaren ende ouderlinghen, oock sommighe die in loco wonen, stichtelick sal moghen confirmeren.

39 Wamel ~ Predikant
Wert de kercke van Tyel bij den classe gheauthoriseert om Franciscum van der Merwen in sijnen dienst tot Wamel te confirmeren.

40 Visitatoren
Visitatores werden ghecontinueert.

41 Kerkdriel ~ Beroep
Petrus Segheri, beropen van de nabuyren tot Dryell, sall denselven dienst niet moghen aenveerden voor ende alleer hij der kerke tot Bommell behoorlike attestatie sijnes classis ende kerken vertoont heeft, volghens sijn beloften van hem ghedaen aen Henricum Leonem, eer hem toeghelaten worde tot Dryell te prediken.

1609 I Classis Tiel/Bommel

42 Correspondentie
Conradus Heckerus, deputatus des classis van Nimmeghen, is hertelick voor sijn ghewenschte bijwesen ende goede correspondentie bedanckt.

43 Sluiting
Censura morum ghehouden, Godt ghedanckt ende de classis in goede vrienschap ghescheiden.

44 Ondertekening
Johannes Vredaeus, classis praeses

1609 I Classis. Zaltbommel, 1-4 mei
Inv. nr. 24, fol. 21-24v.[34]

1 Leiding
Acta des classis van Bommel ende Thyell, gehouden binnen der stadt van Bommell, den 1, 2, 3 end den 4 maii anno 1609 antiquo stilo. Sijn naer behoorlicke aenroepinge des naems Godes gekooren tot praesidem D. Aelbertus Selcaert, tot assessorem D. Allardus de Vries, tot scribam Joannes Coxius[35].

2 Aanwezigen
Sijn op die vergaderinge verscheenen: D. Aelbertus Selcart, minister in Bommell; D. Alardus de Vries, minister in Thyell; D. Abrahamus Hasius, minister in 't Fort van Nassauw; Joannes Broechuysius, minister; D. Hermannus Broechuysius, minister; D. Joannes Peylenbergius; D. Bernherus Vezekius; D. Joannes a Galen; D. Wierus Verechtenius; D. Gebhardus Wilhelmi; D. Petrus Montanus; D. Sybrandus Sixtus; D. Cornelius Joannis; D. Wilhelmus Wierts; D. Joannes Verschuyl; D. Ernestus Mersmannus; D. Joannes Grotius; D. Joannes Coxius; D. Petrus Segerus; D. Joannes Leure; D. Simon Lucae als proponent; heer Pieter Wolboker, ouderling van Thyel; heer Hendrick Claesen, ouderling van Bommell; D. Gerardus Livius, deputatus classis Neomagensis. Absentes: D. Hendricus Christiani; D. Anthonius Leo; D. Hendricus Cruyff.

3 Absentie
Sooveel aengaet die deliberatie wat mulcta dengeenigen sal opgeleyt worden die niet door swacheyt ofte ander gebreck haer absenteeren van die classicale vergaederinge, is beslooten een Spaensche mat beneffens die montkosten, waervan d'een helft voor den ermen ende d'ander helft voor den classe sal geïmployeert worden.

4 Maurik ~ Proponent
Aengaende Segerum Wilhelmi, ten aensien van sijne verschijninge ende versoeck, (dewijle door eenige beswaringe van den Harderwijckse classe) hem sijn proponentschap uut namen des ganschen classis van die Eerwaerde dienaeren

34 Op fol. 21 is geschreven: 'Acta des classis van Thyel ende Bommel, gehouden binnen der stadt van Bommel op den 1., 2, 3 ende 4en maii anno 1609 stylo veteri'.
35 De acta van deze vergadering zijn geschreven in het handschrift van N.N.

des goddelicken Woorts tot Thyell opgeseyt was, soo is van den classe, in volle vergaderinge, goet ende raetsaem gevonden dat den voorsz. Segerus tot den classem van Harderwijck (nu ter tijt tot Bernvelt sijnde) sick sal vervoegen om alsdaer, alsooc bij den gequetsten persoon, versoeninge te verwerven ende daervan getuygenisse[36] classe te behandigen, goede moet gevende om alsdan met hem naer goeder consciëntie, tot Gods eere ende stichtinge der gemeynte te doen. Tot welcken eynde hem een missive van den classe is mitgedeylt, den voorvermelden classi te praesenteeren.

5 Visitatie
Nae dese corte expeditie ende handelinge die broeders[37] van D. praeside nae den staet der kercken als der schoolen omgevraecht sijnde, is soo tamelick (God de Heere daervoor lovende ende danckende) gevonden.

6 Geschil
'tGhene D. P. Montano was opgeleyt, om sick met D. Harmanno Broechuisio te versoenen, is geschiet, blijckende die attestatie desselvigens (in handen des voorvermelden Broechuisii sijnde), denwelcken d'classis ooc vrundelick heeft vermaent om sick stichtelick in alles te draegen, d'welck hij heeft belooft.

7 Huwelijk
Op het versoeck van Paulo Bernaerts aen den classem, om naemelick haer advys in sijn bekommeringe te hooren ende een resoluet bescheydt te verwerven, naemelick ofte hij gehouden soude sijn wederom sick te vervoegen tot sijn eerste getroude vrouwe, ofte geoorloft te trouwen met een ander, bij dewelcke hij tegenwoordich sit ende woont, met naemen Magdalena Mannaerts. Is hem aldus met gemeyne advys der versaemelde broederen geantwoort, dewijle sij verstonden dat d'eerste ontrouw van sijn persoon geschiet was, dat men hem met een missieff aen 't Edele Hooff soude overseynden, om aldaer van die Edele heeren, nae haere discretie ende constituten, volcomener bescheyd te verwerven.

8 Zuilichem ~ Indringer
Couwenbergius sick tot Suylcom voor een leeraer tot doopen ende trouwen opwerpende ende voor veel jaeren alsoo gecontinueert hebbende, heeft sonder 't versoeck des classis sickselfs den classi gepraesenteert, doch sick geëxcuseert dat hij eenich bescheydt om te verschijnen van D. Anthonio Leone hadde gehadt, dewelcke genoechsaem spijtichlick (tot verachtinge ende vercleyninge des classis) sick heeft vertoont, waerdoor d'classis bewoogen is, aenmerckende sijne onveranderlicke stoutheyt ende onbewogentheyt, eenige uut den classe te deputeeren die als morgen, sijnde den 3 maii, bij den Edelen magistraet van Bommel in haere vergaderinge souden verschijnen ende dese saecke voordraeghen, ende van haer te vernemen wat van Haer Edelen nae overgegevene macht van den Hove in dese saecke gedaen sij, ende van haer te versoecken haere neersticheyt hierin te willen plegen soo door haerselfs als hulp der Edele Staeten, opdat alsoo des

36 Hierna is doorgestreept: 'den Tiel ende Bommel'.
37 Boven de regel geschreven.

vermelden Cauwenbergii stoutheyt eens mochte getoomt[38], ende in plaetsche van sijn persoon een stichtichlick persoon[39] verordineert werden.

9 Land van Maas en Waal ~ Classis
Aengaende den 17 artikel des voorgaenden classis in Thyel gehouden, in welcke gedifficulteert wort van 't amptt tusschen Maes ende Waell, naemlick onder welcken classem dat die dienaeren diens begrijps sullen gesorteert worden, welcke difficulteyt nae naeder onderwijs ende verstant wechgenomen is, doordien bevonden wort 'tselfdige over lang onder die jurisdictie van Neomagen begrepen geweest sij, daerom het ooc aen haer sijde sal gelaeten werden.

10 Kerkwijk ~ Schoolmeester
Die van Kerckwijck versoeckende om een schoolmeester te hebben, met naemen mr. Philips van Antwerpen, heeft het classis haer belooft ditselvige den Edelen magistraet aen te dienen ende te solliciteeren dat sij moghen versien werden ende haere begeerten verkrijgen.

11 Schoolmeesters
Aengaende den 18 artikel des voorgaende classis, in welcke geclaecht wert van eenige schoolmeesters die den dienaeren des goddelicken Woorts mochten wederspannich sijn, ofte sonder haer advys hier ende daer indringen, waervan ooc doen aen 't Edele Hoff geschreven is, hebben de Edele heeren Raeden[40] den dienaeren de toeversicht bevoolen ende volle macht gegeven (blijckende bij haere missief in handen der[41] broeders tot Thyel rustende) om daerin te disponeeren.

12 Armenzorg
Wat aengaet het oortkensgelt (waervan wort gementioneert in den 19 artikel des voorgaenden classis), sullen die dienaeren, tot profijt der ermen in haere plaetsche, eyschen ende ontfangen uut handen des ontfangers diers quartiers.

13 Lienden ~ Predikant
In die saecke D. Hendrici Cruyff is goetgevonden (opdat hij ten aensien van sijn ouderdom van 't predicken mochte ontlast ende een ander in sijn plaetsche gestelt werden, dewijle hij verclaert maer derdehalfhondert guldens tot sijn stipendium te genieten) dat soodanige sijns stipendii quantiteyt hem sal geworden, ende de rest tot alimentatie des dienaers die hem bij sal gevoecht worden. Daertoe, om te effectueren, worden geordineert D. Alardus de Vries, D. Sybrandus Sixtus ende den[42] ontfanger als ouderlinck van Thyell.

14 Correspondentie
Door verschijninge des Eerwaerden gedeputeerden D. Livii, alsooc sijnen godsalige vermaeninge, ist d'classis veroorsaeckt te ordineeren dat men altijt in die

38 Hierna is doorgestreept: 'werden'.
39 Hierna is doorgestreept: 'mochte'.
40 Boven de regel geschreven in plaats van het doorgestreepte: 'Staeten'. In de marge is geschreven: 'de Edele heeren Raeden'.
41 Hierna is doorgestreept: 'Waerde'.
42 Hierna is doorgestreept: 'Eerw'.

verkiesinge van die gedeputeerden sal discretie gebruycken om verstandige ende aensienlicke, alsooc experte persoonen tot deputatos te verordineeren ende aen de classes over te seynden.

15 Rijswijk ~ Doop ~ Avondmaal
Op het versoeck D. Wieri dat een wettelick dienaer des goddelicken Woorts uut die stadt Thyell wilde believen op gelegener tijt in sijn plaetsche verschijnen om met meerder aensien ende stichtinge de sacramenten aen die ledemaeten sijner gemeynte te bedienen, d'welck door seeckere impedimenten tot noch toe uutgestelt is, is[43] denselvigen dienaeren opgeleyt ende van haer aengenomen.

16 Predikanten
De confirmatie der dienaeren sal van nu voort geschieden ter plaetsche daer sij haer ampt sullen betreden. Ende dat door dien nu door Godes genaede alle voorgaende vrese ende impedimenten wechgenomen sijn.

17 Visitatoren
De visitatores worden gecontinueert, ende sijn D. H. Leo ende D. A. de Vries.

18 Proponent
D. Joannem Schommantium sal men gelegener tijt gedachtich sijn.

19 Vergaderingen
Tot memorie om ooc (nae goede usantie van andere quartieren ende provinciën) op de dorpen classem te houden wort uutgestelt om in die naeste vergaderinge daervan, nae goetduncken der broederen ende gelegentheyt des tijts, te consulteeren ende te disponeeren.

20 Est ~ Ziekentrooster ~ Voorlezer
Jan dye[44] Criger[45] van die van Est tot een sieckentrooster ende voorleser versocht sijnde, mach het classis seer wel lijden dat het geschiede, ende dat de heere, als genabueren, hem daervoor accepteeren ende geloont werde uut die pastorye. Tot dien eynde wort van den classe D. P. Segerio opgeleyt dat hij tot een teycken des welbehaegens ende versoeckxs een missief sal uutveerden ende den Crigero behandigen. Doch in 't voorleesen sal denselvigen Crijger[46] alleen mogen gebruycken de Postill Spinlers[47], 't Huysboeck[48] ende die Boetveerdicheyt Tafijns[49].

43 Hierna is doorgestreept: 'va'.
44 In de marge is geschreven: 'Jan dye'.
45 Hierna is doorgestreept: 'us'.
46 Hierna is doorgestreept: 'us'.
47 Georgius Spindler, *Postilla: Auslegung der Sontags, und fürnemesten Fest Evangelien über das gantze jahr, in gewisse Artickel, umb einfeltiger Prediger, und gemeinen Mans willen gestellet.* Schmalkalden, 1582-1583.
48 Heinrich Bullinger, *Hvysboeck. Viif decades, dat is viiftich sermoenen van de voorneemste hooftstucken der christelijcker religie, in dry deelen gescheyden.* [Emden], 1567.
49 Jean Taffin, *Grondich bericht van de boetveerdicheyt des levens. Vervaet in vier boecken.* Amsterdam, 1597.

21 Gedeputeerden ~ Visitatoren
D. deputatus G. Livius, uut den naem des synodi, proponeert ende versoeckt om het advys des classis te verstaen dat die deputati ende visitatores in langer geduercheyt mochten gecontinueert ende gerespecteert, ende alsoo den ouderdom ende eervarentheyt mach aengesien worden.

22 Gravamen
Nae rijpen deliberatie ende overweginge des tegenwoordigen als toecomenden tijts, vint het classis niet onraetsaem maer hoochlick prijselick ende vorderlick dat men den naeste synodo voorwerpe wat Haer Eerwaerden ende wijsheyt sal duncken ende goet vinden van een hoogeschoole in het voorstendom der drie quartieren van Gelderlant te bouwen, alsooc wat plaetschen haer die gelegenste soude schijnen, tot betere commodeyt ende geryff der inwoonders ende buytenlanders.

23 Avezaath ~ Vacature
Om aen 't Edele Hoff te remonstreeren die gelegentheyt van Avesaet, ende te versoecken dat dieselvige plaetsche met een getrouwen dienaer mochte versien worden.

24 Gravamen
Aengaende die casus des houwelicxs, gevallen binnen Thyell, van een jonckman die sijn trouw aen een jongedochter hadde gegeven,[50] met wil ende consent aen beyder sijde ouders, van welcke dochter met des jonckmans weten de trouw wedergeeyst ende ontfangen is, welcke jonckman daernae, sonder voorweten der kercke van Thyel, een ander getrouwt heeft, is aldus geresolveert: indien bij gevalle desen persoon wederom tot Thyel mochte versoecken (dewijle sijn tweede getroude ontslapen is) om wederom met een ander toegelaeten te worden, dat men alsdan hem te Hove sal remitteren, als hem tevooren ooc geschiet is, d'welck niettemin aen 't synodum voor een gravamen sal aengedient worden.

25 Schoolmeesters
Doordien datter eenige schoolmeesters worden gevonden, die haer met groote onstichting tot tappen begeven, soo ordineert het classis dat men aen soodanige, nae commissie van Hove, een vermaninge sal laeten doen door die dienaeren der plaetsche ofte andere, een extract hiervan bij haer hebbende, dat sij het tappen moeten laeten vaeren indien sij in haer[51] beroep der schoolen willen blijven.

26 Opijnen
Het versoeck van die van Oppijnen houden de broeders gerecommandeert ende sullen haer neersticheyt daerin doen nae vermogen.

27 Echteld ~ Pastorie
Item D. deputatus de saecke van D. Vesekio gerecommandeert te hebben om d'Edele Hooff die mede voor te draeghen, naemelick van die pastorye tot Oij, dewelcke de schout van Renkom, ende die pastorye van Meel, dewelcke de drost

50 Hierna is doorgestreept: 'van dewelcke'.
51 Hierna is doorgestreept: 'weerdiger'.

van der Lede onder sick is hebbende, opdat daerdoor voor den dienaer voorvermelt wooninge mochte versorget worden.

28 Financiën
Wat aengaet die penningen die in die classicale vergaederinge verteert worden, om daertoe eenige middelen te verkrijgen, tot der broederen ontlastinge, daervan sullen die broeders mentie maecken als die visitatores verschijnen, die haer best sullen doen dat die penningen van kerckegoederen mogen gevonden worden.

29 Hien en Dodewaard ~ Huwelijk
Wat aengaet die swaricheyt D. fratris Harmanni Broechuysen, van die persoonen die te vooren ondertrouwt geweest sijn, waervan dat die manspersoon wijnich daeghen daernae, berou hebbende, de vrouwpersoon een ander heeft getrouwt, wat men hierin doen sal. Wort geremitteert aen 't Hoff, amptman ofte naestcomende classem.

30 Waardenburg, Neerijnen en Tuil ~ Traktement
Op Wilhelmi Wirtii versoeck om ofte gelijcke gasye met andere predicanten te hebben, ofte op een andere plaetsche getransporteert te worden, is van den classe geantwoort dat hij sijn beste doen soude om met haer nae eene bequaeme plaetsche te vernemen. Ende soo der eydtwats mochte voorvallen, dat se hem sijns levens, gelove ende examinis getuygenisse gewillich sullen behandigen.

31 Ingen ~ Traktement
Dewijle D. J. Galenus claecht dat die commanduer niet en acht op die ordinantie des Edelen Hoffs, naemelick dat hem voor sijnen getrouwen dienst des jaers vierhondert guldens souden van denselvigen uutgereyckt worden, voorwendende dat hij onder het Hoff nochte haer gebiedenisse niet en sij, soo wort begeert dat dese saecke den deputatis sij gerecommandeert dat se haer beste willen doen, opdat hierin mochte versien worden, ofte bij den Deputatis des quartiers ofte bij den Hove.

32 Gravamina
De broeders des Bommelsche ende Thyelsche classis, doordien dat se in veel plaetsen noch bejegenen veele occasiën van superstitiën, als altaren, beelden ende diergelijcke, waerdoor veele blinde menschen in haer blintheyt worden gesterckt, die door tegenstant soo der huysluyden als der jonckeren, van den dienaeren des godlicken Woorts niet en konnen wechgenomen worden, willen dese saecke den synodo seer hoochlick ende neerstelick voorgedraegen ende gerecommandeert hebben, om aen den Edelen Hove hierin te versien, als bij denwelcken soodanige macht ende authoriteyt te soecken is.
Item dat mede achtinge mochte genomen worden op der kerckengoederen die vast voor veele jaeren van eenige persoonen bedient sijn, doch geen rekeninge en doen, waerdoor ooc quaede provisie geschiet in wooninge der dienaeren ende schoolmeesters.

1609 II Classis Tiel/Bommel

33 Zaltbommel ~ Kerkdriel ~ Fort Sint Andries en Rossum ~ Eck ~ Predikanten
D. Aelbertus Selcart, D. Petrus Segerius, D. Joannes Leur, D. Simon Lucae sijn met blijschap ende goet contentement collegio als classi ingelijft ende tot membra classis met goede getuygenisse ende legittimo examine aengenomen.

34 Ondertekening belijdenisgeschriften ~ Financiën
D'onderteyckeninge des catachismi, doordien sij tot Thyel was rustende, wort gediffereert tot op het naestcomende classem, als naemelick van D. Aelberto Selcaert, D. Petro Zegerio, D. Joanne Leur ende Zymone Lucae, dewelcke voor haere inganck als opneminge, nae constitutie des classis, hebben gegeven elck een Spaensche mat, tot ontlastinge der gedaende kosten.

35 Examinator
Tot examinatorem is gestelt ende blijft D. Bernherus Vezekius.

36 Correspondentie
D. Gerardus Livius, deputatus classis Neomagensis, is hertelick van sijn gewunste bijwesen, raedt ende goede correspondentie van de broeders in 't gemeyn bedanckt ende in die behoedinge des Alderhoochsten bevolen.

37 Sluiting
Censura morum gehouden, Godt gedanckt, is de classis in goede vruntschap gescheyden.

38 Agenda
Het naestcomende classis sal gehouden worden tot Thyell, den tweeden maendach in septembri stilo antiquo 1609, tensij anders worde veradverteert.

39 Ondertekening
Aelbertus Selcart, praeses classis
Alardus de Vries, assessor classis
Joannes Coxius, scriba classis

1609 II Classis. Tiel, 12 en 13 september
Inv. nr. 24, fol. 25-30.[52]

Leiding
Acta classis Tilo-Bommelianae, gehouden binnen der stadt Tiel den 12 ende 13 september anno 1609. Naer behoorlicke aenroepinge des naems Goodts zijn met gemeyne stemme vercoren in praesidem D. Joannes Coxius, tot assessorem D. Joannes Broeckhuysius, in scribam Joannes van der Leure.

Aanwezigen
Sijn op den classe verschenen dese naevolgende: D. Joannes Vraedaeus, minister tot Thiel, met zijnen ouderlinck, schepen Joannes Bossens; D. Henricus Leo, minister tot Bommel, met zijnen ouderlinck Cornelis Heyndricksen; D. Petrus

52 Op fol. 25 is geschreven: 'Acta classis Tilo-Bommelianae 1609'.

Montanus, minister tot Kesteren ende Heusden; D. Wyerus Verchtenius, minister tot Rijswijck; D. Gerardus Guilhelmi, minister tot Ommeren; D. Joannes Broekhuysius, minister tot Soelen; D. Hermannus Broeckhuysius, minister tot Hyn ende Dodewaert; D. Guilhelmus Wirts, minister tot Nerijnen; D. Joannes Pellenbergius, minister tot Geldermalsen; D. Henricus Christiani, minister tot IJsendoorn; Abrahamus Hasius, minister op 't Fort van Nassouw; D. Bernerus Vesekius, minister tot Echtelt; Joannes Verschuyl, minister tot Bruykom ende Kerckwijck; D. Cornelius Joannis, minister tot Wadenoijen; Joannes Galenus, minister tot Ingen; D. Joannes Coxius, minister tot Herwijnen; D. Anthonius Leo, minister tot Haeften; D. Ernestus Mersmannus, minister tot Deyl; D. Petrus Zegeri, minister tot Driel; D. Joannes van der Leure, minister in Rossum ende Sint Andries; D. Simon Lucae, minister tot Eck; D. Henricus Lephlerus, deputatus classis Neomagensis. Absentes: D. Henricus Cruyf, minister tot Lynden; D. Sibrandus Sixti, minister tot Ochten; D. Joannes Grotius, minister tot Beest.

1 Absentie
Eerstelick, wat aengaet den derden artikel des voorgaenden classis, belangende den mulctam gestelt over dengenen die haer van den classe absenteeren, deselve wert gecontinueert.

2 Visitatie
De Waerde broeders gevraecht zijnde van den standt harer kercken ende schoolen, is geantwoort door des Heeren genaede meest alle tamelicken te weesen, uutgenoomen eenige schoolmeesters waervan hiernaer in 't particulier sal gesprooken werden.

3 Attestatie
Is op den classe verschenen Reynerus Oosterzeus, ter oorsake zijnes versoecks om met den classe gereconcilieert te werden ende van denselven ensgelijcks af te vorderen sekere acte zijner reconciliatie, vanweghen zijne schult ende faulte door dewelcke hij de gemeynte groote onstichtinghe ende ergernisse gegeven hadde, waerover hij, eerstmael van zijn proponentschap geremoveert zijnde, schultbekentenisse in den classe gedaen heeft, tot welcke verzoeninghe bequamelick te geraeken hij seer goede testimonia den classe vertoont heeft, hem gegeven soo van den predikandt tot Coeten, alsoock van den Edelen schoudt ende schepenen tot Doorn. Is derhalven van den classe geraedtsaem gevonden ('twelck insgelijcks geschiet is) des voorseyden Reyneri testimonia in een missive te sluyten aen de dienaers der kercke tot Utrecht om van alles goet bescheyt ende recht advys te weeten; welcken Reynerus, wederomme gekomen zijnde met bescheyt van de voorgemelte dienaren, sullen alsdan de praeses, de kerckenraedt van Bommel ende Thiel, nae uutbringhen zijnes bescheydts, onder malkanderen van zijn sake dispenseren.

4 Proponent
Heeft hemselven andermael op den classe gepresenteert Zegerus Guilhelmi, om van denselven vrundelick te versoeken dat haer gelieve denselven suppleandt hierinne favorabel te zijn, dat hij met den classe van Herderwijck soude moghen gereconcilieert werden. Heeft het classis hetselfde zijn eerlick versoeck niet konnen afslaen, eensdeels beweecht zijnde door de goede attestatie van den Ede-

len heere van Soelen, onder wiens kynderen de voornoemde Zegerus tsedert 't laetste gehouden classis pedagogiam eerlick ende stichtelick gefongeert heeft, anderdeels doordien de broederen van Thiel ende der omliggende plaetsen, de ooghe op hem gehouden hebbende, anders niet als alle deucht ende behoorlicke eere van denselfden en weeten te getuyghen. Is dierhalven bij den classe goetgevonden denselfden Zegerum een missive aen die van Herderwijck te geven, waerinne het classis, vanweghen zijn boetveerdich ende stichtelick leeven, op deselfde gemeynte versoeckt dat hij met haer wederomme in versoeninghe ende reconciliatie mochte opgenomen werden, 'twelcke D. Abrahamo Hasio opgeleyt ende door denselfden teweghen gebrocht is.

5 Armenzorg
Aengaende den 12 artikel des voorgaenden classis, belangende het oortgensgelt dewelcke de dienaers ofte de diakonen elcker kercke van de plattelanden uut de handen van den ontfanger dies quartiers zijn gehouden in te manen, is op den deputato van Nimweghen, D. Henrico Lephlero, versocht te vernemen ofte soodanich placaet van de Edele heeren Staten onder haren classe berustede, 'twelcke soo zijnde, hetselfde mandaet aen onsen classe te willen overseynden.

6 Verzoek om standplaats
Wordt voor gerecommandeert gehouden D. deputato van Nimmeghen, Joannes Schomantius, om tot den kerckendienst gepromoveert te werden.

7 Est ~ Voorlezer
De kercke van Bommel wert opgeleyt op het voorleesen van Crijgero tot Est acht te nemen.

8 Ondertekening belijdenisgeschriften
De onderteykeninge des catechesis ende der Nederlandtscher confessie van D. Selkart wordt door zijn absentie tot het nastcomende classis uutgestelt.

9 Verzoek om standplaats
Wordt voorgestelt de persoone Henrici Vredaei, om denselven in het promoveren des kerckendienst gedachtich te weesen.

10 Verzoek om standplaats
Wordt van D. deputato van Nimmeghen onsen classe voor gerecommandeert gehouden Hubertus Lycelius, zijnes gedachtich te weesen om denselfden tot enighen bequamen kerckendienst te vorderen.

1 IJzendoorn ~Traktement ~Kerkgebouw ~ Pastorie
Gravamina.[53] Henricus Christiani clagende van de sobere gadhinghe zijnes dienstes tot IJsendoorn, wert van den classe goetgevonden dat door de kercke van Thiel ende Nimmeghen teweghe gebrocht wierde, dat door conbinatie van Leeuwen zijn sober stipendium mochte vermeerdert werden. 'tWelcke alzoo niet succederende, sal de zake aen het Edele Hoff gebrocht werden, soo oock de ongestaltheyt zijner kercke ende behuysinghe aldaer.

53 Met deze 'Gravamina' begint een nieuwe nummering van de artikelen.

2 Fort Nassau en Heerewaarden ~ Predikant
Versoeckt D. Hasius op den classe vanweghen zijnen swaren dienst op het Fort van Nassouw ende Herwaerden dat denselfden enichsins mochte gemitigeert werden. Ist tot dien eynde van den classe gedeputeert D. Henricus Leo ende D. Alardus de Vries, om daerinne bij zijne gemeynte op het voorseyde Fort van Nassouw te verzien ende mondelick met deselfde hiervan te dispenseeren, waervan de scriba den deputatis een credentie nomine classis uutveerdichen sal.

3 Huwelijk
Deselfde Hasius heeft den classe noch voorgedraghen hoe dat een seker bagijne met eenen geweesden reyntmester over een clooster binnen 't Sertoghenbosch, enighe tijt in haer clooster heeft geboeleert, ende eyndelick van daer zijnde gecoomen te woonen op het Fort van Nassouw, daer zij niet alleen hare afgodische superstitiën in haer huys oefenen, maer oock tot Lidt ende elders henengaen om daerinne versterckt te werden, blijven oock ongetrouwt sitten, hoewel zij door Hasium verscheydenmael tot trouwen vermaent zijn. Heeft daerover den broederen des classis raet gevraecht, hoe hij sich wijders daerinne sal draghen. Hebben de broederen geantwoordt dat dit beneffens andere gravamina den Edelen Hove sal aengedient werden.

4 Geestelijke goederen ~ Kerkgebouwen ~ Pastoriën
Om tegelijck met de kercke van Nimmeghen den Edelen Hove aen te dienen de kerckmesteren op den plattenlande te willen restringeren hare rekeninghe van haren ontfanck ende uutgift der kerckelicker goederen hare gemeynte te doen, dat deselve ensgelijckx behoorlicke sorge draghen dat hare kercken ende kerckendienaers huysen naer gevoechlick behoor mooghen verzien ende gerepareert werden.

5 Ingen ~ Traktement
D. Joannes Galenus, dienaer der gemeynte tot Inghen, op den broederen des classis versocht hebbende dat hij van zijnen kerckendienst voorseyt soude ontslaghen werden, vanweghen zijn sober tractement aldaer, ende een ander beroep ende plaetse aen te nemen, is hem tot antwoorden van den classe gegeven dat zij neerstelick ende vlijtelick sullen arbeyden dat zijn stipendium, 'twelcke hij tot noch toe genoten heeft volgens de ordonantie des Edelen Hofs, soude moghen geaugeert ende vermeerdert werden. Heeft hemselven de voorseyde Galenus in het goet oordeel ende advys des classis overgegeven, welcke zijn sake de dienaers van Thiel ende Bommel opgeleyt hebben om daerinne de stichtinghe zijner kercke ende zijns eygen profijts te soeken.

6 Well en Ammerzoden ~ Hedel ~ Combinatie
Is D. Henrico Leoni van den classe credentie gegeven om met den Edelen magistraet van Bommel te dispenseren van het conbineren van Ammelroy met Heel.

7 Poederoijen ~ Aalst ~ Combinatie
Aengaende het conbineren van Pouderoyen met Aelst, is D. Henrico Leoni opgeleyt met den drost van Poederoyen ende den Edelen magistraet van Bommel daervan te handelen.

8 Zuilichem ~ Indringer
Den classe voorgecomen zijnde den staet van Couwenbergio, vindt voor goet aen den deputatos van den Suyt-Hollandtschen synodo te schrijven dat se onsen classe willen overseynden de redenen, oorsaken ende bewijs waeromme sij ons kondt gedaen hebben denselfden geensins tot den dienst der kercken aen te nemen. Ten anderen om aen den heere van Suylikom te schrijven dat hij hem wil wachten dat zijn dochter, dewelke onder hare huwelicksche geboden sidt, van denselfden Couwenbergio in den huwelicken staet niet bevesticht en worde, aengesien deselfde voor geen wettelick dienaer van den classe gehouden en werdt. Sal de classis, bescheyt van die van Suydt-Hollandt ontfanghen hebbende, aen de Edele Hoove vorderen dat deselfde Couwenbergius van sijn plaetse geremoveert werde.

9 Rumpt ~ Schoolmeester
Aengaende de schoolmester van Rumpt, Abreham Gielissen, dewelcke van zijn wettelicke huysvrouwe zijnde, ende geen getuygenissen sijnes levens van zijn plaetse hebbende waervan hij laetst gekomen is, is Abrahamo Hasio opgeleyt om daernae schriftelick te vernemen.

10 Zondagsheiliging
Doordien op de dorpen sommige persoonen, soo door in de herberghen t'sondaechs onder de predikatiën te gaen drincken, alsoock clappen ende roepen ontrent de kercken, de predikatie stooren, sullen derhalven de deputati aen het Edele Hoff versoeken dat de placaten[54] die daerteghen luyden, van den Edelen Hoven uutgegeven zijnde, van deselfde wederomme vernieuwt moghen werden, opdat tot dien eynde sodanigh disordre mochte geweeret worden.

11 Financiën
Belangende den 28 artikel des voorgaenden classis, dat de visitatores classis aen elcke kerckmesters der dorpen souden aenhouden dat hare dienaers de kosten die sij op den classe verteeren, wederomme uut die kerckelicke goederen souden werden gerestitueert, hebben deselfde visitatores haer uuterste devoir daertoe gedaen, doch hetselfde van sommighe kerckmesters nae haren wensch niet konnende verkrijghen, vindt dierhalven de classis geraeden die zake het Edele Hoff voor te draghen, opdat de dienaers naer gewoonte van andere plaetsen sodanighe middelen toegeleyt moghen werden, waerdoor de kosten die zij op den classe verteeren haer moeghen gerestitueert werden.

12 Overheid
Is vanweghen den classe gedeputeert om de gravamina het Edele Hoff voor te draghen D. Henricus Leo. Ende wert versocht van den classe van Nimmeghen dat het haer gelieve insgelijckx eene uut hare dienaren met denselven aen den Edelen Hove te deputeeren.

54 Deze resoluties uit 1603 zijn gepubliceerd in Van Loon, *Twede deel (...) Placaet-boeck*, kol. 90-91.

13 Eck ~ Schoolmeester ~ Geestelijke goederen
Heeft Simon Lucae, dienaer tot Eck, den classe aengedient den noot sijnes schoolmesters, dewelcke gene gasie sijnes dienst halven en geniet dan 9 stuyvers 'sjaers, daer nochtans enige vicaryën zijn, van welcke het derdendeel den dienaer der kercke ende den schoolmester naer behooren toecoompt. Van welcke voorseyde vicaryën wort geseyt dat de vicarye van Sint Jan van joncker Caerl van Arnhem verkoft is aen de kinderen van heer Aert van Hattem, als de dienaer desselfden plaetse uut den oom van de kinderen desselfden verstaen heeft. Sullen hetselfde de deputati den Edelen Hove insgelijckx remonstreren.

14 Avezaath ~ Vacature
Aengaende den 23 artikel des voorgaenden classis nopende de pastorye van Avesaet, is deselve den deputatis aen 't Edele Hoff te vertoonen gerecommandeert.

15 Ingen ~ Predikant
Sijn van den classe gedeputeert D. Joannes Vredaeus ende D. Joannes Broekhusius om met de gemeynte van Inghen te handelen ofte zij geresolveert zijn haren dienaer D. Joannem Galenum van zijnen kerckendienst aldaer te ontslaen. Soo niet, ofte enighe middelen bij haer konnen gevonden werden waerdoor deselfde Galenus bequamelick in zijnen dienst mochte gecontinueert werden.

16 Opheusden ~ Kesteren ~ Predikanten
Aengaende Heusden ende Kesteren, die van Petro Montano beyde bedient werden, wert den classe voorgedraghen om te arbeyden dat elcke plaetse in het bijsonder van eenen dienaer mochte versien werden, soo der middelen gevonden mochten werden uut de pastoryën, vicaryën ende tienden. Is om hetselfde teweghe te brenghen die van Thiel opgeleyt nae de gelegentheyt van dien te vernemen ende den deputatis aen den Edelen Hove hetselfde mede te geven.

17 Synode ~ Correspondentie
De acta synodi ende des classis van Nimmeghen zijn in onse vergaderinghe beyde voorgeleesen.

18 Visitatoren
De visitatores D. Henricus Leo ende D. Alardus de Vries werden gecontinueert.

19 Correspondentie
Is gedeputeert om nae den classe van Nimmeghen te reysen D. Alardus de Vries.

20 Examinator
Tot examinatorem is van den classe verkoren D. Joannes Coxius.

21 Agenda
Het naestcomende classis sal gehouden werden den derden manendach nae Paeschen binnen Bommel.

22 Maurik ~ Well en Ammerzoden ~ Predikanten
Hebbende het classis met haer genoeghen aengehoort de propositiën van D. Christiano Sopingio ende D. Gerhardo Adriani, zijn beneffens het goet contente-

ment van haer examen van de broeders tot lidtmaten des voorseyden classis aengenomen, voor haer incoompste gegeven hebbende elck een Spaensche matte, ende daerbij elck ses gulde tot afkortinghe der verteerder kosten.

23 Correspondentie
Deputatus Neomagensis is hertelick van den classe bedanckt vanweghen sijn goet advys ende oordeel over de verhandelde zaken.

24 Sluiting
Nae gedaene censura morum ende behoorlicke danckseggingе tot Godt is de classis in vreede ende enicheyt van malkanderen gescheyden.

25 Ondertekening
Joannes Coxius als praeses classis
Joannes Broeckhuisen als assessor
Joannes van der Luere, scriba

1610 I Classis. Zaltbommel, 24 en 25 april
Inv. nr. 24, fol. 31-33.

Leiding
Acta des Tyelschen ende Bommelschen classis, ghehouden binnen de stadt Bommell den 24. ende 25. aprilis anno 1610. Naer aenroepinghe des naems Godts zijn met ghemeyne stemmen verkoren in praesidem Albertus Selcart, in assessorem Alardus de Vries, in scribam Hermannus Broechusius.

Aanwezigen
Sijn op den classem verschenen: Johannes Vredaeus, dienaer des kercke van Tiel, met behoorlike credentie in plaets van een ouderlingh; Wyerus Verchtenius, dienaer tot Rijswijck; Gebhardus Wilhelmi, dienaer tot Ommeren; Johannes Broeckhusius, dienaer tot Soelen; Sibrandus Sixti, tot Ochten; Henricus Christiani, tot Isendoren; Bernerus Vezekius, tot Echtelt; Cornelius Johannis, tot Wadenoijen; Abrahamus Hazius, op 't Fort van Nassau; Johannes Pellenbergius, tot Geldermalsen; Johannes Verschuyl, tot Bruykom ende Kercwijck; Johannes Galen, tot Inghen; Antonius Leo, tot Haften; Peter Segerss., tot Dryell; Johannes van der Leur, op 't Fort van Sint Andries; Gerardus Hadriani, tot Well ende Ameroyen; Simon Lucae, tot Eck; Christianus Sopingius, tot Maurick; Segerus Wilhelmi, tot Remt ende Gellecom; Johannes Grotius, tot Beest; Wilhelmus Wirtz, tot Opijnen; Johannes Coitsius, als deputatus classis Noviomagensis; mr. Guieliam, als ouderlinck der kercke van Bommel. Absentes[55]: Petrus Montanus, per morbum excusatus; Ernestus Meersmannus, per morbum excusatus; Henricus Cruyff, per impotentiam excusatur.

1 Visitatie
Door D. praesidem omghevraeght zijnde nae den staet der kercken soo in steden als ten plattenlanden, is dieselve noch redelick well ghevonden.

55 In de marge geschreven.

2 Avezaath ~ Predikant
Classis ghelesen ende ghehoort hebbende die testimonia ende lofflike ghetuyghenissen leer und levens, als het wettelick beroep D. Henrici Johannis van die van Avezaet, hebben die Eerwaerde broederen des classis daerop met hem dadelick in 't examen ghetreden. Ende hetselvighe examen met bequaeme antwoorden ende bescheydene redengevinghe op de vraghen hem ex sacrae fundamentis ordentlick voorghestelt, ghesustineert, heeft de vergaederinghe met goeden contentement voldaen, alsoo dat voorss. Henricus tot een lidtmaet des classis opende aenghenomen is gheworden.

3 Beesd en Rhenoy ~ Avondmaal
D. Grotius, dienaer tot Beest, is vermaent te arbeiden om des Heeren Avontmael te bedienen in sijn kercke, die duslangh sulx ghemisset heeft. Is derhalven hem belast, dewijl hij inexpert is in hoc exercitio sacro, dat hij een van de naestgheseten broederen des classis daertoe will admitteren, om alsoo op het ghenoechelixte den actum sacrum te celebreren, ende voorts datselfde werck te onderhouden.

4 Wadenoijen ~ IJzendoorn ~ Schoolmeesters
Verstaen hebbende die classis van de onordentlike schoolhoudinghe der schoolmeesteren tot Wadenoijen ende Isendoren, wert de verbeteringhe daervan tot op naestkomende visitatie opgheschort, om alsdan met goede opsicht ende vermaeninghe daerin (soo veel moghelick) te versien.

5 Armenzorg
Vint het classis goet dat van den dienaren versocht werde nae het placaet den heeren Staeten aengaende die oortkens voor den armen.

6 Est ~ Ziekentrooster ~ Voorlezer
Wert opgheleyt den dienaren van Bommel om te vernemen van den staet van Krijgher, ende hem te vermaenen van zijn verloop.

7 Well en Ammerzoden ~ Hedel ~ Traktement
Is classis ghelieven dat door sekere ghedeputeerden des classis aen den magistraet van Bommel aen te houden van den dienaer tot Well, dat hij mochte ghenieten die combinatie tot Heell. Ende Matthiam op 't Fort van Grevekeur, dat hij desistere, als sijn jaer deser bedienenghe verlopen sall wesen.

8 Zuilichem ~ Indringer
Die saeke van Couwenbergh van den classe bij de hant ghenomen, is op des classis verschrijven ghecompareert, ende is ernstelick over zijne moetwillighe abuysen in zijnen onwettelick aenghenomen kerckendienst van den classe ende de magistraet van Bommel samtelick bestraft gheworden, mit depositie ende verbodt om niet verder in sijn aenghevanghen werck te continueren, tot die tijt toe dat hij soodanighe sekere ghetuyghenissen van den Gorkomschen classe, daer hij gheëxcommuniceert is, vertone, hetwelke hij[56] gheaccepteert, is op sulken conditie van den classe ghescheyden, alsoo dat middelertijt sijn plaetse tot Sulekom van den dienaren te Bommel bedient sal werden.

56 Boven de regel geschreven in plaats van het doorgestreepte: 'hem'.

9 Zondagsheiliging
Aengaende die abuysen, soo des sondaechs onder de predicatie, soo voor als nae, bij, om ende ontrent die kerck ende kerckhoven, daerdoor de predicatiën verstoort werden, vindt het classis gheraeden dat een yeder dienaer in sijn dorp sulx tijdelick de officieren aldaer aendiene om met behoorlike authoriteyt sulx te beletten.

10 Financiën
Sall aengaende den 11. artikel des voorgaenden classis vanweghen de reyskosten, een yeder dienaer ter plaetse daer hij resideert in die saeke bij den officier op het bequaemste handelen tot op naestkomende classem.

11 Eck ~ Geestelijke goederen
Vanweghen den 13. artikel voorgaenden classis, aengaende die vicaryën tot Eck verdonkert, sall ghearbeydet werden van den dienaren tot Tiel, uut last des classis, aen den Ghedeputeerden des quartiers dieselve soo tot onderhout eenes custodis ende des rechten godtsdiensts ghereduceert te moghen werden.

12 Opheusden ~ Geestelijke goederen
Werdt den dienaren van Tyell uut last des classis opgheleyt om bij den heeren amptman te arbeyden dat die kerckmeesters tot Heusden, ende waer het meer van node sal wesen, haere rekeninghe te moghen doen.

13 Ondertekening belijdenisgeschriften
Naedien door D. deputatum sekere schrijvens is aengegeven, houdende van eenighe nieuwe onderteykeninghe catecheseos et confessionis, vindt de vergaederingh gheraeden sulx niet te bewillighen, dewijl zij blijft bij de voorgaende onderteykeningh, ghepasseert ende overlanx[57] gheschiet zijnde.

14 Herwijnen en Hellouw ~ Predikant
Wat belanght het beroep op Coxium gheschiet, oft het aenghenomen sal werden, resolviert het classis 'tselve ad magistratum te remittieren ende met derselver advys daerin te handelen.

15 Schoolmeesters
Belanghende den schoolmeester van Driel aen die kercke, den schoolmeester tot Wel ende schoolmeesteren tot Gellecom, Geldermalsen, Herwaerden, sullen die ghedeputeerde des classis remonstreren aen de magistraet tot Bommell.

16 Tuil ~ Predikant ~ Schoolmeester
Die gecommitteerden van Tuyll zijn inghestaen ende versocht te moghen hebben eenen[58] kerckendienaer ende schoolmeester, is haer toegheseyt bij den classe eenen schooldienaer, ende oock gheraden dat se aen de magistraet selver wilden aenhouden datter ten eersten een kerckendienaer[59] verschaffet mochte werden die bij haer wonachtig bleeff.

57 In de marge geschreven.
58 Boven de regel geschreven in plaats van het doorgestreepte: 'neffen den'.
59 In de marge geschreven.

17 Lienden ~ Predikant
Vindt 't classis goet door twee deputaten, daertoe van den classe bestemt, aen Henricum Cruyff, dienaer tot Lynden, aff te veerdighen, om met hem te handelen datt een ander kerckendienaer in sijn plaetse mocht komen, dewijl hij zijns hoghen ouderdoms halven onvermoghent is dien te betreden. Ende werden daertoe ghedeputeert Sibrandus Sixti ende Henricus Christiani.

18 Beesd en Rhenoy ~ Visitatie
Den visitatoribus classis wert belast met der eerster gheleghenheyt te vernemen nae den staet der kercke tot Beest.

19 Rooms-katholieken
Alsoo Robertus Sweertius, plebaen ten Bossch, hem in sekere herberghe van meester Breene, weert in den Roden Schilt binnen Den Bossch, ongheveerlick den 14. oft 15. aprilis olden stijls sich met onwaerheyt heeft laeten verluyden dat D. Henricus Leo, minister tot Bommell, solde van den broederen des classis hardelick ghecensureert zijn gheweest over den woordenstrijt met onderlinghe brieven ten weerzijden met den plebaen tot zijn versouck aengegaen, soo is 't dat wij t'semtelike dienaeren des classis met waere woorden affirmeren ende verklaren onwarachtich te zijn 'tgeen van den plebaen met onwaerheyt ghestroyt is.

20 Geschillen
Werden die broederen des classis vermaent om broederlike liefde te onderhouden, dat hem een yeder verhoede van vremde ende curieuse questiën in controversie zijnde te moveren.

21 Correspondentie
D. deputatus classis Noviomagensis, Johannes Coitsius, is van de t'semtlicke vergaederingh voor sijne christelike bijwoninghe ende assistentie der advysen ende medeghedeylden raet harteliken bedanckt.

22 Visitatoren
Visitatores classis sijn ghenoemt Henricus Leo et Alardus de Vries.

23 Examinatoren
Examinator blijft Johannes Coxius, tot naestvolghenden classem, ende indien hij quam te vertrecken is met ghemeene stemmen ghesubstitueert mr. Gerardus Hadriani.

24 Gedeputeerden
Deputatus classis zijn Henricus Leo et Johannes Vredaeus.

25 Gedeputeerden ter synode
Deputati synodi toekomstighe zijn ghenoemt Alardus de Vries, Henricus Leo ende Bernerus Vezekius, loco senioris. Van die kerke tot Bommel sal oock een ouderlinck nae goetdunken ende verkiesinghe des[60] kerckenraets aldaer ghestatueert werden.

60 Hierna is doorgestreept: 'predic'.

1610 II Classis Tiel/Bommel

26 Agenda
Die toekomende classis sal ghehouden werden tot Tyell, den 10. septembris stylo vetero.

27 Sluiting
Nae ghehouden censuram morum is de classis met goede ruste ende eendracht ghescheyden, met aenroepinghe van Godes naem.

28 Ondertekening
Albertus Selcart, minister Bommeliensis, classis praeses

1610 II Classis. Tiel, 11-13 september
Inv. nr. 24, 35-40v.[61]

Leiding
Acta classis Tilo-Bommelanae, gehouden binnen der stadt Thiel, 11. 12. 13. septembris 1610. Nae aenroepinge van des Heeren name zijn met gemeyne stemmen vercooren in praesidem D. Joannes Vredaeus, dienaer tot Thiel, in assessorem D. Sybrandus Sixtus, dienaer tot Ochten, ende in scribam Anthonius Leo, dienaer tot Haeften.

Aanwezigen
Sijn op den classe verschenen deese naevolgende: D. Joannes Vredaeus, dienaer tot Thiel, met zijnen bijgevoechden ouderlinck Cornelis Henricksen; D. Henricus Leo, dienaer tot Bommel, met zijnen bijwesenden ouderlinck mr. Guiljam; D. Wiherus Verchtenius, dienaer tot Rijswijck; D. Geverhardus Guilhelmi, dienaer tot Ommeren; D. Sibrandus Sixtus, dienaer tot Ochten; D. Henricus Christiani, dienaer tot IJsendoorn; D. Bernherus Vesekius, dienaer tot Echtelt; D. Cornelius Joannis, dienaer tot Wadenoijen; D. Joannes Pellenbergius, dienaer tot Geldemalsen; D. Joannes Verschuyl, dienaer tot Bruykom ende Kerckwijck; D. Joannes Galenus, dienaer tot Inghen; D. Joannes Lindenius, dienaer tot Herwijnen; Anthonius Leo, dienaer tot Haeften; D. Petrus Zegeri, dienaer tot Driel; D. Joannes van der Leure, dienaer tot Rosum et Andries; D. Gerhardus Adriani, dienaer tot Wel ende Ammeroyen; D. Simon Lucae, dienaer tot Eck; D. Petrus Montanus, dienaer tot Kesteren ende Heusden; D. Christianus Sopingius, dienaer tot Maurick; D. Hermannus Broeckhusius, dienaer tot Hien et Doyewaert; D. Henricus Vredaeus, dienaer tot Avesaet; D. Sigerus Guilhelmi, dienaer tot Rumpt en Gellicom; D. Gerhardus Livius als deputatus classis Neomagensis. Absentes: Abrahamus Hasius, wert geëxcuseert mits dat hij de montkosten mede drage; Joannes Broeckhusius, wert geëxcuseert ob morbum uxoris; Henricus Cruyf, wert veronschuldicht vermits sijnen ouderdom; Guilhelmus Wirts, is bij den broederen voor geëxcuseert gehouden.

1 Visitatie
D. praeses omgevraecht hebbende nae den staet der kercken ende schoolen, is deselve bevonden in goeden doen te weesen.

61 Op fol. 40v is geschreven: 'Nimwegen'.

2 Armenzorg
Aengaende de armenoortjens vindt de classis goet dat daerover de landtschrijver werde aengesprooken ende aen de Edele magistraet van Bommel een missive gesonden, teneynde oock deselven in haren territorio van de dienaers der plaetschen daer deselve vallen, getrocken werden, tot stuer van den armen in haere respective plaetsen.

3 Wadenoijen ~ Koster
Cornelius Joannis, dienaer tot Wadenoijen, den broederen verclaert hebbende de groote ongeregeltheden sijnes schoolmesters ende costers, door het loopen des sonnendaechs in andere dorpen end herberghen, ende in sulker voegen sijn ampt versuymende ofte t'enemael nalatende ter plaetse daer hij is woonachtich, soodat om de kercke te oopenen iemandt door de vensteren moet doorclimmen, hebben deselve t'samentlicke goetgevonden dat sijne faulte den heere amptman ende magistraet van Bommel verwittiget werde, opdat dese disoordere[62] door hare macht ende autoriteyt geweert zijnde, de kercke van Wadenoijen beter met hem bedient zij, 'twelke te verrichten de kercke van Bommel vrundtlick versocht werdt.

4 Well en Ammerzoden ~ Hedel ~ Traktement
In de sake mester Gerhardi, dienaers tot Wel ende Ammeroyen, noopende de beloofde conbinatie van Hedel tot augmentatie van zijn soober tractament ende gagie, versoeckt de classis aen de kercke van Bommel dat deselve gelieve hem bij hare magistraet behulpich te weesen. Ende dat den dienaer van 't Fort van 's-Gravenceur, die deselve plaetse eenen tijt lanck door begheeren ende accoort der huysluyden van de plaetsche, tusschen hen ende haer opgericht, bedient heeft, desistere, teneynde Gerhardus voorschreven tot zijn versoeck ende gedane belooften eenmael gerake.

5 Zondagsheiliging
Alzoo den classi voorgecoomen zijn vele abuysen van drinken onder de predicatiën, den clootschieten, dartele speelen, groot getier ende geroep ende wat dies meer is op den dorpen ten plattenlande, vinden de broeders geraeden dat door autoriteyt der overicheden der respective plaetsen sulke ongeregeltheden voorgecoomen werden. Waertoe deselve van de dienaers in haren gerichte sullen versocht werden.

6 Geestelijke goederen
Noopende de verdonckerde kercken- end vycarygoederen, op vele plaetsen van sommige collateuren ende pachteren ondergehouden, door dewelcke de dienaers der plaetsen grooten interest ende gebreck lijden, sullen deselve den broederen van Nimweghen haer swaricheden in desen ontdecken ende versoeken dat Haer Eerwaerden gelieve aen de Camer der Gedeputeerden te verrichten dat se door openbaringhe end ontdeckinghe sulker verswegene ende verborgen goederen moogen geholpen werden, als onder allen een vicarye tot Verhuysen, gelegen onder Linden, waervan Sijne Genaede van Cuylenborch collator is, met noch dry mergen landt, gelegen onder Ingen, daer pachter van is Jan van Wijck Huybert-

62 Boven de regel is geschreven: 'dis'.

sen ende den ontfanger den coster van Rijnen. Oock daerbij de costerij-, pastory- end kerckengoederen tot Medel gelegen, gebruyckt bij joncker Arent van Buren, drost van der Lede, mits t'samen de pastory van Oij, die in pachtinge alsnoch heeft den schoudt van Rencom; de costerij van Oij gebruyckt bij joncker Lambert van Telcht, daerbij elf mergen landts gelegen tot Medel, dewelke gecoft heeft Jan Blanck tot Echtelt, gehoorende tot de vicary van IJsendoorn.

7 Ingen ~ Predikant
De classis verstaen hebbende het beroep Joannis Galeni tot Waddinxveen, ende alreede gesien hebbende zijne dimissie ende ontslach zijner gemeynte tot Inghen, heeft, hoewel ongeerne, sijn voorschreven beroep ende vertreck ingewillicht, hem oock verleenende behoorlicke attestatie zijnes levens ende wandels bij ende onder haer. Sal oock geschreven werden aen de kercke van Ingen over hare dimissie sonder enich voorweten der broederen ofte naestgeseten dienaers, 'twelcke door versoeck op hem heeft genoomen D. Alardus de Vries, dienaer tot Thiel.

8 Kesteren en Opheusden ~ Predikant
Alzoo Petro Montano vermits sijnen hoogen ouderdom seer swaer ende lastich valt twee kercken te bedienen, te weeten Heusden ende Kesteren, sal geschreven werden aen den Edelen gerichte van Neder-Betuwe op den toecoompstighen gerichtsdach, dat deselve verlatende de kercke van Heusden, gelijkenwel van Kesteren sijn onderhoudt krijghe. Tot desen last versocht zijnde de kercke van Thiel, heeft daertoe verstaen.

9 Examen
Backhusius, tegenwoordich schoolmester tot Soelen, verstaen hebbende dat een seker candidatus theologiae soude geëxamineert werden, heeft aen den classis versocht ofte hem toegelaten mochte werden in 'tselvige praesent te weesen, doch is zijn versoeck om redenen voor dese tijt afgeslagen.

10 Lienden ~ Predikant
Tot de sake van Henricus Cruyf zijn gecommitteert van den classe D. Alardus de Vries, minister tot Thiel, ende D. Sibrandus Sixtus, tot Ochten.

11 Correspondentie
De remonstrantie van den deputato van Nimweghen, ofte niet goet ware dat voortaen twee deputati gecooren wierden, eene uut den steden deses quartiers, eene van den plattenlanden, tot de Nimweechschen ende Tielschen ofte Bommelschen classen aen wederzijden om goede correspondentie als tot noch toe te houden, is van den broederen des classis voor noodich ende raetsam gehouden.

12 Est ~ Schoolmeester
Simon de Lange, schoolmester tot Est, gevraecht zijnde nae de belijdenisse zijnes geloofs (alsoo de broederen een quaet geruchte van hem gehoort hadden, van in afgodische kercken te loopen ende hare superstitie soo niet te helpen pleghen, tenminsten andere daertoe te verwecken), heeft verclaert sulkx onwaerachtich hem naegeseyt te weesen, heeft oock belooft hem in die suyvere lere te oefenen, de kinderen categesim te laten leeren ende hem voortaen te dragen conform de

religie in onse kercken gebruyckelick, onderwerpende hem het oordeel des classis indien hij hem in enige poincten quam te verloopen.

13 Est ~ Ziekentrooster ~ Voorlezer
Joannem den Krijger belangende, visitatores classis werden versocht regarde op zijn voorlesen ende leven als tot noch toe te houden.

14 Attestatie
Joannes Coxius, dienaer geweest in den dorpe van Herwijnen ende Hellouw ende nu vertrocken tot den classem van Dordrecht, versocht hebbende van den broederen des classis testimonium vitae et doctrinae, hebben hem sulkx niet willen weygeren ende tot dien eynde opgeleyt D. Sibrando Sixto deselve te schrijven, welke hem van de kercke van Bommel sal toegesonden werden.

15 Oijen ~ Indringer
Op het versoeck des deputati van Nimwegen om de beloofde somme van sestich gulden, gedaen bij die van Nimwegen aen de huysvrouwe van Joannes Vonxius indien hij wilde vertrecken, te helpen dragen, hebben de broederen des classis tot desselvigen versoeck verstaen ende sullen sorge dragen voor de helft van dien, mits dat de broederen des Nimweechschen classis in sulken gevalle wederomme 'tselfde aen de gebreeck hebbende onses classis bewijsen, nae uutwijsen van hare acte.

16 Financiën
Die uut den classe sullen vertrecken, sullen den classem vereeren met tien keysersgulden.

17 Verzoek om standplaats
Henricus Galenus wert den classi voor gerecommandeert gehouden om hem op het alderspoedichste tot den kerckendienst te bevorderen.

18 Echteld ~ School
Belangende den schooldienstes verschil tot Echtelt vindt de classis goet dat daerover aengesprocken werde de Edele heer van Soelen, dat Zijne Edele gelieve twee jonckeren te deputeren, die dese swaricheyt tot vrede ende stilte onder de huysluyden aldaer effenen.

19 Zuilichem ~ Indringer
Op het versoeck van Couwenberch tot Suylicom, om tot de reconciliatie met de kercke van Suydt-Hollandt ende daernae tot den kerckendienst te moogen wederom opgenoomen werden, de classis gesien ende gehoort hebbende sijn hertelick leedtwesen ende schultbekentenisse, soo bij den broederen van Hollandt daer de faulte gevallen is, alsoock voor hare gantsche vergaderinghe gedaen, daerbij sijne beloften om voortaen alle sulke inconveniënten te praecaveren ende hem te draghen conform van Goodes Woort, oock hem t'enemael onderwerpende het oordeel der broederen soo hij hem wederom quam te verloopen, ende voor allen vertoont hebbende een sekere attestatie zijner huysluyden, die van sijn boetveerdicheyt ende goet leven niet anders dan goet getuychen, wenschende dat denselven, met den broederen versoent zijnde, bij haer blijven mochte, ende

vertrouwende dat hij sulkx met ongeveynsder herten gedaen heeft, tot welkes sekerheyt hij oock, als voor het aengesichte Goodes, die herten ende nieren proeft, zijne eygen handt onder dese acte stelt, resolveert in het eerste zijnes versoeckx dat hij, hebbende nu eenen goeden tijt langh stichtelicken onder ons geleeft, wederom behoort tot der kercken aengenomen te werden ende in sijnen hoogen bedroefden ouderdom gesoulagieert, tot welken eynde die gedeputeerden van Suydt-Hollandt sullen bericht werden van 'tgene hier dies aengaende in classe gepasseert is, ende beantwoort op haer schrijvens aen die broederen van Bommel gesonden, met versoeck dat se doch met den aldereersten Couwenbergium voorsch. van sijne excommunicatie willen releveren. 'tWelke gedaen sijnde, ende die ergernisse door sijn verloop gevallen alsoo verbetert zijnde, sullen in het andere deel, te weeten sijne promotie tot den dienst der kercken, die van Bommel ende Thiel in den name des classis met hem handelen nae discretie.
Gyelies van Couwenberch[63]

20 Maurik ~ Ingen ~ Eck ~ Traktementen
D. deputatus Neomagensis wert van den classe versocht bij de Edele heeren de Gedeputeerden deses quartiers te remonstreren de sobere ende geringhe gagie D. Christiani Sopingii, dienaer tot Maurick, Joannis Galeni tot Ingen et Simon Lucae tot Eck, teneynde doer hare autoriteyt in desen versien werde. Ende sal tot dien eynde den deputato copy van dese acte, bij den praeside onderteykent, verleent werden.

21 Herwijnen en Hellouw ~ Predikant
De broederen tes classis, ten vollen vergenoecht zijnde over het examen Joannis Lindenii ende sijne gedane propositie nae hetselfde, oock gesien hebbende zijne lofweerdige getuychenisse soo leere als levens ende wandels, hebben denselven tot een lidtmaet des classis aengenoomen.

22 Maurik ~ Huwelijk
Christianus Sopingius, dienaer tot Maurick, beraetslaecht sich met den classe hoe hij hem dragen sal over twee persoonen, daervan de eene tegens danck van den vader aen den anderen verlooft is, ende alrede met denselven doorgeloopen. Vindt de classis geraeden, dat alzoo den Edelen Hoove door seker placaet[64] daerinne gedisponeert heeft, dat se hare sake bij denselven sullen verrichten.

23 Hedel ~ Schoolmeester
Alzoo den classi is voorgecomen de groote inciviliteyt ende openbare quaetwillicheyt ende muyterije des schoolmesters tot Hedel, met dewelke hij sommighe der dienaren in praesentie van den borgemester van Bommel bejegent heeft, streckende tot cleynachtinghe des kerckendienstes ende vernitinghe der goeder oordre, bij de Edele heeren Staten door hunne placaten in de handelinghe met den schoolmesteren ten plattenlande gegeven, leyt classis D. Henrico Leoni ten laste de t'samentlicke magistraet van Bommel 'tselfde te vertoonen, opdat desel-

63 Deze ondertekening is met eigen hand geschreven.
64 *Ordonnantie ende decreet van Ridderschap ende Steden des Vorstendoms Gelre ende Graefschaps Zutphen aengaende den houwelicken staet.* Nijmegen, 1597; Van Loon, *Twede deel (...) Placaet-boeck,* kol. 57-58.

ve door hare autoriteyt in desen geweert sijnde, de schoole aldaer met eene van meerder stichtinghe ende godtzaliger levens ende wandels mach versien werden.

24 Synode ~ Correspondentie
Acta synodi ende classis Neomagensis zijn den broederen voorgelesen ende sullen van deselve achtervolcht werden.

25 Visitatoren
Visitatores classis, bij den voorgaenden classe genomineert, D. Henricus Leo ende Alardus de Vries, werden gecontinueert tot den naestcomenden classem.

26 Examinator
Examinator blijft M. Gerhardus Adriani, dienaer tot Wel ende Ammeroyen.

27 Correspondentie
Deputati ad classem Neomagensem werden genoempt D. Joannes Vredaeus, dienaer tot Thiel, ende Sybrandus Sixtus, tot Ochten.

28 Correspondentie
D. deputatus Neomagensis, Gerhardus Livius, wert van de broederen, vermits sijne cristelicke bijwooninghe ende goede advysen, hertelicken bedanckt.

29 Agenda
De plaetsche des toekomenden classis sal weesen Bommel, op den tweeden manendach nae belooken Paesschen.

30 Sluiting
Nae gedane censura morum ende danckseggingе tot Godt de Heer is de classis in alle enicheyt, liefde, vreede ende broederlicke vrundtschap van malkanderen gescheyden.

31 Ondertekening
Johannes Vredaeus, praeses classis, scripsit
Sibrandus Sixtus, assessor
Anthonius Leo, classis scriba

32 Oijen ~ Indringer
De beloofde penningen aen Vonxio ingevalle hij wil vertrecken: de stad Thiel, 8 gl.; Bommel, 12[65] gl.; Haeften, 4 gl.; Driel, 2 gl.; Deyl, 3 gl.; Rossem, 2 gl.; Wel, 1 gl.; Echtelt, 2 gl.

65 In plaats van: '10'.

1611 I Classis. Tiel, 10-12 september
Inv. nr. 24, fol. 42-46v.[66]

Leiding
Acta classis Tylo Bommelianae, gehouden tot Thyel den 10, 11. ende 12 septembris 1611 stylo veteri. Nae aenroepinghe des naems Godes sijn met gemeene stemmen vercoren: in praesidem D. Joannes Vraedeus, bedienaer des Heyligen evangelii in Thyel, verschenen sijnde met den borgemeester Servaes Allaerts, ouderling tot Thyel, in assessorem D. Henricus Leo, bediender des Heyligen evangelii in Bommel; in scribam Abrahamus Hasius, bediender des Heyligen evangelii in 't Fort Nassauw.

Aanwezigen
Sijn voorts op desen classem verschenen dese naevolgende persoonen: D. Wierus Vorchthenius, bediender des Heyligen evangelii tot Rijswijck; D. Gybhardus Wilhelmi, bediender des Heyligen evangelii tot Ommeren; D. Petrus Montanus, bediender des Heyligen evangelii tot Kesteren; D. Joannes Broeckhuysius, bediender des Heyligen evangelii tot Zoelen; D. Joannes Pellenbergius, bediender des Heyligen evangelii tot Gellermalsen; D. Bernherus Vesekius, bediender des Heyligen evangelii tot Echtelt; D. Anthonius Leo, bediender des Heyligen evangelii tot Haften; D. Ernestus Mersmannus, bediender des Heyligen evangelii tot Deyl; D. Sybrandus Sixtus, bediender des Heyligen evangelii tot Ochten; D. Joannes Leurius, bediender des Heyligen evangelii tot Rossum; D. mr. Gerardus Adriani, bediender des Heyligen evangelii tot Wel; D. Henricus Vredaeus, bediender des Heyligen evangelii tot Avesaet; D. Joannes Lyndenius, bediender des Heyligen evangelii tot Herwijnen; D. Jacobus Bontebal, bediender des Heyligen evangelii tot Ophemert; D. Henricus Galenus, bediender des Heyligen evangelii tot Wadenoijen. Absentes. Sijn absentes geweest: D. Hermannus Broeckhuysius; D. Wilhelmus Wirtz; D. Henricus Christiani; D. Joannes Verschuyl, is verschoont met de halve costen te betaelen; D. Petrus Segeri; D. Simon Lucae, is nae bijgecomen; D. Christianus Soppingius, is desgelijx gecomen; D. Segerus Wilhelmi, als Verschuyl; D. Joannes Grotius, als Verschuyl; D. Henricus Cruyf, volgens de acte daervan sijnde. Van den Nimweechschen classe sijn als deputati verschenen: D. Joannes Coitius, bediender des Heyligen evangelii tot Nijmeghen; D. Daniel Holstius, dienaer des Heyligen evangelii tot Bemmell.

1 Vergadering
Overmits bevonden was dat sommige secreta classis geëlimineert waren, tot merkelicke onruste ende oneenicheyt der broederen, niet allene deses maer oock anderer classen, ende specialicken de acte van D. Ellardi Maenii boexken[67], die doch den synodo selfs ter sijner tijt toegeschreven was, is bij den t'semmentlicken broederen beslooten ende gearresteert dat degeene die hiernamaels sal bevon-

66 Op folio 46v is geschreven: 'Acta classis Tylo-Bommelianae, den 10. 11 ende 12 septembris anno 1611'.

67 Ellardus van Mehen, *Den ancker der ziele. Dat is, Vande perseverantie ofte volherdinghe der Heylighen, ge grondet op de eewighe ende onveranderlijcke verkiesinge Gods: als ooc op de crachtige Beroepinge der Heyligen tot de salige ghemeynschap Gods in Christo Jesu.* Harderwijk, 1611.

den werden het alderminste, selfs oock in de censuris morum, te openbaren, sal voor den armen betalen vijfendetwentich guldens, met pene van suspensie van sijnen dienst soo hij in betalinghe weygerich valt.

2 Eck en Wiel ~ Beroep
Is gecompareert D. Petrus Lucanus met beroepinge van die van Eck, ende de collatie van Sijn Genaede van Culenborch ende andere recommandatiebrieven aen den classe, om toegelaten ende aengenoomen te werden tot kerckendienaer aldaer. Daerop de broederen des classis hebben geresolveert dat van classis weghen sal een brief geschreven werden aen Sijn Genaede van Culenborch, daerinne hem sal bericht geschieden van de kerckenoordeninghen des nationalen synodi, dat daertegen is mishandelt ende de classis in haer recht vercort, doordien Sijn Genaede van D. Adamo Billichio qualicken geïnduceert ende bericht is, ende dat derhalven, al is 't schoon dat sij voor dese mael om vrede ende ruste der gemeynte sulkx toelaten, nochtans in geene consequentie geerne souden laten koomen, sonder haer te beclagen, soo bij den synodo van Hollandt als elders, daer sulkx sal behoorlick geschieden. Ende dewijle deselve wijders getuychnisse heeft gebracht tot contentement des classis, sijn eenige uut den classe gecommitteert met Sijn Genaede te handelen. Ende sijn genoempt Henricus Leo, Allardus de Vries ende Christianus Soppingius[68].

3 Lienden ~ Predikant
Is gecompareert jonckheer Johan van Brakel met sijnen geassocieerden, een kerckmester van Lynden, Joan Vonck, versoekende in den name D. Henrici Cruyf (alsoo hij door sijnen hoogen ouderdom verhindert wert soo sijnen kerckendienst te doen, alsoock de gemeyne nabueren bij sieckten ende cranckheden te visiteeren) dat haerlieden mochte iemandt van de naestgesetene verordineert werden van den classe, door denwelken de gemeynte des sondaechs mochte met eene predicatie versorcht werden, ende die in der weeke eenen dach tot haer quame om de sieken ende crancken te versoeken. Is geantwoort dat dit versoeck den classi seer aengenaem is, ende belooft dat daerinne sal ordre gestelt werden om der gemeynte te gelieven.

4 Opheusden ~ Huwelijk
Is gecompareert Aert Vonck van Opheusden in Neder-Betuwe, hem beclagende over eenen Herman van Heunnen, tegen denwelken den comparant inbrenght seven articulen, sprekende van echtbreuke met sijne huysvrouwe, die eene onnosele ende slechte vrouwe is, niet kennende eenen halven stuyver van eenen heelen, geschiet, versoekende raet bij den classe tot weringhe des overspeelders uut sijnen ooghen. Is hem belooft alle mogelicke hulpe bij den officieren, ende indien hem daer geen troost wedervaert, dat hem vanweghen den classe sal voorschrijvens aen den Edelen Hove gegeven werden. Ende sijn om tot dien eynde uut de vergaderinge versocht te gaen bij den landtschrijver om naeder sake te verneemen D. Alardus de Vries ende Petrus Montanus, die terstont gegaen sijnde

68 Onderstreept: 'tot contentement (...) Soppingius'. In de marge is hierbij geschreven: 'Petrus Lucanus' en 'Dese reyse van de gedeputierde is verbleven, als D. Symon Lucae in de naeste vergaederinge heeft mondelick te verclaeren'. In het handschrift van de scriba van de volgende vergadering is gescheven: 'Ende dewijle (...) verclaeren'.

ende den heere amptman in bijwesen des landtschrijvers gesprooken hebbende, goet contentement hebben vercreghen.

5 Visitatie
D. praeses ommegevraecht hebbende nae den staet der kercken ende schoolen, is deselve in redelicken goeden staet bevonden.

6 Acta
De 2., 3., 4, 5., 6. ende 8 artikelen des voorgaende classis, sijn afgedaen.

7 Ravenswaaij ~ Kerkgebouw
Van den 9 artikel is een acte gestelt in synodo[69], waernae dat die van Ravensway haer hebben te reguleeren.

8 Gravamen
Den 10 artikel is oock tot den synodum gerefereert.

9 Acta
Alsoo den 11 artikel des voorigen classis noch niet geëffectueert en is, is geresolveert dat dien aengaende een missive sal werden geschreven aen den raetsheer Carel Vijch. Ende is daertoe genoemt D. Alardus de Vries.

10 Absentie
Belangende de absenten, wat die voor boeten sullen geven, is geresolveert dat alle absenten sullen betalen alsulke costen als andere presenten, welverstaende dat dieghene die sonder wettelick onschult uutblijven, sullen bovendien betalen een Spaenche matte, ende van de onschult die de absentes voorwenden sal het classis ter naester vergaderinghe oordelen ofte die wettelick sij ofte niet.

11 Predikanten
Belangende de kerkendinaren dien voervalt eenige reyse te doen, ende sij reysen uut sonder vooreerst haer beste gedaen te hebben om haeren kerkendienst des sondaechs te versorgen, is gevraecht wat deselve voor boete sullen verbueren. Is geresolveert dat deselve sullen betalen drie gulden, van welke penninge de classis sal disponeren.

12 Huwelijk
Alsoo in den 13 artikel synodi[70] wort gesproken dat aen de Edele Hoeve mochte versocht werden verniuwinge des placcaets[71] van niet te moegen bij de papen trouwen, sal derhalven door de deputatos synodi ten Hooven versocht werden.

---

69 Het betreft hier artikel 13 van de synode van Gelderland, gehouden te Nijmegen van 18 tot en met 21 juni 1611.

70 Het betreft hier artikel 14 van de synode van Gelderland, gehouden te Nijmegen van 18 tot en met 21 juni 1611.

71 Dit plakkaat uit 1587 is gepubliceerd in Van Loon, *Twede deel (...) Placaet-boeck*, kol. 29.

13 Kesteren ~ Pastorie
Heeft D. Petrus Montanus versocht dat classis soude schrijven aen de nabueren van Kesteren, belangende de opbouwinge sijner woninge, 'twelk hem belooft is te sullen geschieden.

14 Predikanten
Is geresolveert dat alle dienaers sullen vermaent sijn niet lichtelijck ymant te recommanderen, die in andere landen gestudeert hebben ende die men niet wel en kent, hoedanich eenen is pedagogus bij jonckheer Johan Vijch.

15 Avezaath ~ Traktement ~ Pastorie
Heeft D. Henrikus Vredeus versocht dat classis aen de gedeputeerde synodi willen versoeken dat deselve willen ten Edelen Hove aenhouden dat hem mochte behoorlijck onderhout ende huysinge versocht werden. Ende indien sulcx niet en soude geschieden, dat de classis hem vrij willen stellen te moegen de eerste voorvallende beroepinge aennemen, hetwelke hem is geaccordeert. Ende sijn assessor ende schriba geauthoriseert hem, dies noodich, attestatie te verleenen[72].

16 Echteld ~ School
Den scholtes van Echtel is verschenen voor den classe, versoekende hulpe des classes om te moegen bequamen schooldienst aldaer genieten. Hierop is de kerke van Tyel geauthoriseert met den Edelen heere amptman tot bevorderinge deser saeke te mogen handelen.

17 Volksspelen
Sullen de gedeputeerde synodi versocht werden aen den Edelen Hove aen te houden dat aen allen amptmannen mochte beveel komen alle haere ondersaten te verhinderen, ofte in haeren ampte ofte buyten haeren ampte, te gansetrecken. Ende dat de gouverneur Dorp tot Bommel mochte last crijgen sijne soldaten te verhinderen het mommen- ende vastenavontspelen, daeruut gekijf, gevecht, jae dootslaegen ontstaen.

18 Herwijnen ~ Schoolmeester
Den schoolmester van Herwijnen sal door de kerke van Bommel vermaent werden sijne dronckenschap nae te laten, ende op sijne schoolhoudinge acht te nemen.

19 Rossum ~ Kerkgebouw
D.[73] Johannes Leurius heeft classi te kennen gegeven dat het onmogelijck is in de vergaderplaetsche tot Rossum langer te prediken, tensij dat deselvige gerepareert werde. Is daerop geresolveert dat de saeke sal den heere amptman sal geremonstreert werden, gelijck oock den schoolmester aldaer. Ende sijn daertoe versocht D. Albertus Selkaert, D. Petrus Segeri ende D. Leurius selfs, aldaer dienaer.

72 In het handschrift van N.N. is geschreven: 'Ende sijn (...) verleenen'.
73 Hierna is doorgestreept: 'Henr'.

20 Ophemert en Varik ~ Predikant
D. Jacobus Bontebal heeft van den classe versocht sijne vriendelijcke dimissie van sijne kerckendienst tot Ophemert, alwaer hij ontrent een jaer gedient heeft, mitsgaders sijne attestatie, oevermidts sijne gelegentheyt niet toelaet hem daer langer te blijven. Is geresolveert dat de classe hem sijne dimissie om sekere redenen, als dat hij geen tracktement sijnes dienstes heeft genoten ende dergelijcken, accordeert. Ende dat hem eene eerlijcke attestatie sal verleent werden, midts dese conditie. Alsoo den classe voorgekomen sijn sekere feylen, te weten het draegen sijner sijde cleedinge ende dergelijcke, dat hij doer den classe ernstelijcke oever sulcx sal vermaent werden, gelijck oock geschiet is. Ende heeft hij de vermaninge aengenomen, de classe bedanckt ende belooft sich voortaen alsoo te dragen dat blijcken sal dese vermaninge bij hem vruchtbaer geschiet te sijn, gelijck blijckt uut sijne eygene beteykeninge deser acte.

21 Wadenoijen ~ Begrafenisgebruiken
Heeft D. Galenus geclaecht, alsoo hij onlancx tot Wadenoije eene lijckpredike heeft gedaen, daer sekere abuse gesien te hebben ontrent de begravinge, te weten dat de dootgraver, het graft toegemaeckt hebbende, een cruys op het graft heeft gemaeckt, ende daernae op sijne kniën vallende, geseyt, bidt voor de sielen, ende heeft selfs begonnen te bidden, ende daerin raet gevraecht van den classe, of sulcx wederom voorviele, hoe hij hem daerin draegen sal. Is geresolveert dat deselve vooreerst sal arbeyden 'tselve met goedicheyt te remediëren, ende indien 't niet en wil vallen, dat men den amptman sal versoeken om 'tselve te remediëren.

22 Wadenoijen ~ Predikant
Heeft oock D. Galenus classi in examine genoech gedaen ende is derhalve voor een lidtmaedt der classis opgenomen, ende heeft classi pro honorario voor sijne incoemste vereert een Spaensche matte, door D. Alardum de Vries in sijnen kerkendienst geconfirmeert sijnde tot Wadenoijen.

23 Financiën
Is geresolveert dat de voorige acte, belangende degene die vertrecken sullen uut den classe sullen voor haer affscheyt betalen thien guldens, sonder dat 't exempel van Bontebal, die den classe een vereeringe heeft gedaen tot haeren contentemente[74], sal in consequentie getrocken werden, behoudens nochtans dat classis hiervan sal disponeren volgens christelijcke liefde ende consciëntie.

24 Tuil ~ Beroep
D. Leo heeft verclaert dat tot Thuyl eenen kerckendienaer (die tot Bommel gehoort is geweest, met contentement) beroepen is bij der gemeynte, dewelcke presenteert goede getuygenisse te brengen, ende heeft gevraecht oft hij, soodanighe brengende ende verthoonende, door de kercke van Bommel sal geconfirmeert werden? Is geantwoort jae.

74 In het handschrift van N.N. is geschreven: 'Belangende de kerkendinaren [art. 11] (...) contentemente'.

25 Zaltbommel
Hebben de dienaeren ende kerckenraet van Bommel soo mondelijck als schriftelijck sich bij den classe beclaecht dat de kercke van Bommel soude bij sommige broederen des classis heymelijck beschuldicht werden, alsoft sij yets te rijpelijck in 't beroepen ende stellen van kerckendienaeren ende in 't den handel van de gansche reformatie gedaen hadden, ende hebben derhalven versocht dat deselve kercke mochte van sulcke last voortaen ontslagen werden ende andere gestelt die de saeke met den Bommelschen magistraet voorts uutvoeren souden. Hierop is geantwoort dat classis hoogelijck den Edelen magistraet ende de kercke van Bommel bedanckt, ende bidt dat deselve 'tgene tevooren soude mogen gepasseert sijn, door het vier der liefde mochte verbrant werden, versoekende dat deselve kercke wille voortaen continueren in het goddelijcke aengevangen werck, volcomelijck hiertoe van classe geauthoriseert sijnde, sonder eenige privatis judiciis onderworpen te sijn, tot welcken eynde oock aen de kercke van Bommel een missive van classe geschreven is.

26 Herveld ~ Predikant
Hebben deputati des Nijmeeschen classis versocht dat twee uut onsen classe mochten genoemt werden om dies noodich sijnde met haerlieder te handelen met D. Slatio, belangende 'tgene daervan deselve beschuldicht wert. Ende sijn benoemt D. Alardus de Vries ende D. Bernerus Vesekius.

27 Synode ~ Correspondentie
Acta synodi ende classis Neomagensis sijn gelesen ende sal sich yeder lidt des classis daernaer schicken.

28 Correspondentie
Deputatus ad classem Neomagensem is benoemt D. Soppingius.

29 Examinator
In examinatorem D. Anthonius Leo.

30 Visitatoren
Visitatores classis werden gecontinueert.

31 Sluiting
Nae gehoudene censura morum van degene die tegenwoordich waeren is de classis met aenroepinghe van Godes naeme in alle vriendelijckheyt gescheyden.

32 Absentie
Alsoo mr. Pieter Zegersen sonder consent des classis uut de vergaederinghe is gegaen, gelijck oock tot Bommel was geschiet, sijn de broeders derhalven omgevraecht wat straffe daerover sal geschieden. Is geresolveert dat hem opgeleyt sal werden te betaelen vier pont groot, ende bij weygeringhe van dien dat hij van sijn dienst sal gesuspendeert werden, doch alsoo dat classis hierover sal disponeren.

33 Ondertekening
Johannes Vredaeus, praeses classis
Abrahamus Hasius, scriba classis

1612 I Classis. Zaltbommel, 28 april

Inv. nr. 24, fol. 47-50v.

Leiding

Acta classis Tylo-Bommelianae, gehouden tot Bommel den 28en aprilis anno 1612. Nae aenroepinge des naems Godts zijn met gemeene stemmen vercoren in praesidem D. Albertus Selcart, bedienar des Heyligen evangelii tot Bommel, verschenen zijnde met den scholtis Van Enschede, als ouderlingh tot Bommel, in assessorem D. Alardus de Vries, minister tot Thiel, verschenen met den borgemeester Servaes Alartss., ouderlingh tot Thiel, in schribam Christianus Sopingius, minister tot Maurick.

Aanwezigen

Sijn voorts in desen classen verschenen dese naevolgende persoonen: Wierus Vorchtenius, minister tot Rijswijck; Ghebardus Wilhelmi, minister tot Ommeren; Petrus Montanus, minister tot Kesteren; Joannis Broeckhuysius, minister tot Soelen; Joannis Luerius, minister tot Rossum; Bernerus Vezekius, minister tot Echtelt; Anthonius Leo, minister tot Haeften; Ernestus Mersmannus, minister tot Deyl; Sybrandus Sixtus, minister tot Ochten; mr. Gerardus Adriani, minister tot Wel; Henricus Galenus, minister tot Wadenoijen; Henricus Christiani, minister tot Isendoorn; Joannis Verschuyl, minister tot Brueckum; Petrus Zegeri, minister tot Driel; Symon Luce, minister tot Ingen; Segeris Wilhelmi, minister tot Rumpt ende Gelcum; Hermannus Broeckhuysius, minister tot Hyen ende Doodenwaert. Sijn absenten geweest: Joannis Pellembergius, minister tot Geldermalssen; Wilhelmus Wirts, minister tot Oppijnen; Joannis Grotius, minister tot Beest; Henricus Cruyff, minister tot Lienden. Van den Nijmeechschen classe zijn als deputati verschenen: D. Gerardus Livius, minister tot Nijmeghen, ende D. Joannis Gobelius, minister tot Oij.

1 Predikanten

Heeft classis Tylo-Bommelianiae ontfangen van den Eedelen Hove van Arnhem de missive aen haer gesonden den 28en aprilis, inhoudende dat de predicanten van den plattelanden, woonende in de steden, metter wooninge vertrecken zouden bij hare gemeynten. Ende is van classe den Eedelen Hove hierop geantwoort, haer bedanckende voor hare singuliere sorge die zij dragen voor de edificatie van Godts gemeynten, ende is vorder van den classe geresolveert hierin het mandament des Eedelen Hooffs, vermogens de acte in synodo hiervan gemaeckt, belastende een yeder die 't aengaen mach, te achtervolgen.

2 Vergadering ~ Absentie

Is geresolveert dat voortaen die sementlijcke broeders op den dach voirs. tijdelijck zullen verschijnen; zoo wie des avonts te zes uren nyet in der kercken en is, zal verbeuren 10 sch., die des anderen daechs compt 20 sch., ende die geheel uutblijft 3 gul. ende evenwel die costen betalen. Ende is derhalven om zekere consideratiën D. Henricus Christiani voor dese reyse verschoont, sonder dat zulcx in consequentie werde getrocken.

3 Eck en Wiel ~ Predikant
Is D. Petrus Lucanus om eenige voorgevallen swaricheden alsnoch nyet pro membro classis aengenomen, maer werden gecommitteert D. Alardus de Vries ende Christianus Sopingius om te vernemen wat van de zaecke zij die hem ten lasste wert geleyt, ende zullen 'tzelvige daernae den kerckenraet van Thiel aendienen. Ende naedat de zaecke bevonden zal worden geauthoriseert, de ministri Tielenses om hem pro membro classis te accepteren.

4 Visitatie
D. preses omgevraecht hebbende nae den staet der kercken ende scholen, is dezelve in redelijcken staet bevonden, zoo met aenwas van toehoorders als communicanten.

5 Deil
D. Errnestus voorgestelt hebbende de schandalen van de scholtis tot Deyl, streckende tot injurie der gereformeerder kercken, wert goetgevonden om door de visitatores classis daerin te remediëren.

6 Fort Nassau ~ Visitatie
Is D. Hasio op zijn versoeck voorgehouden dat eerstgancx de Eerwaerde visitatores zullen commen in 't Fort van Nassauw om met den gouverneur te spreken van de voorgegevene swaricheden, ende alzoo het intergemitteerde werck te vervatten.

7 Hoenzadriel ~ Schoolmeester
De zaecke van Claes Corneliss., schoolmeester tot Huesdendriel, sal door den deputatos de heeren magistraten van Bommel voorgedragen werden.

8 Bruchem ~ Schoolmeester
De zaecke van de schoolmeester van Brueckum zal door den deputatos de heeren magistraten van Bommel voorgedragen werden.

9 Kesteren ~ Schoolmeester
Sullen de visitatores classis letten op het versoeck des schoolmeesters van Kesteren.

10 Hedel ~ Predikant
Hebben versocht de naebueren van Hedel, dewijle zij tot noch toe nyet bedient en zijn geweest met het prediken, als de gelegentheyt der plaetsen wel vereysschten door mr. Mathijs, provisioneel door combinatie Hedel bedienende, dat zij een eygen pastooren mochten hebben. Is hae[r] tot antwoort gegeven dat zij tegens St. Jan mr. Mathijs den dienst zouden opseggen ende dat zij vorders met den anderen zouden spreken van het ordinaris stipendium voor den predicant, ende ordre dae[r]in gestelt hebbende, ende haer vast voor die penninghen maeckende, sullen de ministri van Bommel haer eenen bequaemen man bestellen.

11 Zuilichem ~ Predikant
De saecke van Couwenbergii zal mede verricht werden door den deputatos aen den heeren van Bommel.

12 Eck ~ Koster
Pontiaen Adriaenss., coster tot Eck, zal commen voor den kerckenraet van Thiel ende aldaer rekenschap geven vanwegen zijn onwettelijck doopen. Ende zal nae gelegentheyt der zaecken alsdan geconstitueert werden 'tgene goetgevonden zal werden.

13 Kesteren ~ Pastorie
De ministri Thielensis zullen versoecken aen den heere amptman om voorschrijvens te geven aen de naebueren van Kesteren, tot wederopbouwin[ge] van de vervallene pastoryewooninge aldaer.

1[75] *Subsidie*
Gravamina. De broederen accorderen samentlijck dat tot faveur Lauwrentii, die van de jesuïten is overgecommen, geschreven zal werden van D. Leone aen D. Buyttingh, ende D. Vredeo aen M. Monchii tot Londen in Engelandt, ofte de gemeynte van Londen gelieve te contribueren tot onderhout van de voorn. persoon, van welcken de kercke Godts noch eenen goeden dienst staet te verwachten.

2 Fort Sint Andries ~ Kerkdriel ~ Geschil
Het verschil tusschen den gouverneur van het Fort van St. Andries ende minister Pieter, predicant tot Driel, is gecomposeert ende blijven als lidtmaten aen den anderen verbonden, kennen ende houden elckanderen voor lieden met eeren, gelijck zij tevooren, eer zij die questie met den anderen hadden, daervoor elckanderen hebben gehouden, zonder verminderinge van eer ende reputatie aen wedersijden.

3 Huwelijk
Is den classis voorgecommen een casus matrimonialis, van een persoon dewelcke een vrouwe getrouwt heeft tot zijn eygen huysvrouwe, met conditie zoo sij met nyemant anders yet uut te staen en hadde. Ende heeft daerna vernomen dat zij in hoerdom twee kynderen, waervan een in adulterio, heeft overgewonnen van een man die noch een echtevrouwe hadde, wert gevraeght hoe hij sich houden zal in dese zaecke, ofte hij door de beloofte gedaen aen haer verbonden zal blijven. Is geresolveert, bijaldyen den man onwetende is geweest van die schandaleuse daden van die vrouwe begaen, dat hij vrij ende van haer ontslagen zal wesen. Eedoch, bijaldyen hem zulcx tevoren is bekent geweest, ende nae voorgaende wetenschap hierboven de vrouwe heeft getrouwt, dat dan de beloften zullen rata zijn.

4 Schoolmeesters
De schoolmeesters deses classis zullen,vermogens de acte hiervan in synodo gemaeckt, gehouden zijn een capittel ofte twee in den Bijbel voor die predicatie voor te lesen, ende daernae de thien geboden ende articulen des christlichen gelooffs.

75 De nummering van de artikelen gaat over in de nummering van 'Gravamina'.

5 IJzendoorn ~ Predikant
De classis houdt D. Henricum Christiani voor gerecommandeert om hem te promoveren tot de 1e vacerende plaetse, 'tsij dan te Herwijnen ofte te Wadenoijen ofte elders.

6 Wadenoijen ~ Vacature
Wadenoijen zal bedient worden door de broeders van Bommel ende Thielreweert, eerst voor zes weecken, ende daernae door de broeders van de Neder-Betuwe, oock voor zes weecken, bijaldyen zij middelertijt gheen eygen predicant en vercrijgen.

7 Tuil ~ Predikant
Men zal schrijven aen den ministrum van Tuyl ende hem voorhouden uut wat oorsaecken hij zoo lichtveerdich zijn gemeente heeft verlaten, ende waerom hij sich in den classis nyet present heeft laten vynden.

8 Proponent
Casparus Moores, zoo 't mogelijck is, zal worden gepromoveert in de plaetse D. Henrici Christianae, ende sal vorder ondertusschen zijn woonplaetse nemen tot Thiel; ende zullen de kercke van Thiel ende Bommel middelertijt hem versorgen van zijn nootdruft.

9 Hien en Dodewaard ~ Huwelijk
Op het aengeven D. Hermanni Broeckhuysii, aengaende de overtredinge der echtordeninghe van een jongedochter die tegens haer houwelijcxbelooften met eenen jonghman die zij wettelijck met consent der ouderen aen wedersijden verlooft was, eenen anderen aengeslaghen heeft, daerbij sij haer erhoudt als een getrouwde vrouwe, is geresolveert 'tzelvige den amptman tot Thiel aen te dienen.

10 IJzendoorn ~ Ammerzoden ~ Vasten- en biddagen ~ IJzendoorn ~ Kerkgeraad
Aengaende de uutschrijvinge der beden- ende vastendagen sullen de deputati synodi gelieven aen den Eedele Hove aen te houden, dat oock specialijck aen den heer van IJsendoorn[76] ende den heer van Amelrooden de missiven van de bedendagen, alsoock de andere placcaten der Eedele heeren Staten mochte gesonde worden, opdat oock ter zelver plaetsen, alsoock in andere naebuerige dorpen geschiet, dezelvige mochten werden gepubliceert. Ende vorder dat oock tot Isendoorn de affgodissche altaren mochten werden geruyneert, gelijck door die gantssche Neder-Betuwe doorgaens is geschiet.

11 Fort Nassau en Heerewaarden ~ Huwelijk
D. Abrahamus Hasius, bedienaer des Heyligen evangelii in 't Fort van Nassauw, heeft voorgewent dat hem is voorgevallen een casus matrimonialis van twee persoonen, daervan de man een echtevrouwe met kyndren heeft gehadt, doch om eenigen onlust van haer gegaen, ende heeft naemaels, bij het leven van zijn echte huysvrouwe ende kynderen, met een andere beginnen huys te houden (als noch

76 Boven de regel geschreven in plaats van het doorgestreepte: 'Amelroyen de missiven van'.

geschiet), ende nae afflijvicheyt zijner echtervrouwe ende kynderen, versoeckt met de tegenwoordige in 't houwelijck bevesticht te werden, vraeght wat hem daerin te doen staet, ende wat zoo de vrouwe als den man te doen hebben. Werdt geresolveert dat zij aen den Eedelen Hove zullen werden geremitteert.

12 Eck en Wiel ~ Traktement
Sal D. Petro Lucano een favorabel voorschrijven van den classe verleent werden aen D. Spinhovium ende D. Taurinum, bedienars des Heyligen evangelii tot Utrecht, dat haer gelieven zoude te bearbeyden aen den Eedelmogende heeren Staten van Utrecht, dat Haer Eedelen gelieve D. Petro Lucano, bedienar tot Eck ende Wiel, met consent des classis beropen, de reditus van de capelle tot Wiel, tot noch toe van een vrouwe van Cuyck zonder qualificatie beseten, tot subsidie van zijn geringe stipendii toe te leggen, alsoo hij nu alreede in de possessie van de voorn. capelle, met brieven van institutie van den Eedelen Hove van Gelderlandt volgens 't reces van Gelderlant, is gestelt.

13 Ravenswaaij ~ Kerkgebouw
Het classis heeft verstaen dat tot Ravesway gheen bequame plaetse en is om des Heeren Woordt te prediken, om de frequentie der toehoorderen, die in een huys nyet en connen vergaderen. Ende zal derhalven den heeren amptman van Thiel versocht werden om de kerckmeesteren te constringeren dat sij hare rekeninge doen, opdat alzoo de penninghen ende 'tgene de kercke aldaer toecompt tot reparatie van de kercke moght werden geappliceert.

14 Vorstius
Is omgevraecht oft oock de broederen van Nimmeghen in de antwoorde op het aendienen der twee deputatorum synodi, D. Fontani ende D. Dammanni, belangende de onderteyckeninge der articulen D. Vorstii van den broederen van Nijmeghen geschiet, geabuseert ofte te veel gedaen hebben. Is geantwoordt dat de broeders die de voorn. articulen hebben gelesen, daerin de broederen van Nijmeghen die dezelvige onderteyckent hebben, prijsen. Ende zoo haer buytten archlisticheyt ende bedroch dezelvige articulen waren voorgehouden geweest, dat zij oock die gesubcribeert zouden hebben. Ende alzoo D. Livius, deputatis Neomagiensis, een verhael gedaen heeft van die voorn. articulen, werden die van den classe geapprobeert. Ende souden geern een yeder voor hooft die onderteyckenen.

15 Classis ~ Geschillen
Alzoo de oude unie bij den classe van Thiel ende Bommel noch nyet crachteloos en is, soo blijven zij bij de oude unie. Ende zijn alle haters van alle nieuwicheden strijdende tegens Godts Heyligen Woordt ende stichtinge der kercken.

16 Beroepen ~ Examens
Blijft het classis Tylo-Bommeliana met den broederen van Nijmmeghen bij de ordre in 't stuck van het beroepen ende examineren, zoo tot noch toe is geschiet.

17 Correspondentie ~ Financiën
Wert goetgevonden d'welck de broeders des classis van Nimmeghen hebben voorgestelt ende geresolveert dat haer leet is overgeslagen te hebben de adver-

tentie van den tijt des classis nu gehouden, 'twelck op den voorgehouden landtdach te Zutphen geordineert is. Ende verzoecken derhalven aen den Gedeputeerden des quartiers, post liminio, de classicale oncosten bij de vergaderinge, nu laetsleden geschiet, goet te doen.

18 Maurik ~ Traktement
D. Sopingius, voorgedragen hebbende den classi zijnen soberen staet te Maurick, daerover hem met redenen beswaert vyndende zonder verbeteringe van traictement langer te continueren, dewijle hij met maenen, peynen ende onlust veler naebueren zijn toegeseyde penninghen des stipendi, tot geen cleyn opspraeck der quaetwillighen ende ontstichtinge zijnes diensts, moet invorderen, versoeckt dimissie van den classe, ofte dat hem versekerheyt van verbeteringe des stipendii mocht toegeleyt werden. Is geresolveert dat met den eersten D. Sixtus, ende Alardus de Vries ende Wierus zullen met den naebueren, kerck- ende buyermeesters desselvigen kerspels handelen 'tzelve te effectueren.

19 Vergadering
Sal voortaen om alle confusie ende disordre in 't sitten der broederen in classe ende aen de taeffel der maeltijt, naedat een yeder ierst in den classe gecommen is, alsoo ordentlijck zijn sitplaetse nemen.

20 Correspondentie
De acta classis Noviomagensis zijn voorgelesen.

21 Fort Nassau en Heerewaarden ~ Fort Sint Andries en Rossum ~ Traktementen
De broeders des classis, overwogen hebbende 't verschil tusschen Hazium ende Leurium aengaende eenige verminderinge des stipendii, 'twelck tot prejuditie van de een sijde scheen te strecken, resolveren tot wechneminge aller jaloursye ende materie van oneenicheyt, die consequentelijck tot schandael des kerckendiensts zoude gedijen (indyen de zaecke politice zoude gedient hebben), dat D. Hazias twintich gul. ende D. Leurius dertich gl. zullen aen wedersijden laten vallen. 'tWelck van beyde partijen ingewillicht is, mits conditye dat het classis Leurio sal favorabel voorschrijvens verlenen aen den Ghedeputeerden des quartiers.

22 Gedeputeerden ter synode
Sijn tot deputati ad synodum ghekoren eenen dienaer van de kercke van Tiel, met een ouderlinck, ofte in plaets van denselvighen D. Sopingius, van de kercke van Bommell een dienaer derselver plaetse; ende vindt het classis gheraeden dat D. Leo, als deputatus synodi, mede neffens de ghedeputeerden bedienaer van Bommel sich sal vervoeghen.

23 Correspondentie
Tot deputati ad classem Noviomagensem zijn bestemt D. Henricus Leo ende M. Pieter Segherss.

24 Examinator
D. Antonius Leo wert ad examen ghecontinueert.

1612 II Classis Tiel/Bommel

25 Visitatoren
Visitatores classis werden ghecontinueert Alardus de Vries ende Henricus Leo.

26 Predikanten
Is gheresolveert, dewijl der eenighe requesten aen den Ghedeputeerden des quartiers van sommighe broederen zijn overghegeven, tot naedeel der anderen metbroederen, dat diewelcke in sulx wederom hiernae sal schuldich bevonden werden, sonder inspectie der visitatorum classis ghehouden sall zijn de boete van vijffendetwintich gl. te betaelen, tot behoeff des classis.

27 Overheid
Sijn ghedeputeert om te gaen tot Culenborgh, op het schrijvens van D. Hermanno Bergaeo, D. Henricus Leo ende Alardus de Vries, om aldaer aen Zijn Genade te verrichten 'tgene tot welstant des classis sal goetghevonden werden.

28 Correspondentie
Werden bedanckt de deputati Noviomagenses voor haere bijwoninghe den classi ghedaen, met goet advys ende raedt.

29 Sluiting
Nae de ghehoudene censuram morum is 't classis in broederlike liefde, vrientschap ende eenicheyt ghescheyden.

30 Agenda
Sal classis wederom ghehouden werden tot Tiell, den tweeden maendach in septembri.

31 Predikant
Houdt classis Jacobum Bontebal voor gherecommandeert ende, soo het stichtelick is, sall de saecke ghecommuniceert werden aen den heeren magistraet van Bommel, ende sal dan door den ministros van Bommel daerin ghedisponeert werden.[77]

32 Ondertekening
Aelbertus Selcart, praeses
Alardus de Vries, assessor

1612 II Classis. Tiel, 14-16 september
Inv. nr. 24, fol. 51-54v.[78]

Leiding
Acta classis Tilo-Bommelianae, ghehouden tot Tiel den 14. 15. ende 16. septembris anno 1612. Nae aenroepinghe des naems Godts zijn met ghemeene stemmen verkoren in praesidem Johannes Vredaeus, bedienaer des godtlicken Woorts tot

77 In het handschrift van Alardus de Vries is geschreven: 'mits conditye [art. 21] (...) werden'.
78 Op fol. 54v. is geschreven: 'D. Johanni Coitsio'.

Tiell, in assessorem Sibrandus Sixti, bedienaer des godtlicken Woorts tot Ochten, in scribam Abrahamus Hazius, bedienaer des godtlicken Woorts op 't Fort van Nassau.

Aanwezigen
Sijn voor den classen verschenen dese naevolghende personen: Gebhardus Wilhelmi, minister tot Ommeren; Johannes Broeckhusius, minister tot Soelen; Johannes Leurius, minister tot Rossum; Antonius Leo, minister tot Haften; Ernestus Mersmannus, minister tot Deyl; Gerardus Adriani, minister tot Well; Henricus Christiani, minister tot Isendooren; Simon Lucae, minister tot Ingen; Segerus Wilhelmi, minister tot Rumt ende Gellicum; Hermannus Broeckhusius, minister tot Hyn ende Dodeweert; Johannes Pellenbergius, minister tot Geldermalsen; van de kercke van Tiell is verschenen schepen Dirck Hendrickss. voor ouderlingh. Absentes zijn dese: Wierus Verchtenius, is nae ghekomen, betaelende eenen gulden volgens de acte daervan zijnde; Petrus Montanus, is gheëxcuseert om zijne swackheyt; Petrus Zegeri; Wilhelmus Wirts; Henricus Leo, is kranck zijnde gheëxcuseert; Christianus Sopingius, is nae ghekomen ende betaelt nae behoren; Bernerus Vezekius, Johannes Verschuyll, J. Grotius zijn gheëxcuseert om sieckten. Van den Nimmeghschen classe zijn als deputati verschenen Gerardus Livius, minister tot Nimmeghen, Henricus Vredaeus, minister tot Hees ende Neerbosch.

1 Visitatie
Praeses omghevraecht hebbende nae den standt der kercken ende scholen, is denselven in redeliken staet ghevonden, behalven dat Johannes Leurius heeft gheklaecht over sijnen schoolmeester tot Rossum, dat hij sijnen schooldienst niet waer en neemt, ende bovendien geeft zijn huysvrouwe grote arghernisse alle sondach ter misse gaende. Waerop is goetghevonden dat men uut name des classis aen den Edele magistraet van Bommel schrijve, versoekende dat sij denselven deporteren ende de oorsaeken waerom in den brieff stellen.

2 Deil ~ Geschil
Ernestus Mersmannus beklaecht hem noch over grote schandalen die ontstaen uut querele des scholtissen[79] ende des schoolmeesters tot Deyl, alsoo dat alsnoch visitatores versocht werden haeren last te bevorderen ende volvoeren, volgens den 5. artikel des voorgaenden classis tot Bommel ghehouden, in april 1612, tot haere assistentie nemende den heere tot Deyll.

3 Eck ~ Koster
Op den 12. artikel belanghende het dopen Pontiani, coster tot Eck, heeft de heer amtman denselven ontboden ende die coster heeft zijn schultbekentenis ghedaen, belovende sulx voortaen bij hem niet meer te sullen gheschieden, daerop doende hanttastinghe der ghetrouwicheyt in bijwesen der kerckendienaren van Tiel.

4 Lienden ~ Vacature
De ghecommitteerde van Lynden, jonckheer Lodewijck van Brakel, ende Vonck, de commissarius van de monsteringhe, ende scholtis Henrick Foyaert ende Gerit Noest zijn verschenen in den classe, vertonende den ellendighen staet haerer

79 Boven de regel is geschreven 'ltisn' in plaats van het doorgestreepte: 'olmrs'.

kercke door aflijvicheyt haeres pastoors, ende versoekende eenen kerckendienaer; daerover verscheyden swaricheyden vallen, ende daerom voorts dat middelertijt[80] die ghemeynte van Lynden mochte bedient werden. Is hierop beraemt dat die van Lynden sullen ghelieven te versouken interpretatie anni gratiae bij amtman ende ridderschap, ende voeghen classis dit voor advys daerbij, in desen ghevalle, dat de weduwe behoort tevreden te zijn met dit jaer verlopen, overmits de afghestorvene pastoor langhe jaeren impotent is gheweest ende niet hebbende kunnen dienst doen, is de plaetse dickwils bij den broederen des classis bedient gheworden, alsoo dat hij meer als annum gratiae ghetrocken heeft, dewijl hij selfs over sommighe jaeren heeft aengheboden derdehalffhondert gl. te missen indien de plaetse ten vollen door een ander mochte bedient werden, maer behouden voor dat dit in andere gheleghentheden niet en moghe naemaels in consequentie ghetrocken werden. Is oock belooft ordre te stellen tot bedieninghe der plaetse, soolanghe die vaceert, mits dat die van Lynden sall ghelieven niemant sonder voorgaende kennisse des classis te beroepen off aen te nemen.

5 Herwijnen en Hellouw ~ Beroep

Alsoo Henricus Christiani voor gherecommandeert is ghehouden om ghepromoveert te worden op een bequaemer plaetse soo wanneer eenighe soude moghen voorvallen, ende dat nu op hem beroep is gheschiet om de ghemeynte tot Herwijnen als kerckendienaer te bedienen. Is gheresolveert, volgens het vijfde gravamen des vorighen classis, dat de broederen hem niet alleen en accorderen het beroep aen te nemen, maer willen oock soo veel moghelick is, onaenghesien dat hij noch geen afscheyt van die van Isendoorn heeft, daertoe hem te helpen.

6 Financiën

Op het 17. gravamen des vorighen classis is gheresolveert dat men sall aen de Ghedeputeerden des quartiers[81] versoeken dat haer ghelieve middel te soeken, daeruut oock de onkosten die op den classen van Tiell ende Bommell gheschieden, mochten ghevonden werden. Ende also men verstaet dat eenighe swaricheyt voorvalt, belanghend de Neder-Betuwe, off niet raedtsaem en soude den Edele heeren duncken, te letten op het clooster tot Heusden, in de Neer-Betuwe gheleghen, om daeruut de middelen te vinden.

7 Maurik ~ Predikant

D. Sopingius heeft vertoont zijn beroepinghe van de kercke van Warmondt ende heeft versocht zijn dimissie ende behoorlike attestatie; ende zijne redenen voorwendende, die de classis alsoo heeft aenghemerckt dat sij hem zijn versoeck niet heeft kunnen afslaen, hoewell zij wenschen souden zijne teghenwoordicheyt te behouden.

8 Tuil ~ Beroep

De heer van Tuyll, jonckheer Johan Hacfort, met de nabuyren van Tuyll, zijn ghecompareert voor den classe, beroepende voor haeren kerckendienaer Johannem de Roy, ende versoekende ernstelick dat deselvighe haer vergunt mochte werden. Daerop gheresolveert is dat deselve voor den classe sall proponeren,

80 Na 'middeler' is doorgestreept: 'is hier'.
81 In de marge geschreven: 'des quartiers'.

ende daernaer, examini ghenoech ghedaen hebbende, sall denselven tot kerckendienaer toeghelaeten werden.

9 Proponent
Nicolaus de Backer, van de broeders van Den Briell ende Nimmeghen gherecommandeert sijnde, wert van onsen classe gherecommandeert ghehouden, ende sullen de broederen van Bommel versocht werden denselven tot Heell ofte[82] Wadenoijen te vorderen.

10 Subsidie
Henrick Fockens is verschenen bij den broederen des classis met attestatie van den heer van Gellicum ende Henrico Hollingero, versoekende voorschrijvens des classis aen de Ghedeputeerden des quartiers om te moghen eenighe subsidie ghenieten. Hebben de classis hem sulx toegheseyt te sullen gheschieden.

11 Predikanten
Is oock gheresolveert dat voortaen geen alumni in desen classe sullen tot den kerckendienst aenghenomen werden, tensij dat sij consent van haere mecaenatibus verkrijghen sich te moghen tenminsten voor ses jaer verbinden.

12 Heerewaarden ~ Predikant
Abrahamus Hazius heeft voorghewent sich beswaert te vinden in het bedienen der plaetse van Herwaerden, ende versoeckt teghen nieuwe jaer ontslaghen te zijn van deselve om dese naevolghende redenen. Ten eersten, dat hij verklaert sijne ghemeynte in het Fort Nassau sich daerover menichmael te beklaeghen, dat des sondaechs maer eens bij haer ghepredickt wert. Ten anderen, overmits dat des winters in storm ende onweder het eylant overvloiyende, hij sulke koude ende natticheyt lijdet, die hij niet meer wel en kan verwachten ende alsoo op den predicstoell sijnen dienst doen. Bovendien gheschiet, door dese gheleghenheyt dat nae den middach niet ghepredickt en wert in fort, vele dronkenschap, die dickwils geen kleyne swaricheyt en causeert. Waerop classis heeft gheantwoort dat vooralsnu geen ander middel en is om Herwaerden bedient te werden, ende versoeken daerom denselven oock dat hij alsnoch wille in bedieninghe continueren, tot op den toekomenden classe, mits dat hij niet en sall ghehouden zijn des winters in omstuymigh stormweder over te vaeren. 'tWelck hij alsoo heeft aenghenomen.

13 Tiel ~ Predikanten
Johannes Vredaeus, praeses classis, heeft sich beklaecht over seer verscheyden brieven ende gheruchten die ghestroyt ende ghesonden werden in verscheyden provinciën, Hollandt[83], Sticht van Utrecht ende andere plaetsen, oock eyndelick aen de Edele Hove van Gelderlant, vertonende oock een sekere missive van D. Fontano aen hem in 't particulier ghesonden, daerin van verscheyden saeken, zijnen schoonsoon Alardum de Vries aengaende, vermaent wert, ende dat Vredaeus soude denselfden willen[84] vermaenen, indien hij eenich bijsonder ghevoelen heeft, dat hij 'tselfde bij sich wilde behouden ende niet op den predickstoel

82 Boven de regel geschreven in plaats van het doorgestreepte: 'ende'.
83 Hierna is doorgestreept: 'Zeelandt'.
84 In de marge geschreven.

brenghen, hetwelke Fontanus sorcht dat niet en gheschiet. Hierop heeft 't classis goetghevonden dat een attestatie soude gheconcipieert werden, belanghende de persoon Alardi de Vries, principaelick, ende oock aengaende J. Vredaeum, die van de broederen des classis voorghelesen is om deselve van een yder gheapprobeert ofte gheïmprobeert te werden, door onderteykeninghe ofte weygheringhe derselver, soo yemants waere, die yets wat teghen haere personen in leere ofte leven hadde dat die daervan oock soude reden geven. Waerop gheschiet is dat, een yder om zijn advys over de attestatie ghevraecht zijnde, niemant bevonden is die yet daerteghen hadde, ghelijck blijckt uut aller bijsondere onderteykeninghe derselver, uutghenomen Antonio Leone, diewelke, nietteghenstaende hij bekent van Alardo niet dan alle eer ende deucht te weten, hem in zijn leere niet verdacht en heeft, hem noch in 't openbaer, noch in 't privé oyt van onsuyverheyt in de leer en heeft beschuldicht, nochtans niet en heeft onderteykent, sonder den classi contentement te doen ende suffisante redenen van weygheringhe te geven.

14 Ammerzoden ~ Schoolmeester
Gerardus Adriani heeft aenghegeven dat tot Amelroy eenen schoolmeester is aenghenomen sonder zijn weten oft kennisse des classis, welke gheremitteert wert aen de kercke van Bommell om daerin te handelen nae behoren[85].

15 Hien ~ Geestelijke goederen ~ Kerkgeraad ~ Dodewaard ~ Geestelijke goederen
Hermannus Broeckhusius heeft aengegeven dat hij versoeckt hulpe des classis aen den heer amtman, dat Jan Hendrixss., kerckmeester tot Hyn, tot rekeninghe mochte ghevordert werden ende tot reparatie van bancken ende andere nodighe dinghen in de kercke. Item dat de naebuyren van Dodeweert mochten ghevordert werden om een ander kerckmeester in de plaetse des afghestorvenen te verkiesen, die de kerckelike goederen gaedeslae. Sijn van den classe de kerckendienaers te Tiell versocht hetselve bij den amtman te verrichten.

16 Eck ~ Geestelijke goederen
Petrus Lucanus versoeckt hulpe des classis tot constrictie van Dirck van Darthuysen, kerckmeester tot Eck, om rekeninghe te doen, ende dat door authoriteyt des amtmans een ander kerckmeester mochte ghestelt werden. Heeft de kercke van Tiel op 't versouck des classis op sich ghenomen dese saeke te bevorderen.

17 Deil en Enspijk ~ Kerkgebouwen
Ernestus Mersmannus beklaecht hem over de ellendighe gheleghenheyt ende desolatye sijner kercke, soowell tot Deyll als tot Ensbeeck, nietteghenstaende datter veel middelen zijn, te weten well vijffduysent guldens hooftsumma ende well tweeduysent gl. verloops, versoeckt hierin hulpe des classis bij den amtman van Bommell, dat die ghelieve de kerckmeesters tot rekeninghe ende reparatie der kercken te dringhen. Wort de kercke van Bommel versocht sulx te willen verrichten.

85 In plaats van het doorgestreepte: 'vermoghen'.

18 Est ~ Schoolmeester
Henricus Leo heeft voorghestelt de gheleghentheyt van Simon Janss., schoolmeester tot Est, dewelke versoeckt voorschrivens des classis tot verbeteringhe sijnes tractaments aen de Ghedeputeerden des quartiers, terwijlen hij sich oefent om alleynskens bequaem te werden tot den kerckendienst. Is daerop gheantwoort dat hij sich sal refereren aen de kercke van Bommell, ende is hem toesegginghe gheschiet dat men sall arbeyden tot verbeteringhe sijnes onderhouts.

19 Vorstius
Op de achtiende acte des synodi tot Harderwijck, ghehouden anno 1612 den 30 junii, 1., 2., 3. julii, sal[86] ter toekomende synodale classe te letten staen.

20 Ondertekening belijdenisgeschriften
Door gheleghenheyt des 20. artikels desselven synodi vint classis goet dat de ghedeputeerde onses classis geen dinghen van groten ghewichte en sullen helpen arresteren in synodo, daervan geen gravamen tevoren is uutgheschreven, maer dat sij sich sullen refereren op haeren respectieven classe, waervan men in proxima classe breder sall handelen.

21 Examens
De missive des Edelen Hoofs, belanghende de examinanden, is ghelesen ende sall door Henricum Leonem beantwoort werden. Ende alsoo Johannes de Roy ende Nicolaus Backer te examineren sullen zijn, is de plaetse sijnes examinis ghenoemt het Fort van Nassaw, den tijt den 2. novembris stylo antiquo.

22 Vergadering
Den 22. artikel sal toekomende classe naeder gheventileert werden.

23 Gellicum en Rumpt ~ Predikant
Segerus Wilhelmi heeft vertoont brieven van beroepinghe op sijn persoon gheschiet, van de ghemeinte van Schoonrewoort, versoekende sijne dimissie van classe ende attestatie, dewelke classis hem om redenen hebben gheaccordeert, mits dat hij pro honorario soude betaelen 6 gl.

24 Eck en Wiel ~ Predikant
Petrus Lucanus is opghenomen voor een membro classis.

25 Predikanten
Het classis vindt goet dat gene bedienaers des godtlicken Woorts sich sullen aennemen des diakens ampt oft kerckmeesters te bedienen.

26 Rijswijk ~ Koster
Belanghende het versouck des costers van Rijswijck heeft Wierus op sich ghenomen bij de kerckmeesters, opdat sij hem woninghe versorghen, te handelen.

86 Boven de regel geschreven.

27 Lienden ~ Vacature
Het classis hebben ordre ghestelt tot bedieninghe der plaetse van Lynden onder de broeders van Neder-Betuwe, also dat diegeen die sijn beurte naelaet sall verbeuren 2 gl., tot profijt des classis.

28 Wadenoijen ~ Vacature
Op het gravamen belanghende de bedieninghe tot Wadenoijen, is desghelijx mede ordre ghestelt bij den classe.

29 Hedel ~ Predikant
Op het 10. artikel, belanghende Hedell, is in classe gheresolveert dat Nicolaus de Backer aldaer sal ghepromoveert werden door de kercke van Bommel.

30 Kerkdiensten
Ordineert classis dat de dienaers ten plattenlande voortaen sullen ghehouden werden te verklaeren evangelia dominicalia, sonder andere texten te moghen nemen, daervan visitatores classis sullen informatie nemen.

31 Examen
Wert ghevraecht oft niet raetsman en sij dat voortaen in examinibus voor eerst ende voor all sall ghehandelt werden de articulis fidei het fundamentum raekende, ende daernae, soo den tijt soude toelaeten, van andere saeken die controvers zijn, die de classis beter acht ghesweghen als ghevraecht. Is gheacht 'tselfde alsoo te sullen gheschieden.

32 Examen
Tot het examen zijn ghedeputeert te verschijnen den 2. novembris Abrahamus Hazius, Johannes Broeckhusius, Johannes Leurius, Gerardus Adriani, een van Tiel, een van Bommel; ende soo yemant door sieckte verhindert wert, sal moghen een ander in zijn plaetse uut den classe daertoe versouken.

33 Correspondentie
Acta classis van Nimmeghen zijn ghelesen.

34 Synode
Acta synodi zijn ghelesen.

35 Correspondentie
Deputati classis van Nimmeghen sijn bedanckt.

36 Absentie
Petrus Zegeri ende Wilhelmus Wirtz, uut den classe uutghebleven zijnde, wert ghecondemneert volgens 2. artikel classis praecedentis in de kosten, ende drye gl. bovendien in de herberghe, tot profijt der teghenwoordighen broederen te betaelen.

37 Agenda
Sal classis wederom ghehouden werden tot Bommell, den derden maendach nae Paeschen.

38 Examinator
Antonius Leo wert ghecontinueert examinator.

39 Visitatoren
Visitatores classis blijven ghecontinueert Alardus de Vries ende Henricus Leo.

40 Correspondentie
Ad classem tot Nimmeghen zijn ghedeputeert Joh. Vredaeus ende Simon Lucae.

41 Sluiting
Nae ghehoudene censuram morum is het classis in broederlike liefde, vrientschap ende eenicheyt ghescheiden.

42 Ondertekening
Johannes Vredaeus, classis praeses, scripsit

1613 I Classis. Zaltbommel, 20-22 april
Inv. nr. 24, fol. 55-58v.

Leiding
Acta classis Thielo-Bommelianae, gehouden binnen Bommel den 20, 21 ende 22 aprilis 1613. Naer behoorlicke aenroupinge des naems Godes sijn met gemeyne stemmen vercoren in praesidem D. Albertus Zelcaert, bedienaer des Heyligen evangelii tot Saltbommel, tot assessorem D. Bernerus Vesekius, bedienaer der gemeynte Christi tot Echtel, in scribam Johannes van d[er] Leur, bedienaer der gemeynte Christi op St. Andries ende Rossum.

Aanwezigen
De namen van de litmaten des classis sijn dese: D. Albertus Selcart, D. Henricus Leo, ministri tot Bommel; D. Johannes Vredeus, D. Alardus de Vries, ministri tot Tiel; D. Petrus Montanus, minister tot Kesteren; D. Wierus Vurchtenius, minister tot Rijswijck; D. Gibbardus Guilhelmi, minister tot Oommeren; D. Johannes Grotius, minister tot Beest; D. Johannes Brouchuisius, minister tot Soelen; D. Hermannus Brouchuisius, minister tot Hyen ende Doiwaert; D. Guilhermus Wirts, minister tot Nerinen ende Oppinen; D. Johannes Pellenbergius, minister tot Geldermalsen ende Meteren; D. Henricus Christiani, minister tot Herwinen; D. Abrahamus Hasius, minister op Fort van Nassauv; D. Bernerus Vesekius, minister tot Echtel; D. Johannes Verschuyl, minister tot Bruckum ende Kerkwijck; D. Aonthonius Leo, minister tot Haften; D. Ernestus Mersmannus, minister tot Deyl; D. Sybrandus Sixti, minister tot Ochten; D. Peter Zeegersen, minister tot Dryel; D. Johannes van der Leur, minister tot Rossum ende St. Andries; D. Simon Lucae, minister tot Ingen; D. mr. Gerardus, minister tot Wel ende Amersoyen; D. Zegerus Guilhermi, minister tot Rimtpt ende Gellicum; D. Petrus Lucanus, minister tot Eckt; D. Johannes de Roy, minister tot Tuyl; D. Nicolaus de Backer, minister tot Heel; D. Samuel Prinse, minister tot Pourroyen; D. Iisacus Johannes Rewick, minister tot Linden. Absentes: D. Henricus Christiani, minister tot Herwinen; D. Johannes Grotius, minister tot Beest; ende sijn van den classe verexcuseert gehouden. Van den Nimweechse classe sijn verschenen als deputati: D.

Johannes Coutius, minister tot Nimwegen; D. Henricus Hollingerus, minister tot Schenkenschans.

1 Visitatie
Omgevraecht sijnde na den staet der kercken ende scholen is bevonden door Godes genade in tamelicken doene te wesen.

2 Varik ~ Schoolmeester
Op het versouck van die van Varick om Hermannum Stephani te mogen hebben tot eenen schooldienaer, ende voornemelick dat bij den classe sijn onderhoudt soude bearbeyt worden uut de geestelicke goederen, staende tot directie des rentmeesters, verstaet de classis dat het laeste deel des versoecks swaerlicx sal connen tewege gebracht worden, soo om de sware lasten des rentmeesters, alsoock insonderheyt dat men vermoedet dat noch eenige vicaryegoederen bij particuliren ingesetenen dies dorps gebruickt werden, 'twelcke, so sijnde, het geheel inpertinent ende eenen vergeefsen aerbeyt soude wesen so sich de classis (andersins seer genegen alles te doen wat in haer te doene is) des onderwonde. Hiervan naerder bericht hebbende sal de classes sich daerin gedragen naer gelegentheyt der sake.

3 Financiën
Wat aengaet den 6 artikel des voorgaenden classis, nopende de oncosten die in de classe verteert worden, naerdemael verscheyden reysen bij den Edele heeren Gedeputeerden des Nemweechsen quaertiers instantelick is aengehouden sonder groot voordeel te doen, vint de classis geraden dat men de sake hierbij laete berusten.

4 Predikanten
De 11 acte des voorgaenden classis, de alumnis, om haerselven aen den classe ses jaren te verbinden, wert alsnoch gearresteert.

5 Heerewaarden ~ Vacature
De gemeynte van Herwaerden sonder kerckendienaer sijnde, heeft de classes order gestelt dat deselfde tot aenstaende classes toe sal door sommige dienaren daertoe gestemt sijnde, bedient ende waergenomen worden. Ende wan 't bevonden sal worden dat diegene die desen last opgeleyt is haer rechte beurten niet waer en nemen, de plaetse onbedient laten te staen, sullen sodanige tot een mulctam moeten geven de somma tot ses gul.

6 Eck ~ Geestelijke goederen
Aengaende den 16 articel des voorgaenden classes van Dirrick van Darthuisen, kerckmeester tot Eck, wert de bedienaren van Tiel door de classe last gegeven om bij den heere amptman van Tiel aen te houden dat deselve kerckmeester geconstringeert werde tot rekeninge.

7 Ondertekening belijdenisgeschriften
Wat belangt des 20 artikel des lestgehouden classis, sal daervan een bijsonder gravamen gestelt worden.

8 Predikanten
Den 25 artikel des voorgaenden classis, belangende dat geen dienaren en sullen aennemen het ampt der diaconye ofte kerckmeestersschaps, wert gecontinueert.

9 Gameren ~ Predikant
Sijn voor den classe verschenen de naburen van Gameren, versoeckende dat hare gemeynte met eenen kerckendienaer mochte versien worden. Heeft de classes haer ter aentwoorde gegeven dat daerin sorge gedragen sal worden wanneer den quartierdach ghehouden sal sijn. Ondertuisschen hebben de bedienaren tot Bommel toegeseyt de plaetse somwijlen te sullen waernemen.

10 Maurik ~ Predikant
Is voor den classe verschenen Paulus Colonius, sonder wille ende voorweeten des classis toegesonden sijnde in de kercke te Maurick door den grave van Culenborch, tegen alle behoorlicke ende gewonelicke kerckenorderen, welcke bij den classe versocht heeft van haer geëxamineert te mogen worden en daernaer tot litmaet des classis aengenomen. Is om dese sake geresolveert ende goetgevonden, 'twelcke oock geschiet is, te deputeeren uut de vergaderinge D. Johannem Coutium, D. Henricum Leonem ende D. Alardum de Vries, om haer te vervougen tot den grave van Culenborch, om Sijne Genade hiertoe te soecken te bewegen dat hem gelive in het uutreycken der colatyën waervan hij colateur is te willen onderhouden de bequame ordere, alsoo deselfde tot noch toe in het gebruick geweest is, namentlick dat den colateur dengenen aen denwelcken hij de collatie is uutreyckende, eerst ende voor allen den classi presenteere ende voorstelle, om door hare gewonelicke kerckelicke directie denselfden naer sijn examen aldan tot den kerckendienst te promoveeren ende in denselfden te bevestigen. Ende wat belangt den persoon Pauli Coloni, heeft hij hemselven den classi gesubmitteert, ende is goetgevonden hij van het prediken subsisteeren sal, tot der tijt toe dat in dese sake van de bovengemelde gedeputeerden met Sijn Genade van Culenborch ghehandelt sij, hetwelcke met den aldereersten gheschiden sal. Ondertusschen is Paulo Colonio opgheleyt een propositie voor den classe te doen, doch en heeft sulcx door aengecomen sieckte niet conen tewegebrengen.

11 Predikanten ~ Schoolmeesters
Is van den classe geraetsaem gevonden dat den Lantdach voorgedragen sal worden hoe wijt streckende sij jus collationis in het beroup der kerckendinaren alsoock schoolmeesters bij den collateuren.

12 Remonstranten ~ Contraremonstranten
Op den 19 arctikel des lestgehouden classis van Niemwegen, daer gehandelt wert van de hudendaechsche controversyën de praedestinatione cum annexsis, vooreerst[87] om onderlinge vrede ende eenicheyt met melcanderen te houden, den eenen den anderen hierin tollererende, gelick tot noch toe geschiet is. Ten tweeden, sinodum nationalem niet te willen tegenhouden, maer van harten geeren in te willigen, mits dat alle provintyën eendrachtelick daerinne consenteeren, teneynde gene schuringe in de kercke ende republicke veroorsaeckt werde. Ten

87 Hierna is doorgestreept: 'v'.

3., dat de resolutie van de Edelmogende heeren Staten-Generael over eenige jaren genomen, aengaende de revisie van de confessie ende catechismo worden naegecomen, alsoo dat oock deselve resolutie niet directelick illusoor worde gemaeckt door ondertekeninge van nieuwe formuliren, stridende tegen de rechtsinnige vriheyt der kercke. De classis hiervan ommegevraecht sijnde, heeft geresolveert dat sij geeren met de classe van Nemwegen in desen deele condessendeert, achten haer meyninge ende resolutie stichtelick, eerlick ende tot onderlinge vrede grotelicx dienstich ende profitabel te weesen. Dit is het algemeyn advis des classis, behalven Antoni Leonis, diewelcke verclaert de revisie van den catechismo niet te connen toestaen.

13 Ondertekening belijdenisgeschriften ~ Examens ~ Vergadering
Aengaende den 20, 21, 22, articelen des lestgehouden classis van Nimwegen, nopende de overstemminge deputatorum sinodi van de onderteikeninge des nieuwen formuliers betreffende de catechismum ende confessie, alsoock de instantelicke vorderinge deputatorum sinodi ad examina, can het classis sulcx mede niet toestaen, overmits sulcx is stridende tegen de acta sinodi nationalis, acht dierhalven de examina behooren te geschiden nu voortaen als tevooren gebruckelick is geweest. Verstaet oock dat deputati sinodi haer propositie voor den classe gedaen hebbende, aldan uut de vergaderinge sullen hebben te vertrecken.

14 Synode
Belangende den 23 artikel des lestgehouden classis Neomagensis, dat gene deputati sinodi uut Hollant in onsen Gelderschen sinodo behooren geadmitteert te werden, om redenen aldaer verhaelt, ende dat sulcx den aenstaenden sinodo sal aengedient werden, vint onse classis sulcx mede seer geraetsaem ende hoochnodich te wesen.

15 Synode ~ Remonstranten ~ Contraremonstranten
Wert van den classe mede gearresteert den 24., 25., 26., 27. articelen des lestgehouden classis van Niemwegen, houdende denselven voor goet ende geraetsaem.

16 Zuilichem ~ Predikant
Op het versoeck van die van Sulecum om in plaetse van haeren vertrocken dienaer wederom te mogen hebben D. Johannem Hovium, wonende tot Herwijnen, de classis, om alle calomniën soo van hem als van haerselven te eviteren, resolveert, so hij haer getuigenisse van leven vertoont van de plaete daer hij sijn residentie heeft, daerbij willich is hemselven examini te onderworpen, met voorgaende communie tot de Tafel des Heeren, dat aldan de kercke van Bommel met eenige naestgesetene dienaren met hem naer aert der christelicke liefde handelen sal.

17 Brakel ~ Schoolmeester
D. Henrico Christiani wert last gegeven van den classe om Abraham de Raet te recomanderen aen den Edelen heere van Brakel ende nabueren aldaer, om denselfden tot den schooldienst te willen helpen.

18 Rossum ~ Kerkgebouw
Gravamina particularia. 1. D. Johannes van der Leur, bedienaer der gemeynte tot Rossum, heeft den classi wederom voorgeslagen hoe dat in het opbouwen sijner kercke tot Rossum niet en wort uutgereckt. Vint de classis geraden dat sulcx den Edelen magistraet van Bommel andermael werde aengedient.

19 Remonstranten ~ Contraremonstranten
2. Nademael bevonden is dat eenige litmaten der gemeynte haer eygen kercke verlatende door suspicie, daer haer dienaren onsuyver in de leere souden sijn vanwegen het toestaen van dese huidendaechschen verschillen, ende bij andere dienaren hun ten Avontmael des Heeren begeven, heeft de classis goetgevonden dat soo wanneer sodanige personen sulcx op andere dienaren versochten, haer versoeck af te slaen, ende haer te raden dat genouchlick is dat se communiceeren onder haer eygen gemeynten ende kerckendienaren onder welcke sij resorterende sijn, opdat sulcx tot praejuditye haerer kercke niet en geschiede, ende alsoo alle schandalen die daeruut souden mogen ontstaen voor te comen.

20 Doop
3. Voor den classe gecomen sijnde hoe dat eenige onser kerckendienaren haere cleyne kinderen gehouden hebben sommige wecken sonder haer te laten dopen, werden de dienaren des classis een yder vermaent in het bijsonder sorge te willen dragen dat hare kindren met de aldereerste gelegentheyt tot den doop mogen werden gebrocht, welcke oock hare gemeynte tot sulcx sullen geeren vermanen, opdat alsoo de gemeynte door haer naerlatenhyet in desen deele geen quaet exempel ende matereie van ergernis en werde gegeven.

21 Doop
4. De acte voormaels van den classe gestelt, belangende den doop der cleyne kindren die in dootsnoot sijn, buiten tijt dat geen gewonelicke predicatie gehouden wert, ende de ouderen ofte vrienden versoeckende dat sodanige kinderen aen stonden aen van den kerckendienaren gedoopt werden, deselfde acte wert alsnoch gearresteert, dat hierinne naer goddelicke ende behoorlicke discretie der kerckendienaren sal gehandelt werden ter dier plaetse.

22 Classis
5. De classis, gelet hebbende op den grooten aenwas ende vermeerderinge van het getal der predicanten, heeft, volgende den 17. arctikel des gehouden sinodi tot Harderwijck in 't jaer 1603, geraetsaem gevonden de geconsenteerde scheydinge uut eene in twee classes aen te nemen, ende neemt deselve aen mits desen, makende twee classes, eenen Tielschen ende Bommelschen classem, mits conditie dat de corespondentie onder alle drie classen werde onderholden, in vougen dat uut yder classe een tot den anderen gesonden werde. Ende wert bij provisie geconsenteert dat D. Abrahamus Hasius den Tielschen classe bijwoone, overmits de swachyet van haren getal. Sullen oock van yder classe 4 deputati ad proximam sinodum met credentie gesonden worden.

23 Geestelijke goederen
6. De broeders van Niemwegen worden versocht sorge te dragen voor den staet der geestelicken guderen, tegen alle inconveniënten die tegen denselfden staet,

in vougen als noch onderhouden, soude mogen ontstaen. Ende soo de dienaren van Niemwegen sullen nodich vinden dat eenige kerckendienaren van Bommel ofte Tiel haerselven tot Nieumwegen souden vervougen voor den aenstaenden quartierdach, sullen gelieven deselfde schriftelick te ontbieden ende van de sake haer te verwittigen.

24 Gravamina
Gravamina om op den synodum te brengen:

1

Sinodo sal voorgedragen worden of niet geraetsaem en soude sijn dat een yder classe hebbe sijnen deputatum sinodi.

2

Wert den sinodo voorgestelt, om gewichtige oorsake, oft niet gevouchlick en soude sijn aen de hooge overheyt aen te houden (staende alsnoch de huidendaechsen verschillen tusschen de broederen van de remonstranten ende contraremonstranten) dat verhindert werde alle partidige schriften, die bij eenige professoren ofte kerckendienaren deses vorstendoms mochten in druck gegeven werden.

25 Tuil en Gameren ~ Hedel ~ Poederoijen ~ Lienden ~ Predikanten
Sijn tot litmaten des classes opgenomen D. Johannes de Roy, minister tot Tuyl, D. Nicolaus de Backer, minister tot Heel, D. Samuël de Prince, minister te Pouroyen, ende Isacus Johannes Rewijck, minister tot Linden. Ende hebben dese tot haer incomste naer gewoente gegeven een Spaenschen mat.

26 Gedeputeerden ter synode
Tot deputatos ad sinodum sijn vercoren de kercke van Tiel ende Bommel, ende van den plattenlande D. Ernestus Mersmannus, D. mr. Gerardus, D. A. Hasius, D. Bernerus Vesekius.

27 Correspondentie
Ad classem Neomagensem wert gedeputeert uut den classe van Bommel Henricus Leo, uut den classe van Tiel D. Alardus de Vries.

28 Classis Tiel ~ Examinator
Is vercosen tot examinatorem in den Tielschen classe Sibrandus Sixti.

29 Correspondentie
Sijn D. deputati Neomagenses van de classe hoochlick bedanckt dat haer gelieft heeft met haere presentie ende goet advis de vergaderinge bij te wonen.

30 Sluiting
Naer gehouden censurae morum ende behoorlicken danckseggingе tot Godt is de classe in goede vrede en eenicheyt gescheyden.

31 Ondertekening
Aelbertus Selcart, praeses classis modernus
Bernherus Vezekius assessor
Joannes van der Luere, scriba classis

Acta van de classis Tiel 1613-1620

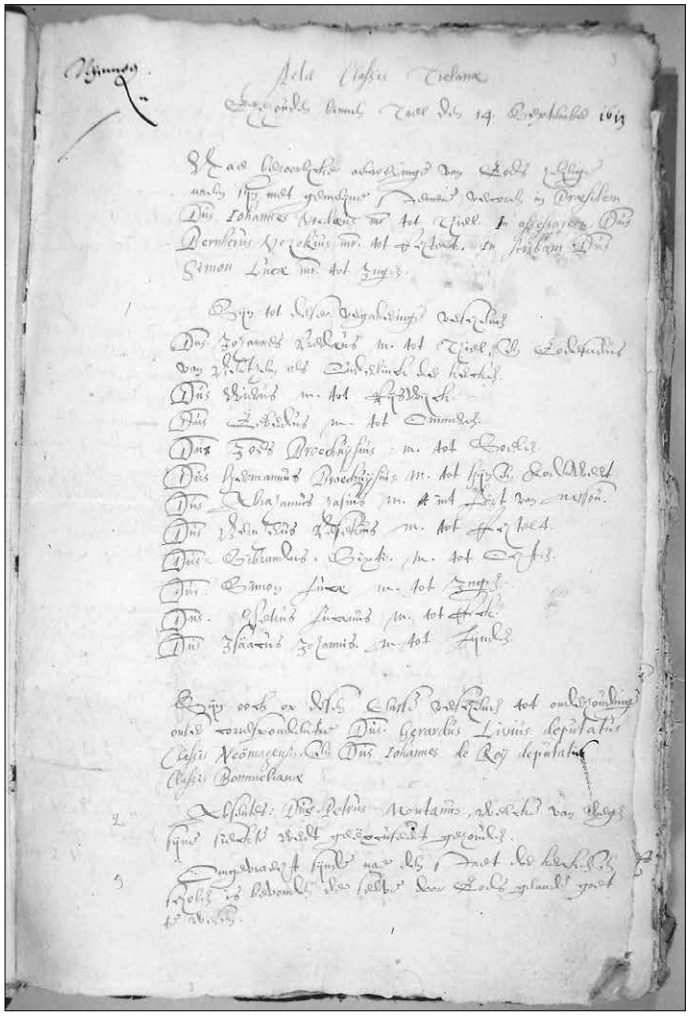

1613 I Classis. Tiel, 14 september
Inv. nr. 30, fol. 3-4v.

Leiding
Acta classis Tielanae, ghehouden binnen Tiel den 14. september 1613[1]. Nae behoorlijcke aenroepinge van Gods Heylige naem sijn met gemeyne stemme vercoren in praesidem D. Johannes Vredaeus, minister tot Thiel, in assessorem D. Bernherus Vezekius, minister tot Echtelt, in scribam D. Simon Lucae, minister tot Ingen.

Aanwezigen
Sijn tot dese vergaderinge verschenen: D. Johannes Vredaeus, minister tot Thiel, ende Godefridus van Benthem als ouderlinck der kercken; D. Wierus, minister tot Rijswijck; D. Geberdus, minister tot Ommeren; D. Johannes Broeckuysius, minister tot Soelen; D. Hermannus Broeckuysius, minister tot Hyn ende Dodeweert; D. Abrahamus Hasius, minister in 't Fort van Nassou; D. Bernherus Vesekius, minister tot Echtelt; D. Sibrandus Sixti, minister tot Ochten; D. Simon Lucae, minister tot Ingen; D. Petrus Lucanus, minister tot Eck; D. Isaäcus Johannis, minister tot Lynden. Sijn ook op desen classe verschenen, tot onderhoudinge onser correspondentie, D. Gerardus Livius, deputatus classis Neomagensis, ende D. Johannes de Roy, deputatus classis Bommelianae.

1 Absentie
Absentes: D. Petrus Montanus, welcke vanwegen sijne sieckte werdt geëxcuseert gehouden.

2 Visitatie
Omgevraecht sijnde nae den staet der kercken ende scholen, is bevonden deselve door Gods genade goet te wesen.

3 Predikanten
Den vierden artikel des voorgaenden classis, de alumnis, om haer ses jaeren aen den classe te verbinden, werdt alsnoch gearresteert.

4 Predikanten
Wat oock belanght den 8 artikel des voorgehouden classis, waerin gementioneert werdt dat geen predicanten het ampt der diaconie, ofte kerckmeesterscap, sullen aennemen te bedienen, werdt mede alsnoch gecontinueert.

5 Hien en Dodewaard ~ Schoolmeester
Is voor den classe verschenen Johannes Laurentii, versoeckende tot een schooldienst te Hyn ende Dodeweert gepromoveert te werden, oock mede ootmoedelijck biddende de broeders gelieven hem te vergeven hetgene hij tevoren mochte begaen hebben. Het classis sijne vrijwillige schultbekenninge aenmerckende, hebben hem sulx geern vergeven ende oock in sijn versoeck geconsenteert, mits brengende behoorlijcke attestatie sijns vorigen diensts, met bevelinge dat hij hem

1 Later toegevoegd. In dezelfde hand is in marge hierbij geschreven: 'Nijemegen'.

nae behooren sal dragen, waerin gebreeckelijck gevonden sijnde, sal wederom de facto geremoveert werden.

6 Gravamina
De gravamina synodalia, in actis des vorigen classis gementioneert, werden alsnoch in weerden gehouden.

7 Maurik ~ Predikant
De broederen des classis met malcanderen gesproocken hebbende van 't examen Pauli Colonii, hetwelcke door bevel des Edelen Hofs in tegenwoordicheyt van den Edele heer tot[2] Soelen, Anthonii Leonis ende Johannis Broechusii, is hetselve geapprobeert, ende sal in sijne bevestiginge tot Maurick, volgens het versoeck des Edelen Hoffs, nae gewone ordre geprocedeert werden, met vermaninge dat hij hem in alles stichtelijck ende broederlijck (volgens oock het het gesinnen[3] des Edelen Hoffs) drage. Doch aengesien het schijnt dat de broederen des classis bij het Edele Hoff beswaert sijn, alsoft sij Colonii partije sijnde hem niet wilden examineren, sal eenen brieff dieshalven geschreven werden om het classe van alle suspicie te ontlasten.

8 Avezaath ~ IJzendoorn ~ Pastorieën ~ Vacatures
De kercke van Thiel werdt versocht[4] om met de eerste gelegentheyt aen het Edele Hoff te schrijven, te kennen gevende de staet ende gelegentheyt der kercken van Avesaet ende Isendorn, teneynde de plaetsen van bequame behuysinge ende[5] dienaers mogen versien werden.

9 Vergadering
Is geresolveert dat men nu voortaen, gelijck tevooren, twemael des jaers classem sal houden, ende dat een ygelijck des 's maendaechs sal binnen Thiel comen, blijvende in het geheel de mulcte welcke gestelt is tegen tarde venientes.

10 Remonstranten ~ Contraremonstranten
Den 19 artyckel classis Neomagensis aengaende de partijdige schriften werdt bij den classe voor bekent ende goet aengenomen.

11 Predikant
Werdt 't classis gewaerschout haer te wachten voor eenen Francisco Pontano.

12 Correspondentie
De acta classis Neomagensis ende Bommelianae sijn met goede contentement den broederen voor te lesen.

13 Examinator
Sibrandus Sixti werdt alsnoch als examinator gecontinueert.

---

2 Boven de regel geschreven in plaats van het doorgestreepte: 'van'.
3 In de marge is geschreven 'het gesinnen' in plaats van het doorgestreepte: 'de begeerte'.
4 Boven de regel geschreven in plaats van het doorgestreepte: 'belast'.
5 In de marge is geschreven: 'behuysinge ende'.

14 Visitatoren
Visitatores classis sijn D. Alardus de Vries ende D. Vesekius.

15 Gedeputeerden
Deputati classis: Sibrandus Sixti ende Wierus Vorchtenius.

16 Maurik ~ Predikant
Paulus[6] Colonius is tot een lidmaet des classis aengenomen ende heeft tot sijn incompste nae gewoonte gegeven een Spaensche matte.

17 Correspondentie
Ad classem Neomagensem werdt gedeputeert Sibrandus Sixti, ende ad classem Bommelianam Abrahamus Hasius.

18 Correspondentie
Sijn oock de deputati classis Neomagensis ende Bommelianae[7] bedanckt dat haer gelieft heeft met haer presentie ende goet advys de vergaederinge bij te wonen.

19 Sluiting
Naer gehouden censura morum ende behoorlijcke danckseggingе tot God is de classis in goede vrede ende enicheyt gescheyden.

20 Ondertekening
Joh. Vredaeus, praeses classis, scripsit
Bernherus Vezekius, assessor
Simon Lucae, scriba classis

1614 I Classis. Tiel, 10 mei
Inv. nr. 30, fol. 5-6v.

Aanwezigen
Acta classis Tielanae, gehouden den 10en maii anno 1614. Sijn op dese vergaderinge verscheenen: D. Alardus de Vries, minister tot Thiel, met Gerrit van Aelst, schepen ende ouderlinck van Thiel; D. Wyerus Vorchtenius, minister tot Rijswijck; D. Gebardus Wilhelmi, minister tot Ommeren; D. Petrus Montanus, minister tot Kesteren ende Heusden; D. Johannes Brouchusius, minister tot Zoelen; D. Hermannus Brouchusius, minister tot Hien ende Dodenweert; D. Abrahamus Hasius, minister in 't Fort van Nassauw; D. Bernherus Vezekius, minister tot Echtelt; D. Sibrandus Sixtus, minister tot Ochten; D. Simon Lucae, minister tot Ingen; D. Petrus Lucanus, minister tot Eck; D. Isaacus Joannis Rewijck, minister tot Lienden; D. Paulus Colonius, minister tot Maurick. Sijn oock op dese classem, tot onderhoudinge onser christelicke correspondentie, verschenen D. Henricus Vredaeus, deputatus Neomagensis, ende D. Wilhelmus Remoutius, deputatus Bommelianus.

6 Hiervoor is doorgestreept: 'D'.
7 Hierna is doorgestreept: 'van den classe hoochlijck'.

1614 I Classis Tiel

Leiding
Om desen conventum te moderieren sijn, nae aenroepinge van Gods naem, met gemeyne stemme verkooren in praesidem D. Alardus de Vries, in assessorem D. Sibrandus Sixtus, in scribam D. Isaacus Joannis.

1 Visitatie
Daernae is ommegevraecht nae den stant der kercken ende schoolen. Is bevonden door Gods genade goet te wesen, behalven dat gedoleert wort dat eenige litmaten van de kercke tot Thiel bij de gemeynte tot Zoelen tot het Avontmael, alsooc tot den kinderdoop, tegens ordere der kercke toegelaeten worden. Daerop Johannes Brouchusius, dienaer derselver kercke, sich verclaert sulx tot sijnen leetweesen geschiet te sijn, alsoo die Edele heer tot Zoelen hem sulx bevoolen heeft, mitsgaders verseeckert hij sulx niet meer te sullen geschieden. Oock is voorgekomen dat die coster tot Zoelen met woorden ende andersins hem[8] qualicken draecht. Soo heeft de classis goet gevonden dat hij van den dienaer ter plaetse ende die broederen van Thiel, in tegenwoordicheit van den Edele heer tot Zoelen, daerover sal ernstelick vermaent worden.

2 Predikanten
Den 3en artickel des voorgaenden classis wort alsnoch gearresteert.

3 Gravamina
De resolutie classis Bommelianae, gehouden in den jare 1613 den 22en april, de gravaminibus ad synodum, wort ooc gecontinueert.

4 Examens
De classis vint goet dat die nieuwe aengenoomen predikanten die in haer examine niet genoech bequaem gevonden worden, wel sullen tot den kerckendienst geadmitteert worden, mitz dat die classis haer vrijheit behout haer ten allen tijden te moogen ten examen stellen.

5 Vergaderingen
Den 9en artickel onses laestgehouden classis wort oock in sijn geheel gelaten, namentlick dat men voortaen, gelijck tevooren, twee mael des jaers classem sal houden, ende dat eenen iegelick des manendaechs binnen Thiel sal komen, blijvende ooc die gestelde mulcta tegens tarde venientes.

6 Remonstranten ~ Contraremonstranten
Den 10en artickel onses laestgehoudenen classis, aengaende die partijdige schriften, wort voor goet aengenoomen.

7 Ouderlingen
Vint classis raetsaem dat men ten plattelanden ofte andersins daer de gemeynte soo kleen sijn dat men geen stof heeft dermaels anderen te kiesen, die eenmael aengestelde ouderlingen voor eenen tijt lang sal continueren, ende daer noch geene aengestelt en sijn, niet sonder raet, advys ende voorweeten der deputaten des classis ende der naestgesetenen dienaeren sal verkiesen.

8 Boven de regel geschreven.

8 Wamel ~ Predikant
De classis heeft den deputato Neomagensi D. Sibrandum Sixtum geadjungeert om Francisco Merven te remonstreeren 'tgeene in classi Neomagensi over hem is geresolveert.

9 Geschil
Alsoo D. Wyerus gedoleert heeft dat D. Paulus Colonius sijn persoon te nae gesproocken hadde, soo heeft daervan schultbekenninge gedaen ende vergevinge van D. Wyero begeert, 'twelc ooc Wyerus hem geern van herten vergeven heeft, ende daerop in den classi malkanderen den rechterhant tot vrede ende liefde gegeven, mitz dat hem ooc van den classi voorgehouden is voortaen van sulcke verdeylinge der broederen sich te onthouden.

10 Maurik ~ Predikant
Alsoo daer blijckende ende geloofweerdige beschuldingen tegens Paulum Colonium den classi voorgekoomen sijn, soo van sijne vehementie ende ongevoechlicke manieren van spreken in sijn predicatie, tot groote onstichtinge sijner toehoorders ende anderen in andere naebij ende verre gelegenen plaetsen, alsooc van sijne injurieuse woorden tegens de eere des classis ende der broederen, als dat hij alleen suyver sij in de leer en dat andere voor hem de rechte waerheit niet geleert[9] en hebben, ooc verclaert voor de volle vergaderinge dat hij den catechismum sonder quetsinge sijner consciëncie niet kan leeren nae Gods Woort, maer verclaert Gods Woort nae die confessie ende de catechismum, alsoo hij die schriften hout voor de rechte analogia fidei, daertoe ooc D. Alardum de Vries, visitatorem classis, die hem vriendelick ende broederlick hadde vermaent van eenige dingen die hem nae gingen, met een seer bittere ende vol van galle steeckende missive (welcke den classi tot breeder bewijs in sijn tegenwoordicheit voorgelesen) bejegent, voornamelick hem insignem temeritatem et usurpatam potestatem in ipsum et alios fratres verwijtelick opleggende, ende houdet die broederen voor partijdige ende sijne vijanden, soo is 't dat die classis hem tot sedicheit ende behoorlicke schultbekentenisse vermaent, dewelcke hij aengenoomen ende gedaen heeft, ende alsoo (doch nae voorgegaene communicatie daerover met Sijn Edele van Culenburch ende sijne beloftenisse sich voortaen van diergelijcke te wachten) dat hem vergeven heeft, ende is soo met den broederen des classis christelick reconcilieert. Was onderteyckent,
Paulus Colonius
Alardus de Vries, praeses classis
Sibrandus Sixtus, assessor classis
Isaacus Joannis, scriba classis

11 Kesteren en Opheusden ~ Traktement
Wort het voorgeven D. Montani gerecommandeert gehouden, vanwegen sijn sobere onderhout in sijne hooge ouderdom, voor hem bij den Gedeputeerde des quartiers om verbeteringe sijns onderhouts aen te houden.

9 Onderstreept: 'dat hij alleen (...) geleert'.

12 Zondagsheiliging
Alsoo in veele plaetsen groote abusen voorvallen met tappen, drincken, varen ende klappen onder die predicatie, soo sal classis daerop bij het Hoff aenhouden dat die daervan gemaecte placcaten[10] moogen vernieut ende geëxecutiert werden.

13 Maurik ~ Koster
Op het aengeven Pauli Colonii, van sijns costers ongeregeltheit, heeft classis belooft den coster daerin te vermaenen.

14 Avezaath ~ IJzendoorn ~ Pastorieën ~ Vacatures
Is D. Vredaeus van den classe versocht metter eerste gelegenheit aen het Edele Hoff te schrijven, te kennen gevende de staet ende gelegentheit der kercken van Avenzaet ende Isendoren, teneynde de plaetsen met bequame behuisinge ende dienaeren moogen versien werden.

15 Correspondentie
Die acta classis Neomagensis et Bommelianae sijn met goet contentement der broederen voorgelesen.

16 Examinator
D. Sibrandus Sixtus wort alsnoch examinator onses classis gecontinueert.

17 Visitatoren
Visitatores classis sijn D. Alardus de Vries et D. Bernherus Vezekius.

18 Gedeputeerden
Deputati classis sijn D. Abrahamus Hasius et D. Isaacus Rewijck.

19 Correspondentie
Ad classem Neomagensem wort gedeputiert D. Hermannus Brouchusius.

20 Correspondentie
Ad classem Bommelianam wort gedeputiert D. Alardus de Vries.

21 Correspondentie
De deputati van Nieumegen ende Bommel sijn voor haer praesentie ende assistentiën bedanct.[11]

22 Sluiting
Nae gehouden censure morum ende behoorlicke dancsegginge tot Godt is die classis in goede vrede ende eenicheit gescheyden.

---

10 Deze resolutie uit 1603 is gepubliceerd in Van Loon, *Twede deel (...) Placaet-boeck*, kol. 90 en 91.

11 Dit artikel is ingevoegd tussen artikel 20 en 21; artikel 21 is daardoor artikel 22 geworden.

23 Ondertekening
Alardus de Vries, praeses classis
Sibrandus Sixtus, assessor classis
Isaacus Joannis Rewijck, scriba classis

1614 II Classis. Tiel, 26 en 27 september
Inv. nr. 30, fol. 7-9.

Leiding
Acta classis Thielanae, gehouden den 26. end 27. septembris 1614. Naest behoorlicke aenroepinge van Gods naem zijn met gemeene stemme vercoren in praesidem D. Joannes Vredaeus, minister binnen Tyll, in assessorem D. Bernerus Vezekius, minister tot Echtelt, in scribam D. Hermannus Broeckhusius, minister in Hyen end Dodenweertt.

Aanwezigen
Sijn vorder op dese naevolgende vergaderinge verschenen: D. Joannes Vredaeus, minister tott Tyll, D. Alardus de Vries, met Servaets Alertzen, borgemester end ouderlingh der kercken tot Tyll; D. Wyerus Vorchtenius, minister tott Rijswijck; D. Geverhardus Guuilhelmi, minister tot Ommeren; D. Petrus Montanus, minister tot Kesteren end Heusden; D. Joannes Broeckhusius, minister tott Zoelen; D. Hermannus Broeckhusius, minister tott Hyen end Dodenweert; D. Abrahamus Hasius, minister in 't Fort van Nassouwen; D. Bernerus Vezekius, minister tot Echtelt; D. Sibrandus Sixtus, minister tot Ochten; D. Simon Lucae, minister tott Ingen; D. Petrus Lucanus, minister tott Eck; Isaacus Joannis, minister tott Lynden; D. Paulus Colonius, minister tott Mauryck; D. Godefridus Broeckhuesius, minister tot Isendoren. Sijn oock op desen classe, tot onderhoudinge onser christlijker correspondentie, verschenen: D. Henricus Cochlaeus, deputatus Neomagensis; D. Conradus Heckerus, minister in Slijck-Eewijck, deputatus classis eiusdem; D. Henricus Leo et D. Joannes Lorius, deputati classis Bommelianae.

1 Visitatie
Iss ommegevraecht nae den staet der kercken end schoelen, so van die stede alss ten plattenlande; is dieselve noch dor Gods genade redelijk well end temlijck goett gevonden.

2 Zoelen ~ Avondmaal
Die classis, vernemende die onvruchtbaerheit van die laeste resolutie, aengaende die communicatie sommiger personen van Tyll te Zuelen, daerbij die clachte Joannis Broeckhusii datt hie tot zijnen leetwesen geen wegen off middell en weett om haerlieden van den Avontmaele te Zuelen te weren, verstaet, so Broeckhusius vornoemptt, met die gewonlijke usantie die in allen kercken, so binnen alss buyten provintie, vereisschende van die communicanten testimonia vitae et doctrinae, niet soude connen afslaen het versoeck sodanige broederen alss nue uth Tyll tot Zoelen tott grote droeffenisse der gemeente bij hem comen, datt hie uth den name der t'semptlijker broederen sall aenseggen datt sie in sulcken staet alss sie tegenwordich sijn, nae der Schrifftuer end formulier des catechismi, beide vereisschende ongevensde broederlijke lieffde, off bij onderlatinge dies christlijke

reconciliatie, inhabyll end onbequaem zijn, hem Broeckhuesen interdicerende, soveell alss bij dese bedroeffde tijden die auctoriteet des classis vermach, haerluyden ad Coenam toe te laten, mede versoeckende dat hem gelieve alle middelen ende vermaningen aen te wenden tott vrede und eenicheit.

3 Predikanten
Aengaende den elfften artikell, den 10 septembris 1611 gestatueert, belangende die kerckendienaren dien vorvalt eenige reise te doen sonder voreerst haer best gedaen te hebben om haeren kerckendienst dess sonnendags te versorgen, wertt verstaen datt die dienaer niet zall connen ontschuldigtt worden, tensij datt hie verthone datt hie tevoren tenminsten drie zijne bigesetene dienaren versocht hebbe; blijfft daeromme die boete, te weten drie gulden, nae luet der vorgaender acten, in anno end ten tijde boven gepasseert, in zijnen geheelen weerde onvercortet vollencohmen.

4 Fort Nassau
Belangende die saecke Abrahami[12] Hasii end dess vendrechs van die gouverneur van die Voren is goettgevonden datt eenen dienaer van Tyll end Bommell, met D. Lorio end met den heeren borgermesteren Servatio Alertzen daerinne te combineren, aenstaender eerster gelegenheit op die plaetze van die Voren hunne verfuegen zullen. End indien die deputati van Nieumegen zullen aencomen, zullen daertoe geïnduceert werden omme den anderen te vergeselschappen.

5 Ravenswaaij ~ Armenzorg
D. Wyerus Vorchtenius, dienaer tott Risswijck, gefft te kennen wes gestalt te Ravenswaey noch geene collecten verzamlet werden, begert daerom van den classe, datt classis gelieven will dor christlijke vorschrijvens te exhorteren dat sodanige collecten mogen aengevangen, omme henvorder vor den armen gedisponeert te worden.

6 Lienden ~ Schoolmeester
Henricus Henrici, paedagogus gewest over die kinderen van joncker Caspar Lynden, is bij die broederen dess classis tott Tyll gerecommendeert; sall daeromme van den broederen van Tyll tot dien eynde aen die van Lynden geschreeven worden, omme dor assistentie des dieners D. Isaaci tott den schoeldienst, met gelieven jonckheren end nabueren, gepromoveert te worden.

7 Correspondentie
Iss goettgefonden, conform deze resolutie der broederen van Nieumegen end Bommell, twie broederen vortaen te deputeeren, eene van die stede, alssoock eene van den plattenlande, omme also mett christlijke bijwoningh end goede onderlinge deliberatie malcanderen te succurreren.

8 Lienden ~ Eck ~ Opheusden ~ Hien ~ Dodewaard ~ Geestelijke goederen
Also men in ervaringhe comptt datt Johan Vonck, van Lynden, kerckmester aldaer, ongeveerlijck den tijdt van achtien jaeren, alssoock Darthuesen, end die kerckmesters tott Heusden, Hyen end Dodenweertt, tott mercklijck naediell der

12 Hierna is doorgestreept: 'Broeckh'.

kercken in die vornoembde plaetzen, gien rekeningh gedaen, so is datt classis, hyrop gelett hebbende, nodich geacht hefft sulcx aen den amptman end ridderschappen te remonstreren, omme daerinne geremedieertt te worden.

9 IJzendoorn ~ Predikant
D. M. Godefridus Broeckhusius is in praesentie der gedeputeerden end eenige broederen des classis binnen Isendoren dor D. Sibrandum geëxamineert end bij den broederen vor een littmaett dess classis opgenohmen. Doch gestatueert datt D. Godefridus ten allen tijden hem gewillich zall erfinden den examini te subyceren.

10 Zondagsheiliging
Iss van D. Isaaco dem classi vorgestelt, begerende datt van den broederen der kercken te Tyll aen den Edelen heeren van Zoelen versocht werde om door die bequaemste middelen het tappen, voeren end andersins alle ongeregeltheitt des sonnendags onder praedicatiën, nae 't luet der placcaet[13] geaffgeschaffet werden.

11 Examinator
D. examinator Sibrandus Sixtus wert gecontinueert.

12 Visitatoren
Visitatores werden gestatuert een dienaer van Tyll ende een dienaer van den plattenlande, D. Simon Lucae.

13 Gedeputeerden
Deputati classis: D. Abrahamus Hasius et Isaacus Joannis.

14 Correspondentie
Deputati ad classem Neomagensem zijn geordoneert een dienaer van die kerke van Tyll end D. Isaacus, dienaer tot Lynden.

15 Correspondentie
Hefft die classis den broederen van Nieumegen end van Bommell vanwegen haere christlijke end godtzalige bijwohninge hoochlijk bedancktt.

16 Sluiting
Naer gehoudene censura morum ende gedaene dankseggingе tott Goett sijn die t'samentlijke broederen deses classis in goeden vrede end eenicheit gescheiden.

17 Ondertekening
Joh. Vredaeus, classis praeses
Bernherus Vezekius, assessor
Hermannus Broeckhuesius, scriba classis

13 Deze resolutie uit 1603 is gepubliceerd in Van Loon, *Twede deel (...) Placaet-boeck*, kol. 90 en 91.

1615 I Classis. Fort Nassau, 24 en 25 april
Inv. nr. 30, fol. 10-11.

Leiding
Acta classis Thilanae, gehouden binnen het Fort van Nassou op 't eylandt Vooren, den 24. ende 25. aprilis anno 1615. Naer behoorlijcke aenroepinge van Gods naem sijn met gemeyne stemmen vercoren in praesidem Abrahamus Hasius, minister binnen 't Fort van Nassou, Sibrandus Sixtus, minister tot Ochten, in assessorem, Simon Lucae, minister tot Ingen, in scribam.

Aanwezigen
Sijn vorder op dese vergaderinge verschenen: Alardus de Vries, minister tot Thiel; Servaes Alerss., borgemeester ende ouderlinck vanwegen der kercke tot Thiel; Wierus Vorchtenius, minister tot Rijswijck; Gebherdus Wilhelmi, minister tot Ommeren; Joannes Broeckhusius, minister tot Soelen; Hermannus Broeckhusius, minister tot Hyen ende Dodenweert; Abrahamus Hasius, minister in Fort van Nassou; Sibrandus Sixtus, minister tot Ochten; Simon Lucae, minister tot Ingen; Petrus Lucanus, minister Eck; Isaacus Johannis, minister tot Lynden; Paulus Colonius, minister tot Maurick; Godefridus Broeckhusius, minister tot Isendorn. Sijn oock op desen classe, tot onderhoudinge christelijcker correspondentie, verschenen: Johannes Coitsius, deputatus Neomagensis, ende Henricus Vredaeus, minister tot Heess ende Nederbosch, deputatus eiusdem classis; Henricus Leo ende Gerardus Adriani, deputati classis Bommelianae. Absentes sijn[14] Petrus Montanus ende Wernherus Vesekius, sijn voor geëxcuseert te houden.

1 Visitatie
Is omgevraecht nae den staet der kercken ende scholen, so van de stede als ten plattenlande, is deselve door Gods genade in goeden doene gevonden.

2 Geschillen
De broeders met malcanderen gesproocken hebbende van de twisten ende verschillen die daer mochten ontstaen ofte ontstaen wesen tusschen die dienaers des Woorts ende enige particuliere personen, beloven de broeders door onderlinge vrientschap ende enicheyt onder malcanderen sulx te weeren, ende dat oock alle confusie, diewelcke door het communiceren sommiger borgeren van Thiel tot Soelen ofte elders ontstaen is, mach geweert werden.

3 Maurik ~ Koster
De visitatores sullen arbeyden tot Maurick informatie te nemen van het ontstichtelijck leven des costers Jan Nuyens. Oock hem vermanen van sulx af te staen, hetwelcke hij niet doende sal geremoveert werden.

4 Lienden ~ Eck ~ Opheusden ~ Hien en Dodewaard ~ Avezaath ~ Geestelijke goederen
Soveel aengaet de onwillicheyt der kerckmeesters tot Lynden, Eck, Heusden, Hyen ende Dodenweert, alsoock tot Avesaet, om haere reeckeninge te doen, sal

14 Hierna is doorgestreept: 'Hermannus Broeckhusius'.

uut name des classis bij den amptman ende ridderschap aengehouden werden, opdat door Haer Edelen authoriteyt sulx mach gebetert werden.

5 Proponent
Wat aengaet het examen Johannis Seroyen van D. Poliandro, professore theologiae[15], gedaen, waerdoor hij hem begeeft tot proponeren, oock mede door versoeck ende voorstellen des 17 art. nationalis synodi[16] consent heeft gecregen van 't Edele Hoff om in 't proponeren voort te gaen, vint het classis gheraetsaem ende nodich vooreerst het rechte verstant des voornoemden artikels aen 't Edele Hoff te remonstreren, daernae oock aen den professores[17] te schrijven, opdat door diergelijcke particularia examina geen confusie oft onstichtinge mach ontstaen. Ende sullen ditselve doen aen 't Hoff D. Coitsius, daertoe versocht sijnde, ende aen den professores[18] Isaacus Johannis. Edoch aengesien Johannes Seroyen, daernae ontboden sijnde, voor den classe is gecompareert, is het schrijven aen 't Edele Hoff opgeschort, totter tijt toe die deputati tot Thiel geweest sijn om indien 't mogelijck is alle[19] saecken in vruntschap te componeren.

6 Verzoek om standplaats
Rutgerus de Reyne werdt voor gerecommandeert gehouden om ter gelegener tijt op een ander plaets[20] gepromoveert te worden.

7 Examinator
Sibrandus Sixtus wert als examinator gecontinueert.

8 Visitatoren
Visitatores werden gecontinueert.

9 Gedeputeerden
Deputati classis: Isaacus Johannis ende Hermannus Broechusius.

10 Correspondentie
Deputati ad classem Bommelianam werden geordineert een dienaer der kercken tot Thiel ende Johannes Broechusius.

11 Correspondentie
Ad classem Neomagensem sijn gecommitteert, neffens de kercke van Thiel, Paulus Colonius.

12 Correspondentie
Het classis heeft de deputatos van Nimmegen ende Bommel vanwegen haere christelijcke bijwoninge ende goede advysen bedanckt.

---

15 In de marge is geschreven: 'professore theologiae'.
16 Het betreft hier artikel 18 van de nationale synode van Den Haag (1586).
17 Boven de regel geschreven in plaats van het doorgestreepte: 'heeren curatores'.
18 Boven de regel geschreven in plaats van het doorgestreepte: 'heren curatores'.
19 Boven de regel geschreven in plaats van het doorgestreepte: 'die'.
20 Boven de regel is geschreven 'op een ander plaets' in plaats van het doorgestreepte: 'ad ministerium'.

1615 II Classis Tiel

13 Sluiting
Naer gehoudene censura morum ende gedaene danckseggingе tot God sijn de broeders in goede vrede ende enicheyt gescheyden.

14 Agenda
Het classis sal gehouden werden binnen Thiel, den tweden maendach in september nu eerstcomende.

15 Ondertekening
Abrahamus Hasius, praeses classis
Sibrandus Sixtus, classis assessor
Simon Lucae, scriba classis

1615 II Classis. Tiel, 12 september
Inv. nr. 30, fol. 14-15.

Aanwezigen
Acta classis Tielensis, gehouden binnen de stadt Thiel den 12en septembris anno 1615. Op desen classen sijn verschenen: D. Johannes Vredaeus, D. Alardus de Vries, ministri binnen de stadt, Cornelis Hendrickss., ouderling der gemeynte tot Thiel; D. Wyerus Vorchtenius, minister tot Rijswijck; D. Gebardus Wilhelmi, minister tot Ommeren; D. Abrahamus Hasius, minister op 't Fort van Nassouw; D. Bernherus Vezekius, minister tot Echtelt; D. Sibrandus Sixtus, minister tot Ochten; D. Simon Lucae, minister tot Ingen; D. Isaacus Joannis, minister tot Lienden; D. Paulus Colonius, minister tot Maurick; D. Godefridus Brouchusius, minister tot Isendoorn. Ex classe Neomagensi et Bomelianae is niemant gecompareert.

1 Leiding
Nae aenroepinge van Gods naem sijn tot moderatie van desen conventu met gemeyne stemme vercoren in praesidem D. Joh. Vredaeus, in assessorem D. Simon Lucae, in scribam D. Isaacus Joannis Rewijck.

2 Absentie
Absentes sijn D. Johannes Brouchusius, D. Hermannus Brouchusius ende D. Petrus Lucanus. Van dewelcke Joh. Brouchusius met D. Colonio den classi ontbooden heeft dat hij niet compareren en sal, ende op andere tijden redenen sijns uutblijvens geven. Ende D. Lucanus wert om sijn krancheyt geëxcuseert, doch D. Hermannus Brouchusius sal op den toecomende classen reden sijns afblijvens geven, mits dat hij de montcosten nu dragen sal.

3 Maurik ~ Koster
Den derden artyckel des voorgaende classis, noopende den coster tot Maurick, is gelijck D. Colonius verclaert, voldaen.

4 Lienden ~ Eck ~ Opheusden ~ Hien en Dodewaard ~ Maurik ~ Geestelijke goederen
Den vierden artyckel des voorige classis, noopende de kerckmeesters van Lienden, Eck, Heusden, Hien, Doodenwaerdt ende Maurick, sullen D. Alardus de

Vries ende D. Vezekius bij den heer ambtman ende de jonckeren de rekeninge van die opgemelten kercken bevorderen.

5 Examen

Aengaende Joh. Seroyen, soo is 't dat classis, hebbende gehoort het rappoort van de broederen die over sijn examen hebben gestaen, niettegenstaende dat se vindet niet een weynich tegens de kerckelicke ordonnanciën, soo voor als naer van hem gehandelt te sijn, nochtans oock acht nemende op 't goetduncken des Edelen Hoffs, denselven, nae onderteyckeninge van catechismus ende confessie, pro membro opneemt, houdende hare vrijheyt van breder te examineren als het haer geraden sal duncken. Ende heeft hem vermaent ende gebeden broederlick te willen goede correspondentie, tot weeringe van alle wijdere disordre, onderhouden. Ende hij belooft sijne attestatie, van D. Polyandro hem gegeven, aen den broederen tot Thiel ter eerster gelegentheyt te remonstreren.

De voorgaende acte geconcipieert ende Seroyen voorgelesen sijnde, soo heeft hij gelet op de woorden van goede correspondentie tot weeringe van alle wijdere disordre[21], begeerende dat men hem soude seggen waerin dat soodanige correspondentie is bestaende. Ende alsoo hem geantwoort worde dat men daerdoor verstonde eensdeels de kerckelicke ordonnancie, die tot noch toe lofflick onderhouden is, andersdeels de onderteyckeninge des catechismi ende der confessie, soo heeft hij gevraecht off die broederen des jegenwoordigen classis van meeninge waren die schriften te onderteyckenen onder ende nae het concept gemaect in den laesten synodo tot Harderwijck in 't jaer 1612 gehouden. Waerop als hem wederom geantwoort worde dat die broederen den catechismum onder een out ende lofflick formulier eens hadden onderteykent, ende niet van meyninge en waren 'tselve anders te onderteykenen. Is Seroyen daerop uut den classe gegaen, seggende bij soverre de broederen het formulier van anno 1612 niet en wilden onderteyckenen, dat hij dan ooc niet van meyninge en was correspondentie met den broederen te houden.

Insgelijcken is mede D. Colonius opgestaen, seggende bij soverre die broederen soodanige formulier niet wilden beteykenen, dat hij oock van meyninge was niet meerder op den classem te compareren, ende is alsoo Seroyen gevolcht ende tot leetwesen der broederen uutgegaen, niettegenstaende dat hij die acte van Seroyen gehoort ende geapprobeert heeft.

6 Zondagsheiliging

De deputati D. Alardus ende D. Vezekius sullen den heer ambtman ende jonckeren op de schouw versoucken dat het Hare Edelen sal gelieven alle profane arbeyt, tappen, spelen ende andere insolenciën, soo die jegenwoordichlick tot groot achterdeel des godsdiensts in swang gaen, te weeren.

7 Opheusden ~ Vacature

De classis acht nemende op die vacerende kercke tot Heusden, soo hebben de broederen belast D. Sibrando, D. Simoni ende D. Isaaco ter eerster gelegentheyt haer op Heusden te vervougen om te verneemen off die nabueren van Heusden met den dienaer uut die heymelicke gemeynte van Ceulen gehandelt hebben, welcke daernae haer wedervaren den broederen tot Thiel sullen adverteeren.

21 Onderstreept: 'goede (...) disordre'.

1616 I Classis Tiel

8 Examinator
Tot examinatorem classis is gestelt D. Isaacus Joannis.

9 Gedeputeerden ~ Visitatoren
Deputati et visitatores classis sijn gestelt: D. Alardus de Vries ende D. Sibrandus Sixtus.

10 Correspondentie
Deputati ad classem Bomelianam sijn D. Alardus ende D. Hasius.

11 Correspondentie
Ad Neomagensem classem : D. Alardus ende D. Vezekius.

12 Correspondentie
Acta classis Neomagensis sijn den broederen voorgelesen; dan de acta classis Bomelianae aen den classem niet gesonden.

13 Correspondentie
De broederen van Nieumegen ende Bommel, alsoo die op den classem niet gecompareert sijn, sullen vriendelick werden versocht tot onderhoudinge van de wel aengevangene correspondentie; doch D. Henricus Leo naderhant gekomen ende D. Lepflerus de deputates Neomagenses wettelick geëxcuseert.[22]

14 Agenda
Het classis sal op den derden manendach nae Paesschen binnen Thiel gehouden worden.

15 Sluiting
Naer gehoudene censuram morum ende gedane dancsegginge tot God sijn die broederen in goede vrede ende eenicheyt gescheyden.

16 Ondertekening
Joh. Vredaeus, classis praeses, scripsit
Simon Lucae, assessor classis
Isaacus Joannis, classis scriba

1616 I Classis. Tiel, 9 en 10 september
Inv. nr. 30, fol. 16-17.

Aanwezigen
Acta classis Tilanae, binnen de stadt Tiel ghehouden, den 9. ende 10. septembris anno 1616. Sijn op dese vergaderinghe verschenen de naevolghende broeders: Johannes Vredaeus, Alardus de Vries, ministri tot Tiel, Godefridus van Benthem, secretarius te Tiel; Wyerus Verchtenius, minister tot Rijswijck; Gebhardus Wilhelmi, minister tot Ommeren; Abrahamus Hazius, minister in 't Fort van Nassaw

22 In het handschrift van N.N. is toegevoegd: 'doch D. Henricus (...) geëxcuseert'.

op de Voorn; Bernerus Vezekius, minister tot Echtelt; Sibrandus Sixti, minister tot Ochten; Simon Lucae, minister tot Inghen; Isaacus Rewijck, minister tot Lynden.

1 Leiding
Nae aenroepinghe van Godts naem zijn tot regieringhe deser vergaederinghe verkoren in praesidem Joh. Vredaeus, in assessorem Bernerus Vezekius, in scribam Isaacus Joh. Rewijck.

2 Aanwezigen
Tot onderhoudinghe van de classicale correspondentie zijn tot deselve vergaederinghe ghedeputeert ende ghekomen: Joh. Coitsius, minister tot Nimmeghen; Conradus Heckerus, minister tot Ewijck; Henricus Leo ende Wilhelmus Renautius, van Bommel, ministri in deselve stadt.

3 Visitatie
Is omghevraeght nae den staet der kercken ende scholen, soo in de stadt als in de omliggende dorpen, ende is bevonden door Godts ghenade in goeden doen te wesen.

4 Ingen ~ Schoolmeester
De vierden artikel des voorgaenden classis, nopende den schoolmeester tot Inghen, wert ghearresteert, insghelijken oock den vijfden.

5 Absentie
Nopende den sesten artikul des voorgaenden classis[23], soo hebben Abrahamus Hazius ende Isaacus Johannis bij Hubertum Hellerum, predicant tot Heusden, gheweest, die wel eenighe redenen van zijn absentie heeft ghegeven, doch deselve van den broederen des classis niet aenghenomen.

6 Weduwengeld
Op 't klaeghelick aengeven der weduwe saliger Petri Montani, te weten dat haer niet en volghen hare beloofde penninghen, instede van 't jaer van gracie tot Heusden, ende dat door weigheringhe des predicants aldaer, heeft 't classis een missive aen den heer amtman ende ridderschap gheschreven, opdat sij in haer goede saecke mach bevordert werden.

7 Remonstranten ~ Contraremonstranten
Den sevenden artikul des Nimmeeghschen classis, nopende den conventum van de Lantschap om met malkandren een middel van accommodatie te treffen beraempt, ende de instructie nae welke de broeders die uut yederen classe ghesonden mochten worden sullen hebben te besogneren, heeft dese vergaederinghe ghearresteert ende daertoe ghecommitteert Alardum de Vries ende Bernerum Vezekium.

8 Eck en Wiel ~ Predikant
Is op dese vergaderinghe ghecompareert Petrus Lucanus ende heeft nae voordraeghinghe sijner saeken sijnen kerckendienst tot Eck aen desen classen, om

23 Het betreft hier art. 7 van de vergadering van de classis Tiel van 12 september 1615.

de stichtinghe der ghemeynte aldaer, gheresigneert, ende van den classe testimonium vitae et doctrinae (daermede hij hem op andere plaetse mochte qualificeren) versocht. Soo hebben de broederen hem tot antwoort ghegeven dat sij om den groten last zijns huisghesins wel gheneight zijn voor hem te doen wat sonder quetsinghe haerer consciëntie uut metlijden behoort ende kan ghedaen werden. Ende vinden daerom goet dat overmits hij verklaert dat bij den Hove 'tgeen hem van sijne beschuldighers is te last gheleit niet en is bewesen ofte gheverificeert, ende dat Haer Edelen intentie soude wesen dat om de ergherlike ende quade gheruchten van hem uutghebreidet hij in de ghemeynte tot Eck met stichtinghe niet langher behoort te blijven maer wel op andere plaetsen soude moghen ghetransporteert werden, dat wanneer hij daervan blijck ende neffens dien dimissie van sijne kercke sal ghetoont hebben, sij sullen dan nae gheleghenheit der saeke doen.

9 Eck ~ Vacature
De classis, lettende op den staet der kercke tot Eck, door Petri Lucani vertreck vacerende, heeft goetghevonden dat Henricus de Bruin, teghenwoordich predicant tot Afferden in Maes ende Wael, tot deselve kercke bevordert sal werden, ende tot dien einde werden Alardus de Vries ende Simon Lucae uut onsen classe ghecommitteert, ende beneffens haer wert Joh. Coitzius vriendelick versocht om bij Zijn Genade de grave van Culenburgh (als 't recht van collatie in die kercke hebbende) te reisen om de beroepinghe Henrici Brunonis bij Sijn Genade te bevorderen.

10 Gedeputeerden ~ Visitatoren ~ Examinator
Deputati ende visitatores classis, Alardus de Vries ende Sibrandus Sixti, alsoock examinator Isaacus Joh. Rewijck, werden ghecontinueert.

11 Correspondentie
Sijn ghedeputeert tot den classem van Nimmeghen Alardus de Vries ende Sibrandus Sixti, tot den classem van Bommel Alardus voorn. ende Abrahamus Hazius.

12 Correspondentie
Deputati van beiden classen, Nimmeghen ende Bommel, zijn van de aenwesende broeders deses classis voor haere presentie ende goede raden vriendelick bedanckt.

13 Sluiting
Nae ghehouden censuram morum ende aenroepinghe van Godts naem zijn de broeders in goede vrede ghescheiden.

14 Ondertekening
Joh.

1617 I Classis. Tiel, 5 en 6 mei
Inv. nr. 30, fol. 18-19v.

Aanwezigen
Acta classis van Tiel, ghehouden binnen Tiel den 5. ende 6. maii anno 1617. Sijn op dese vergaderinghe verschenen dese naevolghende broederen: Johannes Vredaeus, Alardus de Vries, ministri in Tiel, Godefridus[24] van Benthem[25], ouderlingh[26] der kercke van Tiel; Wyerus Verchtenius, minister tot Rijswijck; Gebhardus Wilhelmi, minister tot Ommeren; Abrahamus Hazius, minister tot Fort van Nassaw op de Voren; Bernerus Vezekius, minister tot Echtelt; Simon Lucae, minister tot Inghen; Isaacus Rewijck, minister tot Lynden.

1 Leiding
Eer men is ghekomen tot eenighe handelinghe, soo heeft praeses ende de aenwesende broeders den coster ghesonden aen de andere broederen van de Neder-Betuwe, sijnde bij malkandren in Antwerpen vergaedert, die te bootschappen dat de broederen des classis bij malkandren vergaederden ende te versoeken dat sij oock souden verschijnen om nae ghewoonlike ordre te komen tot die verkiesinghe van praeside, assessore ende scriba. Ende heeft de coster tot antwoort ontfanghen ende wederom ghebracht dat sij desen avont niet komen en souden, want sij verwachten noch andere broederen die noch eerst morghen komen souden. Daerop praeses ende d'aenwesende broederen hebben ghesonden Alardum de Vries ende Abrahamum Hazium om dit wedervaren den heere tot Soelen[27], amtman ende raedt extraordinaris, te vertonen, ghelijck sij ghedaen hebben, ende voorts Sijner Edelen advys versocht oft niet gheoorloft en waere naer ghewoonlike ordre voort te varen tot electie der amten. Daerop de Edele heere amtman vermaent men soude nu vergaederen sooals wij kunnen souden, wat de kosten belanghde soude bestellen dat sij die oock souden helpen draeghen, voorts tot advys seggende: vaert voort ende volght uwe ordre naer ghewoonheyt. Daerop men voortghevaren heeft ende naer aenroepinghe des naems Godts (also men hadde verwacht dat de andere broederen in de Neder-Betuwe mede souden hebben ghecompareert, volgens de resolutie van den Hove) sijn verkoren tot praesidem Joh. Vredaeus, minister tot Tyell, in assessorem Hermannus Broechusius, minister tot Hyen ende Dodeweert, absens nu ghebleven, in scribam Abrahamus Hazius[28], minister in 't Fort Nassou op de Voorn.

2 Aanwezigen
Tot onderhoudinghe van de classicale correspondentie sijn tot dese vergaderinghe verschenen, ende als ghedeputeerde van Nimmeghen, Gerardus Livius, minister tot Nimmeghen, Henricus Leo, minister tot Bommel.

24 Hierna is doorgestreept: 'Broechusius'.
25 Hierna is doorgestreept: 'Hendrick van Heuvel'.
26 Hierna is doorgestreept: 'en'.
27 In de marge is geschreven: 'heere tot Soelen'.
28 De acta van deze vergadering zijn geschreven in het handschrift van Bernerus Vesekius.

3 Visitatie
Ommeghevraeght zijnde nae den staet der kercken ende scholen is dieselve door Godes ghenade in redeliken staet bevonden.

4 Weduwengeld
Belanghende de saeke der weduwe Petri Montani is Isaacus Rewijck ende Hendrick van Heuvel versocht om deselve bij den amtman ende 't gherichte tot Kesteren te recommanderen dat sij mochte gheholpen worden.

5 Ingen ~ Armenzorg
Aengaende de opoortjens tot Inghen wort D. Livius versocht van den classe om bij de Edele heren Ghedeputeerden te verrichten dat die bij de diaconen tot Inghen bestelt werden om die aen de behoorlike armen te besteden.

6 Remonstranten ~ Contraremonstranten
De vijftiende art. des Nimmeghschen classis wert voor gheraetsaem ghevonden, derhalven conformeren sich de broederen des classis met deselve, versoekende de broederen van Nimmeghen ende Bommel den inhout desselven helpen te behertighen ende in 't werck te brenghen, sonderlingh daerop te letten dat, soo de deputati synodi op de examina sullen komen, nae de resolutyën onser classen de controverse poincten van de praedestinatie niet en sullen gheroert werden, dewijl de ervarenheyt op de Voren gheleert heeft dat daeruut niet dan moeyte ende onlust onstaet, soowel voor den Edelen Hove als den classen deses quartiers.

7 Zoelen ~ Indringer
Bernardus Busshoff in den kerkendienst tot Zoelen ghetreden zijnde, sonder kennisse ofte bescheit van beide classen van Nimmeghen ende Tiel, sal tot sijnder tijt daervan ghehouden zijn rekenschap te geven.

8 Examinator
Examinator wert ghecontinueert Isaacus Rewijck.

9 Gedeputeerden ~ Visitatoren
Deputati ende visitatores: een uut de stadt Tiel ende Simon Lucae.

10 Correspondentie
Sijn ghedeputeert: ad classem Bommelianam een uut de stadt Tyel ende Hazius; ad Neomagensem een van Tyel ende Vesekius.

11 Remonstranten ~ Contraremonstranten
Johannes Vredaeus is vriendelick versocht van allen broederen des classis te gaen naer Aernem, tot directie des 15 art. des Nimmeghschen classis, hetwelke heeft aenghenomen soo veel mogelick sal zijn.

12 Classis
Onder de handelinghe sijn vanweghen de afgheweken kerckendienaren in Neder-Betuwe ghekomen, als ghesondene, Paulus Colonius, minister tot Maurick, Godefridus Broechuisen, minister tot Isendoren, ende Maes Geritss., scholtis ende ouderlinck tot Soelen, met sekere gheschreven acte[29] daerin de broeders des classis van verscheiden dinghen beschuldight werden, ende van hunluiden veroordeelt voor sodanighe met welke men in goeder consciëntie geen kerckelicke ghemeenschap behoort ende mach oeffenen soolanghe sij sulx stants ende conditie sijn ende blijven. Ende zijn (naer het lesen deses schrifts in haer afwesen) wederom ingheropen ende is hen afghevraeght oft sij alle dese gheschrevene dinghen souden willen ghestant doen, oft dat sij de woorden (soo sij bericht zijn) ghebruickt hadden om daermede te effugieren 'tghene verder daerop soude moghen ghedaen werden. Waerop sij verklaert hebben onghehouden te zijn hierop te antwoorden, soo voor haerselve als voor haeren principaelen, oock daertoe geen last te hebben, sonder meer antwoort te verwachten willen vertrecken, oock geen verder begerende dan also hun aengheseit worde dat de broederen niet en verstonden in deser acte eenighe redenen begrepen te zijn waerom sij wettelick sich souden afsonderen van den classe, hebben gheseit, tot affscheit, laet ons dat verantwoorden.

13 Correspondentie
Deputati van beide classen, Nimmeghen ende Bommel, zijn van haere teghenwoordighe goede advysen bedanckt.

14 Sluiting
Naer ghehoudene censuram morum is de classis in vriendelike ende broederlike eenicheit ghescheiden.

15 Ondertekening
Johannes Vredaeus, classis huius praeses
Abrahamus Hazius, scriba

1617 II Classis (extraordinaris). Tiel, 14 augustus
NB[30] Inv. nr. 146, fol. 1-2v.

1 Aanwezigen
Emanuel. Acta der classicale vergaderinge, tot Tiel gehouden, in de kercke, den 14 augusti. Sijn aldaer gecomen: Joannes Vredaeus ende Alardus Frisius, met de secretaris ende Heuvel, ouderlingen uyt Tiel; van de Voorn, Hasius; van Echtelt, Wezechius; van Isendoren, Godefridus Broeckhusius; van Dodenweert, Hermannus Broeckhusius; van Heusden, D. Hubertus Hellerus met een ouderlingh, Se-

29 Deze acte is gepubliceerd in *Copye Van een Vertooch, door drye Gedeputeerden aen de vergaderinghe der Remonstranten ofte Arminianen ghesonden, gehouden tot Tiel den sesten May 1617. Hier zijn tot gherief des eenvoudigen Lesers byghevoecht de vijff Artijckelen daer hen de Remonstranten ofte Arminianen altijdts op beroepen.* [s.l.], 1617.

30 Het betreft hier de acta van het 'contraremonstrantse' classis Tiel. Deze bevinden zich in het Gelders Archief, in het archief van de synode van Gelderland, inv. nr. 146.

bastiaen Cramer; uyt Linden, Isacus; Ommeren, Geverardus; uyt Inghen, Simon Lucae; uyt Eck, Johannes Verhouwel; uyt Mauryc, Colonius met Hendrick Geritsen, ouderlingh; Soelen, Buschovius met joncheer Adolph Vijgh, ouderlingh; Avezaet, Joh. Seroien ende Johan Vermeulen, ouderlingh.

2 Opening
Sijn dese altesamen in de kercke bijeengecomen, tot Tiel, ende met malcanderen den name des Heeren aengeroepen hebbende, 't gebedt van Joh. Vredaeo gedaen zijnde, waren bereyt[31] voort tot actie te treden[32].

3 Leiding
Maer is van denghenen die haer verclaert hebben de 5 art. der remonstranten toe te staen, swaricheden gemoveert, als van[33] ooc Abrahamo Hasio.

4 Leiding
Zijlieden wilden dat praeses, assessor ende scriba, die zijlieden in hare vorige[34] vergaderinge gestelt hadden, als nu noch souden blijven. Waerteghen ingebracht is dat sulcke sonder onse votis gestelt waren, derhalven men nu behoorde sulcke te stellen, die met gemeene vota geordonneert[35] werden.

5 Leiding
Hier hebben de gereformeerde leeraren geeyscht dat sulx met stemmen souden omgevraecht werden. Is wederom geweygert.

6 Vergadering
Zijn[36] eyndelijc de voorgemelde remonstranten van de tafel opgestaen[37], eyschende dat men noch een ure ofte 3 souden wachten totdat de deputati classis Novimagensis et Bommeliensis daer waren. Ende soo zijlieden quaemen, dat men alsdan soude voortgaen ad actiones, anders niet.

7 Vergadering
'tWelck de gereformeerde broederen voor een onbillicke eysch hielden, als den tijt onnuttelijc spillende[38], hebben uyt haerlieden getal eenighe gedeputeert die de voorschreven opgestaene predicanten ad actionem[39] vermaenden.

8 Vergadering
Is daerop gerelateert van Isaaco Joanne ende Simone Lucae, uyt den name van Joanne Vredaeo, Alardo, Hasio, Wezechio, Geverardo, dat de praeses, assessor

31 Boven de regel is geschreven 'waren bereyt' in plaats van het doorgestreepte: 'soude'.
32 Boven de regel is geschreven 'te treden' in plaats van het doorgestreepte: 'getreden werden'.
33 Boven de regel is geschreven 'als van' in plaats van het doorgestreepte: 'ende'.
34 Hierna is doorgestreept: 'classe'.
35 Boven de regel is geschreven 'geordonneert' in plaats van het doorgestreepte: 'gestelt'.
36 Boven de regel is geschreven 'Zijn' in plaats van het doorgestreepte: 'Hebben'.
37 Hierna is doorgestreept: 'wel'.
38 Boven de regel geschreven in plaats van het doorgestreepte: 'doorbrenghen'.
39 Boven de regel is geschreven 'ad actionem' in plaats van het doorgestreepte: 'ad electionem praesidis, assessoris en'.

ende scriba niet behooren verandert te zijn[40]. Ooc[41] dat wij niet en behoeren bij desen vergaderinghe, die extraordinaris is aengestemt[42] om de antitheses[43] te examineren, bij te wesen.[44] Ende eyndelijc dat se verwachten de deputatos classium Novimagensis et Bommelianae, sonder dewelcke zij verclaerden niet te connen doen, als zijnde een gemeyne sake.

9 Vergadering
Waerop de gereformeerde leeraeren zijn blijven sitten, houdende dat de weygheringe voorsecht onbillich was, vermits dieselve bijeencomste[45] met beyder zijder deputatis toedoen bestemt is, want Joh. Verhouwel ende Seroien, uyt name der gereformeerde broederen gesonden zijnde, hebben, naer drymael op verscheydene daghen gedaene aenspraec, met hare deputatis[46] bestemt den 14 augusti ter gewoonlijcker tijt[47] met malcanderen tot Tiel te verschijnen, om aldaer sich met de begeerte des Edelen Hoves te conformeren.

10 Aanwezigen
Ende zijn blijven sitten dese navolgende dienaeren ende ouderlingen: Buschoff[48] ende seniore; Colonius ende seniore; Johannes Verhouwel; Hubertus Hal ende seniore; Hermannus Broechusius; Godefridus Broechusius; Joh. Seroien ende seniore. Is absent geweest Hartwech door reden van beswaringe.

11 Leiding
Sijn vercoren tot praeses Colonius, assessor Hermannus Broechusius, scriba Joh. Seroien[49], ende dat met eendracht van stemmen.

12 Credenties
Zijn gelesen de credentiën, met[50] goet genoeghen des classis.

13 Remonstranten ~ Contraremonstranten
Zijn[51] het bevelschrijvens ende Afgescheyden[52] des Edelen Hoves ende gedeputeerden des Lantschaps voorgelesen, ende eendrachtelijc bij den classe geresolveert haerselven in alles volcomelijc daernae te willen reguleren.

---

40 Tussen de regels is geschreven: 'dat de preses (...) zijn'.
41 In de marge geschreven.
42 Hierna is doorgestreept: '(soo zij seggen)'.
43 Deze antitheses zijn gepubliceerd in *Schriftelicke Conferentie*, p. 22-34.
44 Hierna is doorgestreept: 'dat zij ooc achten dat de praeses, assessor ende scriba in de naest voorgaende classe gestelt, soude blijven,'.
45 In de marge geschreven.
46 Boven de regel is geschreven 'met hare deputatis' in plaats van het doorgestreepte: 'met D. Alardo als deputato classis, ende J. Vredaeo in plaetse Simonis Lucae staende'.
47 Boven de regel is geschreven: 'ter gewoonlijcker tijt'.
48 Hiervoor is doorgestreept: 'uyt Soelen'.
49 De acta van deze vergadering zijn geschreven door N.N. Artikel 22 is geschreven in het handschrift van Paulus Colonius.
50 Hierna is doorgestreept: 'aller'.
51 Boven de regel geschreven in plaats van het doorgestreepte: 'is'.
52 *Eerste ende tweede Af-ghescheyt, Van weghen de Heeren Staten van Gelrelant den Kercken-dienaren der selver Lantschap ghegheven.* Amsterdam, 1617.

14 Agenda
Doch alsoo daer, mits eenighe hoochnodighe occupatiën eeniger aenwesende dienaeren, niet en is gelegentheyt geweest om alle de wederzijts ingegeven schriften te examineren, soo is goetgevonden teghen den 28 augusti binnen Heusden ordentelijc classicaliter te compareren om 'tgene ongedaen is te voldoen.

15 Gedeputeerden ter synode
Zijn voorts gedeputeert op den synodum tot Aernhem te houden, D. Hubertus Hellerus, Colonius, Buschovius ende Maes Geritsen, scholten tot Soelen, ouderling, die met genoechsaeme instructie ende credentie sullen versien werden.

16 Correspondentie
Staet aen te mercken[53] dat onder dese bovengemelde[54] handelinghe met de remonstranten[55] ingecomen is Guilhelmus Isfordinck, minister in Elst, wiens credentie afgevordert zijnde is geantwoort dat hij geen credentie hadde maer wel credyt.

17 Vergadering
Voorder dat se tegen het medebrenghen onser ouderlinghen gerepliceert hebben, seggende sulx te geschieden om haer te overstemmen, ende als gesustineert werde naer ordre der kercke sulx van ons geschiet te zijn, hebben teghen dese ordre haere gebruyck[56] geallegeert.

18 Gedeputeerden
Sijn tot deputati classis gestelt: D. Colonius ende Buschovius.

19 Opheusden ~ Schoolmeester
Belangende de gravamina particularia heeft D. Hubertus swaricheyt gemoveert om het cleyn tractement des schoolmeesters aldaer. Is derhalven goetgevonden dat de deputati classis met requeste aen de heer amptman ende Gedeputeerden der joncheren sullen versoecken dat in sulcke swaricheden, soo daer als anders, voorcomen versien werde. Ooc gevraecht zijnde oft het aen het dorp staet den schoolmeester sonder des classis ende kerckenraets advys aff te setten. Is geantwoort neen.

20 Zondagsheiliging
Vermits daghelijx bevonden wert het rijden ende varen met de waghens op de sabbathdaghen, sall meteenen van de deputatis classis voorss. versoeck aen den Edelen heer van Soelen gedaen werden, dat zijn Edele gelieve met goede ordre daerin te versien.

---

53 Boven de regel is geschreven 'staet aen te mercken' in plaats van het doorgestreepte: 'Naer'.
54 Boven de regel geschreven in hetzelfde handschrift van N.N. als de nummering van de artikelen.
55 Boven de regel is geschreven: 'met de remonstranten'.
56 Boven de regel geschreven in plaats van het doorgestreepte: 'ongewoonte'.

21 Acta
De laetsten artyckel des naestvoorigen classis tot Mourick wordt bij den classem tegenwoordelick[57] gearresteert.

22 Sluiting
Nae gehoudene censure morum is de classis met dancsegginge tot Godt in goede vrede gescheiden. Actum tot Thiel, in de kercke, ten daege als boven oircondt onse beteyckeninge.

23 Ondertekening
Paulus Colonius, praeses classis
Hermannus Broeckhuesen, assessor classis
Joannes Seroien, scriba classis

1617 III Classis. Tiel, 15 en 16 september
Inv. nr. 30, fol. 21-23.[58]

Aanwezigen
Acta classis Tilanae, ghehouden binnen Tiel anno 1617 den 15 ende 16 septembris. Sijn op dese vergaderinghe verschenen dese naevolghende personen: Johannes Vredaeus, Alardus de Vries, ministri in Tiel; Hendrick van Heuvel, ouderlingh der ghemeynte in Tiel; Wyerus Verchtenius, minister tot Rijswijck, Gebhardus Wilhelmi, minister tot Ommeren; Abrahamus Hazius, minister in 't Fort Nassau op de Voren; Bernerus Vezekius, minister tot Echtelt; Simon Lucae, minister tot Inghen; Isaacus Johannis Rewijck, minister tot Lynden.

Leiding
Tot moderatie van desen classe zijn verkoren in praesidem Alardus de Vries, in assessorem Abrahamus Hasius, in scribam Isaacus Rewijck[59].

1 Aanwezigen
Tot onderhoudinghe van de classicale correspondentie zijn op dese vergaderingh ghecompareert uut den Nimmeghschen classe Gerardus Livius, minister tot Nimmeghen, Wilhelmus Isvordinck, minister tot Elst, Henricus Leo, minister tot Bommel.

2 Visitatie
Belanghende den staet der kercken ende scholen in de stadt ende ten plattenlande is die door Godts ghenade redelick bevonden.

57 Boven de regel geschreven.
58 Op folio 21 is in de handschriften van Bernerus Vesekius en N.N. geschreven: 'Acta classis Tilanae ghehouden den 16. septembris anno 1617' en 'Nijemeghen'.
59 De acta van deze vergadering zijn geschreven in het handschrift van Bernerus Vesekius.

3 Zoelen ~ Indringer
De artikul des vorighen classis, nopende Bernardum Bushoff dat hij rekenschap geven moet, soo van zijn afscheit uut den Nimmeghschen classe als van zijn inkomst in desen classe, blijft ghearresteert.

4 Classis
Classis in bedenckinghe nemende oft die broeders in de Neder-Betuwe, die hiervooren haer van den classe afghescheiden hebben, schriftelick verklarende dat se gene kerckelike ghemeinschap in goeder consciëntie met ons houden kunnen, ende daernae op den extraordinarise vergaederinghe (namelick den 14. augusti) verschenen, doch sonder vrucht ghescheiden, ende nu noch wederom tot den classem verschreven wesende niet ghecompareert en sijn, oft dieselvighe haer hiernaemaels wederom desen classi bijvoeghen wilden, hoe men sich daerin met haer sal houden? Is goetghevonden dat men in 't schrijvens der dryën classen aen den Edelen Hove sulx sal remonstreren ende versoeken dat het den Edele Hove sal ghelieven haer te ordonneren dat se, tot reparatie van des classis eere, den broederen des classis satisfactie daervan doen, 'twelck die van den classe verstaen ghenouchsaem te gheschieden indien haer belast werde schult te bekennen van haere impertinente afscheydinghe, ende testimonia in te brenghen van de dimissie van haere classen daer sij van ghetoghen zijn, ende haer den solemni examini des classis te onderwerpen, also men daeraen niet en twijfelt oft daer wert bij haer op eenigher wijse ghevoedet de leere van praedestinatie, die de broederen van Veluwe ende Zutphen laestmael met ons tot Aernem ghedetesteert hebben, behalven dat die wijse ofte maniere, soo sommighe van haer gheëxamineert zijn, strijdich is met de ghewoonlicke[60] usantie der kercken deser provincie ende specialick met de resolutie deses Quartiers ghenomen op den lantdach tot Zutphen anno 1616.

5 Remonstranten ~ Contraremonstranten
Den 17. art. des classis van Nimmeghen is den broederen des classis voorghelesen, luidende van woort tot woort aldus: Is den samteliken[61] broederen vertoont 'tgheen bij der classen ghedeputeerden tot Aernem uut name deser vergaederinghe verhandelt is, oock ghehoort de voorslaghen bij haer ghedaen om tot mutuele tolerantie te gheraeken. De broederen bedancken deselve ghedeputeerde voor haeren dienst ende ghetrouwicheit in 't naekomen van haere commissie, approberende 'tgheen van haer ghedaen is ende insonderheit van herten toestaende de middelen van haer beraemt om tot de ghewunschte vrede ende eendrachtigheit te moghen gheraeken. Denwelken artikul approberende, haer met den Nimmeghschen classe conformeren, den deputatos onses classis van harten bedanckende.

60 Hierna is doorgestreept: 'manier'.
61 Onderstreept: 'Is den samteliken'.

6 Remonstranten ~ Contraremonstranten
Insghelijck werdt den 25. art.[62], nopende de antwoordt op die antitheses van den broederen van de Veluwe ende Zutphen[63] voorghestelt, bij den broederen deses classis ghearresteert[64], alleenlick tot verklaringhe daerbij voeghende dat in de deductie van den dryën classibus te gheschieden eenighe poincten sullen werden aenghewesen om den Edelen Hove een proefken van haere ongheriemtheden in deselve antithesibus begaen, te vertonen.

7 Fort Nassau ~ Huwelijk
De broeders des classis hebbende verstaen den casum matrimonialem bij Abrahamum Hazium voorghestelt, te weten oft den swagher sijns swaghers naeghelatene weduwe (zijnde daer aen wedersijde kinderen) trouwen mach, hebben belooft den casum met een brieff den Edelen Hove te remonstreren ende ter eerster gheleghentheit antwoort te versoeken om nae behoren daerin te moghen handelen.

8 Gedeputeerden ter synode
Deputati ad synodum werden ghecontinueert, namelick een van de stadt Tiel, met een ouderlinck haerer kercke, ende Abrahamus Hazius, alsoock Bernerus Vezekius.

9 Correspondentie
Deputati ad classem van Bommel, een van Tiel ende Bernerus Vezekius, welken volkomen last ghegeven wert om neffens den deputeerden van Nimmeghen in alle voorvallende saeken (den synodo aengaende) te handelen nae behoren, met dien van Bommel.

10 Correspondentie
Deputati ad classem Neomagensem: een van Tiel ende Isaacus Rewijck.

11 Visitatoren
Visitatores classis: Johannes Vredaeus ende Abrahamus Hazius.

12 Examinator
Examinator classis wert ghecontinueert Isaacus Johannis.

13 Correspondentie
De deputati van den Nimmeghschen ende Bommelschen classen sijn voor haere teghenwoordicheit ende goeden raet bedanckt.

14 Sluiting
Naer ghehoudene censuram morum ende danckseggingh tot Godt ghedaen is de classis in broederlike vruntschap ghescheiden.

---

62 Het betreft hier artikel 22 van de vergadering van de classis Nijmegen van 2 september 1617.
63 Deze antitheses zijn gepubliceerd in *Schriftelicke Conferentie*, p. 25-34.
64 Gedeeltelijk boven de regel geschreven in plaats van het gedeeltelijk doorgestreepte: 'voorghestelt'.

15 Ondertekening
Alardus de Vries
Abrahamus Hasius, assessor
Isaacus Joannis Rewijck, scriba

1618 I Classis. Tiel, 21 april
Inv. nr. 30, fol. 25-26 en inv. nr. 146[65].

Aanwezigen
Acta classis Tilanae, ghehouden den 21. aprilis anno 1618. Sijn ghecompareert op dese vergaederinghe: Johannes Vredaeus ende Alardus de Vries, ministri tot Tiel; Gebhardus Wilhelmi, minister tot Ommeren; Abrahamus Hazius, minister op 't Fort van Nassau; Benerus Vezekius, minister tot Echtelt; Simon Lucae, minister tot Inghen; Isaacus Johannis Rewijck, minister tot Lynden.

1 Absentie
Absens is gheweest Wierus Verchtenius, minister tot Rijswijck; is gheëxcuseert van de mulcte, mits betaelende de montkosten.

2 Aanwezigen
Tot onderhoudinghe van de onderlinghe correspondentie zijn verschenen uut den classe van Bommel Johannes Narsius, minister tot Bommel, Marcus Nothaeus, minister tot Opheemert. Van Nimmeghen is niemant ghecompareert.

3 Leiding
Nae aenroepinghe van Godes naem is verkoren in praesidem D. Joh. Vredaeus, in assessorem D. Abrahamus Hazius, in scribam D. Vezekius.

4 Visitatie
Omghevraeght nae den staet der kercken ende scholen, soo in de stadt van Tiel als ten plattenlande, wert bevonden door Godes ghenade in goeden doen te wesen.

5 Classis
Also de predicanten die voor desen haer van desen classe hebben ghesepareert, sich noch niet weder tot den classe vervoeghen, volghens den last van de heeren ghecommitteerden der Lantschap, in julio des voorleden jaers hen ghegeven, sullen deputati ad synodum gaende daertoe arbeiden datt den classi behoorlike satisfactie daerover ghedaen werde, ende in 't minste niet ghedoghen dat sijluyden voor een classe erkent werden, sonder voorgaende kennisse van de Lantschap ende des synodi nationalis, temeer dewijle sommighe deur onbehoorlike middelen tot den kerckendienst ghekomen zijn.

65 Artikel 16 van deze vergadering met de brief van 'remonstrantsgezinde' classis Tiel van 21 september 1618 wordt niet in het classisboek gevonden, maar in het archief van de synode van Gelderland, bij de acta van de 'contraremonstrantse' classis Tiel van 14 augustus 1617.

6 Nijmegen ~ Predikanten
Tot onderhoudinghe van de correspondentie met den classe van Nimmeghen is goetghevonden te bearbeiden in synodo oft oock elders nae gheleghentheyt, dat de saeke van de predicanten van Nimmeghen, eerst ghedient hebbende in den kerckenraet, werde gherenvoyeert ad classem, teneynde deselve niet werde gepraejudiceert als inhabyl om de saeke te helpen accommoderen ofte decideren, ende also gheïnfringeert worde goede kerckelike ordre in synodis nationalibus ghearresteert.

7 Remonstranten ~ Contraremonstranten
Is voorghelesen den classi het scriptum vervaetende het antwoort der ghedeputeerden der dryën classen op de theses ende antitheses, ende hebben de broederen daeruut gheschept goet contentement, bedanckende de ghedeputeerde vanweghen haere moeyte ende ghetrouwicheyt.

8 Gravamina
Vint de classis goet, indien de verschrijvinghe ad synodum[66] provincialem gheschiet sonder voorgaende uutsendinghe der gravaminum, dat de ghedeputeerde ad synodum komende sullen vertonen sulx te gheschieden teghen alle welghestelde ende loffelick ghebruyckte kerckenordeninghe in synodis nationalibus ghearresteert.

2
Sullen oock deputati ad synodum komende van de ghecommitteerde der classen van Zutphen ende Veluwe vorderen blijck ofte bewijs van dat alle de schriften aen de heeren Ghedeputeerden oft den Edele Hove overghelevert, uut den name van den classen deses quartiers, in haere respective classen voorghelesen zijn.

3
Sullen oock urgeren dat bij sententie des synodi onse respective classen werden ghereleveert van het vooroordeel van sommighe, die ons ghevoelen van de praedestinatie etc. hebben ghestelt teghen het ghevoelen der kercke.

4
Dat niet alleen ghedisputeert werde wat het ghevoelen der kercke, maer wat Godts Woort conform zij, end off het een oft het ander ghevoelen zij een fundamentele dolinghe.

5
Dat gheresumeert werden de acta synodi van Harderwijck.

6
Dat die van Zutphen ende Veluwe eerst schriftelike openinghe doen van haer ghevoelen aengaende de verschillighe leerpoincten, ende statum quaestionis stellen nae behoren, sonder nae te laeten het poinct van de reprobatie, dat se oock middelen voorslaen van accommodatie ende onse quaestyën beantwoorden, voordat men met haer trede in eenighe verder onderhandelinghe.

7
Dat de schriften Tisii, Menii, Dammanni, Urbani gheëxamineert werden, soo aengaende den inhout, als de ordre in 't uutgeven van dien onderhouden. Ende meteenen te disputeren off se zijn ghequalificeert om stemmen te hebben in synodo.

66 Hierna is doorgestreept: 'natio'.

8
Dat Baudartius reden geve van zijn oproerighe predicatiën, ghedaen tot Nimmeghen.

9
Dat in synodo provinciali niet en werde gheprocedeert tot decisie van poincten die nae de bekentenisse van onse broederen de gansche kercke aengaen, ende oversulx staen moeten tot decisie van synodo nationali oft oecumenica.

10
Dat indien geen accoort in de voors. poincten ghetroffen werde, niemant pendente lite, in zijn ghevoelen werde ghepraejudiceert, veel min van zijnen dienst ghedeporteert, noch oock gheïnfringeert de kerckelike ordre in synodis nationalibus ghearresteert, sonderlingh in 't beroepen ende examineren der predicanten.

11
Dat in synodo niet hebben suffragia decisiva deputati synodi, maer alleen rapport doen van 'tgheen sij tusschen beiden, soolanghe haeren tijt gheduert heeft, ghebesoigneert hebben.

12
Dat uut elken classe voortaen eenen deputatus synodi ghenomen werde.

13
Also in de voorgaende synoden twee ghecommittert zijn uut de classen deses quartiers ad synodum nationalem, dat ons daerin niet en praejudicere de saeke tot Nimmeghen voorghevallen.

14
Dat de acta synodi onderteikent werden voor het scheiden der broederen uut de vergaederinghe, ende tot dien eynde aen te wijsen de fouten begaen in synodo Harderwicena.

9 Ommeren ~ Predikant
Het classis accordeert dat D. Gebhardus Wilhelmi vanweghen zijnen ouderdom in sijnen kerckendienst mach ghebruyken tot Ommeren soolanghe hem ghelieft tot zijn sublevatye D. Simonem Lucae, blijvende evenwel, soolanghe hij leeft, pastor ende membrum classis.

10 Correspondentie
Deputati ad classem Noviomagensem zijn Abrahamus Hazius ende een van Tiel.

11 Correspondentie
Nae Bommel: een van Tiel ende Isaacus Rewijck.

12 Correspondentie
Deputati van den Bommelschen classe werden vanweghen haere goede advysen ende behulpselen den classi betoont bedanckt.

13 Visitatoren ~ Examinator
Visitatores ende examinator werden ghecontinueert.[67]

67 In de marge en tussen de artikelen 12 en 14 geschreven: 'Visitatores (...) ghecontinueert'.

14[68] *Sluiting*
Nae ghehoudene censura morum[69] ende danckseggingh tot Godt zijn de broederen ghescheiden in goede eenicheit.

15 Ondertekening
Joh. Vredaeus, classis praeses
Abrahamus Hasius, assessor
Bernherus Vezekius, scriba

16 Classis
Wij ondergeschreven kerckendienaren wilden wel geern eene wettelicke ende eendrachtige classis bijwoonen, dan overmitss de predicanten van Neder-Betuwe, hiervoorn van onss afgescheyden, alrede met een vooroordeel der remonstranten vijff articulen (in dewelcke[70] allen wij ons met denselven geconformeert hebben) voor een grouwel ende afgrijsen hebben gecondemneert. Oock een scheydbrief ons toegesonden, waervan ons noch geen satisfactie noch contentement gedaen, ende zijluyden dien noch meerder geconfirmeert hebben op de vergaderinge tot Arnhem gehouden, niet willende onsen oft onse medebroeders erkennen voor fratres in Christo, daer wij oock hare brieven van utschrijvinge genoeghsame[71] documenten geven. Daerbenevens ons veele oorsake gegeven om te vermoeden in synodo van hare zijde vremde, ongewoonelicke ende in onse opentlicke kercken ongehoorde leeringen gedreven te zijn, waervan de gesecludeerde predicanten des Tielschen classis lecture ende ondersoeckinge begeren, gelijc oock de Neder-Betusche predicanten ons den expressen van den Edele Hove, noch t'originael noch bij copie, lath toecomen, opdat wij moghten weten wat ende in hoedanige maniere dese conventus soude zijn te houden. Beneffens die onordere hier voorn, soo in 't beroepen alss in 't examineren van eenige predicanten, begaen. Verclaren niet te kunnen ons bij denselven te vervougen, noch schriftelicke broederschap van haer inbeelden, voor ende aleer sij ons van dese aangetogene contentement gedaen. Gedenken oock onse gravamina aen synodum nationalem te gelangen, aen welcke wij ons[72] voor desen geprovoceert hebben. Actum den 21en septembris anno 1618 binnen Thiel. Nomine omnium,
Bernherus Vezekius, scriba[73]

68 In plaats van: '13'.
69 Hierna is doorgestreept: 'zijn'.
70 Hierna is doorgestreept: 'wij'.
71 Hierna is doorgestreept: 'content'.
72 Hierna is doorgestreept: 'haer'.
73 Deze acte is geschreven in het handschrift van Bernerus Vezekius. Hieronder is in het handschrift van N.N. geschreven: 'Geëxhibiert den 21. septembris anno 1618'. Aan de ommezijde is geschreven: 'Geëxhibeert van sommige broderen van Tyl. 1618'. Deze brief bevindt zich in het Gelders Archief, in het archief van de synode van Gelderland, inv. nr. 146.

1618 II Classis. Tiel, 21-24 september
Inv. nr. 30, fol. 27-35.

1 Aanwezigen
Acta classicalia, gearresteert binnen Tiel den 21 septembris anno 1618.[74] Sijn tot den classe gecompareert: D. Johannes Vredeus, Alardus de Vries met d'ouderlingen uut Tiel, soo nochtans dat maer een desselven keurstemmen, namentlick D. Parssant, hebben sal; Wierus Vurchtenius, kerckendienaer tot Rijswijck; Geverardus Wilhelmi, tot Ommeren; Abrahamus Hazius, van de Vooren; Simon Lucae, uut Ingen; Isacus Johannis, uut Lienden; Paulus Colonius met Johan Neest, ouderlingh tot Maurick; Bernhardus Busschovius met Wilhem Suermont, ouderlingh tot Soelen; Johannes Verhouwel met den Edelen erentfesten joncker St[e]phaen van Rumelaer, ouderlingh tot Eck; Johannes Seroyen met Quirijn Vermeulen, diakon tot Avesaet; Harmannus Broekhuisius met Gerrit Cornelisz., ouderlingh tot Hien ende Dodeweer[t]; Henricus Crollius, uut Ochten; Adamus Hardtwegh, uut Kesteren; Hubertus Ellerus, uut Heusde[n]; Godefridus Broeckhuisius, uut Isendoren; Bernherus Vesekius, uut Echtelt.

2 Leiding
Ende is in praesidem gecoren D. Hubertus Ellerus, in assessorem D. Hasius, in scribam Paulus Colonius[75].

3 Aanwezigen
Vanwegen des Lantschaps ende des Edelen Hoves deses furstendoms Gelre ende graefschaps Zutphen sijn gecompareert de seer Edele, erentfeste, wijse, voorsienige heere Caerl Vijgh, joncker Henrick van Essen, raden des furstendoms Gelre ende graefschaps Zutphen, ende joncker Gosen van Varyck, eerste reeckenmeester des furstendoms ende graefschaps voornt.

4 Aanwezigen
Ende sijn vanwegen de synode deser provincie, met volcomen commissie in dese als andere classibus des Nimmeechsche quartiers te verschijnen, afgeveerdicht de Eerweerde seer geleerde D. Sebastianus Dammannis, D. Elhardus a Mehen, respective kerckendienaren tot Zutphen ende Harderwijck, D. Adreas Swavius ende Gellius de Bauma, respective kerckendienaren tot Lochem ende Gorzel.

5 Absentie
D. doctor Wilhelmus Stephanus is om gewichtige oorsaecken absent geweest.

6 Aanwezigen
Uut name des Nimmeechsche classis sijn, nae genoechsame vertoninge haere commissiën op desen classe, verschenen D. Daniel Gysius, Verbi divini minister binnen Nimmegen, ende D. Abrahamus Quevellerius, Verbi divini minister in het Lant van Cuyck.

74 Hierboven is geschreven: 'Copia'.
75 De acta zijn geschreven in het handschrift van N.N.

7 Aanwezigen
Wordt van D. Vredeo geproponeert oft Henrico Leoni, kerckendienaer tot Bommel, indien hij met wettelicke commissie uut name des Bommelsche classis sij versien, niet en behoort sessie vergunt te worden. Ende resolveert de classis dat Henricus Leo, binnen staende, sijn qualificatie betone, dewelcke, soo die sufficant bevonden wordt, hij sessie sal genieten, tenware dat die gecommitteerde van de synode ietwat tegen sijn qualificatie weeten t'allegeren.

8 Credenties
De gesamentlijcke broederen gevraeght sijnde oft iemant op de credentiën in den classe gelesen ietwat hebbe te seggen, antwoorden de broederen een goet genoegen aen deselve te scheppen.

9 Vergadering
Wordt bij den classe geresolveert dat voortaen niemandt ad classem sal worden geadmitteert dan met behoorlicke credentie vanwegen sijne kerckenraet versien, ende dat voortaen geen diakonen tot den classe sullen toegelaten werden maer dat men dese saecke aengaende sal blijven bij de kerckenordre, 't en ware bij de nationalem synodum anders iet worde gestelt.

10 Correspondentie
D. Henricus Leo, geen specialem last hebbende dese classi aldus gequaliceert bij te woonen, is uut deselfde gescheiden.

11 Remonstranten ~ Contraremonstranten
Sijn de broederen des classis, uut name der Eerweerde gedeputeerden des synodi, gevraeght, aengesien van sommige gecommitteerde, op name van de Tielsche classis, seeckere tien lasterlicke positiën[76] sijn gestelt ende aen den Edelen Hove overgelanght, welcken de gecommitteerden sustineren te vervaten 't gevoelen van eenige predicanten in desen furstendom ende graefschap, ende dat sij deselve haer souden hebben willen opdringen als 't gevoelen der gereformeerde kercke, oft iemant, die den tytel deses Tielschen classis gebruyckt hebben tot het stellen oft overgeven van de tien positiën, nu desen classe voorgelesen last ende commissie gegeven hebbe? Antwoorden de samentlijcke broederen geen commissie tot het stel[***] ende overgeven van de tien positiën aen iemant gegeven te hebben, ende verclaren de broederen sulcke positiën noyt in den classe gelesen te sijn. Sommige seggen dat se doe eerst met den classe gecommuniceert sijn, naedat se al overgelevert waren.

12 Remonstranten ~ Contraremonstranten
Wijders gevraeght sijnde oft iemant, naedat de tien positiën overgelevert den classe voorgelesen waren, 't stellen ende overgeven derselver als welgedaen hebbe geadvoyeert, antwoorden het meestendeel der broederen van het stellen, overgeven aen den Edelen Hove, ende het voorlesen der positie[n] in den classe, met alle niet te weten, veel min dat sij 'tselve geapprobeert souden hebben gehadt. Abrahamus Hasius, Isacus Johannis ende Simon Lucae verclaren in het stellen ende overgeven derselver niet tevrede geweest te sijn, 't en ware sij conden

76 De tien posities zijn gepubliceerd in *Schriftelicke Conferentie*, p. 7-9.

bewijsen ende daer doen[77] 'tgene sij van de tien positiën in haer geschrift seyden. Johannes Vredeus, Alardus de Vries, Bernherius Vesekius verclaren in het overgeven derselver een goet genoegen gehadt te hebben, meinende dat deselfde conde bewesen worden.

13 Remonstranten ~ Contraremonstranten
Vorders ondersocht sijnde oft iemant onder desen classe eenich kerckendienaer in dese provincie wete, die alle de positiën oft eenige derselver, met woorden oft geschrift opentlick oft heymelick, nae sin oft nae woorden, gedreven mocht hebben, heeft Bernherus Vesekius geallegeert D. Sebastianum Dammannum, seggende van deselven D. Dammanno de d[er]de positie in seecker van Sijn Weerde uutgegeven schr[ift][78] geleert te worden.

14 Remonstranten ~ Contraremonstranten
Soo hebben dan D. Alardus de Vries cum Bernhe[ro] Vesekio geattenteert te bewijsen van D. Dammanno gedreven ofte staende gehouden te worden de derde positie, dat namentlick ontallicke kinderen der gelovigen in hare kintsheyt stervende verdoempt worden. Ende na[e] veel ende genochsaem debaten aen wedersijden, sijn partijen buyten gestaen, verwachtende het oordeel des classis op dese saecke.

15 Remonstranten ~ Contraremonstranten
Ende heeft Alardus de Vries D. Busschovium, Colonium ende Hartwech, als partijdige in dese saecke, buyten gedongen, edoch alsoo D. Buschovius ende Colonius haer de saecke D. Dammanni niet hebben aengenomen, sijn deselve blijven sitten. D. Alardus vorder soeckende te bewijsen dat Adamus Hardtwech met D. Dammanno in gelijcke graet soude staen, ende dienthalven in die saecke niet en behoorden te oordelen, heeft de classe geoordeelt D. Alardi reden van uutdinginge tegen D. Hartwech niet gefondeert te sijn, maer nochtans, om alle occasie van beswaringe D. Alardo af te snijden, consenteert de classis dat D. Hartwech op Alardi eysch sich van het oordelen over dese saecke sal onthouden, ende hem ten gevalle buyten sal staen.

16 Remonstranten ~ Contraremonstranten
De classis, de redenen van bewijs bij Alardum ende D. Vesekium tegen D. Dammannum ingebracht, ende D. Dammanni daertegen gedane defensie in de vrese Godes overwogen hebbende, oordeelt dat de meermaels gemelte persoonen in hare bewijsen ongefondeert sijn, ende derhalven D. Dammannum t'onrecht van deselve, aengaende de derde positie, beschuldicht te sijn.

17 Remonstranten ~ Contraremonstranten
Daer is van den praeside vorder ondervraeght ofter noch iemant in desen classe eenige kerckendienaren deser provincie met het drijven van de tien positiën oft een derselver wilde oft conde tegenwoordich beschuldigen, hebben alle de broe-

77 Hierna is doorgestreept: 'blijcken'.
78 Sebastiaan Damman, *Vande Eenicheyt Die de Remonstranten houden met De Gereformeerde Kercken, ende andere, aengaende het stuck der Leere begrepen in de vijf articulen.* Zutphen, 1616.

deren ende ieder in het besonder verclaert niemant in dese gehele provincie tegenwoordelick te weeten die aen eenige derselver schuldich mochte sijn.

18 Remonstranten ~ Contraremonstranten
In de classi is questie gevallen over seeckere woorden van D. Buschovio in sijn lofsangh[79] gestelt, van dat dodelijcke sonden ons niet en sullen nemen 't seker pandt onses geloofs ende salicheyts, doch alsoo D. Buschovius sijn sin ende meyninge over dese woorden voor den classe heeft geopent, verclaert de classe daerin t'enemael gecontenteert te sijn.

19 Remonstranten ~ Contraremonstranten
Alsoo de gecommitteerde des synodi den classi vertoont hebben dat Haer Eerweerden, mede uut de naeme des Tielschen classis met seer sware beschuldingen voor den Eedelen Hove beladen sijn, ende dat in het schrift van dato den 3 februarii anno 1618, namentlick dat sij souden wesen perturbateurs van de gemeyne rust, op dewelcken, niettegenstaende gedane verclaringe, suspicie valt dat sommige van dien de tien positiën ofte meeste deel van dien houden voor 't gevoelen der kercken, die dese nieuwicheyt van wederom oft ten twedemael t'ex[a]mineren alrede hebben begonnen in 't werck te ste[l]len aen den predicanten die tevooren wettelick naer ordre der kercken geëxamineert ende een geruymen tijt in den dienst gewest waren, dat sij tot dempinge der waerheyt ende verstoringe van de christelicke vrede gebruy[c]ken gansch onbehoorlicke middelen, dat sij met vremde handelinge haer gemeynten dagelijcks soecken in onrust te brengen, dat sij hebben ter quader trouwe gehande[lt], sooveel hebben verbeurt dat sij haer ten gevalle niet een woort meer van dese saecke hoeven te spreecken maer alle vorder handelinge billick moeten afbreecke[n], dat haer gevoelen soude sijn dat Godt de Heere onta[l]licke jonge kinderkens, oock der gelovigen, eeuwe[n] wil tormenteren met de helsche pijne, alleene om der sonde, sulcx dat d'voorn. kinderen niet meer hop van salicheyt en hebben als de bose afvallige engelen, dat s[ij] 't gevoelen der kercken ende niet Godts Woort houden voor den regel onses geloofs, dat sij daerop roemen, bijnae sooseer als de pausgesinde doen, alsoft de Heylige kercke niet en conde dwalen, dat de confessie ende catechismus sijn soude norma secundaria fidei, jae dat de Heylige Schrift dan eerst een regel is des geloofs wanneer sij wordt uutgeleyt nae de sin des catechismi ende confessie. Ende van de praeside ondersocht sijnde of iemant in desen classi de gecommitteerde die 'tselve geschrift gestelt ende overgegeven hebbe[n], last ende commissie daertoe gegeven hebben, ende soo de gecommitterde in het schrift selver seggen alle tesamen, niemant uutgesondert, daermede haer hebben geconformeert, ende ofter noch iemant ware die eenich predicant in dese provincie aen eenige derselver beschuldinge deelachtich kenden, hebben alle de broederen in het ge-

79 Dit lied is gepubliceerd in *Corte ende Christelijcke Aenmerckinghen, Op den schandeleusen Loffsangh Bernardi Busschof, Nu Predicant tot Uutrecht: wiens beginsei is, Ghelooft sy Godt die my heeft uytvercoren. Neffens zijne uytlegginghe, vande doodelijcke sonden: ende daer op volgende Censure, ofte oordeel van de selve uytlegginghe. Waer in zijne, ende zijner medestanders (der Contraremonstranten) verscheydene grove ende schadelijcke dolinghen, aengaende dit eenigh point, uyt Godes woordt cortelijck ontdeckt ende wederleydt worden. Tot waerschouwinghe voor alle vrome Christenen.* [s.l.], 1620.

meyn ende ieder in het besonder (uutgenomen Alardo de Vries) verclaert, voor-eerst dat sijluyden tot het overgeven ende stellen desselven geschrifts niemant last ende commissie hebben gegeven, veel min dat sij 'tselve, alle ende niemant uutgesondert, tot Nieumegen, aldaer sijluyden doentertijt niet en sijn gewest, souden hebben geapprobeert oft toegestaen, kennen ende weten niemant in dese provincie welcke sijluyden aen eeniger dese beschuldinge deelachtich willen houden, maer beloven ter contrarie dese ende diergelijcke lasteringe voortaen te willen helpen weren ende tegenstaen de gemoederen die door deselve ontrust ende gealtereert mochten sijn, te sullen helpen eens beteren berichten ende tevreden stellen, onderwerpende haerselven de gebeurlicke censure der kercken indien sij haer hiertegen quamen te ontgaen ende te verloopen, ende beloven wijders bij dese occasie de samentlicke broeders wanneer sij iemant tegen ordre der kercken oft andersins sich sagen verlopen, dat sij 'tselve niet terstont door het gantsche lant luytbaer sullen maecken, maer denselven oft voor sijn kerckenraet, oft gedeputeerden des classis ende de classi selve, oft de gedeputeerde des synodi oft den synodo selver, sullen aenspreecken, opdat in sulcke verloopen nae behooren mach worden versien.

20 Remonstranten ~ Contraremonstranten
De staet des geschils, tusschen de broederen die daer blijven bij d'eenmael aengenomene leere deser Nederlantsche gereformeerde kercken, ende remonstransgesinde, uut de synodale acten in de classi gelesen sijnde, heeft den praeses iedereen[80] sijn gevoelen punctuelick over deselve afgevraeght, ende is de staet der eenicheyt[81] aengaende den 1e art. toegestaen van alle de broederen, ende blijft in verschil als volght:

21 Remonstranten ~ Contraremonstranten
Articulus 1. Wat de 1e paragraphum belanght, conformeert sich Alardus de Vries met het seggen der remonstrantsgesinde; Wierus, Vesekius, Simon Lucae, Isacus Johannis, Godefridus Broeckhuysius schorten haer oordeel op.

22 Remonstranten ~ Contraremonstranten
De twede paragraphus. Alardus de Vries seght jae, per gratiosam Dei dignationem. Wierus, Vesekius, Simon Lucae, Isacus, Godefridus Broeckhuisius schorten haer oordeel op.

23 Remonstranten ~ Contraremonstranten
De derde paragraphus. Alardus seght jae, gelijck oock Wierus, maer Vesekius, Simon Lucae, Isacus schorten haer oordeel op.

24 Remonstranten ~ Contraremonstranten
De 4e paragraphus. Alardus schort sijn oordeel op, alsoo oock Wierus, Vesekius, Isacus, Simon Lucae.

80 In de marge geschreven.
81 Boven de regel is geschreven: 'der eenicheyt'.

25 Remonstranten ~ Contraremonstranten
De 5e paragraphus. Alardus secht jae, maer Wierus, Vesekius, Isacus, Simon Lucae, G. Broeckhuisius schorten haer oordeel op.

26 Remonstranten ~ Contraremonstranten
De 6e paragraphus. Alardus seght neen, alsoock Wierus, Vesekius, Simon Lucae, Isacus.

27 Remonstranten ~ Contraremonstranten
De 7e paragraphus. Alardus seght jae; Wierus, Vesekius, Isacus, Simon Lucae schorten haer oordeel op.

28 Remonstranten ~ Contraremonstranten
De 8e paragraphus. Wierus, Vesekius, Isacus, Simon Lucae, Alardus schorten haer oordeel op.

29 Remonstranten ~ Contraremonstranten
De 9e paragraphus. Alardus seght neen, oock Wierus, Vesekius, Isacus, maer Simon Lucae schort sijn oordeel op.

30 Remonstranten ~ Contraremonstranten
De 10e paragraphus. Alardus, Wierus, Vesekius, Isacus, Simon Lucae schorten haer oordeel op.[82]

31 Remonstranten ~ Contraremonstranten
De 11e paragraphus. Alardus, Wierus, Vesekius, Isacus, Simon Lucae schorten haer oordeel op.

32 Remonstranten ~ Contraremonstranten
Articulus secundus. De staet van eenicheyt wordt van alle broederen aengenomen. Blijft in verschil:

33 Remonstranten ~ Contraremonstranten
De 1e paragraphus. Op dese seght Alardus jae; Wierus, Vesekius, Isacus, Simon Lucae schorten haer oordeel op.

34 Remonstranten ~ Contraremonstranten
De 2e paragraphus. Alardus seght jae, alsoo mede Wierus, Vesekius, Simon Lucae, Isacus, G. Broeckhuisius schorten sijn[83] oordeel op.

35 Remonstranten ~ Contraremonstranten
De 3 paragraphus. Alardus, Simon Lucae, Isacus seggen alle neen[84]; Wierus schort sijn oordeel op.

82 Hierna is doorgestreept: 'Articulus secundus. De staet van de eenich'.
83 Boven de regel geschreven in plaats van het doorgestreepte: 'haer'.
84 Boven de regel geschreven in plaats van het doorgestreepte: 'jae'.

36 Remonstranten ~ Contraremonstranten
Articulus 3 et quartus. De staet des eenicheyts wort bij allen geaccepteert. Blijft in verschil:

37 Remonstranten ~ Contraremonstranten
De 1e paragraphus. Alardus, Vesekius, Simon Lucae, Isacus seggen neen, maer Wierus schort sijn oordeel op.

38 Remonstranten ~ Contraremonstranten
De 2e paragraphus. Alardus, Vesekius, Simon Lucae, Isacus seggen jae.

39 Remonstranten ~ Contraremonstranten
De 3e paragraphus. Alardus, Wierus, Isacus seggen jae, Simon Lucae schort sijn oordeel op.

40 Remonstranten ~ Contraremonstranten
De 4e paragraphus. Alardus, Wierus, Vesekius, Simon, Isacus schorten haer oordeel op.

41 Remonstranten ~ Contraremonstranten
De 5e artyckel. De staet der eenicheyt wordt eendrachtelick aengenomen. Blijft in verschil:

42 Remonstranten ~ Contraremonstranten
De 1e paragraphus. Alardus, Wierus seggen jae; Vesekius, Isacus, Simon schorten haer oordeel op.

43 Remonstranten ~ Contraremonstranten
De 2e paragraphus. Alardus, Wierus seggen jae; Vesekius, Simon, Isacus haerent.

44 Remonstranten ~ Contraremonstranten
De 3 paragraphus. Alardus, Wierus, Vesekius, Simon, Isacus schorten haer oordeel op.

45 Remonstranten ~ Contraremonstranten
De staet des verschils, nopende noch acht questiën boven de bekende vijf articulen der remonstranten, is in die classe voorgelesen, ende is ieder daerop punctuelick ondersocht, ende is vanwegen de Eedele heeren gecommitteerde der Lantschap ende des Edelen Hoves verclaert d'antwoort van de broederen tot niemants prejuditie ende achterhalinge te sullen strecken.

46 Remonstranten ~ Contraremonstranten
De 1e art. Alardus schort sijn oordeel op, soo oock Wierus.

47 Remonstranten ~ Contraremonstranten
De 2e art. Verclaren Alardus, Vesekius, Simon Lucae ende Isacus dat ten aensien van Godes ordeninge ende decreet alle dingen nootsackelick, dat is onfeylbaerlick, geschieden, die nochtans ten aensien van ons gebeurlick, gevallich ende vrijwillich sijn.

48 Remonstranten ~ Contraremonstranten
De 3e art. Alardus, Vesekius, Wierus, Simon Lucae, Isacus schorten haer oordeel op.

49 Remonstranten ~ Contraremonstranten
Alardus affirmat de inclinatione possibili, negat de reali; Vesekius, Wierus, Simon, Isacus schorten haer oordeel op.

50 Remonstranten ~ Contraremonstranten
De 4e art. van de erfsonde. Alardus de Vries, Simon Lucae ende Vesekius schorten haer oordeel op.

51 Remonstranten ~ Contraremonstranten
2. Alardus, Wierus, Vesekius, Simon Lucae, Isacus schorten haer oordeel op.

52 Remonstranten ~ Contraremonstranten
Den 5e art. aengaende des menschen volcomentheyt in dit leven. Alardus, Wierus, Vesekius, Simon Lucae, Isacus schorten haer oordeel op.

53 Remonstranten ~ Contraremonstranten
Wordt een ieder in den classe vermaent, indien hij noch op eenich art. van de religie eenich bedencken hadde, 'twelck hij op den synodum nationalem neven dese ende andere voorige poincten wilde gebracht hebben, dat hij hetselve vrij ende onbehaelt soude openen. Ende verclaren de samentlicke broederen met allen niet te hebben.

54 Remonstranten ~ Contraremonstranten
Dewijle eenige broeders in 't bewijsen van de tien positiën aller oft eenige derselver haer hadden beroepen op den staet des verschils in den classe volcomentlick voorgelesen, ende ieder ondervraeght sijnde of hij eenich stof in de staet des geschils weet te vynden om d'positiën, alle ofte een derselver, eenigen predicant in dese provincie t'overtuigen, andtwoorden de samentlicke broederen geen stof ende bewijs in die gevonden te hebben.

56[85] *Classis*
De gesamentlicke broederen verclaren op de voorstellinge der gecommitteerden des synodi, indien d'een d'ander met particuliere injuriën, offensiën mochten hebben beswaert, dat sij die elcanderen uut gront haers herten vergeven ende ten besten houden, ende voortaen in alle vruntschap ende familiariteyt met den anderen als ledematen eenes classis[86] toestaet verkeren ende converseren sullen.

57 Predikanten
Daer is van de gecommitteerde des synodi omgevraeght ofter oock eenige predicanten tsedert den Gelderschen synoden van 't jaer 1612, te Harderwijck gehouden, in dienst gecomen waren, ende welcke die mochten sijn. Ende sijn alsoo getelt Paulus Colonius, Isacus Johannis, Bernardus Buschovius, Adam Hardweche,

85 Artikel 55 ontbreekt.
86 Boven de regel geschreven in plaats van het doorgestreepte: 'Christi'.

Joh. Seroyen, Joh. Verhouwel ende Godefridus[87] Broeckhuisius, Hubertus Ellerus, Crollius. Ende alsoo der bevonden wordt dat de deputati synodi op sommiger examen niet verschreven sijn geweest, ende dat sommige oock de confessie ende catechismo, in conformite van de synodale acte dienaengaende te Harderwijck voor alle aencomende predicanten in desen furstendom ende graefschap gestelt, niet hebben onderteyckent, ende geen investiture van den Edelen Hove hebben ontfangen, vermanen de gecommitteerde uut name des synodi dat voortaen de acte des Harderwijcksche synodi ende des Lantschaps eerste Afgescheyt[88] bij de classe nau ende scherpelick sal naegecomen worden, 'twelck oock die geheele classe aennempt alsoo te doen ende t'effectueren.

58 Examen
Questie gevallen sijnde over het tarderen ende uutstellen van 't examen D. Seroyeni, ende gevraeght ofter noch iemant in de classe in 'tselve examen iet requireerde, verclaren de broederen daerin niet meer te requireren maer het geern daerbij te laten.

59 Maurik ~ Predikant
Paulus Colonius voorgestelt hebbende hoe dat hij hem vynt beswaert met seeckere acte gestelt in actis classicalibus, gehouden binnen Tiel anno 1614 den 10e maii, heeft hier tegenwoordich voor den classe gedaen sodanige verclaringe ende defensie dat met d'selve de gansche classicale vergaderinge sich houdt gecontenteert, ende bij sooverre d'selve verclaringe ende defensie doemaels alsoo ware verstaen gewest, souden sulcken censure over hem niet gedaen sijn geworden.

60 Examen
Omgevraeght sijnde van het examen D. Godefridi Broeckhusii, of het classe ietwat tot selve alsnoch vereyschende was, verclaert de classe bij het gedane examen sich tevreden te houden.

61 Rijswijk ~ Predikant
De gecommitteerde des synodi hebben vermogens haren last haer naerder geïnformeert op de qualificatie van D. Wierus Vurchtenius, ende acht hebbende op sijn hogen olderdom, ordonneren hem dat hij sich tot ruste geven sal ende een ander in sijn plaetse sal worden gestelt, soo nachtans datter bij den classe neerstige achtinge sal gegeven worden op sijn onderholdinge, waertoe den Edele heeren amptman sijn hulpe seer goedechlick heeft gepresenteert, bevelende Wiero aen sijnen handen de pachtcedullen te stellen.

62 Ommeren ~ Predikant
Dewijl Geverardus selver kent sijn inhabiliteyt tot den dienst, vermits hij d'selve aen Symone Lucae heeft bestedet, ordonneren hem de gecommitteerde des synodi dat hij sich voortaen den kerckendienst tot Ommeren volcomelick sal ontholden, ende sal nochtans sorge gedragen worden voor sijn onderholt, sijn leven langh, waertoe den Edele heeren amptman sijnen stuer ende directie gewillich-

87 Boven de regel geschreven.
88 *Afghescheyt Van Weghen de Heeren Staten van Gelrelant den Kercken-dienaren der selver Lantschap ghegheven.* Arnhem, 1617.

lick aenbiet, belastende Geverardo de pachtcedullen aen Sijn Edele over te geven.

63 Ingen ~ Predikant
De gecommitteerde des synodi geresumeert hebbende de saecke Simonis Lucae, vermogens hare last ende instructie Haer Eerweerden bij den provincialem synodum gegeven, ende Symon sijn mondelicke defensie tot sijnsselfs genoegen langh genoch gedaen hebbende, ende sijne ingebrachte schriften rijpelick sijnde geëxamineert, sententieren in voegen als volght:

64 Ingen ~ Predikant
In den name des Heeren. De gecommitteerde des synodi, in den classe van Tiel gecompareert sijnde, ende gelet hebbende op de laetste resolutie des synodi op de saecke Simonis Lucae, sessio 54, den 24e julii 1618, post meridiem genomen, ende bevindende dat d'selve Simon Lucae door die overgegeven stucken die tot sijnder ontschuldinge souden dienen, de resolutie niet en heeft genochgedaen, derhalven voorgaende tot de conclusie van de voors. resolutie, oordeelen, nae genomen advys met de gedeputeerden des classis, dat den dienst van gemelten Symon Lucae voortaen in de classe deses quartiers niet meer stichtelick is, oversulcx hem deporterende van sijnen dienst, gelick sij hem deporteren bij desen, ende des kerckendienstes in allen deelen sich t'onthouden belasten. Aldus gearresteert ende gepronuncieert in de vergaderinge tot Tiel, den 23 septembris anno 1618.
Gellius de Bouma, scriba synodi

65 Ingen ~ Predikant
Simon Lucae heeft aen den classe versocht, vermits d'aenstaende coude wynter, dat hij gedurende denselven tijt sijn tractament tot sustentatie sijnder familie mochte genieten. Ende de classe over den droevigen staet sijnder familie met mededogentheyt bewogen sijnde, heeft hem geaccordeert sijn tractament tot den toecomenden Paesschen anno 1619 te behouden, 't en ware hij voor dien tijt tot eenigen dienst wierdt geavanseert, alsoo nochtans dat dit niet sal strecken tot de minste prejudicie van de sententie bij de Eerweerde gecommitteerde des synodi over hem gepronuncieert. Ende sal Symon aen sijne sijde sich onthouden van eenigen aenhanck in het dorp te maecken ende d'inwoonderen uut de predicatiën te houden, maer sal met sijn eygen exempel de luyden tot het gehoor der predicatiën aenleyden, bij fouten van welcken de classe gehouden sal wesen met onthoudinge sijnes tractaments ofte andersins daerin te versien.

66 Maurik ~ Koster
Paulus Colonius heeft uut name des consistorii van Maurick versocht dat den classe geliefde twe uut het midden van haer te committeren die metten kerckenraet van Maurick sullen handelen in de saecke van de coster Jan Nuyens, om te doen wat tot wechneminge van schandale ende stichtinge der gemeynte aldaer mochte dienen. Ende worden daertoe gecommitteert D. Buschovius ende D. Verhouwel.

67 Financiën
Aengaende het defroyeren van de broederen op de classicale vergaderinge, conformeert haer de classe desen aengaende met de classe van Nimmegen, ende sullen de gedeputeerden van beyden classen malcanderen van tijt, om 'tselve bij den Edelen Hove te versoecken, eerstdaeghs spreecken.

68 Armenzorg
De classis heeft aen den Edelen eerentfesten joncker Steven van Rumelaer versocht dat Sijn Edele den classi, d'ordre der kercken, als den armen soo veel te geval gelieven te doen, dat Sijn Edele de oortgensgelden van de gullen rentmeester ontfange om daernae aen de respective diakonen deses classis uut te reycken, 'twelck joncker van Rumelaer, in conformiteyt van het ernstich versoeck des classis, goedichlick aengenomen heeft.

69 Kesteren ~ Schoolmeester
Dewijle de classi blijck geschiet dat meester Peter, schoolmeester tot Kesteren, twe verscheyden echtevrouwen in het leven heeft, uutwijsens sijn eygen bekentenisse, oordeelt de classis dat den voorn. schoolmeester in den schooldienst niet sal worden gecontinueert, ende sullen de gedeputeerden des classis tot Kesteren, in 't bijwesen van den kerckenraet ende nabuiren dien het gelieven sal bij te comen, vermogens dese sententie met den schoolmeester handelen.

70 Hien en Dodewaard ~ Schoolmeester
Op 'tgeene gemoveert wordt van Hermanno Broeckhuisio aengaende de exorbitantie ende ongeregeltheyt van de schoolmeester Joh. Laurentio, is geordonneert te schrijven aen den voorn. Laurentium dat hij sich niet en sal onderstaen aldaer ofte elders in desen classe het schoolampt te bedienen voor ende aleer hij den classi volcomen satisfactie hebbe gedaen, ende sal aen den jonckeren ende samentlicke nabuiren des dorps geschreven worden dat Haer Edelen tot sijn continuatie ofte aenneminge niet en verstaen, of dat de classe sal genootsaeckt sijn yet anders in dese saecke metderhant te nemen.

71 Zondagsheiliging
Op de violatie der sabbath ende andere dagen, bij kercken ende politicque ordre geacht t'onderhouden, resolveert de classe dat uut name desselves bij den heeren amptman wel ernstelick sal aengehouden worden ende wel dienstelick gebeden, dat Sijn Edele gelieve de gesubstitueerde schouten[89] sijns aenbevolen ampts daertoe wel expresselick te houden dat de placcaten[90] van de hooch overicheyt, tot dien eynde geëmaneert, ter executie mogen werden gestelt.

72 Kerkenraden ~ Tucht
Omgevraeght sijnde oft oock in alle dorpen kerckenraeden sijn ende goede disciplin volgens ordre der kercken onderhouden wordt, is bevonden in alle dorpen, weynich uutgenomen, deselve gevonden te worden. Ende sijn de broederen, bij

89 Boven de regel geschreven.
90 Deze resoluties uit 1603 zijn gepubliceerd in Van Loon, *Twede deel (...) Placaet-boeck*, kol. 90 en 91.

welcke noch geen forme van kerckenraet ende disciplyne is, vermaent alle middelen te gebruycken om die met den eersten in te voeren.

73 Synode
D'acta synodalia des lestgehouden provincialen synodi niet volcomelick uutgeschreven sijnde, vyndt de classe goet dat de acten volcomelick sullen werden uutgeschreven ende dat eerstsdaeghs, ende dat diegeene die d'acta sal uutgeschreven hebben, sal d'selve bestellen aen sijn naeste nabuir, welcke naedat hij se ten langsten tien dagen sal hebben gebruyckt, sal voortbestellen tot der tijt toe dat se bij alle kerckendienaren sal sijn gelesen. Ende sal dit den classe aennemen, gelick die aenneempt bij desen, alsoft de gecommitteerden ad synodum provincialem genochsaem rapport hadden gedaen.

74 Tiel ~ Predikant
De gecommitteerde des synodi, vermogens haren last ende instructie haer op het alderduerste aenbevolen, hebben nae genomen rijpe deliberatie in de vrese Godes op die stucken Alardi de Vries, ten lasten, sonder nochtans principalick ende insonderheyt te sien op d'act[e] tusschen hem ende de dolerende gemeynte uutstaende, d'welcke sij meynen in de acte van accoordt sooveel ende -verre die particularia toeseert begrepen te sijn, gesententieert in voegen als volght:

75 Tiel ~ Predikant
In den naeme des Heeren. De gecommitteerden des synodi gesien ende gelet hebbende op de stucken in saecken Alardi de Vries, volgende den last des synodi van dato den 24e junii[91] gegeven, haer ter handen gestelt, oock insonderheyt ende voornamelick mede op alle 'tgeene hem voor, in ende nae het synodo, alsoock gedurende dese classe is gebleecken, ende op alles wel ende rijpelick in de vrese des Heeren gelet hebbende daerop te letten stonde, verclaren dat den dienst Alardi de Vries voors. in den vorstendom Gelre ende graefschap Zutphen niet meer stichtelick ende oorbaerlick sijn en can, oversulcx hem deporterende, gelick sij hem deporteren mits desen van de dienste der kercken alhier, hem belastende sich des kerckendien[s]tes in allen deelen in gemelte vorstendom Gelre ende graefschap Zutphen te onthouden. Aldus gedaen ende gepronuncieert in de vergaderinge tot Tiel, den 25 septembris anno 1618.
Gellius de Bouma, scriba synodi

76 Tiel ~ Vacature
Op versoeck van de kerckenraet der stadt Tiel is op die bedieninge derselver kercke bij den classe ordre met goet genoegen van de kerckenraet gestelt.

77 Attestatie
D. Alardus de Vries aen de classe versocht hebbende om te mogen hebben attestatie sijnes levens ende comport[e]ments, acht de classe datter een extract van de voorige acte hem sal gegeven worden, bij welcke gevinge des extracts hetselve sal verblijven.

91 Het betreft hier de 53ste zitting op 24 juli 1618 van de synode van Gelderland, gehouden te Arnhem van 15 juni tot en met 28 juli 1618.

78 Correspondentie
Particularia. Sijn met gemeyne stemmen des classis ad classem Bomelianam gedeputeert: D. Bernardus Buschovius ende D. Joh. Verhouwel, kerckendienaren tot Soelen ende Eck.

79 Vacatures
Is bij den classe geordonneert de vacerende kercken bij beurten te bedienen ende is dienaengaende ordre gestelt.

80 Proponenten
Is bij dese occasie discours gevallen bij de classe van de toelatinge der proponenten, ende ordonneert de classe dat geen proponenten tot het prediken sullen werden geadmitteert, tensij die eerst praeparatorie werden geëxamineert. Nae welcke praeparatorium examen de proponenten wel sullen mogen prediken maer geen sacramenten bedienen, ende dit alles in conformite van de synodale resolutiën, soo nationael als particulier.

81 Correspondentie
Tot den classem Neomagensem sijn gedeputeert: Abrahamus Hasius ende Isacus Johannis.

82 Gedeputeerden
Tot deputatos classis werden gestelt Paulus Colonius ende Adamus Hardwech, ende dat voor twe jaren, soo nochtans dat een derselver nae verloop van 't eerste jaer sal afgaen.

83 Examinatoren
In examinatorem is vercoren ende gestelt D. Joh. Verhouwel, ende in substitutum D. Isacus Johannis.

84 Proponent
De classe heeft Lodovicum ab Edel voor gerecommandeert om tot den kerckendienst geavanseert te worden. Ende wordt geordonneert dat denselven bij de eerste occasie praeparatorie sal worden geëxamineert, van welckes examinis tijt ende plaetse de deputati classis met den examinaore sullen spreecken.

85 Verzoek om standplaats
Op de recommandatie der gedeputeerden des synodi is insgelijcx voor gerecommandeert aengenomen Conradus Sagelius[92], dienaer des godtlicken Woorts tot Westervoort.

86 Agenda
De plaetse des lesten classis wordt aengestelt op 't Fort van Nassou in het eylant van de Vooren.

92 In hetzelfde handschrift later toegevoegd.

87 Correspondentie
De gedeputeerden des Nieumeschen classis sijn van haer christelicke bijwooningen ende advysen seer hoogelijck bedanckt.

88 Sluiting
Ende is nae gehouden censura morum de classis in vrede ende danckseggingе tot Godt gescheyden, den 24 septembris 1618.

89 Ondertekening
Ende was onderteyckent,
Hubertus Elleren, praeses
Abrahamus Hasius, assessor
Paulus Colonius, scriba classis
Naer collatie jegens sijn principael ende is daermede accorderende bevonden.
Me teste Paulo Colonio, scriba classis

1619 I Classis. Tiel, 28-31 juli
Inv. nr. 30, fol. 36-39.

1 Aanwezigen
Acta classis Tyelanae, gehouden binnen Thiel den 28en ende volgende daegen der maent julii 1619. Sijn gecompareert tot desen classe: D. Harmannus Broeckhusius, minister tot Hyn en Dodoweert, met een ouderlyngh; D. Paulus Colonius, minister tot Maurick, met een ouderlyngh; D. Godefridus Broeckhuisius, minister tot Isendoren; D. Johannes Seroyen, minister tot Avezaet; D. Johannes Verhouwel, minister, met den Eedelen erntfesten joncker Johan de Kock van Deluwijnen[93], ouderlyng tot Eck; D. Henricus Croll, minister tot Ochten; Cornelis Harmansz., ouderlyngh tot Thyel; Aerdt de Bondt ende Wijnandt Woutersz., ouderlyngen tot Kesteren; D. Hubertus Hellerus, minister tot Heusden, met een ouderlyng.

2 Absentie
Die van de kerckenraet tot Yngen, alhoewel verschreven zijnde, sijn nochtans op dese vergaederinge niet gecompareert, gelijckerwijs oock die van Soelen niet, noch den ouderlyngh van Avezaet ende Ochten.

3 Leiding
Sijn naer voorige aenroepinge des Heyligen naems Godes vercoren in praesidem D. Colonius, in assessorem D. Johannes Seroyen, in scribam D. Johannes Verhouwel.

4 Credenties
De credentiën des aenwesende broederen sijn gelesen ende in geen van dien is yetwes gedesidereert geworden dan alleen in dier van Thyel, daerin geobserveert is dat se niet beteyckent noch gezegelt was, oock mede dat de kerckenraet sich daerin niet gedraeght tot hetgeene in den classe sal gedaen worden. Doch hebben die van Thyel, belovende 't gebreck te vervullen aengaende het eerste, gelijck

93 Hierna is doorgestreept: 'diaconus'.

geschiet is, ende verclaerende de meynonge sulx te zijn als gedesidereert wordt aengaende het twede, den classe gecontenteert.

5 Aanwezigen
D. Isaacus Johannis Rewijck is op den 29 met een ouderlyngh ende diackon sijner gemeinte verschenen, met goede credentie, tot contentement des classis, doch reserveert dit de classis dat het bijsitten des diackons niet en sal praejudiceren eenige acta classicalia ende alleen den ouderlyngh de keurstemme hebben zal.

6 Ommeren ~ Rijswijk en Ravenswaaij ~ Tiel ~ Predikanten
Is aengevangen de saecke der niu-aengecomen predickanten D. Ludovici ab Edel tot Ommeren, D. Johannis Brandolphi tot Rijswijck ende D. Berthrami a Lhaar binnen Thyel. Ende naedat D. praeses aengaende de twee eerste gerapporteert heeft hoe in haere saecke geprocedeert is geworden, sijn de procedueren geapprobeert ende gemelde twe eerste voor leedemaeten des classis van den classe aenghenomen.

7 Tiel ~ Beroep
Aengaende D. Bartramum a Lhaär sijn a D. praeside van Sijn Waerde gevordert sijn attestatiën ende meteene zijn vocatie tot den dienst der kercke van Thyel, ende sijn gemeldte schriften van D. Bertramo exhibeert geworden.

8 Attestaties
Is belangende d'attestatiën D. Berthrami geobserveert datter geen kerckelick testimonium van Detmolt met andere attestatiën was gaende. Daerop van gemelden Berthramo gedaen is dit bericht, dat tot Detmolt geen gesloten gemeinte en is, ende dat de graeff aen sich alleen behout het recht van beroepinge ende oock demissie der predickanten, sonder de kercke daerin te willen kennen.

9 Attestaties
Betreffende het vertreck van de kercke van der Lipp, waerom dit van gedachten D. Bertramo sij voorgenomen geworden, heeft voor redenen geallegeert: 1. Dat sijn huisvrouwe geensins ter Lip maer hier te lande heeft willen wonen. Ten 2. Dat eenige eedelen, oock eenige van het Hoff van Gelderlandt, voor sijn persoon tot sijner demissie hebben geïntercedeert. Ten 3n. Eenige redenen bij sijn heeren ingebracht die sufficant aldaer geoordeelt zijn, die hij Berthramus seght den classi niet te willen noch sullen openen, niet begerende sijns heeren secreten t'openbaeren.

10 Attestaties
Is stemmelick omgevraecht oft de broederen des classis met gedaene bericht tevreden waeren. Is geconcludeert aengaende het eerste, dat sijn redenen niet zijn bastant, maer dat hij volgens verscheiden acten in de kerckenordeninge der Nederlandtsche kercken begrepen, dewijle daer geen kerckenraet en was, hadde behoren een testimonium te lichten van eenige naestgeseten dienaeren oft eenige der kercken ledemaeten. Wat aengaet het twede verclaert de classis van D. Berthramo geen sufficante redenen sijns vertrecks geallegeert te zijn. Edoch die van den classe, lettende op het beroep gedaen bij den graeve van der Lipp, dat daerin vervaet is seecker contract, 'twelcke het in de des Eedelen graeven believen stelt

D. Berthramum van sijnen dienst t'ontslaen, ende aen d'ander zijde in D. Berthrami vrijheyt dien te verlaeten mits dat het een halff jaer tevoren opgeseght moste werden, laeten de saecke der demissie daerbij verblijven.

11 Tiel ~ Beroep
Is bijderhandt genomen het beroep des kerckenraets van Thyel op de persone Berthrami a Lhaär ende wordt het oordeel over de wettelicheyt van dien om redenen naegelaeten.

12 Attestaties
Ende also de testimonia Bertrami a Lhaär volgens ordere der kercken ende oock belofte van den Eedelen Hove voor de confirmatie niet sijn geëxhibeert dan alleen D. Hasio, is omgevraecht oft den classi naer ordere der kercken daermet is genoech geschiet. Werdt verstaen neen. Maer dat gelijck maer een naestgeseten predickant over 't beroep van den kerckenraet versocht is, oock also meer als een detestimonia behoorde gethoont geweest te zijn. En werdt de kerckenraet van Thyel vermaent, om wijder krackeelen voor te comen, sich nae desen voorsichtiger te draegen, opdat de classe met sulcke misusen niet meer werde gemolesteert.

13 Attestaties ~ Tiel ~ Beroep
Sijn ondertuschen van D. Eckio gevordert attestatiën, so classicael als consistoriael, alsmede het schrift van beroep tot de kercke van Thyel. Ende sijn de attestatiën gelevert ende gelesen zijnde bastant van den classe geoordeelt. Ende het schrift van beroep geëxamineert zijnde, oordeelt de classe wel het beroep selffs maer het geschrift van dien noch wettelick noch gereformeert te zijn, overmits in het schrift geen mentie met allen gemaect wordt des classis oft der aenwesende dienaeren des classis, welckers oordeel gerequireert wordt. En wordt de kerckenraet van Thyel bij desen vermaent van deselve foute sich in volgende tijden te wachten, ende meteen te bevorderen dat het naegelaeten meteen geïnsereert worde.

14 Tiel ~ Predikanten
De saecke D. Berthrami noch wijders dienende, is van Sijn Waerde verclaert 'tgeene in stuck van ordere van hem is gepecceert, hetselve non ex petulantia, nec ex contemtu, sed ex ignorantia geschiet te zijn. Ende accepteert also de classe D. Berthramum a Lhaär voor een membrum van haer collegie, ende hebben also beyde, D. Berthramus ende D. Eckius, de confessie ende catechismum onderteyckent.

15 Aanwezigen
Sijn uut naeme ende vanwegen mijn heeren Stadthalder, Canzler ende Rhaeden, als ordinaris executeurs van de decreten der hooghe overheyt in dese provincie, in classe gecompareert: de Eedele, erentfeste, hoochwijse, voorsienige[94] joncker Henrick van Essen ende joncker Caerl Bentingh, beyde raeden des furstendoms Gelder ende graefschap Zutphen, ende hebben Haer Eedelen ende wijse haer commissie in den classe doen lesen.

94 Hierna is doorgestreept: 'seer discrete'.

16 Aanwezigen
Sijn mede aengecomen de deputati synodi Geldricae ad synodum nationalem, de Eerwaerde hooghgeleerde wijse voorsienige D. doctor G. Stephanus, D. Sebastianus Dammanus, D. Elhardus a Mehen, D. Johannes Bouilietus, om rapport te doen van 'tgene in synodo nationali is gebesoigneert.

17 Nationale synode
De gedeputeerde des synodi hebben de acta synodi nationalis aengaende de handelinge derselver van de leere doen voorlesen, ende naedat deselve sijn uutgelesen geweest, hebben gemelde gedeputeerde, bijaldien yemant mochte oft aengaende woorden[95] oft aengaende de zaecke selfs in de artyckelen des synodi vervaet, in eenige twijfelinge oft onverstandt steecken, haerselfs gepraesenteert om van alles openinge ende goet bericht te doen.

18 Correspondentie
Is van D. deputatis geproponeert, also de Eedele heeren Staeten van Uutrecht de bijwooninge D. Dammanni ende D. Elhardi Mehenii, deputatorum, in haeren synodo tot redressement van 'tgeene aldus vervallen is versocht hebben, ofte bijaldien de synodus van Uutrecht begeerde met onsen synodo correspondentie te houden, oft de classe goet achtet die aen te nemen. Oordeelt de classe jae.

19 Correspondentie
Is oock voorgestelt, bijaldien bij den synodo van Uutrecht correspondentie met den onsen versocht[96] ende vanwegen haere synodo aengeboden wiert, oft men deselve oock sal aennemen. Advyseert de classis als voren. Wijeders wie men in sulcken gevalle de macht ende last sal geven om eenige naer Overijsel te deputeren. En geeft de classe voor dese tijt hetselve de Eerwaerde gedeputeerde des synodi.

20 Kerkorde
Hebben oock meermaels gemelde gedeputeerde doen voorlesen de handelinge des nationalis synodi in 't stuck van kerckenordeninge.

21 Kesteren ~ Beroep
Is van D. Dammanno voorgedraegen hoe dat Conradus Sagelius, predicant tot Westervoort, geclaecht heeft in sijn eere geledeert te zijn door het vernietigen eens beroeps van de kerckenraet van Kesteren, ten overstaen der gedeputeerde des classis op sijn persoon gedaen. Ende also gedachte Sagelius hiertoe, onnosel, sonder eenige sijne schult, door een malitieus complot der naebueren, is geraect, resolveert de classis dat men gemelte persoon tot sijn voorige reputatie ende eere bij een eerlicke attestatie helpe.

22 Tiel ~ Predikant
D. praeses heeft van den deputatis synodi bericht geeyschet van hetgeene in de saecke D. Berthrami a Lhaër van Haer Eerwaerden souden mogen sijn gebesoi-

95 Boven de regel geschreven in plaats van het doorgestreepte: 'de leere'.
96 Hierna is doorgestreept: 'wiert'.

gieert. Hebben gedachten heeren gedeputeerden geantwoort niet bij forme van decisie maer alleen bij advys gehandelt te hebben.

23 Hien en Dodewaard ~ Schoolmeester
De saecke der schoolmeesteren aengevangen zijnde, comt eerst voor Johannes Scholtmannus, schoolmeester binnen Hyn ende Dodoweert, in welckers saecke de classis sententieert dat vermits gemelte Scholtmannus, geciteert zijnde, niet en is gecompareert, verbleven wordt bij voorige acte van suspensie. Ende sijn de Eedelen heeren gecommitteerde des Eedelen Hoves versocht ende gebeden, so eenige oppositie van iemant hiertegen geschiede, de classem in haer rechtveerdige censure te willen mainteneren. Ende hebben de heeren gecommitteerde hetselve aengenomen.

24 Schoolmeesters ~ Ondertekening belijdenisgeschriften
Is voorgehouden den aenwesende schooldienaeren oft se de confessie, de catechismum ende d'acta synodi nationalis willigh waeren te beteyckenen. Ende hebben d'acte daervan zijnde onderschreven als bij de acte daervan blijckende is.

25 Maurik ~ Koster
D. praeses heeft rapport gedaen van de handelinge der gedeputeerde des classis op den 10 octobris in de saecke van meester Jan Nuyens, ende is omgevraecht oft de classe met het gebesoigieerde tevreden was. Ende is de classe daermet gecontenteert geweest, met bevel dat men hem nochmael ernstlick soude vermanen gelijck geschiet is.

26 Kesteren ~ Zoelen ~ Echteld ~ Beroepen
De procedueren der gedeputeerden des classis, de attestatiën et scripta vocationis der twee canditaten theologiae, D. Crusii tot Kesteren ende D. Johannis Neeffii tot Soelen, sijn van den classe geapprobeert. Wat aengaet D. Rademakerum, hebben D. deputati synodi sich voor sijne attestatiën sterck gemaeckt, ende den classem versocht dat, vermits die van Echtelt haer genoegen hebben overgeseyt over sijne gaeven, tot sijn beroep bij den classem mocht werden geprocedeert, gelijck geschiet is.

27 Fort Nassau ~ Predikant
Is buyten gestaen D. Hasius, also tot kennisse der Eedelen heeren gecommitteerden van het Eedele Hoff in dese vergaederinge aengaende sijn persoon gecomen was dat hij wel niet in de leere maer in 't stuck van proceduere, vitio temporum, met den remonstranten veruckt was. Ende is omgevraecht wat voor censure men D. Hasio soude opleggen. Is geadvyseert dat men hem daerover soude vermanen. Ende is D. Hasius naer voorgaende vermaninge des classis met den classe versoent.

28 Lienden ~ Predikant
Also D. Isaaco onder andere dyngen te laste is geleyt dat hij Johan Naest soude hebben ontraeden bij Colonium ten Avontmael te gaen. Ende is daerop gehoort ende heeft D. Isacus daerop geantwoirt sich dat niet te connen erinneren. Ende also hetselve ende meer andere dyngen meer tot sijn beswaernisse gevallen, als nu niet finelick connen afgehandelt worden, houdt den classe 'tselve suspens tot op den synodum provincialem. Worden deputati classi bij desen gelast sich naer-

der te informeren op sijn beschuldinge, ende heeft Isacus belooft sich tot sijner defensie in synodo te praepareren.

29 Tiel ~ Schoolmeester
Is voorgecomen de saecke des rectoors van Thyel; ende geëxamineert sijnde sijne beschuldingen, ende daerop gedaen bericht, oordeelt de classis dat men hem strengelick sal vermanen, ende heeft nae schultkenninge sich met den classe versoent.

30 Credenties
De credentie D. Smetii ende Reusneri, gedeputeerde van den classe van Niumegen, ende D. Zegeri ende D. Spranckhusii, gedeputeerde des classis van Bommel tot den onsen, sijn gesien ende van de broederen gewillecomt ende aengenomen.

31 Acta
De actie der handelinge classicael, gehouden in septembri anno 1618, is begonnen voorgelesen te worden.

32 Ochten ~ Rijswijk en Ravenswaaij ~ Ommeren ~ Predikanten
Sijn volgens inhout des 5en artyckels[97] laetstgehoudene classis, de niu aengecomen predickanten, gevraecht oft se met brieven van institutie waeren versien. Is bevonden neen. Ende is D. Crollio, oock D. Brandolpho, D. Ab Edel geordoneert voor de eerste kerckevisitatie die uut te brengen.

33 Financiën
Op den 66 artyckel[98] aengaende de verpleginge der dienaeren ende ouderlyngen op den classe ende andere oncosten, comt 't reces door heeren Canzler ende Raeden den classi aengeseyt, aldus luydende, dat tot vermidinge van swaerder costen den predicanten op synodale ende classicale vergaederonge, oft daer se sunst tot dienst van de kercken hier oft daer moeten reysen, voor vacatie tot haer verpleginge binnen de provincie twee, ende buyten de provincie boven de vrachten te laeten genieten, om sich daernae te reguleeren.

34 Armenzorg
Op 67 artyckel[99] heeft van joncker Stephen van Rumelaer niet connen gedaen worden.

35 Kerkenraden ~ Tucht
Op den 71 artyckel[100] nae de kerckenraeden ende discipline gevraecht, sijn nochmaels de broederen, daer dese ontbreecken, ernstlick ende in Godes naeme vermaent alle mogelicke vlijt aen te wenden ende die metten eersten in te voeren.

---

97 Het betreft hier artikel 57 van de vergadering van de classis Tiel van 21-24 september 1618.
98 Het betreft hier artikel 67 van de vergadering van de classis Tiel van 21-24 september 1618.
99 Het betreft hier artikel 68 van de vergadering van de classis Tiel van 21-24 september 1618.
100 Het betreft hier artikel 72 van de vergadering van de classis Tiel van 21-24 september 1618.

36 Proponenten
Den 78 artyckel[101] is in bedencken genomen, vermits eenige acte synodi provincialis geallegeert is bij den broederen gedeputeerden des synodi, die Haer Eerwaerden meynen yetwat tot afschaffinge des examinis praeparatorii te vervaeten.

37 Ondertekening belijdenisgeschriften
De acta synodi nationalis Dordracenae 1619, quoad doctrinam, sijn van de gesamentlicke predickanten onderschreven, uutgesondert Isaacum a Rewick, diewelcke difficulteert in deselve onderteyckeninge. Ende heeft dienaengaende sijn beraet ende bedencken gesocht tot op den synodum provinciael. Ende is hem datselve wel vergunnet.

38 Tiel
D. deputati synodi hebben doen omvraegen oft yemant in den classe yetwes desidereerde in haere handelingen in 't redresseren van de kercke van Thyel, ende hebben gesamentlicke broederen een goet genoegen aen die verclaert.

39 Gravamen
Also de synodus nationael goetgevonden heeft dat men oock op 't ten plattenlande overall des sondaechs naemiddachs den catechismum sal verclaeren, comt tot een gravamen ad synodum provincialem hoe het die predickanten maecken sullen die combinatie hebben.

40 Classis Nijmegen ~ Archief
De deputati classis Neomagensis niet vyndende de confessie ende catechismum die de ministri haers classis beteyckent hebben, versoecken, so daer yemant deses classis die oft eenige andere schriften den bovengemelten classem aengaende verneemt, die te rechter handt te willen bestellen. Ende heeft een yeder verclaert geen kennis[se] des catechismi te hebben. Beloven oock alle acten ende schriften te sullen restitueren die sij vynden, ende reciproce beloven die van Nieumegen van haer zijde 'tselve te sullen doen.

41 Classis Bommel ~ Archief
De broederen deputati Bommellianae versoecken mede so der eenige schriften haeren classe toebehorende gevonden wierden, haer gerestitueert te worden.

42 Kosters
Op de propositie oft de costers mogen tappen, is geseght dat men in dese conjunctueren sulx niet wel can verhinderen, maer dat men daerop sal letten dat geen danssscholen, noch speelen ende andere rottinge der dronckaerts t'haeren huise gehouden werden. Ende worden de kerckenraeden geacht hierop goede achtinge te nemen.

101 Het betreft hier artikel 80 van de vergadering van de classis Tiel van 21-24 september 1618.

43 Avezaath ~ Geestelijke goederen
De classis uut de naeme des kerckenraets van Avezaet versocht zijnde[102] den heeren amptman te bidden dat Sijn Eedele gelieve dach te stellen en plaetse daer de kerckmeesteren van Avezaet comen om haer reeckeninge te doen, in tegenwoordicheyt van Sijn Eedele selve oft yemant van Sijn Eedele wegen daertoe gecommitteert, mits d'andere des dorps, heeft sulx ingewillicht.

44 Maurik ~ Tucht
De classis verstendicht werdende op wat wijse de kerckenraet tot Maurick geprocedeert heeft tegen seecker vroupersoon die verscheiden maelen vanwegen publycke ergernisse op verscheiden tijden gegeven van den Avontmael des Heeren afgehouden is, verstaet dat die van de kerckenraet tot Maurick de persoon nochmael sullen daegen voor de consistorie, off haer gedeputeerde tot haer seynden om haer noch eenmael ernstlick tot leedschap haerer sonden en versoeninge met de kerckenraet te vermanen, met bijgevoechde scherpe dreygementen ende waerschouwinge dat ingeval sij sal continueren de kerckenraet advys heeft sich te reguleren volgens den 70 artyckel synodi nationalis 1586. Doch sal tot noeminge des naems niet comen dan met advys van de gedeputeerde des classis.

45 Synode
De gedeputeerde des classis Noviomagensis hebben aengedient dat de synodus provinciael den 23 augusti binnen Niumegen sal gehouden werden ende dat geen uutschrijven tot denselven te verwachten is. Ende heeft de classe de insinuatie voor uuttschrijvens geaccepteert.

46 Gedeputeerden ter synode
Sijn met gemeine stemmen der broederen tot den provincialem synodum gedeputeert: D. Laurentius Eckius, D. Paulus Colonius, D. Johannes Verhouwel, respective kerckendienaeren tot Thyel, Maurick ende Eck. Ende is de consistorye tot Eck genomineert om een ouderlyng te committeren. Ende sal gemelde gedeputeerde credentie ende instructie in debita forma verleent worden.

47 Gedeputeerden ~ Examinator
Is vercoren in plaetse D. Adami Hartwegh in deputatum deses classis D. Johannes Verhouwel, die oock als examinator classis wordt gecontinueert.

48 Visitatores
Tot inspectores oft visitatores classis sijn gestelt D. Abrahamus Hasius ende D. Johannes Seroyen.

49 Correspondentie
Ad classem Neomagensem sijn gedeputeert D. Joh. Verhouwel ende D. Harmanus Broeckhuisius, ende ad classem Bommelianam D. Paulus Colonius ende D. Johannes Seroyen.

102 Boven de regel is geschreven 'versocht zijnde' in plaats van het doorgestreepte: 'verstendicht'.

50 Overheid ~ Synode
De gecommitteerde des Eedelen Hoves ende des synodi sijn voor haere bijwoninge, directie ende goede advysen bedanct.

51 Correspondentie ~ Tiel
Sijn oock de gedeputeerde der classen Niumegen ende Bommel voor haere bijwooninge ende goede advysen van D. praeside hoochlick bedanct.
Ende also de gedeputeerde des synodi belooft hebben voor haere discretie dat van 'tgene gebesoigieert sal mogen werden tot bevredinge der kercke tot Thiel rapport sal worden gedaen, hebben die van den classe nae geëyndichde besoigien rapport geëyscht ende is hetselve geschiet.

52 Agenda
De plaetse des naesten classis sal sijn in 't Fort van Nassau.

53 Acta
De olderlyngh van Thiel heeft gevraecht waerom op versoeck des kerckenraets van Thyel de versochte acten des classis extraordinariae niet sijn overgesonden. Antwoorden de gedeputeerden des classis hetselve om merckelicke reden niet geschiet te zijn, dewelcke gemelte gedeputeerde t'allen tijden t'ondecken gereyt sijn.

54 Sluiting
Ende is de classe nae geholdene censura morum ende danckseggingе tot Godt gescheiden. Actum den 31 julii 1619.

55 Ondertekening
Paulus Colonius, classis praeses
Johannes Verhouwel, scr[i]ba classis

1619 II Classis. Fort Nassau, 2-4 november
Inv. nr. 30, fol. 41-44v.

1 Aanwezigen
Acta classis Thilanae, gehouden in 't Fort van Nassouwen op die Voren den 2., 3., 4 novembris 1619. Sijn op desen classem gecompareert: Hermannus Broechhuesius, minister in Hyen ende Dodenweertt; Abrahamus Hasius, minister op het Fort van Nassouwen, met sijnen ouderlingh Peeter van den Weteringh; Isaacus Joannis Reewick, minister in Lynden, met sijnen ouderlingh Jeriphaes van Tryest; Godefridus Broechhuesius, minister in IJsendoren; Joannes Verhouwell, minister in Eck; Hubertus Elleren, minister in Heusden, met sijnen ouderlingh Aerndt Cornelissen Soet; Barthramus a Laer, minister tot Tyll, met sijnen ouderlingh Cornelyss Hermanssen; Henricus Crollius, minister in Ochten, met sijnen ouderlingh Cornelyss Janssen Pansier; Joannes Brandolphi, minister tot Rijswijck; Lodowicus ab Edell, minister tot Ommeren[103]; Aerndt den Bondt, ouderlingh tot

103 Hierna is doorgestreept: 'Bernardus'.

Kesteren; Willem Suyrmondt, ouderlingh tot Zoelen; Johan Vermeulen, ouderlingh tot Avezaett.

2 Leiding
Sijn naer voorgaende aenroepinge dess naems Gods vercoren in praesidem D. Abrahamus Hasius, in assessorem D. Barthramus a Laer, in scribam D. Hermannus Broechhuesius.

3 Correspondentie
Die van den classe van Nieumegen end Bommell, verschreven zijnde, zijn niet gecompareert.

4 Credenties
Die credentiën der aenwesende broederen sijn vorgelesen end iss in geenen van dien yetwas gedesidereert, uthgessondert dat die classis statueert dat die credentiën end commissiën van nue vortaen tenminsten van twie personen van den kerckenraet onderteicken werden.

5 Credenties
End iss van den t'samentlijken broederen dess classis goetgevonden dat die credentiën van nue voortaen well sullen ingestelt worden, end soowell sall uthgedaen werden die stipulatie der respective kercken van te achtervolgen dess classis statuten, alss die auctorizatie van haere[104] gecommitteerde kerckendienaeren end ouderlinghen.

6 Absentie
D'ouderlinghen D. Johannis Verhouwell end D. Joannis Brandolphi sijn van haerer haestige siecten wegen geëxcuseertt.

7 Absentie
Die van den kerckenraet van Ingen sijn op desen classe niet gecompareert omdat sie vanwegen haerer faute niet sijn verschreven.

8 Zoelen ~ Kesteren ~ Echtelt ~ Avezaath ~ Predikanten
Sijn in classe gecompareert D. Johannes Neeffius, minister tot Soelen, D. Bernardus Crusius, minister tot Kesteren, alssoock D. Abrahamus Ramaker, minister tot Echtelt, ende Lambertus Latomus, minister tot Avezaett. Ende die classis gelettet hebbende op der eerster beyder voorgaende bigebrachte getuichnissen, end op alles daer op te letten stonde, end so oock up der anderen geëxhibeerde testimoniën, hebben die broederen daerinne gehatt een seer goet genuegen, end sijn also vor litmaten dese classis aengenohmen, belovende haer eerster gelegenheit haer honorarium te betalen, gelijck D. Barthram vor hem end sijn collega.

9 Aanwezigen
D. Segerus Wilhelmi, dienaer op het Fort van Sint Andriessen, den vergaderingh verschenen zijnde end, hoewell niet verthonende brieven van commissie, is noch-

104 Hierna is doorgestreept: 'respect'.

tans om der goeder correspondentie willen van den classe vor desen[105] geadmitteert.

10 Absentie
Iss D. Joannes Verhouwell, deputatus classis, nae selffs gedaene uthschrijvens, dess anderen dags laet in der vergaderingh binnengecomen. End van den broederen affgevraegt zijns uuthblijvens reden, gefft antwort dat hie vanwegen[106] Sijn Genade den grave van Cuelenborch verschreven sij gewest, waerdoor hie, opgehouden zijnde, niet op bestembden tijdt conde compareren. Achtet classis, diewijll der schrifften end acten onder hem wahren rustende end die gemeyne vor die particuliere saecken wahren gaende, sijn reden niet sufficant end statueert vermelten daerover in boete vervallen te sijn.

11 Financiën
Van D. praeside omgevraegt zijnde van der affgaende ende aencomende broederen dess classis wat sie behoren te contribueren pro honorario. Wert van den t'samentlijken broederen vor goet gevonden dat die aencomende eenen rijcxdallr. ende d'affgaende ses gulden sullen moeten geven.

12 Absentie
Omgevraegt zijnde watt die laet aencomende off uthblijvende broederen offt ouderlingen, sonder wettelijke aengenomene excuse, souden moeten geven ter boete[107]. Word gestatuert ein dienaer des avonts uytblivende 1 gul., zin ouderling 1 halven g., mar gehel uytblivende 1 ricsethaler, ein ouderling half gelt.

13 Ochten ~ Predikant
Die broderen der classis, gelet hebbende op berop des heren van Brederode ende het versock der kercken van Merkercken, mitsgaders schriftliche oppositie der kercken van Uchten, lat het berop in ziner werden. Jedoch, soverre D. Crollius erlangt van siner kercken ende gemeinte wettliche dimission, heft die classis einige uyt har gecommittert ende genominirt, door welcker last, op costen van die van Merkercken, alles afgethan sal worden.

14 Ochten ~ Predikant
Ende is vorder tot dien ende van D. praeside omgefragt om darto die personen te nomineren. Ende zin daerto geordinirt 2 deputati classis ende 2 nastgesetene dienaren.

15 Ochten ~ Predikant
Hebben die broderen des classis goetgefunden dat die broederen gecommitterte sullen har informeren bij den classe van Gorcum van haer ordeel ende genogen in die beropinge D. Crollii, ende wat vor maniere die heer van Brederode in beropinge van kerckendienaren tot noch toe onderhoudten heft, alsoc op de order die in dieselve beropinge D. Crollii van den heer van Brederode ende kercke is geobservirt. Ende wanner die kercke van Uchten D. Crollio sine dimissi mochte

105 Hierna is doorgestreept: 'geaccepteert'.
106 In de marge is geschreven: 'wegen'.
107 'Acta classis Thilanae [art. 1] (...) boete' is geschreven in het handschrift van N.N.

vergost hebben, sullen dan die gecommitterte in die classicale dimissi wel uytdrucklich insereren die fauten so in die beropinge sin gegan. Ondertuschen hiermede die ouderlingen vermant dat sij in goder consciënti ende vorsichtelick in der saken handelen.

16 Maurik ~ Predikant
Het schrivens van D. Colonio is vorgelesen, ende darob geresolvert dat D. Godefridus Broeckhusius mit den ersten op Maurick gepromovert werde, tot wat einde die deputati D. Godefridum an Sin Genade den grave van Culenburg sullen presenteren.

17 IJzendoorn ~ Vacature
Ende werd verter den deputati belast dat hen wil gelieven an die professoren te Leyden ofte elders an andere academiën mitten ersten te schriven dat IJsendorn mit einen proponente moge werden versien, ondertuschen dat die vacierende platse dor die nastgesetene dienaren moge bedient worden.

18 Hien en Dodewaard ~ Schoolmeester
Johannes Laurentii Schultmannus, scholmester tot Hien ende Dodenwert, is vor den classe comparirt ende van sin scandaleuse comportament ernstlich bestraft; heft vor den classe, so van sinen respective dienaer als van den semptlichen broderen des classis vergevinge ziner vorgangener fauten begert, wardor classis vor desen, uyt liefde ende barmhertiggeit bewegt, hem sulx condonirt, hem desen anstanden winter sines ouderdomshalven in sinen scholdienst tollerirt, mit dien bedinge dat da hij hem wederom enigsins quam te ontgan, per deputatos soude de facto ten enenmal deportirt sin ende bliven, glick kracht einer bey der classe darvan gestelle ende van Laurentio onderteickendt acte is blickende. Ende is oc ernstlich vermant dat hij wederom mit alle nerstichheit den kinderen den catechismum op te seggen informere, welcks hij stipulirt te willen na behooren te voltrecken.

19 Lienden ~ Predikant
Overmits in sessio 3 synodi provintialis is statuirt[108] ende anbevolen classi off Isaacus Johannis stichtlich bey ziner kercke continuirt werde ofte op en ander platze transportirt, hebben die broderen des classis geordinert dat dor die deputatos mit den kerckenrat aldar sal sekere instructie genomen werden om alles op het stichlichste uyt te rusten.

20 Kesteren ~ Schoolmeester
Angande die sake van mester Peter, scholmester tot Kesteren, sal nomine classis per deputatos an dat Edele Hove geschreven ende na behooren afgehandelt worden.

21 Nationale synode
Actum 1us sessionis 10 synodi provintialis, den 30 augusti gestet, heft classis angeteikent te don te letten darob in nastcommende classis.

108 Hierna is doorgestreept: 'dat'.

22 Kerkdiensten
Is in classe geordonirt dat van nu vortan van den samptlichen broderen die praedicatie ende leringe der catechismi wederom angefangen werde, welcks die broederen promittirt te voldoen.

23 Tiel
Die acta gestelt in synodo provinciali[109], concernerende die kercke van Tiel, find die classis rathsan dat die dienaren mit haren ouderling Cornelis Hermansen sullen alle nerstichheit anwenden dat sij die sake in haren kerck op het bequamste mogen afschaffen. Ende bij soverre dat bij henliden nit soude koennen afgehandet, dat bij provisie op harliden versock pro assistentie an deputatos classis angehouden worde dat dor sodanige middelen die sake ten goden einde so vele moglich moge dirigert worden.

24 Tiel
Is begert van Bertramo a Laar dat henliden uyt die acta, sessio 14, synodi provintiali verleent werde, welck van den classe geconsentirt.

25 Synode ~ Acta ~ Correspondentie
Die acta synodi provintialis Neomagensis, ghelic oc die acta classis Tilanae, zin den broderen der classis van Tiel beyde gehel vorgelesen worden, glic oc die van Bommel.

26 Absentie
Ende also bevonden dat in leztledenen classe, gehouden binnen Tiel, die ouderlingen van Soelen nit en sin gecomparirt, is van D. praeside gefragt warom. Ende befindt sich sulx dor verseumnis geschied. Constringirt darom die classis tot ordinari bot.

27 Acta
Die broderen van Tiel hebben vorgestelt ende begert supplement der vorganden acte, 'twelck har bij den classe afgeschlagen.

28 Attestatie
Angande D. Rammachers, wegen ziner testimoniën warvor die deputati synodi spondirt, heft dieselve mit goder contentament den classi g'exhibirt.

29 Rijswijk en Ravenswaaij ~ Ochten ~ Ommeren ~ Predikanten
Also D. Brandolpho, Crollio, ende Ab Edell in vorgande acten belast uyt te brengen ende den classi te exhiberen brieven van investitur ofte institutie van den Edelen Hove ende noch niet geschiet, beloven die broderen dieselve mit den ersten te willen classi to toe stellen.

30 Echteld ~ Avondmaal
Overmits te Echtelt het Avontmal des Heren te bevoren bedient word van classe, D. Rammacherus ernstlich vermant dat hij mit den ersten arbeide kerckenrat te ordineren, warto hij van den classe hulpe versocken mach.

109 Boven het woord 'nationali' geschreven.

31 IJzendoorn ~ Kerkgeraad
Angande die pausliche altaren te IJsendorn werden die kerckenmesteren vermant, overmits die heer van IJsendoren harliden hetselve belast, dieselvige mit alle nerstiggeit te ruïneren.

32 Opheusden ~ Schoolmeester
Belangende den scholmester tot Heusden word gestatuirt dat hij hem den classi sistere die canones onderteickene ende arbeide mit aller nerstiggeit te zin en lidmat der kercke aldar, oc die jonge jeucht in catechismo[110] vlitig onderweise.

33 Ommeren ~ Schoolmeester
Is van D. praeside ende semptlichen broderen der classis D. Ludowico ab Edell angedient dat hij alle nerstiggeit anwende zinen scholmester te vermanen hem te willen schicken tot den Heilichen Avontmal, alsoc in 't vorlesen enigen capitulen vor der praedicati uyt der Heiliche Schrift.

34 Ommeren ~ Ingen ~ Kosters
Ende ingesien hebbende het versock der custeren tot Ommeren, Ingen ende elders, vanwegen soberen tractaments, word den deputatis belast dat dor henliden bij den heer amptman bearbeit worde dat hierin moge versien worden.

35 Predikanten ~ Pastorieën
Angande die behuysingen ende schwaricheden der praedicanten wort deputatis belast dat sulx dor beleidinge van remonstrantie an die heer amptman ende ridderschap moge geremediert worden.

36 Gedeputeerden ~ Visitatoren
Is van D. praeside proponirt ofte die deputatorum ende visitatorum een ampt soude zin. Statuirt die classis, om confusie willen te vermeiden, dat het von nu vortan een sal sein. Ende hebben also mit gemeine stimmen in deputatos genominirt D. Johannem Verhouwel, D. Bernardum Crusium ende D. Abrahamum Hasium, dewelke den eersten mondag ens iederen monats belast t'samen te comen om te verrichten hetgene har ampt angat.

37 Examinator
D. Johannes Verhouwel heft an die vergaderonge angehouden om van zinen dienst examinatoris ontschlagen te werden. Verstat classis dat die examinator vornomt tot an den anstanden classen continuere.

38 Correspondentie
Deputati ad classem Neomagiensem continueren in latztledene classe gestelt.

39 Correspondentie
Zin oc tot classem Bommelianam in deputatos geordinirt, mit gemeiner stimmen, der broderen D. Bertramus a Laar, minister binnen Tiel, ende D. Johannes Neffius, minister in Soelen.

110 Hierna is doorgestreept: 'onderweise'.

40 Agenda
Den tit nastfolgenden classis is den 3 mondag na Paschen, die platse is beramt Soelen.

41 Sluiting
Nast gedane censura morum ende danckseggingе tot Godt is die classis in vrede ende vriendlichheit gescheiden.[111]

42 Ondertekening
Abrahamus Hasius, praeses classis
Bertramus à Laër, classis assessor
Hermannus Broeckhuesius, classis scriba

43 Hien en Dodewaard ~ Schoolmeester
Die broedern des classis, een seer oetmoedich versoeck Johannis Laurentii, scholmeester tot Hien end Dodenwert, hebben gelet op sin seer onbehoorlicke comportament, op die resolutie des laest gehoudenen classis binnen Tiel, ooc op sin ouderdom end anstaende coude winter, ende voorts op alle warop te letten stonde, so hebben sij Johannem Laurentii wel ernstlic van sin quade schandelose comportament bestrafft, tot beteringe sins levends vermaent end hem schultbekenteniss, so an D. Hermannum Brockhusium, sin predicant, in 't bijsonder, alss an allen broedern in 't gemeyn, bevaelen, 'twelck van hem gedaen zijnde, hebben hem uut liefde end barmherticheit vergeven end diese winter in sin schoeldienst getolereert, ydoch wel uutdrucklic bijgevoegt dat so wanner hij Johannes Laurentii hem quame wederom te verloopen, sal hij dan door die deputeerden des classis van sinen dienst worden de facto gedeporteert. Tot meerder versekeringe van desen heefft hij, Johannes Laurentii, deses met eegener handt onderteeckent end sal na aflesinge deses selves voor die gemeynte tot Hyen opentlic met monde bejaën. Actum in onse classicale vergaderinge in Fort Nassouw op die Voorn den 3. novembris anno 1619 stilo antiquo. Was onderteekent,
Ita testor ego, J. Scholtmannus, custor in Hien et Dodenwert[112]

1620 I Classis. Zoelen, 1-3 mei
Inv. nr. 30, fol. 47-51v.

1 Aanwezigen
Acta classis van Tyll, gehouden tot Soelen den 1., 2., 3 maii 1620. Sijn verschenen: D. Hermannus Broeckhuesius, minister in Hyen ende Dodenweert, met sijnen ouderlingh Adriaen Gerritzen; Abrahamus Hasius, V.D.M. in 't Fort van Nassauw, met sijnen ouderlingh Willem Janssen; Isaacus Joannis, V.D.M. in Lynden, met sijnen ouderlingh Jerifaes van Triest; Godefridus Broeckhuesius, V.D.M. in IJsendoren; Johannes Verhouwel, V.D.M. in Eck; Hubertus Ellerus, V.D.M. in Heusden; Ludowicus ab Edell, V.D.M. in Ommeren; Laurentius Eckius, V.D.M. in Tyell, met sijnen ouderlingh Jacob Willemsen; Bernhardus Cruisius, V.D.M. in Kesteren, met sijnen ouderlingh Aerndt die Bondt, scholtis; Johannes Naffius, V.D.M. in Soe-

111 In het handschrift van N.N. is geschreven: 'Word gestatuert [art. 12] (...) gescheiden'.
112 Deze acte is geschreven in het handschrift van N.N.

len, met sijnen ouderlingh Maess Gerritzen, scholtis; Abrahamus Ramackerus, V.D.M. in Echtelt, met sijnen ouderlingh joncker Christiaen van Wijhe; Lambertus Latomus, V.D.M. in Avezaet, met sijnen ouderlingh Krijn Janssen Vermeulen; van Ochten Cornelyss Janssen Pantzier, ouderlingh tot Ochten.

2 Absentie
Absentes: Johannes Brandolphus, V.D.M. in Rijsswick; d'ouderlingh van Mauderick, genaempt Jacob Hendrickzen.

3 Leiding
Sijn nae aenroepinge van Godess Heilige naem vercoren in praesidem D. Joannes Neeffius, in assessorem D. Joannes Verhouwell, in scribam D. Laurentius Eckius.

4 Aanwezigen
Sijn op desen classe compareert D. deputati classis Neomagiensis: Leoninus Leo, V.D.M. in Nijmegen, ende Jacobus Zichardi, V.D.M. in Waemell, tot onderhoudinge van onderlinge correspondentie.

5 Aanwezigen
Iss oock vanwegen die van Bommell alleen gecompareert alss deputatus: Henricus Christiani, V.D.M. in Herwijnen.

6 Credenties
Die credentiën der aenwesende broederen sijn voorgelesen end in gien van dien gebreck befonden.

7 Absentie
Die absentie van die ouderlingh van Eck is geëxcuseert om sekere beweechredenen.

8 Absentie
Die kercke van Heusden, overmits absentie van haer ouderlingh, vervalt in die boete bij voorgaende acten gestelt.

9 Absentie
Die absentie van den ouderlingh tot Kesteren is geëxcuseert, welverstaende die absentie op maendagh dess avonts, sijnde dess eersten maii.

10 Maurik ~ Predikant
Iss vorgelesen die beroepbrieff, aengestelt van die gemeente tot Mauryck op die persoon van Jacobus Makarius, V. D.M. in Overasselt, onder classis van Nieumegen, ende is bij die broederen die forma van dieselve geapprobirt, gelijck oock mede die letteren van collatie bij Sijn Genade van Cuelenborch, mitsgaders die brieven van dimissie beyde van die gemeente end classe daeronder die vorschreven Makarius voor desen hefft gesortert, end iss dienfolgende tot een litmaet onsers classis aengenomen, mits wenschingh des segen dess Allerhoogsten. Hefft oock sijn honorarium betaelt.

11 Maurik ~ Predikant
Iss geresolveert dat die twie resteerende proclamatiën van den naem dess vorgedachten Makarii vor die gemeente tot Maurick sullen geschieden bij die predicanten van Tyell, end volgens bij dieselve een die confirmatie, naedat D. Makarius van die vorgenohmene reyse op Vriesslant zall wedergekeert zijn.

12 Lienden ~ Schoolmeester
Iss verschenen Joannes Schultetus, schoellmeester tot Lynden, versoeckende goeden raet in die saecke van het belovede schoelloon, waerinne hie sick meende vercortet te wesen bij die naebueren tot Lynden. End iss tot dien einde bij die broederen raetsam befunden dat D. deputati D. Verhouwel ende D. Crusius naer het dorp vorss. sullen affgevierdigt werden, om door haer favorabell vorspreken end bijgevoechte vorschrijvens des classis bij die vorgenoembde naebueren te aerbeyden tot genietinge van die gerechticheit welcke hie, Schultetus, pretendiert.

13 Opheusden ~ Ondertekening belijdenisgeschriften
Iss gecompareert voor den classe Toenys Franssen, schoelmeester tot Heusden, end hefft onderteickent d'acte aengaende die leere van die reformierde kercke, welcke onderschrivinghe allen schoellmeesters end custers solemneelijck is opgeleyt.

14 Kesteren ~ Schoolmeester
Iss vorgecohmen seker schrifftlijcke end mondtlijke clachten tegen meester Peeter, schoellmeester tot Kesteren, van drie vorschenen gewesene end noch wesende buyrmeesteren, so uth haeren naem alssoock van anderen, gelijck sieluyden vorgeven, sonder nochtans schrifftlijck blijck daervan te verthonen.

15 Kesteren ~ Schoolmeester
Meester Peeter wort beschuldigt vooreerst van sijn schoel niet well waergenohmen te hebben, 'twelck hie ontkent, verclaerende oock noyt daervan bij hun vorschreven gewaerschout te zijn. Ten twieden dat hie niet voldaen en hefft sekere schrifftlijcke acte van suspensie sijns schoelampts, 'twelck niet waerachtich is bevonden, behalven dat hunlieden over dese saecke, alss zijnde classicaell, niet toestont te clagen. Ten derden wort beschuldigt van ondanckbaerheit, ongetrouwicheit, alssoock van leugen end valsche beschuldinge, alss dat hie sekere pachters gegeven hefft die schullt van dat sijn cleederen in den lombaert vercocht sijn worden. Welcke alless bij hem schoellmeester wert ontkent.

16 Kesteren ~ Schoolmeester
Die broederen dess classis, op verschreven beschuldinge gelett hebbende, hebben goetgevonden dat voreerst die beschuldigers wat scherplick sullen werden gecensureert over haere ongefondeerde beschuldingen. Ten anderen dat sie alle passiën die men aen hem gespeurt hefft, ende oude wrocke, gantzlijck affleggende mit den schoellmeester vorschreven, in tegenwordicheit der broederen sick met hert end hant sullen reconciliëren, mit een vast vornemen van nue vortaen in aller broederlijcken lieffde ende vrede mit malcanderen alletijt te willen converseeren. Ten derden dat den schoellmeester, behalven tot alle vreedsaemheit, oock mede tot neerstige betrachtinge sins ampts sall worden aengemaent, in voegen

dat hie niemandt niet alleen oorsaecke van clachten, maer oock niet van suspitiën sall geven, 'twelck also geschiet. Iss goetgevonden een vermaenbrieff aen die van Kesteren te seynden, ten fine d'aenneminge van den schoelmeester vornoempt bij den nabueren in 't gemeen mach worden onderschreven.

17 Financiën
Iss van D. Joanne Seroyen, minister in Schonerwoert, een brieff aen den classem affgeveerdigt, in welcken hie sick excuseert over het honorarium vanwegen sijn vertreck, sick beroepende op verscheidene oncosten bij hem gedaen in dienst des classis. Iss goetgefonden dat hem Seroyen een antwort sal worden toegesonden van dat men liever het eene tegen het ander sall laeten staen, temeer nadien also doende meer andere noch meer soude toecomen, daer het classis geenen raet toe en weet.

18 Gedeputeerden ter synode
Iss bij den broederen besloten dat vortaen die deputati ad synodum provintialem niets limitate sullen stellen, tensij mit vorgaende communicatiën mit den D. deputatis der classen, dit well te verstaen van die eerste acte der eerster sessie op den laetsten classe in augusto[113] gehouden op 't Fort Nassouwen.

19 Tiel ~ Scholen
Aengaende het afschaffen van die bijschoelen tot Tyell, ten welcken eynde uth naem van den kerckenraet aldaer voor desen aen den respectiven magistraet eernstich versoeck is geschiet, doch sonder goede succes, so is goetgevonden dat ten overvloet noch twie, uth den classe te deputeren, den predicanten tot Tyell sullen werden geadjungeert, om den magistraet vors., ten fine alss boven, met goede redenen te induceren. Ende zijn daertoe bestempt die deputati classis.

20 Ochten ~ Predikant
Vorgelesen zijnde die beroepinge bij die gemeente tot Heycop aengestelt op D. Henricum Croll, dienaer gewesen tot Ochten, alsoock die brieven van dimissie ende goeder attestatie, is alles van die broederen dess classis geapprobiert.

21 Financiën
Also vor desen bij die Edele heeren van den Hove is geavoyert dat diegene die tot expeditie van classicale saken worden gebruyctt daglicx 2 gulden buyten vracht binnenlants end 3 gulden buytenlants sullen worden toegefuegt, end gelijckewell hyrop niet en is gefolgt, hebben derhalven die broederen goetgefunden hetselve op den naestcomenden lantdagh te remonstreren.

22 Geestelijke goederen
Aengaende van sekere remonstrantie over te leveren, daerin gedoleert wert over het aenslaen end verpachten der pastoryën in den ampte van Neder-Betouwe, geschiett bij Jan van Eck, rentmeester van het derdendeell der respective vycaryën, iss goetgevonden dat voreerst seker reces tot Nijmegen gelosset wesende, daernae door sekere gecommitteerde naerder informatie desen aengaende daer-

113 Het betreft hier de vergadering van de classis Tiel, gehouden op het Fort Nassau van 2 tot en met 4 november 1619.

op geschiede aen den heere amptman ende adelijcken gerechte, maer indien tevergeffs, dat in sulcken gevalle mit den alldereersten die vorgemelte saecke aen het Quartier worde geremonstreert. Ende zijn ten selven einde gecommitteert D. Verhouwel end D. Crusius, welcken bij den classe behoorlijcke credentie iss medegedeeltt.

23 Proponenten
Sijn die voorgedachte D. oock gelastet om te vernemen nae die qualiteeten van den D. Wigelii, teneinde dieselve Wigelius tot den kerckendienst onder onsen classe mochte worden befordert; gelijck oock guetgefunden is door D. Hubertum Wachtmannum, minister tot Bueren, te aerbeyden teneinde D. Antonius Scriverius, proponent, den classi overschrijve sine resolutie van den dienst onder denselven classe te aenverden.

24 Zoelen ~ Schoolmeester
Also die gemeente tot Zuelen wat onwillich is haeren respectiven schoellmeester sijn behorlijck tractament te laten volgen, so hebben die broederen goetgevonden een favorabell voorschrijven aen die gemeente vors. tot dien einde te sullen doen.

25 IJzendoorn ~ Ondertekening belijdenisgeschriften
Also die schoellmeester tot IJsendoren difficulteert die canones synodi nationalis te onderteickenen, pretendierende sijn geringe verstant, so iss dat die broederen denselven schoellmeester noch eenigen tijdt van deliberatie vergonnen tot naerder advys.

26 Opheusden ~ Schoolmeester
Aengaende het doleeren des schoellmeesters tot Heusden over het sobere tractament, hebben die broederen geadviseert dat tot dien einde een favorabell voorschrijven sall worden gesonden tot die gemeente der plaetze vorschreven, om dieselve tot meerder liberaliteet tegens haeren schoellmeester te induceren.

27 Vergadering
Die broederen omgevraegt zijnde off men oock vortaen allen broederen dess classis end een yder besonder sal aenschrijvinge doen tegen het houden van classicale vergaderinge, ende hebben die meeste stemmen hetselve vor nodich geëstimeertt.

28 Lienden ~ Ommeren ~ Volksfeesten
Iss voorgecomen dat in die dorpen van Lynden end Ommeren sekere gemeenten offte gemeene middelen mit seer grote ende ongoddelijcke ongerechticheit van suipen worden verguist. Is daeromme bij den broederen goettgevonden dat, om hyrinne te vorsien, mit die overicheytt mach worden gecommuniceert.

29 Ochten ~ Vacature
Iss van den heere amptman den classi gerecommendiert Aegidius Croll, jongman, teneinde die kercke van Ochten mochte open gehouden worden vor den jongman voorss., totdat hie bequaemheit soude hebben becommen om tot den kerckendienst aldaer befordert te mogen worden, doch dat middelertijdt van een

naegeseten dienaer die gemeente vors. bedient werde. Iss goetgevonden dat den heere amptman sall worden aengeseitt, uth naeme dess classis, niet geraetsam te vinden dat die kercke voorgenoempt so langen tijdt soude ledich staen, dat iss 5 off 6 jaeren, welcken tijdt die jongman selffs verclaert van doen te hebben tot bequaemwerdinge van het predigampt te betreden, doch evenwell dat het classis den jongman altijdt will houden voor recommendiert om denselven ter bequaemer tijdt te beforderen.

30 Ochten ~ Vacature
Iss bij die broederen geresolveert dat D. Godefridus Broeckhuesius, minister tot IJsendoren, die kercke tot Ochten bij combinatie sall bedienen, mits dat die vorss. gemeente sall worden versocht die pastoryëngoederen solange te houden tot vordeell van den classe, diewelcke den vorss. daervan nae behoren sall gageeren totdat die gemeente vors. van een wittigen dienaer sall wesen voorsien.

31 Lienden ~ Predikant
Aengaende den 19 artikell dess jongstgehoudenen classis op 't Fort van Nassouwen, bij welcken D. deputatis wass belast te visiteeren die kercke tot Lynden om te hooren die predicatie end die gaven D. Isaaci, predicant aldaer, hetselve is bij die voorgedachte broederen tot goeden contentemente geschiet.

32 Attestaties
Sijn gecompareert voor den classe Johan Spruyt ende Wilhelm van Gesteren, lidtmaeten der Tyelscher gemeente, versoeckende attestatie van sich, tot voorstandt der goeder saecke altijt well gedragen te hebben op die classicale vergaderingen daertoe sie te verschijnen plachten, alss gedeputeert van den kerckenraet der doleerende broederen. Classis hefft geadviseert die versochte attestatie tot goeden contentemente derselver te laeten volgen.

33 Archief
Iss goetgefunden dat men cope een cofferken, daerinne te bewaren die classicale schrifften. Die sleutelen daervan sullen berusten bij den deputatis, mitsgaders der kercke van Tyll het cofferken selffs te bewaren, ter plaetze bij den broederen dess classis te nomineren. Voorts dat men een pitzier sall procureeren, te gebruycken tot nodige versegelinge.

34 Correspondentie
Sijn vorgelesen die acten classis Bommelianem, daeran die broederen een goet contentement genohmen.

35 Correspondentie
Sijn van gelijcken voorgelesen die acten classis Neomagiensis, met gelijcken contentement alss boven.

36 Aanwezigen
Iss gecompareert op den classe D. Jacobus Sichardi, minister in Waemell, alss sijnde die andere deputatus classis Neomagiensis.

37 Gravamen
Gravamina. Ommegevraegt nae den staet der kercken, is voorgedragen sekere clachte over bijwohnen der gewesene remonstrantsche predicanten ter plaetsen daer sie vor desen hebben gedient. Ende is bij die broederen goetgevonden dat hetselve alss een generaell gravamen sall worden gerefereert op den naestcomenden synodum provintiaell.

38 Gravamen
Noch een gravamen tegen het abuys der kerckmeesters ten plattenlande, almede op den synodum vornoempt.

39 Gravamen
Item, off men die kinderen, het in echten- offt buyten echtenstaet geprocreert, sonder onderscheitt dopen end over dieselve eenerley doopsformulier sal reciteren.

40 Gravamen
Also op sommige dorpen het volck te traech is om die middaegsche predicatiën bij te wohnen dess sondaghs, off het niet sall staen ter discretie end dispensatie der respective predicanten op sekere jaertijden die naemiddaegsche predicatiën te onderlaeten, sonder prejuditio synodi nationalis.

41 Overheid
Also onstichtelijcken sijn bevonden die publicatiën van die gewonlijcke weten in der kercke, stracx nae die vormiddaegsche predicatie, hebben die broederen besloten dat men aen den heere amptman end heeren ridderschap sall versoecken dat Haer Edelen gelieve te disponeeren over die veranderinge van tijdt ende plaetze, so het moglijck is, teneynde het hues dess Heeren niet meer also vortaen en worde prophaniert.

42 Gedeputeerden
Hebben D. deputati rapport gedaen van ‘tgene bij hen was besoigneert zeddert den jongsten classe tot dese tegenwordige, ende hebben die broederen dess classis mit goeden contentement den D. deputatis daerover bedanckt.

43 Gedeputeerden ~ Examinatoren
Ende zijn oversulcx gecontinueert in haer deputaetsampt, gelijck oock D. Joannes Verhouwell, minister in Eck, in officio examinandi, alssoock D. Isaacus, minister tot Lynden, sijn substitutus.

44 Dodewaard ~ Ondertekening belijdenisgeschriften
Iss vorschenen Joannes Laurentii, schoellmeester tot Dodenweert, end hefft onderteickent die solemnele acte allen schoellmeesteren te onderteickenen opgeleitt.

45 Ochten ~ School
Iss D. Godefridus Broeckhuesius, minister tot IJsendoren, belastet te begroeten die nabueren tot Ochten, teneinde die optimmeringe van die schoell door haer mach worden geprocureert.

1620 II Classis Tiel

46 Gedeputeerden ter synode
Sijn op synodum provintialem deputeert D. Joannes Verhouwell, D. Bernardus Crusius, D. Laurentius Eckius alss dienaeren, met een ouderlingh te verkiesen bij die kerckenraet tot Tyell, wellverstaende dat bij absentie van haerlieden een, D. Neffius sall wesen substitus.

47 Correspondentie
Sijn gedeputeert op den classem Bommelianam: D. Hasius ende Laurentius Eckius.

48 Correspondentie
Op den classem Neomagiensem: D. Hermannus Broeckhuesius ende D. Hubertus Ellerus.

49 Agenda
Den tijdt van het houden dess naesten classis op den twieden maendagh septembris naestcomend, die plaetze die kercke tot Kesteren.

50 Correspondentie
Sijn D. deputati van die classen Nieumegen end Bommell vor haere presentie end goede assistentie vriendelijcken bedanckt.

51 Sluiting
Nae gehoudene censura morum end aenroepinge van den naem dess Heeren sijn die broederen dess classis in vrede van malcanderen gescheiden.

52 Ondertekening
Johannes Neeffius, classis praeses
Johannes Verhouwel, classis assessor

1620 II Classis. Kesteren, 17 juli
Inv. nr. 30, fol. 53-56v.

1 Aanwezigen
Acta classis Tielanae, gehouden tot Kesteren den 17 julii anno 1620. Sin verschenen op desen angestelte classe dese navolgende persoonen: D. Hermannus Broekhusius, V.D.M. in Hien ende Dodenwerth, mit Cornelis Albertsen, ouderling; D. Isaacus Johannis Reewick, minister tot Lienden; D. Hubertus Ellerus, minister tot Heusden, mit Arent Funck, ouderling; D. Johannes Verhouwel, minister tot Eck; D. Betramus à Laer, minister tot Tiel, mit Gossen Derixen, ouderling; D. Ludowicus ab Edell, minister tot Ommeren; D. Johannes Brandolphus, minister tot Risswick; D. Bernardus Cruisius, minister tot Kesteren, mit Winand Woutersen, ouderling; D. Johannes Neffius, minister tot Soeulen, mit Cornelis Maasen, ouderling; D. Lambertus Latomus, minister tot Avezaet, mit Krin Vermeulen, ouderling; D. Jacobus à Mekeren, minister tot Maurick, mit Job Petersen, ouderling; D. Godefridus Broekhusius, minister tot Isendorn.

2 Leiding
Naar aenropinge van den naem des Heren zijn vercooren, tot moderatie deser vergaderinge, in praesidem D. Bernardus Cruisius, in assessorem D. Bertramus à Laër, in scribam D. Isaacus Johannis.

3 Credenties
Die credentiën der aenwesenden broederen zijn vorgelesen ende in genen van dieselven gebreck bevonden.

4 Absentie
Absentes zijn die kercke van 't Fort Nassow, die dienaer ende ouderling van Echtelt, die ouderlingen van de kercken van Lynden, Eck ende Rijswijck.

5 Absentie
Alsoo de kercke van 't Fort Nassouw op de Vooren hare absentie schriftelick geëxcusert, is sodanige excuse van den classe geacceptert. Insgelix is de absentie van de ouderlingen der kercken Eck ende Rijswijck bij den classen geëxcusert, ende die ouderling van Linden.

6 Absentie
Maer wat de kercke van Echtet aengaet woord de absentie D. Abrahami Ramakeri geëxcusert, dan die ouderling niet.

7 Acta
De acta der laestgehoudenen classis tot Soulen zijn den classi voorgelesen, ende zijn sommige derselven, als navolgen, om gewichtig[e] redenen ende insichten gelimitert, namlick:

8 Tiel ~ Scholen
Belangende den 19 articul des voorgen. classis heft denselven bij desen staet noch niet in 't werck konnen gestelt worden, hetwelcke doch der erster gelegentheit geschieden sal.

9 IJzendoorn ~ Ondertekening belijdenisgeschriften
Aengande den 25 articul, van den schoolmester tot Isendorn, welcke tot noch toe difficultirt die canones synodi nationalis te onderteikenen, pretenderende zijn klein verstant, ende hem in den latzten classe enigen tit van deliberatie vergost is tot narder advis, is bij den broederen goetgevonden dat men op het aldereenvoudichste den inhout van denselve canones hem sal vorhouden ende zine verclaringe darob gehoort worden. Welcke inhout so hij verclart te bekennen, dat hij dan werde vermant te willen ende te konnen mit goede consciëntie die canones onderteikenen. Ende so hij noch bey die weigeringe persistirt, sal men op den nasten tocomenden classe verders darob letten.

10 Ochten ~ School
In het resumeren van den 45e art., noopende het timmeren van een schoolhuys tot Ochten, hetwelcke D. Godefrido Broekhuisio in den latsten classe belast worden die nabueren tot Ochten darover te begroten, heft D. Godefridus zijn angewende vleit ende wat hem ter platse wederfahren is den classi gerapportirt. Ende

is nae reipe deliberatie goetgevonden ende geresolvert dat die deputati classis willen har op die middelen der platzen dartoo noodig narder informeren, welck die D. deputati classis ter erster gelegentheit sullen doen.

11 Ochten ~ Vacature
Wat belangt die bedieninge der kercken tot Ochten, in den 30 art. des voorigen classis D. Godefrido belast, is om gewichtige redenen goetgevonden dat dieselve kercke van nu vortaen door den samentlicke broederen des classis per vices werde bedient.

12 Agenda
Noopende den 50 articul[114], van den tijt des classis, te houden op den tweden maendach in september, is door de uytschrivinge des synodi provintialis ende overgesonden gravamina der anderen classen, om te moogen darover besoigneren, teneynde dat de deputati des classis op den synodum komen gepreparert ende alsoo niet alleen bij advys maer ooc decisive gehandelt worden, nootwendichlick voor den in den latsten beraemden tijt aengestelt ende gehouden op den 17 julii ter genominerte plaatse.

13 Correspondentie
Vorders is vorgelesen de missive van de synodaelkercke aen den D. deputatos classis ende de gravamina der anderen respective classen. Ende is darop geadvisert als volgt:
Op 't ersten gravamen der schoolmeesters, dat een bijlage voor de custers ten plattenlande (dar het noot es) van der Landschap vercregen mochte werden, woord geadvisirt dat die deputati synodi mochten werden belast bij die Landschappe, oft waer het te versoecken staet, te versoecken dat een generale ordre worde gestelt op die quantiteit ende die gagie der custeren, schoolmesters zijnde ten plattenlande, warnaer de respective quartieren ende ampten haer hebben te reguleren, te merder dieweil veele andere abusen, als van tappen ende van twee ampten te bedienen ende andere ongereimtheden, daerdoor zij tot den Heilichen Avontmael onbequam worden, door sulke middelen sullen ende konnen vorgekomen ende wechgenomen werden. Gementionert gravamen 9.
Op 't 8 gravamen ende de doleantie der schoolmesters van dat die ouders hare kinderen papsche boecken begeerten geleert te hebben, 'twelck, so zij weigeren, zij dan in ongunste bij haerluyden komen, is geadvisert dat de placaten[115] des landts op dit stuck gegeven, mogen geëxecutirt werden.
Op het twede gravamen ende die doliantie eeniger broederen des plattenlandts over haer soberen tractament[116] is geadvisert noodich eerlick te zijn sullen, bij den Landschappe te remonstreren ende om vermerderinge aen te houden.
Op het 3., noopende de verscheiden onordere in de kerck voorkomende ende profanatiën des sabbaths, is geadvisert dat D. deputati synodi sulx mede den Edele Hove remonstrerende versoecken executie der placaten[117] daerop gegeven.

---

114 Het betreft hier artikel 49 van de vergadering van de classis Tiel van 1-3 mei 1620.
115 Een resolutie uit 1593 is gepubliceerd in Van Loon, *Twede deel (...) Placaet-boeck*, kol. 39-41.
116 Hierna is doorgestreept: 'ende'.
117 Dit plakkaat uit 1618 is gepubliceerd in Van Loon, *Twede deel (...) Placaet-boeck*, kol.

Insgelix op het 4 gravamen van de mispapen ende jesuïten uytloopen ende diensten, ende op het 10, noopende het uytloopen van de papisten uut steden ende dorpen, dewelcke dagelix hoe langer hoe merder geschieden, is geadvisiert dat deputati synodi versoecken mochten bij den hooge overichgeit dat darob vlitig opsicht genomen werde, ende die placaten des landts darover geëxcecutirt werden, ende dat alle respective richteren ende onder-overichheden in alle plaetsen ernstlich gehouden tot die executie der vorgemelte placaten[118].
Noopende dat 5 gravamen, van den onbehoorlichen woecker der lombarden, advisert classis wel noodich te zijn dat sulx behoorde door die hooge overichgeit afgeschaft te werden, mit dese conditie dat bij de broederen die datselve gravamen hebben vortgebracht, oepeninge werde gedaen van die middelen bij andere welstelte republicken gefunden ende gepracticirt.
Betreffende dat 11 gravamen, ofte het niet noodich en ware dat aloomme in steden ende plattenlande geen andere officieren mochten gestelt worden dan die van die reformirte religi zijn? Is geadvisert dat wel te wunschen war dat alle officieren van die religi waren, en dat hierin tenminsten sovil versieninge mochte geschieden dat in alle plaetsen luyden van die reformierde religi rudenen mochten gepreferert werden, temerder opdat die arminianismus, papismus ende andere secten op een nieuwe niet in en breken.
Ende wat het 12 gravamen belangt, is geadvisert dat wat hoognodig ende gantsch dienlich zij dat een epitome werde gestelt van alle nationale ende provintiale acten.
Wat die ministros resipiscentos belangt, in 't 14 gravamen gementionert, is geadvisert dat sodanige de tijt van 2 jahren behooren geprobirt te worden, om van die oprechtiggeit van harder bekeringe wel versekert te zin, ende dat door lichte aenneminge die kercke geen schade en leyde.
Ende op het 15 gravamen, angande die kinderdoop bij den remonstranten na haer deportament bedient, word geadvisert sulx geen doop te zijn.

14 IJzendoorn ~ Biddagen
Omgefragt zinde na den stat der kercken ende schoolen, is vorgebracht worde[n] van D. Godefrido Brockhusio dat die generale biddagen hem niet en werden geintimirt. Sullen die D. deputati an den heer amptman bearbeiden dat die uytschrivingbrieven van die biddedagen den predicant aldaer (gelic anderen) moogen ter handen comen ende na gewoonte in den kercken afgelesen werden.

15 Rijswijk en Ravenswaaij ~ Tucht ~ Schoolmeester
Van D. Brandolpho word vorgebracht dat bij hem is een persoon, hiervooren tot het ampt eens diakens angenomen, diewelcke zin ampt bij hemselven afgeleit heft ende hem darenboven wel 14 ofte 15 weken van die predicatie[119] absentirt; warover hij van den kerckenraet vermant ende van den Avontmal[120] voor die rei-

163-165.

118 Dit plakkaat uit 1587 is gepubliceerd in Van Loon, *Twede deel (...) Placaet-boeck*, kol. 29.

119 In de marge is geschreven: 'van die predicatie'.

120 Hierna is doorgestreept: 'gehouden'.

se gehouden, ende is noch[121] geen beterschap van hem vernomen. Is derhalven goetgevonden dat hij nochmals nomine classis in visitatione sal werden vermant. Ende wat belangt D. Brandolphi angeven van den schoolmester, diewelcke weigert schoole te houden overmits geen schoolhuys daar is, ende anders, als darin sal versien sin, wel wil school houden, woort opgeschort tot die visitatie der deputaten.

16 Ochten ~ Kerkgeraad
Van Cornelis Jansen Pansier zijn vanwegen die kercke van Ochten voorgegeven eenige abusen in die kercke voorgefallen, uyt het versetten des predickstols ende stelle van die bancken. Sullen D. deputati darob haer in den platse informeren ende naer heisch ende gelegentheit der sake darin doen.

17 Kesteren ~ Armenzorg
Is van D. Crusio vorgegeven dat in zine platse sommige brood an die armen wort uytgedeilt jarlix, darvan publicatie gethan word in die kercke, 'twelcke niet alleen is een phariseeische eergirichgeit mar ooc een pauselicke superstitie, dardoor die rechte armen worden gedefraudirt ende andere die almossen inschlicken. Ende doch bij kerckliche ende politicke order gestelt is dat alle incomsten der armen in handen der diaconen sullen komen war diaconen zijn, dat darom behoort sovil werts, ofte wat darto gelegent is, te comen in die handen van die diaconen om sonder ansien van persoonen recht, na die meinonge der gevers, uytgedeilt te mogen werden.

18 Begrafenisgebruiken
Alsoo door het luiden over[122] die dooden vele misbruicken ontstan, so woord goetgevonden dat diegene die meer roesen[123] willen geluit hebben als eenen, voor ieder poose geven sullen, tot behoef der kercke, soveel als ieder dorp goet vint. Ende tot desselver bequamer voltreckinge sal men den heer amptman ende ridderschap versoecken dat Har Edelen gelieve die goede handt darto te bieden.

19 Examens
Van die examinibus der candidaten, of die niet ander dan voor die gehele classe sullen geschieden, is geresolvert dat wanner het geschieden can, sal dat examen geschieden voor den gehelen classe, mar so die gelegenheit niet en leidet den classem te houden, sal voor den deputatis ende nastgesetene predicanten geschieden, ende so wat enige predicanten darob willen verscheinen, sullen dieselve op hare eighene costen moogen ende moten compareren.

20 Predikanten
Insgelix op 't stuck van dimissie der kerckendienaren, ofte dieselve bey den deputatis alleen sal mogen geschieden, dan ofte dieselve bij den gehelen classe sal moten gethan worden, sal die dimissie bij den deputatis staen, doch sullen diegene welcke uyt den classe scheiden, den respective kerckendienaren ende lidtmaten

121 Boven de regel geschreven.
122 Boven de regel geschreven in plaats van het doorgestreepte: 'voor'.
123 Boven de regel geschreven in plaats van het doorgestreepte: 'reissen'.

der classi elx in besonder valediceren ende vriendlich afscheit van denselven nemen.

21 Proponenten
Vorters angande die proponenten diewelcke mochten aen eenig predicanten versoecken eenige predicatie te doen an zinen platse, of sodanige mochte werden geadmitirt sonder vorgande advis der deputaten oft nastgesetenen kerckendienaren? Ende oft iemand der predicanten sodanige proponenten tot sulx mogen versocken? Word geresolvirt sulx niet te sullen mogen geschieden sonder vorweten van die deputaten der classis ofte der nastgesetenen predicanten, ende dat doch alleen voor een, 2. ofte 3 reisen ten hoochsten. Jedoch, alsoo D. Wigelio sulx voor desen toegelaten is, ende hij allreits die beroepinge tot die kercke van Ingen ontfangen, ende hij zine gaven den classi heft laten hooren, sal hem vorders sulx vergost worden, doch dat het in geen consequenti werde getrocken.

22 Sacramenten
Angande die caeremoniën ende formulieren, so in der kinderdoop als in 't administreren des Heilichen Avontmaels ende conformeren des houwelix, sullen in alles die gemeine formuleren der kercken werden gebruickt. Ende in 't uytdeilen en 't uytspreken der woorden over 't broot ende wein, in het Heilich Avontmal gebruickt, werden die woorden in den synode Dordracena, 1587 gehouden, paragrapho 77[124], uytgedruckt.

23 Avondmaal
Insgelix tot onderhoudinge consensus in lehre ende caeremoniën sal het Heilich Avontmal des Heren in allen respectiven kercken deses classis viermalen des jahrs geadministirt worden, te weten op die 3. hochteiden, Kerstmis, Paeschen ende Pinxteren, ende voor die 4 reise op den ersten sondach in september.

24 Predikanten ~ Avondmaal
War ter platse een kerckendienar beropen is, diewelcke ofte tevoor in geen kerckendienst is gewest oft in platzse dar het Avontmal niet bedient is gewest, ende hij die manier niet en weet ofte dar dese manieren niet gebruickt en woorden, sullen die deputati des classis, ofte die classis selfs warvoor het examen gethan word, informati nemen van des kerckendienars qualificatie, siende in examine ofte confirmatie desselven die manieren in desen classe gebruicklick voorstellen, doch naer die gelegentheit der persoonen in die sacken doen, oft sal dieselve predicant eerst hem vervogen ter nasten platze om die gebruickliche caeremoniën te sien ende lehren.

25 Kerkgeraad
Wat belangt die bancken in die kercken sal in alle kercken die resolutie van heer amptman ende ridderschappe achtervolget worden, ende war eenige oppositie mochte vorvallen, sal men den heer amptman versoecken dat Zine Edele die goede handt bey hare genomene resolutie wille bieden.

124 Het betreft hier waarschijnlijk art. [70] van de nationale synode van Dordrecht (1578).

26 Pastorieën
Is ooc geresolvert dat war bey vacerende platsen die pastoreyën mit poten ende planten konnen werden verbetert, sulx sal bey den deputatos uyt die reditibus communibus gedaen worden.

27 Archief
Men sal 2 classicale boocken houden om in het eene die acten onses classis te verteikenen, ende in het andere te protocolleren die acten van die andere classen ende alle andere missiven an den classen, often deputatis geschreven, diewelcke ooc sullen werden an een lias bij den anderen bewart; dartoo D. Hermannus Broickhusius tot scribam einstemmelich is vercoren.

28 Fort Nassau ~ Diaken
Dieweil op het Fort van Nassouw ene sekere persoon tot het diakenschap bij onbehorlicke manieren is gecomen, ende noch seer eergerlich van die reformirte lehre ende kercke spreckt, sal van die erste die dar sal gaen prediken informati genomen worden ende darvan den deputatis raport gedaen, ten fine dieselve persoon na kerkeliche order worde geremovirt, als onwetteliken tot den dienst gecomen sinde ende als een lasterar hem dragende.

29 Ommeren ~ Beroep
Is D. Ludowico ab Edel zijn beroepinge schriftelick ten handen te stellen geaccordirt, ende sal D. Verhouwel dieselve instellen.

30 Geschil
Tuschen D. Godefridum Broickhusium ende die huysvrouwe Vesekii is van den broederen goetgevonden dat D. Godefridus sal behouden die hondert guld. diewelcke dat adelicke gericht hem heft toegeleit, ende dat der huysvrowen voornomt niet meer toe en comt.

31 Propositie
Is gedan een corte predicatie van D. Wigelio over dat 17 vers, cap. 5, Epistola 2 ad Corinthios. Ende is bij den broederen van ‘tgene darin geobservirt christlich vermant.

32 Gedeputeerden ter synode
Die deputati ad synodum provintialem, in dem vorigen classe te Soulen genominert, werden gecontinueert.

33 Correspondentie
Zijn gedeputirt ad classem Neomagiensem, welcke anstanden 2. mondach na Paeschen sal gehouden woorden, D. Bertramus à Laër ende D. Johannes Neefius. Ende op den ersten anstanden classem Bommelianam D. Johannes Verhouwel ende D. Isaacus Johannis.

34 Examinator
Examinator classis woordt gestelt D. Isaacus Johannis.

35 Absentie
Die Edele ehrentfeste jonckher Christian van Wey, ouderling der kercken tot Echtelt, heft Zine Edelen absentie van den classe excusirt.

36 Agenda
Den naestcomende classis, wesende die erste ordinaria classis des jahrs 1621, sal op ordinarisen tijt gehouden worden binnen de stat Teil.

37 Sluiting
Nae gehoudene censura morum ende aenropinge des naems Godes zin die samentlicke broederen in vrede verlaten.

38 Ondertekening
Bernardus Crusius, praeses
Bertramus à Laër, assessor
Isaacus Joannis Rewijck, scriba classis

Acta van de classis Bommel 1614-1620

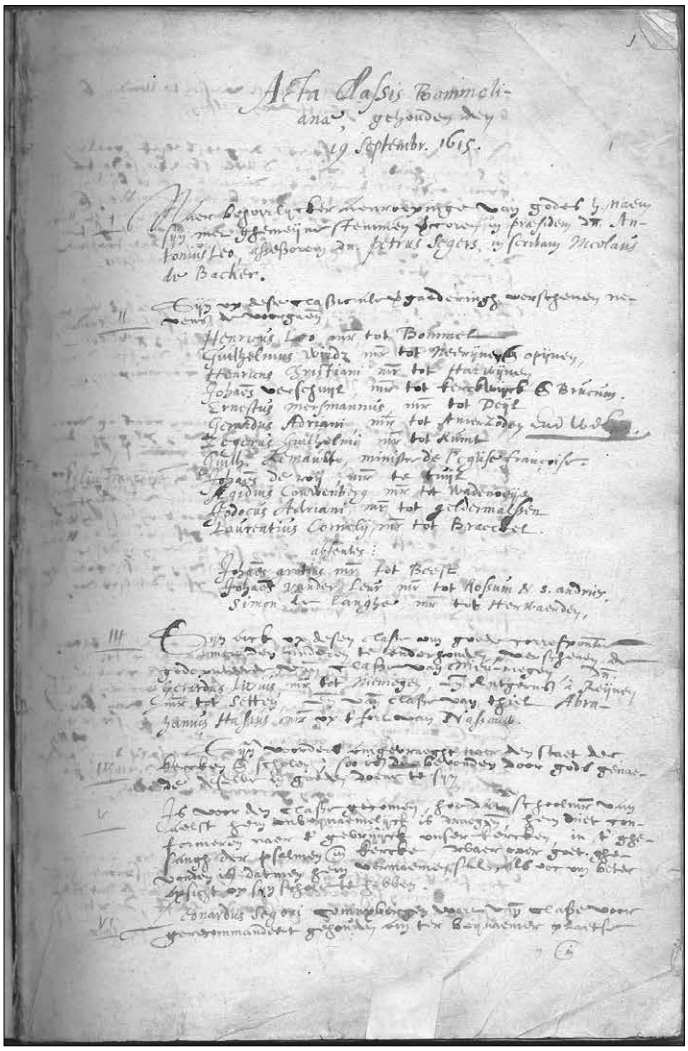

1614 I Classis. Zaltbommel, 20 september
Inv. nr. 24, fol. 61-63v.

Leiding
Acta classis Bommelianae, gehouden den 20en septembris anno 1614. Sijn met eenparige stemmen vercooren in praesidem D. Henricus Leo, in assessorem D. Antonius Leo, in scribam Gerardus Adriani.

Aanwezigen
Sijn presentes neffens de voorsschreevnen: D. Johannes Grootsius, minister tot Beessdt; D. Johannes Verschuyll, minister tot Brueckem; D. Ernestus Mersmannus, minister tot Deyll; D. Petrus Zegeri, minister tot Dryell; D. Johannes Leurius, minister tot Andryes en Rossem; D. Zegerus Wilhelmi, minister tot Rumdt; D. Joannes de Roy, minister tot Tuyll; D. Nicolaus de Backer, minister tot Hedell. Absentes: D. Wilhelmus Remoutius, minister der Franschen; D. Henricus Christiani, minister tot Herwijnnen; D. Giellis Kouwenbergh, minister tot Wadenoijen; D. Guylielmus Wyrts, minister tot Werdenburch en Nerijnen, qui postea accessit. Sijn oock op deesen classe verscheenen: Gerardus Livius, minister tot Nijmmegen, D. Joannes Lotichius, minister tot Horssen, als deputati classis Neomagensis; D. Alardus de Vryes, minister tot Thyell, als deputatus classis Tielanae.

1 Absentie
Aengaende d'absentie D. Remoutii wort geresolveert dat bij soverre hij eenige extraordinaris vereeringe vercreech, ooc den naesten classe met een vereeringe versien solde van de verteerde oncosten.

2 Absentie
Opdat naemaels geen disordre en ryese door negligent absenteren der broederen uyt den classe wert geresolveert dat men in posterum een expressen bode aen den absenten op hen eygen costen sal affverdigen ende daerdoor haer op den classe citeren.

3 Brakel en Vuren ~ Heerewaarden ~ Predikanten
Aengaende den persoon D. Laurentii Cornelii tot Braeckel wert geresolveert dat men hem nae ordre der kercken sal confirmeeren, met conditie d'selvige sich onderwerpe om t'allen tijden, dies versocht sijnde, den classi sijnnes voortgancks reeckeninge te geven, en wert vermaent dat hij sich vlijtigh ende neerstich in sijn beroep betrachte. Ende aengaende den persoon Simonis tot Herwaerden wert ooc tot een membrum classis aengenomen.

4 Financiën
Aengaende de visitatores classis wert geresolveert dat de costen die daer souden mogen vervallen in de visitatie sal bij de gemeynne broederen des classis gedragen werden, de visitatores geh[ou]den sijnde den classe daeraff reeckeninge en contentement te doen.

5 Visitatie
De broederen gesaemtlicken ondervraecht sijnde van den staet harer kercken en scholen, hebben beantwoort d'selve noch tamelijc te sijn en Godt daervoor te bedancken.

6 Rhenoy ~ Schoolmeester
Aengaende den tweden artyckel des voorgaenden classis, betreffende den schoelmeyster tot Rennoy, wert D. Zegerum versoicht neerstich te vernemen wanneer daer eenige dienst soud[e] mogen geschieden, om dat den visitatoribus te verwittigen, opdat dieselvige alsdan naer eysch der sake souden mogen handelen.

7 Ammerzoden ~ Schoolmeester
Nopende den schoolmeyster van Ameroyen wert beslooten dieselvige voor den kerckenraet tot Bommel om dieselvige sijnnes ampts te insinueren.

8 Acta
De articulen 5., 6., en 7 blijven in stant des voorgaenden classis.

9 Absentie
Nopende den 14 artyckel des voorgaenden classis wert gearresteert dat so wie hem des avonts te vijff uren absenteren, sal vervallen sijn in een amende van twe schellingen, neffens d'ordinare montcost; doch wert minister tot Beest vanwegen sijnnen hoogen ouderdom en impotentie hierin verschoont.

10 Ophemert ~ Vacature
Aengaende den 16en artyckel wert D. Leo versoicht om te gaen tot Utrecht om neersticheyt aldaer aen te wenden dat de kercke tot Ophemert met een kerckendienaer moichte versyen worden.

11 Archief
Wert oock gearresteert dat de acten bij den scribam worden gecopieert, opdat de kercke van Bommel een copye behelde totdat daer een classisboeck soude mogen wesen, hetwelcke d'kercke van Bommel tegens toecomende classe sal bevorderen.

12 Est ~ Schoolmeester
Nopende den schoolmeyster van Est sal bij die van Nijmmegen en Bommel beaerbeyt worden dat dieselve met wat beter tractement soude mogen worden versyen.

13 Geldermalsen ~ Beroep
Nopende het beroep van die van Geldermalssen op den persoon van Nicolao den Backer werden gedeputeert D. Henricus Leo en D. Joannes Leurius om sich tot Hedel te laten vynden om die gemeynte aldaer tot dimissie van Nicolao te induceren. Men sal oock die van Malssen voor andtwoort geven dat men alle neersticheyt sal aenwenden opdat sij alleen mochten bedient worden, volgens haer versoeck, immers dat sij yrst moichten bedient worden voor die van Meteren.

14 Absentie
Henricus Christiani van den classe geciteert sijnde neemt sijn excuse op sijnne onwetentheyt en sijnne tegenwoirdige dispositie, presenteert d'montcosten te betaelen, met beloffte van neersticheyt in toecomende tijden aen te weynden; hetwelcke ooc d'classis voor deesen tijt aenneemt.

15 Correspondentie
Aengaende den 21 artyckel des classis van Nijmmegen wert conform desselvigen gearresteert dat in posterum twe gedeputeerden sullen reyssen op beyde classen, te weten een uyt de steden en een van den plattenlanden.

16 Waardenburg ~ Schoolmeester
Gravamina. Op het gravamen D. Wirts, aengaende den schoolmeyster tot Werdenburch, wort besloten dat de visitatores tot Werdenburch sich sullen laten vynden om nae de gelegentheyt der saken te vernemen, ende bij soverre hij bevonden wert sich wel te dragen, dat men alsdan beaerbeyden sal om ordinantie bij de Gedeputeerde des quartiers voor hem te vercrijgen.

17 Visitatie
Den visitatoribus wert ooc belast sich in hare visitatie op het Fort van Sinte Andryes te laeten vynden, om den sargiant van capitein Faiblau te ondervragen van seecker woorden die hij gehoort soude hebben te Alem, aentreffende het oovervaren tot Alem, te weten: al wat ick doe, dat sal mijn den amptman wel uytdraegen; om nae kennisse van de sake bij den heeren amptman daer voorders aff te handelen.

18 Kerkwijk ~ Diakonie
Op het gravamen van meyster Jan tot Kerckwijc wert voor andtwoort gegeven dat naedien meyster Philips, gewesene schoolmeyster tot Kerckwijck, tot verscheyden reysen gevordert sijnde om rekeninge te doen van sijne geadministreerde diakonye, in weygeringe gevallen is, ende eyntelic sonder d'selve te doen is vertrocken, worden de dienaren van Nijmmegen gebeden op de sake te letten en d'selve tot rekeninge te vorderen.

19 Overheid
Op het ingebroichte gravamen Marsmanni wort gearresteert dat den heere amptman sal gevordert worden om d'altaer tot Ensspijc te doen ruïneren ende reparatie der kercken Ensspijc ende Deyll bevorderen. Op het algemeynne gravamen, aengaende dat de dyeffleijers van den heeren amptman door publicque affcondigen presenteren te accorderen, en inderdaet accorderen, om den sabbath door rijden, wercken en andersins te doen violeren, wert beslooten dat den heere amptman moichte versoicht worden in die groote abusen sijnner dienaers te versyen. Insgelijcx dat oock in de andere vrijheerlijcheden dat moichte versocht werden. Dat ooc den heere amptman werde gevordert dat de insinuatie van de uytgeschreven bededagen en diergelijcke bijtijts aen de respective kerckendienaren moichten bestelt worden.

1615 I Classis Bommel

20 Correspondentie
De deputati utriusque classis sijn van hare presentie en chrystlicke bijwoonninge bedanct.

21 Visitatoren ~ Correspondentie ~ Examinator ~ Sluiting
De visitatores classis worden alsnoch gecontinueert Henricus Leo et Gerardus Adriani. Worden gedeputeert op den classem Neomagensem, beneffens een uyt Bommel, Antonius Leo, et ad Tyelanam Gerardus Adriani. In examinatorem wort gestelt D. Remoutius. Nae gehoudene censura morum is de classis in vrede en eenicheyt gescheyden.

22 Agenda
Den tijt des toecomenden classis is den derden maendach nae Paesschen.

23 Ondertekening
Henricus Leo, classis praeses
Antonius Leo, assessor
Gerardus Adriani, scriba classis

1615 I Classis. Zaltbommel, 2 mei
Inv. nr. 24, fol. 65-66v.

Leiding
Acta classis Bommelanae, gehouden binnen Bommel den 2en maii anno 1615. Naer aenroepinge van Godes Heyligen name sijn vercooren in presidem D. Henricus Leo, in assessorem Ernestus Merssmannus ende in scribam Antonius Leo.

Aanwezigen
Sijn op deesen classe verscheennen als deputati van Nijmmegen ende van Thyel: D. Conrardus Heckerus, minister; D. Alardus de Vryes, minister tot Thyel; D. Henricus Leo, minister tot Saltbommel; mr. Steven, senior ecclesiae Bommeliensis[1]; D. Joannes Grootius, minister tot Beessdt; D. Wilhelmus Wirts, minister tot Nerijnnen; D. Johannes Verschuyll, minister tot Bruckom; D. Antonius Leo, minister in Haefften; D. Ernestus Mersmannus, minister in Deyll; D. Henricus Christiani, minister tot Herwijnnen; D. Joannes Leurius, minister tot Rossem; D. Petrus Zegeri, minister tot Dryell; mr. Gerardus Adriani, minister tot Ameroyen en Wel; D. Wilhelmus Remoutius, ministre de l'eglise françoise à Bommel etc.[2]; D. Segerus Wilhelmi, minister tot Rumdt; D. Joannes de Roy, minister tot Thuyll; D. Nicolaus Backerus, minister tot Heell; D. Laurentius[3], minister tot Brakel; D. Egidius van Cauwenbergh, tot Wadenoijen; D. Jodocus Adriani, minister tot Geldermalssen; D. Simon de Langhe, minister tot Herwaerden.[4]

1 In het handschrift van N.N. is hierbij geschreven: 'minister (…) Bommeliensis'.
2 In het handschrift van N.N. is in plaats van het doorgestreepte 'France' geschreven: 'l'eglise (…) etc.'.
3 Hierna is ruimte opengelaten.
4 In het handschrift van N.N. is geschreven: 'D. Simon (…) Herwaerden'.

1 Visitatie
Is omgevraecht nae den staet der kercken en scholen, so der stede als der plattenlande, ende doorr Goodts genade in goeden doen gevonden, uuytgesondert dat Winandus Servatii vermaent sal worden betere correspondentie te houden met Ernesto ende sijner schole goede sorge te draegen, gelijc als oock den schoolmeyster tot Herwijnnen om voortaen sijn onordentelijc leven te corrigeren.

2 Hellouw ~ Herwijnen ~ Combinatie ~ Schoolmeester
D. Henricus Christiani wort van den classe geauthoriseert Helluw bij Herwijnnen te combineren. Ende sal aen die van Helluw geschreven worden wegen hare impertinente procedure tegens haren schoolmeyster ende het aennemen eenes anderen, buyten voorweten ende advys des classis.

3 Rumpt ~ Schoolmeester
Den schoolmeyster tot Rumdt heefft den classi voorgedragen sijn sober tractement ende versoicht voorschrievens aen die heeren Gedeputeerden tot vermeerderinge van 'tselve, 'twelcke hem bij den broederen geaccordeert is.

4 Ophemert ~ Vacature
Cauwenbergius heefft aengenomen, op der broedren versoeck, de kercke van Ophemert mede voor eenen tijt te combineren, opdat door stilstant van dienste aldaer ende sommiger luyder moetwilligheyt niet een ander sich onbehoorlicke indringe.

5 Kerkmeesters
Vyndt de classis goet dat den Landtschap naestcomende versocht werde te mainteneren dat voortaen geen kerckmeysteren gestelt werden dan doende professie van de religie.

6 Wadenoijen ~ Schoolmeester
Beloofft de classis te bevorderen dat Wadenoijen met een schoolmeyster versien werde.

7 Gellicum ~ Huwelijk
Gravamina. Is den broederen voorgecommen dat een seker huysman tot Gellicum, hebbende sijner huysfrauwe suster beslaepen, nu van hem swanger sijnde, ende noch bij sijnne voorgaende huysfrouwe overbehouden vier kyndren, der meyninge is d'selve sijnner huysfrouwe suster te mogen[5] echten, waerover D. Segerus, dienaer aldaer, des classis advys versocht hebbende. Verclaren de broedren te houden voor bloetschande, 'twelcke bij haer niet te corrigeren staende, meynnen dat den heere amptman offt den Edele Hove sulcx behoort geremonstreert te worden.

8 Overheid
Gravamina superioris classis sal den heere amptman voorgehouden werden, nae de kennisse D. Leurius daervan seyt te hebben.

5 Boven de regel geschreven.

9 Zondagsheiliging
Tertium gravamen precedentis classis[6] wort gearresteert den heere amptman te remonstreren het accorderen sijner dienaren met den huysluyden tot violatie der sabbathdagen, dat door Sijnne Edeler autoriteyt sulcx voortaen onderlaten werde.

10 Deil ~ Enspijk ~ Kerkgebouwen
D. Ernestus heefft den broedren voorgedragen de quade reparatie sijnner kercke, waerdoor hij door het roepen en invliegen van uulen, krayen en andersins verhyndert wort in sijnnen dienste, gelijc alsooc van Ensspijck, dat de kerckmeyster aldaer tot rekeninge mochten geconstringeert worden en hare kercke beter versyen dan tot noch toe is geschyet. Neemt op hem D. Henricus Leo sulcx den heere amptman aen te geven.

11 Geldermalsen en Meteren ~ Traktement
D. Ernestus gedoleert hebbende dat hij saliger Pellenbergii dienste een vierendeel jaers bedient heefft sonder yet daervoor te genieten, ende versoicht hebbende van de classe een missive aen de heeren Gedeputeerden, heefft hem sulcx de classis uuytbrengende van die van Geldermalssen attestatie geaccordeert.

12 Rhenoy ~ Schoolmeester
Den schoolmeyster tot Rennoy eertijts geaccordeert sijnde van de classe het voorlesen in der kercken aldaer, te weten alleenlijc van den blooten text der Heyligen Schriffture mit Rulmanni Postille[7], ende nu sich seer incivilicken dragende, met pleginge der pauserlicke ceremonie over de begravinge der dooden, oock hemselven schrievende kerckendienaer van de voorseyde plaetse, is daerop van de broedren des classis ontboden, en beloofft sigh deser inconveniënter in toecomende tijden te onthouden, dragende sigh in alles conform onser kercke.

13 Fort Sint Andries en Rossum ~ Rooms-katholieken
D. Leurius heefft den broedren voorgehouden hoe dat sijnne diaken, affgevallen sijnde tot de Roomsche kercke ende een litmaet sijnner gemeynte, ooc sijnne kyndren onderhout tot pleginge der pauselicker ceremonie. Versoect des classis advys hoe hij sigh hierinne te reguleren hebbe. Welcke verstaet dat D. visitatores, nevens Leurium, hem ernstelic sullen vermanen sijnne affkeringe met continuatie in sijnnen dienste te verbeteren, nochte de affgodissche kercke op anderen tijden meer te versoecken, stellende hem ooc mede voor de swaricheden die hij in contrarie heefft te verwachten.

14 Bruchem ~ Kerkwijk ~ Geestelijke goederen
Sullen die visitatores neerstelic vernemen nae den staet der kerckegoederen van Brueckem en Kerckwijck die bij joncker Reviere, so sij verstaen hebben, seer misbruyct werden.

---

6 Het betreft hier artikel 19 van de vergadering van de classis Bommel van 20 september 1614.

7 Boven de regel geschreven in plaats van het doorgestreepte: 'Rullandi'. Johannes Rulmannus, *Kurtze einfeltige Außlegung uber alle Sontäglichen Evangelien durch das gantze Jahr.* Herborn, 1607.

15 Geldermalsen ~ Delwijnen ~ Huwelijk ~ Heerewaarden ~ Zondagsheiliging
Sal den heere amptman versoicht werden te corrigeren al sulcke fauten van overspel als in beyde deese weerden gepleecht werden, met namen tot Geldermalssen en Delwijnnen. Ende dat oock Sijnne Edele geclaecht werde hoe dat in den dorpe van Herwaerden de sonnedagen qualic meer als andere gevyert werden.

16 Geldermalsen en Meteren ~ Predikant
D. Jodocus, pastor tot Geldermalssen, bij den broederen geëxamineert sijnde, wort geaccepteert pro membro classis.

17 Correspondentie
Acta classis Neomagensis et Tyellanae sijn van de broederen gelesen.

18 Absentie ~ Visitatores
De mulcta absentium ad horam quintam in diversorio wort gecontinueert, gelijc als oock die visitatores classis, D. Henricus Leo ende mr. Gerardus Adriani.

19 Examinator
Examinator blijfft D. Remoutius, pastor l'eglise françoise[8].

20 Correspondentie
Werden D. deputati bedanct wegen hare chrystelicke bijwoonninge en onderlinge correspondentie.

21 Sluiting
Nae gedane censura morum ende danckseggingе tot Godt is de classis in oude vrede ende eenicheyt gescheyden.

22 Ondertekening
Henricus Leo
Ernestus Merssmannus
Antonius Leo, classis scriba

1615 II Classis. Zaltbommel, 19 september
Inv. nr. 1, p. 1-6; inv. nr. 24, fol. 67-68v.

1 Leiding
Acta classis Bommelianae, gehouden den 19 septembris 1615. Naer behoirlijcker aenroepinge van Godes Heyligen naem sijn met ghemeyne stemmen vercoren in praesidem D. Antonius Leo,[9] in assessorem D. Petrus Segers,[10] in scribam Nicolaus de Backer[11].

8 In plaats van 'de France' is in het handschrift van N.N. boven de regel geschreven: 'françoise'.
9 In inv. nr. 24 is hierna geschreven: 'minister tot Hafften'.
10 In inv. nr. 24 is hierna geschreven: 'minister tot Driel'.
11 In inv. nr. 24 is hierna geschreven: 'minister tot Hedel'.

2 Aanwezigen
Sijn op dese classicale vergaederingh verschenen, nevens de voorgaende: Henricus Leo, minister tot Bommel; Guilhelmus Wirdz, minister tot Neerijnen ende Opijnen; Henricus Christiani, minister tot Harwijnen; Johannes Verschuyl, minister tot Kerckwijck ende Brucum; Ernestus Mersmannus, minister tot Deyl; Gerardus Adriani, minister tot Amerzoden end Wel[12]; Zegerus Guilhelmi, minister tot Rumt[13]; Guilhelmus Remautius, minister de l'eglise françoise; Johannes de Roy, minister te Tuyl; Aegidius Couwenberg, minister tot Wadenoeijen; Jodocus Adriani, minister tot Geldermalssen; Laurentius Cornelii, minister tot Braeckel. Absentes: Johannes Grotius, minister tot Beest; Johannes van der Leur, minister tot Rossum ende Sint Andries; Simon de Langhe, minister tot Herwaerden.

3 Aanwezigen
Sijn oock op desen classe om goede correspondentie met den anderen te onderhouden verschenen: de gedeputeerde van de classe van Nieumegen, D. Gerardus Livius, minister tot Niemegen, ende D. Rutgerus à Reynen, minister tot Setten, ende van de classe van Thiel, Abrahamus Hasius, minister op 't Fort van Nassouw.

4 Visitatie
Sijnde voorders omgevraeght naer den staet der kercken ende scholen, soo is die bevonden, door Gods genaede, deselve in goeden doene te sijn.

5 Aalst ~ Schoolmeester
Is voor den classe gecomen hoe dat de schoolmeester van Aelst hem onbequaemelijck is draegende, hem niet conformerende naer 't gebruyck onser kercken in 't ghesangh der psalmen in de kercke, waerover goetghevonden is dat men hem vermaenen sal, alsooc om beter opsicht op sijn schole te hebben.

6 Schoolmeester
Leonardus Segeri Coninxbergen wort van de classe voor gerecommandeert gehouden om ter bequaemer plaetse in der classe met een schooldienst versien te worden, ende besonderlijck aen de plaetse van Malssen.

7 Geestelijke goederen
Alsoo de jonckeren soecken de geestelijcke goederen in haeren handen te crijgen, d'welc strecken soude tot grooten ongheval der kerckendienaeren, zoo is bij den classe verstaen dat men door bequaeme middelen ende luyden arbeyden sal opdat sulx verhindert mochte worden, waertoe ooc goetgevonden is om eenige te deputeren om op sulx te letten. Soo sijn daertoe met suffragia vercoren D. Henricus Leo ende D. Petrus Segers.

8 Zondagsheiliging
Belangende 't gravamen tertium praecedentis classis[14] wort verstaen dat men bij den heer amptman sal aenhouden opdat toegesien werde dat de sabbath niet ge-

12 Onderstreept: 'end Wel'.
13 In inv. nr. 24 is hierna geschreven: 'ende Gellicom'.
14 Het betreft hier artikel 9 van de vergadering van de classis Bommel van 2 mei 1615.

violeert en waerde, ende hem believe te letten dat sijne dienaeren haer van de huysluyden niet laetten corrumperen.

9 Rhenoy ~ Schoolmeester
Alzoo de schoolmeester te Renoy vermaent was op voorgaende classe sich te willen onthouden van de pleginghe der pauselijcker ceremoniën, soo hadde hij belooft sich conform onser kercken te sullen draeghen. Doch alsoo daer weder nieuwe clachten voor dese classe gecomen waeren, soo heeft hij, in tegenwoordicheyt van de amptman van Beest, belooft hem van sulx voortaen te sullen wachten. Ende heeft ooc de amptman toegeseyt dat hij, wanneer de voorgenoemde persoon sich werderom in deser saecke quaeme te misdraegen ende hij van de classe over sulx aengesproocken wirde, denselven persoon datelijck van sijnen dienst sal removeren.

10 Visitatie
Worden de visitatores classis versocht om den diaken van Rossum, die van onser kercken affgeweecken is tot de Roomsche kercke, tot wederkeeringe ende continuatie van sijnen voorigen dienst te vermaenen.
Desgelijx oock om te willen vernemen naer den staet der kerckegoederen van Kercwijc ende Brucum die bij joncker Revieren, soo sij verstaen, grootelijx misbruyct worden.
Alsooc om te willen aenhouden bij den amptman, opdat de overspelen die in de beyde Weerden ende bij naemen te Geldermalssen ende Delwijnen gepleeght worden, mogen gecorrigeert worden.

11 Gellicum ~ Huwelijk ~ Volksfeesten ~ Kerkgeraad
Gravamina. Is den classi voorgedraegen van D. Segero hoe dat een seecker Schotsman te Gellicom, een huysvrouwe hebbende woonen binnen Schoonhoven, sich van deselve, ende dat met desselvens verwillinge, gescheyden heeft, daertoe sij haere goederen gedeelt, ende d'een den anderen een scheydbrieff geschreven hebben, welcke sich ooc weder bij een ander vrouw in concubinage vervoeght heeft, soo wort bij den classe goetgevonden dat tot weeringhe van sulcken schandael den amptman sulx sal voorgehouden worden, waervan den last D. praesidi ende assessori opgelegt is; dewelcke oock haer vermaent sullen houden om te versoecken dat den heer amptman believe te voorsien dat op de nieusjaersdaegen ende andere bacchusdaegen geen onordentlijck gelaet aengerecht en werde, alsooc dat de altaeren mogen te Gellicum geruineert worden, volgende de last die hij daervan heeft.

12 Geldermalsen en Meteren ~ Traktement
Alzoo Jodocus van Geldermalssen doleert dat hem geen huyshuyre en volgt, soo sal hem tot becominge van deselve voorschrijven van de classe aen de Edele heeren Gedeputeerde van het quartier van Nieumegen vergunt worden.

13 Herwijnen en Hellouw ~ Traktement
Henricus Christiani versocht hebbende aen classe voorschrijvens aen de Gedeputeerde voorhaelt ten eynde dat hem sijn tractement belangende de combinatie der kercken Hellouw nevens Herwijnen vermeerdert werde, soo is het hem ooc toegeseyt.

14 Zennewijnen ~ Predikant
Aegidius Couwenberg heeft versocht, uut den naem der naburen van Sijnwaerd, dat deselve par combinatie mochten bedient worden, daertoe een eerlijc stipendium beloovende. Waertoe bij den classe goetgevonden is dat de dienaer van Ophemert dien van Sijnwaerd gerecommandeert werde.

15 Brakel en Vuren ~ Traktement
Wert D. Livius versocht dat het hem believe bij den Gedeputeerden van den quartiere van Nieumegen te versorgen dat Laurentio Cornelii vanwegen sijnen dienst, die hij aengenomen heeft te doen te Brakel ende Vuren, ordonnantie worde verleent op den rentmeester Andries Willemss., volgende de toesegginge hem daervan bij dien van heeren Gedeputeerden gedaen.

16 Verzoek om standplaats
Alsoo de broederen van de classe van Nieumegen versocht hebben dat D. Rutgerus de Reynen op eenige plaetse onser classe mochte getransporteert worden, indien de gelegentheyt sulx toeliette, soo is deselve ooc voor gerecommandeert gehouden.

17 Verzoek om standplaats
Desgelijx Johannes Lemmius, uut den pausdomme gecomen sijnde ende goet getuychnisse[15] hebbende van die van Nieumegen, wort van de classe voor gerecommandeert gehouden, om met eenige bequaeme plaetse alsooc ondertusschen van middelen versien te mogen[16] worden.

18 Weduwengeld
't Heeft ooc den classi goet gedacht dat bij 't versterven van eenige haere kerckendienaeren voortaen derselver plaetsen bij den gemeynen broederen, tot profijt van de naergelaetene weduwe, sullen bedient worden, ende dat voor den tijt van een jaer, onbegrepen oock 't vyerendeel jaers in dewelcke haere man der werelt overleden sal sijn. Ende wert D. Hasius, als sijnde eygentlijck een lidtmaet deser classe, t'sijner versoeck, met consentement der broederen, onder dese conditie begrepen. Ende naer deser ordre sal een ygelijck op sijn beurte hebben te dragen, op verbeurte van ses gulden die in gebreecke sal gevonden sijn.[17]

19 Ophemert en Varik ~ Predikant
Marcus Nothaeus, beroepen sijnde van dien Ophemert tot haeren wettelijcken kerckendienaer, ende daerover gehoort sijnde met goeden contentement, ende in examine bequaem gevonden sijnde, is van den broederen tot een membrum classis aengenomen, ende is hem van den classe geordonneert om een rosennobel tot sijn intree aen deselve te betaelen.[18]

15 In plaats van het doorgestreepte: 'contentement'.
16 In de marge is geschreven: 'te mogen'.
17 In de marge is geschreven: 'Ende (…) sijn'.
18 In de marge is geschreven: 'ende (…) betaelen'.

20 Zaltbommel ~ Predikant
Joh. Narsius, van dien te Bommel tot haeren kerckendienaer beroepen sijnde, doch door noodsaeckelijcke redenen van den classe absent sijnde, wort op sijn versoeck tot een membrum classis aengenomen, ende hij sal voor sijn incoemst de classe vereeren met tien daelders.

21 Correspondentie
Sijn tot den classe van Niemegen gedeputeert Henricus Leo ende M. Gerardus Adriani, ende ad Tielanam Joh. Narsius ende Henricus Christiani.

22 Visitatoren ~ Examinator
Visitatores classis, Henricus Leo ende M. Gerardus, alsoock examinator G. Remautius, worden gecontinueert.

23 Correspondentie
De gedeputeerde van beyde de classen sijn vanwegen haere christelijcke bijwooninge in dese vergaedering bedanct.

24 Sluiting
Naer gehoudene censuram morum ende Godt gedanct hebbende, soo is de classe in vreede ende eenicheyt gescheyden.

25 Agenda
Den tijt van de t'aenstaenden classis is den derden maendagh naer beloocken Paesschen.

26 Ondertekening
Anthonius Leo, praeses classis
Pieter Zegers, assessor
Nicolaus de Backer, scriba classis

27[19] *Geldermalsen en Meteren ~ Vacature*
Ordre dergener die Geldermalssen door 't versterven Jodoci Adriani sullen bedienen, ende is gestelt den 26 octobris 1615. Octobris 1615 29 Hasius; novembris 5 Hendricus Christiani; 12 Gerardus Adriani; 19 Couwenbergh; 26 Antonius; decembris 3 Johannes de Roij; 10 Wirtz; 17 Segerus; 24, 25 kersdagh; 31 Ernestus; januarii 1616 7 Segerus; 14 Ernestus; 21 Driel; 28 Herwaerden; februarii 4 Nothaeus; 11 Braeckel; 18 Joh. Verschuyl; 25 Leurius; martii 3 Bommel; 10 Hedel; 17 Ernestus; 24 Segerus; aprilis 1 Hasius et ita deinceps, ac ante.

28 Vacatures
Ende is geresolveert dat tot confirmatie der acte die gestelt is over 't bedienen der plaetse dergener die overleden is, om sulx aen 't Quartier te versoecken, uyt den naem van de classe sall gesonden worden Hendricus Christiani, ende is hem toegeleyt voor sijne costen dat een ygelijc litmaet classis acht stuvers sal contribueren.

19 De artikelen 25, 26 en 27 ontbreken in inv. nr. 24.

1616 I Classis Bommel

29 Geldermalsen en Meteren ~ Vacature
Continuatie van de voornaemde ordre in 't bedienen van de plaetsen van Geldermalsen ende Meteren. Aprilis 28 Antonius Leo, 1616; maii 5 Hendricus Christiani; 12 Ernst; 19 Kerckwijc; 26 Nothaeus; junii 2 Brakel; 9 Segerus; 16 Wirts; 23 Rossem; 30 Bommel; julii 7 Tuyl; 14 Herwaerden; 21 Hedel; 28 Kerckwijc; augusti 4 Couwenbergh; 11 Driel; 18 Hasius; 25 Antonius Leo; septembris 1 Hendricus Christiani; 8 Ernst; 15 Kerckwijc; 22 Nothaeus; 29 Brakel; octobris 6 Segerus; 13 Wirts; 20 Herwaerden; 27 Tuyl.

1616 I Classis. Zaltbommel, 24 april
Inv. nr. 1, p. 7-11; inv. nr. 24, fol. 69-70.

1 Leiding
Acta classicalia Bomeliana, gehouden tot Bommell den 24. aprilis anno 1616. Naer behoorlike anropinghe des Heeren naems is eensaemlick vercooren in praesidem Joannes Narssius, in assessorem Gerardus Adriani, in scribam Henricus Christiani.

2 Aanwezigen
Praesentes in hac classe fuerunt: D. Henricus Leo, minister in Bommell; D. Joannes Narssius, minister in Bommell; D. Gerardus Adriani, minister in Well et Amelroy; D. Henricus Christiani, minister in Herwijnen; D. Wilhelmus Remautius, Gallorum quorumdam minister; D. Ernestus Mersman, minister in Deill; D. Seggerus Wilhelmii, minister in Rumt; D. Antonius Leo, minister in Haefften; D. Joannes de Roy, minister in Tuyll; D. Nicolaus de Backer, minister in Hedell; meister Pieter Zegersen, minister in Dryell; D. Joannes Lorius, minister in Rossum ende Andries; D. Marcus Notaeus, minister in Ophaemert; M. Jan[20] van Broeckem; Laurens Cornelii, minister in Braeckell. Absentes fuerunt sequentes: Wilhelmus Wyrtzs[21]; Aegidius Couwenberch[22]; Simon de Lange[23]; Johannes Grotius[24]. Ex classe Neomagensi sijn verschenen: D. Joannes Coitsius, minister Neomagensis; D. Godefridus Paludanus, minister Graviensis. Ex classe Tielana: D. Joannes Vredaeus; D. Bernerus Vesekius.[25]

3 Visitatie
Die praeses ombgefracht hebbende nae den staet der kercken end schoelen, is die doer die gnaede des Heeren in goeden doen bevonden.

20 In inv. nr. 24 is hierna geschreven: 'Verschuyl'.
21 In inv. nr. 24 is hierna geschreven: 'minister in Nerinen'.
22 In inv. nr. 24 is hierna geschreven: 'minister in Wainoijen'.
23 In inv. nr. 24 is hierna geschreven: 'minister in Herwaerden'.
24 In inv. nr. 24 is hierna geschreven: 'senex, aegrotus, minister in Beest'.
25 In het handschrift van N.N. is hierbij geschreven: 'Ex classe Neomagensi (…) Vesekius'. Hetzelfde is gebeurd in hetzelfde handschrift in inv. nr. 24.

4 Geestelijke goederen
D. Henricus Leo wort vrientlick van die broederen versocht dat hem gelieve op den lantdach sijn beste te doen in die geestlike goederen. Die costen sullen bij die broederen daerbij geïntressert,[26] gevonden worden.

5 Zondagsheiliging
Die voorgaende acta, van die violatie des sabbahts, sall bij den heeren amptman angehouden worden omb hetselve te praecaviren.

6 Visitatie
Op den tienden artikell praecedentis classis, van den affgevallenen diacon tot Rossum, sullen die visitatores classis hyrin haer beste doen omb hem broderlick te vermaenen off sijn herte wilde afftrecken van die affgoderije waertoe hij hem begeeven. 2. Alsoock die kerckegoeder tot Broeckem ende Kerckwijck. 3. Oock mede van die overspelers die hyr off daer incruypen, den heeren amptman aen te dienen dat hij als officier sijne hant daeran wilde slaen omb sodaene gotloscheyt[27] aff te wenden.

7 Well en Ammerzoden ~ Zondagsheiliging ~ Rooms-katholieken
Sall an het Edele Hoff versocht werden dat die groete disorder tot Amelroye end Well, van gansetrecken, haenenwerpen, drincken voor end onder die predicaze, end andere sodaene schandale, mochten affgeschaffet werden. Mitzgaeders het overlopen bij den paep van Bockhoeven van verscheiden persoenen. Item het trauwen bij papen. Ten fine den Edele Hoeve gelieve door missive an den heer tot Amelroy daerin te versyn, opdat die placaeten der Lantschap niet soo clein geachtet noch geviolert mochten werden.

8 Verzoek om standplaats
Rutcherus de Reinen wort bij den classe van Bommell als noch voor gerecommendirt gehouden.

9 Weduwengeld
Alsoo daer een seker acta gemaeckt was van die weduwen die van die dienaeren des gotliken Worts affstervende souden afftergelaeten werden, omb het jaer van gratie te genieten, alsoock het vierendeell jaers waerin sij sullen overleeden sijn onbegrepen. Ende is daertoe gedeputirt geweest Henricus Christiani omb den heeren Gedeputerden des quartiers sulx an te dienen. Is hetselve geschiet end van Mijn heeren angenoemen, op sodaene conditie als volgt: dat het versueck der classis christelick is ende bij Haer Edelen goetgevonden, maer dat classis tot confirmatie van die het Quartier versueken sal, alwaer Haere Edelen die saecke beloofft hebben selfss te recommenderen, vermoegens apostill op onse acta in 't classicael[28] boeck te vinden. Waerop Henricus Christiani Mijn heeren voor haere goede gonst end genegentheit hartlick nomine fratrum hefft gedancket.

26 In inv. nr. 24 is hierna geschreven: 'omgeslagen'.
27 Hierna is doorgestreept: 'gotlosche sodomie'.
28 Boven de regel geschreven in plaats van het doorgestreepte: 'kercken'.

10 Vergadering
Aengaende die maenire van 't houden der classis, van den maendachsavonts precise binnen te coomen, wort bij die broeders goetgevonden dat henvoort een jeeder hem des dinsdaegemergen ten 7. uyren in de kerckencamer sal laten vinden[29], op verborte van twintich st..

11 Examens
Op den 17 artikell classis Neomagensis ende den 7. artikell classis Thylensis, angaende die beschuldiginge van die broederen deses quartiers in de leere end violeringe van kerckenordeninge, is goetgevonden dat, neffens die gedeputerden van de twey voorschreeven classen, D. Henricus Leo end Joannes Narssius die remonstrantie an de Lantschap sullen helpen concipyren. End wort versocht D. Leo, uyt den naeme deses classis, neffens de gedeputeerde van de twee voorss. classen[30] persoonlick tot Zutphen deselve te exhiberen, met mondelinge informatie van die hooge overicheit deses vorstendombs ende verrichtinge van alle voorvallende saeken die tot die gemeene stichtinge sullen bevonden worden in dese dienlick te weesen.

12 Rhenoy ~ Schoolmeester
Alsoo den schoelmeister van Renoy, Joannes de Raett, clachtig gevallen is over het sobere tractament sijnes dienstes, hefft classis goetgevonden dat den Edele heer amptman van Beest sall angesproecken worden door Ernestum Mersman ende Zegerum Wilhelmi, dat Sijn Edele gelieve de goede hant daeran te hauden dat suppliant tot beetering van sijn tractement mochte gehulpen werden.

13 Correspondentie
Die D. deputati van Nimwegen end Thyll sijn voor haere getrouwe bijwoninge end goede correspondentie bedanckt.

14 Correspondentie
Deputati ad Neomagenses, beneffens der kerk van Bommell, is Antonius Leo, ad Tylenses Remoutius.

15 Visitatoren ~ Examinator
Visitatores classis end examinator worden gecontinueert.

16 Sluiting
Nae gehoudene censura morum end gebeeden tot Got bennen die broederen des classis met mindliken vrede ende groete eenicheit gescheiden.

17 Ondertekening
Joannes Narssius, praeses
Gerardus Adriani, assessor
Henricus Christiani, classis schriba

---

29 In plaats van het doorgestreepte 'sonder aff[***], off die watt verre geseeten sijn ten 8 uyren' is in de marge geschreven: 'in (…) vinden'. Hetzelfde is doorgestreept in inv. nr. 24.

30 In de marge is geschreven: 'de gedeputeerde (…) classen'.

18[31] *Subsidie*
Sal ter stuer van J. Lamnio van den classe gecontribueert werden eerstdaechs: Bommel 3 gulden, Haften tien gulden, Wel 2 gulden, Hedel 2 g., Remoutius 1, Tuil een g., Van der Leure 2 g., Driel 2 gulden.[32]

1616 II Classis (extraordinaris). Zaltbommel, 30 mei
Inv. nr. 1, p. 13-14.

1 Gellicum en Rumpt ~ Geschil
Acta classis extraordinariae, gehouden den 30. maii anno 1616 binnen Bommell. Alsoe daer zeker different, tusken die van Rumt end Gellicomb, tusken den predicant end naebueren, is ontstaen, omb dan ditselve neder te leggen, sijn gedeputeert die visitatores classis omb den heer van Gellicomb end Rumt, alsoock met die naebueren van beide plaetzen, in vrientschap sooveel moogelick te spreken, offt andersyns, die saeke niet connende middelen in vrientschap, andere middelen bij die hant te nehmen, opdat die naebueren van beide sijden, alsoock Zegerus, mochten gecontentert werden.

2 Geldermalsen en Meteren ~ Beroep
Die naebueren van Malsen, versocht hebbende Marcum Nothaeum dat die haer van classe mochte togeleyt werden tot eenen ordinare kerckendienaer, hefft classis verantwort gegeven dat die visitatores classis op den wech nae Rumt end Gellicomb mede tot Malsen zullen verschijnen, met den heer van Deill end frauwe van Malsen, als gerechte oude collatores, te spreken, dat classis sall sijn uyterste devour doen omb te arbeiden dat Marcus Nothaeus derwarts sall vertrecken, offt indien dat het niet sonder groete onstichtinge van die van Ophemert soude bequaemlick connen geschieden, soo sullen classis sorge draegen, die van Malsen met eenen geleerden end gotsaligen jongman te versien, daer sij christlick sullen van bedient worden, tot haer goet contentament.

3 Rossum ~ Schoolmeester
In 't vertreck Abrahams de Raett van Rossum naer Hellouw sijn die naebueren van Rossum voor classe verscheenen, versuekende dat sij den jongen Krijger van Herwijnen mochten tot Rossum hebben, heeft classis swaricheit gemaeckt ombdat het contract met die[33] schoelmeister alrede was gemaeckt, hetwelck niet heel well soude connen geretracteert werden. Heeft classis goetgevonden ditselve desen maell met goeden oogen voor een tijt an te syn.

4 Heerewaarden ~ Vacature
Ordere der broederen die Herwaerden nae affsterven van Simon die Lange zullen bedienen, end is gestelt den 30 maii o'ten eersten. Den 2. junii Nothaeus; 9. Kerckwijck; 16 Kouwenberch; 23. Braekell; 30. Antonius Leo; jullii 7. Gerardus

31 Artikel 18 bevindt zich niet in inv. nr. 24.
32 Hierna is geschreven: 'Alsoo zeker different'.
33 Boven de regel is geschreven 'dat (…) die' in plaats van het doorgestreepte: 'zekere reden, hyr verswegen'.

1616 II Classis Bommel

Adriani; 14. Ernestus; 21 Hasius; 28. Lorius; augustus 4. Segerus; 11 N. Backer; 18 H. Christiani; 25 Wirtzius; septembris 1 Dryell; 8 Bommel; 15 Roij.

1616 III Classis (extraordinaris). Zaltbommel, 25 juni
Inv. nr. 1, p. 15-16.[34]

1 Subsidie
Acta classis extraordinarie, gehouden binnen Bommel den 25en junii 1616. Articulus 1. Is voor den classe verschenen Albertus Cornelii, gestudeert hebbende bij de de jesuyten tot 's-Hertoghenbosch ende de pauselicke religie afgegaen ende verlaten, dewelcke versocht van den classe eenighe jaerlicxsche subsidie om in styudiis te moghen continueren. Ende hebben tot dyen eynde de undergenomde membra classis gelooft als naer volcht: D. Henricus Leo 15-0-0[35]; D. Narcius 3-0-; D. Ramautius 3-0-; M. Gerardus 2-0-[36]; D. Ernestus 2-0-; D. Gulielmus Wirts 1-10 -; D. Joannes de Roy 2-0-; J. van der Luere 2-0-; Couwenbergius 1-10-; D. Zegerus 1-10-; Laurentius Cornelii 1-10-; Marcus Nothaeus 3-0-; D. Anthonius Leo -; mr. Peter Zegers 3 gulden-0-; D. Hasius heeft hiertoe betaelt den 17en septembris 4-10-; de kercke van [.]yel gelooft 8-0-; dye van Nimeghen 10-0-. Dat se 10 gulden sullen [***].
Heeft de classis vorder goetgevonden, tot volkomener onderhaut Alberti voornompt, dat aen de Edele heeren Gedeputeerden sal aengehauden werden off men konde eenige vicarie bekomen waervan de collatie aen Albertum Cornelii mochte geconfereert werden. Aen anderen sal de classis soecken teweghe te brenghen dat Alberto in Collegio Paulinio tot Utrecht sal moghen plaetse vergunt werden om aldaer in styudiis te continueren. Sullen oock de andere classes van Thyel ende Nimeghen versocht werden dat de litmaeten der selfde oock yet tot onderhout Alberti Cornelii willen contribueren.

2 Subsidie
De kercke van Nimeghen heeft gelooft tot stuer van Alberto 10-0-, welcke sullen gevonden worden 5 gulden van de kercke van Bommel, Lemnio toegeseyt, noch een gulden van Tuyl, 2 g. van Wel ende 2 van Hedel, soodat resteert de kercke van Nimeghen 10 gulden van Antonio Leone, 1 gulden van Remautio, 2 gulden van St. Andries, 2 gulden van Dryel.

1616 IV Classis. Zaltbommel, 17 en 18 september
Inv. nr 1, 17-22, inv. nr. 24, fol. 71-74.

Leiding
Acta classis Bommelianae, gehouden binnen Bommel den 17en[37] september des jaeres 1616. Naer behoorlicke[38]aenroepinge des naems Godes naem zijn met een-

34 De acta van deze vergadering zijn geschreven in het handschrift van Johannes Lorius (van der Leure).
35 Hierna is geschreven: 'Henricus ende singuli habuerunt […] ex libellis D. H. Herbers'.
36 Hierna is geschreven: 'et hoc[…] -2'.
37 In inv. nr. 24 is hierna geschreven: 'ende 18'.
38 In inv. nr 24 is hierna geschreven: 'ende gewoonlicke'.

drachtige[39] stemmen vercosen in presidem D. Gulihelmus Remautius, in assessorem magister Gerardus, in scribam Joannes van der Luere.

Aanwezigen
Sijn op den classe verschenen dese naevolgende: D. Henricus Leo, minister tot Bommel; D. Gulihelmus Remautius, ministrio de l'esglise francoyse des garnisons[40]; D. Antonius Leo, minister tot Haften; D. Ernestus Mersmannus, minister tot Deyl[41]; Mr. Jan Verschuyl, minister tot Kerckwijck ende Bruyckom; Mr. Peter Zegerssen, minister tot Dryel; Joannes van der Luere, minister tot Rossum ende St. Andries; D. magister Gerardus, minister tot Amelroyen ende Wel;[42] D. Zegerus Gulihelmi, minister tot Rumpt ende Gellecom; D. Nicolaus Backer, minister tot Hedel; D. Joannes Roy, minister tot Tuyl ende Gameren; Mr. Lauwerens Cornelissen, minister tot Braeckel[43]; D. Marcus Nothaeus, minister tot Ophemert[44]. Deputati classis Neomagensis: D. Gerardus Livius, minister Neomagensis; D. Samuel Veltius, minister tot Wychen. Classis Tilanae deputati: D. Alardus de Vries, minister tot Tyel; D. Abrahamus Hasius, minister op het fort van Nassauw. Absentes: Henricus Christiani; Gulihelmus Wirts; Cauwenbergius; Joannes Grotius; D. Joannes Narcius, minister tot Bommel.[45]

1 Bruchem ~ Schoolmeester
Articulus 1. Alsoo daer sekere clachte gekomen is voor den classe vanwegen den persone des schoolmeesters tot Bruycom, hem in zijnen dienst qualick schickende, sullen (volgens resolutie des classis) de visitatores[46] denselfden vermanen tot zijnen schuldighen plicht.

2 Schoolmeesters
Heft de classis heeft goetgevonden dat voortaen geen schoolmeesters ten plattenlande sullen beroepen werden, dan nae voorweten van de kercke van Bommel, als daertoe van de Hove ende synodo voor desen geaucthoriseert zijnde.

3 Visitatie
Is in den classe naer gebruyck[47] omgevraecht naer den staet der kercken ende scholen,[48] ende is bevonden (door Godes genade) denselfde in goeden doene te wesen.

---

39 In inv. nr 24 is hiervoor geschreven: 'gemeyne ende'.
40 In inv. nr 24 is geschreven: 'onder de Fransche regimenten ende garnisoenen hier te lande'.
41 In inv. nr 24 is hierna geschreven: 'en Enspeeck'.
42 In beide boeken is hierna gedeeltelijk doorgestreept: 'D. Henricus Christiani, minister te Herwijnen'.
43 In inv. nr 24 is hierna geschreven: 'ende Vueren'.
44 In inv. nr. 24 is hierna geschreven: 'ende Varick'.
45 In inv. nr 24 is bij de absenten geschreven: 'D. Johannes Narsius, minister tot Bommel; D. Johannes Grotius, minister tot Beest; D. Egidius Couwenbergius, minister tot Wadenoijen; D. Henricus Christiani, minister tot Herrewijnen; D. Wilhelmus Wirts, minister tot Weerdenburch, Nerijnen ende Opinen'.
46 In inv. nr. 24 is hierna geschreven: 'ende inspectores van dien'.
47 In inv. nr. 24 is hierna geschreven: 'van den praeside'.
48 In inv. nr. 24 is hierna geschreven: 'soo in de stadt als in de omliggende dorpen'.

4 Well en Ammerzoden ~ Zondagsheiliging ~ Rooms-katholieken
Wat betreft den 7en artyckel des voorgaenden classis, van aen het Edele Hoff te schrijven vanweegen eenige fauten dye in het durp van Ammeroyen ende Wel gepleecht werden, als sondaechs het dat onder de predicatie in herberghen te drincken, het hanenwerpen, etc., heeft de classis goetgevonden dat vooreerst bij den Edelen heere van Ammeroyen sal worden aengehouden ofte door zijne authoriteyt soodanige desordere in sijne durp[49] soude mogen geweert worden, ende zijn daertoe gedeputeert D. Joannes Nartius, minister tot Bommel, ende meester Pyeter Zegerssen, minister tot Driel.

5 Enspijk ~ Schoolmeester
Alsoo voor den classe gekomen is dat den schoolmeester van Ensbeck[50] zeer sober tractement wort toegeleyt vanweghen zijnen dienst, heeft de classis voor goet gevonden denselfden tot den schooldienst van Hurwenen gepromoveert te sullen werden.

6 Heerewaarden ~ Geldermalsen en Meteren ~ Vacatures
Den kerckendienst van Herwaerden en Geldermalssen[51] aengenomen zijnde in de sondaechsche predicatiën van de broederen des classis (volgens ordre[52] daertoe gestelt) te sullen waergenomen worden, op poena van ses gulden te sullen betaelt worden aen de overtreders van dyen, is bevonden tegens de gemaecte acte gedelinqueert te hebben, als hare beurte nit waergenomen, dese naervolgende: D. Henricus Christiani[53], D. Nicolaus de Backer[54] ende meester Pyeter Zegerssen[55]. Heeft de classis de voorgementioneerde mulcta aen de gedelinqueerden voor dese reyse geminueert op eenen daelder, dewelcke sal betaelt werden dadelicken, sonder sulcke verminderinge van yemant dye voortaen sijn beurte versuymen sal, in consequentie sal getrocken worden.

7 Deil ~ Pastorie
D. Ernestus Meersmannus, minister tot Deyl, voor den classe gebrocht hebbende ende geclaegt hebbende dat het pastoryehuys tot Deyl onbequaem is tot zijn woeninge, ende tot optimmeringe van dyen versocht voorschrijvens van den classe aen den Edelen heeren Gedeputeerden[56], heeft de classis in zijn versoeck geeren geaccordeert.

49 In inv. nr. 24 is geschreven: 'heerlickheyden'.
50 In inv. nr. 24 is hierna geschreven: 'in Tielderweert'.
51 In inv. nr. 24 is geschreven: 'Geldermalssen ende Meteren in Tielderweert, ende van Herwaerden in Bommelerweert'.
52 In inv. nr. 24 is hierna geschreven: 'van haerlieden selfs daertoe t'samentlicken ende eendrachtelicken'.
53 In inv. nr. 24 is hierna geschreven: 'minister tot Herwijnen'.
54 In inv. nr. 24 is hierna geschreven: 'minister tot Hedel'.
55 In inv. nr. 24 is hierna geschreven: 'minister tot Driel'.
56 In inv. nr. 24 is hierna geschreven: 'des Nimmechsen quartiers'.

8 Visitatoren
Sijn tot visitatores[57] classis vercoren:[58] D. Johannes Nartius, minister tot Bommel, ende meester Pyeter, minister tot Dryel.

9 Examinator
In examinatorem[59] Marcus Notheus, minister tot Ophemert[60].

10 Remonstranten ~ Contraremonstranten
Den sevenden artyckel des Thyelschen ende Nimeschen classe, belangende den conventum van de Lantschappe[61], om met malkanderen een middel van accommodatie te treffen[62] beraemt, en de instructie naer welcke de broeders dye uut yderen classe mochten gesonden worden, sullen hebben te besoigneren, heeft dese vergaderinge gearresteert ende daertoe gedeputeert D. Henricum Leonem ende D. magistrum Gerardum.

11 Neerijnen ~ Predikant
Alsoo de classis nyet sonder groote droeffenisse aengehoort hebbende de groote onstichtinge dye Wilhelmus Wirts, minister tot Nerijnen, zijne gemeynte gegeven heeft, insonderheyt lettende op het laetste quaede feyt in het vechten van hem gedelinqueert, heeft de classis verclaert denselfden inhabil om in zijne plaetse langer konnen getolereert te werden, 't en ware zaecke hij den classi volkomen reden ende contentement conde geven van zijne laetste geperpetreerde daet.

12 Correspondentie
Sijn gedeputeert ad classem Neomagensem te gaen, neffens de kercke van Bommel[63], Joannes van der Luere, minister tot St. Andries.

13 Correspondentie
Ad classem Tilenem, beneffens de kercke van Bommel[64], is gedeputeert D. magister Gerardus, minister tot Wel.

14 Correspondentie
Deputati classis Neomagensis ende Tielanem zijn van den classe bedanct dat se met hare goede advysen ende bijwoeninge de classe dienstich zijn geweest.

57 In inv. nr. 24 is hierna geschreven: 'ende inspectores'.
58 In inv. nr. 24 is hierna geschreven: 'in plaetse D. Henrici Leonis ende M. Gerardi Adriani, welcke de classis van hare moeyte ende getrouwen dienst bedanckt'.
59 In inv. nr. 24 is hierna geschreven: 'in plaetse Guilielmi Remautii, wort gestelt'.
60 In inv. nr. 24 is hierna geschreven: 'ende Varick in Tielderweert'.
61 In inv. nr. 24 is hiervoor geschreven: 'laestgehoudene'.
62 In inv. nr. 24 is hierna geschreven: 'over de huydendaechsche controversien ende geschillen in de kercken deser provincie geresen'.
63 In inv. nr. 24 is in plaats van 'neffens de kercke van Bommel' geschreven: 'D. Henricus Leo'.
64 In inv. nr. 24 is in plaats van 'beneffens de kercke van Bommel' geschreven: 'Johannes Narsius'.

1616 IV Classis Bommel

15 Sluiting
Naer behoorlicke danckseggingе tot Godt is de classis, naer gehouden censuram morum, in goede vrede ende eenicheyt van malkanderen gescheyden.

16 Ondertekening
Wilhelmus Remautius, praeses classis
Gerardus Adriani van Duufhuisen, assessor
Joannes van der Luere, scriba classis

1617 I Classis (extraordinaris). Zaltbommel, 20 januari
Inv. nr. 1, p. 23.

1 Remonstranten ~ Contraremonstranten
Acta classis extraordinarye, gehouden bynnen Bommel den 20en januarii 1617. Alzoo seecker uytschrijven van den Edelen Hove aen de respectiven classen van 't furstendom Gelre ende 't graeffschap Zutphen gecomen is, zoo is bij den meesten stemmen der broederen te Bommel gecomen sijnde goetgevonden, dat vermits de quaed dispositie van D. Henricus Leo, in de lestgehoudene classe daertoe gedeputeert[65], D. Narsius met t'saemen mr. Gerardus ter voorgeschrever plaetse haer sullen laetten vinden, om te helpen besogneren 'tgene tot dienst ende rust der kercken sal goetgevonden worden te behooren, volgende de instructie die in de voorgaenden ordinarischen classe over die saecke gemaect is.[66]

2 Aanwezigen
Sijn in dese vergaederinge tegenwoordich geweest: D. Narsius, Guilhelmus Remaultius, mr. Gerardus Duyfhuysen, D. Ernestus Mersmannus, Joh. Verschuyl ende Nicolaus Backer. Voorts sijn d'andere, hoewel ontboden sijnde[67], absent geweest, behalven dat D. Henricus Leo met sijn goeden advyse denselven vergaederinge, hoewel met den lichaeme absent, bijgestaen heeft.

3 Ondertekening
N. Backerus

1617 II Classis (extraordinaris). 13 en 14 februari
Inv. nr. 1, p. 23-27.

Aanwezigen
Het classis extraordinarie binnen geschreven ende vergaedert, zijn verschenen dese naervolgende bedienaeren op den 13 februarii 1617: D. Henricus Leo, D. Joannes Narssius, administri tot Bommel; D Gulihelmus Ramautius; D. Ernhestus Mersmannus, minister tot Deyl; D. Antonius Leo, minister tot Haften; mr. Pyeter Zegerss, minister tot Dryel; Joannes van der Luere, minister tot Rossem ende St. Andries; D. magister Gerardus, minister tot Wel; D. Zegerus Gulihelmi, minister

65 In de marge is geschreven: ' in de lestgehoudene classe daertoe gedeputeert'.
66 In de marge is bij dit artikel geschreven: 'B'.
67 In de marge is geschreven: 'hoewel ontboden sijnde'.

tot Rumpt ende Gellecom; D. Joannes de Roij, minister tot Tuyl; D. Nicolaus de Backer, minister tot Hedel; mr. Laurens Cornelisson, minister tot Brakel; D. Marcus Nothaeus, minister tot Ophemert.

1 Vergadering
Articulus 1. Alsoo in de naestvoorigen ende extraordinaris classicale vergaederinge sommige broeders verschreven[68] absent zijn geweest, ende door occasie an dyen bedencken is gevallen off de verschrijvinghe des classis ende de deputatie tot de vergaderinge van Aernem behoorlick zij geschydt, soo is de broederen nu present daervan afgevraecht haer gevoelen, ende hebben altzaemen, nyemant uutgenomen, eendrachtelick verklaert in de voorseyde uutschrijvinghe ende deputatie te hebben goet contentement, sonder sich daerover teghen yemant te hebben beklaecht.

2 Remonstranten ~ Contraremonstranten
D. Joannis Narssius ende mr. Gerardus hebben rapport gedaen van hetgene tot Aernhem verhandelt is. Ende hebben de broeders altsaemen geoordeelt dat de voorn. gedeputeerde volgens haere instructie hebben gebesoigneert, deselve bedanckende ende tot vervolch van de zaecke naerder last ende order gevende als volcht.

3 Remonstranten ~ Contraremonstranten
Is bijsonderlick goetgevonden, tot ontlastinge ende assistentie van de gedeputeerde, dat alle broeders tegenwoordich zijnde, onderteyckenen de remonstrantie bij de voorseyde gedeputeerde tot Aernem overgelevert, welcke onderteyckeninge onder de copie van de voorz. remonstrantie gedaen is.

4 Remonstranten ~ Contraremonstranten
Antonius Leo, swaricheyt maeckende in de voorzeyde onderteyckeninge, heeft evenwel verklaert te persisteren bij mutuele tolerantie in de verschillige leerpointen van de predestinatie met den aenkleve van dyen, ende dat men door alle mogelicke middelen behoort te arbeyden om deselve te mainteneren.

5 Remonstranten ~ Contraremonstranten
Alsoo D. Henricus Leo in de voorgaende ordinarie gehauden classe gecommitteert was om op den conventum van Aernem te compareren, door zijne quaede dispositie daervan verhindert is geworden, soo versoect ende begeert de classis dat hij den anderen gedeputeerden, te weten D. Narssio ende mr. Gerardo, hem bijvoege, om met gelijcke macht te besoigneeren in hetgene dat wijders tot vorder uutvorderinge van het begonnen werck sal van noode wesen, insonderheyt om den heeren Raeden op haer reces[69] te antwoorden ofte de Lantschap up toekomende vergaderinge daervan te berichten, mondelick ofte schriftelick ofte andersins, naerdat de noot van de zaecke zal vereysschen, sonder dat het noodich sal wesen eenige naerdere instructie van de classe te verwachten, 'twelcke van D.

68 In de marge geschreven.
69 *Afghescheyt Van weghen de Heeren Staten van Gelrelant den Kercken-dienaren der selver Lantschap ghegheven.* Arnhem, 1617.

1617 II Classis Bommel

Henrico naer zijn vermoghen, door Godts genaede, sal geschyeden, hem daertoe bereyt stellende.

6 Examen
Heeft de classis aengehoort het examen van Elyas Spranckhuysen ende hetselfde geapprobeert, hem vermaent tot neerstich studeren. Ende is geresolveert voort te procederen tot sijn proclamatiën ende confirmatie.[70]

7 Ondertekening
Dit alles verhandelt ende besloten den veerthyenden februarii 1617.
Wilhelmus Remautius, classis praeses
Gerardus Adriani Duufhusens, assessor
Joannes van der Luere, scriba

8 Heerewaarden ~ Vacature
Ordre dergener die Herwarden noch sullen staen te bedienen tot den 27 septembris 1617. Maii, mr. Johannes 18; mr. Gerardus 25; junii, Ernestus 1; 8 pinxterdagh; Couwenbergh 15; Spranchuysius 22; Nothaeus 29; julii, Bommel 6; Rossum 13; Zegerus 20; Driell 27; augusti, Nicolaus 3; Antonius 10; Wirts 17; Hendricus Christiani 24; Hasius 31; septembris, Brakelensis 7; Brucum 14; Joh. Roij 21[71].

1617 III Classis. Zaltbommel, 13 mei
Inv. nr. 24, fol. 75-77v.[72]

Aanwezigen
Acta classis Bommelianae, gehouden den 13en maii anno 1617. Sijn op desen classis verschenen dese naevolgende persoonen: uut den classe van Nijmeghen als gedeputeerden D. Henricus Cochlaeus, bedienaer des godtlijcken Woorts tot Nijmeghen, D. Hendricus Vredeus, minister op Schenckenschans; uut den classe

70 Hierna is artikel 7 doorgestreept: 'Is met tamelick goet [genoeghen] aengehoort een propositie van Henricko Vogels, [met] vertooninge van de beroepinge op [sijn] persone gedaen van dye van Poederoijen, waervan de approbatie wert [gehauden in] advys totdat het classis de zaecke naerder sal hebben gecommuniceert met den heer tot Poederoijen. Bij provisie verklaert Heyndrick voorschreven toe te staen onderlinge verdraechsaemheyt in de verschillige leerpointen van de predestinatie met den aencleven van dyen, belovende sich te onhouden van alle alsulcke [communicatie] met dengenen dye der contraremonstranten gevoelen toestaen, dewelcke soude moghen strecken tot onruste deses classis, ende sich in alles te conformeren met [den] Eerwaerden classe, seffs tot defensie van de remonstrantie [***] deses quartiers tot Aernem uutgegeven, belovende dese acte te [onderteyckenen] wanneer hij sal geexamineert wesen. [***] deselfde insgelijcx Elyas Spranckhuysius, soo vele sijn persone aengaet, beteyckent heeft. Elias Spranchuysen, Hendrick Vogel[***]'. Dit artikel is gepubliceerd in *Schriftelicke Conferentie*, p. 71; RvV IV, p. 214, Provinciale synode van Gelderland 15 juni-28 juli 1618.

71 Voor 'Driell', 'Antonius', 'Hendricus Christiani' en 'Joh. Roij' zijn kruisjes geplaatst.

72 Op fol. 75 is doorgestreept: 'Geeft den keyser dat den keyser toecoempt, ende Godt dat Godt toecoempt. Mattheüs 22'. Op p. 29 van inv. nr. 1 is geschreven: 'Acta classis Bomelianae, gehauden'.

van Thiel, D. Alardus de Vries, minister tot Thiel, D. Abrahamus[73] Hasius, minister op de Schans ende Vooren. Volgende als litmaten des classis verschenen: D. Henricus Leo, minister tot Saltbommel; D. Johannes Narssius, minister tot Bommel; D. Johannes Verschuyl, minister tot Kerckwijck; D. Wilhelmus Wirts, minister tot Oppijnen; D. Henricus Christiani, minister tot Herwijnen; D. Ernestus Mersmannus, minister tot Deyl; D. Peter Segerssen, minister tot Driel; D. Wilhelmus Remautuis, minister tot[74]; D. Segerus Wilhelmus, minister tot Rumpt; D. Johannes Leurius, minister op 't Fort van Rossem; D. Gerardus Adriani, minister tot Well; D. Johannes de Roy, minister tot Tuyll; D. Nicolaus Backer, minister tot Hedel; D. Jelis Kouwenberch, minister tot Waeyenoijen; D. Marcus Notheus, minister tot Hemert; D. Elias Spranckhusius, minister tot Geldermalssen.

1 Absentie
Absentes zijn gewesen: Johannes Grotius, die om redenen wert ontschuldicht; Anthonius Leo ende Laurentius, minister tot Brakel, worden in de oncosten gecondemneert, ende daerbeneffens redenen haerer absentie te geven in futura classe.

2 Leiding
Naer aenroepinghe des naems Godts zijn met gemeynen stemmen vercoren in presidem Henricus Leo, in assessorem D. Gerardus Adriani, in scribam Ernestus Mersmannum.

3 Geldermalsen en Meteren ~ Predikant
Elias Spranckhuisius, extraordinarie geëxamineert wesende, is tot een lidtmaet des classis opgenomen ende hem belast te houden conform de onderteyckeninghe bij hem gedaen.

4 Visitatie
Ommegevraeght nae den staet der kercken ende scholen, is bevonden door Godts genade in redelijcken doen te wesen.

5 Rooms-katholieken
Alzoo van eenige dienaren der kercken is geclaecht dat de placcaten[75] van het Eedele Hoff, betreffende het kerckengaen tot de pausselijcke vergaderinge, nyet en worden geëxecuteert, heeft de classis goetgevonden zulcx aen den Eedelen Hove te remonstreren ende te versoecken dat, beneffens de executie in het werck te stellen, die placcaten die in de steden zijn affgelesen, oock ten plattenlande mogen gesonden werden.

6 Vergadering
Alzoo Henricus Leo ende Joannes Narssius verclaert hebben beswaerlijck voor hen te wesen dat zijluyden beyde tegelijck op de classicale vergaderinge voortaen zouden verschijnen, neffens een ouderlinck tot Bommel, sorgende dat zulcx tot

73 In plaats van: 'Adrianus'.
74 Hierna is ruimte open gelaten.
75 Dit plakkaat uit 1582 is gepubliceerd in Van Loon, *Twede deel (…) Placaet-boeck*, kol. 12 en 13.

haeren naedeel mochte geduydet werden, alsoff de kercke van Bommel andere kercken door onbehoorlijcke overstemminghe sochte te prejudiceren, versoeckende derhalven dat in toecomende tijden alleenlijck een van hen beyden met een ouderlinck vanwegen der kercke tot Bommel op de voirss. vergaderinghe comparere, soo ees't dat de broederen, op de zaecke rijpelijck geleth hebbende, om den tegenwoordigen staet der kercken zeer instantelijck hebben versocht dat die voirss. kerckendienaren tot Bommel beyde tesamen, neffens een ouderlinck, alle voorschijnende classicale vergaderinghe willen bijwoonen om d'zelve met haere advysen ende stemmen te dienen, d'welck zij aengenomen hebben, des belooft classis die voirss. broederen van allerley quaet bedencken ende opspraecke nae vermogen te bevrijden.

7 Propositie
Eijmbert Aertssen, gewesene schoolmeester tot Brueckum, versocht hebbende om voor den classe te mogen proponeren, is hem zulcx toegelaten ende gehoort, doch bevonden voor desen tijt in 't geheel onbequaem tot den kerckendienst. Heeft classis goetgevonden dat hij hem versie met eenen goeden schooldienst, daertoe classis belooft hem te willen behulpich wesen, waerin hij hem sal mogen oeffenen om tot zijner tijt tot zijnen voornemen te geraecken.

8 Buurmalsen ~ Schoolmeester
Meester Jan, gewesene schoolmeester tot Bueremalssen, bij den classe aengehouden om eenen schooldienst te mogen obtineren. De classis heeft hem belooft behulpich te zullen zijn om zoo doenlijck tot Renoy gepromoveert te werden, mitz dat hij belooft sich voortaen christelijck te comporteren ende te dragen.

9 Schoolmeesters
Articulus secundus praecedentis classis[76], van het promoveren der schoolmeesteren, blijft gearresteert.

10 Neerijnen ~ Predikant
Op den 11en art. des lestleden classis, in septembris 1616 gehouden[77], heeft Wilhelmus Wirts classi contentement gedaen aengaende 'tgeen aldaer verhaelt werdt van zijn leste quetsueren, beloovende voorder in andere zaecken sich te dragen dat geene ergernissen van hem gegeven werden.

11 Remonstranten ~ Contraremonstranten
Den 15en art. classis Neomagensis ende den zevenden artickel classis Tielensis[78] voorgelesen zijnde, hebben alle die broeders, nyemant uuytgenomen, haer daermede geconformeert, ende werdt D. Henricus Leo gecommitteert om neffens de gedeputeerden des classis van Nimmegen ende Thiel bij den Eedelen Hove de zaecke te verrichten.

76 Het betreft hier artikel 4 van de vergadering van de classis Bommel van 17-18 september 1616.
77 Het betreft hier artikel 10 van de vergadering van de classis Bommel van 17-18 september 1616.
78 Het betreft hier artikel 6 van de vergadering van de classis Tiel van 5-6 mei 1617.

12 Poederoijen ~ Beroep
Hendrick Vogels, schoolmeester tot Poederoijen, is verschenen voor den classe, beroepen zijnde tot den kerckendienaer tot Poederoijen, om geëxamineert ende vorder tot den kerckendienst toegelaten te werden. Classis belooft hem hierin ten allerliersten behulpich te zullen wesen.

13 Heerewaarden ~ Vacature
Is goetgevonden dat Herwaerden, tot prouffijt der weduwe Symonis de Lange, sal bedient worden tot de naeste classis, ingevalle de gemeente van Herwaerden can beweecht werden daerin te consenteren, op peene van zes gulden die daertegen doende bevonden werden.

14 Correspondentie
Sijn gedeputeert te gaen ad classem Neomagensem, beneffens de kercke van Bommel, Ernestus Mersmannus, ad classem Thielanam D. Gerardus Adriani.

15 Visitatoren ~ Examinator
Visitatores ende examinator werden gecontinueert.

16 Correspondentie
Deputati beyde der classen Nijmeghen ende Thiel zijn voor hare tegenwoordicheyt, bijwooninge ende goede advysen bedanckt.

17 Sluiting
Naer gehoudene censura morum ende danckseggingе tot Godt is de classis in goeden vrede van malcanderen gescheyden.

18 Censura morum
Henricus Christiani, Anthonis Leo ende Pieter Zegers zullen in proxima classis rekenschap geven waerom zijluyden in de bedieninge van Herwaerden heure beurte niet hebben waergenomen.

19 Ondertekening
Gerardus van Duufhusen, assessor
Ernestus Merssmannus, scriba classis

1617 IV Classis. 23-29 september
Inv. nr. 1, p. 35-43.

Leiding
Acta classis Bomelianae, gehauden den 23 ende 29en september des jaers 1617. Naer behoorlicke aenroepinge van de naeme Godes soo zijn met gemeyne stemmen verkoren tot presidem D. Henricus Leo, tot assessorem D. Ernestus Mersmannus, tot scribam Joannes van der Luere.

Aanwezigen
Sijn op den classe verschenen dese naervolgende litmaeten: D. Henricus Leo, D. Joannes Narssius, administri tot Bommel; D. Gulihelmus Ramautius, ministre de

l'eglise francoyse; D. Ernestus Mersmannus, minister tot Deyl; mr. Jan Verschuyl, minister tot Bruyckem ende Kerckwijck;[79] mr. Pyeter Zegerss., minister tot Driel; Joannes van der Luere, minister tot Rossem en St. Andries; D. mr. Gerardus Adriani, minister tot Wel en Ammeroijen; D. Zegerus Gulihelmi, minister tot Rumpt en Gellekom; D. Joannes de Roij, minister tot Tuyl en Gameren; D. Marcus Notheus, minister tot Ophemert en Varick; mr. Gillis Couwenberch, minister tot Wadenhoijen; mr. Elyas Spranckhuysen, minister tot Malssen en Meteren; mr. Henricus Vogels, minister tot Poederoijen. Absentes: D. Henricus Christiani, minister tot Herwijnen; D. Antonius Leo, minister tot Haften; D. Gulihelmus Wirts, minister tot Nerijnen; D. Nicolaus Backer, minister tot Hedel; D. Joannes Grotius, minister tot Beest; mr. Laurentius Cornelii, minister tot Brakel. Deputati van Nimeghen: D. Joannes Coetius, minister tot Nimegen; D. Christophorus Reusnerus, minister tot Aert. Deputati van de classe van Tyel: D. Alardus de Vries, minister tot Tyel; D. Bernherus Vezekius, minister tot Echtel.

1 Poederoijen ~ Predikant
Articulus 1us. Mr. Heynderick Vogels, beroepen kerckenbedienaer tot Poederoijen, is pro membro classis aengenomen, ende bij den classe eenpaerlick besloten dat hij eerstdaechs in zijnen dienst sal geconfirmeert werden, waertoe naer gedaene proclamatiën is gedeputeert D. mr. Gerardus Adriani.

2 Visitatie
Omgevraecht zijnde naer den staet der kercken ende scholen, is bevonden (Gode loff) in tamelicken goeden doene te wesen.[80]

4 Rhenoy ~ Schoolmeester
Visitatoribus wert van de classe opgeleit haer met de eerste gelegentheyt te vervoegen tot Reynoyen om aldaer te vernemen naer het compartiment van de schoolmeester, dewelcke wort naergeseyt aldaer eenige pauselicke superstitiën te pleghen.

5 Gameren ~ Kerkgebouw
Wort oock van de visatoribus classis begeert haer te begeven tot Gameren ende aldaer vernemen naer den staet van de kerckelicke goederen, ten eynde dat de vervallen kercke aldaer eenichsins tot reparatie mochte gebrocht werden.

79 Hierna is doorgestreept: 'D. Antonius Leo, minister tot Haften'.

80 Hierna is artikel 3 doorgestreept: 'Is voor den classe gekomen hoe dat eenige theses ende antitheses door Bommeler- ende Tyelerweert worden omgestroyt, henkomende, als geseyt wert, van den [***] van St. Andries, in welcke ons onder den naemen van remonstranten een ongerijmt ende lasterlick gevoelen wert toegedicht, 'twelcke de litmaeten des classis t'saementlicke verklaren niet alleen te improberen ende te verwerpen, maer oock eenen afkeer daervan te hebben. Is van den classe gedeputeert, beneffens D. Coetium ende D. Alardum de Vries, D. Henricus Leo, om uut naeme des classis clachte te doen bij den heere gouverneur op het fort van St. Andries over het omstroyen van het voorss. lasterlicke schrift, 'twelcke van daer geseyt wert hen te komen.'

6 Rooms-katholieken
Alsoo bij den litmaten des classis wert gespeurt dat de mispapen haerselven dagelicx hoe lancx hoe meer verstauten haeren valschen godtsdienst te plegen in de dorpen ende steden deses quartyers, alsoock de ingesetene gaen trauwen ende haere kinderen laeten doopen in de pauselicke kercken, is bij den classe besloten dat de clachte hyerover bij den Edelen Hove wederomme sal gedaen werden ende aengehouden dat de placcaten daertegen strijdende moghen ter executie gestelt werden.

7 Heesselt ~ Schoolmeester
Is voor den classe verschenen den beroepen schoolmeester van Heessel, denwelcken op zijn versoecke vergunt is voorschrijvens aen den Edelen heeren Gedeputeerden des Nimechsen quartiers, dat hem ordonantie op den rentmeester mochte overgesonden werden van het tractement den 6en augusti van haere Edelen hem toegeleyt.

8 Biddagen
Alsoo eenige litmaeten des classis versocht hebben dat de bryeven van de beedaghen, van het Edele Hoff komende, ofte copie daervan, aen haere plaetsen mochte gesonden werden om de redenen daerin vervatet van de instellinge des biddaechs de gemeynten voor te draghen. Hebben de predikanten van Bommel belooft den Edelen heere amptman sulcx te remonstreren, opdat daerin bequaeme ordere mochte gestelt werden.

9 Heerewaarden ~ Vacature
Dese naervolgende zijn bevonden overtreden te hebben den 13 artickel des voorgaenden classis, nopende de ordre van bedienen der kercke van Herwaerden, ende sijn gecondemneert in de multa van ses gulden bij den classe daertoe gestatueert: Henricus Christiani, Antonius Leo, Joannes de Roij ende mr. Pyeter Zegerss.

10 Deil ~ Pastorie
D. Ernestus Mersmannus versocht hebbende bryeven van adres aen den Edelen heeren Gedeputeerden, tot optimmeringhe van het pastoryhuys tot Deyl, heeft de classis daerin geeren geaccordeert.

11 Nederhemert ~ Predikant
Alsoo bij den classe geraetsaem is gevonden dat tot Neerhemert een kerckenbedienaer in loco mochte gestelt werden, sijn tot dyen eynde gedeputeert de bedienaeren der kercke van Bommel dese zaecke den Edele heere van Neerhemert mondelick voor te stellen, ende bij hem soecken te bevorderen eenich bequaem tractement tot onderhaut eenes eygen bedienaers. ‘tWelcke soo nyet en sal konnen werden gefineert, heeft de classis besloten dat D. Voetius, dye de voorz. kercke beneffens D. Grevium bedient, sal worden afgevordert ende versocht sich te willen conformeren, gelijck zijn collega D. Grevius tot noch toe gedaen heeft, naer ordere onses classis, bestaende in mutuele vrede ende tolerantie.

12 Subsidie
Het classis gesyen hebbende den grooten voortganck dye Alardus Cornelii van Naess gedaen heeft in zijn studiis tzedert dat hij van de classe t'Utrecht ter schole bestelt is, hout hem ten hoochsten voor gerecommandeert, ende achtet noodich dat tot continuatie in zijne studiën eenige middelen mochten gevonden werden tot zijn onderhout, ende voornemelick (dewijle dat kleyn apparentie is van assistentie bij den heeren Gedeputeerden deses quartiers) dat elck predikant deses classis, neffens voldoeninghe van zijn eygen belofte, in zijn respective plaetse sal eenige godtzalige luyden dye van vermogen zijn, aenspreken, ende versoecken tot een milde hantreyckinge, ende deselfde overschicken aen de predikanten van Bommel, soo doenlick binnen acht ofte tyen daghen, overmits Alardus voorss. sich wederom in dye tijt tot Utrecht sal moeten begeven.

13 Nederhemert ~ Huwelijk
Over de huwelicksche verschillen tusschen Teunesken Simons, weduwe zaliger Geerit Boon, ende Teunis Peter Gerritss, beyde woenachtich tot Neerhemert, was op maendach den 21en september geadiuqeert bij D. Henrico Leone, predikant tot Bommel, daerover aengesproken zijnde van D. Joanne Grevio, bedienaer der kercke van Heusden, dat het nyet onraetsaem en waere dat partijen sich souden (in plaetse van defecte van kerckenraet tot Hemert) sisteren voor den classe van Bommel, off misschyen door haere onderhandelinge, conform des lants resolutie ende placcaten, de questie mochte in der vrinstschap uutfundich gemaect werden. De weet daervan is haer beyden gedaen door D. Grevium voorss. Eenige volmachtige der weduwe, oock sij selfs in persone, sijn gecompareert, verklaerende dat sij bereyt waeren haer den classi te submitteren ende datelick haere redenen ende schriften in te brenghen tegen haere partijen. Naer alsoo Teunis Peterss, den gantschen dach verwacht zijnde, sonder eenige de minste antwoorde te doen dan dat hij hem daerover soude bedencken, geheel achterbleve, heeft de classis tot haer leetwesen daerin nyet vruchtbaers konnen uutrichten, blijven evenwel bereyt door haer gedeputeerde, soo sij wijders daertoe versocht werden, alles te doen dat in haer vermoghen is.

14 Remonstranten ~ Contraremonstranten
Op de geruchten dye gestroyt worden van desen classe, datter eenige souden zijn dye Christum souden noemen ende houden te sijn den aengenomen sone Godes, is in de vergaderinge omgevraecht ende vlijtich ondersocht ofter yemant van sulck een gevoelen waere, maer bevonden datter nyemant en sij, ende dat dye occasie alleen ontstaen sij uut de woorden ende propoosten die mr. Gerardus, pastore tot Wel, ter vergaderinge van de gecommitteerde der Lantschap tot sterven dese materie aengaende gesproken hadde; welcke dan verhaelt ende rijpelijcke overwoghen sijnde, ter presentie van de deputatis der anderen classen die daer mede tegenwoordich geweest waeren, oock mede gehoort de ronde verklaringe D. Gerardi voorss. ter contrarie, haut sich de classis wel verzekert dat het alles nyet dan uut misverstant ende misduydinge zijner woorden gesproten zij, oock mede dat nyemant onder haer soodanich een gevoelen toestaet.[81]

81 In de marge is bij dit artikel geschreven: 'N'.

15 Remonstranten ~ Contraremonstranten
In controversiis et negotio Arnemiensi conformeert sich de classis met de classis van Nimegen ende Tyel, bedanckende haere gecommitteerde van haeren getrauwen dienst ende arbeyt, versoeckende den predikanten van Bommel dat sij specialick voortaen daerin met gelijcke vlijt en trauwe in toecompstige tijden willen arbeyden als tot noch toe is geschyet, opdat het alles soo het is begonnen ten eynde mach gebrocht worden, tot de meeste ruste ende vrede onses classis.

16 Gedeputeerden
Om de voorvallende kerckelicke zaecken te besoigneren werden gedeputeert van de classe D. Henricus Leo ende D. Joannes Narssius, administri tot Bommel.

17 Gedeputeerden ter synode
Ad synodum zijn gedeputeert D. Henricus Leo, D. Johannes Narssius ende D. Ernestus Mersmannus.

18 Correspondentie
Ad classe Neomagense, beneffens een van Bommel, is ghedeputeert D. Gulihelmus Remautius.

19 Correspondentie
Is gedeputeert ad classe Tielanam, beneffens een van Bommel, D. Marcus Notheus.

20 Visitatoren
Visitatores werden alsnoch gecontinueert.

21 Examinator
Tot examinatorem is met gelijcke advysen verkoren D. Joannes Narssius.

22 Correspondentie
D. deputati van Nimeghen ende Tyel zijn van haere goede advysen ende trauwe bijwoninghen van de classe hoochelick bedanct.

23 Sluiting
Naer gehauden censura morum ende danckseggingе tot Godt[82] is de classis (Gode loff) in goede vrede ende eenicheyt gescheyden.

24 Ondertekening
Henricus Leo, praeses
Ernestus Merszmannus, assessor classis
Joannes van der Luere, classis scriba

25 Opijnen en Neerijnen ~ Vacature
Ordre volgens welcke de plaetsen van Opinen ende Nerinen bedient worden. 1618 ingaende den martii 22 Poyeroijen; 29 Hedel; Pascha aprilis 5; 12 Ophemert;

82 Boven de regel is geschreven: 'ende danckseginge tot Godt'.

1618 I Classis Bommel

19 Wel; 26 Tuyl; maii 3 Bruykom[83]; 10 Wayenoijen; 17 Haften; Pentecoste 24 Geldermalssen; 31 Hasius; junii 7 Deyl; 14 Harwijnen; 21 Gellicum; 28 Braeckel; julii 5 Rossum[84]; 12 Driel; 19 Herwaerden; 26 Bommel; augusti 2, 9, 16, 23, 30, septembris 6, 13, 20, de reste sal gedisponeret worden in proxima classe.

1618 I Classis. Zaltbommel, 28-30 april
Inv. nr. 1, p. 47-54.

1 Leiding
Acta classis Bommeliane, gehouden binnen Bommel op den 28en ende 29en ende 30en aprillis 1618. Naer behoorlijcke aenroepinghe des naeme Gods sijn met gemeene stemmen verkoren tot preses D. Johannes Narsius, tot assessor D. Henricus Leo, tot scriba Pieter Segerss.

2 Aanwezigen
Sijn op den classe verschenen dese naervolgende: D. Henricus Leo, D. Johannes Narsius, ministri tot Bommel; D. Wilhelmus Remautius; D. magister Gerardus, minister tot Wel; D. Anthonius Leo, minister tot Haeften; D. Ernestus Meersmannus, minister tot Deyl; D. Johannes de Roij, minister tot Tuyl; D. Segerus Wilhelmi, minister tot Rumt; D. Nicolaus Backer, minister tot Heel; D. Johannes Verschuyl, minister tot Bruykom; D. Laurentius Cornelii, minister tot Braeckel; D. Marcus Notheus, minister tot Ophemert; D. Elias Spranckhuysen, minister tot Geldermalsen; D. Petrus Zegeri, minister tot Driel; D. Henricus Christiani, minister tot Herwijnen; D. Henricus Vogels, minister tot Poederoijen.[85] Absentes sijn geweest: D. Johannes van der Leure; D. Egidius Couwenberge.

3 Correspondentie
Om goede correspondentie met den anderen te onderhouden sijn op deze classe verschenen de gedeputeerde van den classe van Tiel, Alardus de Vries, minister tot Tiel, ende Isaacus a Reuwijck, minister tot Lyenden.[86]

4 Heerewaarden ~ Predikant
Bij den classe gesien sijnde de attestatiën Jacobi Bontebal, omme de dimissie van den classe van Rotterdam, sijnde lofflijck ende eerlijck, gelijck hij dan voor een ghetrou dienaer Jesu Christi van ons langhe jaeren bekent is, erkent hem deselve als een litmaet des classis, als sijnde in den classe voor ontrent ses jaeren gheëxamineert, hebbende op sijn eygen burse den dienst tot Ophemert vertreden, met stipulatie in sijn vertreck van te sullen ten gesinne des classis wederkeeren wanneer de geestelijcke goederen souden sijn gheredresseert ende ordre gestelt, dat hij van sijnen dienst mochte leven, doch met dezen reserve, dat hij, neffens andere bij gelegentheyt des tijts, versoucke investiture bij den Edele Hove.

83 In plaats van het doorgestreepte: 'Rossum'.
84 In plaats van het doorgestreepte: 'Brucum'.
85 Voor de namen van Segerus Wilhelmus Phalius, Laurentius Cornelii, Elias van Spranckhuysen, Pieter Jansz. Zegers en Henricus Vogellius is een kruisje geplaatst.
86 Dit artikel is in de marge geschreven.

5 Nijmegen ~ Predikanten
De predikanten van Nimmeghen sullen versocht worden deze vergaderinghe bij te wonen om deselve met raet ende goet advys te dienen, sonderlinghe om bericht te doen over hetgene dat teghen haer bij den Edelen magistraet van Nimmeghen ghedecreteert is, opdat onse ghedeputeerde ad synodum moghen weten waernaer sich te reguleren.

6 Nijmegen ~ Predikanten.
De predicanten van Nimmeghen hebbende audientie versocht in den classe omme deselve eenighe saecken haere Eerwaerden betreffende voor te stellen. Hebben de broederen over haer versouck om de vergaderinghe bij te wonen ende met raet ende goed advys te dienen bedanckt, verklaerende, om eenighe redenen haer daertoe moverende, niet ghoet te vinden hetselve versouck der broederen tegenwoordelijck te achtervolgen, ende hebben voorts bericht ghedaen van hetgene daerop dat sij, haere saecke aengaende, van den classe sijn ghevraecht, versouckende van de classe dat se in haere ontschult souden moghen werden gehouden gherecommandeert.

7 Kerkwijk ~ Schoolmeester
Mr. Jan Leendertsen van Amelroijen is bij den classe gheadmitteert omme achtervolgens de beroupinghe ende het versouck der naebueren tot Kerckwijck den schooldienst aldaer te bedienen ende te betreden, mits hij belooft heeft de Nederlantsche confessie ende catechismus, des versocht sijnde, te onderteyckenen, ende hemselven soo de kerckelijcke ordinantiën bij den kercken voor dezen aenghenomen, als den oordeele des classis, naer 't behooren te onderwerpen.

8 Geschil
Eenighe woorden tusschen D. Henricum Leonem, assessorem, ter eender ende Anthonium Leonem ter ander sijnde gheresen sijnde, heeft Henricus Leo versocht dat de broederen des classis acht souden nemen op hetghene hij tegens deze voorn. Anthonium, sijnen broeder, had ghesecht, te weten, dat soo de broederen des classis hem tot assessorem wilde maecken, hij Anthonius hem met ordre van hem sal moeten laeten commanderen, ofte de broederen des classis hem andersins van hetselve sijne assessorschap sullen ontslaen, waerop Anthonius met smadelijcke woorden ende gesten heeft verklaert dat hij hemselven van Henrico voornt. niet en wilde laeten commanderen.

9 Remonstranten ~ Contraremonstranten
Is voorder door occasie van het voorverhaelde Anthonius Leo met grooter onghestuymicheyt uutgevaren, uutroepende onder andere dat binnen Bommel opentlijck op den predickstoel dinghen waeren geleert, dewelck lasterlijck ende valsch sijn. Waerover alsoo sijn broeder Henricus Leo seyde dat sulx nimmermeer soude werden bewesen ende dat hij, Henricus voornt., verklaerde dat hij van sulx noch kennisse noch deel hadde. Seyde Anthonius, ick meyne u niet, Narsius heeft met een vuyl ende stinckende backhuyr, ende onbeschaemde kaecken, dinghen op den predickstoel uutghespoghen, dewelcke strecken tot lasteringhe van den Heylichen naem des alderhoochsten Gods. Waerop alsoo gheantwoort werde dat in [***] geenen lasteraer placht geleden te worden. Ende D. Narsius contschap hiervan vorderde, seggende daerbij dat het niet alleen onwaerach-

tich was, maar dat hij oock hemselven den classi alsoo submitteerde dat, soo hij daeraen plichtich bevonden werde, men hem vrij datelijck soude deporteren als billick, belovende bij bewijs van sulcke redenen nergens te sullen appelleren. Heeft Anthonius de reden sijnes seggens gegeven in dezer forme, dat hij Narsius voornt. opentlijck, ten tijde als de Edele heeren ghecommitteerde over het proces van Crom ende Wuysthoff hier waeren ende doenmaels in de kercke present, ghepredickt te hebben dat de contraremonstranten leeren dat God autheur is van de sonde ende oorsaecke sijn van de kerckelijcke beroerten hier te lande, jae dat hij het soo groff gemaeckt hadde dat sijn collega, Henricus Leo, hem daerover soude bestraft hebben off immers verklaert dat hij wilde dat het niet gheschiet en waer, 'twelcke alsoo het ontkent werde op sulckerley wijse gheschiet te sijn als het bij hem wert genomen en geduyt, ende van Narsio gheinsteert werde dat alle de woorden mochten gheteyckent werden, seyde Anthonius dat hij aen de woorden soo niet gebonden wilde sijn, hadde hij de contraremonstranten niet ghenoempt, soo hadde hij ghesproken van de principaelst die het lant in roere stellen, 'twelcke alsoo van D. Narsio wederom ontkent werde in sulcker forme ghesproken te sijn, seyde Anthonius dat hij immers had ghesproken van sommighe ende dat hij daermede de contraremonstranten meynde.

Over deze verscheydenheyt der woorden Anthonii is van hem versocht dat hij een acte van sijne seggen soude willen concipiëren, opdat men duydelijck ende vastelijck op sijne beschuldiging mochte staen. Ende heeft Anthonius hetselve gedaen ende den classi den inhout dies voorghelesen, met weygheringe van het principael oft copie van dien, gelijck hij oock den scriba classis deselve sijne geconcipieerde acte niet heeft willen dicteren, nemaer verklaert sijn affscheyt te nemen van den classe, ende met sulck een lasteraer, sprekende van D. Narsio, niet te willen sitten, ten waer reparatie daervan door publycke schultbekentenisse, ende dat voor den synode, werde gedaen.

Item datter beneffens hem (niettegenstaende, 'twelcke te noteren is, hij met niemant van den broeders in den classe apart gecommuniceert hadde) noch vijff van de broederen des classis sijn, dewelcke mede protesteren in den classe niet te willen compareren, tensij reparatie van het voorgemelde bij D. Narsium werde gedaen.

Ende noch datter burgeren van Bommel sijn, dewelcke hem hetgene voorss. is des anderen daechs, naerdat D. Narsius de predicatie daerover dat hij wert beschuldicht hadt gedaen, met schreyenden ooghen hebben komen klaeghen. Waerin teghen D. Narsius heeft gheprotesteert, seggende ende sustinerende dat hem daerinne groot ongelijck bij D. Anthonium wert gedaen, soowel in de maeniere van procederen (als dewelcke hem daervan noyt tevoren in 't privé heeft aenghesproken, veel minder bij den kerckenraet beklaecht), als in de saecke selffs, versouckende daerover het oordeel des classis, hemselven den classi submitterende. Verklaert oock mede D. Narsius de broederen, van dewelcke D. Anthonius in sijne voorverhaelde woorden is verklaerende dat se over deze saecke tegens hem, Narsium, met hem protesteren, te presenteren dat se off haerselven beneffens Anthonium tot sijn partije maecken, ofte in den classe blijvende over de controverse saecke beneffens andere als rechters oordeelen.

Verklaeren insgelijx Zegerus Wilhelmi ende Henrick Vogels dat Anthonius Leo haer gesecht heeft D. Narsium over 'tgene daerover hij hem tegenwoordich bij den classe is beschuldigende, in 't bijsonder aenghesproken ende vermaent te hebben. Ende noch beneffens D. Spranchusium, dat de voorn. Anthonium met eede

verklaert heeft de voorgemelde sijne aenspraeck aen D. Narsium in 't privé gedaen te hebben, 'twaer bij Narsio mede onder presentie van eede ontkent wert[87], sijn eyntelijck deselve, Zegerus Wilhelmi, Henricus Vogels, Elias Spranckhuysen, beneffens Petrum Zegeri ende Laurentium, van Braeckel, niet tegenstaende sij van de broeders ernstelijck gebeden ende vermaent wierden te willen blijven, op het toewencken Anthonii uut den classe gegaen, haerselven beneffens denselven Anthonium van den classe affsonderende, soo verre dat se selffs een bijzondere herberge hebben verkoren ende die maeltijt met de broederen des classis niet en hebben willen houden.

Sijnde Petrus Zegerus, classis scriba, beneffens andere van de voorgemelde van den classe affgeweken, is des anderen daechs Jacobus Bontebal van den classe gheëligeert omme in sijn absentie, ende tottertijt dat hij (gelijck de broeders hopen) tot den classe wederkeert, bij provisie te schrijven.

Ende sijn alsdoch in den classe verschenen Zegerus Wilhelmi ende Henricus Vogels, seggende dat D. Narsius op den predickstoel tot Bommel heeft verklaert dat hij God den Heere danckte dat hij met schimp ende smaetheyt werde bejegent omdat hij niet en wilde toestaen een leer in dewelcke God gestelt wert tot een autheur van de sonde, ende dat hetselve haer gebleken was, versouckende daerover dat men haer niet en wilde beswaeren om hetselve haere seggen met ghetuyghen te bewijsen, waerop D. Narsius wederom ghepresenteert heeft sijne predicatie te verantwoorden, versouckende dat sij de ghetuygenissen wilden voortbrenghen, alsoo het niet ghenoech en is dat sijluyden seggen sulx hun gebleken te sijn, maer dat het oock den classi blijcken moet, verklaerende henlieden nu beneffens Anthonium Leonem te houden voor sijn partije vanweghen haere al te vrijmoedighe asseveratie, gedaen sonder de saeck behoorlijck te ondersoucken.

Hebben deselve Zegerus ende Henricus Vogels, niettegenstaende sij op soodaenig wijse als ghesecht is uut den classe sijn ghescheyden, oock verklaert dat de oorsaeck om dewelcke sij haer van den classe separeerden dese is dat se tot moderatie ende mutuele tolerantie in de hedensdaechsche verschillen met den classe hebbende gestempt, deselve haer toestemmingh haer alsoo is naergeduyt dat se daerover tot Aernhem voor remonstranten werden gehouden, waertegen den ghecommitteerde des classis verklaerden in de vergaderinghe tot Aernhem ende elders gheseyt te hebben dat selffs eenig van der contraremonstranten gevoelen in desen classe sijn, ende dat ooc sulx tot de overgheleverde schriften, ten deele, jae genoechsaem blijcent.

Heeft vorders D. Henricus Leo, assessor, Zegero Wilhelmi ende Henrico Vogels, alsoo deselve vele spraecken van de oude leere der kercken ende haer beklaechden dat se contraremonstranten sijnde, ter oorsaecke van het onderteyckenen van de remonstrantie des classis aen den Edelen Hove overgelevert voor remonstranten werden aengesien[88], ghepresenteert tegens haer ende alle die sich neffens haer van den classe hebben affgesondert in te treden, ende te bewijsen dat het gevoelen van de remonstranten, in de vijff articulen uutgedruckt[89], is conform Gods Woort, overeencomende met het gevoelen van de oude ende apostolische kercke, 't getuygenisse van moderne leeraers, ende oversaex[90] confessie ende ca-

87 In de marge is geschreven: 'presentatie (…) wert'.
88 In de marge is geschreven: 'alsoo (…) aengesien'.
89 Boven de regel geschreven in plaats van het doorgestreepte 'begrepen'.
90 Boven de regel geschreven.

techismus, so haer beliefde desgelijkx te doen van haere leere van[91] welcke zij haer aen[we]se groote oneenicheyt, jae dat men eens vast moge wete wat dese oude leere was[92], ende noch dat soo sijluyden haer beswaert vinden met het overleveren van de remonstrantie des classis aen het Edele Hoff, men haer daervan behoorlijck contentement soude doen, stellende tot dien eynde een acte in dewelcke verklaert werde dat se door het onderteyckenen van deselve remonstrantie niet en hebben willen betoonen remonstranten te sijn ofte den remonstranten in gevoelen toegedaen, maer alleen tot mutuele tolerantie met deselve te stemmen, haer wel ernstelijck biddende ende vermanende[93] dat se doch, ten minsten tot den tijt der aenstaenden nationalen synodi, dewelcke naecket, in vrede met den classe houden willen leven, presenterende dat soo het ghevoelen der remonstranten in de vijff articulen begrepen in deselve nationale synode ghecondemneert ende voor intolerabel gheoordeelt werde, ende hij of soo bot was dat hij de redenen van hetselve haer oordeel niet en konde, ofte soo moetwillich dat hij se niet en wilde vaten, op het goetvinden van de hooghe overheyt, van selffs vrijwillichlijck van sijnen dienst te sullen affstaen, met welcke presentatie D. Narsius hem conformeert. Maer 't holpe niet.[94]

Zegerus Wilhelmi ende Henricus Vogels ghevraecht sijnde off sij dan haere woorden tegen Narsium voortgebracht[95] ghestant wilden doen, hebben verklaert 'tgene sij D. Narsio wilden opseggen bij gheschrifte te sullen stellen ende hetselve den classi als dan over te leveren, edoch met Anthonio Leone eerst te willen communiceren ende sijn tot dien eynde uutgegaen, sonder weder te keeren.

Sijn dierhalven vanwegen den classe bij de affgewekene broeders gesonden D. magister Gerardus ende Nicolaus Backer omme te versoucken dat se den classi souden willen openbaeren wat het voor personen waeren dewelcke haer (gelijck sij seggen) hadden doen blijcken, ende kontschap verleden dat D. Narsius 'tgene sij hem te laste leggen op den predickstoel tot Bommel heeft verklaert. Ende is hetselve bij de voorgemelde affghewekene broeders affgeslaegen, verklaerende niettemin dat sij deselve ter gelegender tijt souden noemen. Waerop vanweghen den classe andermael bij haer sijn ghesonden D. Isaacus a Reewijck ende D. magister Gerardus, met last omme haer sekere acte voor te lesen luydende als volcht:

De broederen des classis versoucken van D. Anthonio Leone ende die dewelcke sich beneffens hem van den classe hebben affgesondert, dat se haer aensiens dezes, alsoo het sommige van de broeders onghelegen is langer alhier te blijven, voor den classe sisteren ende reden ende rekenschap geven van haere doen, protesterende in cas van weygheringhe van het onheyl ende den onlust dewelcke andersins in de stadt van Bommel, ter oorsaecke van haere affsonderinghe van den classe, soude moghe ontstaen, als in dewelcke tot noch toe door Gods genade de hoochste vrede, daervan wij God den Heere hebben te dancken, is gheweest.

---

91 Boven de regel is geschreven: 'so (…) van'.

92 In de marge is geschreven: 'welcke (…) was'.

93 In de marge is geschreven 'haer (…) vermanende', in plaats van het doorgestreepte 'biddende'.

94 Toegevoegd: 'Maer 't holpe niet'. In de marge is hierbij geschreven: 'Hic qu[***] inserrada, vide status'.

95 Boven de regel is geschreven 'tegen Narsium voortgebracht' in plaats van het doorgestreepte: 'in haere voorgemelde verklaeringhe, vervatende de beschuldiginghe D. Narsii gebruyckt'.

'tWelcke bij deselve gedaen sijnde, hebben de voorgemelde affghewekene broeders haerselven niet alleene achtervolgens de begeerte der broederen voor den classe niet gesisteert, nemaer oock den classe door D. magistrum Gerardum een schriftelijcke, doch van niemant onderteyckende, antwoort doen ter hant stellen, waerinne sij verklaeren de reden der affsonderinghe gisteren ende heden genouch gegeven te hebben, ende protesteren het onheyl, daervan in de voorverhaelde, haer van den classe toegesondene acte mentie gemaeckt wert, niet door haer, maer door de predicatie D. Narsii, als een ontijdighe geboorte[96] ende ander onverwachte beschuldigingh aen den Edelen Hove veroorsaeckt te sijn, seggende niettemin den wech des vredes, soo deselve in Christum is (als sij verhopen), den broederen niet te ontseggen.
D. Narsius daerover versouckende het oordeel des classis, ende in cas van onschult censure ende correctie van de woorden ende wercken derselffder affghewekener broederen; is deselve bij den classe deze naervolgende acte toegesonden:
Op de instantie D. Narsii, door dewelcke hij versouckt censure ende correctie van de woorden ende wercken der broederen die sich van den classe affghereten hebben, alsmede van die acte die den classi buyten verwachtinghe door magistrum Gerardum toegesonden is, in dewelcke hij hem vint spottelijck bejegent, met inpertinente (doch piquante) citatie van schriftuerlijcke woorden, wert evenwel nochmaels den broederen te verstaen gegeven, ten overvloet, dat die van den classe noyt anders voorgehadt hebben dan den lieffelijcken vrede Christi, oock noch daertoe praesenteren haeren dienst, wenschende dat die bij den affgesonderden broederen soowel werde beherticht, als ambigue ende dobbelsinnich toegeschreven, sijnde bij haer gecauseert waerlijck den ontijdighe gheboorte van tweedracht ende scheuringhe, tot beroerte ende bedroeffenisse van de goede ghemeynte deser stede, die behalven de schandaele alreede ghegeven, in tweespalt ende verdeylinghe apparentelijck sal ghestelt werden wanneer D. Narsius sal ghenootdruckt werden kontschap tegen kontschap te versoucken, vermaenen daeromme de broeders, soo sij tot ruste begerich sijn, dat se niet in ghebreke willen blijven in de classicale vergaderinghe te compareren, om ofte te versoenen, ofte haerer beschuldiginghe rekenschap ende bewijs te doen, ofte bij weygherinhe van beyde, te verstaen dat Johannes Narsius haer hout ende aenclaecht bij den classen (daertoe hij hem ghenootsaeckt vint, overmits dat die acte vermoet dat de beschuldigers blijven bij 'tgene van haer ghesproken is) voor luyden die sijnen dienst soucken vruchteloos te maecken met onwaerheyt ende swaere calumniën, die sij, so hij susteneert, in der euwicheyt niet bewijsen sullen.
Edoch is bevonden dat deselve affgewekene broeders, als haer de acte soude werden overgelevert, voor het meerdere deel alreede waeren vertrocken, ende is deselve daerom Petro Zegeri in 't bijsonder aengeboden ende voorgelesen, dewelck deselve geweygert heeft te ontfanghen, verklaerende in dezen met de affgewekene broeders niet gemeyns te hebben.
Heeft daeromme D. Narsius van den classe andermael ende dat schriftelijck versocht, 'tgene volcht:
Alsoo de affghewekene predicanten meerendeels verreyst sijnde, buyten verwachtiginghe, op gisteren niet hebben konnen sien de acte des classis aen Pieter Segers vertoont, dienende tot antwoort op haere onbeteyckende acte, versouckt Johannes Narsius bij de classicale vergaderinghe dat deselve gelieve door hulpe

96 In de marge is geschreven: 'als een ontijdighe geboorte'.

van den heer amptman ofte anderen middelen een ygelijck van hunlieden de voorss. acte te doen behandighen, ende daerbij haerlieden te verwittighen (ten eynde niet gheroempt werde tot sijnen nadeel van eenighe herroepinghe oft weygeringhe[97] van sijn woort ghestant te doen, gelijck men verstaet alreede te gheschieden) dat hoewel de predicatie bij hem niet gedaen is in sulcker voughen als hem bij Anthonio Leone ende andere calumnieuselijck wert naergegeven, maer hij met behoorlijcke discretie ontschuldicht heeft die off nae reden off nae lieffde excusabel sijn, gelijck naerder sal geopent werden, soo wanneer Anthonius voorss. ende cum suis haer onghefundeerde beschuldiginghe ende naereden sullen willen ofte dorven bewijsen, 'tzij voor den classe (extraordinaris te vergaderen op coste van diegene die succumbens), 'tzij voor den Edelen magistraet ofte kerckenraet deser stede. Dat nochtans Narsius voor sijnen persone bereyt ende willich is bij conferentie te bewijsen dat sommighe door welckers leere ende procedueren de ghemeente des Heeren soo jammerlijck gheturbeert wert, ende welcker defensie van Anthonio cum suis nu schijnt aenghenomen te werden, den goeden God stellen tot een oorsaecke van de sonde, bereyt sijnde te draeghen alle behoorlijcke kerckelijcke ende politycque straffen indien hij bevonden sal werden iemant hierinne te lasteren ofte te injurieren. Tot welcker bevestiginghe Narsius voorss. dese verklaeringhe met sijne eygene hant onderteyckent den 30en aprillis 1618.
Joannes Narssius
Ende heeft de classis[98] hetselve sijn versouck gheaccordeert, committerende D. Henricum Leonem, assessorem, ende Jacobum Bontebal om den Edele heer amptman tot dien eynde aen te spreken.
Heeft oock D. Narsius den classi aenghedient hoe dat hij verstaet hem naeghestroyt te werden dat hij sich in de voorss. controversie tegen Anthonium Leonem seer hevich ende onhebbelijck met woorden ende andersins soude ghedraeghen hebben, versouckende daerover het oordeel ende attestatie der broederen, dewelcke bij dezen verklaeren dat ter contrarie Narsius Antonium voornt. met alle sedicheyt ende patiëntie bejegent heeft, doende sijne noodighe defensie sonder cholere ende wederscheldinghe.

10 Visitatie
Omghevraecht naer den staet der kercken ende der scholen, soo in de stat van Bommel als ten plattenlande, wert bevonden door Gods genade in goeden doene te sijn, uutgesondert de swaericheyt hierboven ghementioneert.

11 Nijmegen ~ Predikanten
In de saecke van de broederen van Nimmeghen, de classis conformeert sich met het oordeel van den classe van Thiel, te weten dat men in den synode off oock elders naer gelegentheyt sal bearbeyden dat de saecke van de predicanten van Nimmeghen, eerst ghedient hebbende in den kerckenraet, werde gherenvoyeert ad classem, ten eynde deselve niet en werden gheprejudiceert als inhaebyl om de saecke te helpen accommoderen ofte decideren, ende alsoo gheïnfringeert werde goede kerckelijcke ordre in synode nationali ghearresteert.

97 Boven de regel is geschreven: 'oft weygeringhe'.
98 Hierna is doorgestreept: 'D. Henricum Leonem'.

12 Remonstranten ~ Contraremonstranten
In den classi voorgelesen het scriptum, vervatende de antwoort der gedeputeerde der drie classen op de theses ende antitheses, haer van de Edele heeren Raden toeghesonden, ende hebben de broederen in hetselve een goet contentement gehadt, bedanckende de ghedeputeerde vanweghen haere moyte ende ghetrouwicheyt.

13 Heerewaarden ~ Vacature
De classis heeft goetgevonden dat Johannes de Roij voor sijn versuym in 't bedienen van de kerkce van Herwaerden sal geven dertich stuyvers, ende is Henricus Christiani propter ignorantium van de mulckte gheëxcuseert.

14 Nederhemert ~ Predikant
Den elffden artyckel classis praecedentis, aengaende de kercke van Neerhemert, blijft in sijn gheheel.

15 Correspondentie
Acta classium Neomagensis et Tylanae sijn met goet contentement ende ghenoeghen der broederen voorgelesen, ende conformeren haer de broeders met hetghene hetwelcke in deselve classen aengaende de saecken op de aenstaende synode te verhandelen is besloten.

16 Correspondentie
Deputati ad classem Neomagensem sijn unus ex ministris Bommeliensibus et Jacobus Bontebal.

17 Correspondentie
Ad classem Tylanam Bommelienses et M. Gerardus.

18 Visitatoren
Tot visitatores classis sijn in de plaetse van de voorgaende verkoren D. Johannes Narsius ende Guilhelmus Remautius.

19 Examinator
Examinator wort ghecontinueert.

20 Sluiting
Is eyntelijck de classis met danckseggingh tot God ghescheyden.

21 Ondertekening
Joannes Narssius, praeses classis
H. Leo
Jacobus Bontebal, scriba substitutus

1618 II Classis (extraordinaris). Zaltbommel, 5-6 en 13 juni

Inv. nr. 1, p. 59-67.

1 Leiding

Acta classium Bommelianae et Thielanae, gehouden binnen Saltbommel den 5en ende 6 junii 1618. Naer gedane aenroepinghe des naems Gods sijn met gemeene stemmen gecontinueert praeses ende assessor des voirgaenden ordinarie classis van Bommel, Johannes Narsius ende Henricus Leo, ende in scribam (in plaetse van Peter Sigers, die sich op de voirgaende ordinarie classe affgescheyden hadde) is geëligeert Nicolaus Backer.

2 Aanwezigen

Op desen classe sijn verschenen als volght: Henricus Leo, Johannes Narsius, pastores Bommelienses; Alardus de Vries, minister tot Thiel; Bernherus Vezequius, minister tot Echtelt; Guillaume Remault, ministre de l'eglise françoise; Johannes van der Leure, minister tot Sint Andries; Isaacus Reeuwijck, minister tot Lyenden; mr. Gerardus Duyffhuysen, minister tot Wel; Nicolaus Backer, minister tot Hedel; Marcus Nothaeus, minister tot Ophemert; Jacobus Bontebal, minister tot Herwaerden; Ernestus Mersman, minister tot Deyl; Johannes Verschuyl, minister tot Kerckwijck; Simon Lucae, minister tot Ingen.

3 Aanwezigen

Om goede correspondentie te houden is oick op den classe verschenen Samuel Veltius, minister tot Wichen, deputatus classis Neomagensis.

4 Synode

Is den classi vertoont ende voirgelesen seecker missive van het Edele Hoff aengaende het houden eenes synodi provintioneel bij den 15 junii deses jaers 1618. Mitsgaeders het verschrijven van de synodael vergaederinghe, gedaen bij de kercke van Aernhem, ende noch de acten der Veluweschen ende Zutphenschen classen, alsoock der predikanten die van de Thielschen classe sijn affgeweecken, ende is daerop geresolveert dat de broederen ad synodum gedeputeert ten dage voirschr. tot Arnhem sullen compareren ende alsoo het schrijven des Edelen Hoffs achtervolgen. Onder conditie dat van de synode niet geëxcludeert en sullen worden de predikanten ende andere broederen in de classe van Thiel, tot noch toe voor den classe aldaer gehouden ende erkent. Ende is daeromme den gedeputeerden onser classen met gemeene ende eendrachtige toestemminge belast, dat soo men[99] (ghelijck het schijnt dat men met het overleveren van de convocatiebrieven des aenstaenden synodi, als andre redenen, soude moghe presumeren) verstaet de voirsch. predikanten ende andre broederen des classis voor den classe niet langer te erkennen, nemaer de affgeweeckene predikanten in denselven classe den titel des classis op te draegen, ende deselve daerom voor deselve 'tzij met uytsluytinge der voorgenoemde broederen ofte mensen deselve tot eenen anderen classen admitteren, in den synode niet te sitten, maer met protestatie over sulcke vreemde ende partijdige prondumen uyt deselve te scheyden ende vanwegen de classis ad synodum nationalem te appelleren.

99 Boven de regel geschreven in plaats van het doorgestreepte: 'het Edele Hoff'.

5 Kerkorde
Werden deputati classium oock gelast over saecken in de Nimmeegschen quartier voirgevallen, ende in de respectieve classis ofte kerckenraeden onder deselve resorterende niet verhandelt, sonderlinge voorgemelde particuliere predikanten ende met naemen de predikanten van Nieumegen ende haer suspensie aengaende, niet te sitten, gemerct de broederen niet verstaen dat men saecken die bij kerckenraeden ofte classicaliter connen werden affgedaen ad synodum sal brengen, nemaer deselve eerst an de classibus oft kerckenraeden, naer gelegentheyt der saecken, conform synodale resolutiën, sal voorstellen ende laeten oirdeelen. Acta synodi nationalis Hagensis, anno 1586, art. 27.[100]

6 Remonstranten ~ Contraremonstranten
Aengaende de theses ende antitheses persisteren de broeders bij haer voirgaende resolutie, verwachtende dat haere redenen van weygeringhe van naerder verclaeringh op deselve bij haer gegeven behoirlijcker wijse sullen worden werderleyt, eer sij tot het doen van eenigh voorder verclaeringhe connen verstaen.

7 Correspondentie
In gevalle in de aenstaende Geldersche synode eenige deputati op den naem der synoden van Suyt- ende Noort-Hollant souden mogen compareren, is geresolveert dat men haer affvraegen sal off sij daertoe van de Hooghmogende heeren Staten van Hollant sijn gelastight, ende indien bevonden wert neen, dat men haer niet en sal admitteren, als dewelcken haere deputatie overlange van de voirgenoemde heeren Staeten met affschaffinge van deselve opgeseght is.

8 Remonstranten ~ Contraremonstranten
Op de missive den classi van Bommel toegesonden van het Edele Hoff, gedateert den 15 maii 1618, aengaende het gepretendeert seggen D. magistri Gerardi, dat naemelijck Christus soude wesen filius Dei adoptibus, is goetgevonden het Edele Hoff toe te seynden copie van de acte des classis over die saecke in de naestlesten ordinarisschen classe gestelt.

9 Fort Sint Andries en Rossum ~ Well en Ammerzoden ~ Heerewaarden ~ Predikanten
Is voorders bij den classe volgens aenschrijvens van het Edele Hoff informatie genomen over seeckere pointen van beschuldinge waernaer Johannes van der Leur, Gerardus Duyffhusen ende Jacobus Bontebal werden belast. Ende sijn deselve, uytgesondert eenige dewelck bewesen sullen worden naer sulck ondersoeck als van de saecke heeft konnen werden gedaen, bevonden ten deele uyt loutere ende impertinente verdraeyinge van haere woorden tesaem gelapt ende gesmedet te sijn, ten deele oock notoiren onwaerachtich ende valsch, als onder andere 'tgene mr. Gerardo te laste geleyt wordt. Dat hij onder andere den aencomende kerckendienaeren een ander formulier van onderteyckinge soude voorgehouden hebben, strijdende met der Lantschap Affgescheyt. Ende Jacobo Bontebal als dat hij sich in de kerckendienst tot Weerdenburgh, alias Herwaerden[101], ingedrongen soude hebben, sonder wettelijck beroep, examen ofte institutie. Werden deselve

100 In de marge is hierbij geschreven: 'Acta synodi nationalis Hagensis, anno 1586, art. 27'.
101 Inde marge is geschreven: 'alias Herwaerden'.

predikanten niettemin gelast schriftelijcke andwoorde tot opening van hetgene hetwelcke van de voorgemelde poincten haerder beschuldinge soude mogen wesen te stillen, op het alderspoedichste, dewijl wij met houden des synodi seer worden geprecipiteert.[102]

10 Gravamina

Gravamina op den synodum te brengen. Wordt den synode in bedencken gegeven off eenich formulier oft yet anders in synode provintiael behoort gearresteert te werden waerdoor illusoir mochte gemaect worden de resolutie der Hoochmogende heeren Staeten-Generael aengaende de revisie van de confessie ende catechismus, ende derhalven off de broederen des Aernhemschen classis niet te verde en sijn gegaen, haer gecommitteerde ad synodum belastende, gelijck sij belasten in actibus haers classis gehouden tot Aernhem den 26-30 augusti 1617, dat sij in oprechter consciëntie op den synode sullen handelen, niet doende ofte verstaende dat tegens Godes Heyligen Woordt ofte waerheyt, de eenmael aengenomene leere in onsen catechismo ende confessione uytgedruct, in den verstande ende sin genomen gelijck deselvige tot noch toe van het beginsel der reformatie in desen furstendom Gelre ende graeffschap Zutphen genomen verstaen ende geleert is.

Item off niet te censureren en sijn de affgeweeckene predikanten in de classe van Thiel, dewelck daertoe in seecker geschrift[103], aen het Edele Hoff overgelevert, hevig uytbersten dat se de sententie der remonstranten in de vijff articulen begrepen, opentlijck condemneren[104], seggende een affkeer ende affgrijsen daervan te hebben.

2

Alzo deselve broederen des Aernhemschen classis in haer voirgaende actibus haere gecommitterde ad synodum oock beslaten dat se niet en sullen doen dat tegen onse kerckelijke ordre, gestelt in nationale ende provinciale synoden, ende classicalen resolutiën, tegenstrijdich is, off men vermeynt is bij de oude ende eenmael in dese landen aengenomen kerckenordeningen te blijven? Ende zoo jae, off niet gerepareert behoort te worden 'tgene tegens deselve kerckenordeninge in de classen van Nieumegen, Thiel ende Bommel is gedaen?

3

Off de broederen desselvigen classis van Aernhem niet en doen tegens de resolutie ende goede meyninge der[105] heeren Staeten van Gelderlant, dewelcke, in plaetse van te arbeyden tot accommodatie ende vrede, alreets met kerckelijck censuren, gelijck als blijckelijck is in de persoone Lycelii, procederen ende geprocedeert hebben tegens die dewelcke het gevoelen der remonstranten in de vijff artikulen begrepen sijn toestendich ofte hetselve yemant anders aenprijsen?

4

Off synodus ordeelt dat philosophische antitheses ende andere hooge ende subtyle materiën betreffende in Latijn voergestelt, die Baudartius selve bekent niet

102 Toegevoegd: 'op (…) geprecipiteert'.

103 *Copye Van een Vertooch door drye Gedeputeerden aen de vergaderinghe der Remonstranten ofte Arminianen ghesonden, gehouden tot Tiel de sesten May, 1617. Hier zijn tot gherief des eenvoudigen Lesers byghevoecht de vijff Artijckelen daer hen de Remonstranten ofte Arminianen altijdts op beroepen.* [s.l.], 1617.

104 Boven de regel geschreven in plaats van het doorgestreepte: 'calumnieren'.

105 Hierna is doorgestreept: 'hoochmogender'.

te verstaen, behoorlijck gecondemneert sijn ofte te condemneren staen bij predickanten die niet een woort Latijn en verstaen.

5

Alzoo het apparentelijck is uyt het Affgescheyt des Landschap ende geruchten die dachelijx loopen, dat op de aenstaende Geldersche synode theologanten van buyten dese provintiën sullen worden ontboden, off het niet geraeden is dat men theologanten van beyder zijts gevoelen in gelijcken getaele ontbieden, ofte soo alreede de uytschrijvinge anders waere gedaen ende alleenlijck contraremontranten sijn ontboden, off men geene andere alsnoch verschrijven soude mogen, oft ons toelaetten sulck als ons goet duncte te ontbieden, opdat onse goede saecke daerdoor niet geprejudiceert en werde, temeer dewijle dese synode wert genoemt preparatoir ad synodum nationalem.

6

Alzoo de gecommitteerde deser classen, niet tegenstaende meenichvuldich versoeck, tot op desen dach niet hebben connen obtineren dat de predikanten ende classen van de Veluwe ende Zutphen ronde verclaeringe ende openinge souden doen van haer gevoelen, mitsgaders den staet des geschils tusschen ons ende haer, ende met eenen wat[106] wech van accommodatie sij tot wechneminge van de religieusverschillen in desen lantschap voorslaen, ende de gedeputeerde derselver classen ooc meer hebben geëxcipieert op de autorisatiën haerder classen, ende belooft sulx lichtelijck ende distinctelijck te connen ende sullen doen wanneer sij daertoe van haere respectieve classen sullen belast sijn, verstaet dese classis[107] sulx nu in de synode ten hoochsten noodich te sullen sijn, versoecken daerom de andere classes tot dewelcke dese onse gravamina sullen werden overgesonden daerinne ordre te willen stellen, opdat dese gewichtige saecke niet langer met sulcken duysterheyt ende confusie van haerder zijde gedreven werden les tot noch toe gedaen is.

7

Of het niet betaemelijck is dat Baudart, Damman, Dunganus, Smetius, Merquenius ende andere predicanten van andere classe gerenvoyeert werden tot haere gemeynten, ende dat men lite pendente, bij den synode nationael off oecumenica alleen te decideeren, desistere van alle wijdre ontrustinge onser gemeynten ende borgerijen met toesendinge van de geleende[108] partijdige predicanten, alsoo in de respective classibus stoff genouch is om de vacerende ende gealtereerde plaetsen te versien.

8

Off niet bij provisie van haere dienste behooren ontslagen te sijn alle die tot noch toe in debite in den dienst der kercken ingecomen sijn ende niet naer gewoonlijcke ordre, alsoo men tot bevorderingh van de welstant der gemeynte soo wel moet blijven bij de eenmael eenpaerlijck aengenomen ende wel gepractizeerde ordre der kercken, in conformite van resolutie der classis van Aernhem als bij de gepretendeerde aengenomen leere der kercken.

9

106 Boven de regel geschreven in plaats van het doorgestreepte: 'uyt'.
107 In plaats van 'verstaen dese classes'.
108 Hierna is doorgestreept: 'off'.

Off niet behoirlijck censure behoort te gaen over het bouck Dammanni, Van de perseverantie der heyligen tegens Bertium[109], uytgegeven niet alleen tegen ordinantie des synodi maer oock vervult met swaer blamen, dienende tot beroerte van het gemeyne volck, van dat de remonstranten oft haer aenhanck[110] souden wesen arrianen, pelagianen, socinianen, atheïsten etc., ende met eenen luyden daer Paulus van hadde geprofeteert, die men ten hoochste behoort te schuwen.

10

Off het niet geraeden en is dat dese provintiale synodus sich niet en strecke tot decisie van pointen die naer eygen belijdenisse der predickanten van de Veluwe ende Zutphen de gantsche kercke aengaen, maer dat alles gedaen werde deliberative, sonder te gedoogen dat de een off d'ander partie tot meerder ontrustinge des synodi[111] nationalis ofte oecumenicae gecondemneert werde.

11 Sluiting

Naer gedaene danckseggingе tot Godt is de classis in goeden vrede ende eenicheyt gescheyden.

12 Ondertekening

Joannes Narssius, praeses
H. Leo
Nicolaus Backer, scriba in tempore

13 Correspondentie

Copye van eenen brief, gesonden aen den broederen van Aernhem den 5 junii 1618.[112]

Eerweerdighe, seer geleerde ende godtsalighe lieve broeders, wij senden U Eerweerdighen onse gravamina, verwachtende de uwen ende der anderen classen door brenger deses, opdat wij ons naer gewoonte in classe daerop tegens den synodum mogen beraden ende delibereren. Wij bidden U Eerweerdighen, om Christi wille, tot ruste onser gemeynten, sij bedacht op vrede ende accommodatie deser verschillen[113] ende en senden ons doch geen lappen end leuren gelijck alsser alrede eenich uytgestroyt worden, opdat de authoriteyt des synodi Geldricae bij anderen niet te spot gestelt en worden ende den lang[114] aengewunsten synodus nationael wijders ofte geprotraheert ofte ('tgene Godt verhoede) verhindert werde, also ongetwijfelt bij anderen op onse procedueren wel scherpelick sal gelet worden.

Eerweerdighe, seer geleerde, godtsalighe, lieve broeders, de goede Godt neme u Eerweerdighen in sijn Heylighe bewaringhe. Bommel, den 5 junii anno 1618. Actum in onse classicale vergaderinge binnen Bommel.

---

109 Sebastiaan Damman, *Van de Volhardinghe der Heylighen, Teghens M. Petri Bertii twee Vraech-stucken, Van den Afval der Heylighen. Beschreven ende tot dienst der eenvoudighen uytghegheven door Sebastianum Damman Predicant binnen Zutphen*. Enkhuizen, 1615.

110 In de marge is geschreven: 'oft haer aenhanck'.

111 Hierna is doorgestreept: '[***] ander'.

112 Deze brief is geschreven in het handschrift van N.N.

113 Boven de regel geschreven in plaats van het doorgestreepte: 'beschrijvinghe'.

114 Boven de regel geschreven.

U Eerweerdighe, dienstwillige medebroeders, de predicanten des classis van Bommel, ende in aller naemen,
Joannes Narssius, praeses classis
Henricus Leo

14 Gedeputeerden ter synode
Copie van de credentiebrieff des gedeputeerden ad synodum Geldricam, 15 junii 1618 habendam, medeghegeven.[115]
De classis van Bommel, Tielre- ende Bommelrewaerden, verstaen hebbende dat de synodale vergaderinge der kercken in den lantschappe van Gelre ende graeffschap Zutphen sal ghehouden worden binnen Aernhem op den 15en junii dezes loopenden jaers, heeft ghecommitteert, gelijck sij committeert mitsdezen, om van haerentwegen op deselve vergaderinghe te verschijnen haere seer Waerde ende lieve medebroeders Johannem Narsium, Henricum Leonem, Ernestum Meersmannum, predicanten tot Bommel ende Deyl, ende in plaetse van den ouderling van Bommel, ten versoucke van de kercke aldaer om reden bij den ghecommitterde te verklaeren, Johan Verschuyl, predicant tot Kerckwijck ende Bruykum, ghevende deselve volle last ende macht om der vergaderinghe voor te stellen 'tgene bij den classe noodich ende dienstich is gevonden voorgestelt te werden, mitsgaders omme met deselve vergaderinghe in alle voorvallende, haer bij den classe niet gheïnterdiceerde saecken te helpen besoigneren, raetslaeghen ende te besluyten, belovende voor goet, bondich ende vast te houden 'tgene de vergaderinghe conform Gods Woort, goede ende stichtelijcke kerckenordening goetvinden ende besluyten sal, wenschen tot dien eynde de vergaderinghe den zegen ende genadighe bijstant des Heeren. Actum in onse classicale vergaderinghe, ghehouden binnen Bommel op dezen derthienden junii 1618.

15 Zaltbommel ~ Vacature[116]
Ordre volgens welcke de kercke van Bommel sal bedient worden anno 1619: 8 augusti mr. Gerardus, 15 augusti H. Vogels[117]; 22 augusti Haldermont; 29 augusti Hendricus Christiani; 5 septembris mr. Peter; 12 septembris Spranchuysen; 19 septembris Ernestus; 26 septembris Johannes Verschuyl[118]; 3 octobris Laurentius; 10 octobris Nicolaus; 17 octobris Jan de Roij; 24 octobris Segerus.

16 Ophemert en Varik ~ Vacature
Ordre volgens welcke de kercke van Ophemert sal bedient worden anno 1619: 8 augusti Jan de Roij[119]; 15 augusti Hendricus Christiani[120]; 22 Jan Verschuyl[121];

115 Deze brief is geschreven in het handschrift van N.N.
116 Hierboven is op p. 67 doorgestreept: 'Antwoorde ende resolutie gegeven bij die van de classe van Bommel op de gravamina henlieden voorgestelt, van dewelcke op de synode provinciael van Arnhem den 15en junii etc. 1618 bij den gedeputeerden sal gebesoigneert worden.'t Schrift aen onse classe gesonden luyde aldus: Eerweerdige, godsalige ende seer discrete, wij oversenden U Eerweerdigen bhalvens, U Eerweerdige gravamina etc. Op 't eerste gravamen, soo wort geandwoordt'.
117 In het plaats van het doorgestreepte: Johannes Verschuyl'.
118 In plaats van het doorgestreepte: 'Vogels'.
119 In plaats van het doorgestreepte: 'Vogels'.
120 In plaats van het doorgestreepte: 'Jan Verschuyl'.
121 In plaats van het doorgestreepte: 'Hendricus Johanni' en 'Haldermont'.

29 Segerus; septembris 5 Haldermont; 12 Ernestus; 19 Nicolaus; 26 Laurentius; octobris 3 mr. Peter; octobris 10 Spranchuysen[122]; 17 octobris mr. Gerardus; 24 octobris Hendricus Vogels[123].

1618 III Classis (extraordinaris). Zaltbommel, 6 juli
Inv. nr. 1, p. 71-73.

1 Aanwezigen
Acta van de classicale vergaderinghe te Bommel, extraordinem gehouden den 6 julii 1618. Sijn present geweest: Johannes Narsius, praeses; H. Leo, assessor; Nicolaus Backer, scriba; Guilhelmus Remautius; Hendricus Christiani; Johannes Verschuyl; mr. Gerardus Adriani; Johannes van der Leur; Johannes Roij; Jacobus Bontebal.

2 Gedeputeerden ter synode
Alsoo de broeders Hendricus Leo, Johannes Narssius et Ernestus Mersmannus in commissie hadden geweest op 't synode gehouden te Arnhem den 15en junii et deinceps, soo sijn de acten van instructie voorgelesen, welcke gemaect waeren op den classe, gehouden den 5 ende 6 junii 1618, om te sien in hoedaniger voughe de gedeputeerde haer naer deselve gehouden hebben.

3 Gedeputeerden ter synode
Ende alsoo articulus 4 inhielt dat de gedeputeerde niet en souden sitten met den affgeweeckenen van de classe van Thiel, ende doch de gedeputeerde van sulcken last waeren affgeweecken, daertoe gedronghen sijnde, eensdeels door overstemminge der broederen, alsoock door 't verbott van Edele Hove ende heeren gecommitteerde van de Landschappe, zoo worden deselve deputati geëxcuseert voor sooveel als getoont hebbende acte van diligentie, met dese cautie van om nu voortaen haeren last te redresseren.

4 Gedeputeerden ter synode
Ende alsoo de gedeputeerde seggen dat 'tgene sij op den synode hebben gedaen alles provisioneelijck, ende met hope ende vertrouwen om[124] den classe daertoe te induceren, ende voor haer privé hebben gedaen, affgeleght hebbende haere qualificatie van gedeputeerde, door bevel van overicheyt[125] doende 'tgene sij gedaen hebben, soo wort bij den classe goetgevonden dat men bij den synode over sulcken saecke sal protesteren[126] ende dat men voorders bij de voorgaende resolutie sal blijven, houdende voor nul ende van geender waerde 'tgene op den synode gehandelt is, bij sooverre geen redres van de voorige abusen en geschieden.

122 In plaats van het doorgestreepte: 'mr. Gerardus'.
123 In plaats van het doorgestreepte: 'Jan de Roij'.
124 Boven de regel is geschreven: 'met (…) om'.
125 Boven de regel en in de marge is geschreven 'bevel van overicheyt'.
126 Hierna is doorgestreept: 'ende den gedeputeerden op een nieuw last geven dat'.

5 Synode
Ad articulem 5. De classis persisteert bij haere resolutie ende verstaet dat daer directelijck tegen gedaen is, ende sullen ter gelegender tijt, soo de nationale kerckenordeningh onderhouden wort, daerin handelen naer gelegentheyt, excuserende ondertusschen de gecommitteerde door[127] de necessiteyt.

6 Remonstranten ~ Contraremonstranten
Ad articulem 6 verclaeren de gedeputeerde haeren last voorgestelt te hebben, doch belangende d'antwoorden op den antitheses tegens last des classis gedaen, soo verclaeren sij deselve ten hoochsten henlieden afgeperst te sijn, submiterende sich judicio classis die tegenwoordich geen reden en vint om haer andwoorde te improberen.

7 Remonstranten ~ Contraremonstranten
Naerdien de broeders van onsen classe bij den synode niet en worden gekent voor broeders in Christo, ende gestelt in 't punt der leere van predestinatie tegen de eenmael olde aangenomen religie, ooc als hebbende een particulier gevoelen, wort bij den classe verstaen dat sij in sulcken qualificatie van [***] te wezen niet en sullen besogneren, zoo om der consciëntie wille alsmede om niet te contravenieren 't Affgescheyt der Landschappe, waerin den classis deses quartiers specialijc wort geïnterdiceert sich te laeten gelasten in prediken ac schriften ofte andersins[128] yet te produceren, directelijck ofte indirectelijck, in 't heymelijck ofte openbaer, 'twelck strijdelijck sij met de aengenomene leere der kercke.

8 Remonstranten ~ Contraremonstranten
In de zaecke van de gedeputeerde van Suyt-Hollant persisteert de classe in haer resolutie. Ende wert specialijck den gedeputeerden belast te letten op de qualificatie van de persoone die tegenwoordich van den kercke van Suyd-Hollant op desen synode c[o]mpareert, als dien sij achten sonder schandale ende ontrustinge der kercke niet connen geadmitteert te worden, om redenen bij noot breeder te deduceren.

9 Ondertekening
Nicolaus Backer, scriba classis in tempore

10 Waardenburg, Neerijnen en Opijnen ~ Fort Sint Andries en Rossum ~ Heerewaarden ~ Vacatures
Ordre volgende welcke de respective plaetsen van Weerdenburgh etc. ende Sint Andries, Rossum ende Herwaerden sullen bedient worden.
Sint Andries etc.: 1618 octobris 4 Segerus; 11 Ernestus; 18 H. Christiani; 25 Spranchuysen; novembris 1 Johannes Roij; 8 Antonius Leo[129]; 15 M. Nothaeus, 22 Joh. Verschuyl; 29 H. Vogels; decembris 6 Bommel; 13 mr. Gerardus; 20 Nicolaus; 27 mr. Petrus; januarii 1619 3 Laurentius.
Weerdenburgh etc.: 1618 octobris 4 Laurentius; 11 mr. Petrus; 18 Nicolaus Backer; 25 mr. Gerardus; novembris 1 Bommel; 8 Henricus Vogels; 15 Johannes Verschuyl;

127 Hierna is doorgestreept: 'haere'.
128 In de marge is geschreven: 'ofte andersins'.
129 In plaats van het doorgestreepte: 'M. Nothaeus'.

22 M. Nothaeus; 29 Antonius Leo; decembris 6 Johannes Roij; 13 Spranchusen; 20 H. Christiani; 27 Ernestus; januarii 1619 3 Segerus.

1618 IV Classis. Zaltbommel, 25 en 26, 28 en 29 september
Inv. nr. 24, fol. 81-89.

1 Leiding
Acta classis Bommelianae, gehouden binnen Bommel den 25, 26., 28., 29. septembris anno 1618. Naer aenroepinge van Goodes Heylichen naeme zijn met eenparigen stemmen vercooren in praesidem D. Henricus Leo, in assessorem D. Joannes Verschuyl ende in scribam Antonius Leo.

2 Correspondentie
Ommegevraecht zijnde op de deputatie der broederen van Tiel tott deese vergaderinge, wort deselve voor wettich gehouden omme nae ouder gewoonte een classi bijwoonende met haer christelicke advysen behulpich te weesen.

3 Aanwezigen
Ende zijn voorts op deesen classe versheenen deese naevolgende persoonen: uut de kercke van Bommel D. Henricus Leo, geassocieert met M. Steeven, ouderling; D. Joannes Verschuyl, minister tot Brukom en Kerckwijck; Antonius Leo, minister tott Haeften; D. Ernestus Mersmannus, minister tot Deyl ende Enspick; mr. Pieter Zegers, minister tot Driel; D. Joannes Leurius, minister op Andries ende Rossum; D. magister Gerhardus Duyfhuysen, minister tot Wel; D. Sigerus Wilhelmi Phalius, minister tott Rumpt; D. Henricus Christiani, minister tot Herwijnen; Gillis Couwenberch, minister tott Wadenoijen; D. Joannes de Roy, minister tott Tuyl; D. Nicolaus Backerus, minister tott Hedel; D. Laurentius Cornelii, minister tott Brakel; D. Marcus Notaeus, minister tott Ophimert; D. Elias Spranckhusius, minister tott Geldermalsen; D. Henricus Vogels, minister tott Poederoijen. Absenten waeren D. Joannes Grotius, minister tott Beest, maer wert van de broederen weegens zijnen hoogen ouderdom ende quade dispositie voor geëxcuseert gehouden, alsoock Gillis Couwenberch, uut de vergaderinge vertoogen met voorweeten D. praesidis.

4 Geschillen
Ende alsoo eenige personeele injuriën, offentiën, etc. tusschen sommige broederen des classis, oock lange voor deesen, ontstaen waeren, ist op aenhouden der Edele heeren gecommitteerden des Landtschaps ende des Edelen Hooves bij den broederen eendrachtelicken ingewillicht reconciliatie oover deselve hinc inde gevallen, gelijck dan deselve noch ingewillicht ende in den naeme des Heeren hiermeede bevestichtt werdt, verhoopende met dies temeer vruchten tott verhandelinge der voorvallende zaeke eendrachtelicken te moogen coomen.

5 Aanwezigen
Sijn oock tot deese vergaederinge gedeputeert van den laetst gehouden synodo huius provinciae D. Sebastianus Dammannus, minister tott Sutphen, ende D. Ellardus à Mehen, minister tott Herderwijck, met D. Andraea Suavio, minister tott Lochum, ende D. Gellio de Bouma, minister tott Gorsel.

6 Aanwezigen
Uut den classe van Tiel D. Bernerus Boschhovius, minister tot Soelen, met D. Joanne Verhouwel, minister tot Eck, gelijck meede uut den classe van Nimwegen D. Godefridus Paludanus, minister in den Grave, ende D. Broeckhusius, minister tott[130].

7 Aanwezigen
Ende vanweegen den Edelen Hoove, als gecommitteerden des Landtschaps, de Edele, eerentfeste, hoochgeleerde, seer discreete heeren joncker Karel Vijch, heere tot Soelen, rhaet des forstendoms Gelre ende graeffschap Sutphen ende amptman tot Tiel ende in Neder-Betuwe, joncker Hendrick van Essen, rhaet desselven forstendoms, ende joncker Goossen van Varick, eerste rekenmester ende raet desselven.

8 Credenties
De credentiën voorgeleesen sijnde, worden bevonden de heeren broederen voornoempt wettelicken, van den synodo gedeputeert tott deese vergaederinge verscheenen, te zijn, alsoock de broederen uut den classe van Tiel ende Nimweegen, die daeromme versocht werden, als tot noch toe geschiet is, den classi met hunne advysen te secondeeren.

9 Vergadering
Aengaende de persoone D. Ramoutii, alsoo deselve resorterende is onder de Fransche kercke ofte synode ende geen eygentlick beroep hebbende eener particuliere kercke deses forstendoms, wert verclaert, op het annegeeven van de broederen gecommitteerden des synodi, deese vergaederinge als een ledemaet desselfs, tot conservatie der ordre in synodis nationalibus voor desen in verscheyden acten gearresteert, niet behoort bij te woonen, ende daeromme van den broederen verlaeten; wert belast sich van alle predicatiën in Duytschen taele te onthouden.[131]

10 Vergadering
Ende alsoo in tegenwoordicheyt D. Joannes Nartius sich den classi is bijvoegende, neffens twee anderen uut de kercke van Bommel gedeputeert, verstaen de broederen te strecken tegens ordre der kercke, doch accordeeren denselven deese reyse de vergadering bij te woonen, sonder dat zijn suffragium in alles sal erkent ofte annegenoomen werden. D. Nartius doleerende sulkx noodtsakelicken te moeten gedijen tott disreputatie van zijne persoone onder deese borgerije, evenals ofte hij zijnes dienstes ontslaegen waere, vergunnen hem de broederen copije tot zijnen believen uut deese acte tot allen tijden te moogen lichten.

11 Vergadering
Vorders op den voorslach sommiger broederen ofte niet examinabel behoort te weesen de credentie der gecommitteerden des synodi tot deese t'samencoomste, verclaeren deselve geene credentie maer commissie in 'tgheene zi[j] den classi

130 Hierna is ruimte open gelaten.
131 Dit artikel is eerder gepubliceerd in Van Veen, 'Remonstrantsche', p. 155.

vertoont hebben ende daeromme het oordeel desselfs geensins onderworpen te zijn.

12 Vergadering
Oock wat belangt den statum controversiae, alzoo vermoet mochte werden ofte eenige broederen deeses classis, meer uut vreese deputatorum synodi (soo men seyt) omme in derselver disgratie te vallen, als wel nae waerheyt ende goede consciëntie, haer gevoelen oover de differente poincten achterhouden mochten, presenteeren de broeders (oock diegeene die hierinne verdacht mochten gehouden werden) haerselven in alles rondelicken te verclaeren ten believen der Edelen heeren gecommitteerden des Landtschaps ende des Edelen Hooves, alsoock der broederen gedeputeert van den laetsst gehouden synodo tot deese t'samencoompste.

13 Zaltbommel ~ Predikant
Ende wort eernstelicken gevordert D. Joannes Nartius, alsoo bij zeekere occasie weeder hadde annegenoomen te bewijsen dat eenige predicanten uut de provincie van Gelderlant souden keeren ende drijven dat sommighe cleyne onnosele kinderen, oock der geloovigen, in haere kintsheyt stervende, alleene om de erfsonde wille den helschen torminten oovergelevert wierden, niet meer troost en genietende dan de duyvelen ofte onselige afgeweeken engelen, sulkx te toen blijken bij wien oyt sulkx gedreeven ofte geleert sij, gelijck de broederen rontomme verclaeren geenen sodanige in dese provincie van Gelder end graefschap Sutphen te erkennen.

14 Waardenburg ~ Beroep
Henricus Vogels sijnde van den Weledele heere Karel Vijch, uut naeme Zijns Edelen broeders, heere tot Waerdenborch, ende der gemeynte beroepen tot den kerckendienste aldaer, accordeert de classis Henrico voorschreeven met behoorlicke dimissie van zijne gemeynte tott Poederoijen, ende naedat de kercke aldaer weeder van een goet dienaer sal versorcht zijn, tot de voornoemde plaetse te vertrecken, welverstaende nae expiratie van het jaer van gratie des overledenen.

15 Remonstranten ~ Contraremonstranten
Is wijders ommegeleesen den staet des verschils waerinne wij eens ofte oneens zijn, gestelt bij den laetst gehouden synodo. Ende hebben de broederen rontomme verclaert toe te staen waerinne sich de broederen op den synodo Geldrica eens verclaert hadden, uutgenoomen sommige die haer judicium seggen te willen suspendeeren ad synodum nationalem, met presentatie van alsdan mondelicke ofte schriftelijke antwoorde inne te brengen.
1
Doch alsoo in verschille was gebleeven off geen onderscheyt en is tusschen Goodes besluyt der verkiesinge ende de uutvoeringe derselve, quoad objectum? Verclaeren de broeders jae, uutgenoomen magistro Gerhardo, Henrico Christiani, Leurio ende Notaeo, die hieroover haer judicium suspendeeren. Doch repeteert D. Notaeus ende Backerus geen onderscheyt tusschen beyden te erkennen ofte anne te neemen.
2
Off de verkiesinge geschiet is met annemerkinge van eenigerley voorgesiene ge-

nadige evangelische dispositie ofte weerdicheyt des menschen, waerdoor deese die verkooren wordt weerdiger soude zijn dan die niet verkooren wert? Antwoorden de broederen neen, uutgesondert Henrico Christiani, Leurio, magistro Gerhardo, Backero, die hierinne gelijkelicken haer judicium suspendeeren. Doch D. Notaeus naderhandt seyt jae, mits dat men door weerdicheyt niet en verstae verdiensten.

3

Off die uutverkoorene in de verkiesinge aengemerckt sijn van Godt als Christo door het waere geloove innegelijvet, alsoock geheylicht ende den loop der godtzalicheyt voleynt hebbende? Antwoorden de broederen neen. Doch affirmeeren Henricus Christiani, Leurius, Notaeus, Backerus. Magister Gerhardus suspendit judicium.

4

Off het besluyt van de zalicheyt eenige minschen te geeven, ende het besluyt van de salichmakende middelen denselven mensche te geeven, een ende hetselve besluyt der verkiesinge zij? Wort geantwoort jae, uutgenoomen magistro Gerhardo, Ernesto, Royo, Notaeo, die haer gevolen in deesen verclaeren te suspendeeren.

5

Off Christus alsoo het fundament ende verdienende oorsake is der verkiesinge van desen ende genen, gelijck hij het fundament ende verdienende oorsake is der salicheyt van desen ende genen? Geven de broederen tot antwoorde neen, doch affirmeert mr. Steven, ouderling, magister Gerhardus, Notaeus, Leurius, Backerus. Henricus Christiani seyt sijn judicium te schorseeren.

6

Off het waere salichmakende geloove een vrucht is der verkiesinge? Verclaeren de broederen jae, uutgenoomen Leurio, Notaeo, Backero. Mersmannus et magister Gerhardus suspendunt judicium.

7

Off eenige menschen alle de middelen ter salicheyt nodich deelachtich worden, die nochtans niet salich werden? Wert geseyt neen, maer suspendeeren haer oordeel Leurius, magister Gerhardus, Notaeus, Backerus.

8

Off die oorsake waeromme Godt niet beslooten heeft in 't verstant ende wille aller menschen die door het uuterlicke gepredicte Woort geroepen werden, soo verre te werken dat het datelick geloove daerop volcht, niet en is de mensche, off iet dat Godt in den eenen ofte anderen menschen heeft annegemerckt, maer alleen de volle vrije macht ende gelieven Goodes? Antwoorden de broederen jae, te weeten het laetste, behalven Henricum Leonem, Joannem Nartium, Leurium, magistrem Gerhardum, Notaeum, Backerum, die haer oordeel verclaeren te suspendeeren.

9

Off het ongeloove ende volherdinge in de sonde een consequens is, volgende nae de verwerpinge, waermede Godt eenige menschen in haeren val ende verderf beslooten heeft te laeten rechtveerdelick, ende haer niet te geeven die genaede die sij van nooden hadden om tot het geloove ende boetveerdicheyt gebracht te werden? Wort geseyt jae, uutgesondert Leurio, magistro Gerhardo, Notaeo, Backero. Suspendunt judicium Ernestus et Royus.

10

Off Godt den mensche op eenderley wijse heeft aengesien in 't verkiesen ende

rechtveerdich maeken ende ofter tweederley verkiesinge ende rechtveerdichmakinge is, de eene vervult, de andere onvervult? Geven de broederen tot antwoorde neen. Doch D. Leurius seyt jae, ende suspenderen haer judicium magister Gerhardus, Notaeus, Backerus.

11

Ofter is eenige indefinite verkiesinge? De broederen antwoorden neen, uutgesondert dat sulkx affirmeren Backerus ende Notaeus. Magister Gerhardus suspendit judicium.

In den 2 artikel,van de doot Christi, hoeverre wij eens zijn. In den 1., 2., 3., 4., 5., 6.[132], 7. artikel verclaeren haer de broederen eens te zijn. Blijft in 't verschill:

1

Off Christus voor de sonde aller ende een ieder mensche, van den beginne des werelts tot den eynde toe, 'tsij dat zij boetveerdige worden ofte onboetveerdige blijven, Goodes gerechticheyt genoech gedaen ende die vergevinge der sonden ende versoeninge verworven heeft? Antwoorden die broederen neen. Doch suspenderen haer judicium D. Henricus Leo, Henricus Christiani, Leurius, magister Gerhardus, Ernestus. Naderhandt seyt jae D. Notaeus et Backer.

2

Off des Vaders wille ende Christi intentie is geweest door sijnen doot all ende een ieder mensche te behouden, hoewel de zake in veelen anders uutvalt door haer schult? Verclaeren de broederen neen, excepto magistro Gerhardo, Henrico Leone, Notaeo, Backero, Nartio. Suspendit judicium D. Leurius.

3

Off Christus die salichmaker aller menschen is ten aensien van die verwervinge, ende alleen sommiger ten aensien van de applicatie? Wert geseyt dat sich even verre uutstreckt dese verwervinge ende applicatie, behalven magistro Gerhardo, Leurio, Notaeo, Backero, die sulckx ontkennen.

In den 3. ende 4 artikel verclaeren haer de broederen eens in de poincten gelijck in den laetst gehouden synodo is geschiet. Ende blijft in 't verschill:

1

Off Godt door die opweckende genaede almachtelick werckt gelijck hij werckt in de opweckinge der dooden? Wert geantwoort jae, uutgesondert magistro Gerhardo, Notaeo, Backero, Leurio. Ende suspendeert zijn oordeel D. Royus.

2

Off de genaede wederstandelick werckt in primo actu conversionis? Antwoorden de broederen neen, excepto Leurio. Suspendit judicium D. Royus.

3

Off Godt allen ende eenen iegelicken die hij roept ende noodicht door zijn Woort genoechsame crachtige genaede geeft omme die noodinge te konnen gehoorsamen? Affirmeeren D. Notaeus ende Backerus. Suspendunt judicium Henricus Leo, magister Gerhardus, Royus. De andere broederen seggen neen.

4

Off soovele de crachte der genaeden aengaet, Godt in die levendich makinge des verstants ende der affecten werckt onwederstandelick ende in den wille wederstandelick? Antwoorden de broederen dat Godt werckt op eenerley wijse, uutge-

132 Later toegevoegd.

sondert Notaeo die verstaet in den wille wederstandelick ende in 't verstant ten deele wederstandelick, ten deele onwederstandelick. Suspenderen haer judicium D. Leurius, Henricus Christiani, magister Gerhardus, Ernestus, Joannes de Roy, Backerus.

In den vijfden artikel confirmeeren sich de broederen met de eenicheyt voor sooveele hieroover in synodo gevallen. Ende blijft in 't verschil:

1

Off die, dewelcke eens waerlick gelooft, soo verre kan koomen van Godt af te wijken ende deese werelt anne te hangen, dat hij het geloove ganschelick ende eyndelick kan koomen te verliesen ende van zijne salicheyt te vervallen? Affirmeren D. Leurius, Notaeus, Backerus. Magister Gerhardus suspendit judicium. De andere broederen ontkennen rondelicken.

2

Offwel eenige soodanige geloovige, al so verre van Godt oyt afgeweeken zijn, die werelt hebben annegehangen, dat sij het geloove ganschelick ende eyndelick hebben verlooren ende van de salicheyt vervallen zijn? Verclaeren de broederen neen, uutgesondert Leurio, Notaeo, Backero. Magister Gerhardus suspendit judicium.

3

Off de volherdinge hanght aen den wille der wedergeborene menschen, soodat die wille de naeste ende eenige gesubordineerde natuerlicke oorsake zij der volherdinghe? Affirmeeren D. Henricus Leo, Joannes Nartius, omme haere verclaeringe daerbij te doen. Suspendeeren hun judicium Henricus Christiani, D. Leurius, Backerus. De andere broederen antwoorden gansch neen, waeronder magister Gerhardus daerbij voecht: istis terminis, prout iacet articulus.

Poincten in 't verschil gebleven ende eerstelick aengaende Godt ende eenige zijne eygentschappen:

1

Off eenigerley accidentia ofte toevalicheeden in Goode plaetse hebben? Antwoorden de broederen neen, uutgesondert Leurio, D. Nartio ende Notaeo, die haer judicium in deelen verclaeren te suspendeeren.

2

Off die dingen dewelcke ten aensien van ons menschen geschieden bij geval ofte gebeurlickerwijse, ten aensien van Goodes ordonnantie ende eewich besluyt niet bij gevalle ofte gebeurlickerwijse maer noodtsakelicken geschieden? Ontkennen deesen artikel Henricus Leo, Nartius, Leurius, ende schorten haer oordeel Notaeus ende Royus. De andere broederen verclaeren ten aensien als voorschreeven noodtsakelicken te geschieden, gelijck oock meede magister Gerhardus Duyfhuysen met deese clausule: si intelligatur hic necessitas infallibilitatis.

3

Ofte iet ongerijms daeruut volcht dat Godt gezeyt wordt eenige dingen indertijt precyselick ende bescheydentlick te willen, die hij moogelijck te vooren niet soo precyselick gewilt ende niet gewilt en heeft? Antwoorden de broederen jae, uutgesondert magistro Gerhardo, Notaeo, Backero, Leurio, Henrico Christiani die hun judicium in desen seggen te suspendeeren.

Aengaende de scheppinge des menschen nae den evenbeelde Goodes:

1
Off het beelt Goodes, nae hetwelcke Adam in den beginne geschaepen was, bestaende voornaemelicken in waere kennisse Goodes, volcoomen heylicheyt ende gerechticheyt, den mensche oovernatuerlick, ofte annegeschaepen ende natuerlick is geweest? Houden de broederen voor waerachtich het laetste, behalven mr. Jan tott Brukom, Henrico Leone, Nartio, Leurio, magistro Gerhardo, Notaeo, Backero, Royo, suspendeerende in deesen hun judicium.
2
Alzoo de mensche met de geestelicke gaven van volcomene gerechticheyt ende heylicheyt in sijnen wille geschaepen is, off dan in hem voor den val eenige geneygentheyt tot sondigen kan geweest zijn? Wordt gezeyt neen, ende staeken hun oordeel magister Gerhardus, Notaeus, Backerus, Leurius et Royus.

Aengaende de erfsonde:
1
Off de erfsonde alleen, sonder dat daerbij coome ongeloove ende wederspannicheyt tegens het verbont der genaeden, is ende weesen kan de oorzaeke des verdoemenises? Verclaeren de broederen jae, behalven Leurio ende Notaeo, die sulkx in bedencken nemen.
2
Off Godt een algemeyn verbont der genaeden ter zalicheyt met alle ende een iegelick mensche nae den val opgerecht heeft? Wort geseyt neen, behalven dat haer oordeel in deesen schorten Henricus Leo, Leurius, magister Gerhardus, Notaeus, Backerus, Henricus Christiani.

Aengaende de volcoomentheyt des menschen in dit leeven:
1
Off Godt in het evangelische verbont soodanige gehoorsaemheyt der wet van ons vereyscht, dewelke wij vanwegen zijne getemperde strengicheyt, in Christo geschiet, volkomelicken kunnen volbrengen, ende dat hij den bondtgenooten daertoe genoechsame crachten verleent? Verclaeren de broederen neen, uutgesondert Henrico Leone ende Nartio, die sich refereeren tot het antwoort op haer antithesen[133] voor deesen gegeven, ende Leurio, Notaeo, Backero, die haer judicium seggen te suspendeeren.

16 Kerkdriel ~ Huwelijk
Gravamina. Vorders ommegevraecht zijnde nae den staet der kercken, geeft mr. Pieter Zegers den classi te kennen hoe dat sijn schoolmester binnen 6 weeken geleeden met een echtevrouwe getrout zijnde, ende tesamen geleeft den tijt van veertien dagen, deselve vrouwe hem verlaeten heeft, met andere nu tegenwoordich in oncuysheijt ende overspel leevende, weshalven de voornoemde schoolmester versoeckt van sijne echteverbintenisse aen deselve ontslaegen te weesen. De classis ranvoyert denselven aen den Edelen Hoove, alsoo een polityke saeke zijnde, bij de kercke niet kan noch mach afgedaen werden.

133 De antithesen zijn gepubliceerd in *Schriftelicke Conferentie*, p. 25-34.

17 Rhenoy ~ Schoolmeester ~ Voorlezer
Oock soo doleert D. Sigerus oover sekere schoolmester tot Reynoy, die sich alsnoch houdende aen de pleginge der pouselicke superstitiën, sijne schoolkinderen, selfs meede in den naestgesetenen dorpen, daertoe aenlockt ende vervoert. Alsoock eenen Hendrick Humansen ter selver plaetse, die niettegenstaende op verscheyden reysen van den classe vermaent zijnde sich in 't voorleesen te confirmeeren met de evangelische kercken deser provincie, evenwel bevonden werdt de pouselijke afgoderijen te stijven, principalicken oover den afgestorvenen. Advyseert de classis dat sulke abuysen den Edelen Hoove behooren annegedient te werden om daerinne door den heere amptman tot Beest ter eerster gelegentheyt te doen versien. Ende werden deputati classis gelast in hunnen visitatiën op het comportement der voornoemde goede inspectie te neemen ende des not sijnde den Edelen Hoove daervan te insinueeren.

18 Deil ~ Kerkgebouw ~ Pastorie ~ Enspijk ~ Rumpt ~ Kerkgeraad
Op het versoeck D. Ernesti Mersmanni dat sijne kercke ende wooninge[134] gerepareert, ende die overgeblevene altaren tot Enspick, alsoock tot Rumpt ende meer andere plaetsen, gedemolieert mochten werden, advyseren de broederen dat de voornoemde sich in 't eerste sal hebben te gedraegen aen den heeren Gedeputeerden deses quartiers, ende oover het andere te versoeken den heere amptman tot Bommel, als daertoe van den Edelen Hoove voor eenige jaeren herwarts specialicken gelast sijnde.

19 Beesd en Rhenoy ~ Predikant
Ende alsoo D. Sigerus den classi voorhoudt de ongelegentheyt D. Joannis Grotii omme de kercke aldaer wegens zijnen hoogen ouderdom ende seer teere dispositie debite ende ordentelicken te bedienen, accordeert deselve voornoemden Segero ende versoeckt, soo hem sulckx niet te lastich vallen mochte ende sijne kercke tot Rumpt naedelich, Grotio bij gelegentheyt te secondeeren, ondertusschen beneerstigende dat de combinatie tot Gellicom in tali casu bij den predicant van Akoy ofte der naestgeseetenen iemant waergenoomen werde.

20 Zuilichem ~ Schoolmeester
Aengaende den paep tot Suylikom die sich beneffens den schooldienste, daertoe hij eerst van den huysluyden is annegenoomen, oock onderwindt het trouwen, doopen ende andere kerckelicke oefeninge in den voorschreeven dorpe, sal denselven per visitatores classis annegedient werden sich alleene met den schooldienste te vergenoegen laeten. Ende bij weygeringe ofte naelaticheyt sal den heere amptman tott Bommel versocht werden denselven door Zijne Edelen autoriteyt van die plaetsse te removeeren.

21 Rooms-katholieken
Is mede geremonstreert het uutloopen ten plattenlande tot de afgodische kercken in Brabant, gelijck oock het trouwen, kinderdoopen in deselve, item hoe sich de naeburige papen oock derven onderwynden de krancken van haere gesintheeden in deesen quartiere te versoeken, ende met namen in Tielre- ende Bommelreweerden. Wert goetgevonden dat hiervan onder anderen den Edelen

134 In de marge is geschreven: 'ende wooninge'.

Hoove geadverteert werde om daerinne door den heere amptman tott Bommel, ofte gouverneuren van de forten daer zij passeeren moeten, te doen versien nae behooren.

22 Brakel en Vuren ~ Pastorie ~ Traktement ~ Geldermalsen ~ Pastorie
Op het annegeven D. Laurentii ende Spranckhusii dat sij met wooningen in haere respective dorpen mochten versien werden, alsoo bequame plaetsen zijn oock omme met cleynen costen te timmeren, daerbenevens hem Laurentio zijn soober tractement van dryhondervijftich guldens jaerlickx mochte verbeetert werden, temeer als die nu tot zijnen dagen gecoomen zijnde oock belast is met de combinatie van Vueren in Tielreweerdt ende van zijnen lastigen schooldienst ontslaegen. Neempt aen D. praeses nomine classis aen den Edelen Hoove ende Gedeputeerden deses quartiers t'hunnen voordeel een missive te depecheeren.

23 Schoolmeester
Ende wat aengaet Leonardum van Coninxbergen, sijn tot sijn sake gecommitteert omme met den heere amptman tot Bommel te spreeken, M. Pieter Zegers en Zegerus Wilhelmi Phalius, pastor in Rumpt.

24 Zaltbommel ~ Predikant
Is hooft voor hooft, doch absente D. Henrico Leone, den broederen des classis afgevraecht ofte iemant onder haer D. Nartio gelast heeft noch op gisteren bij zijne voorgaende beschuldinge te persisteeren, ofte met eenige kennisse, deliberatie ofte communicatie van allen sulkx gedaen heeft. Ende wiert eenparichlicken ter antwoorde gegeeven neen.

25 Heerewaarden ~ Predikant
Op het versoeck Jacobi Bontebalii omme van zijnen kerckendienste tot Herwaerden ontslaegen te werden, achten de broederen impertinent gedaen te zijn, alzoo de vergaderinge te verlaeten sonder oyt daerinne weederomme te verschijnen, alleene met een briefen sijn begeeren innestellende, maer niettemin accordeeren sijn versoeck, edoch dat denselven egene attestatie sal werden gegeven dan met kennisse ende voorweeten deputatorum synodi Geldricae.

26 Predikantswezen
Aengaende de naegelatene weeskinderen van zalicher Wilhelmi Wiertz, tot sessen in 't getal sijnde, heeft een dochterken annigenoomen Andries Willemsen, rentmester tot Bommel, een soontgen met de vycarye Henricus Leo, een magister Pieter Zegers, eene, tegenwoordich tot Waerdenborch zijnde, Joannes de Roy ende Henricus Vogels, doch De Roy provisioneel totdat hem Vogels daer comende secondeere. Ende op het jongste, tot Opijnen sijnde, sal acht hebben, soo veele mogelick, Antonius Leo. Ende belooven de andere broederen, in deesen niet begreepen, oock haeren dienste tot deselve tot zijner tijt.

27 Fort Sint Andries en Rossum ~ Predikant
D. Joannes Leurius, alsoo tegens sijne persoone innegebracht waeren veele ende verscheydene beschuldingen van lofweerdige luyden in de respective plaetse zijner bedieninge, wert verclaert niet meer stichtelicken in deesen classe het predickampte te konnen bedienen, waervan de acte aldus luydt:

In den Name des Heeren. Die gecommitteerden des synodi, gelet hebbende op hetgeene D. Joanni Leurio in den synodo schriftelicken was te laste geleyt ende alle 'tgene 'twelcke vorder tot zijne beswaringe heeft gebleeken, ende oock rijpelicken in de vreese des Heeren ooverwogen hebbende die verantwoordinge soo hij Leurius daerop gedaen heeft, oordelen dat den dienst hem, gemelten Leurio, in de classe van Bommel niet meer stichtelicken ofte oorbaerlicken en is, hem oversulkx deporterende van sijnen dienste in der kercken tot Rossum ende Andries, oock wel expresselicken hem belastende sich des kerckendienstes in allen deelen voortaen in gemelten classe te onthouden. Aldus gearresteert ende beslooten in die vergaderinge tot Bommel, den 29 septembris anno 1618. Onderstont,
Gellius de Bouma, scriba synodi

28 Ophemert en Varik ~ Predikant
Ende alsoo oock meede D. Marco Notaeo tot Ophemert te laste geleyt waeren sekere verscheydene beschuldingen, met schriftelicke condtschap daertoe dienende, is denselven opgeleyt binnen den tijt van dry weeken het contrarie tot zijne defensie uut te brengen aen den gedeputeerden des synodi, waervan de acte aldus luydt:
Die gecommitteerden des synodi, gehoort ende gesien hebbende 'tgene D. Marco Notaeo was te laste geleyt ende die bewijsstucken daertoe dienende, oock de antwoorde soo hij daerop mondelingh heeft gedaen, ende 't ene met het andere rijpelicken ooverwoogen hebbende, ordonneren hiermeede D. Notaeum voorschreeven behoorlicke gerichtelicke getuychenisse van den rector ende koster tot Thiel, alsoock van den brouwer tot Ophemert, Lowys de Hotte genaemt, te beleyden, dat daerbij coome te blijken dat sij hem geene woorden streckende tot vilipendentie van Zijne Princelicke Excellentie hebben hooren spreeken. Waervan hem den tijt van dry weeken omme alsulke gerichtelicke getuychenisse uut te brengen gegeven werdt. Welke tuychenisse beleyt ende debite uutgebracht zijnde, hij aen die deputatos synodi sal ooversenden, omme alsoo bij die gecommitteerden des synodi gedaen te werden nae behooren. Aldus geordonneert in die vergaderinge tot Bommel, den 29 septembris anno 1618. Onderstont,
Gellius de Bouma, scriba synodi

29 Zaltbommel ~ Predikant
Is meede in deese vergaderinge gecompareert D. Joannes Nartius, versoekende dat hij van den classe mocht werden gedimitteert van sijnen dienste, bedanckende denselven classem van goede correspondentie ende anders. Waerop de classis hem Nartium selfs op zijn schriftelick versoeck heeft gedimitteert, gelijck zij hem noch dimitteert bij deesen. Daerbij voegende, dat indien D. Nartius in deesen forstendom Gelre ende graeffschap Sutphen hem wederomme soude willen begeeven tot den dienst des Heylichen evangelii, dat 'tselfde geschieden sal met kennisse des synodi off den gedeputeerden van dien.

30 Zaltbommel ~ Predikant
Ende alzoo bij den broederen ommegevraecht was ofte D. Nartius tot de citatie D. doctor Paraei, alsoock meede D. Donteclokii, piae memoriae, sijne beschuldinge beweesen hadde, antwoorden de broederen op het eerste de woorden D. Paraei hem tot geen suffisante bewijs zijnes seggens haerens erachtens te konnen strecken. Ende wat D. Donteclok zalicher belanght, als was 't schoon sake van

denselven wat obscure gestelt, dat D. Nartius uut sijn schrift allegeerde, nochtans hij Donteclock, recht in 't voorgaende van de voornoemde allegatie, geheel hem betoont hadde het contrarye van D. Nartii seggen toe te staen ende te gelooven, wenschende daeromme de broeders dat dit wat beeter van D. Nartio waere bedacht geweest.

31 Beroepen
Is hierbenevens gearresteert dat daer formele kerckenraet is, 'tsij in steeden, forten off ten plattenlande, van deselve bij deese gelegentheyt geene beroepinge tot den dienst kercken op iemand en geschiede, dan ten overstaen van de gedeputeerden des classis ofte tenminsten eenige naestgesetene dienaers dessefs, die in sulken casse eerst daerover delibereeren sullen met den gedeputeerden des classis, soo ongeleegen mochte zijn den classem te beroepen.

32 Vergadering ~ Financiën
Sal oock voortaen op den classem uut elcke kercke mede een ouderling compareren. Ende sullen deputati classis annehouden dat de classicale onkosten bij het Quartier moogen geforneert werden, als geschiet in Veluwe ende Sutphen.

33 Examens ~ Predikanten
Ende sal niemant nae deesen geëxamineert werden dan ten overstaen van de gedeputeerden des synodi, nochte in den dienste bevesticht werden dan hebbende alvoorens ondertekent de acte beraemt in synode Herdrovicena van anno 1612, noopende het annekoomen der nieuwe dienaren. Welcke acte sullen gehouden sijn te onderteykenen, die tsedert den voorschreeven jaer in den kerckendienste gecooren sijn, ende oock te erlanghen daerbeneven brieven van institutie van den Edelen Hoove.

34 Acta ~ Synode ~ Overheid
Sal oock deese acte in den classisboeken geregistreert werden. Ende sal een ieder vermaent sijn sich te reguleren nae de acten synodi nationalis, provincialis, alsoock meede nae de Afgescheyden[135] des Edelen Hooves.

35 Gravamina
Ende ommevraecht sijnde ofte iemant der broederen eenich bedencken meer hadde oover eenige leerpoincten omme ad synodum nationalem te brengen, hebben gelijkelicken geantwoort neen.

36 Visitatores
Visitatores classis zijn gestelt magister Petrus Zegers ende Antonius Leo.

37 Correspondentie
Deputati ad classem Neomagensem zijn genoemt D. Henricus Leo ende mr. Pieter Zegers, ad Tilanam Antonius Leo ende Elias Spranckhusen.

135 *Eerste ende tweede Af-ghescheyt, Van weghen de Heeren Staten van Gelrelant den kercken-dienaren der selver Lantschap ghegheven.* Amsterdam, 1617.

38 Overheid ~ Synode ~ Correspondentie
Ende werden de gecommitteerden des Landtschaps ende des Edelen Hooves, alsoock des synodi ende respective classen van Nimwegen ende Tiel, bedanckt vanweeghen haere christelicke bijwooninghe tot dese tegenwoordige vergaderinge.

39 Sluiting
Voorts, nae gehoudene censura morum ende danckseggingе tot den Alderhoochsten, is de classis in tamelicken vreede gescheyden.

40 Ondertekening
Antonius Leo, classis scriba

1619 I Classis (extraordinaris). Kerkdriel, 15 juli
Inv. nr. 1, p. 55-57.

1 Opening
Acta classis extraordinariae, gehouden tot Driel den 15. julii 1619.

2 Heerewaarden ~ Predikant
Nae aenroepinghe van Godts H. naeme is Joannes Haldermontius, nae voorgaende examen ende bevestinghe in den kerckendienst tot Herwaerden, tot een lydtmaet des classis aengenamen.

3 Haaften ~ Predikant
Gesien ende gelesen zijnde bij den classi sekere credentie, so van den kerckenraedt als magistraet, gegeven Gerhardo Soevenhuysen, predicant der stadt Schoonhoven, ende een ouderlingh derselver gemeente, ock eenen burgemeester derselve stede, ende is bij den classi voor sodanighe kent alse behoorde tot sulcke sake waerom voornoemde personen voor den classi verschenen.
Nae het lesen der credentie is gedaen van den kerckendienaer van Schoonhoven, met bijwesen des ouderlingh ende burgemeester, mondelick versoeck op de persone D. Antonii Leonis, predicant tot Haeften, dat hij haer volgen mochte tot haeren tweden predicant, is ock mede daerbij vertoont schryftelijck beroep van de kercke van Schoonhoven op de persone Antonii Leonis gedaen, met authoritatie des classis ende magistraets.
Na het gedaene versoeck van de gemeente van Schoonhoven, gedaen op de persone Antonii Leonis, zijn twe ouderlingh uyt den kerckenraedt van Haeften voor den classi verschenen, haer gansch droevich ende niet wel tevreden houdende in het vertreck haers dienaers, ende liever willende, om denselve te behouden, sijne gagie tot Schoonhoven helpen gelijck maken ende aen haere zijde suppleren wat deselve soude moghen desidereren, uyt cracht van zijnen goeden voortganck in leere ende leven, so zij daermede ofte andersins denselven haeren dienaer mochten houden. Maer also zijne orsaken schijnen sodanighe geseght worden dat deselve haere dienaer tot haeren leetwesen niet wel op te houden en is, verclaeren hem in zijn vertreck, so immers niet anders ghelijck schijnt wesen mach, aen haer zijde niet sullen teghen wesen, mitz dat haere Edele heere daervan verstendicht

worde, ten eynde deselve in Zijn Edele disgratie niet en geraden, ghelijck ock D. Antonius Leo belaeft heeft dit zijnen heere te kennen te geven.
De classis wel rijppelijck gelet hebbende op het versoeck van de gemeente van Schoonhoven op de persone D. Antonii Leonis gedaen om hem te moghen erlanghen tot haeren wettelijcken predicant aldaer, ende daerbij schryftelijck beroep gebleken zijnde met approbatie des classis ende magistratz, so is 't dat de broederen des classis, overwoghen hebbende de orsaken die D. Antonium Leonem beweghen om sodanigh beroep aen te neemen, hoewel ongern, zijn vertreck inwillighen. Nochtans goed vindende dat twe van den broederen des classis sullen gecommitteert worden, ghelijck gecommitteert zijn, D. Ernestus Mersmannus, predicant tot Deyl, D. Segerus Wilhelmi Phalius, predicant tot Andries ende Rossem, om Zijn genade van Brederoyen ende den Welgeboren heer van Clottinghen hiervan te insinueren met de gecommitteerden van de gemeente van Schoonhoven, ten eynde alles met haere kennisse geschiede ende ock te bespreken tot inwillighe van sulcks, mitz dat Antonius sich verplicht houdt zijn kercke met een ander bequaem suyver dienaer te helpen versien.

4 Brakel ~ Beroep
Joannes de Noo den classi vertoont hebbende wettelijck beroep op zijn persoon gedaen van de gemeente van Brakel, met ten overstaen eenighe broederen des classis, ende ock daertoe gevoeght zijn dimissie van zijnen classi ende gemeente van Dwingelo, so is 't dat sodanich beroep bij den classi is geapprobert, also dat geprocedert sal worden tot uytroepinghe van zijn persone in de kercke van Brakel ende voortz tot bevestinghe in den kerckendienst aldaer.

5 Proponent
Is voor den broederen verschenen Alardus Corneli van Malsen, versoeckende om hem te moghen proponendo te exerceren, hetzij dan voor den geheelen classi ofte voor twe ofte drie naestgesetenen predicanten, ende voortz aengenamen worden voor een proponent des classis om tot gelegener tijdt, als hij bequam sal gevonden werden, tot den kerckendienst gevordert te worden, so is 't dat van den broederen den goeden ijver Alardi wort gepresen ende vermaent daerinne te continueren, ende dat hem geconsenteert wort dat hij hem sal moghen voor twe ofte drie naestgesetenen proponendo exerceren tot naescomende classem, ende sal alsdan naerder bij den classi op de sake gelet worden na dat goet sal bevonden werden.

6 Sluiting
Nae danckseghinge tot Godt zijn de broederen in goede eenigheyt gescheyden

7 Ondertekening
Segerus Wilhelmi, scriba classis

1619 II Classis. Zaltbommel, 2-5 augustus
Inv. nr. 24, fol. 90-95.[136]

1 Leiding
Acta classis Bommelianae, gehouden tot Bommel den 2. 3. 4. 5. augusti anno 1619. Naer aenroepinge van Godts Heylichen name sijn met eenparigen stemmen vercooren in praesidem D. Ernestus Mersmannus, minister tot Deyll, in assessorem D. Petrus Zegeri, minister tot Driell, in scribam D. Segerus Wilhelmi Phalius, minister tot Andries.

2 Aanwezigen
Ende sijn op desen classe verschenen dese navolgende personen: mr. Steven, ouderlingh tot Bommell; D. Joannes Verschuyll, minister tot Brueckem ende Kerckwijck; D. mr. Gerardus Duyffhuysen, minister tot Wel; D. Henricus Christiani, minister tot Herwijnen; D. Aegidius Couwenberch, minister tot Wadenoeijen; D. Joannes de Roy, minister tot Tuyl; D. Nicolaus Backerus, minister tot Hedel; D. Marcus Nothaeus, minister tot Ophemert; D. Henricus Vogels, minister tot Poederoeijen; D. Joannes Haldermontius, minister tot Herwaerden; D. Elias Spranckhuysen, minister tot Geldermalsen; D. Laurentius Cornelii, minister tot Werdenborch. Absent was D. Joannes Grotius, minister tot Beest, maer wort van de broederen wegen sijnen hoogen ouderdom ende quade dispositie voor geëxcuseert gehouden.

3 Aanwezigen
Sijn uyt name ende vanwegen Mijn Edele heeren Stadtholder, Cantzelaer ende Raden, als ordinaris executeur van de decreten der hooger overheyt in dese provincie, in classe gecompareert de Edele, erntfeste, hooghwijse, seer discrete joncker Henrick van Essen ende joncker Carel Bentingh, beyde raden des furstendoms Gelre ende graeffschap Zutphen, met vertooninge voller commissie tot uytvoeringe van 'tgene in synodo nationale gearresteert ende besloten.

4 Aanwezigen
Sijn mede gecompareert D. deputati synodi Geldriae ad synodum nationaelem, D. doctor Stephanus, D. Sebastianus Damman, D. Ellardus à Mehen, D. Joannes Bouillet, om rappoort te doen van 'tgene in synodo nationale gebesoingiert.

5 Aanwezigen
Ex classe Neomagensi sijn in desen classe tot onderlinge correspondentie verschenen D. Leoninus Leo, minister tot Nimmegen, D. Abrahamus Quuvellerius, minister in den Lande van Cuyck, ex classe Tyllana D. Paulus Colonius, minister tot Maurick, D. Joannes Seroien, minister tot Avezaet, ende sijn van den broederen des classis in lieffde ontfangen.

6 Ondertekening belijdenisgeschriften
De Edele heeren gecommitteerden des Edelen Hoves hebben aen eenen yegelijcken dienaer des classis uytgedeylt een exemplaer, inhoudende de canones van

136 Op fol. 90 is geschreven: 'Waren deselve acta te onderteeckenen ende na te commen. De kerck'.

de vijff poincten ende aencleven van dien in synodo nationale gearresteert, mitsgaders een formulier bij denselven synode gestelt om van een yegelijck lidtmaet des classis onderteeckent te werden.

7 Ondertekening belijdenisgeschriften
Canones synodi voorgelesen sijnde, mitsgaders het formulier, soo is 't dat van de Edele heeren des Edelen Hoffs den lidtmaten des classis tijt verleent is tot des anderen daeghs om deselve te herlesen ende alsdan te antwoorden off een yegelijck geresolveert is deselve te onderschrijven ende na te comen.

8 Zaltbommel ~ Ondertekening belijdenisgeschriften
Sijn oock door last der Edele heeren gecommitteerden des Edelen Hoffs ontboden de rector met sijn collegen ende de andere schoolmeesteren deser stede, ende is denselven voorgelesen een seeckere acte, mede geconcipieert bij den synodo nationale, inhoudende hoe dat se haer hadden te dragen in hare schooldiensten ende andersins. Ende sijlieden swaricheyt maeckende noeyt gesien te hebben de canones synodi nationalis, soo is eenen yegelijck een exemplaer ter hant gestelt om 'tselve te doorlesen ende des anderen daeghs te antwoorden off sij waren deselve acte te onderschrijven ende na te comen.

9 Kerkorde
De kerckenordeninge in synodo nationale tot Dordrecht beraempt is den classe oock voorgelesen ende daervan openinge geschiett uit 'tgene dat noodich was per D. deputatos synodi.

10 Synode
A deputatis synodi Geldriae is geproponeert, alsoo de Edele heeren Staten van Uutrecht de bijwooninge D. Dammanni ende Ellardi à Mehen, deputatorum, in haren synodo, tot redressement van 'tgene aldaer vervallen is, versocht hebben, ofte bijaldien de synode van Uutrecht begeerde met onsen synodo correspondentie te houden, off de classis goet acht te sijn deselve aen te nemen? Oordeelt de classis ja.

11 Synode
Hierbeneffens is oock a[d] deputatis synodi voorgestelt, bijaldien van den synodus van Overijssel correspondentie met onsen synodo versocht werde, off men deselve oock sal aennemen? Waerop de classis ja geantwoort heeft, als vooren, ende versoeckt de classis D. deputatos synodi om den last voor desen tijt te willen op haer nemen om derwaerts hen te vervoegen, soo het coste geschieden, ofte andersins daertoe te deputeren als D. deputati sullen meenen gequalificeert.

12 Catechese
Is oock den classe voorgelesen ratio catechizandi in synodo nationale beraempt, ende daervan openinge geschiet a deputatis synodi.

13 Nationale synode
De gedeputeerde, sijnde geweest vanwegen dese provincie op den synodo nationale, ende belast van het Edele Hoff den classibus bij te woonen om openinge te doen der articulen in synodo gestelt dengenen die yetwes daerinne[137] niet en mochten verstaen, hebben denselven dienst deser vergaderinge oock gepresenteert ende hebben haer devoor niet sonder merckelijcken vruchten aen sommigen gedaen.

14 Ondertekening belijdenisgeschriften
De broederen des classis, in cracht van bevel der Edele heeren gecommitteerden des Edelen Hoffs, hebben de acta van synodo nationale, betreffende de onderteeckeninge des catechismi, confessie ende oordeel des synodi nationalis van de verschillende poincten metten aencleven van dien, excepto Marco Nothaeo, gelijckelijck onderschreven.

15 Ophemert en Varik ~ Predikant
De classis, volgende den last des synodi nationalis, gelet hebbende op die persone Marci Nothaei ende verscheyden beschuldinge tegens hem ingebracht, mitsgaders sijne comportementen, soo aengaende leere als procedueren, hebbende hem gehoort ende op alles rijpelijck gelet waerop in desen te letten stondt, oordeelt dat de gemelte Marcus Notheus in conformite van de sententie des voorschreven synodi van sijnen dienst behoirt gedeporteert te worden, gelijck hij bij desen gedeporteert wort.

16 Well en Ammerzoden ~ Tuil en Gameren ~ Herwijnen en Hellouw ~ Hedel ~ Predikanten
Sijn buytengestaen D. mr. Gerardus Duyffhuysen, Joannes de Roy, Henricus Christiani, Nicolaus Backerus, alsoo tegens haer personen sijn voorgevallen seeckere beschuldingen, ende oock bevonden sijn seeckere acten in het classicale boeck, door haer hulpe gestelt tot vernietonge der resolutiën op den synodo provinciali Geldricae tot Arnhem, genomen in anno 1618. Oordeelt de classis dat se daerover tot schultbekentenisse behooren vermaent te worden, gelijck se dan oock vermaent sijnde haer schult bekent hebben, ende sijn alsoo wederom met den classe versoent.

17 Zaltbommel ~ Ondertekening belijdenisgeschriften
Voor den classe wederom gecompareert sijnde den rector met sijn collegen ende andern schoolmeesteren deser stede, is hen affgevraecht off sij bereyt waren het formulier hen voorgelesen ende oock ter hant gestelt te onderschrijven, ende is 'tselve gelijckelijck van haer ondergeschreven, uytgesondert den rector, dien uytstel is gegeven op sijn versoeck ad synodum provincialem, om alsdan categorice te antwoorden off hij 't voorgelesen formulier soude willen onderteeckenen[138]. Soo neen, sal hij schriftelijck sulcx antwoorden, indien ja, sal hij gehouden sijn op sijns selffs costen hem te sisteren tot Nimmegen coram synodo provinciali, den 23 augusti anno 1619.

137 In de marge geschreven.
138 Hierna is doorgestreept: 'off niet s'.

18 Geldermalsen en Meteren ~ Poederoijen ~ Waardenburg en Neerijnen ~ Predikanten

De broederen nae het jaer van twaleff geëxamineert, in absentie deputatorum synodi offte sonder voorweten derselver, als Elias Spranckhuysen, Henricus Vogels, Laurentius Cornelii, sullen haer geciteert houden van to verschijnen op den synodo provinciali op hare eygen costen ende verwachten wat aldaer over haer sal goetgevonden worden.

19 Acta

Alsoo bevonden sijn geworden in het classicaele boecke seeckere acten, gestelt in den jare 1618, seer naedeelich den synode provinciali in anno 1618 tot Arnhem gehouden ende andere verscheyden personen, soo is 't dat deselve bij den classe werden geroyeert ende voor null ende van geender weerden gehouden, overmits de overstanders daervan hare schult bekent hebben.

20 Overheid ~ Synode

Sijn de Edele gecommitteerden des Edelen Hoffs voor de sorge ende opsicht die Haer Edelen dragen voor den welstant der kercken Godts, gelijck oock de deputati synodi voor haren arbeyt ende rappoort van 'tgene in synodo nationale verhandelt was, bedanckt.

21 Visitatie

Na den staet der kercken ende scholen deses classis bij den praeside omgevraeght sijnde, soo is deselve door Godts genade redelijck bevonden.

22 Gellicum en Rumpt ~ Proponent

Is voor den classe verschenen de Edele heere van Rumpt, vergeselschapt met sijnen scholtus, versoeckende dat Joannes à Porta, in plaetse Wilhelmi Segeri Phalii haer tot kerckendienaer toegesonden, metten eersten mochte geëxamineert werden. Waerop de classis geresolveert heeft dat Joannes à Porta hem alle uren sal gereet houden te verschijnen ter plaetsen waer hij verschreven sal worden van de gedeputeerden des classis om hem ten examini te sisteren.

23 Nieuwaal ~ Schoolmeester

Anthonius Ravensteyn, schoolmeester tot Niewaell, geremonstreert hebbende den classis seeckere request, gelijck oock de nabueren aldaer selver versoeckende dat Antonio mochte geconsenteert werden de voorlesinge des sondaeghs in hare kercke, alsoo sij genen kerckendienaer en hadden, ende om hem behulpelijck te wesen dat sijn tractament mocht vermeerdert worden. Apostilleert de classis op het eerste dat het haer niet vrij en staet te infringeren dat bij hooger vergaderinge besloten is dat men gene voorlesers en sal stellen alwaer gene da sijn. Wat aenlanckt het twede belooft de classis hem alle hulp ende sijn persone te vorderen waer 't geschieden can.

24 Aalst ~ Proponent

De persone Gerardi Rijmen van Aelst den classe voorgestelt sijnde, ofte deselve niet en soude mogen geadmitteert worden tot het proponeren ende alsoo voorts totten kerckendienst wanneer hij gequalificeert soude bevonden worden in den dorpe van Aelst, alsoo den ouden pastoor aldaer voortaen impotent is totten

kerckendienst, renvoeyeert de classis denselven Gerardum, volgens de ordre in synode nationale beraemt, an den synodum provincialem, om hem daer vooren te sisteren ende verwachten wat aldaer van sijn versoeck sal gedaen werden.

25 Ondertekening belijdenisgeschriften
Voor de vergaderinge gecompareert sijnde D. Nathanaël Horinghton, predicant van het Engelse garnisoen tot Bommel, is hem affgevraeght off bij hem gelesen waren de canones synodi nationalis, gestelt over de vijff poincten ende het aencleven van dien, ende het formulier om van allen kerckendienaren onderteeckent te worden, insgelijcx bij den synode beraempt. Heeft tot antwoort gegeven canones synodi van hem gelesen te sijn ende het formulier niet gesien te hebben. Ende nadat 'tselve hem uyt de Duytsche tale in de Lattijnsche ende Engelsche voorgelesen is, soo heeft hij in alles geacquiesceert ende het formulier ondergeschreven, belovende te gehoorsamen den inhout desselvigen.

26 Ophemert ~ Schoolmeester
Marcus Nothaeus, den classe te kennen gevende het groote misbruyck van de custerije tot Ophemert, als dat den schoolmeester de goederen was gebruyckende sonder schoolhoudinge, wert visitatoribus gelast daervan informatie te nemen.

27 Rhenoy ~ Voorlezer
Henrick Huymensen voor desen bij den classe van sijnen dienst het voorlesen gesuspendeert om seeckere redenen, wert deselve suspensie sijns persoons alsnoch gecontinueert.

28 Zaltbommel ~ Schoolmeester
Willem Henricksen, schoolmeester tot Bommell, versoeckende dat hem een favorabel voorschrijvens mochte verleent worden aen de Edele magistraet der stadt Bommel om te mogen genieten enich tractament van de stadt. Accordeert hem de classis sijn versoeck.

29 Archief
D. mr. Gerardus Duyffhuysen is van den classe versocht om aen te spreken Henricus Leonem ende van hem te vernemen ofte niet enige schriften, den classem betreffende, onder hem waren berustende; soo ja, dat hij deselve aen den classe wilde overgeven.

30 Gravamina
Gravamina:

1

Om synodo provinciali aen te dienen om wat maniere dat het gevoeghlijckste sal gepractiseert mogen[139] werden ratio catechizandi bij den broederen die twe plaetsen ende kercken hebben te bedienen.

2

Het overlopen der ingeseten van Bommel, Tielre- ende Bommelreweerden tot de pausselijcke superstitiën, waerdoor dat Godts kercke groot affbreuck geschiet.

3

139 Boven de regel geschreven.

Dat de kerckendienaers mochten gekent worden over de rekeninge van de kerckmeesters ende armenmeesters.

4

Dat de kerckendienaren in onsen quartier mochten met behoorlijcken woningen versien worden.

5

Dat het sobere tractament van den kerckendienaren wat mochte geaugmenteert worden.

6

Dat de weduwen ende wesen der affgestorvene predicanten mochten gegagieert worden gelijck in nabuerige provinciën geschiet.

31 Gedeputeerden
Deputati classis sijn gestelt: D. Petrus Zegeri, minister tot Driell; D. Segerus Wilhelmi Phalius, minister op Andries[140].

32 Visitatoren
Visitatores: D. Ernestus Mersmannus, minister tot Deyll; D. M. Gerardus Duyfhuysen, minister tot Well.

33 Examinator
Examinator: D. Henricus Vogelius, minister tot Poederoeijen.

34 Correspondentie
Deputati ad classem Neomagensem sijn genoempt: D. M. Gerardus Duyfhuysen, minister tot Well; D. Segerus Wilhelmi Phalius, minister tot Andries.

35 Gedeputeerden ter synode
Deputati ad synodum provincialem sijn vercoren: D. Ernestus Mersmannus, minister tot Deyll; D. Petrus Segeri, minister tot Driell; D. Segerus Wilhelmi Phalius, minister tot Andries; mr. Steven, ouderlingh tho Bommell.

36 Correspondentie
Sijn de gedeputeerde ex classe Neomagensi et Tylana ad hanc classem vanwegen haer christelijcken bijwooninge ende goede advysen bedanckt.

37 Sluiting
Voorts, nae gehoudene censura morum ende danckseggingе tot den Alderhooghsten, is de classis in goeden vrede gescheyden.

38 Ondertekening
Ernestus Merssmannus, classis praeses
Pieter Zegers, assessor
Segerus Wilhelmi, classis scriba

140 In het handschrift van N.N. is geschreven: 'Phalius (…) Andries'.

1619 III Classis (extraordinaris). Zaltbommel, 13 augustus
Inv. nr. 1, p. 68-69.

1 Opening
Classicale vergaderinghe, extraordinaris gehouden tot Bommel den 13 augusti 1619.

2 Rhenoy ~ Voorlezer
Also Henderick Huymensen, voor den classi verschenen, oetmoedelijck gebeden heeft dat men door opsicht zijnes hoghen ouderdoms hem soude van voorgaende suspensie van zijnen dienst, in voorgaende classe extraordinaer teghen zijn persoon om gewichtighe moetiven genamen, bevrijdet mochte worden. De broederen des classis omgevracht zijnde hebben gehoort ende gelet op het rapport dat de gedeputeerden des classis met den heere amptman van Bommel ende voor desen met den heere amptman van Beesdt deses aengaende gehadt hadden, in 'twelcke haere Edelen vrindelijcken voor den Hove voornoemt in desen casse intercederende zijn, met beloftenisse speciael dat, so voornoemde Henderijck Heymensen in eenich defect imposterum vervyle, gheen handtrijckinghe meer sal geschieden, maer den classe in alles handthaven. Heeft de classis geresolveert dat sij de voorgaende sake in rekeninghe treckende, uyt medegedoeghenheyt tot zijnen hoghen ouderdom voor desen tijdt hem, Henderijck Huymensen voornoemt, van voorgaende suspensie gerelaxeert heeft, alsock relaveert mitz desen, met expresse conditie dat voors. Henderijck Huymansen de acte synodi nationalis sal onderteeckenen, sich tot een lidtmaet der kercken Godtz ter eerster geleghentheyt vervoeghen ende in alles der kercken ordeninghe hier gebruyckelijck onderwerpen. Ende is niet alleen tot dien eynde den ordinaris visitatoribus gelastet op dese sake nerstelijck te letten, maer ock den naestgesetene kerckendienaers naerder inspectie naer geleghentheyt des tijdtz ende voorvallende occasie te neemen, om dan verder naer vereysch van sake te besoigneren. Wordt verders hem, Henderick Huymensen, belast sigh imposterum van het dickwilich loopen tot 's-Heersichenboosch, Boxel ende andere papistische platzen te onthouden om verder schandael te verhoeden. Is ock bij provisie hem toegelaeten, tot naerder dispositie, dat hij des sondachs sal voorlesen postilum Justi Bulaei[141], op bededaghen den propheet Jonam op begravinghe der dooden den Siekentroost[142].

3 Ondertekening
Segerus Wilhelmi Phalius, scriba classis

141 Justus Jacobi Bulaeus, *Huys-postille, ofte Predicatien over de Sondaegsche Euangelien, diemen in de Christelijcke Kercke 't geheele jaer door van oudts ghewoon is te verklaren (…) Ten sesten male herdruckt (…).* Leeuwarden, 1653.

142 Cornelis van Hille, *Den cleenen sieckentroost, begrypende de somma van den voorgaenden.* Leiden, 1596.

1619 IV Classis (extraordinaris). Zaltbommel, 10 oktober
Inv. nr. 1, p. 74.

1 Opening
Acta classis extraordinariae, gehouden tot Bommel den 10 octobris 1619.

2 Aalst ~ Predikant
Naer aenroepinghe van Godtz Heylighe naeme, so is Gerhardus Remigius, nae drie voorstellinghe voor de gemeente tot Alst ende bevestinghe daerop gevolght, gedaen bij mr. Peter Zegers, predicant tot Driel, bij den broederen opgenamen pro membro classis.

3 Haaften ~ Beroep
Is verschenen voor de vergaderinghe Andreas Boltius, teghenwordich woonende tot Maesbommel, vertoonende seker beroep bij den kerckenraedt van Haeften, uyt den last des Welgeboorenen heere van Clottinghen, heere tot Haeften, Hello ende Herwijnen, op zijn persoon, versoeckende tot dien eynde diesvolgende proclamationes teghens sondach toecomende. Is bij den broederen besloten Andrea voornoemt aen te segghen dat sij het beroep noch te accepteren[143] voor desen tijt, noch te improberen, maer dat zij daerover met zijn Edele wilden spreken, latende Zijn Edele in alles zijn authoriteyt, neffens de ordre in de kercken beroepinghe gebruyckelijck, ende bovendie hem belastende die conditie te volbrenghen, in 't voorss. beroep gementioneert, so aen den classe alwaer hij teghenwordich onder staet als aen zijn gemeente.

4 Brakel ~ Schoolmeester
Is gecompareert de aengenamene schoolmeester van Brakel, met namen Nicolaus Nicolai, gewesene schooldienaer tot Rewijck, ende versocht van de broederen aggregatie desselven dienst ende daervoor bekent te worden. Die broederen hebben hem daervoor aengenamen, mitz conditie dat hij onderteeckene de acte den schoolmeester gewoonlijck, na de resolutie des synodi nationalis.

5 Ondertekening
Segerus Wilhelmi Phalius, classis scriba

1619 V Classis. Zaltbommel, 16-17 november
Inv. nr. 1, p. 77-81; inv. nr. 24, fol. 96-99.

Aanwezigen
Acta classis ordinariae, gehouden te Bommel den 16 novembris 1619. Sijn verschenen tot die vergaderinghe: Joannes Blom, dienaer des Heylighen evangelii tot Zaltbommel; mr. Peter Zegers, van Driell; Segerus Phalius, van St. Andries; mr. Jan Verschuyll, minister tot Kerckwijck[144]; mr. Gerardus Duyffhuyszen, minister tot Wel, absent; Henricus Christiani, minister tot Herwijnen; Ernestus Mersman, minister tot Deyl; Aegidius Couenberch, minister tot Waeyenoeijen, absent; Elias

143 Hierna is doorgestreept: 'noch te'.
144 In inv. nr. 24 is hiervoor geschreven: 'Breuckum ende'.

Spranckhuyszen, minister tot Geldermalsen, absent; J. Haldermontius, minister tot Herwaerden; Theodorus Petri, minister tot Ophemert, absent; Joannes a Porta, minister tot Rumpt, absent; Nicolaus Backerus, minister tot Heedel; Joannes de Roey, minister tot Tuyll; Laurentius Cornelii, minister tot Werdenborch; Henricus Vogels, minister tot Poederoeijen; Joannes de Noo, minister tot Braeckel[145]; Gerardus Remigius, minister tot Aelst[146].

1 Leiding
Sijn nae de aenroepinghe van Godts Heylighen naem vercooren in praesidem Segerus Phalius, dienaer des Heylighen evangelii tot St. Andries, in assessorem Laurentius Cornelii, dienaer des Heylighen evangelii tot Werdenborch, in scribam Joannes Blom, dienaer des Heylighen evangelii tot Zaltbommel.

2 Absentie
Die broederen van Nymweghen, tot dese classen geroepen om d'onderlinghe correspondentie te houden, hebben door seekere brieff geëxcuseert haer absentie.

3 Aanwezigen ~ Visitatie
Sijn uyt den classe van Tiell verscheenen, teneynde als boven, D. Bertramus a Lar, dienaer des godtlicken Woorts tot Tyell, ende Joannes Nevius, dienaer des Heylighen evangelii tot Soelen, medebrenghende credentie van haere classe, in welcken de broederen ghenoeghen gehadt hebben.
Is bij den praesidem vernomen den staet der respective kercken ende scholen onder desen classe behorende, ende is van nyemant teg[en]woordich zijnde eenige swaricheden voortgebracht.[147]

4 Zaltbommel ~ Schoolmeester
Die acta des voorgaende classis overlesen sijnde, ende gecomen tot Henricum van Galen, gewesen rector van Bommel, is van de scriba voorgedraghen dat D. Galenus noch eenighe costganghers is houdende, die hij privatim institueert, 'twelcke strijdende is teghen sententie bij den synodo nationali daerover gestreecken, is bij den broederen goetgevonden, om 'tselve te beletten, dat D. Joannes Blom, dienaer des Heylighen evangelii tot Bommel, ende mr. Peter Zegers, dienaer des Heylighen evangelii tot Driell, met den Edelen magistrat souden spreecken, teneynde 'tselve door Haer Edeler authoriteyt belet mochte worden.

5 Synode
Sijn gelesen die acta des synodi provincialis Geldrice ende hebben de broeders aen deselve in alles een goet genoeghen ende een volle contentement genomen.

6 Proposities
Is verscheenen voor de broeders Alardus, schoolmeester tot Geldermalsen, ende heeft versocht, alsoo hem van de voorgaende extraordinaria classe een textum was gegeven, dat 'tselve gehort mochte worden ende vorder toegelaeten om

145 In inv. nr. 24 is hierna geschreven: 'ende Vueren'.
146 In inv. nr. 24 is hierna geschreven: 'ende Seulichum'.
147 In inv. nr. 1 ontbreekt: 'Is bij den praesidem (…) voortgebracht'.

openbaerlijck zijn gaven te laeten hooren. Is bij de broederen goetgevonden dat d'voornoemde Alardus over sijn propositie gehoort sal worden, ende dat hem alsdan voor noch een texte gegeven sal worden, die hij noch sal proponieren voor den classe, d'welcke alszdan in saecke sal vorder doen als nae bevindinghe der saecken sal vereyschen.

7 Haaften ~ Beroep

Is verscheenen voor de vergaderinghe Andreas Boltius, beroepen kerckendienaer tot Haeften, ende heeft den broederen geëxhibeert seeckeren beroep op zijn persoen gedaen van de kercke ende gemeente tot Haeften ende collatie van dien Mijn heer van Cloetinghen. De broeders approbieren het beroep van de kercke van Haften voornoemt, die voorstellinghen van de Welgebooren heere heer Hans Wolffert van Brederoeden, heere van Clotinghen, Haeften, Herwijnen, Hellou etc., mits dat hij crijghe wettelijcke demissie van zijn classe en kercke met attestatie binnen den tijt van een maent ofte ses weecken, ende sal d'selve langhen in handen der gedeputeerde[148].

Is vorder bij de broeders besloten dat d'voornoemde Boltius sal behoorlijckerwijse repareren d'infractie (door zijn onwettelijck overcomen tot de gemeente van Haeften) teghen besluyt des classis gedaen. Ende alsoo hij berucht is van groote onvreedtsamheyt, met ymandt in classe quame te twisten, d'voorss. Boltius sal hemselven houden als gesuspendeert, ter tijt sijn saecke bij den classe sal geoordeelt ende gedecideert zijn.[149]

D. preses vorgedragen hebbende hetgene bij hem en zijn collegam D. Petrum Segerum als deputati classis in de sake Boltii gedaen was tot Haefften, daerover 't oordeel van de broeders gevraecht of zij wel ofte qualijck gedaen hebben. De broeders hebben geoordeelt dat gedeputeerde volgens dat rapport van de sake van haer gedaen, zeer wel ende wettelijck gedaen hebben.[150]

8 Correspondentie

Sijn gelesen de classicale acten des classis van Tiell, gehouden op 't Fort van Nassou, op den 2en, 3en, 4en novembris 1619, ende hebben die broederen daerinne gehadt een goet genoeghen.

9 Deil en Enspijk ~ Avondmaal

D. Marsmannus voordragende dat hij vreesde dat seekere persoonen in zijn dorpe woonende hen wilde begeven tot Geldermalsen ten Avontmale, sijnde een lidtmaet sijner gemeynte tot Deyl, ende heeft ten dien eynde versocht dat hierover D. Spranckhuyssen mocht aengesproocken worden omme hem hierinne te draghen na die acte bij den classen over 'tselve saeck genomen.

148 Hierna is 'van leere, leven' geschreven, en vervolgens is doorgestreept: 'ende vreedtsaemheyt, dat indien quaem hij met iemanden des classis quam twisten, d'voorss. sijn selven sal als gesuspendeert houden, ter tijt sijn saecke sal sijn gevoordert ende gedecideert'.

149 Dit artikel is in hetzelfde handschrift, in de marge en onderaan de pagina geschreven.

150 In inv. nr. 1 ontbreekt: 'D. preses voorgedragen (…) hebben'.

10 Opijnen ~ Vacature
Is van voornoemde Marsmanno uyt den naem van de heer van Balgoeyen versocht dat die classe wilde arbeyden, dat tot Opijnen mocht een predicant bevordert worden, beloovende dat voornoemde heere sal versorgen dat den toecomende predicant neffens andere met een eerlick onderhout ende wooningh versorcht sal worden. Die classe nemen aen ende belooven alle vlijt aen te wenden, teneynde dien van Opijnen ymant toegevoecht mochte worden.

11 Propositie
Acta classis, habitae 17 die novembris 1619. Is gehoort de propositie Alardi, schoolmeesters tot Geldermalsen, daer de woorden Matthaei 1, vers 21, ende hebben d'broederen daerinne een goet contentement gehadt, waerover hij vermaent is geworden neerstich sichselven te oeffenenen in 't lesen de Heylighen Scrifture. Ende is hem wederomme geïnjungeert teghen toecomende classen te expliceren Rom. 12 vers 1.

11[151] *Archief*
Is bij den broederen des classis beslooten dat ter eerster gelegenheyt een seecker cofferken gecocht sal worden alwaerinne alle de schriften[152] den classi aengaende bewaert sullen worden. Ende sullen daervan de sleutelen weesen bij den gedeputeerden des classis ende den ordinaris dienaer der stede van Zaltbommel.

12 Kerkwijk ~ Schoolmeester
Joannes Verschuyl heeft voorgedraghen hoe dat zijn schoolmeester tot Kerckwijck sichselven seer verloopt in dronckenschap ende in injurieeren, soo hem als andere eerlijcke persoonen, is belast den deputatis classis daerover aen te spreecken ende te belasten sich stil ende modest te draghen.

13 Zuilichem ~ Pastorie
Sijn gecommitteerde des classis om aen te spreecken den amptman van[153] Bommel ende Tielreweert, ende bij hem te bevorderen dat tot Suylecom den gewesen schoolmeester alsnoch daer woonende in 't pastoryhuysz mocht worden belast uyt de pastory te trecken. Also hij verclaert onder 't pausdoms in Brabandt seekere vocatie te hebben[154], dat hij alszdan belast werde sichselven derwaert te vervoeghen.

14 Examinatoren
Vogelius versocht hebbende om ontslaghen te weesen sijns last die hij als examinator was hebbende, is bij den classe 'tselvighe vergost, ende is in zijn plaetze gecommitteert Johannes Blom, dienaer tot Bommel.

151 Inv. nr. 1 bevat twee artikelen met nummer 11.
152 In inv. nr. 24 is hierna doorgestreept: 'ende'.
153 In inv. nr. 24 is hierna geschreven: 'Bommel, Bommelre- ende Thielreweerten'.
154 In inv. nr. 24 is in plaats van 'seekere vocatie te hebben' geschreven: 'pastoor te zijn van sekere plaetse in dewelcke hij zijnen capellaen hout en zijne jaerlijcxe gagie geniet'.

15 Correspondentie
Sijn tot de onderlinge correspondentie te houden met den classe van Tiel gedeputeert, alsoo d'voorg. versocht ontslaghen te wesen, Joannes Blom ende Henricus Christiani respective dienaren tot Bommel ende Herwijnen, om in haer classicale vergaderingh te verschijnen ende de broederen des Tielschen classis tot dien eynde bij te woonen.

16 Correspondentie
De gecommitteerde tot de onderlinghe correspondentie te houden met den classe van Nijmmeghen zijn gecontinueert.

17 Visitatoren ~ Gedeputeerden
Alsoo de broederen verstaen hebben uyt het bericht der Weerder broederen der gecomitteerde des classis van Tiel hoe bij haer een seekere bequame veranderinghe geschiet was in 't ordonneren der visitatoren des classis, tot voorcomen van veele inconveniënten, hebben d'broederen 'tselve op deselve voet mede willen nacomen, ende ordonneren dat van nu voortaen visitatores niet[155] particulierlijcken sullen gestelt worden, maer in haer plätze een gedeputeerde van gelijcke macht ende authoriteyt als de voorgaende gedeputeerden plach te wesen. Ende zijn tot gedeputeerden vercosen Joannes Blom, dienaer des Heylighen evangelii tot Zaltbommel, Segerus Phalius, dienaer des Heylighen evangelii tot St. Andries, ende mr. Peter Zegers, dienaer des Heylighen evangelii tot Driell.

18 Censura morum
Is gehouden censura morum. Ende also op niemanden van de broederen ytwes voorgecomen was, sijn sij t'samentlijck van den praeside vermaent haer in haeren dienst vorder also te draghen dat se mette harten betoonen te sijn lichten schijnende in de godtloose duysterheyt des werelts.

19 Correspondentie
Sijn de gedeputeerde des classis van Tyell van D. praeside, uyt den name des classis, bedanckt van haer vriendtlijcke, vreedtsame bijwooninge ende seer stichtelijcke advisen.

20 Agenda
Is den tijt der toecomende classicale vergaderinghe aengestemt den 4en maenendagh nae Paeschen anno 1620.

21 Sluiting
Ende nae danckseggingh aen Gode is dese vergaderingh hiermede geeyndicht.

22 Ondertekening
Segerus Wilhelmi Phalius, classis praeses[156]
Johannes Blom, ecclesiastes in Saltbommell, scriba classis

155 In de marge geschreven.
156 Deze ondertekening ontbreekt in inv. nr. 1.

1619 V Gedeputeerden. 20 februari 1620
Inv. nr. 1, p. 81-82.

23 Haaften ~ Predikant
Compareerde voor die gedeputeerde des classis Bommelianae D. Andreas Boltius, geroepen predicant tot Haeften, ende alsoo eenige swaricheden bij den naestlesten classe gemoveert sijn geweest ten aensien sijn aencompste tot Haeften, tegen het besluyt des classis, verclaerde d'selve hem daerin versien te hebben, begeerde deselve 'tselve bij den broederen ten besten beduyt te worden. Ende alsoo seeckere acte geconcipieert was bij den voorleden classe, nadien D. Andreas Boltius van ongerustelijckhijt ende onvredelijckhijt verdacht gemaeckt werdt, om metten broederen in gerustichhijt te leven, soo onderwerpt deselve bij faulte van dien het o[or]deele ende judicaturen des classis, ende heeft d'voornoemde Andreas Boltius 'tselve aen handen van gedeputeerden desselffs met hantastinge belooft, waermede de broederen, alles voorege voorbijgaende, goet contentement gehadt hebben. Actum 16en februarii 1620.

24 Haaften ~ Predikant
Gedeputeerden des classis met eenige bijwesene medebroederen des classis gehoort hebbende 't rapport D. Blommii, als gecommitteert sijnde vanwegen de classe aen Sijn Genade van Brederode, hebben in 'tselve een goet genoegen ende beslooten dat des voorss. Boltii saecke sall bevordert worden, mits dat hij voldoe de costen in diversche bijeencompste om sijn saecke gevallen.

25 Haaften ~ Predikant
Ende sijn daertoe gestelt van de broederen die gedeputeerde, om Boltium voor te stellen, voor die eerste reyse Johannes Verschuyll, dienaer uut Bruechem, voor de twede reyse Henricus Cristiani, dienaer tot Herwijnen, ende voor die derde reyse, alsmede om hem te bevestigen, D. Johannes Bloem, dienaer tot Saltbommel.

26 Ondertekening
Johannes Bloem, ecclesiastes in Bommell, scriba classis

27 Nederhemert ~ Vacature
Ordre volgens welck de kerck van Nederhemert van de classe bij beurte sal bedient worden: 1620, 21 maii Petrus Segers; 28 maii mr. Jan van Brucom; 4 junii Johannes Roijus; 11 junii Johannes de Noo; 18 junii Gerardus Remigius; 25 junii Nicolaus Backerus; 2 julii Joh. Boltius; 9 julii M. Gerardus Duyffhusen; 16 julii Joh. Haldermontius; 23 julii Ernestus; 30 julii Theodorus Petri; 6 augusti Laurentius Cornelii; 13 augusti Segerus Falius; 20 augusti Hendricus Vogels; 27 augusti Joh. à Porta; 3 septembris Elias Spranchusen; 10 septembris Hendricus Christiani.

1620 I Classis. Zaltbommel, 8-10 mei
Inv. nr. 1, p. 83-88; inv. nr. 24, fol. 101-104.

Vergadering
Acta classis Bommelianae, gehouden tot Bommel den 8. 9. 10 maii 1620. Naer aenropinghe van Godts Heylighen name is bij den broederen des classis omge-

vraecht ofte niet de twe broederen, D. Theodorus Petri, minister tot Ophemert, ende D. Joannes à Porta, minister tot Rumpt ende Gellikum, mochten aengenamen worden pro membris huius classis. Ende is bij de Eerwaerdighe vergaederinghe besloten dat voorss. aengenamen souden worden, mitz betaelende pro introitu 'tghene daertoe voor desen bij den classi gestatueert, ende dat D. Joannes à Porta metten aldereersten bij den Edelen Hove van Gelderlandt brieven van institutie sal procureren ende deselve eerstdachs den gedeputeerden classis exhiberen.

Leiding
Ende zijn voortz met eenparigher stemmen in praesidem vercooren D. Elias Spranchuysen, minister tot Geldermalsen, in assessorem D. Petrus Segeri, minister tot Driel, in scribam D. Segerus Wilhelmi Phalius, minister tot Rossem ende Andries.

Aanwezigen
De broederen die op desen classe compareerden, zijn voortz dese navolgende: D. Joannes Bloem, minister tot Bommel; D. Ernestus Mersmannus, minister tot Deyl; D. mr. Gerhardus Duyfhuysen, minister tot Wel ende Ameroyen; D. Joannes Verschuyl, minister tot Bruykum ende Kerckwijck; D. Henricus Christiani, minister tot Herwijnen; D. Aegidius Couwenberch, minister tot Wadenoijen; D. Joannes de Roy, minister tot Tuyl; D. Nicolaus Backerus, minister tot Hedel; D. Laurentius Corneli, minister tot Hiern ende Nedereinen[157]; D. Henricus Vogels, minister tot Poederoijen; D. Joannes de Noo, minister tot Brakel; D. Joannes Haldermontius, minister tot Herwaerden; D. Gerhardus Remigii, minister tot Aelst; D. Theodorus Petri, minister tot Ophemert[158]; D. Joannes à Porta, minister tot Rumpt; D. Andreas Boltius, minister tot Haeften. Was absent: D. Joannes Grotius, minister tot Beest, maer wordt om zijns hooghen ouderdoms geëxcuseert.

1 Aanwezigen ~ Overheid
Zijn in dese classicale vergaderinghe tot onderlinghe correspondentie uyt den classe van Tyel verschenen D. Laurentius Eckius, minister tot Tyel, D. Abrahamus Hasius, minister op 't Fort van Nassouwe, ex classe Neomagensi D. Daniel Gisius, minister tot Nimmeghen, D. Conradus Heckerus, minister tot Ewick.
Bij den broederen omgevraecht zijnde ofte het niet noodich en was twee uyt het midden van haer te nomineren om haer na Nimmeghen te vervoeghen ende te remonstreren op den Landtdach sulcke saken als noodich ende dienstich voor den classe, de broederen des classis meenen ja. Ende zijn daertoe genomineert D. Joannes Bloem, minister tot Bommel, ende D. Petrus Segeri, minister tot Driel, als beyde deputati classis.

2 Haaften ~ Predikant
Aengaende de persone Boltii is omgevracht ofte zijn persoon pro membro classis opgenamen soude moghen werden, verstaen de broederen ja, doch mitz voldoende alsulcke acten als voor zijne bevestinge a deputatis nomine classis gestelt ende in het classicale boeck geregistreert, ghelijck ock D. Andreas Boltius met handt-

157 In plaats van 'Hiern ende Nedereinen' is in inv. nr. 24 geschreven: 'Weerdenburch'.
158 In inv. nr. 24 is hierna geschreven: 'en Varick'.

tastinghe den deputatis classis te doen belaeft heeft, ende is also pro membro classis opgenamen, mitz dat hem, D. Boltio, belast wordt te procureren bij den Edelen Hove brieven van institutie ende te betaelen pro introitu als gewoonlijck.

3 Visitatie
Nae den staet der kercken ende schoolen omgevraecht zijnde van den praeside, is deselve taemelicken bevonden, uytgesondert den staet van de kercke tot Herwaerden, waer swaericheyt a ministro Joanne Haldermontio is gemoveert, ghelijck ock geschiedt is a D. Joanne de Noo, minister tot Brakel.

4 Fort Nassau ~ Huwelijk
D. Abrahamus Hasius, minister op 't Fort Nassouwe, der classicale vergaderinghe voorgestelt hebbende sekere sake van houwelijck, daerover versoeckende de advisen ende goetduncken der broederen. De classis, op denselven casum (naer onderwijs ende ondeckinghe wat van de sake was door D. Hasium voorn.) rippelijck gelet hebbende, verstaen dat deselve personen t'saemen moghen getroudt worden.

5 Vacatures
Wordt bij den broederen des classis geresolveert, so wanneer een platz mochte comen te vaceren door het vertrecken, verplatzen ofte andersins des kerckendienaers (so daer gheen weduwe ofte weesen door afsterven des predicants waeren), dat alsdan tot profijt des classis deselve platze bij buerte door de broederen des classis sal bedient worden, ende de jonckeren hierover aengesproken tot toelaetinghe van sulcks, ende bij weygheringhe derselven, 'tselve alsdan te versoecken alwaer sulcks sal behooren.

6 Correspondentie
Acta classis Tylanae gelesen zijnde, hebben de broederen daerinne goet contentement genamen, ghelijck ock over de acta classis Neomagensis.

7 Gameren ~ Schoolmeester
Is voor den classe gecompareert de schoolmeester van Gameren, versoeckende behulp aen de Edele jonckeren tot vermeerderinghe van zijn tractament, ende is hem daertoe van den classe een favuerabel voorschrijvens belooft.

8 Est ~ Voorlezer
Verscheen voor den classe Joannes Crijgherus, voorleser tot Est, vraghende advys hoe hij sich soude hebben te draghen, also hem voorcomt dat de Edele vrouwe van Est na een kerckendienaer staende is, waerdoor dan zijn gagie mochte vermindert worden. Wordt goetgevonden dat D. deputati classis over dese sake de Edele vrouwe van Est sullen aenspreken ende datter tot gelegenener tijt Crijgero antwoordt sal gegeven worden, middelerwijle voortvaerende in zijn voorlesinghe.

9 Rooms-katholieken ~ Doop ~ Kerkwijk ~ Kerkdiensten
Wat aenlanckt het overdraghen der jonghe kinderen om gedoopt te worden aen de andere zijde in 't pausdom, de broederen hebben na te volgen het placcaet[159] daervan zijnde ende haer alsdan daernae te reguleren.
Wordt bij den classe verstaen dat den schoolmeester van Delwijnen sal aengeschreven worden, dat hij niet sal nalaeten waer te nemen het voorleesen voor de predicatie ende voortz andere diensten in de kercke van Kerckwijck, ter tijt ende wijle toe dat deselve platz sal versien zijn met eenen bequamen schoolmeester.

10 Financiën
Also de broederen de classicele ende andere nootwendighe oncosten voor desen tot groot beswaernisse van haer hebben selfs moeten draghen, so acht het classis goet dat nu teghenwordich op den landtdach bearbeyt werde dat deselve andersins moghen gevonden werden.

11 Rooms-katholieken
Gravamina. Also groote onstichtinghe geschiedt, ja hoe langher hoe meer door het vrie onverhindert overloopen tot de pauslijcke superstitiën, ofte daerinne niet eenichsins soude moghen versien worden.

12 Schoolmeesters
Ofte het eenighe magistraten subalternen vriestaet eenen schoolmeester sonder voorweeten ende kennisse des classis aen te nemen ende wederom te dimitteren na haer goetduncken ende welgevallen, verstaet de classis neen. Ende sulcks uyt cracht der acten synodi nationalis, alsock uyt het aenschrijvens des Edelen Hoves, ende dat daerom gelijck op ghene platzen schoolmeesters behooren aengenamen te worden dan met voorweten des classis, dat ock also gheen behoort gedepoorteert te worden sonder kenisse desselven.

13 Deil en Enspijk ~ Avondmaal
D. Ernestus Mersmannus voorstellende den classe hoe dat op zijn platz sekere persone was, zijnde een lydtmaet zijnder gemeente, d'welcke hem met andere luyden te calumnieren verlopen heeft, waervan dat hij heeft moeten schultbekentenisse doen, ock voor schepen, met zijn eyghen handtteeckinghe. Ende heeft versocht advis des classis hoe dat hij hem soude te draghen hebben so deselve persone hem wederom presenteerde ten Avontmale. Wordt de sake geremitteert ad classis deputatos om haer te vervoeghen ter geleghener tijt tot Deyl ende te doen in dese sake ghelijck tot de meeste stichtinghe sal bevonden worden te dienen.

14 Deil ~ Geldermalsen ~ Bruchem ~ Pastorieën ~ Enspijk ~ Geestelijke goederen
Also van sommige broederen des classis seer gedoleert wordt over de soberheyt van haere wooninghen als tot Deyl, Malsen, Bruyckum ende andere meer, is goetgevonden bij den classe dat sulcks mochte den Edelen jonckeren aengedient worden om hierinne te versien.[160]

159 Dit plakkaat uit 1587 is gepubliceerd in Van Loon, *Twede deel (…) Placaet-boeck*, kol. 29.
160 In de marge is geschreven: 'Also (…) versien'.

D. Ernestus Mersmannus te kennen gevende het quade gebruyck der kerckengoederen tot Enspijck, verstaet het classis dat 'tselve sal den Edele Hove geremonstreert worden.

15 Nederhemert ~ Vacature
Wordt bij der vergaderinghe in deliberatie genamen ofte het den classe toestaet te doeghen[161] dat de platze van Nederhemert bedient worde van predicanten staende buyten deser provincie, buyten desen classe, ock onder een ander synode. Verstaen de broederen neen, maer dat sulcks den classe competeert waeronder de platze is sorterende. Ende is also bij den classe geresolveert dat een missive sal gesonden worden, nomine huius classis, aen de broederen van Huesden om nu voortaen sich desselven kerckendiensten tot Nederhemert te onthouden, ende dat dese resolutie des classis den heere van Hemert sal worden gecommuniceert, ende bij den classe order gestelt dat de platze bedient worde ter tijt ende wijle dat de platz sal versien worden met eenen ordinaris predicant. Ende wie dat van den broederen versuymich sal vallen in sijne buerte waer te nemen, sal vervallen in eene boete van ses guld. Ende en sullen ghene excusen van versuyminghe aengenamen worden dan bij den classe gelegitimeert.

16 Overheid
Hebben versocht de broederen op particuliere heerlicheyden onder onsen classe sorterende, dat henluyden mede toe moeghen gesonden werden mandamenten van bededaghen, alsock de placcaten verbydende alle[162] ongeregeltheyden, van den Edele Hove, in conformite als op andere platzen.

17 Aalst ~ Kerkgeraad
Also in de kercke tot Aelst, ghelijck ock op andere platzen, eenighe afgodische altaeren staende zijn, is bij den classe goetgevonden te schrijven aen de kerckmeesters aldaer om deselve af te doen breecken, ende bij weygheringhe daervan dat alsdan anders door den classem daerin versien sal worden.

18 Aalst ~ Pastorie
Also bij Gerhardo Remigio gedoleert wierde dat hem zijn woonplatze, gehoorende tot de schoole, was opgeseght van den heere aldaer, teghens wille der inwoonders, wordt den deputatis classis dese sake gerecommandeert om Gerhardo voornoemt daerin de handt te byden.

19 Heerewaarden ~ Predikant
De groote moetwillicheyt aengaende, geplecht tot Herwaerden, dat eerst den predicant Haldermontio van eenen huysman in zijn eyghen huys thien steeken zijn gegeven, dat daernae wederom een ander persone in zijn eyghen huys teghens Haldermontium voornoemt sijn mes heeft getoghen, ten derden dat wederom van eenen anderen zijn huysvrouwe, die op 't uytterste swaer goet in haer huys[163], met vuysten is geslaghen ende met voeten getrapt, ten vierden dat aen zijn huys

161 In inv. nr. 24 is geschreven: 'lijden'.
162 In plaats van het doorgestreepte 'ende andere' is in de marge geschreven: 'alsock (…) alle'.
163 In inv. nr. 24 is in plaats van 'swaer goet in haer huys' geschreven: 'swanger ginck'.

des nachtz[164] door een houten vinster over het beth daer den voornoemden Haldermontius met sijne huysvrouwe op lach door de bethstede is geschooten, acht de classis gantch noodich 'tselve te remonstreren op den landtdach.

20 Gedeputeerden ter synode
Ad synodum provincialem[165] zijn gedeputeert D. Joannes Blom, minister tot Bommel, D. Petrus Segeri, minister tot Driel, D. Segerus Wilhelmi Phalius, minister op Andries, ende eenen ouderlingh, te verkiesen uyt de kercke van Bommel.

21 Correspondentie
Ad classem Neomagensem, tot onderlinghe correspondentie, sullen gaen: D. Joannes Blom, minister tot Bommel; D. Gerhardus Duyfhuysen, minister tot Wel.

22 Correspondentie
Ad classem Tylanam: D. Segerus Wilhelmi, minister op Andries; D. Henricus Christiani, minister tot Herwijnen.

23 Agenda
Den tijt des naestcomenden ordinariae classis sal wesen den deerden maendach septembris, om alsdan desselven dachs tijtelijck bynnen te comen om in de kercke te ses uren te verschijnen op de boete van thien stuyvers.

24 Gedeputeerden ~ Examinator
Deputati classis worden gecontinueert, alsock de examinator.

25 Correspondentie
Worden de broeders deputati classis Neomagensis et Tylanae voor haere goede advisen ende getrouwe bijwooninghe[166] bedanckt.

26 Sluiting
Nae gehoudene censura morum zijn de t'samentlijcke broederen in goeden vrede ende eenicheyt gescheyden.

27 Ondertekening
Pieter Zegers, assessor classis
Segerus Wilhelmi Phalius, classis scriba

1620 II Classis (extraordinaris). Zaltbommel, 21 juli
Inv. nr. 1, p. 89-90.

1 Opening
Extraordinariae acta classis Bommelianae, gehouden tot Bommel den 21 julii 1620.

164 In de marge is geschreven: 'des nachtz'.
165 In inv. nr. 24 is geschreven: 'nationalem'.
166 In inv. nr. 24 is hierna geschreven: 'hertelijcken'.

2 Synode
Nae aenroepinghe van Godtz Heylighe name so zijn gravamina classium, van de synodale kercke overgesonden als in den naesten synodo sullen verhandelt worden, voorgelesen, ende is daerover voortz deputatis ad synodum volle last ende commissie gegeven.

3 Rhenoy ~ Schoolmeester
Voorgelesen sekere missive in den classe van den broederen des classis van Gorckum overgesonden, nopende den schoolmeester van Reinoy over het leeren van papistighe boecken, is van den classe geresolveert dat de broederen des classis twe sullen committeren, ghelijck ock gecommitteert zijn, D. Joannes Bloem, minister tot Bommel, ende D. Ernestus Mersmannus, minister tot Deyl, om informatie te neemen wat van de sacke zij, ende sal alsdan den broederen des classis van Gorckum antwoordt in dese sake overgesonden worden, mitz bedanckende de broederen voor de goede sorghe die bij haer gedraghen wordt voor de kercke Godtz ende schoolen, ende sal voortz in dese sake versien worden na behooren.[167]

4 Poederoijen ~ Vacature
Ordre volgens welcke de kercke van Poederoijen sal bedient worden: 1620, septembris 24 Theodorus Petri[168]; octobris 1 Laurentius; 8 Nicolaus; 15 Ernestus; 22 mr. Petrus; 29 Haldermontius; novembris 5 Boltius; 12 Joh. Verschuyl; 19 Segerus; 26 H. Christiani; decembris 3 Cantzius; 10 Johannes Roij; 17 mr. Gerardus; 24 Joh. de Noo[169]; 31 Remigius; 1621, januarii 7 Joh. à Porta[170].

5 Heerewaarden ~ Vacature
Ordre volgens welcke de kercke van Herwaerden bij den classe sal bedient worden: septembris 24 Gerardus Duyffhusen; octobris 1 Joh. Verschuyl; 8 Henricus Christiani; 15 Joh. à Porta; 22 Remigius; 29 Nicolaus; novembris 5 Ernestus; 12 Joh. de Noo, 19 Joh. de Roij; 26 Haldermont; decembris 3 Boltius; 10 mr. Petrus Segers; 17 Theodorus Petri; 24 Segerus Falius; 31 Laurentius; januarii 1621, 7 Cantzius; 14 etc.

1620 III Classis. Zaltbommel, 20 en 21 september
Inv. nr. 24, fol. 105-107.

1 Aanwezigen
Acta classis Bommelianae, gehouden tot Bommel den 20 en 21ten septembris 1620. Sijn verschenen in die vergaderinge: D. Joannes Blom, dienaer des Heilichen evangelii tot Bommel; Segerus Wilhelmi[171]; D. Ernestus Mersmannus, minister tot Deyl; D. mr. Gerhardus Duyfhuisen, minister tot Wel en Ameroyen; D. Joannes Verschuyl, minister tot Bruykum en Kerckwijck; D. Henricus Christiani,

167 In het handschrift van Segerus Wilhelmi Phalius is geschreven: 'Extraordinariae (…) behooren'.
168 In plaats van het doorgestreepte: 'Joh. de Noo'.
169 In plaats van het doorgestreepte: 'Theodorus Petri'.
170 Hierna is doorgestreept: '14 Theodorus Petri'.
171 In het handschrift van N.N. is in de marge geschreven: 'Segerus Wilhelmi'.

minister tot Herwijnen; D.[172] Joannes de Roy, minister tot Tuyl; D. Nicolaus Backerus, minister tot Hedel; D. Laurentius Cornelii, minister tot Hierne en Nederinen; D. Joannes Haldermontius, minister tot Geldermalsen; D. Gerhardus Remygius, minister tot Aelst; D. Theodorus Petri, minister tot Ophemert; D. Joannes à Porta, minister tot Rumpt; D. Andreas Boltius, minister tot Haeften.[173] Waeren absent: D. Joannes de Noo, minister tot Brakel; D. Aegidius Couenberch, minister tot[174] Wayenoijen; D. Joannes Crotius, minister tot Beest.

2 Leiding
Sijn nae aenroepinge van Godes Heilichen name vercoeren in praesidem D. Segerus Phalius, dienaer des Heilichen evangelii tot Andries en Rossum, in assessorem D. Gerhardus Duyfhuysen, minister tot Wel, in scribam D. Gerhardus Remigius, dienaer des Heilichen evangelii tot Aelst.

3 Aanwezigen
Is in dese classecale vergaderinge tot onderlinge corespondentie uyt den classe van Nimmegen verschenen D. Jacobus Sighardus, minister tot Wamell. Is mede in dieselvige classicale vergaderinge tot onderlinge correspondentie verschenen, uyt den classe van Tyel, D. Isacus Joannis à Rewijck, minister tot Linden.

4 Opijnen ~ Predikant
Aengaenden die persoon Winandi Canzii is omgevracht off hij pro membro classis aengenoemen sal worden? Verstaen die broeders des classis jae, mets betalende pro introitu etc. Is alsoo pro membro aengenomen en sal ter eerster geleegenheit brieven van institutie procureeren.

5 Financiën
Op eysch deputatorum classis van betalinge van sekere costen in D. Boltii sake aengewendet, ten laste des voorss. Boltii, gestelt volgens acte des classis in den jaere 1619 gehalden, ende die exceptiën bij D. Boltio voorss. hierop geproduceert, verstaet die classis dat uyt desselven naem den voorss. Boltio vergunt sal werden favorabel voorschrijvens aen den heer van Brederode, teneynden Sijn Genade gelieve den voornoemden Boltium van die voorss. costen te ontlasten ende af te doen. Ende in valle sulcx niet geschiet, sall die voorss. Boltius geholden sijn met die eerste geleegenheit toe betalen.

6 Est ~ Predikant
D. Blom aen den classem versoekende uyt den name der Edele vrouwe van Est, dat die van Est met een wettelijck predicant versien end Meteren daerbij gecombineert mocht worden, beloeft die classis daertoe alle neersticheit aen te wenden, mets die van Est end Meteren voor 't onderhoudt des predicants sullen sorge dragen.

172 Hierna is doorgestreept: 'Aegidius'.
173 Hierna is doorgestreept: 'D. Winandus Canzius, minister tot Opijnen'.
174 Hierna is doorgestreept: 'Beest'.

7 Financiën
Also bij die jonckeren ende ridderschappen, bij disposytie der classicale costen, die predicanten van die plaetsen welkes pastoriën bij den rentmeester tot Bommel niet geadministreert en weerden uytgeslooten sijn, dervoegen dat dieselvige predicanten haere costen selffs sullen moeten[175] supporteeren, sijn van den classe gecommitteert D. Segerus Phalius, minister tot Andries, end D. Gerhardus Duyfhuis, minister tot Wel, om haer met der eerster geleegenheit te vervoegen bij den heeren ende regierders sulcker plaetsen, ende bij dieselvige te insisteeren end t'versoeken betalinge ende afdoeninge der costen bij die predicanten gedaen, ende eene gelijcke jaerlijcses summe als bij die ridderschappen den anderen is toegevoecht.[176]

8 Deil en Enspijk ~ Avondmaal
'Tgene op 't versochte advys D. Mersmanni in verleede[n] classe ad classis deputatos was geremitteert verblijft aen d'gedeputeerden om sulckx alsnoch toe verrichten.

9 Nederhemert ~ Vacature
Op 't versoeck D. Blommii, uyt name des Ed. heeren amptmans, rakende die bedieninge der kercke van Nederhemert, alsdat dieselvige bij die van Huesden noch ter tijt bij provisie mochte bedient werden, consenteert de classis op hetselvige versoeck, mets die Edele heere amptman die voorss. sijne heerlijckheit van een wettelijck predicant met der eerster gelegenheit sal versien, off dat bij faute van dien die classis haer genootsaeckt sal vinden die acta synodi nationalis in 't werck te stellen.

10 Nieuwaal ~ Schoolmeester
Antonius Ravestein, scholdienaer tot Nievelt, versoeckende hem mochte werden geconsenteert des sonnendachs der gemente tot Nievelt in 't voorlesen te dienen met verbeteringe van gagie. Can die classis tot het versochte voorlesen (als tegens acta synodi nationalis strijdich) niet verstaen, doch houdt denselvigen Anthonium voor gerecommandeert om hem tot vermeerderingen van tractament, 'tsij ter voorss. ofte anderen plaetzen, soveel haer eenichsins doenlick te verhelpen[177].

11 Poederoijen ~ Vacature
Op 't request bij den drossaert, ouderlingen ende diaconen van Poderoijen geexhibeert, die classis ontsecht dien van Poderoijen hen versoeck van ten eenigen tijden van predicanten uyt andere provintiën, synoden ofte classen bedient te werden, ende verclaren die semptlicke broeders willich te zijn die plaetse van Poderoijen per vices eenen tijt lanck te bedienen, daerinne alrede ordere is gestelt.

12 Visitatie
Nae den staet der kercken ende schoelen omgevracht sijnde is dieselvige temelijck gevonden.

175 Hierna is doorgestreept: 'praeten'.
176 In de marge is voor dit artikel een accolade getekend.
177 In het handschrift van N.N. is geschreven: ''tsij (…) verhelpen'.

13 Varik ~ Rooms-katholieken
Is bij D. Theodoro Petri toe kennen gegeven hoe dat jonckheer Reiner van Dorth, tot Vaarick wonachtich, sick laet lusten sijnes remonstrants dienst en leere te lasteren, die luiden van 't gehoor des Heilichen Woorts Godts aff te trecken, sich bij sieken soo tot Vaarick als elders te voegen, papen over ende weder over te doen vaeren ende die luiden in die pausselijcke superstitiën te stijven. Verstaet die classis sulcx het Edele Hoff geremonstreert sal worden.

14 Gedeputeerden
Wort gevracht off het den twee gedeputeerden des classis vrijstaet yetwes tot verplaetsinge offte bevorderinge van eenige predicanten aen te wenden sonder advys end toestemmen des kerken. Verstaet die classis die twee gedeputeerden sulcx ongeoorloft te sijn, maer met voorweten, advys end toestemmen des kerken alle voorvallende saecken te verrichten.

15 Financiën
Also bij die voorgaende classibus in diverse reisen ten huise van Aert Ariensen verteert is een seekere summe van pennonghen[178], dewelcke mr. Petrus ende Segerus, nomine classis, bij de beteyckeninghe onderstaen, hebben deselve classis belooft de voorss. daervan te indemneren ende te ontlasten.

16 Gedeputeerden
Is bij den classe beslooten dat deputati classis alle maent eens bij malcanderen sullen comen ende dat op den eirsten maendagh elcken maent, waervan den eirsten sal dienen den eirsten maendagh novembris om op deselve in alle voorvallende saecken te besoeyneren, ende dat ten huysze D. Blomii, predicant ten plaetze, die voor 't tractament aen den gedeputeerden to doen sal genieten soveel hem die classis sal toerkennen.

17 Correspondentie
Noopende de gegeven credentie aen D. Boltio om op het classem Noviomagensem te verschijnen, ende 'tghene in de classe van Nijmweghen daerop gestelt wert insortianse gehalden, totdat die brieven van den voorss. classe affgeverdicht desen classi behandicht sullen wesen.

18 Biddagen
Alsoo bij eenighe broederen is aengegeven dat sij van de bededaghen niet en werden behoorlijck ende ter goeder tijt verwittight, wert den deputatis gelast aen de Edele amptman aen te houden ende te bevorderen dat de predicanten van de bededaghen behoirlijck ende ter goeder tijt deur Sijnes Edelen schrijvens werden geadverteert.

19 Synode ~ Correspondentie
De acta synodi ende classen overlesen zijnde met goet contentement der broederen. Sijn de deputati des classis Nijmweghen ende Tiel van haere stichtighe advysen hoochlijck bedanckt.

178 Met een streep is hierna ruimte open gelaten.

20 Archief
Wort goetgevonden dat men voortaen twee classicale boecken sal houden, in het eene boeck des classis acten aen te teyckenen, ende in het andere te protocolleren de acten van andere classen ende die missiven aen de classen ofte deputatos geschreven.[179]

21 Correspondentie
Sijn tot het aenstaende classem Noviomaghensem deputeert D. Joannes Blommius, D. Segerus Phalius; ad classem Thielanam D. Segerus Wilhelmi Phalius, D. Joannes Blom.

22 Gedeputeerden ~ Examinator
Sijn in deputatos classis vercosen D. Joannes Blom, D. Petrus Zegeri, D. Segerus Wilhelmi; in examinatorem D. Andreas Boltius.

23 Sluiting
Naer gehoudener censeur morum ende aenroepinghe des naems Godts zijn de semptlijcke broederen in vrede verlaten.

24 Ondertekening
Segerus Wilhelmi Phalius, praeses classis
Gerardus Adriani Duufhusen, assesor
Gerardus Remigius, scriba classis, subscripsit

1620 IV Classis (extraordinaris). Zaltbommel, 20 november
Inv. nr. 1, p. 103-104.

Leiding
Acta classis extraordinem Bommeliae, habitae die 20 novembris 1620. Sijn gecoren naer aenroepingh des Heeren tot praesidem Johannes Bloem, tot assessorem mr. Gerardus Duyffhusen, tot scribam Nicolaus Backerus

Aanwezigen
Sijn behalven de voorverhaelde broederen noch verschenen ex desen classe: Johannes Verschuyl, Ernestus Mersmannus, Johannes de Roij, Andreas Boltius, Gerardus Remigius, Joh. Haldermontius, Joh. à Porta ende Theodorus Petri; naederhant is oock bijgecomen mr. Petrus Segers.

1 Acta
Sijn gelesen de acta classis extraordinariae, die gehouden was op de 6 ende 7en dagen van novembris.

2 Herwijnen en Hellouw ~ Predikant
Ende also in de voorgaende classis geresolveert was dat Hendricus Christiani soude aengesproocken worden over sijn troostgeschrift, d'welck hij hadde laeten uytgaen over 't versterven van de Edele heere van Brederode, soo is sulx oock

179 Hierna is doorgestreept: 'De acta synodi ende classen overlesen'.

gedaen bij dengenen die sulx belast was, ende heeft Hendricus Christiani verclaert sulx door onbeachtsaemheyt gedaen te hebben 'tgene datter gedaen was, waerover de gedeputeerde hem bevolen hebben henlyden eenige exemplaria in handen te beschicken om van henlyden gelesen te worden, opdat alsdan voorders oordeel over 'tselvig geschrift mochte gegeven worden.

3 Rumpt ~ Huwelijk
De classe verstaen hebbende als dat een seecker jongman van Rumpt, met naemen Corstiaen Versteech, verlooft sijnde met een dochter van Cuylenborgh, genaemt Lysbeth Cornelis de Roij, naer twee gegevene kerckgeboden ende voor de gemeynte van Rumt haer hebben begeven 'tsij te Cuylenborc ofte op een ander (sonder voorschrijven van de predikant van Rumt) om getrouwt te worden, heeft belast D. Blommio opgeleght 'tselver oock te remonstreren aen degene sulx toestaet te remedieren.

4 Tuil ~ Predikant
Wilhelmus van de Walle verclaerde voor de classe twee brieffkens geschreven te hebben, het eene in julio lestleden 1620, d'ander in novembro daeraen naestvolgende, d'welck het voorgaende bevestichde, ende is Joh. de Roij voorders affgevordert 'tgene hij noch breeder hadde tot openinge van de saecke dienende.

5 Tuil ~ Predikant
Joh. de Roij gevraegt sijnde waeromme hij d'naeme van Aert[180] Hillenss daeronder gestelt hadde, seyde 'tselvige gedaen te hebben niet om sijnen naem te contrefeyten, maer door onbedachtsaemheyt, om daermede te betuygen dat het sijn woort was.

6 Tuil ~ Predikant
Dit alles gelesen ende gesien bij den classe, oordeelt deese classe dat de voorgaende classe door hem, Johannem de Roij, geabuseert is, ende dat hij selffs schult heeft vanwegen zijn duystere redenen ende contumacia gebruyct als hij van de classe geëxamineert worde, ende verclaert de classe derhalven, secundum acta et probata, denselven Johannem de Roij in dese saecke te instituëren, ende niet voorders. Ende sullen twee van de vergaederinge gecommitteert worden om bij den Edelen heeren van Tuyl ende den schout derselver plaetse van dese saecke openinge te doen, ende voorders van Sijn Edele ende den schout te vernemen ofte sij noch yetwes tegens hem, deser saecke aengaende, hadden. Ende heeft voorders de classe Johannem de Roij daerover geoordeelt censurabel te sijn, overmidts sijn lichtveerdige onbedachtsaemheyt in 't onderteyckenen des attestties met den naeme van Aert Hillenss.

7 Ondertekening
N. Backerus

180 Hierna is doorgestreept: 'Walle'.

Classicale Acta 1573-1620. Deel IX:
Provinciale synode Gelderland

De classis, een kerkelijke vergadering, was in de late zestiende en in de zeventiende eeuw de spil van het hervormde kerkelijk leven. Zij vormde het bestuurlijke middenniveau tussen de plaatselijke kerkenraad en de provinciale synode. Alle zaken van enig belang kwamen in de classis aan de orde.

In de uitgavereeks *Classicale acta* wordt per classis de tekst van de notulen uitgegeven. De acta geven inzicht in de organisatie van de kerk, de opleiding en beroeping van de predikanten, de verhouding tussen kerk en wereldlijke overheden, de doorwerking van de reformatie en theologische geschillen. Tal van maatschappelijke onderwerpen worden besproken, zoals armoede, onderwijs, huwelijksleven, bijgeloof en toverij. Classicale acta bevatten daarom gegevens voor de kerk-, de sociaal- en de mentaliteitshistoricus. De uitgaven beginnen steeds met de oudste bewaard gebleven acta, meestal uit het laatste kwart van de zestiende eeuw. Ze eindigen met 1620, toen na de Nationale Synode van 1618-1619 het proces van hervorming organisatorisch werd afgesloten.

De notulen van de classis worden waar nodig kort toegelicht. Verder zijn lijsten opgenomen van de gemeenten en de predikanten in de classis. Elk deel bevat een index op personen, plaatsen en zaken. Aan de tekst vooraf gaan inleidingen op de gehele serie en ieder deel in het bijzonder.

Dit deel beslaat de hele provincie Gelderland met de vergaderverslagen van de classes Nijmegen, Tiel en Bommel, Zutphen, Overveluwe (Arnhem) en Nederveluwe (Harderwijk). Deze bron biedt een levendige inkijk in het kerkelijke, sociale en culturele leven van de periode.

huygens ing

Sidestone Press

ISBN: 978-90-8890-664-0